

PSYCHOLOGIA RATIONALIS

METHODO SCIENTIFICA PERTRACTATA,

QUA EA, QUÆ

DE ANIMA HUMANA

INDUBIA EXPERIENTIÆ FIDE INNOTESCUNT, PER ESSENTIAM ET NATURAM ANIMÆ EXPLICANTUR, ET

AD INTIMIOREM NATURÆ

EJUSQUE AUTORIS COGNITIONEM PROFUTURA PROPONUNTUR.

AUTORE

CHRISTIANO WOLFIO,

POTENTISSIMI SUECORUM REGIS, HASSIÆ LANDGRAVII, CONSILIARIO REGIMINIS, MATHEMATUM AC PHILOSOPHIÆ IN ACADEMIA MARBURGENSI PROFESSORE PRIMARIO, PROFESSORE PETROPOLITANO HONORARIO, ACADEMIÆ REGIÆ SCIENTIARUM PARISINÆ, SOCIETATUMQUE REGIARUM BRITANNICÆ ATQUE BORUSSICÆ MEMBRO.

EDITIO NOVA PRIORI EMENDATIOR.

CUM PRIVILEGIIS.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ, MDCCXL.

PROSTAT IN OFFICINA LIBRARIA RENGERIANA.

SERENISSIMO PRINCIPI
AC DOMINO,

DOMINO

FRIDERICO,

HASSIÆ LANDGRAVIO, PRINCIPI
HERSFELDIÆ, COMITI CATTIMELIBOCI,
DECIÆ, ZIEGENHAINÆ, NIDDÆ ET
SCHAUMBURGI
&c.&c.

ACADEMIÆ MARBURGENSIS
RECTORI MAGNIFICENTISSIMO,

PRINCIPI AC DOMINO
CLEMENTISSIMO.

SERENISSIME PRINCEPS,

Ublimem philoſophiam continet Pſychologia rationalis, quæ ad interiorem animæ noſtræ cognitionem manuducit. Sublimia ingenia ſublimis rerum ſublimium decet ſcientia ea voluptate animum paſcens, quam aliunde

ſpe-

ſperare non datur. Quodſi cognitio ſui nullo non ævo commendata fuit ſapientibus; commendanda imprimis erit interior animæ, partis noſtrum nobilioris, cognitio, cum inde non modo Naturæ univerſæ, verum ipſius Autoris ejusdem, Numinis ſapientiſſimi ac potentiſſimi, notitiæ lux quædam inexpectata affulgeat & præterea virtuti ſingulare præſidium accedat, quod nemo novit niſi expertus. Ecquid vero jucundius, quid deſideratius, quam Naturam rerum, opus illud admirabile, quod ſui cognoſcendi gratia effecit Artifex ſummus, intime perſpicere, ac in eo veluti in ſpeculo ipſummet Artificem

venerabunda mente intueri? Nullus igitur dubito, PRINCEPS SERENISSIME, eam philoſophiæ partem, quæ tam ſublimia tradit, in conſpectum Tuum proferre. Etenim Summus rerum arbiter tam ſublimes SERENITATI TUÆ conceſſit animi dotes & eam comitem eſſe juſſit corporis formam, quæ ſpiritum excelſum latere non ſinit intuentibus, ut in admirationem venerabundam toti protinus rapiantur. Nihil vero tam ſublime a Natura datum, quod non induſtria augeas, amplifices atque perficias, ut jamjam in tenera adhuc juventute illarum virtutum haud fallacia edas documenta,

quæ

quæ in Rep. prudenter ac feliciter administranda omne ferunt punctum. Imprimis etiam avitus ille ſcientiarum profundiorum amor, quibus Naturæ ac Artis arcana revelantur, tam altas in animo egit radices, ut quotquot ad eas excolendas animum appellunt, certiſſimum ſibi præſidium polliceri debeant. Toti orbi erudito, PRINCEPS SERENISSIME, haud fallacis ſpei indicium minime fallax edes, ubi quod humillime offero opus gratioſo vultu intueri dignatus fueris: quo cum autorem alias reſpicere volueris, fore ut voti compos reddar haud vana ſpe lactor. In Te ſpes Haſſiæ

omnis:

omnis: quæ ne fallat, DEUS TerOptimus Maximus SERENITATEM TUAM salvam & incolumem esse jubeat & eminentibus, quibus jam excellis, virtutibus nova in dies incrementa addat. Hæc mecum vovet Hassia, vovet Academia Marburgensis, vovent boni omnes! Tu vero DOMINE CLEMENTISSIME, Tuam in me gratiam perennem esse jubeas, qua mihi nihil antiquius esse debere intelligo.

SERENITATIS TUÆ

humillimus cultor

CHRISTIANUS WOLFIUS.

PRÆFATIO.

ſychologiæ partem alteram jam in lucem emittimus, quam rationalem appellamus. In ea rationem reddimus eorum, quæ in Pſychologia empirica experientia magiſtra nobis innotuere. Novum eſt, fateor, hoc auſum: nemo enim hactenus philoſophorum ex eſſentia animæ rationem a priori reddere conatus eſt, cur iſtiusmodi potius inſint facultates, quam aliæ, & cur anima has potius in modificationibus ſuis ſequatur leges, quam alias. Non tamen ideo cenſuram meruiſſe mihi videor, cum nemini phi-

losophorum non sit integrum in scientiæ terminis provehendis vires suas periclitari. Observavimus vero leges, quas philosophia prima notionum directricium conditrix præscribit. Idcirco primum inquisivimus in essentiam atque naturam animæ, tum ut constaret, unde intelligatur, quænam in animam cadere possint, tum ut appareret, quomodo ad actum ea perducantur. Nemo est, qui nesciat animam sibi repræsentare hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt, sensibilibus in eadem agentibus. Evicimus autem independenter ab omni systemate explicandi commercium, quod animæ cum corpore intercedit, inesse animæ vim sibi repræsentandi hoc universum eo, quem diximus, modo & in hac vi pro diverso ejus respectu non minus essentiam, quam naturam animæ consistere. Mox vim istam altius scrutati ostendimus, animam continuo producere singulari quodam modo ideam totius universi quoad omnes mundi status, ita ut ideis partialibus singulis infinita insint atque ideo ex

uno

uno colligi possint cetera, quamvis diversa ratiociniorum serie. Ex finitudine autem animæ deducimus, quod non omnes perceptiones, quas idea ista universi continet, sint immediatæ, ac inde porro docemus, cur harum certæ sint leges, quas anima violare nequit. Loquuntur leges istæ perpetuam quandam harmoniam inter modificationes animæ & quosdam in corpore existentes motus, ut adeo subinde ex iis, quæ in corpore fiunt, colligatur, quænam animæ inesse debeant, quamvis eorum nobis conscii non simus, & vicissim ex iis, quæ in anima observantur, intelligatur, quænam in corpore accidere debeant, quamvis ea in sensus incurrere nequeant, harmonia animæ ac corporis, cum harmonia præstabilita *Leibnitii* non confundenda; inter principia heuristica psychologica hoc pacto sibi locum vindicante. Re ipsa igitur ostendimus, nullum dari modificationum genus in anima, quocunque tandem nomine veniat, quod per vim repræsentativam universi, qualem animæ inexistentem stabilivimus, intelligibili modo expli-

cari non possit, & quales singulis in corpore respondeant mutationes harmonicæ perspicue docuimus. Theoriam, de qua diximus, certo consilio independentem ab hypothesibus philosophorum de unione animæ cum corpore effecimus: cum enim illæ disceptationibus sint obnoxiæ, parum consultum videbatur alienis litibus eandem implicari. Eo fine aperte docuimus, quod salva theoria nostra nomen hypothesi dare possis, cuicunque volueris. Tres hodie celebrantur philosophorum hypotheses, commercii quod inter animam atque corpus intercedit, explicandi gratia excogitatæ, systema scilicet influxus physici, causarum occasionalium & harmoniæ præstabilitæ. Singulas fideliter exposui, ut ab omnibus facile intelligi possint. De singulis citra partium studium dixi sententiam, liberum unicuique relinquens, cuinam assensum suum præbere velit. Mea enim parum refert, quid de causa commercii animæ cum corpore statuatur. Quamvis autem hæc Psychologiæ pars tota hypothetica videri possit, & eo etiam consilio a Psychologia empirica

rica ſeparata fuerit, ne principia, quibus in Moralibus præſertim utemur, ab hypotheſibus pendere viderentur; non tamen mihi religioni duxi dogmatica nonnulla ſubinde interſerere, cum ex citationibus apparere poſſit, quænam ſint ab omni hypotheſi libera. Immo ipſa Pſychologiæ natura poſtulabat, ut dogmata quædam ex inſtituto traderentur, veluti de ſpiritualitate & immortalitate animæ ac ſpiritu in genere, quibus cum hypotheſibus pſychologicis nihil prorſus negotii eſt. Theoria noſtra pſychologica nonnulla continet, quæ haud paucis paradoxa videntur: ſed quod paradoxum videtur, non ideo a veritate abhorret. Sane quæ maxime paradoxa videri poſſunt de perceptionibus noſtris, ad attributa divina rectius concipienda in Theologia naturali multum profutura ſunt: qua utilitate qua major concipi poſſit ego quidem non video. Immo ipſa hæc perceptionum noſtrarum theoria plurimum lucis affundit Phyſicæ generali & nonnullis Coſmologiæ generalis principiis, quæ absque ea penitus intelligi vix poſſunt. Eadem ſingularem quoque uſum ſpondet philo-

losophiæ morali, in qua perceptionum evolutio ad compescendos affectus & detrahendam speciem bono apparenti mirifice prodest. Dogmata de spiritu & animæ spiritualitate ac immortalitate non modo in Theologia naturali & philosophia morali; sed in defendenda quoque religione christiana adversus Antiscripturarios omne fert punctum. Alios usus tacemus, quos lectores seduli atque attenti operis hujus psychologici in se experientur. Quoniam vero Theoria nostra psychologica ne quidem a systemate harmoniæ præstabilitæ pendet, unde ansam calumniandi desumserunt invidi ac malevoli; tanto facilius hinc intelligent omnes, quam sit a veritate alienum, universam nostram philosophiam harmonia præstabilita tanquam unico fundamento niti. Ceterum silentio prætereunda non sunt singularia prorsus providentiæ divinæ specialis documenta, quæ eo ipso tempore expertus fui, quo operi huic psychologico edendo incubui. Cum enim anni superioris prima dies illucesceret, a Potentissimo Suecorum Rege, Hassiæ Landgravio, Rege ac Domino

meo

meo longe clementiſſimo, nummum aureum ingentis ponderis in teſſeram gratiæ ſingularis accepi. Splendent in facie una imagines Regis atque Reginæ, in altera imagines Majorum auguſtorum, unde genus ſuum deducit Regina, in orbem diſpoſitæ, Rege centrum occupante. Vix quarta anni pars elapſa fuerat, cum novum gratiæ documentum adderet Rex clementiſſimus: etenim præter expectationem ad dignitatem Conſiliarii Regiminis me evehebat, eum inter Profeſſores in ipſo corpore tribuens locum, qui ſplendori huic convenit. Nondum ad medium perductus fuerat annus, cum Rex chriſtianiſſimus in illuſtri Academia Scientiarum, quæ Pariſiis floret, locum morte illuſtriſſimi Comitis *de Pembrock* vacantem mihi decerneret, quem more conſueto rite electum una cum Mathematico quodam celeberrimo præſentaverat illuſtre hoc corpus: de quo honoris eximio augmento cum publice mihi gratulatus ſit Vir maxime Reverendus, *Johannes Jacobus Kœthen*, Paſtor Lutheranus Genevenſis, quem non ſolum facundia, verum etiam ſolida re-

rum

rum divinarum ac humanarum ſcientia commendat, ut ei hac data occaſione publice gratias agam, ipſa æquitas jubet. Tandem denique ultimo anni quadrante Potentiſſimus Boruſſorum Rex, munificentia vere regia, quam ſeri prædicabunt nepotes, Halam reverſuro ſplendidiſſimas dignitates una cum minervali lautiſſimo obtulit. Deus Regum Potentiſſimorum corda in me direxit: ejus adeo providentiam publico cultu venerari debui. Non leves ea ſtimulos addit ad laborem Numinis Optimi auſpiciis cœptum alacriter continuandum, quam diu animi corporisque vires conſervaverit. Nullus enim dubito fore, quin aliquando genus humanum percipiat fructus, qui ex noſtro philoſophandi modo in ipſum redundare poſſunt. Dabam Marburgi Cattorum d. 28. Aprilis A. O. R.
MDCCXXXIV.

PSYCHO-

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS

PROLEGOMENA.

§. 1.

Sychologia rationalis eſt ſcientia eorum, quæ per animam humanam poſſibilia ſunt. *Pſychologiæ rationalis definitio.*

Dedimus hanc Pſychologiæ tanquam partis philoſophiæ definitionem in Diſcurſu præliminari (§. 58.), eamque rationali ab empirica diſtinguendæ convenire monuimus (§. 112. *Diſc. prælim.)*.

§. 2.

Quoniam Pſychologia rationalis ſcientia eſt (§. 1.), ſcientia vero in habitu demonſtrandi quod affirmamus, vel negamus, conſiſtit (§. 594. *Log.*); *Quæ in Pſychologia rationali traduntur, demonſtranda ſunt.* *Cur demonſtrationi in Pſychologia rationali ſit locus.*

Nimirum ſi ſumimus Pſychologiam rationalem eſſe ſcientiam, quod ſumi poſſe mox evincetur; concedendum quoque in eadem locum eſſe demonſtrationi. Et ſane ubi in iis acquieſcis, quæ de anima a poſteriori innoteſcunt; in Pſychologia empirica acquieſcis, quam nuper peculiari volumine explicatam dedimus, nec ad Rationalem progrederis, ſed eam inſuper habes, conſequenter partes omnes Philoſophi adimplere negligis, cujus eſt reddere rationem eorum, quæ ſunt (§. 46. *Diſc prælim.*). Nos igitur, quibus philoſophiam tradendi animus eſt, in id pro virili eniti debemus, ut demonſtrationum illarum hactenus deſideratarum contextum exhibeamus defectum, quantum datur, ſuppleturi, quo adhuc laborat nobiliſſima hæc philoſophiæ pars.

§. 3.

Principia demonſtrandi unde petenda.

In Pſychologia rationali principia demonſtrandi petenda ſunt ex Ontologia, Coſmologia & Pſychologia empirica. In numerum principiorum demonſtrandi non aſſumuntur niſi definitiones, experientiæ indubitatæ, axiomata & propoſitiones jam demonſtratæ (§. 562. *Log.*). Sed definitiones eorum, quæ ad animam pertinent, Pſychologia empirica tradit, quemadmodum ex tractatione ejusdem liquet, eademque ſtabilit principia per experientiam manifeſta (§. 1. *Pſychol. empir.*). In Pſychologia igitur rationali principia demonſtrandi petenda ſunt ex Pſychologia empirica. *Quod erat primum.*

Porro anima humana cum actu exiſtat (§. 21. *Pſychol. empir.*), in numero entium eſt (§. 134. *Ontol.*) conſequenter ad eam tanquam ſpeciem applicari poſſunt, quæ de ente in genere demonſtrata ſunt (§. 360. 361. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum in Ontologia demonſtrentur, quæ de ente in genere prædicanda veniunt (§. 1. *Ontol.*); in Pſychologia rationali principia demonſtrandi petuntur ex Ontologia. *Quod erat ſecundum.*

Denique anima percipit corpora mutationem organis ſenſoriis

ſoriis qua talibus inducentia mutationi in organo factæ convenienter (§. 67. *Pſychol. empir.*), & ab hac facultate ſentiendi pendet imaginandi facultas (§. 91. 92. *Pſych. emp.*), pendent quoque facultates mentis aliæ (§. 237. 257. &c. *Pſych. emp.*). Immo mentis mutationes a mutationibus corporis noſtri (§. 948. *Pſychol. empir.*) & motus quidam corporis a voluntate animæ pendent (§. 953. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum generalem mundi ſeu univerſi corporei (§. 1. *Coſmol.*) atque corporum theoriam Coſmologia tradat (§. 119. & *ſeqq. Coſmol.*); ex Cosmologia quoque demonſtrandi principia petenda ſunt. *Quod erat tertium.*

Jam cum anima entis quædam ſpecies ſit, quemadmodum paulo ante demonſtratum eſt, & quidem ſimplicis, quemadmodum inferius oſtendemus, aliud genus propius quam ens ſimplex ſeu ſubſtantiam ſimplicem, nec remotius aliud præterquam ens agnoſcit, conſequenter nec aliam niſi entis in genere, & entis ſimplicis in ſpecie theoriam ſupponit. Quamobrem cum entis in genere & entis ſimplicis theoria in Ontologia tradatur (§. 132. & ſeqq. ac §. 673. & ſeqq. *Ontol.*), quæ vero de anima quoad differentiam ſpecificam ab aliis entibus ſimplicibus a poſteriori obſervanda ſunt, in Pſychologia empirica tradantur (§. 1. *Pſychol. empir.*) & animæ ad corpus relatio pateat per theoriam corporis in genere ac generalem mundi theoriam, prouti ex inferioribus conſtabit, in Coſmologia traditam per ea, quæ jam demonſtrata ſunt; præterquam principia ex Ontologia, Coſmologia & Pſychologia empirica mutuanda aliis ex diſciplinis aliis petendis non habemus opus. *Quod erat quartum.*

Atque hæc eſt ratio, cur Ontologiam, Coſmologiam & Pſychologiam empiricam rationali præmiſerimus (§. 87. *Diſc. præl.*).

§. 4.

In Pſychologia rationali reddenda eſt ratio eorum, quæ *Pſychologia rationalis*

ani-

ab empirica differentia. *animæ insunt, aut inesse possunt.* Psychologia enim rationalis philosophiæ pars est, quæ de anima agit (§. 58. 112. *Disc. præl.*). Ergo in ea reddenda est ratio eorum, quæ animæ vel actu insunt, vel inesse possunt (§. 31. *Disc. prælim.*).

Hanc esse differentiam Psychologiæ rationalis ab empirica dudum monuimus alibi (§. 112. *Disc. prælim.*) atque ex collatione utriusque patebit. Nullus enim dubito fore, ut lector seria usus attentione intelligat, de iis quæ ad animam spectant, non minus evidentes rationes reddi posse, quam Physici moderni de rebus materialibus reddere solent.

§. 5.

Possibilitas Psychologiæ rationalis. *Psychologia rationalis possibilis.* In Psychologia enim rationali reddenda est ratio eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.). Jam cum anima humana actu existat (§. 21. *Psychol. empir.*), adeoque ens sit (§. 134. *Ontol.*), in ea quoque quædam reperiuntur, quæ sibi mutuo non repugnant, non tamen per alia, quæ simul insunt, nec per se invicem determinantur (§. 142. *Ontol.*), consequenter essentiam habet (§. 143. *Ontol.*) atque in ea ratio continetur sufficiens eorum, quæ præter eam animæ vel constanter insunt, vel inesse possunt (§. 167. *Ontol.*). Psychologia igitur rationalis possibilis (§. 91. *Ontol.*).

Hanc propositionem ideo addimus, ut intelligatur, Psychologiam rationalem, qualem definimus, non esse terminum inanem (§. 38. *Log.*), neque adeo inanem in ea condenda operam sumi. Ceterum ex ipsa notione possibilitatis quoque constat, quomodo in Psychologia rationali sit procedendum. Nimirum conceptus quidam essentialis formandus est & ex eo a priori colligenda sunt, quæ in Psychologia empirica a posteriori stabilimus: id quod obtinetur, si expendamus ea, quæ ibidem de anima annotata fuere, & inquiramus vi notionum distinctarum ibidem evolutarum, quænam eorum ex aliis demonstrari possint. Hac sane methodo usi sumus, dum vires

res

res ingenii in Pſychologia rationali condenda periclitabamur.

§. 6.

Si in Pſychologia rationali error committitur; nullus inde in Theologiam naturalem, Logicam & Philoſophiam practicam ſerpit. Etenim in Pſychologia rationali reddenda eſt ratio eorum, quæ animæ inſunt, aut ineſſe poſſunt (§. 4.), quæ cum in Pſychologia empirica doceantur (§ 2. *Pſychol. empir.*), non alia animæ tribuuntur in Pſychologia rationali, quam quæ de eadem indubia experientiæ fide in empirica evincuntur. Quamobrem ſicubi error admittitur in rationali; non animæ tribuitur, quod eidem non ineſt, vel ineſſe minime poteſt; ſed tantummodo ratio ſpuria redditur ejus, quod eidem ineſt, vel ineſſe poteſt, ſeu propoſitio, quam a poſteriori veram eſſe conſtat, minus recte demonſtratur. Utimur vero propoſitionibus, non demonſtrationibus tanquam principiis demonſtrandi (§. 562. *Log.*). Quare etſi in Pſychologia rationali error committatur, nullus tamen inde cum principiis, quæ Pſychologia empirica Juri naturali, Theologiæ naturali, Philoſophiæ practicæ ac Logicæ tradit (§. 6. & ſeqq. *Pſychol. empir.*), in has diſciplinas error ſerpit.

Error in Pſychologia rationali commiſſus. num latius ſerpat.

Vanus eorum metus eſt, qui neſcio quam virtutis ac juſtitiæ in civitate jacturam a Pſychologia rationali, ſiquidem eam erroneam eſſe contingat, imminere ſomniant. Ad eum igitur fugandum propoſitionem præſentem appoſuimus. Ecquis ſibi metuit, ne intereat genus humanum, nullis amplius hominibus genitis, propterea quod theoria generationis a Phyſico tradita veritati non reſpondeat? Maxime ab eadem abhorret hypotheſis ad *Harvæi* usque tempora recepta de generatione hominis ex commixtione ſeminis maſculini & fœminini, maſſarum informium, ab anima facta: id quod hodie tantum non omnes agnoſcunt, qui Phyſicæ operam impendunt.

dunt. Hac tamen non obstante homines fuerunt geniti, factis iis quæ experientia fieri jubet.

§. 7.

Cur Psychologia rationalis empiricæ lucem affundat.

Per Psychologiam rationalem plenius ac rectius intelliguntur, quæ in empirica docentur. In Psychologia rationali ratio redditur eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.). Quoniam itaque per rationem intelligitur, cur aliquid potius sit, quam non sit (§. 56. *Ontol.*); per ea, quæ in Psychologia rationali traduntur, plenius intelliguntur, quæ in empirica docentur. *Quod erat unum.*

Et quoniam qui novit, cur aliquid potius sit quam non sit, clarissime perspicit, utrum subjecto alicui vel vi definitionis, vel sub conditione quadam adjecta, aut quibusdam determinationibus accidentalibus supervenientibus tribuendum sit prædicatum, quod vi experientiæ eidem vindicatur (§. 130. *Ontol.* & §. 4. *Psych. rat.*). Psychologia rationalis docet limites, intra quos prædicata animæ tribuenda coërceantur. Quamobrem verendum non est, ut eidem unquam tribuat aliquod prædicatum eo in casu, quo eidem convenire nequit. Rectius igitur intelligit per rationalem, quæ in empirica docentur, *Quod erat alterum.*

Necesse est ut utilitatem Psychologiæ empiricæ evincamus, ne quis existimet eam tanquam rem nullius momenti contemni prorsus posse; sed ut digna intelligatur, quæ excolatur. Inter utilitatem igitur Psychologiæ rationalis primo loco refero, quod dogmata de anima & plenius, & rectius intelligantur. Utraque non contemnenda est. Neque enim solum prior satisfacit animo sciendi cupido, ut in veritate agnita acquiescat; verum & consensum præstat confirmatiorem. Posterior vero immunitatem ab errore pollicetur ex perversa principiorum psychologicorum applicatione metuendo. Non nego supponi, quod Psychologia rationalis hasce utilitates habere nequeat, nisi ubi in eadem acu tangitur veritas.

§. 8.

§. 8.

Pſychologia rationalis auget acumen in obſervandis iis, quæ animæ inſunt, Etenim in Pſychologia rationali redditur ratio eorum, quæ animæ inſunt, aut ineſſe poſſunt (§. 4.). Quamobrem ſi in ea reddenda difficultas quædam nobis objiciatur; unde ea ſit inquiritur atque adeo animus advertitur ad ea, quæ in anima noſtra inſunt, vel occaſione obſervandi ſua ſponte oblata, vel facto experimento, ſicque nobis conſcii ſimus eorum, quæ alias attentioni noſtræ ſeſe ſubducunt. Quamobrem cum jam in anima plura diſtinguamus, quam antea; acumen noſtrum ſtudio Pſychologiæ rationalis perficitur. Similiter cum in Pſychologia rationali ex iis, quæ de anima nobis innotuere, deducantur alia, quæ nobis per experientiam nondum innotuerant; experimento veritatem comprobaturi denuo animum advertimus ad ea, quæ in ipſa contingunt, & antea attentioni noſtræ ſeſe ſubduxerunt, propterea quod deeſſet ejus in ea convertendi ratio (§. 70. *Ontol.*). Unde patet ut ante acumen obſervandi ea, quæ animæ inſunt, augeri. *Acumen Pſychologicum quomodo perficiatur.*

Veritatis propoſitionis præſentis omnium optime convincimur, ſi eam in nobismetipſis experiamur. Qui in Aſtronomia fuerint verſati, vel philoſophiam experimentalem noſtra methodo pertractarunt; ii quod in ſpecie experti ſunt, animadverſa univerſalitate notionis, ad Pſychologiam transferent. Utilitas igitur, quam præſens inculcat propoſitio, egregia prorſus eſt: etenim patet Pſychologiæ rationali tribui debere, ut, quæ de anima cognoſcuntur, & firmiori aſſenſu complectamur, & ut in interiorem animæ cognitionem penetremus, a qua alias arcemur. Quantum hoc acumen in Moralibus juvet, ſuo loco palam erit.

§. 9.

Pſychologia rationalis de anima detegit, quæ obſervationi ſoli impervia forent. Etenim in Pſychologia rationali ratio redditur *Veritates Pſychologiæ rationali debitæ.*

ditur eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.) atque adeo propositiones in ea fiunt determinatæ (§. 320. *Log.*), consequenter ad ratiocinandum aptæ (§. 499. *& seqq. Log.*). Quamobrem cum per artem inveniendi ex propositionibus determinatis cognitis colligantur aliæ incognitæ (§. 461. *Psych. empir.*); de anima jam innotescunt, quæ a posteriori detegere non licuerat. Psychologia igitur rationalis de anima detegit, quæ observationi soli impervia fuissent.

Equidem cum per Psychologiam rationalem augeatur quoque acumen in observandis iis, quæ animæ insunt (§. 8.) fieri potest ut a priori in Rationali detecta jam observationi etiam pateant, ubi ante nobis perspecta fuerint, experimur enim facilius observari quæ jam nobis perspecta sunt, quam quæ penitus incognita: non tamen ideo negari potest, cognitionem psychologicam beneficio Psychologiæ rationalis locupletari. Immo si quis ea, quæ in subsequentibus trademus, cum illis conferre voluerit, quæ in Psychologia empirica exhibuimus; oculatam habebit fidem.

FINIS
PROLEGOMENORUM.

PSYCHO-

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS

SECTIO I.

DE

ANIMA HUMANA

IN GENERE

ET

FACULTATE COGNOSCENDI

IN SPECIE

CAPUT I.

De Natura & Essentia Animæ.

§. 10.

Quæ *simul percepta anima a se invicem distinguit, eorum sibi conscia est* & contra: *Quorum sibi conscia est, ea a se invicem distinguit.* A posteriori res adeo clara est, ut uno quolibet momento experimentum ejus quisque in se capere possit. Dabimus exemplum vulgare, ut dictis constet fides. Quando candelam accensam intuentes flammam ab ellychnio, ellychnium a sebo, flammæ partem lucidam a cœrulea inferiori, ellychnii partem nigram a candida, sebi partem superiorem lucidam ab inferiori obscuriori distinguimus; tum nobis utique conscii sumus & flammæ, & ellychnii, & sebi, ex quo cande- *Quando anima rerum perceptarum sibi conscia.*

la confecta, nec minus nobis conscii sumus luciditatis in parte flammæ superiori & cœrulei coloris in inferiori, coloris nigri in parte ellychnii superiore & candidi in inferiore, claritatis in parte sebi superiore, obscuritatis in inferiore. Hic simul percipimus in candelam accensam oculis conversis flammæ partem lucidam & cœruleam inferiorem, ellychnii partem nigram & candidam, sebi partem clariorem & obscuriorem alteram atque singula a singulis distinguimus. Et sic patet, nos eorum nobis conscios esse, quæ simul percepta a se invicem distinguimus.

Quodsi jam a candela procul recedamus, ut propter distantiam ellychnium a flamma, flammæ partem inferiorem a superiori, multo minus autem sebi partem superiorem ab inferiori distinguere valeas; nec tibi amplius te conscium esse ellychnii & coloris cœrulei in parte flammæ inferiori, mulioque minus differentiæ coloris in superiori ac inferiori ellychnii ac sebi parte. Quamprimum adeo non amplius simul percepta distinguis, sed in unum confundis; eorum quoque tibi non amplius conscius es. Atque adeo patet, si tibi quorum conscius esse debeas, ea simul percepta a te invicem distingui debere.

Propositum jam nobis est in naturam & essentiam animæ inquirere, unde ratio reddatur eorum, quæ menti insunt, vel inesse possunt (§.4.). Ut igitur certo tramite progrediamur, determinationes mentis essentiales legitimo ratiocinio colligendæ veniunt ex iis, quæ in dubia experientiæ fide constant. Jam quod anima sibi conscia sit rerum a se perceptarum, adeo evidens est, ut in dubium vocari non possit (§. 11. *Psych. empir.*) & hoc ipso animam a corpore nostro distinguimus (§. 20. *Psychol. empir.*). Quamobrem videndum, an non exinde deduci possit, quod quæritur, aut num inde deducere liceat quæ viam ad ulteriora sternunt. In Psychologia empirica cum nullam istius actus, quo anima sibi conscia est, quemque apperceptionem appellavimus (§. 25. *Psychol. empir.*), notionem distin-

distinctam dederimus, sed in confusa acquieverimus, propterea quod in Psychologia rationali hujus actus reddenda demum ratio est (§. 4.); prima omnino cura eam tradituris esse debet, ut apperceptionis notionem distinctam consequamur resolvendo hanc actionem animæ in alias simpliciores, ex quibus constat (§. 731. *Ontol.*). Quoniam vero alia nondum præsupponi hic possunt; a posteriori utique disquisitionis hujus initium fieri debuit. Scrupulosioribus circa alteram partem propositionis præsentis dubia quædam oriri poterant, nimirum an adhuc ab anima percipiantur, quæ ob distantiam, qua ab objecto visibili removetur, non amplius in objecto distinguit. Quamvis vero per observationes telescopicas dubium haud difficulter tolli poterat; idem tamen in præsente insuper habemus, propterea quod paulo inferius de iis, quæ perceptionibus confusis insunt, ex instituto fiet disquisitio. Cum arduum quid moliamur conceptum animæ essentialem investigaturi, qui iis, quæ animæ conveniunt, a priori explicandis sufficit; nemo mirabitur, quod & ipsi omni utamur circumspectione, & alios ad eandem adhibendam invitemus.

§. 11.

Qualis perceptio totalis, dum anima sibi rerum perceptarum conscia.

Si anima in perceptione totali partiales distinguit, rerum perceptarum sibi conscia est: & contra. Quando enim in perceptione totali partiales distinguit, cum perceptio sit actus mentis, quo quid sibi repræsentat (§. 24. *Psychol. empir.*), quæ sibi simul repræsentat, ea sibi tanquam diversa repræsentat (§. 43. 40. *Psychol. empir.*). Eorum itaque sibi conscia est (§. 10.). *Quod erat unum.*

Similiter si anima sibi conscia est rerum simul perceptarum, ea a se invicem distinguit (§. 10.). Quare cum singulæ istæ perceptiones a se invicem distinctæ ipso actu apperceptionis (§. 25. *Psychol. empir.*) insint totali (§. 43. *Psychol. empir.*) tanquam partiales (§. 40. *Psychol. empir.*); quando anima sibi conscia est rerum simul perceptarum, perceptiones partiales in totali distinguit.

Nimirum ipso apperceptionis actu diversi percipiendi actus a se invicem separantur, qui cum una in mente existunt pro uno habentur, quemadmodum accidit in perceptionibus confusis, ubi anima actu apperceptionis eas a se invicem non amplius separare valet. Hæc probe notanda sunt, ubi in distincta mentis humanæ cognitione feliciter progredi volueris.

§. 12.

Quatenus anima sibi sui ipsius conscia:

Anima sibi sui conscia est, quatenus sibi conscia est suarum mutationum, veluti actionum: nec aliter sibi conscia. Patet idem denuo, si animum ad nosmetipsos advertimus. Dum enim attentionem nostram in hoc convertimus, quod rerum perceptarum nobis conscii sumus; nostri etiam nobis conscii sumus. Sed tum apperceptionem, actionem quandam animæ, percipimus (§. 25. *Psychol. empir.*) & nos per eam tanquam subjectum percipiens ab objectis, quæ percipiuntur, distinguimus, agnoscentes utique percipiens subjectum esse quid diversum a re percepta. Anima igitur sibi sui conscia est, quatenus sibi conscia est suarum mutationum.

Quod vero non aliter sibi sui conscia, nisi quatenus suarum mutationum sibi conscia est, a posteriori itidem, nimirum ex somno, colligitur. Dum enim dormimus, nullius nobis mutationis in nobis contingentis conscii sumus. Sed nec in somno nobis nostri sumus conscii. Patet adeo, nos nobis non esse nostri conscios, quando nullarum, quæ in anima contingunt, mutationum nobis conscii sumus. Quamprimum evigilamus, res quoque quasdam a nobis percipi nobis conscii sumus, atque tum etiam rursus nobis nostri conscii evadimus. Unde satis superque intelligitur, animam sibi sui consciam aliter esse non posse, nisi quatenus sibi conscia est suarum mutationum.

Veritas propositionis præsentis manifesta quoque esse poterat per præcedentem. Etenim si anima sibi sui conscia esse debet, necesse est ut se percipiat & appercipiat, aut, ut aliquas habeat

habeat de se perceptiones & harum perceptionum sibi conscia fit. Quilibet autem in seipso experitur, quod anima sua non alias de se habeat perceptiones, quam modificationum suarum. Quamobrem nec aliter sui conscia esse potest, nisi quatenus sibi modificationum suarum conscia est.

§. 13.

Quando anima sui rerumque a se perceptarum sibi conscia est, in statu perceptionum distinctarum est: & contra. Quando enim anima sibi rerum simul perceptarum conscia est; perceptiones partiales in totali distinguit (§. 11.). Atque idem intelligitur, quando sibi sui conscia est (§. 12.). Quamobrem cum anima sibi sui rerumque a se perceptarum conscia est, perceptio totalis distincta est (§. 44. *Psych. empir.*), adeoque anima ipsa in statu perceptionum distinctarum existit (§. 45. *Psych. empir.*). *Quod erat unum.*

Quando anima in statu perceptionum distinctarum.

Quodsi ponamus animum esse in statu perceptionum distinctarum, perceptiones totales distinctæ sunt (§. 45. *Psych. empir.*), consequenter perceptiones partiales, quæ totalem ingrediuntur, claræ sunt (§. 44. *Psychol. empir.*). Quamobrem res simul perceptas a se invicem distinguimus (§. 31. *Psychol. empir.*), consequenter anima rerum simul perceptarum sibi conscia est (§. 10.), suique conscia esse potest (§. 12.). *Quod erat alterum.*

Status igitur perceptionum distinctarum & status, quo anima rerum simul perceptarum & sui ipsius sibi conscia est, sunt unus idemque status.

§. 14.

Nos rerum perceptarum & nostri esse nobis conscios, quando vigilamus & somniamus, notorium est. *Anima* igitur *est in statu perceptionum distinctarum, quando vigilamus & somniamus* (§. 13.).

Qualis status somnus & vigilia.

 Appa-

Apparet adeo, in quonam somnium & vigiliæ inter se conveniant. Differentia patebit inferius.

§. 15.

Qualis status esset in somno, deliquio animi & apoplexia.

Nec minus patet, nos, quando dormimus, in deliquium animi incidimus & apoplexia tangimur, nec nostri ipsius, nec rerum aliquarum extra nos nobis esse conscios. *Anima* igitur *in somno*, vel *quando deliquium patitur, vel quando apoplexia tangimur, non est in statu perceptionum distinctarum.*

Cur in somno, deliquio animi & apoplexia cesset status perceptionum distinctarum, inferius demum constabit. Nec minus inferius positive intelligi dabitur, qualem anima in somno, deliquio sui & apoplexia habeat statum. Utile autem est status animæ a se invicem distingui, non modo ut constet quotnam eorum possibiles sint & quomodo alternentur; verum etiam ut ex statu animæ observato alia colligi queant in casibus datis, quorum alias notitia nos fugeret.

§. 16.

Quando anima sibi rerum perceptarum utique conscia esse nequeat.

Si perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt; anima sibi rerum perceptarum atque sui conscia esse nequit. Quando enim perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt, perceptio totalis obscura est (§. 46. *Psychol. empir.*), consequenter nihil prorsus rerum perceptarum a se invicem distinguere valemus (§. 32. *Psych. empir.*), adeoque nec earum sibi conscia esse potest (§. 11.). *Quod erat unum.*

Quoniam igitur rerum nullarum, quas percipit, sibi conscia est, nec perceptionis, nec apperceptionis ullius (§. 24. 25. *Psychol. empir.*) sibi conscia. Quamobrem cum sibi conscia esse aliter non possit, nisi quatenus suarum mutationum sibi conscia (§. 12.) adeoque per eas se a rebus perceptis distinguit (§. 10.); si perceptiones partiales singulæ obscuræ sunt, nec sui sibi conscia esse potest. *Quod erat alterum.*

An propositio inverti possit, ex hactenus dictis ostendi nequit, propterea quod nondum constet, num fieri possit ut anima

ma ab omni prorsus perceptione vacet: quod ubi contingeret, eandem quoque sibi rei perceptæ nullius, consequenter nec sui ipsius consciam fore evidens est.

§. 17.

Quoniam *anima* est in statu perceptionum obscurarum, ubi perceptiones partiales fuerint obscuræ (§. 47. *Psych. empir.*); *in statu perceptionum obscurarum nec sui, nec rei alterius sibi conscia.* *Qualis sit status perceptionum obscurarum.*

An status perceptionum obscurarum possibilis sit, nondum patet (*not. §. præc.*). Neque adeo inferre adhuc licet animam in somno, deliquio sui & apoplexia esse in statu perceptionum obscurarum, etsi constet eam tum esse in statu, quo nec sui, nec rei cujusdam alterius sibi conscia est. Hæc igitur disquisitio tantisper seponenda, donec natura & essentia animæ nobis fuerit explorata.

§. 18.

Obscuritatem perceptionum totalem appello, quæ inest perceptioni totali. Quamobrem cum perceptio totalis obscura sit, quando partiales, quæ eam ingrediuntur, singulæ obscuræ sunt (§. 46. *Psych. empir.*); *obscuritas totalis enascitur ex obscuritate perceptionum singularum, quæ totalem ingrediuntur.* *Obscuritas totalis quænam.*

Facile apparet in perceptione partiali, quæ totalem ingreditur, nihil prorsus clari supponi, vi cujus anima unam ab altera saltem eatenus distinguere valeret, ut pluralitatis perceptionum sibi conscia foret: quo in casu se distinguere adhuc posset a re percepta atque possibile foret, ut sui adhuc conscia esset.

§. 19.

Obscuritas perceptionum totalis tollit apperceptionem. Quoniam enim obscuritas perceptionum totalis ex obscuritate singularum partialium enascitur, quæ eam ingrediuntur (§. 18.); in ea anima nec sui, nec rei cujusdam alterius conscia esse potest (§. 10.), consequenter vi ejus apperceptio tollitur (§. 25. *Psychol. empir.*). *Ratio apperceptionis deficientis*

Quan-

Quandonam & cur singulis perceptionibus particularibus obscuritas insit; hic quidem definiri nondum potest.

§. 20.

Ratio apperceptionis praesentis.

Ex claritate perceptionum partialium nascitur apperceptio. Si enim perceptiones partiales clarae sunt, anima res perceptas a se invicem distinguere valet (§. 31. *Psychol. empir.*) immo actu distinguit, animum ad illas advertens. Quare cum tum rerum simul perceptarum sibi conscia sit (§. 11.) adeoque eas appercipiat (§. 25. *Psychol. empir.*); apperceptio ex claritate perceptionum partialium enascitur.

Hinc non mirum obscuritate tolli apperceptionem (§. 19.). Obscuritas enim defectus, seu privatio claritatis est, adeoque hac deficiente deficit ratio apperceptionis sufficiens (§. 20. *Psychol. rat.* & §. 56. *Ontol.*). Sublata igitur claritate perceptionum partialium, adeoque posita obscuritate earundem, tollitur apperceptio (§. 118. *Ontol.*).

§. 21.

Quando res extra nos percipiamus.

Quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, eas extra se invicem atque extra se percipit & contra. Quando enim anima rerum perceptarum sibi conscia est, eas a se invicem distinguit (§. 10.). Et quando sibi sui conscia est, suarum sibi mutationum conscia (§. 12.), adeoque per eas se a rebus perceptis distinguit. Quamobrem cum ad id, ut quid extra nos & res perceptas extra se invicem percipiamus, requiratur, ut istud tanquam a nobis diversum, has tanquam a se invicem distinctas percipiamus (§. 544. *Ontol.*); quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, eas extra se atque extra se invicem percipit. *Quod erat unum.*

Ponamus jam animam res percipere tanquam extra se; eas tanquam a se invicem distinctas percipit (§. 544. *Ontol.*). Et ubi eas sibi extra se repraesentat, id sibi tanquam a se diversum repraesentat (§. *cit.*). Est igitur in casu priori rerum perceptarum (§. 10.), in posteriori sui conscia (§. 12.). *Quod erat alterum.*

Quodsi

Quodsi quis ea mente recolit, quæ de notione extensionis (§. 548 & seqq. Ontol.) & continui (§. 554. & seqq. Ontol.) dicta sunt, plurimum lucis inde affundi sentiet propositioni præsenti, quæ in Psychologia hospites ad assensum difficiles experitur.

§. 22.

Actus comparationis in apperceptione.

Quando anima rerum perceptarum suique sibi conscia est, eas tum inter se, tum cum se confert. Quando enim anima rerum perceptarum sibi conscia est, eas a se invicem distinguit (§. 10.). Quoniam igitur earum diversitatem agnoscimus, quatenus patet, substitutis sibi invicem perceptionibus partialibus mutari totalem (§. 181. *Ontol.*), cum quid diversum ab altero non agnoscatur nisi quatenus notio diversitatis ad ea applicatur, hoc est, ad ea animum advertas, quæ notionem diversitatis ingrediuntur: anima rerum perceptarum sibi conscia vel res ipsas perceptas, vel ea, quæ ipsis insunt, inter se conferre debet.

Non absimili modo ostenditur, quando anima sui sibi conscia est, eam res perceptas cum se conferre, quatenus scilicet se tanquam subiectum, res vero perceptas tanquam objectum perceptionis considerat.

Nemo sibi metuat, ne animæ tribuantur, quæ eidem non insunt, dum sibi sui rerumque perceptarum conscia est, propterea quod istas comparationes inter res perceptas & se institutas non animadvertit ad se attentus. Multa enim actibus animæ insunt, quorum sibi conscia non est, & quæ ideo in Psychologia detegere conamur, ut rationi pateant. Si quis in Psychologia empirica attentionem suam desiderari passus minime fuerit; eidem jam plura exempla succurrent, quibus præjudicium tollitur. Plura autem occurrent deinceps, immo passim experientia communis suppeditat, ubi actiones ex habitu profluentes ex primordiis suis nobis perspectæ sunt.

§. 23.

Reflexio in apperceptione.

Quando anima sibi sui rerumque perceptarum conscia est,

est, super perceptione totali reflectit. Quando enim anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, res perceptas tum inter se, tum cum se confert (§. 22.), consequenter attentionem suam successive ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas (§. 43. *Psychol. empir.*) dirigit & mox eandem ad easdem simul revocat (§. 259. *Psychol. empir.*), nec absimili modo attentionem ab objecto percepto in se tanquam subjectum percipiens convertit, moxque ad objectum & subjectum perceptionis una adhibet. Super totali itaque perceptione reflectit (§.257. *Psychol. empir.*).

Nimirum primo perceptionis momento anima quasi attonita hæret in objecto ac perplexa ejus claritate tota confunditur, ut nihil ejus adhuc sibi conscia dici possit. Mox altero momento attentionem in se trahit partialis quædam perceptio in omni casu non propter eandem rationem, prout inferius clarius constabit: cum ratio utique aliqua adesse debeat, cur anima ex perplexitate ad se redeat. Inde tertio momento eandem attentionem ad perceptionem aliam partialem, quæ totali inest, promovet, ac quarto eam ad utrasque reducit simul. Et hoc modo absolvitur illa comparatio, quæ ad diversitatem agnoscendam sufficit. Rationi manifesta sunt, quæ dico, cum notionibus consona sint. Quodsi status infantilis recordaremur, cum primum in lucem editi objecta visibilia intueremur; immo si pristini in utero status memoriam haberemus dum intra eam agitati tactu resistentiam percipiebamus; illa perplexitas & modus exeundi ex eadem ad statum distinctarum perceptionum manifesta foret a posteriori. Ceterum perplexitatis indicia præbent infantes, quorum, dum ad visibile provocatur attentio, oculi in id quasi immoti diriguntur. Et modus ex perplexitate exeundi ad statum perceptionum distinctarum ex iis colligitur, quæ a nobis fiunt, ut infantum attentionem provocemus ad objecta & inprimis ad nonnulla ipsis inexistentia. Neque vero difficultatis quicquam habet, quod apperceptioni adsueti omnia simul fieri debere existimemus, quæ nonnisi successive fieri diximus: id enim inde est, quod

quod tempuscula, quibus singula fiunt, imperceptibilia sunt ad alia præsertim collata, quibus perceptibiles effectus in natura rerum fiunt. Dari autem tempuscula nobis imperceptibilia, quæ tamen a natura in plura alia minora actu divisa sunt (§. 583. *Ontol.*); innumeri effectus naturæ loquuntur, de quibus in Physica agemus. Præjudicium a tempore ortum per notionem ejus alibi (§.572. & *seqq. Ontol.*) explicatam arcetur.

§. 24.

Quando anima sui rerumque perceptarum sibi conscia, perceptionem eandem per aliquod tempus conservat, eandem veluti a se ipsa distinguit & hoc momento eandem adhuc esse, quæ fuerat ante, intelligit. Quando enim sibi sui rerumque perceptarum conscia est, super perceptione totali reflectit (§. 23.). Attentionem itaque suam successive ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas dirigit (§.257. *Psychol. empir.*). Et quoniam porro res perceptas cum inter se, tum cum se confert (§.22.), attentionem suam mox ad duas vel plures partiales simul iterum revocat (§.259. *Psychol. empir.*). In apperceptione igitur plures actus sibi invicem succedunt, consequenter perceptio, quando anima sibi conscia est, per aliquod tempus conservatur (§. 574. *Ontol.*). *Quod erat primum.*

Quomodo anima appercipiendo circa easdem perceptiones versetur.

Jam cum anima attentionem ad perceptiones aliquas partiales simul revocans *per demonstrata*, eas a se invicem distinguat (§.10.); necesse est ut eas per aliquod tempus conservatas easdem esse intelligat, consequenter momentorum temporis diversitate eas a se ipsis veluti distinguat (§.181. *Ontol.*). *Quod erat secundum & tertium.*

Qui distinctæ aliis explicare conantur, quæ ad simul percepta distinguenda requiruntur, & acumine psychologico cum dono distinctæ explicationis conjuncto pollent, quæ modo dixi in seipsis experientur. Ceterum cum res, quæ antea a nobis jam perceptæ fuerunt, denuo percipientibus, imagi-

natio perceptiones quoque præteritas reproducat (§. 104. *Psych. empir.*); imaginatio quoque in actum apperceptionis influit: sed quinam ejus sint affectus, suo loco distinctius explicaturi sumus.

§. 25.

Attentio & memoria ad apperceptionem requisita.

Ad actum apperceptionis attentio & memoria concurrit. Quando enim anima sibi rerum perceptarum suique conscia est, super totali reflectit (§. 23.). Quamobrem cum reflexio successiva attentionis directione ad ea, quæ in re percepta insunt, absolvatur (§. 257. *Psychol. empir.*); ad id, ut anima rerum perceptarum sibi conscia sit, consequenter ad actum apperceptionis (§. 25. *Psychol. empir.*), attentio concurrit. *Quod erat unum.*

Porro cum anima sui rerumque perceptarum sibi conscia est, perceptionem eandem a seipsa distinguit & hoc momento adhuc eandem esse intelligit, quæ fuerat ante (§. 24.). Quoniam itaque ideam altero momento veluti denuo reproductam recognoscit (§. 173. *Psychol. empir.*); ad id, ut sibi conscia sit, adeoque ad apperceptionem (§. 25. *Psychol. empir.*), memoria etiam concurrit (§. 175. *Psych. empir.*). *Quod erat alterum.*

§. 26.

Ad cogitationem quænam concurrant.

Quoniam ad cogitationem requiritur apperceptio cum perceptione (§. 23. & seqq. *Psych. empir.*); *ad cogitationem attentio & memoria* (§. 25.), *nec non reflexio concurrit* (§. 23.)

Nimirum quæ de perceptione & apperceptione tum in psychologia empirica docuimus, tum hic in rationali evincentur, ea omnia ad cogitationem applicanda sunt.

§. 27.

Duratio cogitationum.

Cogitationes quælibet determinato tempore absolvuntur. Cogitatio enim actus animæ est, quo sibi sui rerumque aliarum extra se conscia est (§. 23. *Psychol. empir.*). Quando vero anima

ma sibi sui rerumque aliarum conscia est, plures actus successive sese invicem sequuntur (§. 22. & seqq.) quibus adeo apperceptio in cogitatione perceptioni superaccedens (§. 23. & seqq. *Psychol. empir.*) absolvitur. Cogitatio igitur quælibet determinato quodam tempore absolvitur. (§. 574. *Ontol.*)

Cum instantaneum sit, quod non fit in tempore (§. 692. *Ontol.*); cogitationes instantaneæ non sunt. Habentur subinde pro instantaneis, si eas nec referre licet ad alia, quæ in tempore existere vel fieri constat, nec successionem in singulis advertimus. Inde tamen tantummodo sequitur, tempus, quo absolvitur cogitatio, esse imperceptibile.

§. 28.

Coëxistentia cogitationum.

Cogitationes quædam subinde subsistunt aliis sibi invicem succedentibus & aliæ pluribus aliis, aliæ paucioribus coëxistunt. Constat experientia obvia, ut idem unusquisque in se, quoties libuerit, experiri possit. Ita vocem aliquam vi imaginationis percipientes hujusque perceptionis nobis conscii per tractum quendam temporis eandem producere valemus, non secus ac fieri potest, quando illam pronunciamus. Et perceptionem arboris vi imaginationis productam conservare valemus, dum interea aliæ intereunt, aliæ oriuntur.

§. 29.

Diversitas durationis cogitationum.

Quoniam existentia simultanea cum pluribus rebus successivis duratio est (§. 578. *Ontol.*); *cogitationes aliæ aliis diutius durant.*

Non confundenda est duratio cogitationis cum duratione iterationis ejusdem cogitationis, veluti si perceptionem vocabuli cujusdam vi imaginationis aliquoties producimus. Perinde enim est sive eadem perceptio aliquoties succedat sibimetipsi, sive alia continuo in locum evanescentis succedat. Successio autem perceptionum non est duratio unius perceptionis, nec duratio seriei perceptionum unius duratio est.

§. 30.

Celeritas cogitationis. Ob diversitatem durationis cogitationibus tribuitur vulgo celeritas, ut adeo *celeritas cogitationis* dicatur id, per quod cogitationes quædam sibi mutuo succedentes aptæ sunt ad eidem cogitationi per tractum quendam temporis coëxistendum.

Nempe cogitatio una toto illo temporis tractu existit, cum ceteræ simul eodem existant, ita ut singulæ nonnisi singulas illius partes actualitati suæ vindicent. Hæc celeritatis notio ab anologia coëxistentiæ cogitationum cum celeritate, quæ in motu corporum conspicitur, derivatur, nec quicquam absurdi habet, si rite intelligatur. Nimirum mobili tribuitur celeritas, quatenus aptum est dato tempore datum spatium percurrere (§. 653. *Ontol.*). Convertamus jam oculos in flumen, quod continuo decurrit, & in arborem prope ripam positam. Propter motum aquarum eidem arbori dato quodam spatio temporis continuo aliæ aliæque aquæ currentis partes respondent & veluti coëxistunt. Et quo motus rapidior est, eo plures partes diversæ aquæ eodem tempore arbori in ista parte alvei coëxistunt. Habemus adeo seriem quandam partium diversarum aquæ sibi continuo succedentium, dum interea arbor in eodem loco immota præstat & cum una quælibet earum in eodem loco existit. Similiter in anima est quædam continua perceptionum series, quarum una alteri succedit, dum interea una quasi immota perstat, & cum ceteris singulis diversis temporis articulis in anima coëxistit. Ab hac similitudine significatus quidam generalis vocabuli celeritatis derivatur, vi cujus & cogitationibus, & mobilibus tribui potest, ita tamen ut in mobilibus singulari ratione specificetur atque amplius quid importet quam in cogitationibus. Erit nimirum in significatu hoc admodum generali celeritas id, per quod existentia alia successiva dato cuidam existenti toto duratius proponere modum significatum hunc generalem celeritionis tempore continuo alia coëxistunt. Non piget enucleatatis investigandi, propterea quod istiusmodi investigatio plurimum utilitatis habeat in interpretando, ipsa quoque sacrorum voluminum interpretatione (*not.* §. 972. & *not.* §. 973. *Log.*).

§. 31.

§. 31.

Ex celeritate cogitationum inferri nequit materialitas animæ. Celeritas enim cogitationum non eadem est cum celeritate corporum, qua moventur (§.30.*Psych. rat.* & §. 653. *Ontol.*). Etenim eodem temporis tractu successivæ coëxistentes cogitationes eidem fixæ non existunt, nisi quamdiu coëxistunt, ita ut alia oriente evanescat altera, quæ ipsam præcedebat; ast in motu fluminis partes aquæ diversæ eidem arbori prope ripam positæ temporis aliquo tractu coëxistentes existunt adhuc, dum coëxistere desinunt. Quamobrem tum demum similitudo perfecta inter celeritatem cogitationis & celeritatem fluminis subsisteret; si partes aquæ singulis momentis arbori in ista alvei parte coëxistentes ibidem orientur ibidemque interirent, quamprimum non amplius coëxistunt. Accedit quod in aliquo tantummodo casu celeritas cogitationis simile quidpiam cum celeritate mobilis habeat, scilicet in motu fluidi aut solidi cujusdam longi; dum vero mobile quoddam aliud, veluti globus quidam per spatium quoddam movetur, similitudo illa non amplius subsistat. Etenim in hoc casu celeritas tribuitur ei, quod successive aliis aliisque contiguum efficitur & sic cum iis diversis temporis partibus coëxistit, ut significatus generalis rediret ad coëxistentiam successivam ejusdem existentis cum diversis existentibus aliis: quo in casu celeritas tribuenda foret cogitationi diutius duranti, quod implicare palam est. Quamobrem si vel maxime concedas ex celeritate concludi posse entis alicujus materialitatem; non tamen ex ea recte concludi materialitatem animæ ultro fateri teneris, propterea quod celeritas, quæ cogitationibus tribuitur, non eadem est cum celeritate, quæ corporibus in motu constitutis convenit. Ubi probaveris cogitationibus eam tribui posse celeritatem, quæ mobilibus convenit; ex ea materialitatem animæ inferre tutius licebit. Quoniam vero prius

An ex celeritate cogitationum inferri possit animæ materialitas.

prius demonstratu impossibile *per anteriora;* posterius quoque inde inferri nunquam licebit.

Idem etiam sic ostenditur: Ponamus cogitationibus competere celeritatem, qualis est mobilium. Quoniam per celeritatem mobile aptum redditur ad datum spatium dato tempore percurrendum (§. 653. *Ontol.*) spatium vero linea est, quam mobile instar puncti consideratum toto illo tempore describit, quo motus durat (§. 651. *Ontol.*); cogitatio quoque lineam describere debet toto durationis suæ tempore. Enimvero linea a cogitatione descripta ne fingi quidem potest: id quod unicuique animum ad proprias cogitationes advertenti manifestum est. Cogitationibus itaque celeritas istiusmodi competere nequit, qualis corporibus convenit, consequenter si vel maxime ex istiusmodi celeritate, qualis corporibus competit, colligi possit entis, cui ea convenit, materialitas; non tamen ex celeritate cogitationum colligi potest animæ materialitas.

Sunt qui ex eo, quod ne fingi quidem possit linea cogitationis, demonstrare conantur, animam non esse materialem, aut potius cogitationes non posse consistere in motu materiæ cujusdam subtilis: sed nobis idem evidentius mox demonstrandum erit ex ipsa cogitationis notione, quam ideo in antecedentibus, explicavimus. Quoniam vero terminis quibusdam utemur in sequentibus, quos aliunde cognitos supponere non debemus; eos ante definiemus, quam arduam istam de immaterialitate animæ demonstrationem aggrediamur.

§. 32.

Monistæ quinam sint.

Monistæ dicuntur philosophi, qui unum tantummodo substantiæ genus admittunt.

Ita Monistæ sunt, qui nonnisi entia materialia, sive corpora existere affirmant.

§. 33.

Materialistarum definitio.

Materialistæ dicuntur philosophi, qui tantummodo entia materialia, sive corpora existere affirmant.

Mate-

Materialista fuit *Hobbesius*, philosophus Anglus, qui plures ibidem asseclas hodienum habet. Eos inter eminent *Tolandus* & *Cowardus*.

§. 34.

Quoniam *Materialistæ* nonnisi corporum existentiam admittunt, immo nonnisi eadem possibilia esse contendunt (§. 33.); nonnisi unum substantiarum genus existere affirmant, adeoque *Monistæ sunt* (§. 32.). *Materialistæ quod sint Monistæ.*

§. 35.

Materialistæ igitur *animam pro ente materiali habent.* *Quinam animæ materialitatem defendunt.*

Qui adeo demonstrat animam esse ens immateriale, Materialismum evertit: id quod mox a nobis fiet. Et quos ante commemoravimus autores Materialismo addictos (*not.* §. 33.); ii quoque immaterialitatem animæ negant & cogitationem per motum materiæ cujusdam subtilis explicare conantur: id quod inferius accuratius examinatur, ubi de materialibus rerum ideis in cerebro agitur.

§. 36.

Idealistæ dicuntur, qui nonnisi idealem corporum in animabus nostris existentiam concedunt: adeoque *realem mundi & corporum existentiam negant.* *Idealistæ quinam dicuntur.*

Inter Idealistas nomen suum recentius professus est *Georgius Berckely*, Collegii Trinitatis, quod *Dublini* in Hibernia est, Socius, in tribus Dialogis, qui idiomate Anglicano de immaterialitate animæ, immediata providentia Numinis & realitate & perfectione cognitionis humanæ conscripti. Londini A. 1713. in 8. prodiere.

§. 37.

Quoniam Idealistæ nonnisi animæ existentiam admittunt, corpus vero omne nonnisi in numerum idearum ejus referunt (§. 36.); *Idealistæ Monistæ sunt* (§. 32.) & *Animam pro ente immateriali habent.* *Idealistæ cur sint Monistæ?*

Quatenus Monistæ sunt, cum Materialistis conveniunt (§.34.); quatenus vero a Materialistis differunt, iisdem prorsus oppositi sunt, contrarium ejus statuentes, quod Materialistis verum videtur (§.35. & *præf.*).

Egoistæ quinam dicantur.

§. 38.

Idealistarum quædam species sunt *Egoistæ*, qui nonnisi sui, quatenus nempe anima sunt, existentiam realem admittunt, adeoque *entia cetera, de quibus cogitant, nonnisi pro ideis suis habent.*

In eo conveniunt Egoistæ cum Idealistis, quod realem mundi existentiam negent, nec corporibus nisi in ideis suis existentiam concedant (§.36.), adeoque pro Idealistis habendi sunt (§.349. *Log.*). In hoc autem ab iisdem differunt, quod hypothesin Idealistarum ad corporum existentiam restrictam etiam ad animas extendant, & entia immaterialia quæcunque alia. Fuit paucis abhinc annis assecla quidam *Malebranchii* Parisiis, qui Egoismum professus (quod mirum videri poterat) assèclas & ipse nactus est. *Malebranchius* enim cum in Dialogis metaphysicis sermone patrio editis *Dial.* 5. p. m. 195. demonstrationem existentiæ realis corporum impossibilem judicasset; ipsis ab idealismo non abhorruisse visus est.

Dualistæ quinam dicantur.

§. 39.

Dualistæ sunt, qui & substantiarum materialium, & immaterialium existentiam admittunt, hoc est, & corporibus realem extra ideas animarum existentiam concedunt, & animarum immaterialitatem defendunt.

Communem esse hanc sententiam, quæ inter nos obtinet, nemo ignorat, ut Dualismus sit dominans & Monismus ideo exosus habeatur. A qua parte stet veritas, ex sequentibus patebit.

Dogmatici quinam dicantur.

§. 40.

Dogmatici sunt, qui veritates universales defendunt, seu quid affirmant, vel negant in universali.

Veri-

Veritates nimirum universales, aut, si mavis, propositiones universales dicuntur dogmata in oppositione ad facta, de quibus in singulari quid affirmatur, vel negatur. Et inde dogmatici vocantur philosophi, quibus certa sunt dogmata.

§. 41.

Sceptici sunt, qui metu erroris committendi veritates universales insuper habent, seu nihil affirmant, nihil negant in universali. *Sceptici quinam sint.*

Novi equidem vulgo definiri scepticos, quod de omnibus dubitaverint, etiam de ipsis factis: sed contrarium patet ex *Sexto Empirico*, qui singulari capite defendit scepticos admisisse phænomena, adeoque etiam agnovisse eorundem constantiam, licet metu erroris committendi non definiverint phænomenorum causas, nec in rationem constantiæ inquisiverint. Imputantur philosophis ab hominibus non philosophis, quæ a mente ipsorum prorsus aliena sunt, & turba iis facilem præbet fidem. Ecquis ignorat, hodienum nondum desiisse illos mores? Recentius scepticismum sub finem vitæ professus est *Huetius*, Autor Demonstrationis Evangelicæ, in libro de imbecillitate humani intellectus, quem Gallico sermone conscriptum in Germanicum vertit & annotationibus instruxit *Grossius*.

§. 42.

Quoniam Idealistæ affirmant animas esse substantias immateriales & entia materialia extra ideas illarum non habere existentiam (§. 36.); *Idealistæ sceptici non sunt* (§. 41.). *Idealistæ num sint Sceptici.*

Sunt equidem, qui Idealistas Scepticorum omnium absurdissimos appellant, propterea quod existentiam realem corporum negant & eorum apparentiam per ideas suas explicant, contra primum ratiocinandi principium misere impingentes (§. 349. *Log.*), propterea quod negare & in dubio relinquere idem videatur per notiones, quibus confidunt, confusas summa imis miscentibus. Eodem jure vero etiam Materialistæ in numerum scepticorum referri deberent, quod animæ, quemadmodum Idealistæ corporis, realem existentiam negant & cogita-

gitationes per modificationes corporis, ficut Idealiſtæ phænomena rerum materialium per modificationes animæ explicant. Enimvero vix merentur attentionem, quæ ab hominibus pendulum ab appetitu ſenſitivo intellectum habentibus non veritatis amore, ſed injuriandi animo proferuntur. Nos neque Scepticismum probamus, neque Idealismum; ſed tranquillo veritatis amore diſtinguimus, quæ diverſa ſunt, ut notiones fiant determinatæ, & ex iis pure ratiocinamur, cum ſanctæ nobis ſint ratiocinandi leges fundamentales. Scepticus & Idealiſta conveniunt in eo, quod dentur phænomena rerum materialium, quodque in iis ſingularis quædam conſtantia obſervetur. Quæritur jam an fons illorum phænomenorum inſit animæ, an vero ſubjectum aliquod ab anima diverſum. Scepticus nihil definit diffidens imbecillitati intellectus humani, quam accuſat *Huetius*, & cujus lapſus univerſali quadam ratione adſtruere conatur *Sextus Empiricus*, ne in errorem forte incidat ac deinceps cogniti erroris pœnitentia ducatur tranquillitati animi contraria. Idealiſta vero minime in dubio relinquit, undenam phænomena rerum materialium oriantur; ſed eorum fontem in anima agnoſcit. Impoſſibilitatem exiſtentiæ realis corporum demonſtrare conatur, quod ea admiſſa ſequantur contradictoria de diviſione ac compoſitione continui, de communicatione motus & de commercio inter mentem & corpus, & omnem movet lapidem ut oſtendat per idearum in anima ſucceſſionem explicari poſſe phænomena rerum materialium. Non jam de eo quæritur, utrum recte ſentiant Idealiſtæ, dum ita ſtatuunt; ſed num eadem ſentiant cum ſcepticis: quod nullo modo tueri licet.

§. 43.

Dogmatici quinam ſint.

Idealiſtæ cum Egoiſtis & Dualiſtæ ſunt philoſophi dogmatici. Idealiſtæ enim affirmant animam, ſubſtantiam immaterialem, exiſtere & idearum ſucceſſionem eſſe mundum: quem dicimus, materialem; negant vero extra ideas animæ quicquam ipſis ſimile exiſtere (§. 36.). Egoiſtæ affirmant ſe exiſtere, quatenus ſunt ens ſibi ſui conſcium; negant entia alia extra ideas ſuas exiſtere (§. 38.), Dualiſtæ affirmant animam eſſe ſubſtan-

tiam

tiam immaterialem a corpore prorſus diverſam, & corpora extra ideas ejus realem exiſtentiam habere; negant quod Idealiſtæ affirmant de exiſtentia corporum nonniſi ideali, & quod Materialiſtæ defendunt, cogitationes in motu cujusdam ſubtilis materiæ conſiſtere (§. 39.). Sunt igitur & Idealiſtæ cum Egoiſtis, & Dualiſtæ dogmatici (§. 40.).

Non omnia probantur dogmata, cum non minus erronea quædam esſe posſint, quam vera, adeoque nec philoſophi dogmatici eodem cenſu veniunt, utut nullus ſit philoſophorum, qui nihil prorſus veritatis cognoverit, ipſisque erroribus quidpiam veritatis inſit mentis acie utiliter ſubinde ſeparandum ab erroneo, ubi veritati inveſtigandæ incubueris. Ceterum ex dictis patet, philoſophos in univerſum omnes vel esſe Scepticos, vel Dogmaticos, quorum illi nimia prudentia, ſicut hi ſubinde nimia ſtatuendi facilitate peccant (§. 40. 41.). Scepticorum ſecta nonniſi unica eſt & esſe poteſt, cum omnia in dubio relinquant (§. 41.), diverſitatem vero ſectarum ex affirmationis & negationis diverſitate ſequatur. Dogmatici vel Moniſtæ ſunt, vel Dualiſtæ (§. 32. 39.). Moniſtæ ſunt vel Idealiſtæ, vel Materialiſtæ (§. 33. 36.), & Idealismi apex eſt Egoismus, ultra quem progredi non licet (§. 38.). Habes hic generalem philoſophorum diviſionem, quam in Pſychologia rationali attendi fas eſt, quemadmodum ex ſequentibus patebit.

§. 44.

Corpus cogitare nequit. Si enim cogitat, ſui ipſius rerumque perceptarum, adeoque a ſe repræſentatarum (§. 24. *Pſychol. Empir.*) ſibi conſcium eſt (§. 23. *Pſychol. empir.*). Neceſſe igitur eſt, ut, quæ a ſe repræſentantur, inter ſe conferat (§. 12.) & ea a ſe invicem diſtinguat (§. 10.), eorumque tanquam extra ſe ſibi conſcium ſit (§. 21.). Jam in corpore nulla mutatio fieri poteſt niſi quoad figuram, magnitudinem & partium ſitum (§. 127. *Cosmol.*), conſequenter ſi quædam in eodem repræſentantur, repræſentatio aliter fieri nequit, niſi ut partes quædam aliis quieſcentibus moveantur (§. 128. *Cosm.*), *Quod corpus cogitare nequeat.*

 &, ſi

&, si repræsentatio aliquo temporis intervallo subsistere debet, id in corpore aliter fieri nequit, quam ut vel eadem numero materia eodem in loco motum suum continuet, partibus materialibus hoc pacto in eodem situ inter se manentibus, quem mediante motu a reliqua massa separatæ obtinuerant, vel ut aliæ in eundem situm continuo succedant (§. 181. *Ontol.*), cumque alia in corpore mutatio locum non habeat, nisi quæ motu mediante inducitur (§. 128. *Cosmol.*), nihil præterea in corpore seu materiæ quadam massa concipere licet. Enimvero quantocunque tempore ista materialis repræsentatio subsistat, nihil tamen adest quod res repræsentatas inter se conferat, a se invicem distinguat & earum sibi tanquam extra se conscium sit. Corpus igitur eorum, quæ in ipso repræsentantur, sibi conscium esse nequit, adeoque nec cogitare potest (§. 23. *Psychol. empir.*).

Demonstratio propositionis præsentis evidens est iis, qui nonnisi ex notionibus ratiocinantur &, cum sint methodi gnari, principiis ontologicis, cosmologicis & psychologicis empiricis imbutum tenent animum. Si qui enim sunt, qui in materia facultates per se inexplicabiles fingunt, cum iis nobis nihil est negotii. Cogitatio duplicem actum involvit, perceptionem nempe & apperceptionem. Perceptio cum sit rei repræsentatio (§. 24. *Psychol. empir.*); in materia concipi potest eo modo, quem in demonstratione propositionis præsentis insinuavimus. Vi apperceptionis anima sibi rerum repræsentatarum suique sibi conscia est (§. 25. *Psychol. emp.*), eaque extra se sibi repræsentat (§. 21.). Hæc vero ea est, quæ in materia nullo modo concipi potest, quemadmodum ex demonstratione præsente abunde patet. Sane in corpore seu materia non concipitur nisi repræsentatio rerum intra materiam, non vero extra eandem. Si quis vero rei tribuere velit, quæ per ea, quæ ipsi insunt, explicari nequeunt; is fingendi licentiam aperte prodit, iis præsertim, qui ad notionem entis in genere distinctam, qualem in Ontologia dedimus, animum advertunt.

§. 45.

§. 45.

Enti nulli attributa entis alterius communicari possunt. Pone enim enti A communicari aliquod attributum, quod per se non habet: ratio ejus sufficiens in essentialibus non continetur (§. 157. *Ontol.*). Admittendum adeo aliquid, quod ratione sufficiente destituitur: Quod cum admitti nequeat (§.70. *Ontol.*), enti nulli attributa entis alterius communicari possunt. *Attributorum incommunicabilitas,*

Hanc incommunicabilitatem attributorum dudum agnovere Scholastici, etsi principium rationis sufficientis distincte non agnoverint, nec ejus aliquem usum fecerint in philosophia prima. Sane si quis admittere velit, quæ ex suppositione, per quam ens concipitur tanquam possibile quid & in numerum entium refertur (§. 142. *Ontol.*), minime consequuntur, seu distincto ratiocinio legitime colligi nequeunt; is quidlibet pro arbitrio fingere poterit, securus omnimodo ne refutetur. Nec quicquam erit adeo evidens, quin in dubitationem adduci possit. Scepticis adeo principium communicabilitatis attributorum sese probare debet (§.41.), non dogmaticis (§.40.). Si qui ad omnipotentiam Dei tanquam sacram anchoram confugiunt; ii, quam abjecte de eadem sentiant, in Theologia naturali intelligent.

§. 46.

Facultas cogitandi corpori vel materiæ communicari nequit, quam per se non habet. Facultas enim cogitandi quædam agendi potentia est (§. 29. *Psychol. empir.*), adeoque agendi possibilitas (§.716. *Ontol.*), vi cujus scilicet cogitationes in ente cogitante possibiles sunt. Quoniam itaque inter attributa entis alicujus referri debet (§. 164. *Ontol.*), corpus autem cogitare cum nequeat (§.44.), attributum ejus non est; eidem quoque communicari minime potest (§.45.). *An facultas cogitandi corpori communicari possit.*

Propositio hæc probe notanda est, ne dubius reddaris, utrum

utrum anima ſit ſubſtantia immaterialis a corpore diverſa, an vero tantummodo quædam corporis facultas, conſequenter in Scepticismum partialem reſpectu animæ incidas (§. 41.), qui animum diſponit, ut leviculis deinceps rationibus, quales a Materialiſtis proferri ſolent, pronus in Materialismum efficiatur (§. 33.), immo ut incauto Materialismus poſthac facile imponat, cum non omnium ſit æqua mentis lance trutinari momenta rationum.

§. 47.

Anima immaterialitas,

Anima materialis, ſeu corpus esſe nequit. Anima enim ſibi ſui & aliarum rerum extra ſe conſcia eſt (§. 20. *Pſychol. empir.*). Sed corpus cogitare nequit (§. 44.), nec cogitandi facultas eidem communicari poteſt, quam per ſe non habet (§. 46.). Anima igitur corpus eſſe nequit, conſequenter nec materialis esſe poteſt (§. 122. 141. *Cosmol.*).

Quando anima corpus ſeu materia esſe negatur, patet eam ſumi pro ſubjecto cogitationum, ut adeo perinde ſit ac ſi negaretur cogitationes esſe modificationes alicujus materiæ, veluti materiæ cujusdam ſubtilis in cerebro vi ſtructuræ ejusdem hoc modo modificabilis.

§. 48.

Simplicitas & ſubſtantialitas animæ.

Anima eſt ſubſtantia ſimplex. Anima enim non eſt corpus (§. 47.), nec quoddam corpori communicatum attributum (§. 46), adeoque nec ens compoſitum eſt, nec enti cuidam compoſito inhæret (§. 119. *Cosmol.*). Quamobrem cum ens omne vel compoſitum ſit, vel ſimplex (§. 685. *Ontol.*); anima ens ſimplex ſit necesſe eſt.

Jam quoniam cogitationes continuo mutantur & aliæ aliæque ſibi invicem ſuccedunt, in modorum numero ſunt (§. 151. *Ontol.*). Anima igitur, cui modi iſti conveniunt, modificabilis eſt (§. 764. *Ontol.*), cumque eam per aliquod tempus cum corpore perdurare palam ſit (utrum enim absque eodem exiſtere posſit, nec ne, hic ut definiatur opus non eſt) perdurabilis

bilis (§. 766. *Ontol.*). Enimvero subjectum perdurabile & modificabile substantia est (§. 768. *Ontol.*). Anima ergo substantia est.

Est vero anima ens simplex *per demonstrata*. Ergo substantia simplex est.

Simplicitatem animæ evinci necesse est, ut constet, ei convenire quicquid de ente simplici in philosophia prima demonstratum fuit. Et sane entis simplicis & eorum, quæ eidem conveniunt positive, notiones habemus, quatenus anima sibi sui conscia est. Unde omnis de ente simplici theoria ab anima abstrahitur tanquam genus a specie.

§. 49.

Proprietates rerum materialium animæ repugnant.

Quoniam ens simplex partibus caret (§. 673. *Ontol.*), nec extensum est (§. 675. *Ontol.*), nec ulla præditum figura (677. *Ontol.*), nec spatium replet (§. 679. *Ontol.*), ac magnitudine caret (§. 678. *Ontol.*) motuque intestino destituitur (§. 682. *Ontol.*); *Anima partibus caret, nec extensa est, nulla prædita est figura, nullum replet spatium, caret magnitudine, motuque intestino destituitur* (§. 48.).

Si qui sunt, qui animæ motus tribuunt, ii aut improprie loquuntur, significatu vocabuli proprio in alium translato, aut Materialistæ sunt modificationes animæ pro motu materiæ cujusdam subtilis venditantes, aut incauti cum Materialistis loquuntur, dantes sine mente sonos.

§. 50.

Materialismi impossibilitas.

Materialismus falsa hypothesis. Materialismus enim est hypothesis, qua animam materialem esse sumitur (§. 33.). Enimvero anima materialis esse nequit (§. 47), nec facultas cogitandi materiæ, seu corpori cuidam communicari potest (§. 46.). Materialismus itaque sumit, quod esse nequit, seu impossibile est, adeoque hypothesis est (§. 126. *Disc. prælim.*), eaque falsa (§. 505. *Log.*).

Hic tantum ostendimus, Materialismum esse falsum, nondum vero definimus periculum, quod ab eo imminet, nec quid veri eidem subsit, cum nihil statuatur adeo absurdum ab aliquo philosophorum, quin subsit quidpiam veri, unde speciem mutuatur. A conviciis vero in autores prorsus abstinemus, etsi errorum, & exceptionum fontes detecturi rationes non dissimulemus influentis in assensum appetitus, quas in apricum productas evolvere philosophi est (§. 31. *Disc. prælim.*).

§. 51.

Animam esse a corpore distinctam.

Anima prorsus differt a corpore. Est enim ens simplex (§. 48.). Quare cum ens simplex a composito prorsus differat (§. 683. *Ontol.*), a composito, consequenter a corpore prorsus differt (§ 119. *Cosmol.*).

Differentiam animæ a corpore *Aristotelici* non satis distincte exposuerunt; accuratius illam ab hoc distinxit *Cartesius*. Demonstrat is animam esse a corpore distinctam, quod idea ejus diversa sit ab idea corporis: distincta enim sunt entia, quorum diversæ sunt notiones (§. 142. *Ontol.*). Nimirum anima proprias sibi habet modificationes, continua perceptionum variatione; corpus itidem suas, figuræ & magnitudinis variatione (§. 127. *Cosmol.*). Utraque autem modificatio per commune principium explicari nequit. Duo igitur admittenda sunt mutationum istarum subjecta, diversa utique a se invicem, cum in iis diversa supponenda sint, ut intelligibili modo illæ explicari possint. Recte omnia sese habent, sed ostendendum erat, modificationes animæ non esse explicabiles per eadem principia, per quæ explicantur modificationes corporis: quod magis sumere, quam probare videtur *Cartesius*, nos vero in superioribus evicimus (§. 44. 46.), ut adeo nostra de anima philosophia *Cartesianam* non subvertat, sed eandem illustret & corroboret. Patebit idem ex subsequentibus, ubi ad specialia digrediemur. Ceterum diversitas illa omnium clarissime ex collatione notionum corporis & animæ elucescit, quarum illam in Cosmologia, hanc in Psychologia rationali evolvimus.

§. 52.

§. 52.

Anima alias prorsus qualitates habere debet, quam corpora. Etenim anima prorsus differt a corpore (§. 51.). Quare cum anima & corpora differre nequeant nisi per ea, quæ ipsis insunt, seu quæ in iisdem determinata sunt (§. 112. *Ontol.*), adeoque per determinationes (§. 122. *Ontol.*), easque intrinsecas (§. 545. *Ontol.*), omnis autem determinatio intrinseca vel in qualitatum, vel in quantitatum numero est (§. 454. *Ontol.*); animæ quoque alias prorsus qualitates habere debent, quam corpora. *Qualitates animæ quænam sint.*

Veritatem propositionis a posteriori confirmat Psychologia empirica sive cum observationibus rerum materialium communibus, sive cum Physica collata.

§. 53.

Anima vi quadam prædita est. Anima substantia est (§. 48.) & cum in eadem perceptiones aliæ succedant aliis, ex perceptionibus nascantur appetitus, ex appetitibus denuo perceptiones, quemadmodum universa loquitur Psychologia empirica, status ejus mutatur (§. 709. *Ontol.*). Vi igitur quadam prædita est (§. 776. *Ontol.*). *Vis animæ insita.*

Propositio hæc probe notanda est. Vim enim animæ nec satis agnovere Scholastici cum facultatibus animæ eandem confundentes; nec *Cartesius* satis distincte exposuit, etsi tacite eam admiserit, dum essentiam animæ in cogitatione consistere docuit, quam sine vi concipi non posse constat.

§. 54.

Vis & facultas animæ a se invicem differunt. Vis enim consistit in continuo agendi conatu (§. 724. *Ontol.*); facultates tantummodo sunt potentiæ activæ animæ (§. 29. *Psychol. empir.*) adeoque nudæ agendi possibilitates (§. 716. *Ontol.*). Vis igitur animæ & facultas a se invicem differunt (§. 183. *Ontol.*). *Vis a facultate animæ diversa.*

 Idem

Idem etiam ſic oſtenditur. Ex vi conſtanter ſequitur actio; niſi eidem reſiſtatur (§. 728. *Ontol.*). Facultates animæ ſunt tantummodo potentiæ activæ (§. 29. *Pſychol. empir.*), adeoque ex iis nulla ſequitur actio (§. 717. *Ontol.*). Facultates igitur animæ, ſalvis ejusdem perceptionibus & appetitibus, vi ſubſtituere non licet. Vis igitur & facultates animæ diverſæ ſunt (§. 183. *Ontol.*).

Differentia admodum manifeſta eſt, modo vis & facultatis notiones ſatis diſtinctas habeamus, ut hoc exemplo doceamur, quam utilis ſit terminorum abſtractorum diſtincta explicatio, ne in errores incidamus incremento ſcientiarum valde noxios.

§. 55.

Principium actualitatis in anima.

Vi animæ actuantur, quæ per facultates ejusdem in eadem posſibilia intelliguntur. Quæ enim per facultates animæ posſibilia intelliguntur exiſtere ſeu actu eſſe quidem poſſunt (§. 133. *Ontol.*), ſed ideo non exiſtunt, ſeu actu dantur (§. 171. *Ontol.*). Quare cum ratio ſufficiens requiratur, cur quod poſſibile exiſtat (§. 70. *Ontol.*), & vis animæ contineat in ſe rationem ſufficientem actualitatis eorum, quæ per facultates ipſius tanquam potentias activas (§. 29. *Pſychol. empir.*), poſſibilia ſunt (§. 722. *Ontol.*), & poſita ratione ſufficiente ponantur ea actu (§. 118. *Ontol.*); vi animæ ad actum perducuntur, quæ per facultates ejusdem in eadem poſſibilia intelliguntur.

Perſpicuum hinc eſt, in quonam differentia inter vim animæ & facultatem ipſius conſiſtat, ſimulque apparet neceſ[illegible] vim a facultate probe diſtinguendi. Etenim ſi modificationes animæ diſtincte explicare voluerimus, & oſtendendum eſt, cur ſint poſſibiles, & reddenda quoque ratio eſt, cur actu fiant. Quare cum per facultates animæ tantummodo intelligatur, quod iſtiusmodi perceptiones & appetitus habere poſſit, facultates nudas animæ tribui non ſufficit, ſed addendum principium eſt, per quod patet cur actu inſint. Unde vero intelligatur, cur hæ potius jam actu inſint perceptiones, quam ali-

aliæ; hi potius insint appetitus, quam alii, ulterius inquirendum.

§. 56.

Anima continuo tendit ad mutationem status sui. Est enim vi quadam prædita (§. 53.). Quamobrem cum vis continuo tendat ad mutationem status subjecti, cui inest (§. 725. *Ontol.*); vi quoque sua mediante anima ad status sui mutationem continuo tendere debet. *Animæ tendentia ad status mutationem.*

Principium hoc probe notandum est: eodem enim inferius nobis erit opus ad reddendam rationem generalem appetitus, cujus distincta notio philosophis hactenus non satis perspecta fuit. Excitanda igitur lectoris attentio est, ne in sequentibus cespitet defectu notionis lucidæ.

§. 57.

Vis animæ nonnisi unica est. Anima enim simplex est (§. 48.), adeoque partibus caret (§. 673. *Ontol.*). Ponamus jam animam plures habere vires a se invicem distinctas: cum unaquæque in continuo agendi conatu consistat (§. 724. *Ontol.*), unaquæque peculiare requiret subjectum, cui inest. Atque ita plura concipienda erunt entia actualia a se invicem distincta (§. 142. 183. *Ontol.*), quæ cum simul sumta anima sint, erunt ejusdem partes (§. 341. *Ontol.*): quod utique absurdum *per demonstrata.* *Unicitas vis animæ.*

Patebit quoque deinceps unam animæ vim modificationibus animæ omnibus explicandis sufficere, ac præter necessitatem fingi plures. Præterea nectuntur difficultates inextricabiles præter omnem rationem & nulla prorsus necessitate urgente. Etenim necesse est, si quidem vires plures a se invicem diversæ in anima insint, ut una alteri resistat interea, dum ipsa agit, & alterum ad agendum determinet, ut modificationes animæ aliæ ex aliis nascantur & per se invicem explicabiles sint. Quantæ hic nascantur difficultates non tollendæ, nisi admittantur qualitates occultæ, experietur, qui ex diversis animæ

 viribus

viribus modificationes ejus explicare voluerit. Ex sequentibus autem patebit, quam sint omnia plana & perspicua, si a simplicitate animæ non recedas. Sumimus in demonstratione, vim concipi debere per modum prædicati primitivi, quod rationem nullam postulat, cur insit: id quod vi notionis ipsius vis sumere licet, propterea quod in ea continetur ratio sufficiens actualitatis eorum, quæ in anima contingunt (§.722. *Ontol.*). In Psychologia rationali, in qua ratio reddenda est eorum, quæ animæ insunt, aut non insunt (§.4.), sumere hoc licebat per modum hypotheseos (§.129. *Disc. prælim.*): sed non opus est ut absque probatione sumatur, quod probari potest.

§. 58.

Continua status animæ mutatio.

Status animæ continuo mutatur. Datur enim in anima vis (§.53.), adeoque status ejus continuo mutatur nisi aliquid ei resistat (§.729. *Ontol.*). Vis vero illa nonnisi unica est (§. 57.). Quare cum in eo contineatur ratio sufficiens actualitatis, actionis, seu modificationum animæ (§.722. *Ontol.*), non simul in eadem contineri potest ratio sufficiens cur ea non sequatur (§. 28. *Ontol.*). Sibimetipsi igitur resistere nequit (§. 727. *Ontol.*). Status adeo animæ continuo mutatur.

Patet idem a posteriori, quando vigilamus. Tum enim nobis conscii sumus alias aliasque perceptiones sibi invicem continuo succedere. Jam cum perceptiones partiales in numero modorum sint (§.151. *Ontol.*); statum ejus constituunt (§.705. *Ontol.*). Unde patet, dum vigilamus, statum animæ continuo mutari. In somnio idem patet eodem modo: ast in somno quieto, quo nobis rei nullius conscii sumus, a posteriori idem non liquet. Necesse igitur est ut continuitas mutationis a priori evincatur. Ex probatione, quam dedimus, patet ratio ejus, quod observatur.

§. 59.

Status animæ in somno quieto.

Dum dormimus, sed non somniamus; anima est in statu perceptionum obscurarum, seu totalium confusarum. Dum dormimus, sed non somniamus, nobis nec nostri, nec rerum alia-

aliarum extra nos conscii sumus: id quod unusquisque in seipso quotidie experitur (§. 664. *Log.*). Quoniam vero status animæ continuo mutatur (§.58.), quem in variatione perceptionum consistere constat (*not.* §. *cit.*), perceptiones quoque in somno continuo variari debent, Necesse igitur est ut, cum in perceptione totali partiales minime distinguamus (§. 11.), totalis perceptio confusa sit (§. 39. *Psychol. empir.*), consequenter partiales claræ esse nequeunt (§. 44. *Psychol. empir.*). Sunt itaque obscuræ (§. 30. & seqq. *Psychol. empir.*), & ideo anima est in statu perceptionum obscurarum.

Quales sint obscuræ istæ perceptiones, nondum definio. Sufficit constare, quod nec in somno quantumvis profundo anima cesset ab omni actione. Plura patebunt ex inferioribus.

§. 60.

Eadem vi omnes animæ actiones producuntur. Actiones enim animæ rationem sufficientem actualitatis in vi agnoscunt (§.722. *Ontol.*), adeoque anima eadem ipsis actualitatem impertitur (§. 118. *Ontol.*), consequenter actiones suas producit (§.690. *Ontol.*). Quamobrem cum vis ejus nonnisi unica sit (§.57.); eadem vi omnes ejus actiones producuntur. *Omnes animæ actiones eadem vi produci.*

Quod hic de anima evincitur, idem de corporibus experientia palam facit. Unica in corporibus vis est, quam motricem appellamus (§. 137. *Cosmol.*), & ab ea omnis proficiscitur mutatio, quæ corporibus accidere potest (§. 128. *Cosmol.*). Ita flammæ candelæ accensæ unica inest vis, nempe motrix, quam modo nominavimus, sed diversa eadem sortitur nomina pro diversitate effectuum, qui ab eadem pendent. Quia lumen diffundit candela ardens, flammæ ejus tribuitur vis illuminandi. Quando calorem ipsius tactu percipimus & corpora eidem admota calefieri observamus; vim calefaciendi ei adscribimus. Et ad alios effectus attenti eidem vim accendendi, comburendi, liquefaciendi aliasque complures assignamus. Absurdus vero videretur, qui vires pro diversitate effectuum mul-

multiplicaret & phænomenorum rationes in Philosophia naturali redditurus experiretur, eandem vim motricem diversis nominibus inutiliter appellari. Idem adeo de anima quoque per omnia valet.

§. 61.

Diversi effectus vis animæ.

Quoniam anima nunc sentit (§. 67. *Psychol.empir.*), nunc imaginatur (§. 92. *Psychol. empir.*), nunc meminit (§. 175. *Psychol. empir.*), nunc reminiscitur (§. 230. *Psychol. empir.*), nunc ad perceptiones suas attendit (§. 237. *Psychol. empir.*), nunc animum ad eas reflectit (§. 257. *Psychol. empir.*), nunc abstrahit (§. 282. *Psychol. empir.*), nunc notiones format, judicat & ratiocinatur (§. 325. *Psychol. empir.*), nunc appetit (§. 580. *Psychol. empir.*), nunc aversatur (§. 581. *Psychol. empir.*), nunc libere vult (§. 880. *Psychol. empir.*), nunc non vult (§. 881. *Psychol. empir.*), ut adeo animæ sensus, imaginatio, memoria, reminiscentia, attentio, reflexio, facultas abstrahendi, notiones formandi, judicandi, ratiocinandi, appetitus sensitivus, aversatio sensitiva, voluntas & noluntas tribuatur (§§. *cit.*): *anima igitur vi eadem nunc sentit, nunc imaginatur, nunc meminit, nunc reminiscitur, nunc attendit, nunc reflectit, nunc notiones format, nunc judicat, nunc ratiocinatur, nunc appetit, nunc aversatur, nunc libere vult, nunc non vult.*

Quoniam nihil fit sine ratione sufficiente (§. 70. *Ontol.*); ratio quoque dari debet, cur anima nunc potius sentiat, quam imaginetur vel actum quendam alium edat. Atque hic potissimum est labor, quo in Psychologia empirica defungendum. Inquirendum igitur est, quænam sint primæ mutationes ab hac vi pendentes & quomodo inde proficiscantur ceteræ.

§. 62.

Universi repræsentatio in anima.

Anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt. Ea enim lex sensationum constans & invio-

inviolabilis est: si in organo aliquo sensorio ab objecto aliquo sensibili quædam producitur mutatio; in anima eidem coëxistit sensatio per illam intelligibi modo explicabilis, seu rationem sufficientem agnoscens in ista, cur sit & cur talis sit (§. 85. *Psychol. empir.*). Jam sensationes sunt perceptiones objectorum externorum mutationum organis sensoriis inducentium (§. 67. *Psychol. empir.*), adeoque anima dum sentit, objecta ista sibi repræsentat (§. 24. *Psychol. empir.*). Et quoniam corpus nostrum constanter in mundo hoc adspectabile est; corpora quoque, quæ eundem componunt (§. 119. *Cosmol.*), constanter in corpus nostrum agunt pro situ ejusdem in mundo seu universo. Patet adeo animam sibi repræsentare hoc universum, seu mundum hunc adspectabilem, pro situ corporis organici nostri in universo atque mutationibus convenienter, quas corpora, ex quibus constat, in iisdem producunt. Quando dormimus, nihil clare ac distincte percipimus (§. 15.). Quoniam tamen anima adhuc est in statu perceptionum confusarum totalium, seu obscurarum (§. 59.); nil obstat, quo minus adhuc corpus suum & quæ idem tangunt obscure percipiat, adeoque anima istam repræsentationem mundi continuet, ut adeo sine restrictione dici possit, quod sibi repræsentet hoc universum.

Hæc universi in anima repræsentatio extra omnem dubitationem posita est, ut eam negare nemo possit. Si cui adhuc dubium videatur, quod de continuatione hujus repræsentationis dicitur; idem evanescet in sequentibus, ubi rationes particulares eorum, quæ in anima contingunt, in medium protulerimus. Neque id dubium alicui moveri debet, quod dixerimus, animam sibi repræsentare hoc universum, cum tantummodo quædam sibi repræsentet corpora universi exiguam admodum particulam constituentia. Quodsi enim ad perceptiones suas attendat, perspiciet utique se corpora ista semper spectare tanquam in continuo & cum mundo connexa. Si qua vero adhuc obscuritas superfit, ea per sequentia dispelletur.

letur. Ipſimet non diſſimulamus dubia, quæ tyroni cujus philoſophiæ ſubnaſci poterant, ne incautus ſuo ſibi placeat acumine & objectionibus futilibus veritatem propoſitionis evertere conetur, niſi animum malitioſum aperte prodere velit.

§. 63.

Animæ vis repræſentativa univerſi.

Anima habet vim ſibi repræſentandi hoc univerſum limitatam materialiter *ſitu corporis organici in univerſo;* formaliter *conſtitutione organorum ſenſoriorum.* Anima enim ſibi repræſentat hoc univerſum (§.62.). Quare cum omnes animæ actiones eadem vi producantur (§. 60.), qua prædita eſt (§. 53.), vel cum vi ejus actuentur, quæ in eadem per facultates ejusdem (§. 55.), adeoque & per facultatem ſentiendi (§. 67. *Pſychol. empir.*), poſſibilia intelliguntur; vi ſua hoc univerſum quoque ſibi repræſentat. Habet igitur vim ſibi repræſentandi hoc univerſum.

Jam vero anima ſibi repræſentat hoc univerſum pro ſitu corporis organici in univerſo, ut ſcilicet non percipiat objecta niſi quæ in organa ſenſoria agunt (§. 62.). Limitatur ergo illa vis quoad objectum, ſeu materialiter (§. 949. *Ontol.*) ſitu corporis organici in univerſo (§.468. *Ontol.*).

Similiter anima ſibi repræſentat hoc univerſum convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt (§.62.), ut ex iis mutationibus conſtet, cur modus repræſentandi talis potius, quam alius, ſcilicet ut perceptio adſit clara vel obſcura; illa vel diſtincta, vel confuſa. Limitatur ergo eadem vis animæ formaliter (§. 945. *Ontol.* & §. 31. *ac ſeqq. Pſychol. empir.*) conſtitutione organorum ſenſoriorum (§.468. *Ontol.*).

Vim hanc repræſentativam univerſi in dubium vocare non poteſt, qui non admittere velit experientiæ ac rationi repugnantia. Effectum enim illa loquitur; hæc vim, qua is producitur, manifeſtat. Nondum vero definimus, quomodo vis illa a corpore pendeat, ut limitationis ſuæ fundamentum in eo

agno-

agnoscat: tum demum id facere licebit, ubi in commercii inter mentem atque corpus intercedentis rationem inquisiverimus. Neque obstabit propositionis præsentis veritati, si vel maxime quis tum sumat in animam agere corpus; cum salva ista actione vis animæ tantummodo determinari possit in percipiendo quoad specificationem perceptionis, quemadmodum mobile in motu jam constitutum determinatur ab altero mobili quoad directionem, vel quoad gradum celeritatis in suo motu. Propositio præsens ab omni hypothesi independens, quæ in gratiam illius commercii conditur. Unde & a nulla earum pendent, quæ ex vi ista necessario consequuntur.

§. 64.

Mutationes animæ a quanam oriantur radicali.

Omnes mutationes animæ a sensatione originem ducunt. Patet idem quoad omnes facultates animæ tam superiores, quam inferiores, quas in Psychologia empirica exposuimus. Etenim quando quid imaginamur, vi sensationis præsentis producimus rei antea perceptæ ideam, nullo actu imaginationis alio præexistente (§. 104. *Psychol. empir.*), & somnium, quod vi imaginationis continuatur, a sensatione initium capit (§. 122. 123. *Psychol. empir.*) & eadem interrumpitur (§. 124. *Psychol. empir.*). Dum quid fingit, phantasmata dividit & componit (§. 144. *Psychol. empir.*). Quare cum phantasmata sint ideæ ab imaginatione productæ (§. 93. *Psychol. empir.*), adeoque non producantur nisi prævia quadam sensatione *per demonstrata;* anima quoque nil quicquam fingit nisi sensatione quadam excitata. Quando rei cujusdam meminimus, ideam ejus reproductam recognoscimus, adeoque nobis conscii sumus, nos eam jam antea habuisse (§. 226. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque ideæ vel vi sensuum, vel vi imaginationis reproducuntur (§. 85. 92. *Psychol. empir.*), imaginationis autem actus quendam sensationis actum præsupponit *per demonstrata;* actus quoque memoriæ nonnisi prævia quadam sensatione in anima dantur (§. 175. *Psychol. empir.*). Attentio & reflexio

animæ

animæ ſupponit in anima-perceptiones ſive ſenſuum ope, ſive vi imaginationis productas (§. 237. 257. *Pſychol. empir.)*, adeoque utraque non niſi prævia quadam ſenſatione in anima locum habet. Idem eodem modo oſtenditur de intellectu, quo res ſenſui vel imaginationi obvias diſtincte ſibi repræſentat anima (§. 266. 275. *Pſychol. empir.)*, ac in ſpecie de abſtractionibus, quibus ea, quæ in perceptione diſtinguuntur, tanquam a re percepta ſejuncta intuemur (§. 282. *Pſychol. empir.)*. Supponit itidem tam notio, quam judicium intuitivum perceptiones præſentes (§. 331. & §. 343. *ac ſeqq. Pſychol. empir.)*; omnis autem ratiocinatio a judicio quodam intuitivo ortum trahit (§. 354. *& ſeqq. Pſychol. empir.)*. Atque adeo patet mutationes ad facultatem cognoſcendi referendas a ſenſatione quadam præſente oriri.

Porro cum voluptas ac tædium ſupponant ideam quandam rei præſentem ſive vi ſenſuum, ſive imaginationis (§. 511. 518. *Pſychol. empir.)*, & appetitus feratur in objectum pro ratione boni in eadem percepti (§. 579. *Pſychol. empir.)*, averſatio vero animam eb eodem reclinet pro ratione mali in eodem percepti (§. 581. *Pſychol. empir.)*, conſequenter & ille, & hæc ſupponat quandam rei perceptionem præſentem, omnes autem perceptiones præſentes vel ſint a ſenſu, vel inde pendeant vi imaginationis *per antea demonſtrata;* appetitiones quoque & averſiones nullæ in anima dantur niſi ſenſatione quadam prævia.

Idem quoque experimur a poſteriori obſervantes perceptiones a ſenſu inchoatas continuari vel vi imaginationis, vel vi ratiociniorum atque ex iis naſci appetitiones ac averſiones: quemadmodum ex Pſychologia empirica manifeſtum eſt. Pſychologiæ quoque rationalis tractatio idem uberius confirmabit dependentiam mutationum mentis a ſe invicem clariſſime demonſtrans.

§. 65.

§. 65.

Quoniam mutationes omnes, quæ in anima contingunt, a sensatione originem ducunt (§. 64.); *primum, quod ab anima producitur, sunt sensationes*, & cum ex iis porro intelligatur, cur ceteræ mutationes, quæ easdem consequuntur, hæ potius sint, quam aliæ, adeoque rationes earundem in istis contineantur (§. 65. *Ontol.*), etsi sæpius tantummodo remotæ, quia immediatæ ex phantasmate quodam peti possunt; *mutationes ceteræ a sensationibus dependent* (§. 151. *Ontol.*). *Primum quod vi animæ producitur, & unde pendent cetera.*

Quæ propositionem præcedentem a posteriori illustrant, eadem præsentem, ejus corollarium, una confirmant.

§. 66.

Essentia animæ consistit in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata. Etenim hæc vis primum est, quod de anima concipitur, & unde pendent cetera, quæ eidem insunt (§. 65.). Essentia igitur animæ in eodem consistit (§. 168. *Ontol.*). *Essentia animæ in quo consistat.*

Qui essentiam animæ cognosci posse negant, aut quid sibi velit essentia non satis intelligunt, aut ad vim animæ repræsentativam universi ac mutationum ceterarum dependentiam ab eadem animum non advertunt.

§. 67.

Natura animæ in eadem vi repræsentativa consistit. Vi enim hac animæ actuantur omnia, quæcunque per facultates animæ possibilia sunt (§. 55.). Quare cum per naturam animæ intelligatur principium mutationum in anima eidem intrinsecum, quemadmodum per naturam universi intelligimus principium mutationum in mundo eidem intrinsecum (§. 503. *Cosmol.*), principium vero mutationum sit vis (§. 870. *Ontol.*) & in anima, quæ datur (§. 53.), vis universi repræsentativa *Natura animæ in quo consistat.*

tantum ſit (§. 57.); vis quoque illa univerſi repræſentativa eſt natura animæ.

Videtur adeo in anima eſſentia & natura unum idemque eſſe, quemadmodum vulgo natura ſynonimum eſſentiæ habetur. Atat! ſi penitiori acumine utaris, differentiam aliquam adhuc inter naturam & eſſentiam animæ intercedere animadvertes etſi utraque in eadem vi conſiſtat: quam differentiam exponi fas eſt.

§. 68.

Differentia eſſentiæ & naturæ animæ.

Vis repræſentativa univerſi eſt natura animæ, quatenus repræſentationes iſtas actuat; eſſentia vero, quatenus ad tales potius, quam alias, tali potius, quam alio ordine actuandas reſtringitur. Patet idem ex demonſtrationibus præcedentium immediate propoſitionum; præſtat tamen peculiarem demonſtrationem afferri. Cum perceptiones animæ continua variatione ſibi invicem ſuccedant, quemadmodum unusquisque in ſemetipſo experitur; in modorum numero ſunt (§. 151. *Ontol.*). Quoniam itaque in eſſentia tantummodo continetur ratio ſufficiens, cur modi ineſſe poſſint, non vero cur actu inſint (§. 160. *Ontol.*); ex eo vero, quod vis repræſentativa univerſi in anima reſtricta ſit ad ſitum corporis in univerſo & mutationes in organis ſenſoriis contingentes, intelligatur, cur tales potius perceptiones in ea poſſibiles ſint, quam aliæ, & tali potius ordine, quam alio ſibi invicem ſuccedant, conſequenter in eo potiſſimum poſſibilitatis iſtorum modorum ratio continetur, quod vis repræſentativa univerſi reſtringatur ad tales potius, quam alias perceptiones, tali potius, quam alio ordine actuandas (§. 56. *Ontol.*); vis repræſentativa univerſi utique eſſentia animæ eſt, quatenus reſtringitur ad ſitum corporis in univerſo & mutationes in organo contingentes, ſeu tales potius, quam alias perceptiones, tali potius, quam alio ordine actuandas.

Quoniam vero perinde in natura animæ continetur ratio,

tio, cur perceptiones, quæ per essentiam ejus intelliguntur possibiles actu insint animæ, quemdmodum in natura universa continetur ratio, cur mutationes in mundo hæ potius contingant, quam aliæ (§. 505. *Cosmol.*); ratio vero actualitatis perceptionum in anima sit vis illa universi repræsentativa, quatenus vis est (§. 722. *Ontol.*), consequenter quatenus perceptiones possibiles ad actum perducit (§. 118. *Ontol.*); natura animæ in vi universi repræsentativa consistit, quatenus repræsentationes istas, seu perceptiones (§. 24. *Psychol. empir.*) actuat.

Manifesta adeo est differentia, quæ inter essentiam animæ & naturam ejus intercedit: una enim eademque vis alio respectu natura animæ est, alio essentia, ut adeo non minus in anima, quam in corporibus alia ex essentia animæ, alia ex natura ejusdem consequantur.

§. 69.

Naturale quid sit in anima.

Naturale in anima est, cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi continetur, qualis animæ inest. Etenim cum vis ista sit & essentia (§. 66.), & natura animæ (§.67.), etsi diverso respectu (§.68.); cujus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis animæ inest, continetur, ejus ratio in essentia & natura animæ continetur. Quoniam igitur naturale in genere est, cujus ratio sufficiens in essentia & natura entis continetur (§. 509. *Cosmol.*): naturale in anima esse debet, cujus ratio in essentia & natura animæ continetur, consequenter in vi repræsentativa universi, qualis animæ inest.

Absit ut quis inde inferat, nos in anima non admittere naturalem nisi mundi materialis cognitionem. A vi enim illa universi repræsentativa deducemus omnes perceptiones ac appetitiones & aversiones, & si quæ aliæ diversæ eidem inexistunt, mutationes. Objectio istiusmodi eadem foret cum hac altera, quod affirmans naturale triangulo esse, cujus ratio in numero ternario laterum continetur, quorum duo simul tertio

tio majora sunt, non admitteret in triangulo nisi latera, cum tamen etiam insint anguli & ab his non minus, quam ab istis pendeant mutationes ac proprietates trianguli. In utroque nimirum casu objectionem proferens palam facit, se vel ignorare, quid sibi velit, rationem unius inexistentis contineri in alio inexistente, sive quatenus possibile, sive quatenus actu est, aut quoad utrumque, vel saltem ad id animum non advertere. Nostrum vero est ostendere, quod in vi ista limitata universi repraesentativa ratio sufficiens earum mutationum, quae in anima contingunt, contineatur. Et id potissimum est, quod nobis in tractatione praesente incumbit negotium.

§. 70.

Supernaturale in anima quid sit.

Supernaturale in anima est, cujus ratio sufficiens in vi repraesentativa universi, qualis in anima est, non continetur. Etenim cum vis ista sit essentia & natura animae (§. 66. 67.), utut diverso respectu (§. 68.); cujus ratio in eadem non continetur, ejus ratio in natura & essentia animae non continetur. Quare cum in genere supernaturale illud sit, cujus ratio sufficiens in essentia & natura entis non continetur (§. 510. *Cosmol.*); supernaturale in anima esse debet, cujus ratio sufficiens in vi repraesentativa universi, qualis in anima est, non continetur.

Eodem sane sensu operationibus Spiritus S. debitae mutationes in anima dicuntur supernaturales, propterea quod per naturam animae non intelligatur, quod istiusmodi mutationes in anima fieri debeant, sit ita per essentiam apparere, quod animae non repugnent, consequenter possibiles sint. Cum enim possibilitas absoluta non sufficiat ad existendum (§. 171. *Ontol.*) sufficiente autem ratione posita poni debet actu mutatio animae (§. 118. *Ontol.*), non ideo ratio sufficiens ejus in anima continetur, quod in ea possibilis intelligatur. Accedit quod possibilis intelligatur non naturaliter, sed supernaturaliter, ubi ad possibilitatem quoque extrinsecam animum advertis, quatenus nimirum non deficit causa mutationis.

§. 71.

§. 71.

Quoniam quod supernaturaliter accidit in hoc universo miraculum dici solet (§. 510. *Cosmol.*); *miraculum quoque in anima factum dici debet, quod in eadem supernaturale est.* *Miraculum in anima quando fiat.*

Tanto minus difficultatis habet præsens propositio, quanto certius est definitiones nominales arbitrarias esse. Si quem tamen vox miraculi offendit, etsi in sensu Theologis recepto accipiatur; eum ab hac denominatione abstinere jubeo. Rerum enim denominationibus nulla inest veritas. *Matthias Martinius* in Lexico Philologico: *Miraculum*, inquit, *opponitur operi naturali & consueto. Et tunc dicitur id, quod præter ordinem totius creatæ naturæ contingit: ut, si lapis sursum moveatur, nulla creatura motus. Clarius sic describitur: Miraculum est actio Dei, vere evidens & simpliciter mirabilis, præter totius creatæ naturæ ordinem edita.* Ipse autem hanc definitionem uberius explicans inter alia monet, se per actionem simpliciter mirabilem intelligere eam, cujus causa naturalis nulla, neque interna, neque externa apparet. Addit talia opera esse omnibus creaturis impossibilia & inimitabilia. Quodsi stricte inhæreas huic significatui inter naturale & supernaturale non datur aliquod intermedium, nisi supernaturale per extrinsecas differentias in specie distinguere velis, veluti quod quædam fiant usitato modo in natura & ecclesia; alia inusitato, & ad posteriora significatum miraculi restringere. Præstat tamen intrinsecis deficientibus differentiis entia præter necessitatem non multiplicari. Sed de voce cum nemine litigabimus, modo in re conveniamus.

§. 72.

Miraculum aut, si mavis, mutatio supernaturalis non contradicit essentiæ illius animæ, in qua contingit, seu talis mutatio supernaturalis, qualis contingit, in ea anima, in qua contingit, possibilis. Pone enim miraculum contradicere essentiæ illius animæ, in qua contigit, si fieri potest. Erit igitur absolute impossibile (§. 79. *Ontol.*), consequenter existere nequit *Intrinseca miraculi possibilitas.*

(§. 132. *Ontol.*): quod cum hypothesin evertat, qua illud actu contingere sumimus, patet id essentiæ animæ, in qua contingit, non contradicere, adeoque in eadem possibile esse (§. 85. *Ontol.*).

Miraculum adeo, seu supernaturale quemadmodum in mundo materiali (§. 517. *Cosmol.*); ita quoque in anima non ex possibilitate ejus, quod contingit, sed ex sola actualitate agnoscitur.

§. 73.

Miraculum quando in anima contingat.

Si miraculum seu effectus supernaturalis in anima contingit, naturales deficiunt causæ actum ejus, quod possibile est, determinantes. Etenim ut aliquid existat, præter possibilitatem aliud quid adhuc requiritur (§. 173. *Ontol.*). Ponamus adeo esse in anima, vel alio ente finito, si fieri possit, rationem sufficientem actualitatis quoque ejus, quod in eadem contingit, non tantummodo per essentiam ejus possibile intelligi. Erit igitur id, quod in anima contingit, naturale quid (§. 69.), minime autem miraculum (§. 70. 71.): quod cum hypothesin evertat, ratio sufficiens ejus, quod in anima contingit, nec in anima nec in ente quodam finito alio (si quidem id in animam agere posse sumatur) continetur, consequenter causa naturalis deficit (§. 881. *Ontol.*).

De miraculo adeo seu effectu supernaturali in anima judicaturus perpendere debet, quænam ad actualitatem ejus determinandam requirantur, ut appareat quomodo istiusmodi effectus in eadem contingere possit: ut adeo palam fit quantum ad evincendam veritatem miraculi in anima facti, seu effectus supernaturalis in eadem conspicui, conferat Psychologia, præsertim rationalis, utpote cujus est tradere rationes sufficientes eorum, quæ in anima contingunt (§. 4.). Quicquid enim in anima naturale est, id ad distinctas notiones revocare debet Psychologia.

§. 74.

§. 74.

Quod naturale in anima est, idem erit supernaturale seu miraculosum, si deficiente causa naturali sufficiente contingit. Quoniam enim miraculum est mutatio in anima possibilis (§. 72.), sed quæ, dum contingit, non agnoscit causam naturalem sufficientem (§. 73.), adeoque ab actualitate habeat mutatio, quod miraculum, seu supernaturale dici possit; ideo non obstat, quo minus hoc tempore miraculum seu supernaturale sit, quod alias naturale fuerat eritque. Quamobrem ubi deficit causa naturalis sufficiens, miraculum seu supernaturalis quædam mutatio utique erit. *Quomodo effectus naturalis in miraculum abeat.*

Idem plane obtinet in mundo materiali (§. 519. *Cosmol.*), & miracula hujus generis, de quibus præsens loquitur propositio, mirifice illustrantur per ea, quæ in mundo materiali ad idem genus referri debent. E, gr. in mundo materiali possibile est ut pluat, nec pluviam habere vulgo causam naturalem, quando pluit, ignotum est. Sed ponamus cœlum esse sudum & Solanum advehere ex improviso nubes imbre gravidas, in quem resolutæ destillant, dum teste barometro aër gravior evadit. Ecquis non videt imbrem hunc esse miraculosum, cum Solanus nunquam advehat sed, ubi a tempestate pluvia primum spirat, tantummodo revehat nubes, nubes autem dissolvi ac per atmosphæram dissipari constet, dum gravior evadit. Habemus adeo effectum eundem nunc miraculosum, qui alias naturalis est, deficientibus jam causis naturalibus qui alias adsunt. Similiter in anima possibilis est habitus linguis exoticis sensa sua exprimendi; sed is quemadmodum ceteri omnes non acquiritur nisi præviis crebris exercitiis (§. 430. *Psychol. empir.*). Quodsi ergo ponamus habitum hunc absque ullo exercitio prævio in anima hominis in instanti oriri; ratio actualitatis nulla dabitur in anima, deficiente causa naturali ejus acquirendi. Erit adeo in hoc casu miraculum.

§. 75.

Si actus supernaturalis in anima producendus, ab ente *Causa actui supernatu-*

ralis in anima efficiens. *quodam ab anima & a mundo materiali diverso id fieri debet.* Si enim actus supernaturalis est, ejus ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis in anima est (§. 70.), adeoque in essentia & natura animæ (§. 66. 67), non continetur. Quamobrem cum præter hanc vim alia in anima non existat (§. 57.) & ab ea actuentur, quæcunque per facultates ejusdem in eadem possibilia intelliguntur (§. 55); ratio actus supernaturalis in anima sufficiens minime continetur, adeoque anima ipsa causa ejusdem efficiens esse nequit (§. 886. *Ontol.*). Erit igitur ens ab anima diversum (§. 183. *Ontol.*).

Ponamus jam hoc ens ab anima diversum esse corpus quoddam in mundo materiali existens (§. 119. *Cosmol.*). Quoniam corpora vi activa, quam habent (§. 142. *Cosmol.*), adeoque motrice (§. 137. *Cosmol.*) agunt, nec agunt nisi in contiguum (§. 128. *Cosmol.*); corpus istud in animam nostram agera non posset, nisi mediante corpore nostro, consequenter quatenus mutationes inducit organo sensorio cuidam, cum præter mutationum in organo sensorio & in mente coëxistentiam (§. 948. *Ontol.*) alia mentis a corpore dependentia non observetur. Quamobrem hac actione corporis non poneretur in anima nisi perceptio, qua ipsum tanquam extra animam repræsentatur (§. 948. *Oytol.*) Mutatio igitur in anima contingens explicabilis per vim repræsentativam universi, quam habet (§. 62.), consequenter naturalis animæ foret (§. 69.): quod cum hypothesi repugnet, corpus nullum in anima mutationem supernaruralem producere valet. Erit igitur ens istud a mundo materiali diversum (§. 183. *Ontol.*).

Sume corpus aliquod in mundo immediate in anima producere mutationem quandam supernaturalem diverso prorsus modo ab eo, quem modo exposuimus. Cum in corpore alia vis activa præter motricem non datur, quemadmodum ex iis intelligirur, quæ de essentia & natura corporum capite inte-

gro

gro in Cosmologia demonstrata sunt; admittenda erit in corpore, quod in animam agit, actio quædam per ejus vim activam sive naturam (§. 145. *Cosmol.*) & essentiam minime explicabilis, consequenter cujus in ipso corpore ratio sufficiens nulla datur (§. 56. *Ontol.*). Erit adeo actio ista casus purus (§. 94.) *Cosmol.*): quicum impossibilis sit (§. 95. *Cosmol.*), nec per miraculum in corpore singi possit, cum actio alias ista miraculosa in corpore agente talis, qualis supponitur, possibilis esse deberet (§. 517. *Cosmol.*); actio immediata corporis cujusdam in mundo existentis in animam admitti nequit. Quamobrem ratum manet, animæ mutationem supernaturalem induci non posse nisi ab ente, quod diversum est a mundo materiali.

Ratiocinandum est ex ideis rerum, quas habemus, ac inde abstractis notionibus, alias enim concedenda erit unicuique libera fingendi potestas. Sane quod hanc potestatem sibi communiter arrogent qui philosophantur, plurima in philosophiam monstra introducuntur. Et admissa hac potestate, nihil erit tam firmum, quin cum aliqua specie impugnari & in incertitudinem adduci possit. Sed cum istiusmodi hominibus nihil nobis negotii est. Ceterum dum in demonstratione indirecta summus, mediante corpore nostro corpus quoddam aliud in animam agere posse, non ideo supponimus influxum corporis in animam physicum tanquam verum; sed eundem in dubio adhuc relinquimus, donec inferius discutiatur, quid de eodem sit sentiendum. In Psychologia autem in medio relinquimus, utrum dentur mutationes supernaturales in anima, nec ne. Cum enim non tractemus nisi ea, quæ ad philosophicum spectent forum, in iis acquiescimus, quæ naturalia sunt; quæ theologici sunt fori ad Theologiam remittimus. Sufficit in philosophia tradi principia, quæ ad istiusmodi mutationes supernaturales defendendas sufficiunt. Quæ enim naturalia non sunt, rationis sphæram transcendunt. Quatenus tamen eidem non repugnant, possibilitas eorum absoluta agnoscitur: id quod ad defensionem sufficit, cum eas tanquam falsas rejicere non possit, nisi qui impossibilitatem demonstrare valet.

valet. Quamobrem ubi possibilitas evicta est, conatum impossibilitatem demonstrandi irritum esse patet. Missis igitur iis, quæ supernaturalia sunt, ad naturalia explicanda progredimur.

§. 76.

Vis animæ regulis adstricta.

Vis animæ in actuandis iis, quæ per facultates ipsius possibilia sunt, certas observat leges. Quando enim anima ideas sensuales producit, legem tenet sensationum (§. 85. *Psychol. empir.*). Quando phantasmata producit, legem sequitur imaginationis (§. 117. *Psychol. empir.*). Memoriæ quid mandatura certa tenetur lege (§. 179. *Psychol. empir.*); nec minus ad legem sese componere debet, ubi cujusdam reminiscitur (§. 231. *Psychol, empir.*). Similiter in formandis notionibus (§. 326. & *seqq. Psychol. empir.*), in condendis judiciis (§. 343. & *seqq. Psychol. empir.*) in ratiociniis præscriptas sibi leges observat (§. 354. & *seqq. Psychol. empir.*), ut adeo intellectus operationes ad certas leges exigantur. Denique appetitus quoque & aversationis lex datur (§. 904. 907. *Psychol. empir.*), quam anima in appetendo & aversando violare nequit. Jam cum in anima non sit, quod non a sensu, imaginatione, memoria, intellectu & appetitu sensitivo atque rationali cum aversatione sensitiva & rationali pendeat, quemadmodum ex Psychologiæ empiricæ tractatione palam fit, si singula ad experientiæ normam exigantur, vel vice versa quæ in anima observamus & quorum antea observatorum recordamur, ea ad Psychologiæ empiricæ capita referimus; vis animæ, qua actuantur per facultates ejusdem possibilia (§. 55.), certis legibus adstricta est.

In eo convenit vis animæ cum vi corporum, quod utraque ad certas leges adstringatur. Quemadmodum enim ex Psychologia empirica hic ostendimus, dari perceptionum, operationum mentis & appetitus leges; ita ex Cosmologia palam est dari leges motus (§. 309. 346. 350. 455. & seqq. 470. 475 502. *Cosmol.*)

§. 77.

§. 77.

Ex vi animæ in se considerata tantummodo ratio redditur in genere actualitatis perceptionum ac appetituum; ex legibus vero quibus adstringitur, reddenda est earundem ratio specialis. Nimirum vis animæ in se considerata non exhibetur nisi sub schemate vis perceptivæ (§. 68.), adeoque per eam non intelligitur, nisi quod continuo aliæ aliæque perceptiones, consequenter etiam appetitus, quas ex perceptionibus nasci constat (§. 904. *Psychol. empir.*), & inferius clarius docebitur, ad actum perducantur (§. 729. *Ontol.*), adeoque nonnisi actualitatis perceptionum variantium ac appetituum ratio in ea contineatur (§. 56. *Ontol.*). *Rationes quomodo reddantur eorum quæ animæ insunt.*

Enimvero cum nihil sit sine ratione sufficiente, cur potius sit quam non sit (§. 70. *Ontol.*); ratio etiam adsit necesse est, cur hæ potius actuentur perceptiones, quam aliæ, & cur tales potius sint, quam aliæ. Quare cum eadem ex vi in se considerata dari non possit *per demonstrata;* ex legibus, quas observare tenetur, reddenda erit. Immo eas inde reddi posse patebit ex sequente pertractatione.

Hic denuo analogia intercedit inter vim motricem corporum & vim perceptivam animæ. Etenim ex illa quoque non reddi potest in se considerata ratio nisi generalis actualitatis mutationum; ratio vero specialis motuum ac pendentium inde mutationum ex motuum legibus derivatur. Quemadmodum itaque ad vim motricem non provocamus nisi in generali phænomenorum explicatione; ita quoque nonnisi in generalibus ad vim animæ perceptivam provocamus. Ubi vero ad specialia descenditur, ad leges vis illius perceptivæ & animæ essentiam confugiendum. Quæ hic dicuntur, ex subsequentibus clarius elucescent.

§. 78.

Lex sensationum continet determinationes essentiales animæ. *Lex sensa-*

tionum qualis sit. mæ. Lex enim sensationum hæc est propositio: Si in organo aliquo sensorio ab objecto aliquo sensibili quædam producitur mutatio; in mente eidem coexistit sensatio per illam intelligibili modo explicabilis seu rationem sufficientem, cur sit & cur talis sit, in illa agnoscens (§. 85. *Psychol. empir.*). Lex adeo ista determinat objectum, quod percipi debet, & una modum, quo percipi debet. Quamobrem cum vis animæ repræsentativa, in qua essentia ejus consistit, limitetur materialiter situ corporis sui organici in universo, & formaliter constitutione organorum sensoriorum (§. 66.), adeoque determinationes essentiales redeant ad determinationem objecti, quod percipiendum, nempe ejus, quod vi situs corporis in universo agere in organum sensorium potest, & determinationem modi, quo percipitur, nimirum qualis est mutatio in organo sensorio producta (§. 62); lex sensationum continet animæ essentiales determinationes.

Quoniam omnia illa, quæ enti conveniunt, si non rationem sufficientem; attamen ejus aliquid in essentia entis agnoscunt; a lege sensationum aliquo modo pendent mutationes animæ ceteræ omnes a sensationibus diversæ. Aliquid ejus jam apparet ex ortu omnium operationum animæ a sensatione (§. 64.): plenissimam vero lucem id ipsum consequetur ex subsequente tractatione, ex qua elucescet dependentia omnium mutationum ceterarum in anima a sensationibus.

§. 79.

Vis perceptiva animarum a vi motrice corporum diversa.

Vis perceptiva animarum a vi motrice corporum prorsus diversa est. Ex vi enim perceptiva nascuntur perceptiones & appetitus in anima ceteræque ipsius actiones per leges perceptionum & appetituum, quas paulo ante (§. 76.) enumeravimus: ex vi autem motrice corporum nascuntur eorundem motus secundum leges motus, quas in Cosmologia exhibuimus quarumque (*not. §. cit.*) mentionem injecimus. Jam vero regulæ motus ita comparatæ sunt, ut per eas perceptiones & appeti-

petitiones explicari nequeant; regulæ autem perceptionum ac appetituum sunt istiusmodi, ut per eas motus intelligi non possint: id quod ex regularum istarum contemplatione extemplo apparet. Prima sane lex motus est: corpus unumquodque perseverare in statu suo quiescendi vel movendi uniformiter in directum, hoc est, eadem celeritate & secundum eandem directionem, nisi a causa externa statum suum mutare cogatur (§. 309. *Cosmol.*). Enimvero nascuntur in anima perceptiones aliæ ex aliis non modo vi imaginationis (§. 117. *Psychol. empir.*) & eidem sese adjungentis facultatis fingendi (§. 144. 145. *Psychol. empir.*), verum etiam vi operationum intellectus (§. 325. & *seqq. Psychol. empir.*); nascuntur etiam appetitiones & aversationes, volitiones ac nolitiones ex perceptionibus (§. 904. 907. *Psychol. empir.*). Ideo animæ decreto mutatur situs corporis, ut alia in organum sensorium agant corpora sensationesque mutentur (§. 65. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum mutatis perceptionibus ac appetitionibus aversationibusque animæ status ejusdem mutetur (§. 709. *Ontol.*); status animæ mutatur propria ipsius vi nulla requisita causa externa. Atque adeo patet animam non perseverare in eodem statu percipiendi & appetendi, vel aversandi, donec a causa externa eundem mutare cogatur, quemadmodum in corporibus accidit, consequenter legem primam motus corporum, quam in Cosmologia (§. 309.) protulimus, non inservire mutationibus animæ, quemadmodum corporum explicandis. Et idem eodem modo ostendi poterat de legibus motus aliis, quemadmodum animum ad eas advertenti facile apparet. Ex adverso omnes leges perceptionum & appetitus atque aversationis, quas in Psychologia empirica in medium produximus, non loquuntur, nisi de ortu perceptionum ex aliis perceptionibus præexistentibus & appetitionum atque aversionum ex iisdem. Enimvero in motu non spectatur nisi celeritas & directio,

quemadmodum experientia obvia intelligitur. Celeritates autem cum perceptionibus, appetitiones atque averſiones cum directionibus eadem non ſunt, ſi vel maxime quidpiam analogi fingere velis, neque illæ per leges perceptionum, neque hæ per leges appetitus atque averſationis explicari poſſe patet. Lex imaginationis eſt: ſi qua ſemel percepimus & unius perceptio denuo producatur, imaginatio producit & alteram (§. 117. *Pſychol. empir.*), atque phantasmata minus clara ſunt ideis ſenſualibus (§.96. *Pſychol. empir.*), quæ ab imaginatione producuntur (§. 93. *Pſychol. empir.*). Quodſi vero vel maxime celeritatem cum claritate perceptionum componas; nihil tamen in lege imaginationis præſidii deprehendes ad celeritatum in mobili mutationem explicandam: immo obſtat lex motus, de qua modo oſtendimus, quod ad animam transferri nequeat, quippe quæ celeritatis immutationem ſeu diminutionem in mobili non admittit ſine cauſa externa, qualis in phantasmatis producendis non requiritur, ut nihil dicamus de eo, quod in eodem mobili diminuatur celeritas, hic vero claritas minor inſit non eidem perceptioni perſiſtenti, ſed diverſæ recenter demum productæ. Abunde igitur patet vim motricem ſubſtitui minime poſſe vi perceptivæ, nec vim perceptivam vi motrici ſalvis modificationum regulis. Diverſæ adeo ſunt vires (§. 183. *Ontol.*).

Quodſi quis excipiat, leges cogitationum ſeu percipiendi ac appetendi vel averſandi tanquam regulas ſpeciales ex legibus indeque pendentibus regulis motus tanquam generalioribus deduci; is affirmat quæ probare nunquam poterit. Faciat enim hujus deductionis periculum, qui tam facilis eſt in aſſerendo; non dubito fore ut intelligat ſe omni conatu nihil agere. Materialiſtæ multa ſumunt, ſed non probant. Quodſi ad affirmandum non adeo forent proclives; lubricum Materialismi fundamentum protinus animadverterent.

§. 80.

§. 80.

Anima a corpore prorsus diversa est. Anima enim habet vim perceptivam (§. 63.): in qua cum essentia ejus consistat (§.66.), ab eadem inseparabilis est (§.300. *Ontol.*). Corpus instruitur vi motrice, quæ cum in corpore ex substantiis simplicibus resultet (§. 180. *Cosmol.*), consequenter a viribus, quibus elementa prædita sunt (§. 196. *Cosmol.*), non minus a corpore inseparabilis est quam vis perceptiva ab anima. Enimvero vis perceptiva prorsus diversa est a motrice (§. 79.), ut adeo salva utraque substantia una alteri substitui nequeat (§. 183. *Ontol.*). Anima igitur a corpore prorsus diversa est (§. *cit. Ontol.*). *Diversitas animæ a corpore.*

Equidem diversitatem animæ a corpore jam in superioribus evicimus (§. 44.), ac inde materialismum subvertimus (§. 50.). Quoniam tamen ipsa experientia convictus didici, quod dudum in genere rationibus confirmatus admiseram, diversitatem animæ a corpore sæpe facilius intelligi ex diversitate vis activæ in anima & vis motricis in corporibus, propter diversitatem legum, juxta quas ipsæ modificantur, quam ex repugnantia cogitationum cum corpore vel materia; non inconsultum mihi visum fuit propositionem præsentem, non obstante superiori (§. 44.), hic apponi.

§. 81.

Facultates animæ eidem non insunt, nisi quatenus vis perceptiva seu universi repræsentativa diverso modo modificabilis. Facultates enim animæ sunt potentiæ activæ ejusdem (§. 29. *Psychol. empir.*). Quare cum sint nudæ agendi possibilitates (§. 716. *Ontol.*); animæ tribuere diversas facultates idem est ac affirmare, possibile esse ut diversæ eidem inexistant actiones, consequenter mutationes intrinsecæ status diversæ in eadem actu contingant (§. 713. *Ontol.*). Ita animæ tribuere facultatem sentiendi idem est ac affirmare, possibile esse, ut anima percipiat objecta externa mutationem organis sensoriis qua ta- *Inexistentia Facultatum.*

 libus

libus inducentia, convenienter mutationi in organo factæ (§. 67. *Psychol. empir.*). Animæ tribuere facultatem imaginandi idem est ac affirmare, possibile esse ut producat perceptiones rerum sensibilium absentium (§. 92. *Pyschol. empir.*). Animæ tribuere facultatem fingendi idem est ac affirmare possibile esse ut phantasmatum divisione ac compositione rei sensu nunquam perceptæ phantasmata producat (§. 144. *Psychol. empir.*). Et eodem modo sese res habet cum facultatibus ceteris, ipsa etiam facultate appetendi & aversandi: tribuere enim animæ facultatem appetendi & aversandi idem est ac affirmare, possibile esse ut anima inclinetur ad objectum pro ratione boni in eodem percepti (§. 579. *Psychol. empir.*) & ab eodem reclinetur pro ratione mali in eodem percepti (§. 581. *Psychol. empir.*). Necesse vero est ut d[illegible]atio sufficiens, cur talia in anima possibilia sint (§. 70. *Ontol.*). Quare cum in essentia contineatur ratio eorum, quæ præter eam enti vel constanter insunt, vel inesse possunt (§. 167. *Ontol.*); animæ autem essentia in vi, qua prædita est (§. 53.), consistat (§. 66.): per vim istam intelligi debet, cur talia in anima possibilia sint (§. 56. *Ontol.*), quatenus scilicet ad tales potius, quam alias perceptiones, tali potius quam alio ordine actuandas restringitur (§. 68.). Tribuuntur itaque animæ tales facultates, quia possibile est ut talia per vim ejusdem diversis legibus obtemperantem actuentur. Quoniam vis constanter durat (§. 300. *Ontol.*) utpote essentia & natura ejus (§. 66. 67), perdurabile quid est (§. 766. *Ontol.*). Et quia actiones ejus continuo variantur perceptionibus aliis succedentibus aliis, appetitionibus item aliis & aversionibus in locum aliarum succedentibus; perceptiones & appetitiones ac aversiones singulares in modorum numero sunt (§. 151. *Ontol.*), consequenter quatenus istæ variantur vis animæ modificatur (§. 704. *Ontol.*) & quatenus possibiles, vis eadem modificabilis §. 764. *Ontol.*). Liquet igitur, quatenus vis animæ modificabilis, eatenus ipsi tribui facultates

& di-

& diversas quidem tribui, quatenus modificationes non per eandem, sed diversas leges explicabiles sunt, consequenter quatenus vis animæ diverso modo modificabilis.

Modus, quo facultates animæ insunt, probe expendendus, ne fingamus, quæ non sunt, nec ex notionibus imaginariis difficultates nectamus. Eodem nimirum modo facultates animæ insunt animæ, quo possibilitates agendi seu activæ corporis potentiæ insunt corpori, aut vi ejusdem motrici inesse intelliguntur, & figurarum mutabilitas inest materiæ, immo qualibet modi mutabilitas corpori. Ita aër condensari potest, & condensabilitas est condensationis possibilitas. Quo igitur modo hæc inest aëri; eodem modo facultas animæ eidem inesse intelligitur. Similiter lapis calefieri potest. Hæc calefiendi potentia quo modo inest lapidi, eodem modo facultas qualibet animæ inest animæ. Elater aëris intendi potest. Ista intensibilitas quomodo vi elasticæ inest; eodem quoque modo facultas animæ quævis eidem inesse intelligenda venit. Probe expendendus est modus, quo modorum possibilitates insunt rebus materialibus seu corporibus, nempe quatenus per ea, quæ corpori actu insunt, vel tanquam actu inexistentia ponuntur, aliud quid in eodem esse posse intelligitur, quia istis positis in actu, hæc ponenda sunt in potentia. Quodsi enim exemplis specialibus notionem istam tibi familiarem reddideris; tanto clariora quoque tibi erunt, quæ de modo, quo facultates animæ eidem insunt, in præsente propositione docentur. Huc autem spectant tanquam notiones directrices, quæ de ratione modorum & possibilitatis eorundem in Ontologia tradidimus (§. 160. 164. 165 *Ontol.*).

§. 82.

Facultates igitur *animæ non concipiendæ instar entium diversorum, quæ actu dantur in anima & perdurant, & quæ per actiones & passiones, quæ ab ipsis proficisci observantur, modificantur.* Finge enim hæc ita sese habere: erunt facultates istæ entia perdurabilia (§. 766. *Ontol.*) & modificabilia (§. 764. *Ontol.*), consequenter substantiæ (§. 768. *Ontol.*). Et quoniam *Notio facultatum animæ spuria.*

 niam

niam diversæ sunt *per hypoth.* diversæ erunt substantiæ. Anima igitur erit plurium substantiarum aggregatum, consequenter substantia composita (§. 794. *Ontol.*): quod cum sit absurdum (§. 48.), facultates quoque animæ non concipi possunt instar entium diversorum, quæ in anima perdurant & modificabilia sunt.

Non ignoro equidem, vulgo facultates ita fingi, sed notione imaginaria, non reali (§. 110. *Ontol.*), quæ si intra limites suos coërceatur, subinde in philosophia reali ad facilitandam demonstrationem & quæsiti investigationem substitui potest. Quodsi vero pro reali accipiatur, nascuntur difficultates circa simplicitatem animæ & ex iis aliæ propullulant, nec videre licet, quomodo sine extensione concipi possit anima: id quod in argumento de immortalitate animæ plurimum negotii facessit. Immo quamdiu notionem imaginariam cum reali confuderis; nihil in Psychologia rationali efficies, sed continuis difficultatibus iisque inextricabilibus urgeberis, ut certo tramite progredi minime liceat.

CAPUT II.

De Facultate sentiendi, sive sensu.

§. 83.

Sensationes quales sint. *Sensationes animæ sunt repræsentationes compositi in simplici.* Dum enim sentimus objecta externa nobis repræsentamus, quæ mutationem organis sensoriis qua talibus inducunt (§. 67. *Psychol. empir.*). Constat vero obvia unicuique momentis singulis experientia, objecta ista esse corpora. Quamobrem cum sentimus, corpora nobis repræsentamus. Jam corpora sunt entia composita (§. 119. *Cosmol.*), ideoque dum

dum sentimus, compositum quid nobis repræsentamus, consequenter percipimus (§. 24. *Psychol empir.)*. Quoniam itaque sensationes sunt perceptiones, quarum ratio continetur in mutationibus in organis corporis nostri qua talibus contingentibus (§. 65. *Psychol. empir.*), anima vero substantia simplex est (§. 48.); sensationes sunt repræsentationes compositi in simplici.

Hæc repræsentatio compositi in simplici maximi momenti est. Quoniam enim non repugnat compositum in simplici repræsentari; ideo animæ possibiles sunt, quippe quarum natura & essentia in vi ista repræsentativa consistit (§. 66. 67.).

§. 84.

Uberior explicatio anterioris.

Dum sentimus, compositum aliquod præsens in simplici repræsentatur. Dum enim sentimus, ea percipimus objecta, quæ mutationem organis sensoriis qua talibus inducunt (§. 67. *Psychol. empir.*), consequenter quæ nobis præsentia sunt (§. 59. *Psychol. empir.*). Sed dum sentimus, compositum in simplici repræsentatur (§. 83.). Quamobrem dum sentimus, compositum aliquod præsens in simplici repræsentatur.

Propositio præsens ideo notanda est, ut appareat posthac differentia inter sensationes & phantasmata animæ, consequenter inter imaginationem & sensum.

§. 85.

Imaginis in genere definitio.

Imago in genere est repræsentatio qualibet compositi.

Definimus hic imaginem in significatu latissimo, quem habere potest, ne opus sit eum distingui in proprium & metaphoricum, quemadmodum fieri solet. Plurimum enim refert in disciplinis non admitti significatus nisi proprios & abstineri a metaphoricis.

§. 86.

Ideæ sensuales imagines sunt.

Quoniam sensationes sunt repræsentationes compositi (§. 83.), repræsentationes autem rei, quatenus objective considera-

deratur, ideæ sunt (§. 48. *Psychol. empir.*), & quidem sensuales, quæ a sensu in anima producuntur (§. 95. *Psychol. empir.*); *Ideæ sensuales imagines sunt.*

Patet adeo, quo sensu admitti possit, dari in anima imagines rerum.

§. 87.

Imaginis materialis & immaterialis differentia.

Imago materialis est repræsentatio compositi in composito. Unde *Imago immaterialis* dici potest repræsentatio compositi in simplici. Quemadmodum vero imagines immateriales ideæ vocantur (§. 86. *Psychol. rat.* & §. 24. *Psych. emp.*); ita ex adverso Imagines materiales, quæ vulgo simpliciter Imagines appellantur, *Ideæ materiales* dici possunt.

Idearum materialium denominatione utemur in inferioribus, nec ea commode carere possumus, quemadmodum ex sequentibus patebit.

§. 88.

Picturæ definitio.

Picturæ sunt repræsentationes compositi in superficie.

Ita communiter objecta pinguntur in tabula, vel tela expansa. Pingi tamen quoque possunt & solent in superficiebus quibuscunque concavis & convexis.

§. 89.

Sculpturæ & Statuæ definitio.

Sculpturæ sunt repræsentationes compositi in solido. Dicuntur in specie *Statuæ*, si homines repræsententur. Immo quæcunque imagines corporeæ sub hac definitione comprehenduntur, veluti quæ ex cera effigiantur.

Nostrum jam non est tradere imaginum materialium differentiam inter se; sed tantummodo exponere differentiam imaginis materialis ab immateriali. Sufficit adeo materiales revocasse ad sua, quæ habent genera, non attentis speciebus, in quas hæc abeunt.

§. 90.

§. 90.

Imagines materiales res intra se repræsentant. Imagines enim materiales res repræsentant in composito (§. 87.) adeoque quatenus vi compositionis similitudinem habent cum repræsentato (§. 195. *Ontol.*). Ita statua repræsentat hominem, quatenus cum figura externa hominis eandem habet. Quoniam itaque compositio absolvitur modo, quo partes quædam invicem unitæ sunt (§. 533. *Ontol.*), adeoque ad eum spectantia in numero determinationum (§. 122. *Ontol.*) & quidem intrinsecarum sunt (§. 545. *Ontol.*); objectum intra subjectum repræsentans repræsentatur. Imagines itaque res materiales intra se repræsentant.

Quomodo imagines materiales res repræsentent.

Specula plana objecta repræsentant in se; concava certo in casu extra se. Unde aliquo modo apparet, quid sit repræsentare in se & extra se; non tamen prorsus apparet. Specula enim non sibi, sed nobis quid repræsentant. Si deest oculus, in quem lumen reflexum incidit, ulla nec in speculo, nec extra idem apparet imago. Præstat igitur ab istiusmodi similitudinibus abstinere, ne, quæ ex notionibus clara sunt, magis obscurentur, quam illustrentur. Ceterum patet ideas materiales alterius prorsus generis esse, quam immateriales imagines, quibus anima sibi objecta, quarum sibi conscia est (§. 21.) extra se repræsentat. Perperam igitur a Materialistis confunduntur, quæ toto cœlo diversa sunt.

§. 91.

Ideæ sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant. Ideæ enim sensuales vi sensationis in anima insunt (§. 95. *Psychol. empir.*), consequenter objecta repræsentant, quæ mutationem organis sensoriis qua talibus inducunt (§. 67. *Psychol. empir.*). Quoniam igitur ideæ sensuales sunt imagines istorum objectorum (§. 86.), imaginem vero non repræsentare objectum constat, nisi quatenus ea, quæ in objecto distinguuntur, eadem sunt cum iis, quæ in imagine distinguere a se invicem licet, consequenter quatenus imago similis objecto, quod

Idearum sensualium repræsentatio cum objecto similitudo.

repræsentat (§. 195. *Ontol.*); ideæ utique sensuales objecto, quod repræsentant, similes esse debent.

Absonum videtur admittere, quod ideæ sensuales sint imagines objectorum sensibilium, & hoc non obstante in dubium vocare similitudinem cum prototypo. Imago enim objecto, quod repræsentare debet, dissimilis non est rei illius, sed alterius cujusdam imago. Maximi autem momenti est hanc idearum sensualium cum objectis, quæ exhibent, similitudinem intimius perspicere: id quod ex sequentibus abunde innotescet.

§. 92.

Ideis sensualibus quid insit.

Ideæ sensuales non repræsentant nisi figuras, magnitudines, situs & motus. Ideæ enim sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant (§. 91.), & quoniam vi sensationis in anima existunt (§. 95. *Psychol. empir.*), objecta ista in organum sensorium agunt (§. 67. *Psychol. empir.*), adeoque corpora sunt (§. 56. *Psychol. empir.*). Corporibus igitur similes sunt, consequenter, quæ ideis sensualibus insunt eadem sunt cum iis, quæ insunt corporibus (§. 195. *Ontol.*). Enimvero corpora entia composita sunt (§. 119. *Cosmol.*), adeoque in iis non dantur nisi partes (§. 531. *Ontol.*), quæ cum limitatæ sint (§. 468. *Ontol.*), figura prædita sunt (§. 621. *Ontol.*) & quatenus denuo compositæ determinatam magnitudinem habent (§. 624. *Ontol.*), quatenus vero junguntur aliis (§. 140. *Cosmol.*), nec continuum efficiunt, cum alias nulla oriretur in composito differentia ab aliis (§. 554. *Ontol.*), determinatum ad se invicem situm habent (§. 620. *Ontol.*). Quamobrem ideæ sensuales, quatenus corpora citra quandam mutationem repræsentant, non repræsentant nisi figuras, magnitudines & situs.

Enimvero quatenus mutationi obnoxia sunt corpora, motui obnoxia sunt (§. 128. *Cosmol.*). Quamobrem ideæ sensuales,

suales, quatenus corpora exhibent ut mutationem patientia, nonnisi motus repræsentant. Atque ita patet, in ideis sensualibus non contineri nisi figuras, magnitudines, situs & motus.

Quodsi corpuscula, ex quibus materia alicujus corporis constat, fuerint mixta ex diversis materiis aliis; ea rursus resolvuntur in particulas, quæ determinatas habent figuras atque magnitudines situmque ad se invicem determinatum. Quamobrem in eorum quoque perceptione non continentur nisi figuræ, magnitudines ac situs: quod ut ante patet.

Qui mechanicam philosophiam professi sunt, dudum agnovere non aliud quid in corporibus inesse præter figuras, magnitudines ac situs. Nec *Cartesius*, qui essentiam corporum in extensione consistere statuit, diversam ab hac fovit sententiam. Immo Atomistæ quoque idem admittunt. Quamobrem si supponitur, perceptionibus nostris non alias inesse debere determinationes, quam quæ rebus insunt, quod in propositione præcedente evicimus; hinc ultro consequitur non alia percipi quam figuras, magnitudines, situs ac motus. Non est quod objicias, experientiam contrarium aperte loqui: quæ enim hinc peti possunt ad labefactandam propositionis præsentis veritatem, ea in fumum abibunt, quamprimum perceptionem confusam intimius perspicere licuerit.

§. 93.

Si figuras, magnitudines & motus in iis, quæ percipimus distinguimus; sensationes distinctæ sunt. Sensationes enim sunt perceptiones (§. 65. *Psychol. empir.*). Omnis autem perceptio distincta est, quatenus in re percepta plura sigillatim enunciabilia distinguimus (§. 38. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in ideis sensualibus non insint nisi figuræ, magnitudines, situs ac motus (§. 92.); distinctæ erunt sensationes, ubi figuras, magnitudines ac motus, adeoque & situs in iis, quæ percipimus, distinguimus. *Sensationes quatenus distinctæ.*

Idem etiam patet a posteriori. Quodsi enim ea, quæ distin-

distincte percipimus, consideremus; patebit nos non deprehendere nisi figuras, magnitudines ac situs, nec non motus, quæ a perceptione confusa absunt ac distincta explicatione tradi possunt. Ceteræ enim qualitates sensibiles nonnisi confuse percipiuntur suoque loco in Physica ostendetur, quod per figuras, magnitudines, situs ac motus ipsæmet distincte explicentur.

Inde sane est, quod figurarum, magnitudinum & motuum doctrina dudum per distinctas notiones tradita fuerit, cum in ceteris Physici antiqui ad evidentiam nullam pervenerint, qualis in Mathesi observatur.

§. 94.

Sensatio confusa qualis sit.

Si figuras, magnitudines, situs ac motus rei perceptæ inexistentes non distinguere possumus; sensatio confusa est. Quoniam enim ideæ sensuales non repræsentant nisi figuras, magnitudines, situs & motus rei perceptæ inexistentes (§. 92.); perceptioni quoque confusæ inesse nequeunt perceptiunculæ aliæ, quam figurarum, magnitudinum, situum ac motuum rei perceptæ inexistentium. Quodsi ergo figuras, magnitudines, situs ac motus rei perceptæ inexistentes non distinguere possumus; in re clare percepta plura sigillatim enunciabilia non distinguimus. Est igitur sensatio confusa (§. 39. *Psych. empir.*).

Probe notandum est in propositione præsente ac præcedente supponi sensationem distinctam nihil continere confusi & vicissim confusam nihil continere distincti. Etsi enim perceptiones nostræ ex confusis & distinctis componantur, ac semper iisdem plurimum insit confusi; eas tamen docendi gratia, quemadmodum & alias in disciplinis moris est, a se invicem separari utile, immo necesse est. Istiusmodi etiam separatio ipso mentis actu fieri solet, quatenus animum ad rem perceptam advertentes sigillatim enunciabilia a se invicem separamus notiones distinctas formaturi (§. 678. *Log.*): id quod inferius distinctius adhuc exposituri sumus, ubi intellectus operationes ad rationes suas revocabimus. Ne tamen dubia sub-

suboriantur methodo parum adsuetis; propositionem sequentem adjicere lubet, ut ea removendi non desit occasio.

§. 95.

Si figuras & magnitudines alias, situs & motus alios in re percepta distinguere possumus; alias vero aliosque distinguere non valemus: sensatio ex confusis & distinctis componitur. Quatenus enim figuras, magnitudines, situs & motus distinguimus, distincta est sensatio (§. 93.); quatenus distinguere non valemus, confusa (§. 94.). Quamobrem si figuras & magnitudines alias, situs & motus alios distinguere, alias autem aliosque distinguere non valemus, sensatio ex confusis & distinctis componitur. *Sensatio composita qualis.*

Sensationes nostræ omnes compositæ sunt, quemadmodum a posteriori patet, nec minus a priori ex mox uberius dicendis intelligetur. Quamobrem exempla, quibus propositionis præsentis veritas confirmatur & intellectus ejusdem illustratur, adeo obvia sunt, ut unusquisque in se experimentum ejus rei exemplo capere possit. Ponamus e. gr. nos visu percipere mensam. Partium singularum figuras & magnitudines, nec non earum ad se invicem situm probe distinguimus & eatenus perceptio nostra distincta est. Habent vero partes diversæ colorem diversum, quem non minus percipimus. Etsi autem colorem unum ab altero ob claritatem, qua percipitur, optime distinguamus, atque adeo duorum colorum simultaneæ perceptiones totalem efficiant distinctam; singulæ tamen in se confusæ sunt, cum figuras & magnitudines situsque particularum, ac motus luminis incidentis atque in iisdem modificati sensu percipere non liceat, utut ratione assequi detur, quemadmodum in Physica docebimus. Nullum igitur ex eo dubium moveri potest, quod sensationes rerum distinctis, quas habemus & in ipsis disciplinis admittere tenemur, insint confuse percepta: quod ut penitus tollatur, probe expendendus est modus, quo confuse percepta inserviunt perceptioni totali distinctæ efficiendæ.

§. 96.

Perceptiones confusæ quomodo totalem efficiant distinctam.

Si perceptiones confusæ partiales plures ingrediantur compositam; perceptionem totalem distinctam efficiunt. Quoniam confuse percepta clare percipiuntur (§. 37. 39. *Psychol. empir.*); ubi perceptiones confusæ partiales plures ingrediuntur compositam, confuse percepta a se invicem distinguere valemus (§. 31. *Psychol. empir.*). Et quoniam etiam confusas perceptiones, vel res per eas repræsentatas vocabulis indigitamus (§. 271. *Psychol. empir.*); confuse quoque percepta a se invicem discernibilia sigillatim enunciare valemus. Quamobrem cum perceptio aliqua distincta hoc ipso evadat, quod in re percepta plura sigillatim enunciabilia distinguamus (§. 38. *Psychol. empir.*); perceptiones confusæ partiales plures compositam ingredientes totalem efficiunt distinctam.

Exempla obvia idem confirmant, & sufficit illud ipsum, quod ad propositionem præcedentem confirmandam ac illustrandam adduximus. Colores enim diversi a se invicem distinguuntur & peculiaribus nominibus alteri indigitantur, ut ut unusquisque nonnisi confuse percipiatur; ita ut in uno colore nequidem plura confuse percepta actu mentis a se invicem separare liceat, quantamcunque attentionem adhibueris & quantocunque studio reflectere super colore percepto volueris. Sunt autem præter perceptiones confusas colorum adhuc aliæ complures, quemadmodum unicuique exploratum est, & de iis idem valere, quod de coloribus diximus, palam est, cum nihil hic de coloribus affirmetur, nisi quatenus confuse percipitur: quod adeo de re omni confuse percepta affirmari debet (§. 374. *Psychol. empir.*). Eodem modo perceptiones confusæ ingrediuntur distinctam per modum partium, quo notiones confusæ distinctam. Et quomodo hæ ulterius continuo resolvendæ, ut tandem adæquata prodeat notio (§. 682. *Log.*); ita perceptiones quoque confusæ, quæ tanquam partiales totalem ingrediuntur, in se continuo resolubiles sunt in alias, donec tandem in figuris, magnitudinibus,

situ

situ & motibus subsistatur (§. 92.), etsi ista resolutio in nostra potestate non sit, quemadmodum ex formali vis perceptivæ limitatione deinceps clarius intelligetur.

§. 97.

Ortus diversarum perceptionum confusarum ex aliis.

Si plures sensationes confusæ diversæ confunduntur in unam; idea sensualis, quæ inde resultat, diversa apparet ab iis, quæ confunduntur. Etenim si plures sensationes confusæ in unam confunduntur, simul repræsentantur ea, quæ singulis insunt (§. 91.). Quoniam vero singulis eadem non insunt (*per hypoth.* & §. 183. *Ontol.*); in idea sensuali, quæ ex confusione aliarum diversarum in unam oritur, diversa utique insunt, quam unicuique illarum sigillatim spectatæ. Jam cum ideæ sensuales confusæ ideo a se invicem differant, quia perceptiunculæ in unam confusæ differunt; necesse utique est, ut idea sensualis confusa alia sit, adeoque etiam diversa appareat ab iis, quæ confunduntur.

Patet idem a posteriori. Etenim si colores siccos contritos commisceas; nudo oculo qui apparet color, diversus ab utroque colore, quem habent particulæ pulverum commixtorum. Quodsi vero per microscopium contuearis pulverem, qui ex commixtione duorum pulverum diversi coloris prodit; in conspectum prodeunt pulvisculi diversi coloris, ii scilicet, in quos contritæ fuerunt massæ diversi coloris. Percipiuntur adeo visu pulvisculi diversi coloris, dum color ille compositus ab ipsorum colore prorsus diversus comparet. Sed quoniam pulvisculi isti nudo visu non amplius a se invicem distinguuntur, sed duo vel plures instar unius apparent, coloris diversi perceptiunculæ in unam confunduntur. Prodit adeo idea sensualis confusa ex plurium sensationum confusione in unam, quæ ab iis, quæ confunduntur, diversa prorsus apparet. Obtinet idem in aliis sensationibus. Ecquis enim est qui nesciat, ex commixtio-

mixtione duorum odorum prodire odorem compositum diversum prorsus ab iis, qui invicem commixti fuere? Quis ignorat, ex commixtione duorum saporum prodire saporem compositum itidem diversum prorsus ab iis, qui invicem commixti fuere? A posteriori igitur propositionis præsentis veritas satis clare elucet, quatenus plurima experientia suggerit exempla, a quibus eandem abstrahere licet.

Maximi momenti est in Moralibus, ut constet quomodo perceptiones confusæ nascantur ex aliis: id quod suo loco constabit, ubi praxin moralem ad distinctas notiones revocaturi sumus. Quodsi ulterius quæsiveris, undenam sit ut plures perceptiones diversæ in unam confundantur; responsionem accipe ex sequentibus. Ad veritatem propositionis præsentis parum refert, utrum noveris nec ne, undenam sit ista confusio; sufficit a posteriori constare, quod locum in anima habeat.

§. 98.

Ideæ sensuales quid proprie sint.

Dum sentimus, anima sibi repræsentat substantiarum simplicium mutationes intrinsecas, sed in unum confusas. Sunt enim sensationes similes objecto, quod repræsentatur (§. 91.), adeoque corpori in organum sensorium agenti (§. 56. 65. *Psychol. empir.*), consequenter determinationes intrinsecæ in ideis sensualibus eadem sunt cum determinationibus intrinsecis in corporibus, quæ repræsentant (§. 195. *Ontol.*). Enimvero corpora sunt substantiarum simplicium aggregata (§. 176. *Cosmol.*), nec præter eas quicquam substantiale in iisdem datur (§. 177. *Cosmol.*) & in istis, tanquam elementis (§. 18. *Cosmol.*), rationes ultimæ eorum continentur, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191. *Cosmol.*). Aliæ igitur determinationes corporibus inesse nequeunt, nisi quæ elementis insunt, si tandem confuse percepta ad suos fontes ita reducantur, ut nihil confusi amplius supersit. Jam status elementorum continuo mutatur (§. 197. *Cosmol.*) & omnis in corporibus diversitas ab

ab elementorum diversitate dependet (§. 194. *Cosmol.*). Quamobrem ideæ nostræ sensuales non repræsentant nisi continuas determinationum intrinsecarum mutationes, quibus status elementorum internus constituitur (§. 705. 706. *Ontol.*). Quilibet autem in seipso experitur se illas determinationes & earum mutationes sigillatim non agnoscere, nec a se invicem distinguere. Eas igitur in unum confundit.

Magni momenti est hæc propositio ad naturam animæ & totius universi intimius perspiciendam. Neque hactenus expensa sunt, quæ ab eadem pendent & mox uberius exponentur.

§. 99.

Anima quousque distinctas habeat perceptiones.

Anima sensu ne quidem armato corpuscula derivativa distinguit. Etenim si per microscopium particulam lamellæ auri contemplemur, quod objecta mirifice amplificare potest, immo quantamcunque in iis amplificandis vim habet, non tamen videmus nisi auri quandam lamellam, quæ extensionem continuam uniformem exhibet. Nemo ignorat, aurum esse corpus mixtum, adeoque in particula ista admittenda esse corpuscula ex aliis particulis minoribus diversis invicem unitis composita, consequenter derivativa (§. 229. *Cosmol.*). Corpuscula igitur derivativa anima ne quidem sensu armato distinguit.

Quæ de auro comperta sunt, eadem de massa quacunque alia experiri datur. Quicquid enim sensu percipitur, mixtum est. Non igitur a singulari quodam casu ad universale concluditur.

§. 100.

Corpuscula primitiva sensui non obvia.

Multo minus igitur anima sensu licet utcunque armato corpuscula primitiva distinguit. Anima enim sensu utcunque armato non distinguit corpuscula derivativa (§. 99.) nequidem ea, ex quibus sensui obvia immediate constant, quemad-

modum ex probatione propositionis præcedentis intelligitur. Enimvero corpuscula derivativa ex aliis minoribus componuntur & derivativa prima ex primitivis aggregantur (§. 229. *Cosmol.*), consequenter primitiva partes sunt cujusvis derivativi (§. 341. *Ontol.*), ac ideo quocunque derivativo minora sunt (§. 357. *Ontol.*). Quare cum anima ob exilitatem non distinguat corpuscula derivativa, quod per se patet; adeoque ægrius distinguere possit iisdem minora; sensu quantumlibet armato primitiva corpuscula distinguere nequit.

Patet idem a posteriori. Nullum est dubium particulas, quæ ingrediuntur corpusculum auri, esse corpuscula derivativa; utpote & ipsa mixta. Dum vero corpuscula auri immediata sensu non distinguimus; unusquisque nostrum rideret querentem, an non particulas corpuscula ista ingredientes distinguere liceat. Ridemus autem non alia de causa, quam quod norimus particulas istas tanquam partes corpusculorum minores esse corpusculis: quam etiam risus rationem allegamus. Tacite autem supponimus, nos minora iis, quæ ob exilitatem non videmus, multo minus videre posse. Nisi enim hoc supponatur, non apparet quæstionis absurditas ex eo, quod partes corpusculorum sint hisce minores.

Evidentium distincta evolutio plurimum juvat acumen animæ, ut ad sui cognitionem evadat aptior. Nemo igitur miretur, nobis eam curæ cordique esse. Nec quemquam pigeat animum ad eandem advertere. Neglectus sane hujus evolutionis haud postrema causa fuit, cur studium psychologicum hactenus frigeat in Musæis philosophorum.

§. 101.

Elementa rerum non obvia.

Elementa rerum materialium anima sensu utcunque armato distinguere nequit. Quoniam corpuscula primitiva ex elementis ortum suum deducunt (§. 229. *Cosmol.*); antequam ad elementa perveniri possit, necesse est in ideis sensualibus discerni

scerni a se invicem corpuscula primitiva. Sed hæc discernere sensu utcunque armato non licet (§.100.). Ergo nec elementa rerum materialium sensu quocunque armato distinguere licet.

Corpuscula in genere spectata corporibus similia sunt, nec differunt ab iis nisi magnitudine. Non tamen sensu percipiuntur. Elementa corporum cum corporibus nihil prorsus commune habent (§. 183. *Cosmol.*). Quid ergo mirum, quod sub sensum non cadant? Ubi sensuum auxilio destituimur, ad rationis tribunal provocandum. Atque ideo elementorum existentiam ex principiis rationis deduximus (§ 176. 182 *Cosmol.*). Non inutiliter hæc inculcantur. Vulgo enim natura rerum qualis sit non agnoscitur, quod elementa ad modum objectorum sensibilium concipiantur, cum tamen sensuum objecta esse repugnet. Aliter sese res habet cum corpusculis, quæ sensus aciem effugiunt. Quodsi enim fingas ea majora fieri ea tamen lege, ut sibi non fiant dissimilia, vel eorundem speciem in oculo amplificari, ut majora appareant; qualia sint vi imaginationis (§. 92. *Psychol. empir.*), adeoque quasi sensu percipis (§. 91. 92. *Psychol. empir.*). Id vero non succedit in elementis rerum materialium: quorum quippe phantasma ideæ sensuali simile nullum possibile.

§. 102.

Sensu nihil prorsus distincte percipitur & natura rerum eidem impervestigabilis.

Quoniam elementa rerum materialium sensui impervia sunt (§. 101.), in iis tamen rationes ultimæ eorum, quæ in rebus materialibus deprehenduntur, continentur (§. 191. *Cosmol.*), consequenter res materiales non cognoscuntur distinctæ, nisi perspectis iis, quæ elementis insunt (§. 56. *Ontol.*); *nihil quod rebus materialibus inest, prorsus distincte sensu percipitur, nec natura rerum sensui pervestigabilis.*

Hinc in ipsa Mathesi acquiescimus in eo, quod confuse percipitur, Etenim in Geometria acquiescimus in notione extensionis, qualis a sensu in imaginationem derivatur, & in Mechanica gradum in vi sistimus motrice. Enimvero & exten-

tensionem (§. 224. *Cosmol.)* & vim motricem nonnisi confuse percipimus (§. 295. *Cosmol.*), adeoque in eo acquiescimus in Geometria & Mechanica, quod confuse percipimus, consequenter ab imaginibus pendet omnis cognitio (§. 86.). In Arithmetica numerorum notiones tandem resolvuntur in notionem unitatis (§. 339. *Ontol.)* & unitatis notio ab imagine propemodum separata (§. 330. 332. *Ontol.)* Unde numerorum analysis ab imaginibus separatæ cognitionis exemplum fere præbet. Ast in reliquis disciplinis omnis nostra cognitio ab imaginibus pendet. In Cosmologia generalem universi cognitionem ab imaginibus separare tentavimus, dum veros naturæ fontes aperuimus, ostendimusque quænam sint primæ imagines, a quibus pendet communis naturæ cognitio. In Psychologia igitur rationali ostendendum est, quomodo imagines istæ fundamentales in anima nascantur: id quod uberiorem lucem affundet iis, quæ in Cosmologia de hoc universo docuimus.

§. 103.

Quomodo Idea extensionis & continuitatis nascatur.

Dum animæ status elementorum internos in unum confundit, remanet notio diversitatis numericæ atque pluralitatis, nec non nexus elementorum vi illorum statuum inter se & arctitudinis illius nexus, ac inde porro extensionis & continuitatis idea sensualis nascitur. Dum enim anima status elementorum internos in unum confundit; eos a se invicem minime distinguit (§. 39. *Psychol. empir.*), adeoque singula sigillatim percipere nequit (§. 682. *Log.*), consequenter sibi conscia esse non potest eorum, quibus status unius elementi a statu alterius differt (§. 11.). Quoniam tamen ideæ sensuales similes esse debent objecto, quod repræsentant (§. 91.); ut tanquam numero eadem percipiantur, quæ diversa sunt, fieri nequit. Remanet igitur notio diversitatis numericæ: quæ cum sine pluralitate intelligi nequeat (§. 184. 331. *Ontol.*); notio quoque pluralitatis seu multitudinis superesse adhuc debet.

Status elementorum omnium inter se connexi sunt (§. 210. *Cosmol.*),

Cosmol.), & quidem ideo, quia status interni præsentis ratio in elemento uno reddi potest ex statu interno præsente alterius (§. 209. *Cosmol.*), quemadmodum ex demonstratione nexus elementorum inter se intelligitur (§. 210. *Cosmol.*). Quoniam anima status elementorum in unum confundit; eorum sibi conscia esse nequit, quibus status isti elementorum per se invicem explicabiles sunt (§.682. *Log.* & §. 11. *Psych. rat.*). Cum tamen ideæ sensuales similes esse debeant objecto, quod repræsentant (§. 91.); aliquid quoque in idea sensuali remanere debet, quod nexui isti respondet. Jam quia aggregata elementorum vi hujus nexus unum quid efficiuntur; unius notio in eadem superesse debet, utpote id quod vi explicabilitatis status interni unius elementi per statum internum alterius omni elementorum aggregato commune est.

Quoniam igitur idea sensualis tantum similitudinis cum ideato retinere debet, quantum in confusa perceptione superesse potest; & status unius elementi ita explicabilis est per statum alterius, ut propter dissimilitudinem elementorum (§. 195. *Cosmol.*) per statum elementi cujuscunque alterius explicari minime possit, nexus quoque hujus arctitudini quidpiam in idea sensuali respondeat necesse est, quod indivulsus sit, ac in eo conveniat nexus elementorum quorumlibet. Quamobrem confuse non percipitur nisi quatenus quæ unita sunt ita unita apparent, ut aliud quid interponi nequeat, extremo binorum quorumcunque communi existente. Atque ita nascitur continuitatis idea sensualis (§. 567. 568. *Ontol.*).

Et quoniam idea ista plura a se invicem numerice diversa, sed inter se ita unita, ut continuum efficiant, repræsentat, dum elementorum aggregata confuse percipiuntur *per demonstrata*; idea extensionis sensualis enascitur (§. 567. 568. *Ontol.*).

Confusas, quas habemus, rerum perceptiones explicare

Psychologiæ rationalis est, neque id utilitate caret. Etenim hac explicatione ad primos rerum fontes deducimur, ut appareat vera naturæ rerum facies. Quemadmodum enim perperam de coloribus aliisque qualitatibus sensibilibus sentiunt, qui perceptionem suam confusam ipsi objecto inhærere existimant, ita non minus de extensione & continuitate parum recte statuunt, qui perceptionem suam confusam rebus tribuunt, quemadmodum jam alias me monuisse memini, ex præsente autem propositione ab iis abunde intelligitur, qui, quod fuerint in studio cosmologico assidui, mentem imaginibus non amplius addictam habent. Animæ quoque natura intimius inspicitur & confusarum inprimis perceptionum indoles manifesta evadit. Acumen præterea hisce exercitationibus comparatur, quo confusis perceptionibus ad distinctas revocandis opus est: id quod in philosophia morum plurimum utilitatis affert. Docemur præterea ad eundem modum, quo primæ imagines rerum nascuntur ex confusione eorum, quæ ipsis elementis insunt, nasci quoque imagines alias ex limitum extensi & vis motricis confusione, unde nascuntur ideæ qualitatum physicarum, quas diximus (§. 238. *Cosmol.*). Enimvero hæc distinctius a nobis exponi consultum ducimus.

§. 104.

Idea spatii sensualis seu imaginaria.

Quoniam spatium non differt ab extenso in abstracto spectato, cum utriusque idea sensualis non exhibeat nisi quoddam continuum uniforme, in quo scilicet nihil datur actu divisum, sed partes tantummodo possibiles ita inter se junctæ apparent, ut earum extrema simul sint, ac alia inter eas interponi impossibile sit, nisi quod extensio divisibilis & impenetrabilis materiæ, indivisibilis vero & penetrabilis spatio tribuatur (§. 567. 568. 599. *Ontol.*): *ex repræsentatione nexus rerum a statu elementorum interno pendentis nascitur quoque spatii idea sensualis.*

Scilicet eodem modo intelligitur, cur ideæ spatii insit extensionis uniformitas & continuitas, quo explicavimus ortum ideæ

con

continuitatis atque extensionis in anima (§. 103.). Sed quæri adhuc poterat, num in ipsa natura rerum aliqua subsit ratio cur spatium imaginemur ut indivisibile ac impenetrabile; an vero anima libertate fingendi usa demendo & addendo ideam extensionis in ideam spatii transformet: id quod *Cartesio* visum est, qui spatium cum corpore sive materia idem esse pronunciavit; nostræ vero sententiæ non admodum convenire videtur, qui spatium a materia distinguimus sicuti numerum a rebus numeratis (§. 601. *Ontol.*). Nostrum igitur est ostendere, quomodo in confusa natura rerum perceptione nascatur idea spatii sensualis tanquam diversi a rebus materialibus, dum nexum rerum nobis repræsentamus: Quem in finem sequens lemma præmittimus.

§. 105.

Ordo coëxistentiæ elementorum.

Datur ordo coëxistendi in nexu elementorum, idemque continuo subsistit, statu eorum quomodocunque mutato. Etenim elementa ita coëxistunt, ut ratio coëxistentiæ, quatenus scilicet simul existunt, & quatenus hoc potius modo, quam alio coëxistunt, in ipsis contineatur (§. 210. *Cosmol.*), atque ideo omnia inter se connexa sunt (§. 10. *Cosmol.*). Quoniam adeo per determinationes intrinsecas elementorum intelligitur, cur hæc potius elementa, quam alia eaque hoc potius modo quam alio coëxistant (§. 56. *Ontol.*), determinationes vero accidentales ita mutuantur, ut ratio eorum, quæ in uno elemento contingunt, reddi possit ex mutationibus, quæ in altero contingunt (§. 209. *Cosmol.*); modus coëxistendi per hoc determinatur, ut status elementorum per se invicem sint explicabiles, consequenter coëxistentia elementorum quorumcunque eodem modo determinatur (§. 215. *Ontol.*). In coëxistentiis igitur elementorum similitudo quædam datur (§. 217. *Ontol.*), consequenter ordo datur coëxistendi (§. 472. *Ontol.*). Enimvero ideo quoque elementa inter se connexa sunt, quod ratio mutationum unius contineatur in mutationibus aliorum (§. 10. *Cosmol.*)

Cosmol.). Ergo ordo coëxiſtendi ſeu coëxiſtentiarum in ipſo nexu elementorum obvius, neque adeo ſine hoc concipi poteſt.

Jam ſtatus elementorum continuo mutatur(§.197.*Cosmol.*), ſed mutationes conſtanter, quæ in uno contingunt, ſunt explicabiles per mutationes, quæ in alio contingunt (§. 209. *Ontol.*). Quamobrem nulla ſtatus mutatione tollitur nexus elementorum, nec ordo coëxiſtendi in eodem obvius *per demonſtrata.* Idem ergo ordo coëxiſtendi continuo ſubſiſtit, ſtatu eorum quomodocunque mutato.

Propoſitio hæc cosmologica eſt; ſed cum ad contrahendam demonſtrationem propoſitionis ſequentis eadem opus habemus, eam hic loci exhiberi fas erat. Plurimum autem refert ut probe perpendatur, ordinem coëxiſtendi non poſſe cogitari, quin ſimul nexus rerum nobis conſcii ſimus, etſi actu mentis ille ab hoc ſeparari poſſit, ubi ad diſtinctas notiones revocata accurata dictione exprimimus unumquodque proprio ſuo nomine idem efferentes. Rationes mutationum nexum pariunt quatenus extrinſecæ, ſed ordinem gignit illarum identitas.

§. 106.

Idea ſpatii ſenſualis quomodo naſcatur.

Dum ordinem coëxiſtentiarum in nexu elementorum confuſe percipit anima; in perceptione confuſa extenſioni ſuperaccedit indiviſibilitas & penetabilitas, ſicque ſpatii idees ſenſualis enaſcitur. Dum enim ordinem coëxiſtentiarum nexui rerum inhærentem confuſe percipit, eorum ſibi ſigillatim conſcia non eſt, quæ in ſtabiliendo ordine coëxiſtentiarum nexui elementorum inhærente adduximus (§. 105.). Quoniam tamen idea ſenſualis ſimilitudinem habet cum objecto (§. 91.); eidem quid ineſſe debet, quod ordini iſti reſpondet. Jam ordo iſte coëxiſtentiarum naſcitur ex eo, quod ſtatus internus elementi cujuscunque ſit explicabilis per ſtatus ceterorum, quemadmodum ex demonſtratione propoſitionis præcedentis intel-

intelligitur, & quatenus elementa dissimilia sunt (§. 195. *Cosm.*), nulli elemento aliud quoddam salvo ordine substitui possit. Vi hujus igitur ordinis unionis notio superest in idea sensuali. Et quia ordo iste subsistit continuo statu elementorum quomodocunque mutato; unio ista indissolubilis apparet. Quamobrem cum animæ elementorum aggregata sibi confuse repræsentanti propter illorum nexum idea extensionis objiciatur (§. 103.), propter ordinem eidem inhærentem extensioni indissolubilitatem unionis adeoque indivisibilitatem superaddit atque adeo extensum quoddam indivisibile per res materiales simul perceptas diffusum ac interminatum nobis objicitur: quod cum appareat a rebus distincte perceptis diversum, penetrabile videtur. Jam vero extensum indivisibile & penetrabile spatium imaginarium est, quale sensu a nobis percipi videtur (§. 599. *Ontol.*). Idea igitur sensualis spatii enascitur, dum ordinem coëxistentiarum nexui elementorum inhærentem confuse percipimus.

Hinc demum clarissime intelligitur, quod spatium non sit nisi ordo coëxistentiarum in nexu elementorum obvius, seu ordo simultaneorum. Etenim cum corpora non sint nisi elementorum aggregata (§. 176. 182. *Cosmol.*), adeoque entia simultanea seu coëxistentia sint substantiæ simplices, præter quas in corporibus nihil substantiale datur (§. 177. *Cosmol.*); ordo quoque rerum coëxistentium seu simultaneorum non datur alius in rerum natura, quam qui in elementis locum habet, & qui in compositis percipitur ab illo pendet, hic tamen non attenditur, ob universalitatis defectum, sine qua spatii idea concipi nequit. Ordo hic nihil est rebus ipsis intrinsecum, nascitur tamen ex eo quod rebus intrinsecum est, quatenus ea, quæ ipsis insunt, relationem quandam ad se invicem habent. Qui in cosmologicis probe fuerit versatus & in revocandis ideis animæ confusis ad distinctas operam quandam posuerit; is facile animadvertet, quod ea, quam dixi, ratione in idea sensuali rerum materialium spatium, quale imaginamur, per res mate-

riales diffundi debeat. Immo clarissime idem perspiciet spatium a rebus materialibus esse diversum: res enim materiales non subsistunt sine elementis ipsis, spatium vero in quadam elementorum ad se invicem relatione constante totum consistit, quatenus ea a nobis non nisi confuse perceptibilis.

§. 107.

Quomodo vim inertiæ percipiamus.

Vim inertiæ tactu percipimus, dum quid movere conamur. Si fores protudere conamur & intus aliquis manibus ad easdem applicatis renititur; renisum tactu percipimus, nec foret cedere nitentibus observamus nisi renisu superato. Jam si molem trahæ impositam trahere vel globum ex fune pendulum digito e situ suo dimovere conamur; similiter renisum percipimus, qualis erit is, qui fores propulsaturo percipiebatur. Similiter si tabulam ligneam tenuem per aquam stagnantem, vel currentes celeriter per aërem movemus; similem quoque renisum in aqua & aëre manu percipimus, qua illam tenemus. Jam in isto renisu continetur ratio, cur motus vel nullus sequatur, frustra nobis nitentibus, vel non adeo celer, quam futurus erat, eadem vi adhibita, renisu absente (§. 56. *Ontol.*), adeoque motus impedimentum est (§. 726. *Ontol.*), consequenter mobile contrario illo nisi vim ad movendum ipsum adhibenti resistit (§. 727. *Ontol.*), ac ideo renisus iste principium resistentiæ in corporibus (§. 866. *Ontol.*). Est igitur vis inertiæ seu passiva (§. 130. *Cosmol.*). Atque adeo patet nos vim inertiæ tactu percipere.

Hanc vim inertiæ omni materiæ inesse debere in Cosmologia evicimus (§. 129. 130.): ex eo autem, quod probetur, eam omni materiæ inesse debere nondum sequitur, quod ejus aliquam ideam habeamus, vel quando eandem acquiramus. Quamobrem hic docendum erat, undenam nobis sit vis hujus idea & qualis a nobis eadem percipiatur. Mox enim patebit quod hoc nosse utile sit, ne in analysi notionis a vero aberremus & vim inertiæ fingendi facultate abusi in idolum ima-

imaginationis convertamus. Talia enim impedire Psychologi est. Revocamus autem ideam vis inertiæ ad aliam æquipollentem, quæ nobis notior est, ut magis excitetur attentio ad eandem & ut evitetur periculum, ne in confuse perceptis male a lectore intelligamur.

§. 108.

Quomodo idea vis inertiæ in anima nascatur.

Dum anima vim inertiæ percipit, principium passivum elementorum confuse sibi repræsentat. Quoniam enim in elementis ratio ultima eorum continetur, quæ in rebus materialibus deprehenduntur (§. 191. *Cosmol.*), in iisdem quoque vis inertiæ seu passiva contineri debet. Et quoniam corpora sunt substantiarum simplicium (§. 176. *Cosmol.*), adeoque elementorum aggregata (§. 182. *Cosmol.*); nihil datur reale in corpore, nisi quod elementis inexistit. Quamobrem nec principium passivum in corpore concipitur, nisi quatenus quid reale eidem respondens in elementis datur. Et quoniam ideæ similes sunt objecto, quod repræsentant (§. 91.); id, quod in elementis vi passivæ seu inertiæ corporum respondet, repræsentare debent, consequenter principium passivum, quod datur in elementis (§. 294. *Cosmol.*). Enimvero elementa ne armato quidem sensu distinguere licet (§. 101.), consequenter nec sensu distingui possunt principia passiva, quæ in aliquo elementorum aggregato singulis elementis insunt. Cum igitur in unum confundantur, ut singula sigillatim a nobis recenseri nequeant; perceptio confusa oritur (§. 39. *Psychol. empir.*). Quamobrem patet, dum vim inertiæ tactu percipimus (§. 107.), animam confuse sibi repræsentare principium passivum elementorum.

Quemadmodum itaque ex idea confusa colorum, quam visui debemus, non agnoscitur multoque minus ex ea, quam tactui acceptam subinde ferunt cœci, quid sit color, etsi experientia nobis scitu non inutilia de coloribus suggerat, quæ ex eorundem notionibus deducere minime valemus; ita similiter quid sit vis inertiæ ex idea, quam tactui debemus, non intelligimus,

 etsi

etsi de eadem experientia magistra nobis innotescant, quæ ad cognoscenda alia de corporibus nobis prosunt: id quod etiam de extensione, continuitate & vi motrice tenendum. Utile tamen est nosse, quales sint ideæ, quas de corpore habemus, fundamentales, ne veris rerum fontibus occlusis in præjudicia incidamus, unde errores facile serpunt, & nodos inextricabiles nectamus.

§. 109.

Vis motrix quomodo percipiatur.

Vim motricem tactu percipimus, partim dum grave manu imponimus, vel elastrum tensum deprimimus, partim dum mobile in partes quasdam corporis incurrit. Grave enim nititur deorsum vi gravitatis, quod a posteriori cuilibet notum sumere libet. Quodsi ergo manui imponitur, adversus eundem nititur, adeoque nisum hunc seu conatum descendendi tactu percipimus (§. 73. *Psychol. empir.*). Enimvero si grave ex fune suspendatur, fune resecto actu deorsum movetur, vel etiam si manu demittitur libere descendit, nullo impetu aliunde impresso. Est igitur nisus iste, quem in gravi tactu percipimus, vis quædam (§. 728. *Ontol.*) & quidem motrix (§. 137. *Cosmol.*). Quando igitur grave manu imponitur, vim motricem tactu percipimus.

Similiter si laminæ elasticæ incurvatæ extremum alterum manu vel digito reprimimus, nisum quendam adversus digitum vel manum sese exerentem percipimus: id quod denuo experientia obvia manifestum sumimus. Enimvero remoto digito, vel manu ablata, lamina cum impetu resilit, & in situm rectum sese restituit. Quare ut ante patet motum istum laminæ incurvatæ esse vim motricem, consequenter nos vim motricem percipere, dum laminæ elasticæ incurvatæ alterum extremum digito vel manu deprimimus.

Denique si mobile actu movetur, vi agendi (§. 135. *Cosm.*) seu motrice præditum est (§. 137. *Cosmol.*). Quando igitur in partem quandam corporis nostri incurrit, vim, qua versus eandem

dem nititur, percipimus. Tactu adeo tunc quoque vis motrix percipitur (§. 73. *Psychol. empir.*).

Si corpora, quæ sunt in motu, adversus corpus nostrum impingunt, vel alio quocunque modo eidem alliduntur, præter vim motricem aliæ simul qualitates corporis tactiles percipiuntur, perceptionibus diversis in unam confusis, ut adeo caute hic procedendum sit, ne res diversæ confundantur. Ad eas autem dirimendas sufficit attentio, nisi peregrinæ, quæ admiscentur, perceptiones obscurent principalem vis motricis (§. 76. *Psychol. empir.*)

§. 110.

Dum vim motricem percipit anima vires, quæ insunt elementis, confuse sibi repræsentat. Eodem modo idem ostenditur, quo paulo ante (§. 108.) evicimus, ideam vis inertiæ confusam in anima enasci, modo notetur, quod in elementis singulis detur principium activum (§. 294. *Cosmol.*). *Idea vis motricis quomodo nascatur.*

Atque ita abunde constat, nos eorum, quæ in Philosophia naturali de corporibus sumimus, extensionis scilicet, vis inertiæ ac vis activæ seu motricis nonnisi confusas habere ideas, quales de coloribus & aliis qualitatibus sensibilibus habemus, ex quibus adeo nihil per se concluditur. Atque hinc est, quod definitionibus substituamus quædam a posteriori de his corporum attributis agnita, quæ nobis loco principiorum primorum sunt, quemadmodum *Euclidis*, cum distincta lineæ rectæ notione destitueretur adeoque eam definire non posset, definitionis loco usus est axiomate, quod sumebat, duas lineas rectas non habere segmentum commune. Ostendimus autem idem hic ex natura animæ, quod per indirectum jam evicimus alibi (§. 224. 295. 297. *Cosmol.*).

§. 111.

Dum anima sentit, motus ab objectis sensibilibus impressus nervis sensoriis ad cerebrum usque propagatur. Nemo est, qui nesciat, modo ad ea fuerit attentus, quæ sibimetipsi accidunt, *Mutatio in corpore, dum sentimus.*

dunt,

dunt, ac memoriæ infigat, ut eorum recordetur, quoties voluerit, ex ſenſationibus varios in corpore haud raro oriri motus in partibus ab organo ſenſorio maxime remotis, anima non modo inconſulta, verum prorſus invita. Exempli loco ſit nobis homo, qui audito fragore tormenti exploſi in terrorem conjicitur. Ponamus eundem pone tormentum conſtitui, hominibus plurimis aliis locum intermedium occupantibus, nec tormentum eſſe globo oneratum, ut adeo appareat, ipſi flamma ex tormenti exploſi orificio prorumpente nihil imminere periculi. Ponamus porro ipſum probe perpendere, quod multo minus aliquid periculi ſibi a fragore tormenti imminere poſſit. Addamus denique eundem non minus ad animum revocare, quod, ſi vel maxime rariſſimo caſu contingat, tormentum, dum exoneratur, in fruſta diſſilire, nihil tamen damni ſibi infligi poſſit, propterea quod tot homines loco intermedio conſiſtant, nec ipſe adeo vicinus ſit tormento, ut ſibi metuere opus habeat. Ponamus denique, quod ſingulis penſitatis intelligens ſe extra omnem periculi aleam eſſe conſtitutum, ſibi firmiter proponat animo conſtante fragorem tormenti percipere. Hoc propoſito non obſtante totus in terrorem conjicitur, quamprimum fragor in aures incidit. Dum vero terrore concutitur, corpus totum tremet, & caput cum parte trunci ſuperiori retro inclinatur, aliique motus conſequuntur, qui, cum in diverſis ſubjectis variare ſoleant, ſpecialius enumerari nequeunt. Neque ad præſens inſtitutum opus eſt, ut ſinguli enumerentur. Sufficeret enim motus ſolius pedis, vel ſola corporis retro facta inclinatio. Nemo hic excipiet motus iſtos ab anima produci, cum durante animæ propoſito corpus quietum ac animum tranquillum conſervandi contingant, immo ipſa vel indignante quod contingunt. Ex fragore itaque in aures incidente naſci debet motus organorum corporis. Enimvero anatomia docet, ex organis ſenſoriis nervos, veluti ex auditus

orga-

organo nervum acusticum ad cerebrum usque protendi & ex cerebro in singulas corporis humani partes propagari nervos motorios, sine quibus motus perfici nequeunt testibus experimentis anatomicis suo loco distinctius exponendis. Necesse igitur est ut motus nervis sensoriis impressus in nervos motorios derivetur, quorum ope motus musculorum determinatur suo loco in Physica distinctius explicandus, consequenter motus, qui imprimitur nervis sensoriis, ad cerebrum usque propagari debet, cum alias possibile non sit, eundem ex nervis sensoriis in motorios derivari.

Idem quoque ex natura imaginationis facile colligitur. Nemo non novit nos vi imaginationis nobis repræsentare objecta absentia eodem prorsus modo, ac si præsentia essent (§. 92. *Psychol. empir.*). Nullum adeo dubium est similem alteri mutationem in corpore contingere debere, qualis in eodem accidit dum sentimus. Nihil vero adest quod mutationem in organo sensorio causetur. Alia igitur mutatio locum habere nequit, nisi in cerebro, consequenter necesse est aliquam in cerebro mutationem quoque accidere debere, dum sentimus. Ea autem pendet ab impressione in organa facta. Quamobrem cum ex organo nervi ad cerebrum usque protendantur, quemadmodum ex Anatomia notorium est; motus nervis sensoriis impressus dum sentimus ad cerebrum usque propagari debet.

Qualis sit ille motus, qui nervis sensoriis imprimitur, utrum oscillatione fibrillarum nervearum, an progressu fluidi cujusdam ex organo in cerebrum, vel alio quocunque modo absolvatur; hic non disquirimus. Nobis enim hic loci perinde est, quicquid horum veritati consentaneum sit. Sufficit constare in organo sensorio motum quendam excitari ab objecto sensibili, qui ad cerebrum usque nervorum auxilio propagatur, nec nisi motu ad cerebrum propagato sensibili percipi: id quod aliquando in Physica uberius confirmaturi sumus, hic sumere poteramus. Neque novimus ullum unquam exti-

extitisse philosophum, qui motus hujus ad cerebrum propagationem in dubium vocaverit, ipsaque Anatomia eum satis superque insinuat, si ex eadem systema nervosum tibi fuerit perspectum. Ex eo enim a priori deduci debet, quod hic ex phaenomenis collegimus.

§. 112.

Speciei impressae & ideae materialis definitio.

Motum ab objecto sensibili organo impressum dicemus posthac *Speciem impressam.* Motum vero inde ad cerebrum propagatum vel ex illo in cerebro enatum *Ideam materialem* appellabimus.

Constat nimirum ex iis, quae in propositione praecedente dicta sunt, dum sentimus, motum imprimi nervis sensoriis & inde nasci motum in cerebro. Atque adeo duplex accidit mutatio in corpore, cui respondet idea sensualis in anima. Conveniens adeo videtur unam ab altera distingui suoque utramque nomine insigniri. Libertate autem usi, quae philosophantibus competit, quamdiu termini in philosophiam nondum fuere introducti, illam impressam speciem, hanc vero ideam materialem appellamus. Parum vero solliciti sumus, quid scholastici species sensibiles ac in specie impressas species dixerint, propterea quod notorium est ipsos earum rerum, quae ad animam spectant, notiones claras atque distinctas non habuisse.

§. 113.

Coëxistentia idearum sensualium & materialium.

Quoniam in anima non datur perceptio objecti sensibilis, nisi motus impressus nervo sensorio ad cerebrum propagetur (§. 111.); *Ideis sensualibus ideae materiales in cerebro coëxistunt* (§. 95. *Psychol. empir.* & §. 112. *Psych. rat.*).

Plurima pendent ab hac idearum materialium & sensualium coëxistentia, quemadmodum ex sequentibus intelligetur. Sufficit autem nosse talem dari, etsi non satis intelligatur qualis sit, cum in generalibus explicandis subsistamus, nec ad particularia descendamus.

§. 114.

§. 114.

Singulis ideis sensualibus singulæ respondent materiales. Sensuales enim ideæ actu insunt in anima, quod iam aliqua in organo sensorio mutatio accidit (§. 95. *Psychol. empir.*). Sed perceptiones istæ intelligibili modo explicari possunt per mutationem, quæ in organo contingit (§. 65. *Psychol. empir.*), consequenter per speciem impressam (§. 112.). Species igitur impressæ diversæ esse debent, ubi diversæ fuerint ideæ sensuales. Atque ideo necesse est singulis ideis sensualibus singulas respondere species impressas. Enimvero cum species impressæ sint motus ab objecto sensibili nervis sensoriis impressi; ideæ autem materiales consistant in motu in cerebrum inde propagato (§. 112.); ubi species impressæ diversæ sunt, ideæ etiam materiales diversæ esse debent. Patet itaque singulis ideis sensualibus singulas respondere ideas materiales. *Numerus idearum materialium.*

Quot adeo ideæ sensuales possibiles sunt, tot etiam possibiles sunt ideæ materiales. E. gr. Habemus ideam sensualem equi: datur vero etiam idea equi materialis, hoc est, motus aliquis in quibusdam cerebri partibus possibilis est, qui si in cerebro excitetur, anima sibi repræsentat equum. Immo & singulorum equorum diversæ sunt ideæ materiales, quemadmodum sensuales, cum nullum equum alteri prorsus similem esse constet (§. 246. *Cosmol.*). Et eodem modo sese res habet cum ideis materialibus rerum sensibilium aliarum quarumcunque.

§. 115.

Si species impressa fuerit eadem; idea quoque materialis eadem esse debet: si vero species impressa fuerit diversa, idea quoque materialis diversa est. Si enim species impressa eadem fuerit, idem excitatur in organo sensorio motus (§. 112.). Quamobrem cum idea materialis consistat in motu, qui ex organo sensorio beneficio nervorum sensoriorum ad cerebrum pro- *Specificatio idearum materialium*

propagatur (§. *cit.*); ex motu in organo ſenſorio excitato intelligitur, qualis eſſe debeat idea materialis, conſequenter in motu, qui a ſenſibili in organo ſenſorio excitatur, adeoque in ſpecie impreſſa ratio ſufficiens ideæ materialis continetur (§. 56. *Ontol.*). Poſita igitur eadem ſpecie impreſſa ponitur ratio ſufficiens ejusdem ideæ materialis, conſequenter & eadem idea materialis (§. 118. *Ontol.*). Et eodem modo intelligitur, quod poſita ſpecie impreſſa diverſa, idea quoque materialis diverſa oriri debeat.

Propoſitio præſens adeo evidens eſt, ut, intellectis terminis, ſine probatione concedi poterat. Nititur autem evidentia identitate principii rationis ſufficientis. Noſtrum adeo fuit vi ejusdem principii diſtinctam ejus afferre explicationem.

§. 116.

Identitas idearum materialium unde.

Quodſi ergo contingat a diverſis objectis impreſſam ſpeciem eſſe eandem; idea materialis eadem quoque *erit.*

Hypotheſin eſſe poſſibilem alibi jam oſtendimus (*not.* §. 87. *Pſychol. empir.*). Omnium clariſſime vero per viſum evincitur. In eo enim ſpecies impreſſa ab imagine in oculo pendet, imago vero iſta ſenſuum examini ſubjacet: ſed de his mox plura in particulari dicemus.

§. 117.

Diverſitas idearum materialium unde.

Similiter *ſi contingat ſpeciem ab eodem objecto ſenſibili impreſſam eſſe diverſam, idea quoque materialis eſſe debet diverſa.*

Hypotheſeos poſſibilitatem denuo alibi evicimus (*not.* §. 89. *Pſychol. empir.*), omnium vero optime eadem per viſum evincitur, ut præcedens.

§. 118.

Identitatis idearum ſenſualium ratio.

Si eadem in cerebro excitatur idea materialis; eadem quoque in anima naſcitur idea ſenſualis & contra. Si enim in cerebro

rebro eadem excitatur idea materialis, species impressa eadem esse debet. Pone enim hanc esse diversam; idea quoque materialis diversa erit (§. 115.) *contra hypothesin.* Idem ergo excitatur ab objecto sensibili motus in organo sensorio (§. 112.), consequenter eadem in organo mutatio contingit, cum alia in organo non possit fieri mutatio, nisi quod motus quidam nervis sensoriis imprimatur. Enimvero si mutatio in eodem organo sensorio eadem, sensatio (§. 86. *Psychol. empir.*), consequenter idea sensualis eadem est (§. 95. *Pychol. empir.*). Ergo si eadem idea materialis in cerebro excitatur, eadem quoque in anima idea sensualis nasci debet.

Jam si idea sensualis eadem fuerit, cum singulis ideis sensualibus singulæ respondeant materiales (§. 114.); patet eadem posita idea sensuali eandem quoque poni debere ideam materialem.

E. gr. Si idea materialis ab equo picto & vivo eadem excitatur; equus pictus apparebit quasi vivus. Atque talem nobis apparere pictum affirmamus, si non obstante omnimoda similitudine aliunde constet, equum, quem videmus esse pictum, non vivum.

§. 119.

Quodsi ergo *contingat a diversis objectis sensibilibus eandem ideam materialem excitari*; *eadem* quoque *erit idea sensualis & contra.* *Idearum sensualium identitas unde.*

Diversa sæpius eadem apparere atque adeo eorum ideam sensualem eandem esse a posteriori liquet. Ita homo adultus per vitrum concavum visus instar pueri apparet, atque adeo certum est radiis per vitrum concavum ab homine adulto in oculum transmissis eandem speciem imprimi, ac hinc porro eandem ideam materialem excitari, quæ species eidem imprimitur ac idea materialis excitatur, si oculo nudo puerum intuemur. Optica plurima suppeditat exempla & ab hoc principio multa phænomena optica lucem fœnerantur, ut intelligi-

gantur ab iis, qui demonstrationes Mathematicorum non capiunt. Hisce autem demonstrationibus potissimum conficitur, quod species oculo eædem a diversis objectis imprimi debeant, ut intelligatur quandonam idem fieri debeat.

§. 120.

Diversitatis idearum sensualium ratio.

Si diversa excitatur idea materialis, diversa quoque in anima nascitur idea sensualis, & contra *si diversa in anima oritur idea sensualis, idea quoque materialis diversa est.* Si enim in cerebro excitatur idea materialis diversa, species impressa diversa esse debet. Pone enim hanc esse eandem: idea quoque materialis eadem erit (§. 115.) *contra hypothesin.* Diversus ergo ab objecto sensibili in organo sensorio excitatur motus (§. 112.), consequenter diversa in organo mutatio contingit (§. 290. *Ontol.*). Enimvero si mutatio in organo sensorio eodem diversa est, sensatio (§. 88. *Psychol. empir.*), consequenter idea sensualis diversa est (§. 95. *Psychol. empir.*). Ergo si diversa excitatur idea materialis, diversa quoque in anima nascitur idea sensualis.

Quodsi jam ponamus ideam sensualem esse diversam, cum singulis ideis sensualibus singulæ respondeant ideæ materiales (§. 114.), idea sensuali posita diversa diversam etiam poni in cerebro necesse est ideam materialem.

E. gr. Alia est idea materialis arboris, alia cervi. Quodsi idea materialis arboris excitatur radiis luminis ab eadem in oculum immissis; arboris nobis tanquam extra nos positæ nobis conscii sumus, atque adeo idea sensualis arboris in anima cooritur. Quodsi vero simili modo idea materialis cervi producitur; eodem modo patet nos ideam sensualem cervi habere. Et sic diversa posita idea materiali in cerebro, diversa animæ inexistit idea sensualis, & ex hujus diversitate colligimus diversitatem alterius.

§. 121.

§. 121.

Quodsi ergo contingat ab eodem objecto sensibili diversam ideam materialem excitari, diversa quoque erit idea sensualis.

Diversitatis Idearum sensualium ejusdem objecti ratio.

Eadem sæpius apparere diversa atque adeo eorundem ideam sensualem diversam esse a posteriori liquet. Ita turris quadrata e longinquo visa rotunda apparet. Eadem igitur e longinquo spectata idea materialis est, quæ in vicinia a turri rotunda producitur. Atque adeo alia ab ea excitatur idea materialis, si in vicinia spectatur; alia vero, si videtur e longinquo. Et paulo ante observavimus (*not.* §. 119), hominem adultum per vitrum concavum minoris sphæræ visum instar pueri apparere. Quodsi ergo vitrum concavum objicias oculo uno, alterum vero relinquas liberum, utroque in eundem hominem directo; oculo nudo videbis eum justæ magnitudinis, armato autem sub forma pueri. Atque tunc clarissimum est eidem objecto diversas respondere ideas sensuales: in Opticis vero cum demonstretur species impressas esse diversas; inde sua sponte fluit ideas quoque materiales diversas esse debere. Ex hoc igitur principio ratio redditur generalis, cur eadem diversa appareant; in casu autem particulari vel a posteriori, vel a priori evincenda est diversitas specierum impressarum: id quod quoad visum in Opticis fieri solet.

§. 122.

Si organum sensorium eodem modo fuerit constitutum & idem objectum sensibile ad organum eodem modo sese habuerit; idea quoque *materialis & sensualis eadem esse debet.* Etenim si organum sensorium eodem modo fuerit constitutum, veluti si oculus sanus in utroque casu nudus fuerit, vel vitro concavo munitus in utroque; ex parte organi sensorii nulla adest ratio, cur ab eodem objecto sensibili diversus organo imprimi debeat motus. Similiter si objectum idem sensibile eodem modo sese habuerit ad organum, veluti si oculo in eadem distan-

Idea materiales & sensualis ejusdem objecti quando eadem.

tia æquali lumine collustratum directe objiciatur, nulla quoque ex parte objecti ratio adest, cur nervis sensoriis alium in uno casu, quam in altero motum imprimere debeat. Quoniam vero per se patet, motum nervis sensoriis imprimendum aliunde quam a constitutione organi externa atque intrinseca & modo, quo idem objectum ad organum refertur, pendere; nulla prorsus apparet ratio, cur diversus motus ab objecto sensibili organo sensorio imprimi debeat. Quamobrem cum sine ratione sufficiente motus organo sensorio impressus diversus esse nequeat (§. 70. *Ontol.*); in organum sensorium eodem modo constitutum ab eodem objecto sensibili eodem modo ad ipsum relato idem imprimi debet motus. Species igitur impressa eadem est (§. 112.) consequenter & idea materialis (§. 115.) & hinc porro sensualis eadem (§. 118.).

Ponamus oculum esse sanum eumque nudum & in eadem distantia ab oculo eundem videri hominem; nemo non novit, eum quoque apparere eundem, sive magnitudinem, sive formam spectes, sive gradum distinctæ visionis. Ponamus eum in planitie campi continuo longius a te recedere; distinctam visionem sensim sensimque imminui videbis, ut tandem obscura prorsus fiat, confusione continuo aucta. Immo magnitudo quoque sensim sensimque decrescet. Ponamus similiter te oculo armato eodem telescopio in eadem elongatione a terra atque Sole & in eadem altitudine supra horizontem spectari Lunam; eadem ejus facies apparere debet, eodem aëris nostri & lunaris statu. Propositio præsens in casu particulari manifestissima est, utpote experientia unicuique obvia nixa, modo levem attentionem ad eandem adhibere velit. Idem vero etiam obtinet in aliis sensibus. Ponamus nares eodem modo esse constitutos, ut caput nulla gravedine laboret. Ponamus hyacinthum cœruleum in eadem distantia naribus admoveri & eodem conatu aërem attrahi; eundem quoque odorem percipies. Ponamus manum nudam idem tangere objectum aspera superficie præditum; perceptionem fore eandem animadvertes, quotiescunque tactum repetieris. Cum vero in omni casu

ideæ

ideæ sensuali eidem eadem quoque respondere debeat idea materialis (§. 114.); ex identitate ideæ sensualis nemo non colliget identitatem ideæ materialis.

§. 123.

Ejusdem objecti quando diversa esse possit idea sensualis.

Si organum sensoriorum non fuerit eodem modo constitutum, vel objectum idem ad ipsum non eodem modo referatur; diversa esse potest idea materialis & sensualis. Etenim si organum non fuerit eodem modo constitutum, fieri potest ut diversa constitutio impediat, quo minus ab eodem objecto sensibili idem motus nervis sensoriis imprimatur, consequenter ut diversa sit species impressa (§. 112.). Diversa igitur quoque erit idea materialis (§. 115.), consequenter & sensualis (§. 118.).

Quodsi organum sensorium fuerit eodem modo constitutum, objectum tamen idem ad ipsum non referatur eodem modo; patet ut ante fieri posse ut diversa sit species impressa. Unde porro sequitur ideæ quoque materialis & sensualis diversitas.

Jam cum idea materialis & sensualis diversa esse possit, si organum sensorium non fuerit eodem modo constitutum, utut objectum idem eodem modo sese ad illud habeat *vi num.* 1. & in eadem organi constitutione diversæ ideæ materiali ac sensuali locus esse possit, si objectum idem diverso modo ad ipsum sese habeat, *vi num.* 2. multo magis idea materialis & sensualis diversa esse potest, si idem objectum diverso modo ad organum diversimode constitutum referatur.

Ex demonstratione propositionis præsentis liquet, in constitutione organi vel relatione objecti ad organum quidpiam ponendum esse, unde in casu particulari demonstrari possit, motum in organo sensorio diversum excitari debere: id quod demonstrationes Opticorum de diversis apparentiis ejusdem objecti confirmant, quæ omnes tandem eo tendunt, ut appareat lumen ab objecto diversimode in oculum reflexum diversa ra-

ſa ratione in eundem agere. Ceterum propoſitionis præſentis veritas a poſteriori confirmatur, præſertim in viſu clariſſime. Si oculus vitro concavo muniatur, idem objectum in eadem diſtantia valde imminutum apparet, ita ut homo adultus pueri formam mentiatur. Diverſitas hic eſt a diverſa organi conſtitutione. Quodſi nudo oculo conſpicias hominem in faſtigio turris conſtitutum; ejus magnitudo itidem valde imminuta apparet, ut denuo ſub forma pueri videatur. Hic vero diverſitas eſt a diverſo modo, quo objectum ad organum refertur. Ponamus vero hominem in faſtigio turris non admodum altæ conſiſtentem videri per vitrum concavum; perinde hic erit ac ſi nudo oculo in turris præaltæ faſtigio conſtitutus conſpiceretur. Atque hic diverſitas viſionis pendet cum a conſtitutione organi, tum a modo, quo objectum ad idem refertur. Quemadmodum vero organi conſtitutio hactenus ſuppoſita extrinſeca eſt; ita quoque intrinſeca datur. E. gr. Ictero laboranti objecta, præſertim alba, videntur flava; ubi diverſitas ideæ ſenſualis pendet a conſtitutione interna oculi. Veritas propoſitionis etiam in aliis ſenſibus confirmatur. Ita tactus in parte corporis contuſa aliter prorſus ſeſe habet, quam ubi nulla in eadem facta fuerit contuſio.

§. 1[illegible]

Fallacia ſenſuum quomodo vitanda.

Quoniam idea ſenſualis eadem eſſe debet, quam diu organum ſenſorium eodem modo fuerit conſtitutum & objectum eodem modo ſeſe ad illud habet (§. 122.); diverſitas vero tum demum locum habet, quando vel alterutrum, vel utrumque mutatur (§. 123.); ideo patet, *oculum rite eſſe conſtitutum, ſi idem objectum in eadem diſtantia & eodem ſitu ad oculum lumine ad claram atque diſtinctam viſionem ſufficiente colluſtratum tale apparet, quale antea in iſta diſtantia & ſitu iſto eodem lumine illuſtratum nobis apparuit;* vel in genere *organum ſenſorium rite eſſe conſtitutum, ſi idem objectum quod eodem modo ſeſe habet ad organum, quo alias ſeſe habuit, tale quoque apparet, quale alias apparuit.* Et viciſſim *ſi conſtet organum ſenſorium rite*

rite esse constitutum, objectum quoque idem eodem modo ad organum sese habere recte colligi, ubi tale apparet, quale alias apparuit, quando sese isto modo ad organum habebat; quidpiam vero in hoc fuisse immutatum, ubi aliter apparet quam alias: immo *si constet, objectum idem eodem modo sese habere, ac sensualem ideam diversam nobis esse, organum quoque sensorium non eodem modo esse constitutum, quo alias constitutum fuerat, recte colligi.*

Habemus nunc principia sufficientia ad fallaciam sensuum detegendam & evitandam, hoc est, ad apparentias objectorum constantes ab inconstantibus discernendas: id quod necesse est, ubi ex phænomenis colligere volueris, quæ ad scientiam prosunt. Exemplum illustre habemus apud *Hevelium* Cometogr. lib. 7. f. 363. Ex eo enim, quod diversis temporibus nudo oculo stellulas sextæ & septimæ magnitudinis discerneret, cœlo undique existente sereno, colligit oculum suum illis eodem modo fuisse constitutum, quoad intrinsecam scilicet constitutionem. Quoniam stellæ fixæ in se nullam patiuntur mutationem nobis observabilem, intra adeo breve temporis spatium, quo eas observavit *Hevelius*, constitutio objecti intrinseca eadem erat tempore quolibet observationis. Et quoniam idem erat aëris status, nec fixæ distantiam mutaverant a Terra; objecti constitutio extrinseca eadem erat. Quia denique stellas sextæ & septimæ magnitudinis optime videbat & a se invicem discernebat; idea quoque sensualis uno tempore observationis non alia erat, quam alio. Ex eo igitur, quod objecto eodem modo ad organum sese habente eadem esset idea sensualis, collegit *Hevelius* aut saltem lector ex eo colligere potest eandem organi constitutionem. Iisdem illis temporibus cum observator acutissimus & maxime circumspectus Lunam in eadem altitudine & elongatione a Terra per unum idemque telescopium observaret & eam ejusque maculas non omni tempore æque lucidas, serenas & perspicuas sibi apparere deprehenderet, quandam circa Lunam aut prope ejus superficiem mutationem accidisse concludit. Quoniam Lunæ altitudo supra horizontem eadem erat, eadem quoque elongatio a terra & sta-

ſtatus aëris, per quem radii luminis ad oculum deferebantur, idem erat; Luna eodem modo ſeſe habebat ad oculum. Quia tamen cum ipſa, tum maculæ ejus non omni tempore æque lucidæ, ſerenæ & perſpicuæ ipſi apparebant; idea ſenſualis non omni tempore eadem erat. Ex eo igitur, quod objecto eodem modo ad oculum eodem modo conſtitutum ſeſe habente diverſa eſſet idea ſenſualis diverſitatem objecti intulit. Si quis hoc exemplum attenta mente pervolverit; is non modo utilitatem principiorum, quæ commendamus, verum etiam modum iisdem rite utendi percipiet: id quod maximi uſus eſt, ſive veritatem latentem a poſteriori venari, ſive ab aliis aut a te inventam examini ſubjicere volueris.

§. 125.

Claritas idearum ſenſualium unde.

Si motus nervis ſenſoriis impreſſus celerior eſt, idea ſenſualis clarior, & contra. Quoniam enim ideæ ſenſuales ſunt perceptiones, quæ vi ſenſationis in anima exiſtunt (§. 95. *Pſychol. empir.*); ratio earum continetur in mutationibus in organis ſenſoriis qua talibus contingentibus (§. 65. *Pſychol. empir.*), adeoque in ea, quæ contingit mutatione, datur quidpiam, unde intelligitur, cur tales ſint potius ideæ ſenſuales, quam aliæ (§. 56. *Ontol.*). Enimvero ideæ ſenſuales proxime reſpiciunt materiales (§. 114.), conſequenter in motu, qui nervis ſenſoriis impreſſus ad cerebrum usque propagatur, quærenda erit ratio, cur ideæ ſenſuales nunc ſint clariores, quam alio tempore (§. 112.). Jam cum iisdem fibrillis nerveis motum imprimere debeat objectum eodem modo ad organum relatum, nulla exiſtente diverſitatis ratione, ſine qua nec diverſitas obtinere poteſt (§. 70. *Ontol.*); non alia diverſitas in impreſſione in nervos ſenſorios facta locum habere poteſt, quam diverſus celeritatis gradus, quo fibrillæ nerveæ cientur. Quamobrem ſi ſenſualis idea una clarior altera; motus nervis ſenſoriis impreſſus celerior. Quoniam vero iisdem ideis ſenſualibus poſitis eadem quoque ponenda mutatio in organo eſt & viciſſim eadem mu-

tatio-

tatione in organo posita eadem ponenda mutatio in anima (§. 90. *Psychol. empir.*); si motus nervis sensoriis impressus celerior est, idea sensualis clarior esse debet.

Idem ostenditur ex phænomenis hoc modo. Quotidie experimur, nos clarius videre idem objectum in eadem distantia, ubi multo lumine fuerit collustratum, quam ubi debili perfunditur, v. gr. clarius idem objectum ex eadem distantia videtur in luce diurna, quam in crepera. Nemo non novit, in priori casu lumen majus, in posteriori minus ab objecto in oculum reflecti. Enimvero lumen majus motum celeriorem imprimere debet fibrillis nervi optici, quam minus. Quamobrem cum motus fibrillis nerveis impressus celerior, visio, consequenter idea sensualis clarior (§. 95. *Psychol. empir.*). Nimirum si oculus eidem objecto in eadem distantia directe obvertitur; eædem fibrillæ a lumine ab iisdem objecti punctis emanante percutiuntur, adeoque differentia in casu diversitatis visionis alia locum minime habet, quam quod in casu visionis claræ eædem fibrillæ a pluribus radiis lucis percutiantur, quam in casu visionis obscurioris. Non absimili modo idem de ceteris sensibus patet.

Jam si idea sensualis eandem claritatem habet, quam alio tempore habuit, eadem quoque in cerebro idea materialis (§. 118.), consequenter & species impressa eadem esse debet (§. 115.). Quoniam itaque motus ab objecto sensibili organo sensorio impressus idem est (§. 112.); eædem fibrillæ nerveæ eadem celeritate moveri debent. Patet adeo eadem posita ideæ sensualis claritate, eandem poni motus fibrillis nerveis impressi celeritatem. Quamobrem cum constet majorem claritatem ideæ sensualis respondere majori celeritati motus in organo sensorio *per antea demonstrata;* liquet omnino si major ideæ sensualis fuerit claritas, celeriorem quoque esse debere motum fibrillis nerveis impressum.

Idem quoque ex phænomenis colligitur. Si Solem occasui vicinum defixis in eum oculis intuentes mox oculos occludimus; species Solis aliquoties nobis recurrit, sed semper debiliori colore tincta, donec prorsus obscura evadat instar disci nigri apparens. Quoniam ideis sensualibus ideæ materiales in cerebro coëxistunt (§. 113.); facile apparet motum in Sole fibrillis nerveis impressum non statim cessare, sed sensim sensimque languescere, celeritate continuo imminuta. Dum igitur anima speciem Solis minus claram percipit, motus organo impressus tardior est.

Habemus adeo rationem claritatis idearum sensualium, quatenus sunt explicabiles per mutationes in organo sensorio factas: Animæ vero, cujus essentia & natura in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66. 67), essentiale & naturale est, ut hac vel ista claritate gaudeant ideæ sensuales.

§. 126.

Claritas idearum sensualium quomodo a materialibus pendeat.

Quoniam ideæ materiales consistunt in motu ex organo sensorio ad cerebrum propagato (§. 112); si motus fibrillis nerveis ab objecto impressus celerior, idea quoque materialis in motu celeriore consistere debet. Quamobrem *si idea materialis in celeriore motu consistit, idea quoque sensualis clarior est & ubi idea sensualis clarior deprehenditur, idea* quoque *materialis in motu celeriore consistere debet.*

Non absque ratione ad ideas materiales transferimus, quæ de speciebus impressis evicta sunt: patebit enim in sequentibus horum usum esse in explicandis iis, quæ ad imaginationem spectant & in ipsis intellectus operationibus, quatenus ab eadem pendent. Absit itaque, ut quis sibi persuadeat nos superflua proferre.

§. 127.

Distinctio idearum

Si a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis motus

tus imprimitur, distincta erit idea sensualis. Si enim a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis imprimitur motus; evidens est partem sensibilis, quæ imprimit fibrillis nerveis A motum, nihil conferre ad motum, qui imprimitur fibrillis nerveis B. Quamobrem nil impedit, quo minus motus fibrillis nerveis A imprimatur, etiamsi motus nullus imprimatur fibrillis nerveis B: id quod fieri posse experientia loquitur, qua constat, effici posse ut una tantummodo pars agat in fibrillas nerveas A, altera in fibrillas B non agente, veluti si per exiguum foraminulum in charta effectum visibile respicias & oculi ab eodem recessu campum visionis coarctes, eodem constanter radio per centrum foraminis & pupillæ transeunte. Motui igitur fibrillis nerveis A impresso sua respondet idea peculiaris; peculiaris quoque motui fibrillis nerveis B impresso (§. 90. *Psych. empir.*). Jam idea sensualis distincta est, quatenus partiales claræ eam ingrediuntur (§. 41. *Psych. empir.*). Distincta adeo sensualis idea est, si a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis imprimitur motus.

Distinctio idearum sensualium unde sit.

Habemus adeo rationem, per quam patet, quando ideæ sensuales distinctæ sunt, & cur potius sint distinctæ quam confusæ, quatenus scilicet per mutationem in organo explicabiles. Supponi autem motum fibrillis nerveis singulis impressum adeo celerem, qualis requiritur, ut idea sensualis clara sit, vel me non monente patet.

§. 128.

Si a diversis sensibilis partibus iisdem fibrillis nerveis motus simul imprimitur; idea materialis & sensualis diversa est ab iis, quæ ex actione singularum partium in eandem sigillatim facta nasceretur, & sensualis idea confusa est. Etenim si duæ diversæ partes A & B iisdem fibrillis nerveis motum simul imprimunt; alius is prorsus esse debet, quam futurus erat, si alterutra earum sola in easdem fibrillas ageret, consequenter species

Confusio idearum sensualium unde & earum diversitas ab iis, quæ inter se confunduntur.

cies impressa diversa est, si A & B simul in fibrillas nerveas N agunt, a speciebus impressis, ubi vel A, vel B sola in easdem fibrillas nerveas agit (§. 112.). In casu igitur priori diversa erit idea materialis (§. 115.), consequenter & sensualis (§. 120.) ab ideis materialibus & sensualibus singularum partium A & B.

Enimvero si ideæ sensuales partium sunt distinctæ, earum figuras, magnitudines ac situm ad se invicem distinguimus (§. 93.). Quamobrem cum idea sensualis, quæ oritur, partibus istis A & B simul in easdem fibrillas nerveas agentibus, sit diversa ab ideis, quæ singulis sigillatim in eas agentibus respondent *per demonstrata;* earum figuras, magnitudines ac situm ad se invicem non amplius distinguimus, consequenter quæ in hoc casu in anima coëxistit idea sensualis confusa est (§. 94.). Si ideis partium A & B sigillatim perceptarum sensualibus insint confuse percepta; confusæ tamen, quæ singulis respondent ideæ, ob diversam, quam organo sensorio singulari actione inducunt, mutationem, diversæ sunt (§. 90. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in simultanea actione in easdem fibrillas nerveas prodeat idea diversa ab iis, quæ in actione singulari singulis respondent *per demonstrata ;* confuse antea percepta non amplius a se invicem distinguimus, etsi sigillatim percepta singula per se enunciabilia essent. Ex confusis adeo perceptionibus partialibus nascitur perceptio confusa alia (§. 39. *Psychol. empir.*).

Habemus adeo rationem, cur quædam a nobis confuse percipiantur, & per eam simul patet, quando id fieri debeat: animæ enim essentiale est ut ideæ sensuales sint explicabiles per mutationes in organo sensorio factas. Ceterum propositionem præsentem illustrant, quæ supra de coloribus compositis perceptionum confusarum illustrandarum gratia in medium adducta sunt (§. 97.).

§. 129.

Quando objectum ali-

Si quid fibrillis nerveis motum imprimere non possit, plane

plane non percipitur: si vero motus impressus sit nimis lentus, vix ac ne vix quidem obscure percipitur. Etenim si vis sensibilis non sufficit ad motum fibrillis nerveis imprimendum, nulla in organo sensorio ab ejus in idem actione oritur mutatio, consequenter nec in mente oriri potest perceptio (§. 62. *Psychol. rat.* & §. 24. *Psychol. empir.*). Objectum igitur plane non percipitur. *quod obscure, vel prorsus non percipiatur.*

Quodsi motus fibrillis nerveis impressus sit admodum lentus; exigua admodum ejus celeritas est: id quod per se patet. Enimvero si exigua est motus istius celeritas; claritas quoque ideæ sensualis exigua esse debet (§. 125.). Quoniam vero a claritate perceptionis pendet, ut sensibile agnoscamus & ab aliis distinguere valeamus (§. 31. *Psychol. empir.*); ubi motus admodum lentus fibrillis nerveis imprimitur, sensibile non amplius agnoscitur nec a ceteris perceptibilibus satis distinguitur, adeoque pro diversis lentitudinis illius gradibus sensibile vix ac ne vix quidem obscure percipitur (§. 32. *Psych. empir.*).

Habemus adeo rationem, cur claritas perceptionis continuo decrescere & tandem in obscuritatem degenerare, immo prorsus evanescere debeat. Exempla a visibilibus petita quemadmodum totam sensationis theoriam, ita quoque propositionem præsentem mirifice illustrant. Quamobrem non inutile existimamus theoriam generalem ad visionem in specie applicari, præsertim cum hoc pacto Metaphysica & Optica sibi mutuo lucem affundant. Ceterum theoria hæc generalis usum quoque insignem habet in Theologia, ubi ratio structuræ organorum sensoriorum reddenda, quemadmodum suo tempore ostensuri sumus.

§. 130.

Si imago visibilis difformis in oculo delineatur, idea visibilis distincta est; si nulla delineatur, distincta esse nequit. Fibrillas enim nerveas expansione sui producere tunicam retinam, ex Anatomicis constat. Dum imago objecti in retina delineatur, radii *Finis imaginis in oculo delineatæ.*

ab

ab eodem visibilis puncto emanantes in eodem retinæ colliguntur (§. 76. *Optic.*). Quamobrem imagini debetur, quod a diversis sensibilis difformis partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimatur, consequenter quod idea visibilis distincta sit (§. 127.).

Ponamus jam lumen per pupillam illapsum ita dispergi per retinam, quemadmodum in pupillam incidit. Quoniam a puncto radiante ad quodlibet punctum emittitur radius, in quod ex illo linea recta duci potest (§. 60. *Optic.*); a quolibet visibilis oculo oppositi puncto ad quodlibet pupillæ punctum radius aliquis affluit, atque adeo lumen a singulis punctis emanans in pupilla commiscetur, consequenter in eo, quem supponimus casu idem in retina accideret. Iisdem igitur fibrillis nerveis a singulis visibilis punctis seu partibus potius exiguis simul imprimeretur motus, consequenter idea visibilis foret confusa atque diversa prorsus ab ideis singularum partium (§. 128.): quas adeo cum agnoscere & a se invicem distinguere non daretur, idea nullatenus distincta foret (§. 32. *Psychol. empir.*). Enimvero si radii a diversis punctis visibilis egressi in oculo miscerentur; a retina reflexi non amplius secum ferrent speciem integram puncti radiantis (§. 74. *Optic.*), consequenter nulla in eadem delinearetur imago. Patet igitur absente imagine, visionem non fore distinctam, consequenter ut idea visibilis distincta sit, imaginem in retina delineari debere.

Habemus adeo rationem, cur imago visibilis in oculo delineanda, atque inde pendet totius structuræ oculi ratio (§. 78. *Optic.*). Obiter notamus, Opticam, quam hic citamus, extare in Tomo tertio Elementorum Matheseos universæ.

§. 131.

Idearum visibilium rationes unde petantur.

Ideæ visibilium sunt explicabiles per imagines eorum in oculo delineatas, hoc est, *ex imaginibus istis reddi potest ratio, cur visibilia tali potius modo, quam alio repræsententur.* Imagines visibilium delineantur in oculo per radios, qui ab eodem obje-

objecti puncto egressi in eodem retinæ puncto iterum colliguntur (*§. 75. Optic.*). Sed iidem sunt radii, quibus motum fibrillis nerveis imprimunt visibilia, consequenter ab iis pendet mutatio, quæ in oculo ab objecto sensibili producitur. Quare cum per hanc explicabilis sit idea visibilis, quæ in anima eidem coëxistit, seu hæc in illa rationem sufficientem agnoscit (§. 85. *Psychol. empir.*); idea quoque visibilis explicabilis esse debet per imaginem ejus in oculo, seu in hac imagine ratio contineatur necesse est, cur tali potius modo repræsentetur objectum, quam alio.

Habemus hic rationem, cur per imaginem in oculo delineatam idea visibilis explicabilis. Nimirum ideæ visibilium, quemadmodum ceterorum sensibilium, explicari possunt per ideas materiales in cerebro. Ideæ materiales in cerebro explicabiles sunt per species impressas, seu motus in organis sensoriis fibrillis nerveis impressos. Atque ideo ideæ quoque visibilium ceterorumque sensibilium explicabiles sunt per species impressas. In oculo species impressa pendet tota ab imagine, quæ in retina delineatur, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis patet. Quamobrem per imaginem quoque in oculo delineatam idea visibilis explicabilis. Etsi vero ratio ideæ visibilis non per se contineatur in imagine, sed quatenus ea in se continet rationem immediatam speciei impressæ & hinc mediatam ideæ materialis; in reddenda ratione ideæ visibilis ad imaginem potius recurritur, quam ad ideam materialem, quia illa clarissime agnoscitur, hæc vero non item. Proprie loquendo nulla in oculo, nulla in camera obscura delineatur visibilis imago; sed radii tantummodo ita reflectuntur, ac si istiusmodi imago ibidem delineata lumen in ipsam illapsum reflecteret. Enimvero sufficit nosse, quid nobis velimus, quando dicitur, imaginem visibilis in oculo delineari.

§. 132.

Si imago in oculo delineata fuerit clara; idea visibilis clara *Claritas visionis unde.*

ra est. Etenim si imago in oculo delineata fuerit clara, ab eodem visibilis puncto radii multi in oculi fundo uniuntur; sin minus clara, pauciores (§. 75. *Optic.*). Quoniam itaque radii plures fibrillis nerveis celeriorem motum imprimunt, quam pauciores; si imago visibilis in oculo fuerit clara, motus fibrillis nerveis impressus celerior est, quam si minus clara extiterit. Idea igitur visibilis clarior est, si imago fuerit clara, quam si minus clara fuerit (§. 125.).

Si imago visibilis in oculo clara esse debet, multi radii ab eodem objecti puncto manere, adeoque objectum multo lumine illustrari debet. Unde patet ratio, cur visio clara pendeat a quantitate luminis & cum lumine decrescat visionis claritas. Experientia enim loquitur in luce crepusculina visionis claritatem plurimum imminui ac ingruentibus tenebris sensim sensimque deficere. Hinc & objecta microscopica lumine illustri perfundimus, ut visio reddatur clarior.

§. 133.

Distincta visio unde. *Si imagines singularum partium visibilis, ex quibus ejus imago componitur, fuerint claræ, idea visibilis distincta est; sin minus claræ fuerint, nec hæc satis distincta est.* Etenim si imagines singularum partium visibilis fuerint claræ; ideæ earundem quoque claræ sunt (§. 132.). Idea igitur totius visibilis componitur ex partialibus claris (§. 40. *Psychol. empir.*). Est igitur distincta (§. 41. *Psychol. empir.*).

Quodsi imagines singularum partium visibilis, ex quibus ejus imago constat, non fuerint satis claræ; nec earum ideæ satis claræ sunt (§. 132.), consequenter partes visibilis diversas non satis agnoscimus & a se invicem distinguimus (§. 31. *Psych. empir.*). Idea igitur visibilis non satis distincta est (§. 38. *Psychol. empir.*).

Propositio præsens multum habet utilitatis. Ex ea enim perspicitur, cur idea visibilis distincti simul esse debeat clara & quod clara esse possit, etiamsi distincta non sit. Causa nimirum

mirum distinctæ visionis supponit causam claræ, seu eidem superaccedit tanquam determinatio specifica genericæ. Imago redditur distincta, quatenus radii a diversis partibus objecti manantes in diversas retinæ partes deferuntur (§. 127.); clara vero, quatenus radii multi ab eodem objecti visibilis puncto egressi in eodem retinæ colliguntur (§. 132.). Atque adeo patet, ut distincte percipiatur visibile a diversis visibilis punctis emanantes radios sufficiente quantitate in diversis retinæ punctis colligi debere: quod ubi contingit, imago clara atque distincta in oculo delineatur. Differentia idearum & quæ cum eadem coincidit notionum maximi momenti est in Logica & omni philosophia reliqua. Quamobrem consultum est, ut intimius perspiciatur. Plenissima autem lux eidem affunditur, ubi rationes ex mutationibus, quæ in oculo accidunt, petuntur. Præterea quoque præsens propositio usum prorsus insignem habet in usu microscopiorum & telescopiorum. Constat per microscopia & telescopia amplificari imagines visibilium: quo ipso obtinetur, ut, qui a diversis visibilis partibus egressi radii in oculo confundebantur, jam ad diversas retinæ partes deferantur. Et hoc pacto imago fit distincta, quæ antea erat confusa. Enimvero cum eadem tamen maneat quantitas luminis, pauciores jam radii eandem fibrillam nerveam feriunt, quam ante distractionem luminis: quapropter claritas decrescit. Ex hoc pacto imago fit minus clara, dum magis efficitur distincta. Claritas vero eo usque deficere potest, ut jam ob eam imminutam non agnoscantur & discernantur, quæ antea ob confusionem radiorum agnosci & discerni non poterant. Et hinc idea imagini respondens minus distincta est, quam si ea parvior esset. Maximi usus est hæc notasse præsertim in observationibus microscopicis.

§. 154.

Si imago in oculo fuerit obscura, idea quoque visibilis obscura. Si enim imago visibilis in oculo fuerit obscura, pauci admodum radii a visibili ad oculi fundum pertingunt. Motus igitur impressus fibrillis nerveis admodum lentus est, conse- *Obscuritas visibilis unde.*

quenter visibile obscure percipitur (§. 129.), adeoque idea ejus obscura est (§. 95. *Psychol. empir.*).

Experientia idem clarissime loquitur. In luce enim crepera obscura videntur visibilia: tum vero paucum admodum lumen ad oculum reflectunt. Immo camera quoque obscura loquitur, imagines objectorum pauco lumine collustratorum fieri obscuras (§. 79. *Optic.*). Idem vero in oculo accidit, quod in camera obscura (§. 61. *Optic.*).

§. 135.

Confusio visibilis unde. *Si imago in oculo confusa est, idea quoque visibilis confusa est.* Si enim imago confusa est, radii a diversis objecti partibus manantes in eodem retinæ puncto colliguntur & ita confunduntur. Radii adeo a diversis visibilis partibus venientes iisdem fibrillis nerveis motum una imprimunt. Quamobrem idea visibilis confusa est (§. 128.).

Denuo idem experientia loquitur, modo eam afferas attentionem, quæ sufficit ut loquentem percipias. Objecta minuta admodum confuse percipiuntur: id quod aliunde non est quam quod radii a diversis ejus partibus egressi in eodem retinæ puncto colliguntur. Unde si imago ope lentis convexæ amplificatur, ut ad diversas retinæ partes jam deferantur radii, quæ ad eandem antea pertingebant, distincta jam apparent, quæ antea erant confusa. Et experimentis in camera obscura institutis idem confirmari potest. Quodsi vero jam perpenderis quæ de ideis visibilium earumque differentia dicta sunt, quatenus ratio differentiæ in mutatione organi sensorii continetur; manifestum est, cur ideæ visibiles, immo perceptiones omnes sensuales, dividi debeant in claras & obscuras, & cur claræ subdividendæ sint in confusas & distinctas, nec alia admittenda sit differentia. Etenim radii luminis aut celerem imprimunt motum fibrillis nerveis, aut lentum. In priori casu idea visibilis clara est, in posteriori obscura. Porro aut radii a diversis visibilis partibus manantes in eodem retinæ puncto colliguntur, aut ad diversas deferuntur. Si prius accidit, idea confusa est: si posterius accidit in casu claritatis, idea distincta

stincta est: si vero in casu obscuritatis locum habet, distincta fieri nequit. Atque adeo patet ideam quidem visibilem claram esse posse vel distinctam, vel confusam; sed hanc differentiam applicari minime posse ad ideas obscuras. Liquet etiam, si ideae clarae atque obscurae, distinctae atque confusae eo modo explicentur, quo nos eas in Logica atque Psychologia empirica explicamus, veritatem definitionum nominalium ab ipsa natura animae (§. 67) & lege sensationum in ea fundata (§. 78. *Psychol. rat.* & §. 85. *Psychol. empir.*) pendere. Quod vero idem ad ideas sensuales promiscue applicari possit, quod in visibilibus adeo evidens est; non minus manifestum est (§. 125, & *seqq.*). Et in his, quae modo diximus, contineri viam analyticam, qua ad differentiam idearum & notionum perventum est, alias jam monuimus (*not.* §. 76. *Psychol. empir.*).

§. 136.

Sensatio quomodo fortior vel debilior.

Si vis sensibilis major fuerit, sensatio fortior est: si illa minor, haec debilior. Sensibile agit in sensorium, quatenus fibrillis nerveis motum imprimit. Quodsi ergo vis major fuerit, fibrillis nerveis celerior motus imprimitur quam si minor fuerit: ecquis enim inficiari audet, mobili eidem motum celeriorem imprimi vi majore, quam minore? Est igitur sensualis idea, consequenter sensatio (§. 95. *Psychol. empir.*) clarior, si vis sensibilis major fuerit, quam si minor extiterit (§. 125.). Quamobrem sensatio fortior est, si vis sensibilis major fuerit (§. 74. *Psychol. empir.*); debilior vero est, si eadem minor fuerit (§. 75. *Psychol. empir.*).

Tonitru perceptio in vicinia fortior, quam si idem e longinquo auditu percipitur, ubi saepius dubius haeres, an sit tonitru, quod jam auditu percipis, an sonus quidam alius: quo in casu claritas ideae in obscuritatem degenerat. Tonitru vero vis in vicinia major est, quam e longinquo advenientis, cum sonum sensim sensimque languescere constet,

 §. 137.

§. 137.

Visio quando fortior, quando debilior.

Quoniam luminis intensi vis major est, quam minus intensi (§. 81. *Optic.*): ideo *visio fortior, si lumen fuerit intensius; debilior, si minus intensum.*

Ita visio Solis fortior est, quam Lunæ, quemadmodum jam distinctius exposuimus, cum a posteriori evinceremus sensationem fortiorem obscurare debiliorem (§. 76. *Psychol. empir.*). Huic vero instituto conducunt, quæ de intensitate luminis demonstrantur (§. 86. & *seqq. Optic.*).

§. 138.

Idea in confusione quando prævalere dicatur.

Idea sensibilis fortioris *prævalere* dicitur, si cum idea debilioris confusa parum inde mutatur, ut mutatio vix ac ne vix quidem, aut prorsus non percipiatur.

E. gr. Ponamus duos colores diversos invicem commisceri, sed per hanc mixtionem unum eorum parum immutari, ita ut vix appareat, colorem alium eidem fuisse admixtum; dicitur coloris istius idea prævalere adversus hujus ideam.

§. 139.

Quænam idea in confusione prævaleat.

Si duo sensibilia, quorum vires insigniter inæquales sunt, in easdem fibrillas nerveas simul agunt; idea sensibilis fortioris prævalet. Etenim si vires sensibilium insigniter differunt, motus fibrillis nerveis a sensibili fortiori impressus idem fere esse debet, qui actione sensibilis fortis ac debilis simultanea in easdem fibrillas producitur. Quamobrem cum a diversitate motus sit, quod idea nascatur confusa differens ab unaquaque earum, quæ confunduntur (§. 128.); idea quoque sensibilis in actione adeo inæquali diversorum sensibilium in easdem fibrillas parum mutationis subire debet, sed eadem vel propemodum eadem maneat necesse est, quæ foret, si sensibile forte solum in organum sensorium ageret. Idea igitur sensibilis fortioris prævalere debet (§. 138.).

Ita

Ita in exemplo, quod dedimus ante (*not.* §. 138.), prævalebit color cœruleus, ubi parum alibi eidem admiscueris. Si infuso trifolii aquatici perparum sachari addas; sapor amarus parum mutatur, ita ut sacharum admixtum nihil mutationis induxisse videatur. Idem exempla alia innumera confirmant. Sacharum in exemplo posteriori singulis guttulis quantumlibet exiguis, dum solvitur, admisceri, suo tempore experimentis clarissimis ostendam, qualia jam dedi in philosophia experimentali idiomate patrio conscripta.

§. 140.

Quoniam vires visibilium a quantitate luminis pendent, quod ab iisdem in easdem retinæ partes defertur; *si lumina duorum visibilium in easdem fibrillas nerveas simul agentium admodum inæqualia fuerint; idea visibilis lumen majus in oculum immittentis prævalere debet* (§. 139.). *Idea visibilis quænam in confusione prævaleat.*

E. gr. Si interdiu oculum in cœlum convertas, lumen ab atmosphæra reflexum in oculum incidit suaque in retinam actione in causa est, ut colorem istum cœruleum videamus, qui cœlo inesse videtur. Idem vero lumen totam occupat retinam atque adeo toto obtutu comprehenditur aliqua cœli cœrulei pars, quantam scilicet ille capere potest. Nullum est dubium interdiu quoque lumen stellarum eadem quantitate per atmosphæram demitti & in oculum incidere, qua demittuntur & in oculum incidunt noctu. Incidunt autem interdiu in easdem fibrillas, in quas agit lumen Solis ab atmosphæra reflexum. Enimvero idea coloris cærulei cœli prævalet, ut stella prorsus non percipiatur; nullam adeo mutationem sensibilem isti inducit, dum cum ea confunditur. Vi autem præsentis propositionis colligitur, lumen stellarum admodum debile esse debere, si conferatur cum lumine solari ab atmosphæra reflexo.

§. 141.

Si actiones sensibilis fortioris ac debilioris propemodum eædem fuerint, nisi quod gradu differant & utrumque in easdem fibrillas simul agat; idea nascitur parum differens ab ea, quæ uni *Idea quando per confusionem parum mutetur.*

uni soli in easdem agenti respondet. Etenim si duo sensibilia diversa in easdem fibrillas nerveas organi sensorii simul agunt, idea sensualis confusa est (§. 128.). Quoniam tamen sensibilis utriusque propemodum eadem est actio in fibrillas *per hypoth.* motus quoque ab uno sensibili impressus, haud multum differt a motu, qui imprimitur ab altero, nisi propter vim inæqualem gradu celeritatis. Idea igitur confusa eadem propemodum est, quam quæ respondet sensibili uni soli (§. 90. *Psych. empir.*) nisi quod gradu claritatis differant (§. 125.).

Ponamus duos sapores dulces specie quidem a se invicem differentes & eorum commixtione prodire itidem saporem dulcem. Gradus quidem dulcedinis mixtæ differet a dulcedine qualibet simplici; si tamen dulcedines simplices a se invicem parum differant, nec compositus ab utroque multum differet.

§. 142.

Quando idem accidat visibilibus.

Quodsi lumina diversa simul agant in retinam, quæ singula a se invicem distingui possunt, quorum tamen unum fortius est altero; nascetur idea confusa ab utriusque luminis idea haud multum differens. Habemus enim hic duas sensibilis fortioris ac debilioris ideas propemodum easdem, tales nempe, quales a lumine proficisci possunt, quæ cum conjungantur *per hypothesin*, idea confusa inde enata differre quidem debet ab unaquaque idea, quæ actioni uniuscujusque sigillatim respondet, haud multum tamen differens (§. 141.).

Exempli loco esse potest Luna interdiu cœlo sereno instar nubeculæ pallida. Etenim dum cœlum intuemur, lux diurna ab atmosphæra reflexa totam retinam occupat, ac ideam cœrulei coloris causatur, qui cœlo inesse videtur. Quoniam Luna ultra atmosphæram ab oculo distat; fieri sane non potest, quam ut lumen Solis ab atmosphæra reflexum, seu lux diurna, quam secundam appellare solent Optici & qua objecta terrestria, quæ radiis Solis directis minime feriuntur, collustrantur,

tur, una cum lumine Lunæ in eandem retinæ partem incidant atque sic in easdem fibrillas nerveas una agant. Enimvero Luna tum pallida apparet. Confusa igitur palloris idea non prorsus eadem cum idea luminis lunaris, nec prorsus eadem cum idea lucis diurnæ, nec tamen prorsus diversa ab utraque. Cum luminis quædam idea sit, ex eo nascitur, quod duplex lumen diversum una agat in easdem fibrillas. Quatenus vero hic pallor differt a luce diurna, & hinc orto cœli colore cœruleo, limites suos sortitur ac ideo Lunæ figura una exhibetur (§. 621. *Ontol.*). Lucem vero diurnam in eam retinæ partem, in quam incidit lumen lunare, non modo ab ea atmosphæræ parte, per quam ad oculum ipsum defertur, sed aliunde quoque illabi, hinc apparet quod Lunæ lumen non amplius adeo palleat, si per tubum longiorem eandem respicias, ut ad oculum deferri non possit lux diurna, nisi quæ cum lunari eadem via progreditur. Ex præcedentibus adeo propositionibus intelligitur, quando lumen majus obfuscet minus ac in genere sensatio fortior obscuret debiliorem (§. 76. *Psychol. empir.*).

§. 143.

Si organum sensorium destruitur, ideæ materiales & sensuales prorsus cessant, seu anima sensibilia ejusdem organi non amplius sensu percipere valet. Etenim si organum sensorium prorsus destruitur, sensibile non amplius in idem agere potest: quamdiu enim actio aliqua in eodem adhuc effectum quendam sortitur, organum nondum destructum est. Nullus itaque motus imprimi potest fibrillis nerveis in cerebro, consequenter nec ullus ad cerebrum propagari potest. Cessat adeo idea materialis (§. 112.). *Ideæ materiales & sensuales quando prorsus cessent.*

Et cum anima vi essentiæ suæ sibi non repræsentet sensibile, nisi quod in organum sensorium agit (§. 66.), cujusque adeo idea materialis in cerebro datur (§. 111. 112.), sensibile quoque non amplius percipitur (§. 24. *Psychol. empir.*). Cessat igitur idea sensualis (§. 95. *Psychol. empir.*).

Organum destrui potest vel a natura, ita ut prorsus deficiat, dum homo nascitur, aut ad usum suum non sit aptum; vel casu quodam, veluti si oculus vulneratur, ut humores inde effluant omnes vel totus bulbus corrumpatur.

§. 144.

Idem ulterius ostenditur.

Si quacunque de causa organum sensorium ad functionem suam prorsus ineptum redditur; cessat idea materialis & sensualis. Etenim si ad functionem suam prorsus ineptum est organum; nulla ipsi amplius mutatio induci potest a sensibili, qualis ad sensationem requiritur, aut, si mavis, nullus amplius motus imprimi potest fibrillis nerveis, qualis alias ab iisdem sensibilibus imprimi solet. Unde eodem, quo ante, modo patet, quod & in cerebro idea materialis, & in anima idea sensualis cessare debeat.

Impedimentum hoc denuo vel naturale est, vel accidentale. Effectu æquipollet organi destructioni, atque privationi, seu ejusdem absentiæ: in se tamen ab eodem differt. Fieri enim potest, ut impedimentum removeatur: quo facto locus erit ideis materialibus & sensualibus. Sed quod prorsus deficit, nunquam restitui, & quod prorsus destructum est, in statum integrum nunquam restitui potest: quo in casu nec spes ulla superest fore, ut unquam excitetur aliqua idea materialis atque sensualis illius sensus, ad quem spectat organum. Casum vero propositionis utriusque esse possibilem experientia loquitur, quemadmodum in Physicis distinctius ostendemus. Quamobrem & utriusque veritatem experientia confirmat.

§. 145.

Cæcus cur nullam habeat ideam visibilis.

Quodsi igitur quis fuerit natura cæcus, idea nulla visibilis materialis & sensualis in eodem dari potest. Etenim si natura cæcus fuerit, aut organum visus prorsus destructum est, aut impedimentum quoddam adest, quod ad functionem suam idem prorsus ineptum reddit. Ab objecto igitur visibili

præ-

præsente nulla excitatur idea materialis, neque ulla oritur in anima idea sensualis (§. 143. 144.). Quoniam vero imaginatio non producit ideas sensibilium, nisi ante sensu perceptorum (§. 91. 92. *Psychol. empir.*); nec vi imaginationis ullius visibilis idea materialis in cerebro oriri, nec phantasma quoddam visibilis in anima produci potest (§. 93. *Psychol. empir.*). Fieri adeo nequit, ut natura cœcus ullam habeat ideam visibilem & ut ulla in cerebro ejusdem oriatur idea visibilis materialis.

Ita cœcus nullam habere potest ideam coloris, qualem nos habemus, quibus oculorum usus concessus. Etsi enim non defuerint cœci, qui tactu dijudicarunt colores; non tamen ideo eædem ipsis fuere ideæ colorum, quales sunt nobis. Immo si vel maxime visu antea gavisi fuissent; tactu tamen non producentur ideæ, quales antea visu productæ fuerant: quemadmodum mox ostensuri sumus. Similiter cœcus nullam habere potest ideam luminis, quam nos habemus qui visu pollemus. Propositio præsens intelligenda est de ideis potissimum confusis & de notionibus distinctis, quatenus in earum resolutione devenitur tandem ad ideas quasdam confusas seu imagines visibilium. In resolutione notionum probe discernendæ sunt ideæ confusæ, ad quem sensum referantur, quando in iisdem terminatur resolutio, ubi agnoscere volueris, quænam cognitio rei in hominem natura cœcum cadat.

§. 146.

Si quis fuerit natura surdus, idea nulla audibilis materialis & sensualis in eodem dari potest. Etenim si surdus fuerit, organum auditus vel prorsus destructum est, vel impedimentum quoddam adest, quod ipsum efficit ad functionem suam ineptum. Eodem igitur modo patet, nullam locum habere posse in anima ideam sensibilis, quod auditu percipitur, nullam quoque materialem ejus in cerebro ideam, quo in propositione præcedente evicimus, nullam in homine natura cœco dari ideam visibilis materialem & sensualem. *Surdus cur nullam habeat ideam audibilis.*

Hinc natura ſurdus nullam ideam habere poteſt ſonitus, quem edunt campanæ; nullam clangoris tubarum, qualis ſcilicet nobis eſt, qui auditu pollemus: quando enim Phyſicus ſonum diſtincte explicat per cauſas ſuas, eatenus ſurdus cognitionem cum eo, qui auditu pollet, communem habere poteſt, quatenus notiones diſtinctæ terminantur in ideis confuſis ad alios ſenſus relatis, quorum uſu non deſtituitur ſurdus. Enimvero quæ de viſu atque auditu demonſtrata ſunt, ea ad ceteros ſenſus facile transferuntur, ut adeo non opus ſit propoſitiones generales, quas dedimus (§. 143. 144.), ad olfactum, guſtum atque tactum a nobis applicari. Sufficerit itaque in duobus ſenſibus principibus oſtendiſſe, quomodo fieri poſſit applicatio.

§. 147.

Vitio organi cur varientur ideæ.

Si organum ſenſorium fuerit vitiatum, ita ut actio ſenſibilis alia ſit, quam alias foret, ubi vitio iſto careret; idea materialis & ſenſualis alia eſt quam organi vitio iſto non laborantis. Etenim ſi organum ſenſorium vitio quodam laboret, quod actionem ſenſibilis in ipſum variat; eodem modo conſtitutum non eſt, quo conſtitutum deprehenditur, quando a vitio iſto immune. Idea igitur materialis & ſenſualis in caſu priori alia eſt, quam in poſteriori. (§. 123.).

Evidentius patet veritas propoſitionis præſentis, ſi demonſtrationem propoſitionis generalis ſuperius datum (§. 123.) ad ſpecialem præſentem transferas. Exempla ſuppeditat experientia, qualia ad propoſitionem generalem jam in medium attulimus.

§. 148.

Quando ideæ materiales & ſenſuales reſtituantur.

Si vitium organi fuerit correctum, vel impedimentum uſus ejusdem intrinſecum ablatum; ideis materialibus & ſenſualibus iisdem locus, qui alias in integro locum habent. In utroque enim caſu organum eodem modo conſtitutum eſt, quo naturaliter conſtituitur, ſeu quando integrum eſt. Quamobrem

ideæ

ideæ quoque materiales & sensuales eædem esse debent, quæ in integro locum habent (§. 122.).

Facile propositio præsens ad sensus speciales applicatur. Pone enim corneæ transparentiam quocunque impedimento tolli. Quodsi hoc auferatur, nullo amplius vitio laborabit oculus. Quamobrem nec visio impedietur amplius. Si tumor ex contusione sanatur, tactus non amplius dolorificus, quemadmodum fuerat ante. Si icterus sanatur, objecta suum nobis referunt colorem.

§. 149.

Si idem sensibile in diversa organa sensoria agit; ideæ materiales & sensuales diversæ sunt. Etsi enim species impressa in quovis organo sensorio sit motus impressus fibrillis nerveis sensorii nervi (§. 112.); quoniam tamen experientia constat sensibile non posse eodem modo agere in unum organum, quo agit in alterum, veluti cum colorata agant in oculum mediante lumine, in tactum per contactum immediatum, evidens est motum fibrillis nerveis ab eodem sensibili in uno organo impressum esse diversum ab eo, qui iisdem ab eodem sensibili imprimitur in organo altero, consequenter species impressas esse diversas. Diversæ igitur quoque sunt ideæ materiales (§. 115.), consequenter & sensuales (§. 120.). *Diversitas idearum sensibilis ejusdem diversis sensibus percepti.*

Non licet excipere, ad duos sensus hic applicari, quæ de uno eodemque ostensa sunt. Propositiones enim generales sunt, etsi exemplis ad eundem sensum spectantibus fuerint illustrata, quod in diversis sensibus obvia sint, in eodem sensu non nisi attentione observentur. Experientia vero propositionem præsentem uberrime confirmat. Etenim si cæcus tactu, qui visu pollet visu distinguit colorem rubrum ab alio; non eandem habent ideam. Non hic provoco ad testimonium eorum, qui, cum in cæcitatem incidissent, tactu distinguere didicere colores, quos antea visu distinguebant; sed ad ipsam sensuum naturam provoco. Dum cæcus tangit objectum colore rubro tinctum, digitis hinc inde leviter promotis; non

aliam inde nanciscitur ideam, quam quæ nobis est eundem colorem simul videntibus, utut eadem nobis non sufficiat ad colorem rubrum ab alio similiter tactu percepto discernendum. Quilibet autem in seipso experitur, ideam coloris rubri, quæ visui debetur, diversam prorsus esse ab idea ejusdem, quæ tactui accepta ferenda. Immo si verum fateri fas est, tactu non percipitur nisi species asperitatis vel levitatis superficiei corporis rubri seu rubedine tincti. Unde ex accidente est, quod uno sensu distinguantur, quæ ad alium spectant: id quod determinatius enunciat propositio sequens.

§. 150.

Sensuum vicarius usus.

Si duæ qualitates in eodem sensibili insint necessario simul; uno sensu dignoscere licet, quæ ad alterum spectant. Si quæ enim qualitates sensibiles necessario simul insunt, adeoque coëxistunt per naturam suam; una signum est alterius (§. 955. *Ontol.*). Ex eo igitur quod una adest intelligitur, quod etiam adsit altera. Unde uno sensu dignoscere licet eam, quæ ad alterum spectat.

E. gr. Cum colore nigro certa quædam superficiei dispositio conjuncta est, vi cujus lumen ita reflectitur, ut sensationem istius coloris causetur, eaque tactu discernibilis. Ubi ergo ista deprehenditur superficiei dispositio, ibidem quoque adest color niger. Quamobrem si tactu illam adesse dignoscis, hoc ipso certus es corpus, quod tangis, nigrum esse debere. Atque ita contingit tactu discerni visibilia, quæ alias visu dignoscuntur. Evidentius idem patet in surdis loquentibus, qui verba ore prolata ex motu labiorum & variata in eo figura oris situque labiorum intelligunt. Cum singulis enim verbis singulæ conjunguntur configurationes oris labiorumque motus, ita ut absque iis illa proferri nequeant. Quamobrem qui motum labiorum orisque configurationem percipit, hæc jam verba proferri, non alia inde agnoscit. Visu adeo distinguit, quæ auditus sunt. Atque adeo patet cœcum a nativitate nullum habere ideam coloris, nec surdum a nativitate ullam habere ideam soni. Sed si cœcus tactu discernit colores,

lores, ideam colorum sociam haber, sed quæ cum tactui respondeat diversa prorsus est ab ea, quæ visui convenit. Et similiter si surdus visu distinguit verba loquentis, ideam sonorum sociam habet, sed quæ cum visui respondeat diversa prorsus est ab ea, quæ auditui propria. Quando igitur commune in casu primo ideæ tactui & alteri visui respondeat, in secundo ideæ quæ visui & alteri quæ auditui respondet imponitur nomen; eodem nomine res prorsus diversæ denotantur, etsi ad hoc sufficiat ut ad diversas istas ideas animum advertentes se invicem intelligant: quod quomodo fiat, deinceps distinctius docebimus, quando de imaginatione sumus acturi. Ceterum propositio præsens ostendit, quando sensus unus vicem alterius sustinere possit: quod novum praxeos argumentum est hactenus nondum satis excultum, etsi specimen aliquod habeamus in surdo loquente, de quo suo tempore plura. Non inutile igitur est, in posterum solertius in vicariatum sensuum inquiri.

§. 151.

Quomodo libertas animæ influat in sensationem.

Si ex decreto animæ ob sensationes prævisas situs corporis mutatur, sensationes a libertate animæ pendent quoad actum. Etenim si ex decreto animæ situs corporis mutatur, sive in eodem loco respectu objectorum præsentium, sive quatenus te in alium locum confers; alia objecta sensibilia organa sensoria feriunt quam antea, atque adeo sensationes aliæ in mente oriuntur, quam antea, non orituræ, nisi situm corporis in eodem loco, vel in universo mutasses (§. 85. *Psychol. empir.*). Ex eo igitur, quod situm corporis mutaveris, intelligitur, cur has potius habeas sensationes, quam alias, consequenter in ea mutatione continetur ratio sensationum jam præsentium (§. 56. *Ontol.*). Quodsi jam situm corporis mutaveris ex decreto animæ eo quidem fine, ut tibi sint istiusmodi sensationes; ex decreto animæ intelligitur, cur jam tibi sint hæ potius perceptiones quam aliæ, consequenter in eodem simul continetur ratio, cur tibi jam hæ potius sint sensationes quam aliæ (§. 56. *Ontol.*).

Sen-

Sensationes igitur istæ quoad actum dependent a decreto animæ (§. 851. *Ontol.*). Enimvero quoniam anima decrevit mutationem situs corporis, ut has potius quam alias haberet perceptiones *per hypoth.* decretum ipsius liberum est (§. 941. *Psychol. empir.*). Quare cum sensationes in casu propositionis præsentis pendeant a decreto animæ *per demonstr.* evidens omnino est, quod in hoc casu pendeant ab animæ libertate.

Ne propositio præsens in perversum sensum trahatur, notandum est perceptiones prævideri vel quoad rationem suam specificam, vel quoad genericam, & utroque in casu admitti gradus, ita ut subinde ad differentias admodum generales animum advertere possis, veluti cum te in locum alium confers, ut alias habeas sensationes, qualescunque tandem fuerint, non respiciendo nisi ad solam diversitatem illarum a præsentibus. Prævides igitur tantum sensationes quoad earum a præsentibus diversitatem. Ceterum per propositionem præsentem intelligitur, quomodo libertas influat in sensationes: id quod in Moralibus utilitate sua non destituitur, ubi doceri debet, quando & in quantum nobis imputari possint sensationes nostræ, consequenter & alia quæ ab iis pendent. Patebit vero suo loco neglectis principiis, quæ in se spectata contemnenda videntur, non satis accurate tradi, quæ suam inde decisionem expectant. Necesse igitur fuit attentionem lectoris ad ea excitari.

§. 152.

Alius casus libertatis in sensationem influentis.

Si ex decreto animæ situm corporis non mutes, sensationum prævisarum gratia, nec alio quocunque modo impedias, ne sensibile aliquod in organum sensorium agat, sensationes, quarum gratia hoc non facis, denuo a libertate animæ pendent. Si ex decreto animæ situm corporis non mutes ob sensationes prævisas, hoc est, quas te jam habiturum prævides, si eundem conservas; perinde omnino est, ac si ex animæ decreto ob perceptiones prævisas eundem mutares, cum in utroque casu situm corporis decernas, ut certa quædam sensibilia percipias. Enimvero

vero si ex decreto animæ ob sensationes prævisas situs corporis mutatur, sensationes pendent a libertate animæ (§. 151.). Ergo ab eadem quoque pendent, si ex decreto animæ situs corporis non mutetur sensationum prævisarum gratia.

Quodsi non impedias, cum posses, quo minus sensibile in organum sensorium agat; perinde omnino est ac si ob sensationem prævisam situm corporis ex decreto animæ non mutes, cum in utroque casu aliquid non facias, ut sensibile aliquod percipias. Enimvero si ex decreto animæ ob sensationem prævisam situm corporis non mutes, ea a libertate animæ pendet *per demonstrata.* Pendet igitur etiam a libertate animæ sensatio, si, cum posses, non impedias, quo minus sensibile in organum sensorium agat.

Propositio intellectu facilis, ratio aperta: sed utilitas ejus in moralibus maxima, cujus potissimum gratia, quemadmodum ante jam monuimus, influxum libertatis animæ in sensationes, seu earum a liberis decretis animæ dependentiam expendimus.

§. 153.

Si quid ex decreto animæ agas eo fine, ut sensibile quodpiam percipias, aut quid eo fine ab aliis fieri jubeas; sensationes denuo a libertate animæ pendent. Sive enim ex decreto animæ situm corporis mutes, sive aliud quid agas, ut sensibile aliquod percipias, perinde est in casu præsento, cum utrobique ejusdem finis gratia a te executioni detur, quod decrevisti, scilicet ut sensibile quoddam a te percipiatur. Enimvero si ex decreto animæ situs corporis mutetur, ut sensibile aliquod percipiatur, sensatio a libertate animæ pendet (§. 151.). Pendet igitur etiam a libertate animæ, si ex ejusdem decreto aliud quodcunque a te fiat sensibilis percipiendi gratia. *Casus adhuc alius.*

Et quoniam perinde est, sive ipsemet quid facias sensibilis percipiendi gratia, sive idem ab alio fieri jubeas, cum in utro-

que casu sensibile percipias, quod idem percipere decrevisti; sensatio adhuc a libertate animæ pendet, si quid eo fine ab alio fieri jubeas, ut sensibile percipere possis.

E. gr. Jubes pingi imaginem pictamque in musæo e regione tui erigi, ut vultus erectus in eandem statim dirigatur, visio ejusdem imaginis semper pendet a libertate animæ, cum actum continuum decreveris. Similiter si objectum sensibile applices ad organum sensorium, perceptio ejusdem a libertate animæ pendet. Experientia obvia exempla plurima suppeditat, ut veluti sponte sua occurant, neque ea cumulari sit opus.

§. 154.

Perfectio imaginis in quo consistat.

Perfectio imaginis in similitudine cum re, cujus imago est, consistit. Imago enim repræsentare debet objectum, cujus est imago (§. 85.). Nihil adeo in imagine discernibile occurrere debet, quod non aliquid repræsentet in objecto repræsentato discernibile, ut perinde sit sive imaginem, sive objectum, quod refert, attentione tua perlustres. Quamobrem cum omnia discernibilia in imagine eadem sint cum omnibus discernibilibus in objecto, cujus imago est (§. 181. *Ontol.*), per illa autem, quæ in imagine discernuntur, imago ab aliis imaginibus, & per illa, quæ discernuntur in objecto, objectum ab aliis objectis distinguatur; imago objecto, quod repræsentat, similis est, ubi nihil discerni in eadem potest, quod non aliquid in objecto, quod refert, repræsentet (§. 195. *Ontol.*). Enimvero si nihil discerni potest in imagine, quod non aliquid repræsentet in objecto, cujus imago est, omnia imaginis ad repræsentationem alicujus quod objecto isti inexistit tendunt, adeoque in ipsorum varietate consensus (§. 503. *Ontol.*), consequenter in eo consistit perfectio imaginis, quod discernibilia in imagine eadem sint cum discernibilibus in objecto, cujus imago est (§. 503. *Ontol.*). Quare cum in eadem similitudo imaginis consistat *per demonstrata*: perfectio imaginis in similitudine ipsius consistit.

Appa-

Apparet facile sermonem nobis esse non de partiali quadam similitudine, sed de totali: in philosophia enim ex notionibus de rebus statuimus non tribuentes rei definitum, cui non competit definitio (§. 349. *Log.*), neque adeo simile simpliciter appellatur, quod ex parte tantummodo simile est. Quando nimirum vel minimum differentiæ inter imaginem & rem, cujus imago est, assignari potest; tamdiu quoque in sensu philosophico simile non dicetur simpliciter, sed cum debita restrictione. Non igitur est, quod excipias, præter similitudinem occurrere alia, quæ ad perfectionem imaginis pertineant & peritiam artificis arguant: absque enim his non dabitur similitudo omnimoda, etsi iis locus esse possit absque omni similitudine cum suo individuo, quod repræsentare debet, veluti quando imago quædam hominis pulcherrima quidem atque affabre picta, ne minimum tamen similitudinis habere dicitur. Erit enim imago perfecta pulchri hominis, etsi perfecta dici non possit imago Petri. Non piget talia prolixius moneri, propterea quod in similibus usui esse possit.

§. 155.

Quoniam ideæ sensuales imagines sunt (§. 86.); *ipsarum quoque perfectio in similitudine cum sensibilibus consistit* (§. 154.). *Perfectio idearum sensualium.*

Unde ad sensuales ideas applicari poterat tota demonstratio propositionis præsentis, nisi consultius duxissemus in genere demonstrari perfectionem imaginis, veluti ad removendam objectionem, cujus in notis mentionem injecimus (§. 154.).

§. 156.

Quoniam ideæ sensuales sunt similes objecto, quod repræsentant (§. 91.); *ideæ sensuales perfectæ sunt.* *Ideæ sensuales num sint perfectæ.*

Ex accidente tamen est, quod una earum sit perfectior altera, quatenus similitudo nunc magis patet, nunc latet. Quamobrem differentiam perfectionis accuratius ut scrutemur convenit.

§. 157.

Similitudinis patentis & latentis differentia.

Similitudo idearum sensualium *patens* dicitur, quam anima agnoscit: e contrario *latentem* appellamus, quam non agnoscit, seu, quæ quidem adest, non tamen apparet.

Dari hanc similitudinis differentiam in ideis sensualibus, ex iis liquet, quæ de differentia idearum sensualium distinctarum & confusarum demonstrantur, ut adeo eam exemplis illustrari non sit opus, præsertim cum non intelligantur, nisi demonstrationibus istis perceptis, communi præjudicio adversus veritatem vulgo prævalente, quippe quod simile quid tribuit rebus, quatenus vi perceptionum confusarum apparet, testibus coloribus ac saporibus. Non piget talia hinc inde annotari, quæ ad hoc faciunt, ut methodi omnem rationem intimius perspicias eamque ipso usu reddas locupletiorem, ne multitudine regularum initio obruaris: id quod magis nocet, quam prodest, quemadmodum satis experiuntur, qui Algebram alia lege addiscunt, quam nos in Elementis nostris Matheseos tenemus. Huc enim demum quadrat illud *Senecæ*: longum iter esse per præcepta, breve per exempla, si nimirum in exemplis admonemur præceptorum, ut horum idea exemplaris animo ingeneretur, quo facilius in posterum subeat exemplum præceptorum vicem.

§. 158.

Quando idearum sensualium similitudo patens.

Ideis sensualibus inest similitudo patens, quatenus sunt distinctæ. Quatenus enim ideæ sensuales distinctæ sunt, eatenus figuras, magnitudines ac motus in iis, quæ percipimus, distinguimus (§. 93.). Ideæ vero sensuales propterea similes sunt sensibilibus, quod figuras, magnitudines, situs ac motus repræsentent (§. 91. 92.). Quare eatenus similitudinem idearum sensualium cum sensibilibus agnoscimus, quatenus distinctæ sunt. Ideis adeo sensualibus inest similitudo patens, quatenus sunt distinctæ (§. 157.).

Constat jam dari in ideis sensualibus similitudinem patentem cum sensibilibus.

§. 159.

§. 159.

Ideis sensualibus inest similitudo latens, quatenus sunt confusæ. Quatenus enim ideæ sensuales confusæ sunt, eatenus figuras, magnitudines, situs ac motus sensibili inexistentes non distinguimus (§. 94.). Quamobrem cum ideæ sensuales propterea similes sint sensibilibus, quod figuras, magnitudines, situs ac motus sensibili inexistentes repræsentent (§. 91. 92); illarum similitudinem cum sensibilibus non agnoscimus, quatenus confusæ sunt. Similitudo igitur, quæ ipsis inest, cum sensibili latens est, quatenus confusæ sunt (§. 157.).

Quando idearum sensibilium similitudo latens.

Constat jam dari in ideis sensualibus similitudinem latentem cum sensibilibus.

§. 160.

Ideæ sensuales distinctæ perfectiores sunt confusis. Idearum enim sensualium perfectio consistit in similitudine cum sensibilibus (§. 155.), adeoque tanto censendæ sunt perfectiores, quanto magis apparet earum cum sensibilibus similitudo, seu quanto facilius agnoscitur, consequenter quo magis patens est (§. 157.). Unde perfectiores quoque sunt ideæ sensuales, quibus similitudo patens inest, quam quibus latens inhæret (§. cit.). Quamobrem cum iisdem insit similitudo patens, quatenus sunt distinctæ (§. 158.), latens vero inhæreat similitudo, quatenus confusæ sunt (§. 159.); ideæ sensuales distinctæ perfectiores sunt confusis.

Quænam ideæ sensuales ceteris perfectiores.

Sane si quis distincte visu percipit arborem, ut radices a trunco, truncum a ramis, ramos a surculis, surculum a foliis, folia a gemmis visu distinguat; ejus idea perfectior est quam alterius, qui uno obtutu totam comprehendit arborem nihil earum partium, quæ a se invicem differunt, discernens. Similiter qui distincte percipit visu folium, ut pediculum a ramulis inde per substantiam folii utrinque dispersis, surculos in rete quasi explicatos a ramulis, substantiam utriculosam ab istis surculis, figuram denique perimetri & rationem longitudinis

ad latitudinem distinguat; cjus idea perfectior est, quam alterius, qui uno obtutu complexus totum folium nihil eorum discernit. Perfectior quoque est figuræ idea, quam coloris aut saporis alicujus: etenim ea, quæ insunt objecto colorato vel sapido, intuendo ideam non distinguimus, sed ejus evolutione demum colligimus, quemadmodum ex Physica intelligitur.

§. 161.

Quinam sensus perfectior ceteris.

Sensus eo perfectior est, quo magis distincte res repræsentat. Sensuum enim est repræsentare sensibilia (§. 67. 24. *Psychol. empir.*), seu producendi ideas sensuales (§. 95. *Psychol. empir.*). Eorum adeo perfectio cum æstimanda sit ex perfectione idearum, quas producunt; tanto sensus aliquis erit perfectior, quo perfectiores sunt ideæ sensuales, quæ ab eodem producuntur. Quamobrem cum ideæ sensuales distinctæ sint confusis perfectiores (§. 160.); tanto sensus erit perfectior, quo ideæ ab eodem pendentes fuerint magis distinctæ, consequenter quo magis distincte sensibilia repræsentat (§. 24. *Psych. empir.*).

Perfectionem sensuum æstimamus ex effectu: id quod ab eo, quod alias obtinet, alienum non est. Sane perfectionem horologii ex effectu, exacto scilicet motu indicis (*not.* §. 503. *Ontol.*), & perfectionem organorum corporis humani ab eorum usu æstimamus. Facile etiam demonstrari potest sensus ac in genere causæ efficientis (ad cujus instar sensus hic consideratur) perfectionem ex perfectione effectus æstimari debere. Causa enim efficiens qua talis tota ad effectum producendum tendit, veluti sensus ad productionem idearum sensualium. Quo perfectior itaque effectus, eo magis determinationes singulæ quibus in esse causæ constituitur, inter se consentiunt (§. 503. *Ontol.*), consequenter tanto & ipsa causa perfectior (§. *cit.*).

Sensuum quoad perfectionem differentia.

§. 162.

Sensus omnium perfectissimus visus est: tactu perfectior auditus, quoad usum ordinarium: gustus & olfactus imperfectio-

ctiores ceteris. Non alius sensus plura distincte percipit quam visus: id quod unicuique per seipsum exploratum est, modo animum ad ideas sensuales, quas habet & quarum recordatur, advertere easque inter se conferre voluerit. Quoniam itaque sensus unus ceteris perfectior est, quo magis distincte res repræsentat (§. 161.); visus omnino sensuum omnium perfectissimus. Auditu non modo diversitatem sonorum distinguimus, quatenus eos clare, sed confuse percipimus; verum etiam vocum & sermonis distinctas habemus perceptiones, nec non concentuum musicorum: id quod denuo obvia experientia unicuique manifestum est. Qualitates tactiles ut plurimum confuse; figuras tamen tactu distincte percipimus: vix vero aliud quid occurrit, quod aliter quam confuse percipiat, nisi situm & motus quosdam adhuc excipias magnitudinumque nonnullarum rationem: id quod tamen difficilius succedit quam in visu, nec ubivis, ubi visui idem licet, tactui permissum, ut adeo usus ejus in distinctis perceptionibus non esse soleat nisi visus vicarius. Gustus & olfactus sapores atque odores nonnisi confuse percipiunt. Quæ omnia denuo per experientiam explorata sunt. Auditus igitur, & tactus de prærogativa perfectionis inter se contendere poterant, si vicarium visus usum spectes, quem habet tactus; ast auditus tactu perfectior quoad usum ordinarium. Gustus vero & olfactus sensuum omnium imperfectissimi (§. 161.).

Quæ de tactu a nobis dicuntur mirifice illustrantur exemplo artificis cujusdam cæci, quod commemorat *de Piles* in Cursu picturæ Gallice conscripto p. 329. Etenim is solo tactu distinctam sibi acquisivit faciei ideam & ex cera efformavit imaginem eidem simillimam, qualem non perficere potest qui visu pollet, nisi qui sit simul artis suæ peritissimus. Cepit ejus rei experimentum Dux *Bracciani*, qui in cella profunda contra omnem accessum luminis optime munita imaginem suam fieri curavit, ut certissimus esset ne minimum quidem

dem artificem visu juvari. Fecit idem imagines statuis marmoreis *Caroli* I. Anglorum Regis, & *Urbani* VIII. Pontificis maximi simillimas. Vicarium visus usum, quem habet tactus & quo talia præstari non impossibile, breviter explicat *Thümmigius* nostris usus principiis in Tentaminibus explicandi phænomena naturæ singularia Germanico idiomate edita Tom. I. n. VII. §. 5. & seqq. p. 59. & seqq. Lubet tamen hic dare eundem explicatiorem nostro more.

§. 163.

Linearum idea quomodo tactu acquirantur.

Si digitum juxta ductum alicujus lineæ promoveamus; ideam nanciscimur lineæ & quatenus in recta directio digiti constanter eadem manet, in curva continuo mutatur, rectæ a curva differentia distincte percipitur: Quatenus vero repetito sæpius eodem digiti motu juxta ductum lineæ eundem deinceps libere repetere potes, claram, etsi confusam habes lineæ cujusdam curvæ in specie ideam. Dum extremo digiti tangis lineæ cujusdam extremum, quamdiu digitus quiescit, puncti notionem acquiris cogitatione continuo minuendo contactum, donec longitudinis ac latitudinis expers intelligatur, utpote cujus in motu progressivo nulla habetur ratio. Eadem adeo idea puncti nascitur a tactu, quæ a visu (§. 6. 9. *Geom.*), nec absimili modo utrobique pendet distincta ejus notio a notione lineæ (§. 12. 13. *Geom.*). Dum extremum digiti, quo lineam tangis, continuo promovetur; tactu utique experiris describi lineam motu puncti continuo ab uno extremo usque ad alterum, sicque distinctam nancisceris lineæ notionem, qualem ex praxi desumunt qui visu pollent beneficio ideæ confusæ visui debitæ lineam in charta ductam agnoscentes (§. 10. 12. *Geom.*). Similiter dum juxta lineam rectam promovetur digitus non mutata directione; juxta ductum vero lineæ curvæ mutata continuo directione; in eas incidimus beneficio tactus notiones lineæ rectæ & curvæ, quas denuo ex praxi desumunt, qui, quæ aliquo ductu describitur, lineam ope idearum confusarum, quas visui

visui debent, agnoscunt atque distinguunt (§. 19. *Geom.*). Jam quod is, qui ductum alicujus curvæ tactu aliquoties vel aliquandiu percepit, eandem sine aberratione assignabili imitari possit, experientia docemur: quod vero idem facere non posset, nisi aliquam illius ductus haberet ideam eamque claram, etsi confusam, ex ipsa notione ideæ claræ intelligitur (§. 31. *Psych. empir.*). Patet adeo veritas propositionis quoad singulas ejus partes.

Quilibet, quæ diximus, propria experientia addiscere potest, quamvis attentione opus sit, ne ideas, quas visui debemus, in lineas simul intuentes, vel saltem vi imaginationis easdem nobis repræsentantes, cum iis, quæ a tactu pendent, confundamus: utut enim utroque sensu ad easdem notiones distinctas perveniatur, confusæ tamen non prorsus eædem sunt, immo nil impedit, quo minus aliquo in casu eæ prorsus diversæ sint, propterea quod idem objectum non eodem modo afficit diversa organa sensoria. Et hæc sane ratio est, cur aliqua adhuc ab acutioribus notetur disparitas in modo, quo ad eandem notionem distinctam pervenitur utriusque sensus auxilio.

§. 164.

Curva a plana superficie quomodo tactu distinguatur.

Si manus superficiei cuidam applicatur, ideam planæ habemus, quatenus manus explicata vel digitus exsertus congruit parti, quam tangit, vel quatenus manus aut digitus ita applicatus juxta eandem directionem salvo contactu promoveri potest: ast curvæ nobis est idea, ubi neutrum succedit. Neque enim manus exporrecta vel digitus exsertus congruere potest nisi superficiei planæ. Contactu adeo planum a curvo optime distinguimus. Si digitus extensus juxta eandem directionem salvo contactu promoveri potest, cum is lineam rectam referat, hoc ipso percipimus, lineam rectam superficiei planæ ubicunque applicatam eidem congruere, seu, quod perinde est, a quovis puncto in eadem assumto ad quodvis punctum duci posse lineam rectam: quam esse notionem plani seu figuræ planæ constat

(§. 36. *Geom.*). Immo hinc intelligitur motu lineæ rectæ juxta eandem directionem progredientis describi planum: id quod denuo receptis Geometrarum notionibus conforme, quemadmodum ex definitionibus geneticis apparet, veluti cum parallelogrammum describi dicitur motu lineæ rectæ sibi semper parallelo juxta ductum alterius rectæ, quæ directionem determinat (*not.* §. 194. *Log.*). Quodsi superficiei datæ manus exporrecta vel digitus exsertus ita applicari nequit, ut eidem congruat, nec in eadem salvo contactu juxta eandem directionem promoveri potest; ex eo intelligitur, superficiem non esse planam, consequenter curvam, cum curva sit, quæ plana non est. Tactus adeo beneficio ad easdem superficiei planæ ac curvæ notiones distinctas pervenitur, quæ sunt Geometris.

Per propositionem præsentem patet, quomodo superficies plana distinguatur a curva. Enimvero cum, quæ curva est superficies, vel convexa sit, vel concava; docendum erit ulterius, quomodo concavum a convexo dignoscat tactus. Et quia curvedo non unica est, sed infinite varia; dispiciendum quoque, quantum ad species curvedinis a se invicem separandas prosit tactus.

§. 165.

Tactu quomodo convexum a concavo dignoscatur.

Si manus contractæ vel digiti incurvati interior superficies corporis superficiei congruit; ideam superficiei convexæ habemus: quodsi id fieri non possit superficiem tamen curvam esse constet, ideam superficiei concavæ habemus, quæ nobis etiam est, ubi convexam digiti superficiem in supremo articulo superficiei congruentem percipimus, quam tangimus, & salva congruentia huc illucve moveri posse experimur. Si manus vel digitus incurvatur, superficies interior concava est. Quodsi ergo congruit superficiei corporis, concavum quoddam eidem congruere palam est. Quamobrem cum convexum sit, cui congruit concavum; dum manus contracta vel digitus incurvatus ita appli-

plicatur superficiei corporis dati, ut eidem congruat; ideam convexitatis nobis esse debere palam est (§. 91.). Quodsi digitus incurvatus vel manus contracta superficiei corporis ita applicari non possit, ut eidem congruat; convexa non erit *per demonstrata.* Erit igitur aut plana, aut concava. Quamobrem ex eo, quod planam non esse constet (§. 164.) & quod convexa non esse intelligatur, concavam esse liquet. Est adeo nobis idea superficiei concavæ, dum digitum incurvatum aut manum contractam ita superficiei, quam planam non esse jam constat, applicari non posse experimur, ut eidem congruat. Enimvero quoniam concavum esse intelligitur, quod convexo congruit, quemadmodum vidimus paulo ante; ex eo, quod extremum digiti applicatum superficiei cuidam eidem congruat & salva congruentia huc illucve libere moveri possit, intelligitur concavam esse superficiem.

Non uno modo tactus unum idemque discernit, secus ac in visu, cum visibile non nisi uno modo afficiat oculum; ab eodem autem sensibili qua tali tactus non uno modo affici possit. Quodsi ad notiones distinctas deveniendum, non omnes ideæ, quæ tactui de eodem sensibili debentur, æquipollent, nec omnes eandem suppeditant notionem, etsi una alteri æquipolleat notio & una ex altera constanter demonstrabilis sit. Ceterum hinc patet, tactum inservire posse in venandis notionibus distinctis eorum, quæ visui patent: id quod pertinet ad socias operas, quas sensus unus præstat alteri. Fingi enim potest inter sensus quemadmodum quidam vicariatus (§. 150.); ita etiam societas quædam. Et utraque fictio suum admittit usum in arte inveniendi.

§. 166.

Convexitas major vel minor percipitur, prouti manus vel multum, vel parum coarctanda, aut digitus vel multum, vel parum incurvandus, ut parti, quam tangit, congruat; & quatenus digitus in superficie convexa promotus vel longius a plano

Diversitatem convexitatis quomodo tactus discernat.

plano

plano quodam recedit, antequam ad idem rurſus accedere datur, vel breviori intervallo: imo etiam ex diverſa directionis mutatione. Etenim dum manum vel digitum ſuperficiei convexæ ita applicare conamur, ut parti, quam tangimus, congruat; conſcii nobis ſumus, utrum manus multum, an parum ſit contrahenda; digitus multum, an parum incurvandus, ut parti, quam tangit, congruat. Hoc ipſo itaque diſcernimus convexitatem majorem atque minorem, utpote differentiam convexitatis in duobus corporibus clariſſime percipientes (§. 183. *Ontol.*). Similiter ſi digitus ſui extremo ſuperficiem convexam tangit & continuo contactu in eadem promovetur, & planum quoddam imaginamur horizontale vel verticale pro diverſo corporis ſitu tranſiens per contactum digiti primum applicati ad convexum, conſcii nobis ſumus ad motum digiti in ſuperficie convexa incedentis attenti, utrum longo intervallo ab eadem recedat, an parvo, antequam iterum ad idem accedat. Hoc ergo animadvertentes ut ante diſcernimus diverſitatem convexitatis. Immo cum pro diverſitate convexitatis diverſimode quoque mutetur directio digiti in ſuperficie incedentis, hujus ipſius diverſitatis nobis conſcii diverſitatem convexitatis percipimus ex eadem ratione, quam in duobus caſibus præcedentibus allegavimus.

Ab attentione ad diverſitatem incurvationis digiti, receſſus a plano & acceſſus ad idem atque mutationis directionis pendet claritas perceptionis. Quamobrem cum attentionis gradus exercitatione comparentur (§. 248 *Pſychol. empir.*); claritas perceptionum in tactu ab exercitatione pendet, quæ in viſu naturalis eſt. Inde eſt, quod qui viſu pollent tactus uſum non faciant, quem habere poteſt, etſi ſubinde viſui ſuppetias ferre valeret, ſiquidem eundem in poteſtate habemus.

Concavitatis differentiam quomodo tactus dijudicet.

§. 167.

Concavitas major vel minor percipitur, prout digitus in ſuperficie concava promotus celeri vel lento gradu directionem mutat.

mutat. Quoniam major est concavitas, si concavum magis declinat a plano tangente; minor vero, si minus; ista autem declinatio a mutatione directionis pendet: ideo pro diversa concavitate diversa quoque est mutatio directionis mobilis in superficie concava incedentis. Quamobrem cum digitus in superficie concava promotus directionem continuo mutare cogatur & quidem diversa ratione pro diversa superficiei concavitate; illius autem mutationis nobis conscii simus: ex ea utique diversam concavitatis rationem percipimus.

Quæ de diversitate convexitatis & concavitatis per mutationem directionis digiti in superficie convexa vel cava incedentis diximus; ea unusquisque experiri potest. Quodsi vero ideæ ipsi non fuerint satis claræ; rationem repetat ad articulum præcedentem inculcatam.

§. 168.

Ideam anguli rectilinei tactus beneficio habemus, quatenus digitum juxta eandem directionem promoventes contactum exspirare percipimus subito directionem mutaturi, siquidem eundem continuare voluerimus. Dum enim digitum secundum eandem directionem promovemus salvo contactu, lineam rectam ex eo agnoscimus (§. 163.), cumque contactus in motu progressivo exspirat, lineam rectam ibidem terminari nobis conscii sumus. Enimvero dum subito mutata directione contactu salvo secundum eandem directionem digitus denuo promoveri potest; aliam rectam agnoscimus (§. *cit.*), cum priore in uno puncto concurrentem, non tamen cum eadem coincidentem. Eandem adeo anguli notionem tactus beneficio habemus, quæ Geometris est (§. 54. *Geom.*).

Angulum rectilineum quomodo tactus dignoscat.

§. 169.

Quodsi crus unum anguli fuerit latitudini corporis nostri parallelum; ideam anguli recti habemus, quatenus digitum juxta ductum alterius cruris promotum nec in dextram magis quam

Species angulorum quomodo tactus dijudicet.

quam in finiſtram inclinare ex ſitu brachii reſpectu corporis dignoſcimus. Aſt anguli acuti habemus ideam, quatenus digitus juxta crus alterum promotus verſus ſiniſtram excurrit, vel dum digitus promovetur, brachium non modo extenditur, verum etiam ſimul ad corpus accedit. Anguli denique obtuſi idea nobis eſt, quatenus digitus juxta crus alterum promotus verſus dextram excurrit, vel dum digitus promovetur, brachium non tantummodo extenditur, verum etiam ſimul a corpore noſtro recedit. Etenim ſi crus unum anguli fuerit latitudini corporis parallelum, crus alterum ad idem perpendiculare etiam ad hanc perpendiculare eſſe debet (§. 230. *Geom.*). Quamobrem cum idem in neutram partem inclinetur (§. 79. *Geom.*), & cum altero crure rectum efficiat (§. 78. *Geom.*); anguli recti ideam habemus, dum digitum juxta crus alterum promotum ita excurrere nobis conſcii ſumus, ut neque in dextram, neque in ſiniſtram inclinetur, ſeu verſus neutram partem excurrat. Digitum autem recta excurrere nobis conſcii ſumus, dum brachium digito excurrente tantummodo extendi, non vero una ad corpus accedere, vel ab eodem recedere obſervamus. Atque hoc pacto angulum rectum agnoſcimus & ab aliis diſtinguimus, conſequenter claram ejus (§. 31. *Pſychol. empir.*), immo & diſtinctam habemus ideam, ubi modum alteri exponere valemus, quomodo eum a ceteris diſtinguamus (§. 38. *Pſychol. empir.*).

Enimvero ſi angulus fuerit acutus, crus alterum intra crura anguli recti cadit (§. 66. *Geom.*). Quamobrem ubi crus commune fuerit latitudini corporis parallelum; digitus juxta alterius ductum promoveri nequit, quin brachium, dum extenditur, una ad corpus accedat, & digitus verſus ſiniſtram excurrat. Angulum adeo acutum agnoſcimus & a ceteris diſtinguimus tactus beneficio. Atque adeo patet, ut ante, nos ideam claram, immo prorſus diſtinctam anguli acuti habere, tactui debitam.

De-

Denique si angulus fuerit obtusus, crus alterum ultra crus recti versus dextram cadit, si crus commune anguli recti atque acuti fuerit latitudini corporis parallelum (§. 66. *Geom.*). Quamobrem digitus juxta ductum cruris obtusi, quod cum recto commune non habet, seu quod extra eum cadit, excurrere nequit, nisi brachium, dum extenditur, una a corpore recedit. Hujus igitur digiti ac brachii motus nobis conscii angulum obtusum agnoscimus, eumque a ceteris distinguimus. Atque adeo patet denuo, ut ante, nos ideam claram, immo prorsus distinctam anguli obtusi habere, quam tactui acceptam ferimus.

Unum alterumque notandum est circa propositionem præsentem, tum ut quædam rectius intelligantur, tum ne nonnulla male intellecta in perversum sensum trahantur. Primum itaque notandum est, non exactum requiri latitudinis corporis & cruris unius anguli parallelismum, sed sufficere ut hoc cum illa ad parallelismum quodammodo accedat. Immo non opus est hoc parallelismo, sed eundem facilitatis tantummodo gratia supponi tenendum porro est, propterea quod plerumque objectum tangibile ante nos constituimus, dum idem tangere decrevimus, vel ante idem consistimus, ubi objectum loco suo dimoveri nequit vel id dimovere nolumus. Etenim qualemcunque crus anguli unum situm habuerit ad corpus, motu brachii constanter dignoscetur angulus rectus ab obliquo & acutus ab obtuso: id quod hic uberius exponendum esse non existimamus, cum levi attentione opus sit, ut diversitatem motus visui obvium observemus. Denique probe considerandum, quæ nobis in visum facile incurrunt, ea quoque sola attentione mentis non minus facile dignosci, ubi exercitatio accesserit. Absit adeo ut inexercitatus a se ad probe exercitatum argumentetur.

§. 170.

Quoniam angulus rectus ab obliquis, obliquorum unus veluti acutus ab altero nempe obtuso distinguitur motu brachii, *Numerus specierum angulorum*

quomodo tactu dignoscatur. chii, quatenus idem, dum digito excurrente extenditur, vel ad corpus accedit, vel ab eodem recedit, vel neutrum eorum contingit (§. 169.), plures autem motus brachii possibiles non sunt, quod per se intelligitur; *ipso tactu judice nonnisi tres angulorum species, scilicet recti, acuti & obtusi possibiles sunt.*

Quodsi objicias tactus beneficio non eodem modo distingui angulos, quo visu distinguuntur, neque adeo easdem nobis acquiri notiones distinctas, quæ in Geometria locum habent, quemadmodum paulo ante in aliis quibusdam notionibus obtinere ostendimus; notes velim haud quaquam opus esse, ut ideæ, quæ tactui respondent, eædem sint cum iis, quas visui acceptas ferimus, quamvis idem nobis objectum exhibeant: immo id ne quidem fieri posse, cum idem sensibile in tactum aliter quam in visum agat, prouti ex anterioribus satis superque manifestum. Hoc tamen non obstante ex assumtis, quæ tactus nobis suppeditat, lege demonstrationis colliguntur, quæ in Geometria sumuntur, veluti quod rectus sit angulus, cui deinceps positus æqualis est (§. 65. *Geom.*) & quod acutus sit recto minor, obtusus recto major (§. 66. *Geom.*): id quod demonstrandi habitu instructus experiri facile poterit.

§. 171.

Situs lineæ unius ad alteram quomodo tactu dijudicemus. Quoniam ex angulo recto agnoscitur, lineam unam esse ad alteram perpendicularem, ex obliquo vero, quod sit obliqua (§. 78. 80. *Geom.*), anguli autem recti & obliqui tactu a se invicem distinguuntur (§. 169.); *tactu* quoque *situs unius lineæ ad alteram dignoscitur, utrum scilicet una ad alteram sit perpendicularis, an vero obliqua.*

Nimirum situs lineæ unius ad alteram & angulus cum sint connexa; eodem modo beneficio tactus dignoscuntur atque unum ex altero colligitur.

§. 172.

Similia quantum tactu discernantur. *Tactu similia discernimus a dissimilibus, si qua talia tangibilia*

gibilia sunt, seu in tactum agunt. Similia enim habent ea, quæ ipsis insunt, communia (§. 195. *Ontol.*). Quamobrem cum in tactum agant, quatenus similia sunt *per hypoth.* & qua tangibilia instar causæ, mutatio vero organo illata instar effectus considerari debeat (§. 886. *Ontol.*), eademque posita actione causæ efficientis idem effectus ponatur (§. 898. *Ontol.*); ab utroque tangibili impressa species eadem est (§. 112.), idea quoque materialis eidem respondens (§. 115.), consequenter & sensualis eadem esse debet (§. 118.). Tactu igitur discernimus similia a dissimilibus.

E. gr. Ponamus sedilia retro inclinari, manu ad partem superiorem applicata; idea tibi erit prorsus diversa ab idea rei cujuscunque alterius, quæ simili modo inclinatur; eadem vero erit, quatenus eadem manus applicatione facta, quodcunque eorum retro inclines. Quamobrem beneficio hujus ipsius ideæ sedilia esse agnosces, adeoque entia similia, quæ tangis. Similiter tactu discernimus prunum a fructu alio arboris, atque eatenus tactus beneficio agnoscimus tangibilia essentia similia.

§. 173.

Genera & species rerum tactus discernat.

Quoniam species similitudine individuorum, genera similitudine specierum, adeoque & ipsa similitudine, quæ individuis inest (§. 233. 234. *Ontol.*) constituuntur, tactus vero similitudinem dignoscere valet (§. 172.); *si tactu distinguimus similitudinem, quæ ad genus aliquod, vel speciem aliquam determinandam sufficit, ejus quoque beneficio agnoscimus, ad quodnam genus, ad quamnam speciem individuum aliquod sit referendum.*

Si exercitium accedat, tactus hac in parte plura præstare valet, quam credideris. Posse vero eundem quoque absque exercitatione plurimum præstare, exempla obvia confirmant.

§. 174.

Tactu quomodo numerus discernatur.

Tactus beneficio numerare res possumus, quarum genus seu speciem tactu distinguimus. Etenim tactus beneficio indi-

vidua ad idem genus, vel ad eandem ſpeciem referenda diſcernere licet (§. 173.), atque eatenus intelliguntur unitates eædem (§. 335. 336. *Ontol.*). Quamobrem cum continua unitatis additione fiat numeratio (§. 339. *Ontol.*); tactus quoque beneficio res numerare valemus, quarum genus vel ſpeciem tactu diſtinguere valemus.

Pone nimirum multitudinem prunorum. Quoniam ipſo tactu diſcernis prunum a re quacunque alia (*not.* §. 173.), unum prunum poſt alterum de multitudine auferendo & in alium locum transferendo numerum eorum inire licet: id quod adeo obvium eſt, ut ſine contemtu vix proferatur.

§. 175.

Magnitudo quomodo tactu dignoſcatur.

Si digitum juxta ductum alicujus lineæ promovemus eadem celeritate, ex duratione motus magnitudinem ejus æſtimare licet. Subinde quoque eadem palpando innoteſcit, vel ſi manu capimus. Etenim ſi digitus juxta ductum alicujus lineæ eadem celeritate promovetur, linea iſta eſt ſpatium motu æquabili deſcriptum, adeoque ut tempus (§. 31. *Mechan.*). Quamobrem cum temporis ideam habeamus, dum ad durationem motus attenti ſumus (§. 578. 574. *Ontol.*); ex eadem quoque magnitudinem lineæ æſtimare licet.

Quod etiam palpando æſtimemus magnitudinem, quatenus manus ſuperficiei corporis congruit vel integræ, vel parti cuidam, ita ut ſalva congruentia promoveri poſſit; neminem fugit. Immo in vulgus notum eſt, eorum, quæ manu capi ac teneri poſſunt, magnitudinem æſtimari ex eo, quantum cavitatem manus impleant, vel ſupra eam emineant.

Tacemus modos alios, quibus ad menſurandas res utimur & quæ ipſis menſuris inveniendis anſam dedere, quippe conſtat veteres menſuras longitudinis ex corpore humano deſumſiſſe, unde hodienum ſuperſunt pedis ac digiti nomen (§. 25. *Geom.*). Noſtrum enim jam non eſt exponere uſum tactus in rebus metiendis; ſed ſufficit oſtendiſſe, quomodo nobis magni-

magnitudinis possit esse idea & quod eidem insint, unde magnitudinum ratio intelligi distincte possit. Ceterum exercitatione opus est, antequam digitum eadem celeritate promovere possis, ita ut eadem quoque retineatur celeritas in diversis motibus. Celeritas percipitur, ubi attentionem in eadem defigere didiceris. Atque huc redit exercitium alterum, ut attentione reddatur clara idea celeritatis (§. 237. *Psychol. empir.*), quo diversæ celeritates distingui possint (§. 31. *Psychol. empir.*). Cur vero hæc attentio major sit in cæcis, quam in iis, qui visu pollent, ex natura imaginationis ostendendum.

§. 176.

Quomodo figuræ planæ rectilineæ, curvilineæ & mixtilineæ dignoscantur.

Tactu discernere licet *figuras planas rectilineas, curvilineas & mixtilineas*. Etenim tactu dignoscimus planitiem (§. 164.), lineas rectas (§. 163.), earum magnitudinem (§. 175.), angulos eorumque species (§. 168. 169.). Tactus igitur beneficio constare potest, figuram aliquam esse planam, tot lineis rectis vel æqualibus, vel inæqualibus terminatam, quæ hisce angulis inter se junguntur. Quamobrem cum ad discernendas figuras planas rectilineas a se invicem non requirantur alia nisi quæ modo enumeravimus (§. 87. & seqq. *Geom.*); quin figuræ rectilineæ omnes tactu discerni possint & quin hoc sensu duce, etiamsi visu quis destituatur, ad easdem earundem notiones pervenire possit, quæ Geometris dantur, dubitandum non est.

Enimvero tactu non minus lineas curvas distinguimus, quam rectas (§. 163.). Quamobrem cum planæ figuræ curvilineæ perimeter linea curva terminetur, tactus quoque eas a rectilineis distinguere valet.

Quia denique perimeter figuræ planæ mixtilineæ ex lineis rectis & curvis, partim convexis, partim concavis componitur; tactus autem non modo curvum a recto (§. 163.); verum etiam concavum a convexo distinguit (§. *cit.*); ideo ta-

ctus quoque sufficit figuris mixtilineis a rectilineis & curvilineis distinguendis.

Non progredimur ulterius in explicando tactus usu, quem habere potest in discernendis iis, quæ ad figuras & magnitudinem situmque partium ad se invicem spectant. Nec nostrum jam est tradere Geometriam cæcorum, qualis ex ipsorum ideis deducitur, vel qualem eos docere licet. Sufficit in his contineri principia, unde talia deduci possunt, modo simul expendantur, quæ ab imaginationis natura pendent quoad diversitatem idearum, quæ sunt cæcis vel natura talibus, vel casu quodam infelici in hoc malum prolapsis.

§. 177.

Oculi prærogativa præ tactu.

In figuris & magnitudinibus discernendis usus tactus ab usu oculi longo intervallo abest, seu multo minor & restrictior est tactus, quam oculi usus. Oculus enim visu comprehendit, quæ procul a nobis absunt, eorumque figuras & magnitudines distinguit: ast tactus tantummodo in iis terminatur, quæ ipsi adeo propinqua sunt, ut tangi possint, nec mole sua excedunt magnitudinem, ad quam brachium extensum digitum vel manum admovere valet. Præterea quædam adeo minuta sunt, ut in vicinia visu quidem discernantur, tactu tamen commode discerni nequeant, veluti quæ spectant ad structuram folii cujusdam, præsertim floris, quatenus ea in visum incurrit citra anatomiæ opem. Unde patet numerum sensibilium multo esse majorem, quæ visu, quam quæ tactu dignoscuntur, utut tantummodo rationem figuræ ac magnitudinis situsque partium habeas: immo plures quoque esse casus, in quibus objectum tactu discernibile visui patet, quam in quibus tactui obvium est. Præterea visus uno obtutu multa comprehendit & mira celeritate ea, quæ distingui possunt, perlustrat: ast cum tactus pleraque peragat motu digiti vel manus & insueta requiratur attentio ad eundem motum, ut singulis distinguendis sufficiat idea eidem respondens, quemadmodum ex iis omnibus mani-

manifestum est, quæ de usu tactus in dignoscendis lineis, figuris & magnitudinibus dicta sunt (*§*. 163. *& seqq.*), tactus nonnisi longo tempore expedit, quod visu vel momento absolvitur minimo. Atque adeo patet in figuris & magnitudinibus discernendis usum tactus esse multo minorem & restrictiorem, quam visus.

Etsi adeo tactus visus vicarius esse possit, eidem tamen æquiparandus non est. Quamobrem ratum manet quod in superioribus de præstantia sensus unius præ altero evicimus (§. 162.).

CAPUT III.

DE

Imaginatione & Memoria.

§. 178.

Phantasmata qualia sint. *Phantasmata animæ sunt repræsentationes compositi in simplici.* Phantasmata enim sunt ideæ ab imaginatione productæ (§. 93. *Psychol. empir.*). Denuo autem producit imaginatio ideas rerum ante sensu perceptarum (*§*. 104. *Psychol. Empir.*), vel quales nobis erant, cum res sensu perciperemus (§. *cit.*), vel quatenus phantasmatum priorum divisione ac compositione prodeunt (§. 144. 145. *Psychol. empir.*). Enimvero ideæ sensuales omnes sunt repræsentationes compositi in simplici (§. 83.). Quamobrem etiam phantasmata, quæ non sunt nisi ideæ sensuales reproductæ, & consequenter etiam ea, quæ per illorum divisionem ac compositionem prodeunt (§. 139. 142. *Psychol. empir.*), repræsentationes compositi in simplici esse debent.

Phantasmatum cum ideis sensualibus similitudinem atque identitatem abunde satis loquitur experientia. Nihil sensu percipimus, quod compositum non sit: nihil vero etiam un-

quam imaginamur, nisi quod sit compositum. Anima vero simplex est & ideæ rerum sensibilium, quæ eædem sunt cum imaginabilibus, sunt imagines, quæ in ipsa, adeoque ente simplici existunt.

§. 179.

Uberior explicatio anterioris.

Dum imaginamur, compositum aliquod absens in simplici repræsentatur. Dum enim quid imaginamur, perceptionem rei sensibilis absentis producimus, (§. 92. *Psychol. empir.*). Sed dum quid imaginamur, phantasma producimus (§. 93. *Psychol. empir.*), adeoque compositum aliquod in simplici repræsentatur (§. 178.). Quamobrem dum quid imaginamur, compositum aliquod absens in simplici repræsentatur.

Atque adeo patet differentia, quæ inter ideas sensuales & phantasmata intercedit. Ideæ sensuales exhibent res compositas præsentes, phantasmata vero absentes.

§. 180.

Phantasmata num sint imagines.

Phantasmata sunt imagines. Sunt enim repræsentationes compositi (§. 178.). Ast quælibet compositi repræsentatio imago est (§. 85.). Ergo phantasmata imagines sunt.

Ideæ sensuales & phantasmata in hoc conveniunt, quod sint rerum compositarum imagines (§. 86.). Et sane nemo non multo lubentius concedit phantasmata esse imagines, quam ideas sensuales. Vulgus enim idearum sensualium existentiam ignorat, cum non intelligat quomodo res præsentes sensu percipiamus. Enimvero vulgus quoque novit, quæ imaginamur, præsentia non esse, adeoque facile largitur nobis cum imaginibus tantummodo esse negotium, dum quædam imaginamur.

§. 181.

Phantasmata rerum præteritarum quid sint.

Phantasmata rerum præteritarum sunt repræsentationes statuum mundi præteritorum. Dum enim phantasma rei cujusdam præteritæ producitur, perceptio quædam totalis produci-

ducitur, quam antea habuimus, cum res iſta una cum aliis tunc præſentibus in organa ſenſoria ageret (§. 104. *Pſychol. empir.*). Enimvero quæ in mundo continuo mutantur, ſtatum mundi abſolvunt (§. 705. *Ontol.*). Quamobrem cum præterita in mutabilium numero ſint (§. 584. 290. *Ontol.*); ſtatus mundi præteriti iisdem continentur. Phantasmata igitur rerum præteritarum ſunt repræſentationes ſtatuum mundi præteritorum.

Exempla propoſitionem præſentem clariſſime illuſtrant. Fac tibi obvium fieri hominem, quem præterita die dominica vidiſti in templo. Illico tibi ſeſe ſiſtit idea templi interioris una cum aliis hominibus, qui tunc adfuerunt, vel multitudine hominum, ubi nemo eorum tibi fuerit notus, vel tuam ſaltem attentionem in nullum convertiſti, cum in templo præſens eſſes. Præteriit dies dominica, præteriit hora, qua in æde ſacra conveniebant loci incolæ cultus divini gratia. Conventus ille deſiit nec homo, quem ibi vidiſti, ibidem amplius eſt. Nec ſunt ibidem homines ceteri, qui tunc una erant in templo. Immo ipſemet nunc in templo non es, ſed plures ante dies jam ex eodem abiiſti. Quod igitur tibi repræſentas, non ad præſentem pertinet mundi ſtatum; ſed ad præteritum. Aliquem adeo ſtatum mundi præteritum aut, ſi hoc nimis confidenter tibi dictum videatur, aliquid ſtatus præteriti mundi tibi repræſentas. Atque idem eodem modo in alio quocunque caſu ſeſe habere intelliges, modo ad ideas rerum, quas antea ſenſu perceperas, nunc vi imaginationis reproductas, eodem modo animum advertere velis.

§. 182.

Idearum ſenſualium & phantasmatum interior ratio.

Singulæ ideæ ſenſuales & phantasmata rerum præteritarum integrum ſtatum univerſi, ad quem referuntur, involvunt. Ideæ enim ſenſuales ſunt ſimiles objecto, quod repræſentant (§. 91.), adeoque rebus in univerſo jam exiſtentibus, dum percipiuntur (§. 67. *Pſychol. empir.*). Enimvero in mundo res omnes a ſe invicem dependent quoad exiſtentiam (§. 58. *Cosmol.*). Ideæ igitur ſenſuales illam dependentiam rei, quam

quam exhibent, a ceteris omnibus ſimul involvere debent. Quamobrem cum dependentia importet rationem exiſtentiæ unius in alio (§. 851. *Ontol.*), adeoque ea reſpiciat in aliis, per quæ intelligitur, cur hæc inſint huic (§. 56. *Ontol.*), ſtatus vero præſens uniuscujusque in hoc mundo exiſtentis intelligatur per ſtatus præſentes ceterorum omnium una exiſtentium (§. 205. 206. *Cosmol.*); per ideas noſtras exhiberi nequit, niſi quatenus totius univerſi ſtatus una exhibetur, ſervata quidem ea relatione, quam ſtatus præſens rei clare perceptæ requirit. Quoniam vero impoſſibile eſt, ut omnes illos ſtatus a ſe invicem diſtinguamus, præſertim cum elementa ſenſu prorſus non percipiantur (§. 101.); eosdem quoque clare percipere nequimus (§. 31. *Pſychol. empir.*), omnes adeo in unum confundimus. Idea adeo ſenſualis quæcunque ſtatum totius univerſi, ad quem refertur, nempe præſentem involvere debet.

Phantasmata rerum præteritarum ſunt ideæ vi imaginationis reproductæ, quæ antea ſenſuum beneficio in nobis extitere (§. 93. 104. *Pſychol. empir.*), adeoque eædem cum ſenſualibus, quas ante habuimus (§. 95. *Pſychol. empir.*) ſi gradum claritatis exceperis (§. 96. *Pſych. empir.*). Quamobrem cum ea, quæ in idea rei continentur, non pertineant ad claritatem ideæ, quippe non ad modum repræſentandi, ſed ad id, quod repræſentatur, referenda; id quod repræſentatur idem eſſe debet, conſequenter phantasma rei præteritæ eadem involvere debet, quæ involvebat idea ſenſualis, cum eadem res præſens ſenſu perciperetur. Enimvero idea ſenſualis involvebat ſtatum totius univerſi tunc temporis præſentem *per demonſtrata.* Ergo etiam phantasma ſtatum totius univerſi tunc temporis præſentem involvere debet.

Non dubito fore multos, quibus paradoxa hæc videbitur propoſitio. Enimvero hi erunt, qui nexum rerum in Cosmologia evictum animo nondum ſatis comprehenderunt; qui phænomena a reali in ipſorum fonte entibus ſimplicibus ſeu elemen-

elementis rerum materialium reperiundo non distinguunt; qui denique modum, quo ideæ confusæ ejus, quod apparet, ex repræsentatione eorum, quæ realia sunt, oriuntur, nondum satis perspexere, nec essentiam atque naturam animæ intimius inspectam sufficienter ponderarunt. Legant igitur relegantque & attenta mente volvant revolvantque, quæ de rerum nexu integro capite (§. 1—58. *Cosmol.*), de elementis corporum & horum ex illis ortu duobus capitibus integris (§. 176—301. *Cosmol.*) de natura & essentia animæ (§. 53. *& seqq.*), atque de sensationibus (§. 83. *& seqq.*), idea imprimis extensionis ac continui (§. 103.), spatii imaginarii (§. 104. 106.), vis inertiæ (§. 108.) & motricis (§. 110.) dicta sunt, sufficiensque temporis spatium animæ concedat, sine quo notiones claritatem debitam consequi minime possunt, quæ ad evidentiam ratiociniorum percipiendam requiritur: neque ullus dubito fore ut non amplius videantur paradoxa, quæ nunc videntur.

§. 183.

Quoniam anima vi idearum sensualium sibi repræsentat statum mundi præsentem (§. 182.), vi phantasmatum ex iis certa lege (§. 117. *Psychol. empir.*) natorum status mundi præteritos (§. 182.); *animâ non modo statum mundi præsentem, verum etiam præteritos repræsentare conatur*, consequenter cum vis animæ nonnisi unica sit (§. 57.), eaque universi repræsentativa (§. 63.); *vis universi repræsentativa animæ non modo ad repræsentandum universum quoad statum præsentem, verum etiam ad idem repræsentandum quoad status præteritos tendit.* *Tendentia vis animæ*

Explicandum vero nobis paulo distinctius est, qualis sit tendentia animæ ad repræsentandum mundum quoad status præteritos.

§. 184.

Singulæ ideæ sensuales & phantasmata rerum præteritarum omnes status mundi anteriores involvunt. Etenim ideæ *Idearum sensualium & phantasma-*

tum interior ratio ulterius explicata. sensuales vi sensationis in anima existunt (§. 95. *Psychol. empir.*). Quare cum anima, dum sentimus, sibi repræsentet substantiarum simplicium mutationes intrinsecas, sed in unum confusas (§. 98.); idea sensualis oritur ex confusione mutationum intrinsecarum, quæ in elementis rerum seu substantiis simplicibus contingunt. Enimvero in omni elemento status singuli a se invicem dependent quoad existentiam (§. 199. *Cosmol.*). Quamobrem cum ideæ sensuales sint similes objecto, quod repræsentant (§. 91.); in iis quoque contineri debet dependentia statuum singulorum in istis elementis a se invicem quoad existentiam, quorum mutationes in unum confunduntur. Jam ista dependentia non intelligitur nisi per status omnes anteriores (§. 851. 56. *Ontol.*). Ideæ igitur sensuali inesse debent repræsentationes omnium statuum anteriorum in iisdem elementis, quorum mutationes in eadem in unum confunduntur, & quidem in unum confusæ, propterea quod impossibile omnes illos status a se invicem distingui, præsertim cum elementa sensu prorsus non percipiantur (§. 101.). Constat vero ideas sensuales singulas involvere statum integrum universi, ad quem referuntur (§. 182.). Ergo etiam omnes universi status eodem anteriores integros involvere debent.

Phantasmata rerum præteritarum sunt ideæ vi imaginationis reproductæ, quæ antea vi sensationis in nobis extiterant (§. 93. 104. *Psychol. empir.*), atque adeo ante in idearum sensualium numero fuere, consequenter eadem involvere debent, quæ sensuales involvebant. Enimvero ideæ sensuales involvebant omnes status mundi anteriores *per demonstrata.* Ergo etiam phantasmata omnes status mundi eo tempore præterlapsos involvere debent, quo in numero idearum sensualium fuere.

Propositio hæc magis paradoxa videbitur anteriore (§. 182.): sed eodem modo discutiuntur nebulæ, quo eas ibidem

dem discutiendas esse monuimus. Admiranda prorsus est natura animæ, quam non intime perspiciunt, nisi qui perceptionum nostrarum interiorem rationem intelligunt. Ceterum hinc intelligitur, quomodo Cosmologia, quam generalem seu transcendentalem diximus, inserviat naturæ animæ investigandæ, simulque patet ratio, cur defectus Cosmologiæ obstiterit, quo minus Psychologia rationalis exculta fuerit.

§. 185.

Idearum sensualium & phantasmatum ratio adhuc uberius explicata.

Singulæ ideæ sensuales involvunt omnes status mundi futuros & quodlibet phantasma rei præteritæ involvit omnes mundi status, qui respectu illius rei futuri erant. Ideæ enim sensuales vi sensationum in nobis existunt (§. 95. *Psychol.empir.*). Quamobrem cum anima, dum sentit, substantiarum simplicium, adeoque elementorum corporum (§. 182. *Cosmol.*), mutationes intrinsecas, sed in unum confusas sibi repræsentet (§. 98.); in ideis sensualibus continentur omnes elementorum mutationes intrinsecæ, consequenter status eorum interni (§. 705. 706. *Ontol.*), sed in unum confusi, ut neuter ab altero distingui possit. Enimvero status elementorum internus ea lege continuo mutatur, ut præsens contineat rationem sequentis (§. 197. *Cosmol.*), consequenter præsens status quidpiam continet, unde intelligitur cur succedat futurus (§. 56. *Ontol.*), ut adeo futurus insit præsenti per modum entis potentialis (§. 176. *Ont.*). Et quia ob continuam illam statuum sequentium ex antecedentibus nascentiam status quilibet præsens continet rationem aliquam remotam futuri cujuscunque (§. 197. *Cosmol.*); status quilibet futurus in præsente latet per modum alicujus entis potentialis, sed diversi gradus (§. 176. *Ontol.*). Et quoniam elementa rerum vi quadam prædita sunt (§. 196. *Cosmol.*), qua ad mutationem status continuo tendunt (§. 725. *Ontol.*); singulis quoque elementi statibus inest quædam tendentia ad omnes futuros, sed diversi gradus, quemadmodum ipsi status futuri per modum entis potentialis, sed diversi gradus insunt.

 Quo-

Quoniam itaque ideæ ſenſuales objecto, quod repræſentant, ſimiles ſunt (§. 91.); in iis quoque ſtatus præſentes elementorum, qui repræſentantur, futuros per modum entium potentialium diverſi gradus & virium tendentias ad eosdem diverſi itidem gradus continere debent (§. 195. *Ontol.*). Enimvero ſingulæ ideæ ſenſuales integrum ſtatum præſentem univerſi involvunt (§. 182.). Quamobrem cum in ſtatibus præſentibus elementorum, quibus ſimul ſumtis reſultat ſtatus univerſi, contineantur omnes ſtatus futuri per modum entium potentialium diverſi gradus, ac ſumtis ſingulis, quæ ad eundem gradum pertinent, prodeant ſtatus ſinguli futuri totius univerſi, quemadmodum ex iis, quæ demonſtrata ſunt, liquet; in idea qualibet ſenſuali inſunt omnes ſtatus mundi futuri per modum entium potentialium diverſi gradus. Et eodem modo liquet, quod iisdem quoque ineſſe debeant tendentiæ omnes ad ſtatus futuros, ſed itidem diverſi gradus. Quoniam vero ſtatus præſentes elementorum in unum confundit anima, ut eos in idea ſenſuali involvat, quemadmodum ſupra oſtendimus (§. 182.), ita multo magis, quæ in ſtatibus iſtis inſunt in unum confundere debet. Quare idea ſenſualis omnes ſtatus mundi futuros involvit.

Phantasma quodlibet rei præteritæ eſt idea vi imaginationis reproducta, quæ antea in numero ſenſualium idearum fuit (§. 93. 104. *Pſychol. empir.*). Enimvero cum in numero idearum ſenſualium eſſet, ſtatus omnes futuros mundi involvebat *per demonſtrata*. Ergo cum reproducta non differat a primum producta niſi gradu claritatis (§. 96. *Pſychol. empir.*), etiam vi imaginationis reproducta omnes illos mundi ſtatus involvere debet, qui iſto tempore, cum primum producta in numero idearum ſenſualium eſſet, adhuc futuri erant.

Atque ita tandem patet, quales ſint rerum corporearum perceptiones: id quod multum prodeſt non modo ad rerum natu-

naturalium cognitionem, quæ in poteſtate eſt, dijudicandam; verum etiam ad inſpiciendam notionem variorum, quæ animæ inſunt, inprimis autem ad notiones perfectionum divinarum clarius percipiendas. Patebunt hæc tum ex ſequentibus, tum ex Theologia naturali, quæ Pſychologiam rationalem ſubſequetur. Si quis vero fuerit hebetior, quam ut interiorem perceptionum noſtrarum rationem perſpicere poſſit; is per nos rideat, quæ de eadem dicta ſunt, memores quippe illius *Epicteti* in Enchiridio c. 29. *Philoſophiæ ſtudium ſuſcipere cupis? Statim te para, quaſi futurum ſit ut deridearis; ut multi te ſubſannent.* Si quis vero infirmior fuerit, quam ut ſibi perſuadere poſſit, ab errore vacuum eſſe poſſe dogma, quod inopinatum ipſi videtur, nec virtuti ac religioni adverſum quid ideo eſſe debere, quod a veritate alienum judicetur; is per nos totam iſtam perceptionum interiorem rationem damnet, modo ſibi temperet a malitia, ſuaque libertate uſus noſtram quoque nobis concedat, qui in rebus perveſtigandis noſtro acumine utimur & hiſce perſpicillis ad abditam utimur doctrinam pervidendam pietati profuturam. In Theologia nimirum naturali oſtendemus, divinas rerum prodire ideas, ſi noſtræ a confuſione & orta inde obſcuritate liberentur, ſicque quæ finita fuerant in infinitas abire.

§. 186.

Infinitudo noſtrarum idearum

Quoniam ideæ tam ſenſuales, quam phantasmata rerum præteritarum non modo omnem ſtatum mundi, ad quem referuntur (§. 182.); verum etiam ſtatus mundi omnes eodem anteriores (§. 184.) ac quocunque temporis intervallo poſteriores involvunt (§. 185.), conſequenter tantus eorum numerus eſt, quæ in unaquaque perceptione involvuntur, ut eum inire velle pro impoſſibili habendum; *ideis noſtris ſeu perceptionibus infinita inſunt.*

Convenientiſſimum hoc eſt principiis Theologiæ naturalis, quorum fide hominem perfectionum divinarum ſpeculum eſſe debere conſtat: id quod ſuo loco luculentius docebimus.

Conducit hoc corallorium ad rectius percipiendam differentiam, quæ inter intellectum finitum atque infinitum intercedit non uno modo. Nobis enim pleraque abscondita sunt, quæ in ideis nostris latent, ut eorum, quæ in iis distinguimus, ratio ad ea, quæ discernere nullo modo possumus, sit veluti infinite parvum ad quantitatem ordinariam, vel veluti quantitas quævis data ad infinitam, consequenter ea, quorum nobis conscii sumus pro nihilo habenda sint respectu eorum, quæ discerni non possunt. Ast in Deo, cujus intellectus infinitus est, omnia aperta sunt, nihil absconditum. Unde nobis absentia videntur & procul a nobis remota, quæ Deo præsentia sunt & propinqua. Inservit adeo doctrina præsens ad differentiam inter creatorem & creaturam rectius comprehendendam. Sed hæc clariora evadent suo loco, ubi in Theologia naturali talia ex instituto declaraturi sumus. Ceterum si quis vi imaginationis adjuvare voluerit intellectum interiorem rationem idearum concepturum; is ad experimenta optica confugiat, ubi patet visibilia ita in unum confundi posse, ut nullum eorum ab altero distinguatur amplius, & hac confusione oriri non modo ideam confusam ab ideis distincte perceptorum prorsus diversam, verum multa etiam quasi in nihilum recidere, ut non amplius percipiantur, utut ingens eorum numerus confuse perceptibile quid constituat. Pertinent huc imagines, quæ a speculis conicis reflectuntur. Amplum enim spatium in vertice coni & prope eundem in exiguum spatiolum contrahitur, ita ut in illo depicta in speculo confuse quid perceptibile in imagine, quæ in speculo comparet, exhibeant. Possunt alia quoque experimenta ope vitrorum concavorum in eam rem fieri & ex iis, quæ ope microscopiorum instituuntur, nonnulla colliguntur, quæ præsentem doctrinam illustrant. Sed talia ad philosophiam experimentalem sunt remittenda, quæ suum non minus usum in Psychologia, quam in Physica habent.

Involutio idearum partialium in una confusa.

§. 187.

Status tam præteriti, quam futuri non singuli eodem modo in ideà rei præsentis, vel vi imaginationis reproductæ involun-

vuntur: Similiterque ſtatus præſentes ſingulorum elementorum, quibus præſens mundi ſtatus conſtituitur, diverſo modo in idea ſenſuali involvuntur. Ut propoſitionis præſentis veritas facilius comprehendatur; fingamus ſeriem ſtatuum præteritorum ad certum numerum eſſe redactam, qualis prodiret tempus omne elapſum in minuta ſecunda aut ſcrúpula quæcunque alia iſtis minora reſolvendo: id quod ob continuitatem ſeriei ſucceſſivorum facere non licet, niſi quatenus ea per rectam in partes æquales diviſam imaginationi objicitur, non attenta jam ſtatuum ſingulorum diverſitate, ſed tantummodo eosdem conſiderando tanquam præteritos. Quodſi jam hos ſtatus ſpectes tanquam præteritos, evidens eſt ipſa præteritione eosdem differre, quatenus a præſente diverſam ſortiuntur diſtantiam, cum alii aliis citius præterierint. Quamobrem cum ideæ ſenſuales ſimiles ſint objecto, quod repræſentant (§.91.); ſtatus præteriti ita in iisdem involvi debent, ut non negligatur diverſa diſtantiæ uniuscujusque ſtatus præteriti a præſenti ratio. Atque adeo jam patet non eodem modo in idea ſenſuali involvi poſſe ſtatus mundi præteritos. Enimvero ſtatus elementorum interni, quibus ſtatus aliquis præſens mundi conſtituitur, ea lege mutantur, ut præſens rationem contineat ſequentis, cur nempe ſequens ad actum perducatur (§. 197. *Cosmol.*), adeoque præterita habent ſe ad præſens per modum cauſæ ad cauſatum (§. 881. *Ontol.*), conſequenter pro diverſa a præſente diſtantia cauſæ erunt continuo remotiores. Ideæ igitur ſtatuum præteritorum ita involvi debent, ut ulterior continuo admittenda ſit involutio, quo longius a præſente abeſt præteritus. Atque ita naſcuntur diverſi involutionum gradus, qui exprimunt diverſos dependentiæ modos præſentis ab antecedentibus. Abunde igitur patet, ſingulos ſtatus præteritos non eodem modo in idea ſenſuali involvi.

Ex anteriorum propoſitionum demonſtratione jam conſtat

ſtat (§. 181. 184. 185.), phantasmata rerum præteritarum aliquando fuiſſe in numero idearum ſenſualium. Quamobrem quod de ideis ſenſualibus jam evicimus, idem de phantasmatis quoque rerum præteritarum valere palam eſt.

Series rerum ſucceſſivarum, quæ datur in univerſo (§. 55. *Cosmol.*) & quam conſtituunt ſtatus mundi ſibi mutuo ſuccedentes, quales paulo ante in ſerie præteritorum conſideravimus, per ſtatum præſentem dividitur in duas partes, quarum altera exhibet ſtatus præteritos, altera futuros eo quidem modo, quam paulo ante inſinuavimus, cum modum involutionis ſtatuum præteritorum expenderemus. Quemadmodum itaque in parte præteritorum ſtatus unusquisque diverſam ſortitur diſtantiam a præſente, ita ut continuo creſcat cum numero ſtatuum præteritorum; ita ſimiliter in parte futurorum diverſam ſtatus ſinguli diſtantiam habent a præſente, ita ut continuo creſcat cum numero ſtatuum futurorum. Sicuti igitur in ſerie præteritorum diverſa illa diſtantia exprimi quoque debet in eorum involutione, ut ideo non uno eodemque modo in idea ſenſuali involvantur ſinguli ſtatus præteriti; ita hæc diſtantiarum diverſitas in cauſa quoque eſſe debet, ut non uno eodemque modo ſinguli ſtatus futuri in eadem involvantur. Porro res ſucceſſivæ in mundo adſpectabili omnes inter ſe connectuntur (§. 54. *Cosmol.*), cumque in numerum præteritorum abeant, quæ antea in numero futurorum erant, nexus futurorum idem prorſus eſt, qui præteritorum, conſiſtens nempe in continua dependentia effectus a cauſa. Quemadmodum nimirum in ſerie præteritorum continuo aſcenditur ad cauſam remotiorem, ita in ſerie futurorum continuo deſcenditur ad effectum remotiorem. Et ſicuti in ſerie præteritorum ſtatus præſens eſt effectus continuo remotior, quo altius aſcenditur; ita in ſerie futurorum ſtatus præſens fit continuo cauſa remotior. Statui nimirum præſenti convenit dependentia diverſi gradus a ſin-

ſingulis ſtatibus præteritis; ſingulis autem ſtatibus futuris competit dependentia diverſi gradus a præſente, ut ſtatus præſens dici poſſit gravidus futuri. Quemadmodum itaque propter diverſam dependentiam ſtatus præſentis ab unoquoque præteritorum diverſi ſtatus præteriti in idea ſenſuali diverſimode involvuntur; ita ſimiliter ob futurorum ſtatuum a præſente dependentiam diverſam ſtatus futuri diverſo modo involvi debent in idea ſenſuali.

Jam quod res coëxiſtentes attinet, eædem quoque inter ſe connectuntur (§. 53. *Cosmol.*), atque adeo in coëxiſtendo ratio coëxiſtentiæ unius continuo eſt in altero (§. 10. *Cosmol.*), ut adeo coëxiſtentia eodem modo a ſe invicem dependeant (§. 851. *Ontol.*), quo ſucceſſiva a ſe invicem dependent in exiſtendo *per demonſtrata*. Scilicet non quodlibet immediate dependet ab altero in coëxiſtendo, ſed etiam mediate, & mediata illa dependentia non eadem eſt in eodem ſubjecto quoad omnia coëxiſtentia, a quibus dependet. Naſcuntur adeo in eodem ſubjecto dependentiæ diverſi gradus quoad coëxiſtentiam, quemadmodum diverſi gradus dependentiæ quoad exiſtentiam in ſerie præteritorum & futurorum dantur. Quare cum in ſerie ſucceſſivorum ob diverſam illam dependentiam ſenſibilis præſentis ſtatus præteriti & futuri non eodem modo in idea ſenſuali involvantur *per demonſtrata;* nec in ſerie ſimultaneorum ob diverſam dependentiam in exiſtendo dati cujusdam ſenſibilis a ceteris coëxiſtentibus ſtatus præſentes ſingulorum elementorum ac inde ortorum corporum (§. 176. *Cosmol.*), quibus præſens mundi ſtatus continetur, involvi poſſunt in idea ſenſuali eodem modo.

Et ita quidem prolixe ſatis oſtendimus, ideis noſtris ſenſualibus non ineſſe omnia eodem modo: id quod ob utilitatem multiplicem probe expendi meretur. Comparet ea in ſubſequentibus, ubi de evolutione idearum ſermo eſt: idea-

rum enim evolutio ab involutione pendet. Exemplum involutionis alias occurrit in doctrina de generatione, ubi inter diversa systemata, quæ a philosophis excogitata sunt, occurrit quoque systema involutionis. Nimirum si de præexistentia corpusculorum organicorum, quæ rudimentorum nomine vulgo veniunt, sermo inciderit; in Adamo præextitisse dicuntur omnes ipsius posteri. Adamus in se continuit omnia rudimenta liberorum ex se prognatorum; in quorum rudimentis jam actu continebantur rudimenta liberorum ex ipsis nascendorum seu nepotum ipsius Adami ; Et idem affirmatur de Adami pronepotibus, abnepotibus & ita porro. Rudimenta igitur sequentis generationis continuo continentur in rudimentis anterioris, sed diverso præformationis gradu. Atque ita rudimenta omnium posterorum Adami in eadem linea recta descendentium diverso præformationis gradu involuta fuere in rudimento filii sui, ut alia una evolutione seu generatione, alia duabus, alia non nisi tribus inde evolvi potuerint & ita porro. Involutionis adeo notio, qualem supponimus in interiore perceptionum nostrarum ratione explicanda non est in foro philosophico incognita. Translata vero ad perceptiones nostras lucem affundit tertiæ mentis operationi, qua unum ex alio colligitur. Cur enim hoc fieri possit & quænam ex dato colligi queant, inde intelligetur. Non minor vero comparebit utilitatis in Theologia naturali, ubi reddenda ratio est, cur cognitio Dei sit mere intuitiva, creaturæ vero discursiva & symbolica.

§. 188.

Involutio idearum a quibus admitti debeat.

Involutio præteritorum & futurorum omniumque præsentium in idea sensuali admittenda est in omni hypothesi de elementis rerum materialium, etsi in hypothesi simplicium sola quemadmodum alia sufficienter intelligatur. Quodsi enim antecedentia satis superque attenta mente perlustres, omnino constabit involutionem præteritorum ac futurorum omniumque præsentium in idea sensuali niti nexu rerum coëxistentium & successivarum in universo continuo (§. 182. & seqq.). Quamobrem

obrem cum nexus rerum tam coëxistentium in mundo adspectabili (§. 52. *Cosmol.*), quam successivorum independenter a doctrina elementorum demonstretur (§. 53. *Cosmol.*), adeoque admitti debeat, etiamsi hæc ignoretur, vel rejiciatur, consequenter quamcunque de elementis corporum quis foveat opinionem, involutio quoque futurorum ac præteritorum omniumque præsentium in idea sensuali admittenda est, quamcunque quis de elementis corporum hypothesin tueatur.

Quoniam tamen, nexus rerum materialium a nexu elementorum pendet (§. 205. *Cosmol.*), adeoque in hoc rationem sui sufficientem agnoscit (§. 851. *Ontol.*), consequenter absque eo sufficienter intelligi non potest (§. 56. *Ontol.*), quemadmodum compositio (§. 686. *Ontol.*), vis motrix (§. 295. *Cosmol.*), vis inertiæ (§. 297. *Ontol.*), extensio & continuitas (§. 224. *Cosmol.*) sine theoria simplicium sufficienter intelligi nequeunt; involutio quoque præteritorum ac futurorum omniumque præsentium in idea sensuali sine theoria simplicium sufficienter intelligi nequit, quippe quæ nexu isto nititur *per antecedentia.*

Hæc ideo adjicimus, ne quis præcipitato judicio rejiciat quod rejicere non poterat, aut damnet, quod damnare non debebat, propterea quod doctrinæ de elementis rerum, quæ nimis paradoxa videtur, infestus sit. Plurimum interest nosse, quænam inter se pugnent, quænam invicem consentiant, & quæ nec absque iis intelligi possint, utut cum iisdem conspirent nec absque aliis intelligantur penitus.

§. 189.

Perceptiones sunt imagines, quas nulla arte humana imitari licet. Imagines enim, quæ sunt perceptiones animæ (§. 86. 180.), objecta extra animam repræsentant (§. 21.). Involvunt etiam integrum statum universi, ad quem referuntur (§. 182.), una cum omnibus statibus mundi anterioribus seu præteritis (§. 184.) & adhuc futuris respectu objecti (§. 185.) & quidem singulos

Differentia imaginum materialium & immaterialium.

gulos ſtatus diverſo modo (§. 187.), ut adeo ſingulis perceptionibus infinite diverſa infinite diverſis modis inſint (§. 186.). Et quoniam horum omnium anima ſibi conſcia non eſt, quemadmodum unicuique obvia experientia compertum; infinita iſta minime agnoſcit & a ſe invicem diſtinguit, nec infinitam modi inexiſtendi varietatem agnoſcit & unumquemque ab altero diſcernit. Status igitur iſti partiales, quibus in unum confuſis naſcitur ſtatus præſens univerſi, ad quem refertur objectum perceptum, naſcuntur etiam ſinguli ſtatus univerſi præteriti atque futuri, nonniſi obſcure repræſentantur (§. 32. *Pſychol. empir.*), ut adeo ex infinita varietate obſcure perceptorum naſcatur aliquid confuſe perceptum, quod perceptioni cuilibet adhærere deprehendimus, quatenus idea ſpatii interminati & temporis præteriti & futuri idea a qualibet perceptione inſeparabilis deprehenditur. Enimvero imagines materiales res intra ſe repræſentant (§. 90.) & intra limites objecti ſui coërcentur, nulla vero arte unquam efficies, ut in imagine materiali exhibeantur quoque omnes objecti dependentiæ ab aliis, unde ejus actualitas reſultat, & omnes cauſalitates, unde actualitas aliorum pendet. Ideæ igitur ſenſuales & phantasmata animæ, ſeu perceptiones ejusdem ſunt imagines, quas nulla arte humana imitari licet.

Prolixitatis evitandæ gratia non evolvimus ſingula demonſtrandi principia, ut ad ſupremum evidentiæ gradum perducatur veritas propoſitionis præſentis, quam ſufficienter intelligi exiſtimamus, modo in anterioribus quis ſatis fuerit verſatus; neque enim hic quicquam ſupponitur, quod ex notionibus ontologicis, cosmologicis & pſychologicis non ſit manifeſtum. Neque vero abſurdum videri debet, in imagine immateriali exhiberi quoque dependentias rerum ab aliis, ſine quibus earum actualitas intelligi nequit (§. 87. *Cosmol.*) & omnes earum cauſalitates quomodocunque mediatas, propterea quod iſtiusmodi repræſentatio ab imagine materiali abhorret. Ecquis enim demonſtraverit, imaginem materialem eſſe nor-

mam

mam immaterialis, ita ut per materialem intelligatur, quid possibile sit in immateriali? Sane repræsentatio objecti extra subjectum repræsentans, quam imaginibus immaterialibus propriam, materialibus incommunicabilem nemo ignorat, alta voce reclamat? Immo natura depingit in imaginibus motum actualem objectorum: id quod nulla arte pictoris effici potest, etsi satis superque intelligatur, cur naturæ vires non excedat istiusmodi repræsentatio. Pertinent huc imagines objectorum in camera obscura delineatæ (§. 80. *Optic.*), quales etiam in oculo delineari constat (§. 61. *Optic.*). Usus microscopicus Laternæ magicæ a *Zahnio* in Oculo artificiali teledioptrico fund. 3. syntagm. 5. c. 5. techn. 3. f. 730. in spectandis animalculis expositus & a nobis in Dioptrica universaliter descriptus ac demonstratus motum actualem in imaginibus exhiberi posse docuit & technasmatis ansam dedit, quibus in ordinario Laternæ magicæ usu motus actualis in imaginibus repræsentatur, quemadmodum loc. cit. techn. 4. f. 731. & seqq. docet. Istiusmodi artificia alia excogitavit *Bonifacius Henricus Ehrenbergerus*, in Gymnasio Coburgensi Mathematum Professor, in Novo & curioso (quod vocat & sub forma disputationis in Academia Jenensi A. 1713. publicavit) Laternæ magicæ augmento.

§. 190.

Mundi idealis ab anima productio.

Anima continuo producit ideam totius universi, non modo quoad statum præsentem, verum etiam quoad omnes præteritos atque futuros, sed pro diversa dependentia status præsentis a præteritis & futurorum a præsente continuo diversam. Sensuales enim ideæ, quas sibi invicem continuo succedere experimur; involvunt integrum statum universi præsentem (§. 182.), omnes quoque status mundi præteritos seu præsente anteriores (§. 184.) itidemque futuros omnes seu præsentem secuturos (§. 185.). Idea igitur sensualis totalis est idea totius universi, quoad statum præsentem, omnesque præteritos atque futuros. Enimvero quæ per facultates animæ in eadem possibilia deprehenduntur, vi ejusdem actuantur (§. 55.); anima igitur ideæ isti

 uni-

universi existentiam impertitur, adeoque cum vis illa sit essentia & natura ejusdem (§. 66. 67.), per essentiam atque naturam suam eandem producit (§. 690. *Ontol.*). Jam status non minus præteriti, quam futuri diverso modo in idea sensuali præsente involvuntur (§. 187.), pro diversa nimirum dependentia status præsentis a statibus præteritis & futurorum a præsente (§. 83. *Cosmol.*). Anima igitur producit ideam totius mundi quoad omnes ipsius status continuo diversam, pro diversa dependentia præsentis a præteritis atque futurorum a præsente.

Ex hac continua ideali productione mundi demum clarissime intelligitur, qualis sit illa vis repræsentativa universi, quam animæ competere supra evicimus (§. 63.) & in qua non minus naturam (§. 67.), quam essentiam ejus consistere ostendimus (§. 66.). Atque ita patet non inepte dici quod anima sibi repræsentet hoc universum, utut tantummodo quædam sibi repræsentare videatur corpora, quæ exiguam admodum, immo vix infinite parvam quandam particulam universi constituunt: sicque remotum est dubium, quod nos remoturos esse supra promisimus (*not.* §. 62.).

§. 191.

Mundi idealis productio in somno.

Anima etiam in somno producit ideam totius universi, qualem vigilans producit, sed obscuram, seu totaliter confusam. Etenim in somno anima quoque habet perceptiones (§. 59.). Aut igitur actionem, quam vigilans edit, continuat, aut alias edere tenetur. Quoniam vis ipsi nonnisi unica est (§. 57.), qua ad status sui mutationem continuo tendit (§. 56.), neque adeo in eadem fingi potest vis eidem contraria, quæ eandem actionem, quam vigilans continuo edit, continuari impediat; quin eandem continuet dubitandum non est. Ideam igitur totius universi in somno producit, qualem vigilans producit, si nempe materialiter eandem consideres seu quoad objectum, quod repræsentat (§. 185.). Enimvero dum dormimus, sed non somniamus, hoc est, in somno anima est in statu perceptionum obscu-

obſcurarum ſeu totalium confuſarum (§. 59.). Idea itaque univerſi, quam in ſomno producit, obſcura, ſeu totaliter confuſa eſt.

Idem patet per indirectum. Ponamus animam in ſomno non producere ideam univerſi, qualem vigilans producit. Repræſentatio itaque univerſi in anima interrumpitur, nec ſtatus mundi tempori reſpondentes, quo dormimus, in eadem repræſentantur. Neceſſe igitur eſt aliquam eſſe rationem, cur ex ſomno evigilans & productionem ideæ univerſi continuans ad eum præciſe ſtatum reſpiciat, qui momento evigilantis reſpondet, non vero eum, qui immediate ſequitur ſtatum ultimum, quem obdormiſcens ſibi repræſentabat (§. 70. *Ontol.*). Enimvero cum vis repræſentativa univerſi ſit animæ eſſentialis (§. 66.), adeoque productio ideæ ejusdem hoc potius modo, quam alio facta eidem eſſentialis; ratio nulla intrinſeca dari poteſt, cur in producenda idea hujus univerſi hoc potius modo, quam alio verſetur (§. 156. *Ontol.*). Neceſſe igitur eſt ut ſine interruptione productionem ideæ univerſi continuet, conſequenter in ſomno quoque ideam univerſi totius producere debet, materialiter talem, qualem vigilans producit.

Præſens propoſitio ſine probatione admitti poterat: nulla enim adeſt ratio, cur anima, quæ per eſſentiam ſuam ideam totius univerſi continuo producit, ceſſare debeat ſubinde ab actione ſua contra vis non impeditæ notionem, & cur a conſueta ſibi actione neſcio ad quas alias digrediatur. Cum enim propterea, quod anima in ſomno perceptionum ſuarum ſibi conſcia non ſit, nondum ſequatur, quod perceptione omni ſeu idea ſenſuali vel phantaſmate deſtituatur (§. 59.); nec inde inferri poteſt, quod ideam univerſi in ſomno non amplius producat. Quodſi dicas, vi corporis determinari vim animæ ad hunc ſtatum univerſi producendum, qui momento evigilantis reſpondet; eadem id facilitate rejicitur, qua dicitur. Quomodo enim probaveris motui, qui ex organo ſenſorio ad cerebrum propagatur (§. 111.), ineſſe ea, per quæ intelligi poſſit

possit cur anima producat ideam universi, qualem poscit momentum temporis, quo quis evigilat (§. 56. *Ontol.*)? Quæ precario assumuntur, perperam allegantur rationes eorum, quæ sunt. Neque opus est ut contra ontologicam veritatem propositionem præsentem hypothesibus de commercio inter mentem & corpus implicemus. Sane quæ de anima a priori stabilimus, in omni hypothesi de commercio inter mentem atque corpus admitti posse infra docebimus, & ab omni independentia sunt.

§. 192.

Idealis mundi in anima existentia.

Existit in anima idea hujus universi seu mundi adspectabilis, quæ easdem prorsus subit mutationes, quas mundus adspectabilis subit. Anima enim, sive vigilemus, sive dormiamus, continuo producit ideam totius universi non modo quoad status præsentes, sed & quoad diversimodam status præsentis a præteritis singulis & singulorum futurorum a præsente dependentiam (§. 185. 186.). Existit igitur in anima idea totius universi seu mundi adspectabilis & status ejusdem constanter iidem in eadem sibi invicem succedunt, qui in mundo adspectabili sibi invicem succedunt. Quamobrem cum status diversi prodeant per continuas, quæ in mundo adspectabili sunt, mutationes (§. 705. *Ontol.*); idea mundi adspectabilis in anima easdem subit mutationes, quas ipse mundus adspectabilis subit.

Etsi hæc idea in anima continuo existat & per essentiam animæ eidem insit, atque in eadem producenda anima continua sit; non tamen inde inferre licet, quod præter eam nil detur in anima, quodque omnis ejusdem actio in eadem sola terminetur. Absurdum enim foret præter necessitatem asserere, quod experientiæ obviæ repugnat. Istiusmodi oscitantiam alteri tribuere est semetipsum deridendum aliis proponere. Psychologia empirica abunde loquitur, præter hanc ideam complura alia spectanda esse in anima. Id tamen veritati consentaneum est, rationem ultimam eorum, quæ animæ naturaliter insunt, quocunque tandem nomine veniant.

niant, in hac idea reperiri. Unde denuo a veri tramite aberrant, qui rationes immediatas inde peti posse sibi persuadent: quod qui faciunt in similes battologias incidere debent, in quas incideret immediate omnium, quæ corporibus insunt vel accidunt, rationem ex elementis seu substantiis simplicibus redditurus. Ceterum idealis universi in anima existentia primam mihi ansam dedit in essentiam atque naturam animæ inquirendi, & in causa fuit, ut de Psychologia rationali condenda cogitarem. Quomodo vero ex notione creaturæ ac fine creationis eandem derivaverim, in Theologia naturali expositurus sum. Neque dubito fore, ut inde doctrinæ hactenus traditæ plurimum lucis afferatur, ac quantum faveat pietati ac religioni luculentissime appareat,

§. 193.

Anima dicitur *intueri ideam universi*, quatenus nonnulla, quæ eidem insunt, clare percipit. ***Intuitus ideæ universi.***

Nimirum si quid clare percipimus, id agnoscimus & ab aliis perceptis distinguimus (§. 31. *Psychol. empir.*), adeoque nos idem percipere nobis conscii sumus. Quodsi igitur admissa aliqua fictione vi imaginationis spectemus ideam universi in anima existentem tanquam ens ab ipsa diversum & animam, quatenus ad ideam istam se advertit, tanquam ens illam contemplans (§. 144. *Psychol. empir.*); perinde utique est ac si anima ideam istam intueretur, ac idea ista mundi eodem modo ei objiceretur, quo mundus ipse materialis oculis nostris objicitur. Fingimus nimirum ac si idea universi esset ipse mundus ac anima esset homo eundem intuens: quæ fictio nihil habet absurdi ob casuum æquipollentiam, qua unum exhibetur per alterum, quatenus eidem simile. Reddimus rationem denominationis, quod fictio, qua nititur, ad facilius concipiendum ac intelligendum ea conducat, quæ alias defectu imaginis difficilius intelliguntur, præsertim ab iis, qui abstractis absque imaginum auxilio concipiendis parum sunt adsueti.

§. 194.

Limitatio intuitus ideæ universi.

Anima integram ideam universi simul intueri nequit. Etenim si anima ideam integram universi simul intueretur, clare perciperet ea omnia, quæ in eodem quomodocunque continentur, maxima minima (§. 193.), consequenter omnia, quæ sunt in toto universo, a se invicem distingueret eorumque sibi conscia esset (§. 31 *Psychol. empir.* & §. 10. *Psychol. rat.*). Non igitur sibi repræsentaret universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt: quod cum sit absurdum (§. 62.), repugnans essentiæ ac naturæ animæ (§. 66. 67.), anima integram ideam universi, quæ in eadem existit & easdem mutationes patitur, quas mundus adspectabilis subit (§. 192.), simul clare percipere nequit.

Idem quoque directe ostenditur hoc modo. Anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organo sensorio contingunt (§. 62.). Quamobrem cum claritas ideæ sensualis pendeat a celeritate motus nervis sensoriis impressi (§. 125.), impossibile vero sit ut omnia, quæ sunt in universo, simul motum in organum sensorium immediate imprimant; fieri quoque nequit, ut omnia, quæ sunt in universo, anima simul clare percipiat, consequenter integram ideam universi simul intueri nequit.

Immo idem etiam ostenditur utendo fictione, quam paulo ante indicavimus (*not.* §. 193.). Dum enim ideam universi anima intuetur, perinde est ac si nos ipsum mundum adspectabilem intueremur. Enimvero mundum adspectabilem integrum intueri non possumus: ergo nec ideam universi integram simul intueri datur.

§. 195.

Quænam mediate &

Quæ in organum sensorium agunt, immediate percipimus: quæ in immediate perceptis involvuntur, nonnisi mediate percipimus.

pimus. Anima enim percipit objecta sensibilia convenienter mutationibus, quas in organis sensoriis producunt (§. 62.), ita ut claritas perceptionum pendeat a celeritate motus fibrillis nerveis impressi (§. 125.). Ea igitur per se adeoque immediate percipit, quæ fibrillis nerveis in organis sensoriis motum imprimunt. Quoniam vero hæc in organum sensorium agunt (§. 133. *Cosmol.*); ea immediate percipimus, quæ in organum sensorium agunt. *immediate percipiantur.*

Jam ea, quæ fibrillis nerveis motum non imprimunt, nec per se imprimere possunt, plane non percipiuntur, per se scilicet (§. 129.). Quoniam tamen in ideis sensualibus (§. 182. & seqq.), adeoque in perceptionibus immediatis *per demonstrata*, involvuntur; mediantibus iis, quæ immediate percipiuntur, una percipiuntur. Atque adeo patet, quæ in immediate perceptis involvuntur, nonnisi mediate percipi.

Arbor, mediante lumine, quod reflectit, in nervum opticum agit: eam vero nobis immediate repræsentamus, quemadmodum per se patet. Ast quæ arboris materiam gravem efficit & quæ in ea cohæsionem efficit causam non nisi mediate percipimus. Immo ipsam gravitatem non nisi mediate percipimus; ubi arborem nonnisi visu attingimus. Ast ubi humi prostratam attollere conamur, gravitatem ejus immediate tactu percipimus. Distinctio perceptionum in mediatas & immediatas sua utilitate non carere, ex sequentibus constabit. Est enim fundamentum cognitionis discursivæ, qua ex iis, quæ cognoscuntur, colliguntur alia incognita. Neque enim ex immediate perceptis colliguntur nisi mediate percepta.

§. 196.

Quoniam ea, quæ in organum sensorium agunt, motum fibrillis nerveis in organo sensorio imprimunt (§. 133. *Cosmol.*); ea vero, quæ motum fibrillis nerveis imprimunt clare percipiuntur (§. 125.); *quæ clare percipiuntur, immediate percipiuntur.* *Quod clara perceptio sit immediata.*

Ratio nimirum claritatis perceptionum & immedietatis ea-

rundem in eodem organi mutatione continetur, adeoque utraque simul ponitur (§. 118. *Ontol.*). Atque ideo experimur, nihil a nobis clare percipi, quod non percipiatur immediate. Experientiam vero universalem esse debere per rationes, quibus corollarium præsens stabilivimus, patet, quippe quæ fugant omnem dubitationem, quæ animum alias facile invadere poterat. Unde & nobis solenne est a priori demonstrare ea, quæ obvia experientia extra omnem dubitationem ponere videtur.

§. 197.

Quod distincta perceptio sit immediata.

Quoniam perceptio distincta clara est (§. 38. *Psych. empir.*); *quæ distincte percipiuntur, immediate percipiuntur.*

Poterat idem in specie ex ratione distinctæ perceptionis supra (§. 127.) evicta demonstrari: sed cum species sub genere recte subsumatur, his ambagibus non est opus, nisi quatenus uberiorem lucem veritati affundere volueris. In philosophia enim, ubi rationes eorum, quæ sunt vel esse possunt, spectamus. (§. 31. *Disc. præl.*) & ubi a rationibus clarissime inspectis veritatis evidentia assensusque firmitas pendet; istiusmodi ambages non semper improbandæ veniunt. Accedit quod specialium demonstratione magis confirmetur universalium veritas, quæ cum ad inveniendum utilia sint, magni fieri debent.

§. 198.

Varietas perceptionum immediatarum.

Mediatæ perceptiones infinite variant habentque gradus infinitos, quibus ab immediatis removentur. Ea nimirum immediate percipiuntur, quæ in perceptionibus immediatis involvuntur (§. 195.). Quæ vero in perceptionibus immediatis involvuntur, non eodem modo involvuntur, sed infinitos admittunt gradus, quibus involuta denuo involvuntur in aliis (§. 187.). Quæ igitur mediate percipiuntur, infinitos habent gradus, quibus a perceptionibus immediatis removentur, atque adeo perceptiones mediatæ infinite variæ sunt.

Con-

Conducet hoc theorema ad reddendam rationem, cur alia aliis difficilius ex immediate perceptis colligantur, quædam vero a nobis prorſus inde colligi nequeant.

§. 199.

Mediatæ perceptiones quales ſint.

Quæ mediate percipimus, prorſus obſcure percipimus. Quæ enim mediate percipimus, ea in iis, quæ immediate percipiuntur, involvuntur (§. 195.), neque nobis eorum conſcii ſumus, conſequenter nihil prorſus eorum agnoſcimus atque ab aliis diſtinguimus. Nihil igitur in iis continetur, quod clare percipiatur (§. 31. *Pſychol. empir.*), atque adeo prorſus obſcure percipiuntur (§. 32. *Pſychol. empir.*).

Quando perceptiones immediatas obſcuras appellamus, perceptionibus rerum inſunt quædam clare percepta, ſed non ad hoc ſufficientia, ut, quamvis alias ideam illius rei claram habeamus, vi cujus eam ad ſuum genus vel ſpeciem ſuam reducere valemus, eandem agnoſcamus (§. 32. *Pſychol. empir.*). Quando nihil prorſus clare percepti perceptioni cujusdam ineſt, tum totaliter obſcura eſt, & res percepta tenebris immerſa, ut perinde videatur, ac ſi eam non perciperemus: quod tamen obſcure rem percipi non eodem loco haberi debeat, ac ſi prorſus non perciperetur, vel ex iis colligitur quod perceptorum involutio rationem poſſibilitatis in ſe contineat, quam habet aliorum ex aliis collectio (*not.* §. 195.).

§. 200.

Perceptionum totaliter, & partialiter obſcurarum differentia.

Perceptiones eorum, quæ prorſus obſcure percipiuntur, ſeu quibus nihil ineſt, quod clare percipiatur, dicuntur *totaliter obſcuræ*: aſt perceptiones illas, quibus clare percepta inſunt, etſi quædam inexiſtentia nunc obſcure percipiantur alias clare perceptibilia, *partialiter obſcuras* appellamus.

Et hæ ideæ partialiter obſcuræ ſunt, quas exempla ad illuſtrandum definitionem perceptionis rei obſcuræ afferri ſolita loquuntur (*not.* §. 32. *Pſychol. empir.*). Etenim dari perceptiones partialiter obſcuras experientia loquitur; dari autem per-

ceptiones totaliter obſcuras per demonſtrationem innoteſcit. Ceterum definitio perceptionis obſcuræ, quam dedimus (§. 32. *Pſychol. empir.*), generalis eſt, & tam partialiter, quam totaliter obſcuræ convenit. Definimus enim perceptionem obſcuram, quod ea ſit, quam habemus, ubi rem perceptam non agnoſcere, nec a ceteris perceptibilibus diſtinguere valemus. Id vero obtinet in utroque caſu. Sive enim nihil eorum, quæ rei perceptæ inſunt, clare percipiamus; ſive ſaltem aliqua, quæ tamen inſufficientia ſunt ad eam agnoſcendam & a rebus aliis diſtinguendum; impoſſibile eſt ut eam agnoſcamus atque ab aliis diſtinguamus. Superius (§. 18.) definivimus obſcuritatem perceptionum totalem per eam, quæ ineſt perceptioni totali. Sed iſta definitio cum præſente non coincidit. Quando enim hic loquimur de perceptionibus totaliter obſcuris eas intelligimus perceptiones, quas partiales appellavimus & ex quibus tanquam partibus componitur totalis (§. 43. *Pſych. emp.*). Patet itaque ex eo quod perceptiones particulares ſingulæ totaliter obſcuræ ſint, enaſci obſcuritatem perceptionum totalem, quæ adeo locum habet, quando totalis perceptio totaliter obſcura eſt.

§. 201.

Quænam perceptiones totaliter obſcuræ;

Quoniam quæ percipiuntur mediate, prorſus obſcuro percipiuntur (§. 199.); *perceptiones mediatæ totaliter obſcuræ ſunt* (§. 200.).

Quando perceptio totalis obſcura eſt, tum ſingulæ perceptiones partiales obſcuræ totaliter ſunt (§. 43. *Pſychol. empir.*), atque hinc totalis quoque perceptio totaliter obſcura.

§. 202.

Gradus obſcuritatis infiniti.

Jam cum porro perceptiones mediatæ infinitos habeant gradus, quibus ab immediata diſtant (§. 198.) ex eo vero ſint obſcuræ, quod ſint mediatae (§. 201.); *infiniti dantur gradus obſcuritatis perceptionum mediatarum.*

Hinc eſt, quod quædam nobis adhuc incognita dicantur adhuc ſpiſſis tenebris immerſa, quodque ea ex tenebris in apricum produci pronunciemus, quæ multa longaque ratiocinatione inve-

inveniuntur, ita ut plura ante invenienda sint, quam ipsam inveniantur. Ipsa autem præsens propositio clarissime loquitur, quæ nobis adhuc incognita sunt, earum alia aliis spissioribus tenebris immergi. Et qui novit, quomodo in Mathesi alia ex aliis fuerint inventa, ei diversi modi, quibus mediate percepta tenebris sepulta sunt, clariores sunt.

§. 203.

Mediatas perceptiones appercipere non possumus. Mediatæ enim perceptiones totaliter obscuræ sunt (§.201.), adeoque iis nihil inest, quod clare percipitur (§.200.), consequenter nihil quoque rei perceptæ inest, quod agnoscimus atque ab aliis perceptibilibus distinguimus (§. 31. *Psychol. empir.*). Nihil adeo datur in re mediate percepta, cujus nobis conscii sumus (§. 10.). Mediatas adeo perceptiones non appercipimus (§. 25. *Psychol. empir.*). *Mediatæ perceptiones cur careant apperceptione.*

Superius (§. 19.) evicimus totalem obscuritatem perceptionum tollere omnem apperceptionem, ita ut anima nec sui, nec rei alterius a se diversæ sibi conscia sit: hic vero ostendimus, totalem perceptionum partialium obscuritatem tollere earundem apperceptionem, ita ut nobis earum conscii esse haud quaquam possimus, atque inde colligimus a perceptionibus mediatis removendam esse apperceptionem.

§. 204.

Ideæ sensuales sunt perceptiones immediatæ. Ideæ enim sensuales sunt ideæ, adeoque perceptiones (§.48.24. *Psychol. empir.*), quæ in anima actu insunt, quod jam ista in organo sensorio mutatio accidit (§.95. *Psychol. empir.*). Sunt igitur perceptiones immediatæ (§. 195.). *Quales sint ideæ sensuales.*

V. gr. Dum equum video, idea sensualis, qua mihi eundem repræsento, & qua posita ejusdem mihi tanquam extra me existentis conscius sum, est perceptio immediata.

§. 205.

Si imaginationis vi idea quædam rei antea sensu perceptæ denuo *Imaginationis cor-*

porea existentia, *denuo producitur; idea quoque materialis in cerebro reproducitur, quæ ab actione sensibilis in organum sensorium oriebatur.* Vim imaginationis & memoriam, quæ sine ista non datur (§. 175. 92. *Psychol. empir.*) morbis lædi extra dubitationem positum est. Confirmatur imprimis Medicorum observationibus, quas hic coacervare non licet, cum suo tempore in Physicis plures istiusmodi observationes in medium simus allaturi. Nobis in præsente sufficiat, quod, autore *Thucydide*, quidam a peste convalescentes memoria adeo orbati fuerint, ut nec sese, nec suos familiares noscerent, utut sensu objecta præsentia agnoscerent atque discernerent, quodque *Crügerus*, summi illius Astronomi *Hevelii* Præceptor, febre ardente memoriam adeo debilitatam deprehenderit, ut nec nominis amplius sui nec abaci Pythagorici recordaretur. Necesse igitur esse quidpiam in corpore, quod operationi imaginationis in anima respondeat. Quamobrem cum ideis sensualibus respondeant ideæ materiales in cerebro (§. 113.); facile hinc colligitur easdem ideas materiales in cerebro reproduci debere, quoties ideæ sensuales in anima reproducuntur: ita nimirum apparet eodem modo deficere vim imaginationis, quo vim sensationis deficere supra vidimus. Etenim si organum sensorium destruitur, ut ideæ materiales sensibilium in organum sensorium actione non amplius produci possint (§. 112.), nulla quoque in anima datur idea sensualis, seu anima sensibile sensu percipere haud quaquam amplius potest (§. 143.). Quodsi ideas materiales reproduci admittas, reproductis sensualibus, nec hæ reproduci poterunt, si quid obstet, quo minus istae reproducantur.

Etsi probatio propositionis præsentis tantummodo probabilis videatur, tanta tamen ejus vis semper fuit, ut nemo non philosophorum eandem tanquam veram admiserit. Quodsi systema harmoniæ præstabilitæ amplectaris, de quo inferius larga nobis nascetur dicendorum seges; propositionis nostræ palam erit necessitas. Neque enim fieri potest ut absque influxu

fluxu ſubſtantiæ unius in alteram conſervetur continua mutationum harmonia, niſi reproductio idearum materialium cum reproductione immaterialium conjungatur. Eſſe quandam imaginationem materialem in corpore obſervationes, ad quas provocavimus, aperte loquuntur. Convenientia autem imaginatricis vis in anima cum vi ſentiendi ejusdem ſufficiens ratio eſt, cur ſimilem convenientiam facultatis ſentiendi materialis cum imaginatione materiali admittamus: nulla vero ratio eſt, cur facultatem imaginandi, quatenus in corpore reſidet, aliter concipiamus.

§. 206.

Phantasmatum materialium & immaterialium coëxiſtentia.

Phantaſmatis reſpondent ideæ materiales in cerebro. Sunt enim phantaſmata ideæ vi imaginationis productæ (§. 93. *Pſychol. empir.*), adeoque ſimiles ideis ſenſualibus, quas antea habuimus (§. 117. *Pſychol. empir.*). Enimvero ſi imaginatio ideam quandam rei antea ſenſu perceptæ denuo producit, idea quoque materialis in cerebro reproduci debet, quæ ab actione ſenſibilis in organum ſenſorium ante orta fuerat (§. 205.). Phantaſmatis igitur reſpondent ideæ materiales in cerebro.

V. gr. Si quis olim vidit cervum, is ſibi cervum, etſi abſentem, vi imaginationis veluti præſentem ſiſtere poteſt: quod dum facit, in anima exiſtit phantaſma cervi. Cum cervum coram intueretur, idea quædam materialis in cerebro producebatur (§. 113.). Eandem ideam in cerebro reproduci, dum cervum imaginamur abſentem, hic affirmamus.

§. 207.

Qualia ſint phantaſmata.

Phantaſmata ſunt perceptiones immediatæ. Phantaſmatis enim reſpondent ideæ materiales in cerebro (§. 206.), adeoque motus, quales in cerebro exiſtunt motu ab objecto ſenſibili organo ſenſorio impreſſo ad cerebrum usque propagato (§. 112.). Cum adeo anima non ſentiat, niſi motus ab objectis ſenſibilibus impreſſus nervis ſenſoriis ad cerebrum usque propagetur (§. 111.), adeoque ideæ ſenſuales materialibus in

cerebro coëxistentes (§. 113.) immediate iisdem respondeant, speciebus autem impressis (§. 112.), nonnisi mediate (§. 95. *Psychol. empir.*), quatenus scilicet ideæ materiales ab iisdem pendent (§. 114.); quoad animam perinde est, sive idea materialis actione sensibilis in organum externum, sive ab alia quacunque causa producatur. Enimvero si sensibile in organum sensorium agit, idem immediate percipimus (§. 195.). Ergo idem adhuc immediate percipere debemus, quotiescunque alia quacunque de causa idea immaterialis in cerebro oritur, quæ alias actione ejusdem in organum sensorium excitari solet. Sunt itaque phantasmata perceptiones immediatæ.

Experientia satis confirmat phantasmata nobis talia repræsentare objecta, qualia sensu percipiuntur. Quemadmodum ideæ sensuales immediate objecta repræsentant, ita phantasmata quoque immediate eadem referunt. Quoniam vero in Psychologia rationali reddenda est ratio eorum, quæ de anima experientia suggerit (§. 4.), ratio vero eorum, quæ hoc universum tangunt, ex mutationibus in corpore nostro organico contingentibus reddi potest (§. 62.); ideo hic nobis ex mutatione in corpore accidente reddenda quoque erat ratio, cur phantasmata sint perceptiones immediatæ, seu cur immediate repræsentent objecta.

§. 208.

Diversitas ejusdem ideæ materialis phantasmati & ideæ sensuali respondens.

Ideæ materiales in motu minus celeri consistunt, si phantasmati, quam si ideæ sensuali respondent. Etenim phantasmata minus clara sunt ideis sensualibus (§. 96. *Psychol. empir.*). Quamobrem eadem ipsis respondere nequit ratio sufficiens (§. 118. *Ontol.*), per quam intelligi potest, cur tali potius modo referant objectum, quam alio (§. 56. *Ontol.*); consequenter cum ideæ materiales non minus phantasmatis (§. 206.), quam ideis sensualibus respondeant (§. 114.), per quas utrumque perceptionum genus explicabile (§. 62. 181.), idea materialis in cerebro phantasmati & ideæ sensuali ejusdem objecti prorsus eadem esse nequit. Jam vero phantasma & idea sensualis ejusdem

dem objecti claritate differunt *per demonstrata.* Quamobrem cum claritas ideæ sensualis pendeat a celeritate motus, in quo consistit materialis (§. 126.); phantasmati respondens idea materialis in motu minus celeri consistere debet, quam quæ respondet ideæ sensuali ejusdem objecti.

Rationem diversæ claritatis phantasmatis ac ideæ sensualis ejusdem objecti jam in Psychologia empirica tradidimus (§. 96.): ex præsente autem propositione patet ratio ex iis, quæ in corpore accidunt. Diversa enim claritatis perceptionum ratio a diversa celeritate motus, in quo ideæ materiales consistunt,, pendet (§. 126.). Ceterum ex propositionis præsentis demonstratione liquet, non minus ex iis, quæ in anima accidunt, colligi quæ in corpore accidere debeant, quam ex iis, quæ in corpore accidunt, illa colliguntur quæ accidunt in anima, prouti nempe vel ista patent observationi, hæc vero latent, vel ex adverso hæc observationi obvia sunt, illa vero eidem subducuntur.

§. 209.

Confusio phantasmatis & ideæ sensualis.

Si idea materialis phantasmati respondens tanta fieri possit, quanta est, si eadem idea ab ipso sensibili in organon sensorium agente producitur; objectum nobis sensu una cum ceteris, quæ tunc sensu percipimus, percipere videbimur. Quodsi enim vi imaginationis suscitata idea materialis in cerebro eandem habet celeritatem, quam habet eadem idea, ubi ab ipso sensibili in organon sensorium agente excitatur; nulla amplius datus differentia inter ideam materialem phantasmati respondentem & ideam materialem ideæ sensuali convenientem, atque adeo una in locum alterius substitui potest, ut nulla inde in statu cerebri nascatur mutatio (§. 290. *Ontol.*), consequenter utraque eadem est (§. 181. *Ontol.*). Phantasma igitur ideæ materiali respondens idem est cum idea sensuali (§. 118.), & ideo eandem habet claritatem, quam habitura erat idea sensualis (§. 126.). Anima igitur phantasma ab idea sensuali non amplius distinguet

(§. 97. *Psychol. empir.*); consequenter objectum, quod imaginatur, sensu sibi percipere videtur.

Hinc reddenda est ratio, quod furiosi & deliri sibi videantur videre, quæ præsentia non sunt: irregulares enim motus, qui a causis præternaturalibus in cerebro producuntur, eam celeritatem acquirunt, quam habituri erant, ubi objectum sensibile sua in organum actione eosdem produceret. Hoc pacto enim confundunt, quæ sibi imaginantur, cum iis, quæ vident. Et sane vi eorum, quæ ad propositionem præcedentem dicta sunt, ex hoc ipso, quod videre sibi videantur, quæ imaginantur, vi principiorum anteriorum colligi potest ideam materialem phantasmati respondentem eandem celeritatem habere, quam haberet, si actione sensibilis in organum sensorium excitaretur. Sed nostrum est propositionem conversam universaliter demonstrare, ne quid evidentiæ detrahere videamur in reddendis phænomenorum rationibus.

§. 210.

Idearum materialium identitas in confusione phantasmatum cum ideis sensualibus.

Si quis sensu percipere videtur, quæ tantummodo imaginatur; idea materialis phantasmati respondens eandem celeritatem habet, quam haberet, ubi ab objecto sensibili in organum sensorium agente produceretur. Si quis enim sensu percipere videtur, quod imaginatur: is phantasma cum idea sensuali confundit, seu illud ab hoc non distinguit; quod per se patet. Necesse igitur est, ut phantasma eandem habeat claritatem, quam habet idea sensualis ab objecto phantasmati respondente produci solita (§. 97. *Psych. empir.*). Quamobrem cum claritas idearum sensualium pendeat a celeritate motus, qui fibrillis nerveis imprimitur a sensibili (§. 125.), consequenter a celeritate motus inde ad cerebrum propagato (§. 111.), in quo idea materialis consistit (§. 112.); idea materialis phantasmati respondens eandem celeritatem habere debet, quam haberet, ubi eadem ab objecto sensibili in organum sensorium agente produceretur.

At-

Atque hinc patet ratio, cur quis sibi sentire videatur, quod imaginatur, v. gr. cur visionarii sibi persuadere valeant se quædam videre vel alio sensu percipere, quæ tamen ipsis minime apparent. Per præcipitantiam adeo judicant, qui visionarios ob visiones, quas crepant, in numerum impostorum referunt, qui contra conscientiam aliis impositurі ea jactant, quæ falsa esse ipsimet satis norunt. Nisi enim aliæ adsint rationes, quibus fidem eorum sublestam reddas, visionum falsitas ipsorum fidei nihil derogat, cum fieri possit ut quis bona fide fallat alios, dum propter ignorantiam naturæ animæ humanæ ipsemet fallitur. Nobis igitur dubium non est, non unam crepari visionem, quæ imaginationis intensæ effectus est.

§. 211.

Unde possibilitas intensionis imaginationis colligatur.

Quoniam effectus major est, si major fuerit ideæ materialis celeritas, quam ubi minor fuerit (§. 886. *Ontol.*), effectus vero major a causa majore, minor a minore pendeat, seu, quod perinde est, effectus major nonnisi vi majore, minor autem vi minore producitur (§. 926. *Ontol.*): *Si imaginationis vi producta idea materialis eadem celeritate gaudet, quam habet idea materialis ab objecto sensibili in organum producta*, consequenter *si quis sibi sensu percipere videtur, quæ imaginatur, facultate tamen imaginandi a causa nulla præternaturali turbata, vim imaginationis intendi posse inde arguitur* (§. 758. *Ontol.*).

Intensitas imaginationis non confundenda est cum ejus extensione, de qua diximus alibi (§. 198. *Psychol. empir.*). Etsi enim negandum non sit extensionem imaginationis sine ejus intensione concipi non posse; non tamen cum ea prorsus coincidit. Etenim imaginatio extendi dicitur, si plures ideas simul producere & per longum temporis spatium productas conservare apta redditur (*§. cit.*), id quod utique fieri non posse intelligitur, nisi hæc vis ad majorem gradum perducatur, quam quem communiter habet, consequenter si intendatur (§. 758. *Ontol.*), adeoque notionem intensitatis supponit notio extensionis. In extensione autem potissimum spectatur non quod intensitatis est, scilicet major gradus vis imaginationis, sed quod illi peculiare est, scilicet quod campus visionis

(ut cum Opticis loquamur) augeatur & ideæ conserventur diutius. In intensitate autem potissimum respicimus ad majorem phantasmatum claritatem ipsisque respondentium idearum materialium celeritatem.

§. 212.

Imaginationis intensitas asserta.

Quoniam dubitandum non est, quin inter eos, qui visiones seu apparitiones sibi factas jactarunt, fuerint, qui quod imaginabantur sibi videre visi sunt; quin *Imaginatio insigniter intendi possit, dubitandum non est.*

Poteram provocare ad exempla domestica, quibus ista intensitas imaginationis confirmatur. Etenim in adolescentia, deficiente adhuc judicio maturo, claritate idearum consequi conabar, quod rationis evidentia consequi negabatur: unde accidit, ut ad pervidendum ea, quæ phantasmatis insunt, omnem conatum adhiberem. Atque ita consecutus sum, ut tenebris aliquoties mihi imposuerit imaginatio, fallacia nonnisi aliquo tempore post detecta. Ceterum major imaginationis intensitas concipi non potest, quam ubi ad eum gradum perducitur, ut phantasmata eandem cum ideis sensualibus claritatem consequantur. Quoniam imaginationis intensitas, præsertim si extensio eidem accedat, plurimum utilitatis nobis affert in rebus cognoscendis aliisque ad earundem cognitionem perducendis; superest ut addamus, quomodo vim imaginationis intendere liceat.

§. 213.

Quomodo vis imaginationis intendatur.

Si vim imaginationis intendere velimus, omnem conatum adhibere debemus, ut attentionem in phantasmata dirigamus, eamque in iisdem defixam detineamus & quæ iisdem insunt pervideamus ac distinguamus. Etenim si attentionem nostram in phantasmata continuo dirigere conemur eamque in iis defixam detinere adsuescamus; hoc ipso efficitur, ut phantasmata majorem claritatem consequantur (§. 237. *Psychol. empir.*).

Cum-

Cumque ea, quæ ideis insunt, pervidere conamur eademque a se invicem ut distinguamus omnem adhibemus curam; attentionem dirigimus in ea, quæ phantasmatis insunt, adeoque hæc clariora efficimus (§. 237. *Psychol. empir.*). Dum vero attentionem in phantasmatis conservare studemus, contra idearum sensualium claritatem, quæ phantasmata adeo obscurant, ut ea subinde prorsus non appercipiamus (§. 99. *Psychol. empir.*), & attentionem impediunt (§. 238. *Psychol. empir.*), continuo nitimur & dum in tenebris ea pervidere conamur, quæ phantasmatis insunt, ad claritatem idearum sensualium perducere phantasmata continuo nitimur. Quamobrem cum vis imaginandi intendi minime possit nisi continuo usu; istiusmodi exercitiis eam intensitatem consequi nos debere, ad quam pervenire nobis datur, palam est.

Naturæ veluti impetu intenditur imaginandi vis, ubi in iis circumstantiis constituimur, ut ad istiusmodi exercitia de iis ne quaquam cogitantes adducamur, veluti Mathematicis, ac præsertim Geometris accidere solet, qui ab imaginatione sæpius expectant claritatem evidentiæ defectum suppleturam. Ita fervor pietatis in precantibus vel sacras meditationes foventibus affectuum vi attentionem in phantasmatis, quibus objecta convenientia repræsentantur, defigit defixamque retinet atque ideas alienas arcet, sicque ad imaginationis intendendæ exercitia tale quid non cogitantes adducit: id quod martyrum exemplo illustratur, qui attentione in futura vita defixa cruciatuum sensum vicerunt.

§. 214.

Media facilitandi vis imaginationis intensionem. Quoniam ad vim imaginationis intendendam requiritur, ut attentionem pro arbitrio in aliquam rem dirigas & in eadem defixam retineas ejusve impedimentis ita resistas, ne eidem obesse possint (§. 213.) gradus vero attentionis exercitatione comparantur (§. 248. *Psychol. empir.*); *qui vires imaginationis intendere voluerit, is diversis attentionis gradibus sibi comparan-*

dis

dis studere debet (§. 249. & seqq. Psychol. empir.) *utque semel acquisitos conservet atque perficiat operam dare tenetur* (§. 255. *Psychol. empir.*).

Quinam sint illi gradus diversi attentionis, alibi jam satis docuimus (§. 243. *& seqq. Psychol. empir.*). Quodsi eos perpendere volueris, palam erit singulorum aliquam esse in imaginatione intendenda usum: qui cum per se pateat, non opus est ut eundem hic commonstremus, ne præter necessitatem simus prolixi.

§. 215.

Tempus exercitiis intendendæ imaginationis conveniens initio.

Et quoniam actus imaginationis clariores sunt in tenebris & quando oculos claudimus, aliisque objectis absentibus, quæ cetera organa sensoria feriunt (§. 102. *Psychol. empir.*); *exercitiis, quibus vis imaginationis intenditur, initio impendendum est tempus nocturnum, vel vespertinum, & id inprimis, quo non multa objecta organa sensoria feriunt, vel oculi occludendi, ne lumen illabi possit.*

Initio nimirum seligendæ sunt circumstantiæ, quibus negotium facilitatur, ut citra molestiam consequaris, quod intendis. Et sane qui sua veluti sponte ad exercitia ista delabuntur, aut, si mavis, inscii ac vel inviti ad eadem trahuntur, ut fortunæ sit, quod hic a diligentia exspectatur; in circumstantias istas incidunt, quibus negotium facilitatur, & per eas ad id determinantur, quod quo tendat ipsimet ignorant: id quod in aliis quoque casibus non absimili modo contingere solet. Per universam philosophiam patebit, ejus beneficio in potestatem hominum redigi, quæ alias fortunæ sunt, ut jam certo consilio fieri possint, quæ alias nonnisi casu fiebant.

§. 216.

Tempus conveniens in progressu.

Quoniam tamen attentionem inter vehementes objectorum in organa sensoria actiones conservandi sibi comparaturus sæpius omnem adhibere debet conatum, ut eandem inter strepitus sensim sensimque majores, vel actiones objectorum in organa

na

na sensoria sensim sensimque vehementiores ad objectum aliquod pro arbitrio conservet (§. 249. *Psychol. empir.*), qui vero vires imaginationis intendere voluerit, hunc inprimis (§. 215.) attentionis gradum sibi comparare teneatur (§. 214.); *aliquam imaginationis intensitatem consecutus exercitia eam ulterius intendendi etiam interdiu oculis apertis & sensim sensimque inter majores strepitus, vel actiones objectorum in organa sensoria sensim sensimque vehementiores instituere debet.*

Si cui volupe fuerit veritatem corollarii præsentis liquidius introspicere, is demonstrationem, quam de acquirenda potentia attentionis inter impedimenta sensuum conservandi dedimus (§. 249. *Psychol. empir.*), relegat & accuratiori trutina expensam ad illud applicet: Quodsi enim ea ibidem non supponatur, hic commode apponi poterat. Qui vero de intendenda imaginationis vi curam, quam hic commendamus, suam fecerit; is corollarii præsentis veritatem ex se ipso capiet, quemadmodum & a nobis compertum est. Et hoc convictionis complementum in notionibus practicis præsertim non satis commendari posse arbitramur.

§. 217.

In intuenda idea universi anima certas observare tenetur leges. Quoniam enim integram ideam universi simul intueri nequit (§. 194.), necesse est ut detur ratio sufficiens, cur hanc potius partem intueatur, quam aliam (§. 70. *Ontol.*). Quamobrem cum ideam universi intueatur, quatenus nonnulla, quæ in eadem continentur, clare percipit (§. 193.); claræ perceptiones animæ rationes habent sufficientes, cur hæ jam potius animæ inexistant, quam aliæ. Et quia singulis infinita insunt (§. 186.), quæ cum mediate percipiantur (§. 195.) totaliter obscure percipiuntur (§. 201.); non minus necesse est detur ratio sufficiens, cur perceptiones istæ claræ, quibus intuitus ideæ universi absolvitur, hoc potius modo limitentur, quam alio (§. 70. *Ontol.*). Intelligibili itaque modo explicari

Intuitus ideæ universi cur legibus adstrictus.

poteſt, cur anima nunc has potius habeat, quam alias perceptiones claras & cur eædem hoc potius modo limitentur, quam alio (§. 321. *Ontol.*). Et quia poſita iſta ratione ſufficiente ponuntur hæ potius perceptiones claræ, quam aliæ eædemque hoc potius modo limitantur, quam alio (§. 118. *Ontol.*); determinatio illarum perceptionum, quibus intuitus ideæ univerſi abſolvitur, fit rationi convenienter (§. 113. *Ontol.*), conſequenter regulæ dantur, per quas perceptiones iſtæ, quibus intuitus ideæ univerſi comprehenditur, adeoque ipſe intuitus ideæ univerſi, utpote cum iisdem idem (§. 181. *Ontol.*), explicari poteſt (§. 475. *Ontol.*). Hæ vero regulæ cum & ipſæ ratione ſua nitantur (§. 70. *Ontol.*); principia dentur neceſſe eſt illarum regularum generalia (§. 866. *Ontol.*), conſequenter leges perceptionum, quibus intuitus ideæ univerſi abſolvitur (§. 84. *Pſychol. empir.*). Patet adeo animam in intuendo univerſo certas obſervare teneri leges.

Leges iſtiusmodi dari a poſteriori jam nuper evicimus & quænam eædem ſint docuimus (§. 85. 117. *Pſychol. empir.*): enimvero hic oſtenditur, cur legibus iſtiusmodi ſit opus. Fluunt nimirum ex finitudine naturæ humanæ, quæ ne particulam quidem univerſi, nedum integrum univerſum clare percipere valet. Quæ enim in Pſychologia empirica a poſteriori ſtabiliuntur, eorum ratio a priori reddenda eſt in rationali (§. 4.).

§. 218.

Quænam ad intuitum univerſi referantur.

Ad intuitum univerſi pertinent & ideæ ſenſuales, & phantasmata clara. Singuli enim ideæ ſenſuales & phantasmata, involvunt ſtatum integrum univerſi, ad quem referuntur (§. 182.) atque tam illa (§. 95. 48. 24, *Pſychol. empir.*), quam hæ (§. 93. 92. *Pſychol. empir.*) in perceptionum numero ſunt. Quatenus igitur claræ ſunt ad intuitum ideæ univerſi ſpectant (§. 193.).

§. 219.

§. 219.

Quoniam intuitus ideæ universi certis legibus necessario adstringitur (§. 217.); igitur *non minus phantasmata, quam ideæ sensuales certis legibus necessario adstringuntur* (§. 218.). *Necessitas legum idearum sensualium & phantasmatum.*

Quod id obtineat, ostensum est in Psychologia empirica (*not.* §. 217.): quod id fieri debeat, nequaquam vero fieri possit, ut ideæ sensuales atque phantasmata nullis legibus adstringantur; hic evincitur. Præsens adeo doctrina superflua non est. Necessitas legis idearum sensualium seu sensationum speciali ratione evinci poterat. Etenim lex sensationum continet determinationes essentiales animæ (§. 78.), atque adeo in ipsa animæ essentia continetur. Quamobrem cum essentiæ rerum sint absolute necessariæ (§. 303. *Ontol.*); absolute quoque necessarium est, ut animæ in sensationibus observent hanc legem.

§. 220.

Lex sensationum aliam se superiorem seu priorem non agnoscit. Lex enim sensationum continet determinationes essentiales animæ (§. 78.), consequenter ex ea intelligitur, quod anima eandem observare teneatur, quia hanc habet essentiam. Non igitur datur ejus aliqua ratio, præterquam essentia animæ (§. 56. *Ontol.*). Enimvero essentia primum est, quod de ente concipitur (§. 144. *Ontol.*). Quamobrem lege sensationum alia prior, unde pendeat, concipi nequit (§. 851. *Ontol.*). *Prima lex perceptionum.*

Scilicet lex sensationum seu idearum sensualium est, quod producta in organo sensorio a sensibili mutatione in mente eidem coëxistat sensatio per illam intelligibili modo explicabilis (§. 85. *Psychol. empir.*). Anima igitur, cujus essentia (§. 66.) atque natura in vi universi repræsentativa consistit, situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 67.), ideo observare tenetur hanc legem, quia possibile est ab ente aliquo simplici ita repræsentari hoc universum, ut objecta in organum sen-

ſorium immediate agentia pro mutatione eidem inducta clare percipiantur (§. 154. *Ontol.*). Unde lex ſenſationum ponitur poſita eſſentia animæ, neque adeo eadem prior aliqua concipi poteſt.

§. 221.

Lex ſenſationum cur non adverſetur libertati.

Lex ſenſationum non tollit libertatem. Per legem enim ſenſationum ideæ ſenſuales in anima quoad actualitatem ſuam pendent a ſitu corporis in univerſo & mutatione in organo ſenſorio contingente (§. 85. *Pſychol. empir.*). Enimvero ſi ex decreto animæ ob ſenſationes prævifas ſitus corporis mutetur vel non mutetur, nec alio quocunque modo impedias, ne ſenſibile in organum agat, vel quid eo fine agas, aut ab aliis fieri jubeas, ut ſenſibile aliquod percipias; ſenſationes a libertate animæ pendent (§. 151. 152. 153.), adeoque ſenſationes a libertate animæ pendent, quia legem ſenſationum obſervat. Lex itaque ſenſationum libertatem tollere nequit.

Qui animæ lege ſenſationum neceſſitatem in ſentiendo imponi opinantur, quid dicant non intelligunt, confuſis & obſcuris notionibus, immo terminis inanibus ſemetipſos confundentes. Ex ipſa enim lege ſenſationum apparet, ſi detur aliqua animæ in decernendo motu corporis ad organorum ejusdem libertas, tantam eſſe in ſentiendo libertatem, quantam dari poſſibile. Quamobrem ubi hæc libertas evicta fuerit, quemadmodum a nobis factum eſt (§. 942. *Pſychol. empir.*), ac nemo non in ſemetipſo ſingulis momentis experitur; eidem legem ſenſationis conſentaneam eſſe conſtat, quemadmodum ex demonſtratione propoſitionis præſentis claret.

§. 222.

An lex ſenſationum libertatem reſtringat.

Lex ſenſationum libertatem animæ ne reſtringit quidem. Etenim vi legis ſenſationum eædem dependent a ſitu corporis in univerſo ac organorum conſtitutione (§. 85. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum in eo eſſentia atque natura animæ conſiſtat, ut ſibi repræſentet hoc univerſum pro ſitu corporis organici in

in universo & convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 66. 67.); alia libertas in sentiendo concipi nequit, quam quæ sese in decernendo situ corporis & circa usum organorum exerit. Quoniam itaque lex sensationum in ea nihil immutat (§. 151. & seqq.); lex sensationum libertatem animæ in sentiendo nullatenus restringit.

Leges morales, sive naturales fuerint, sive positivæ, libertatem hominis restringunt ad unam partem contradictionis, cum potentia physica extendatur ad utramque; non tamen ideo dicuntur tollere libertatem, cum nemo non intelligat hac lege nihil in natura hominis immutari. Multo minus igitur libertati adversa censeri potest lex sensationum, cum libertatem ne quidem restringat, sed tantam relinquat, quanta per naturam rerum ipsiusque animæ dari potest. Si quis legem sensationis libertati adversam existimat, quod stante ea sine organis sentire non liceat, nec adeo sensu percipere detur, nisi quæ in organa sensoria agunt & convenienter mutationi, quam organorum constitutio admittit; is libertati humanæ adversum pronunciare tenetur, quod volare & pondus quantumcunque movere nequeat, hoc est, existere desiderat, quæ possibilitate intrinseca destituuntur contra prima philosophiæ principia (§. 132. *Ontol.*).

§. 223.

Lex imaginationis rationem aliquam in lege sensationis habere debet. Dum enim imaginamur, sensibilia absentia nobis repræsentamus (§. 92. *Psychol. empir.*), adeoque ea, quæ in organa sensoria agere nequeunt. Quoniam itaque anima vi essentiæ atque naturæ suæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organo sensorio contingunt (§. 66. 67.), adeoque sensationes primæ sunt mutationes, quæ per essentiam atque naturam in anima contingunt: in his contineri debet ratio, cur hæc potius imaginemur quam alia, eaque potius hoc modo, quam alio imaginemur (§. 160. *Ontol.*). *Legis imaginationis ratio.*

Ipsa lex imaginationis,quam a posteriori stabilivimus (§. 117. *Psychol. empir.*), hoc ipsum abunde loquitur. Sed nostrum jam est a priori stabilire, quæ per experientiam nobis certa sunt.

§. 224.

Legis imaginationis demonstratio.

Si in quid, quod sensu percipimus attentionem nostram dirigimus; vi imaginationis ea percipere debemus, quæ antea cum eo percepta fuere sensu; seu vis imaginationis reproducere debet ideam totalem, cujus pars erat id, in quod attentionem nostram jam dirigimus. Lex enim imaginationis rationem aliquam habere debet in sensationibus (§. 223.). Quamobrem cum ea sensationum clarior sit ceteris, in quam attentionem nostram dirigimus (§. 237. *Psychol. empir.*), ut adeo veluti sola nobis jam præsens existimetur; in ea potissimum ratio quærenda, cur aliquid rei absentis percipiamus. Enimvero anima sibi repræsentare nequit sensibilia nisi convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis accidunt (§. 62.), adeoque nec absentia, nisi convenienter mutationibus, quas antea in organis sensoriis produxerunt, consequenter vi perceptionum præsentium seu sensationum perceptiones rerum antea sensu perceptarum reproducere debet. Quoniam igitur ratio nulla est,cur perceptionem aliquam præteritam potius reproducat, quæ nihil cum præsente commune habet, quam eam, cujus præsens, in quam attentio dirigitur, pars quædam est, ut adeo ea in præsente totali & præterita quadam una contineatur; hanc utique reproducere debet, cujus pars erat partialis ista perceptio, in quam attentio jam dirigitur.

Atque adeo jam intelligitur, cur anima sequatur legem imaginationis, quam a posteriori stabilivimus (§. 117. *Psychol. empir.*), scilicet quod, si qua simul percipimus & unius perceptio denuo producatur, imaginatio & perceptionem alterius producat. Hanc, non aliam obtinere posse legem ex natura animæ jam manifestum est, cum ex Psychologia empirica tantum-

tummodo constaret, quod anima eandem sequatur, non vero quod sequi debeat. Quamobrem superfluum censeri nequit, quod, quæ a posteriori satis certa sunt, eadem a priori evincamus. Cognitio a priori aliquid superaddit cognitioni a posteriori, quo ipsamet destituitur, quod tamen scire utile est.

§. 225.

Legis imaginationis complementum.

Quoniam phantasmata præsentia eodem modo insunt phantasmati cuidam alteri per modum partis communis, quo idea sensualis præsens inest phantasmati cuidam, cum, quæ nunc in phantasmatum numero sunt, olim in idearum numero fuerint; *si in quid, quod in phantasmate præsente continetur, attentionem dirigimus; vi imaginationis id quoque percipere debemus, quod antea una cum re per phantasma præsens repræsentata percipiebatur* (§. 224.).

Nimirum quod de sensatione præsente admittis, idem quoque de phantasmatis præsentibus admitti debere nemo non agnoscit, qui rationem perspicit, cur in priore casu locus sit legi imaginationis. Ceterum si corollarium hoc adjicias propositioni præcedenti, ex qua infertur; lex imaginationis integra habetur. Completur nempe reducendo casum alterum ad primum, ut sub eodem contentus videatur. Inservit autem hæc altera legis imaginationis pars seriei phantasmatum continuandæ, quemadmodum ex ipsa lege patet atque experientia confirmat. Patet jam ratio, cur legem imaginationis generaliter de perceptionibus quibusvis enunciaverimus (§. 117. *Psychol empir.*). Ad usum enim servit generalis enunciatio: ad demonstrandam legem commodius est, si in casu speciali, a quo series phantasmatum incipit & imaginandi initium capitur, primum enuncietur & casus alter sigillatim enunciatus itidem ad eundem reducatur. Non addimus casum tertium quem comminisci licet, scilicet quando phantasmata arbitrario formata a nobis una cum ideis sensualibus vel phantasmatis aliis conjunguntur: propterea quod ea, quæ ex lege imaginationis deducuntur, inter regulas imaginationis locum merentur (§. 115. *Psychol. empir.*). Regulas autem ex lege imaginationis

tionis

tionis jam alibi deductas & ab aliis legis applicatione facile deducendas, ubi iisdem opus fuerit, hic non commemoramus.

§. 226.

Idearum materialium reproductio. *Idea materialis, quæ ideæ sensuali respondet, reproducit ideam materialem antea cum eadem actione sensibilis in organum sensorium producta.* Si quid enim sensu percipimus & in id attentionem nostram dirigimus; vi imaginationis reproducitur perceptio, quam alias una cum perceptione præsente una habuimus (§. 224.). Enimvero si quid sensu percipimus, ideæ sensuali, quæ animæ inexistit, respondet materialis in cerebro (§. 113.) & si quod vi imaginationis phantasma producitur, eidem etiam in cerebro idea materialis respondet (§. 206.). Quamobrem idea materialis, quæ ideæ sensuali respondet, resuscitat ideam materialem, quæ ante una cum ista actione sensibilis in organum sensorium una producebatur.

Mechanismus cerebri nobis nondum adeo notus est, ut ex eodem demonstrare possemus, quod idea materialis a specie impressa pendens reproducere debeat ideam materialem alias cum ipsa una productam, utut non negemus istiusmodi demonstrationem in se possibilem esse. Ex iis adeo, quæ in anima contingunt, colligendum quid in corpore fiat.

§. 227.

Imaginatio quatenus corpori inest. *Imaginationem materialem seu corpori inexistentem* appello facultatem producendi ideas materiales respondentes phantasmatis, seu nulla immediata actione sensibilis in organo sensorio. Quoniam ideis materialibus actione sensibilium in organa sensoria productis una producuntur alia, quæ phantasmatis respondent, seu quæ a nulla actione immediata sensibilis in organa sensoria pendent (§. 226.); *imaginationem materialem dari immateriali contradistinctam, quæ in anima datur* (§. 92. *Psychol. empir.*), *seu imaginandi quandam facultatem corpori quoque inexistere patet.*

Etsi

Etsi imaginatio materialis seu corpori inexistens existere non intelligitur nisi a posteriori, quatenus causæ materiales eandem corripere & corrigere deprehenduntur (§. 205.), nisi quod in systemate harmoniæ præstabilitæ ejus pateat a priori existentia (*not.* §. *cit.*); ex ea tamen subinde petere licet rationes eorum, quæ de phantasmatis observantur, immo ex iis colligere datur, quæ de imaginatione immateriali facultate animæ per observationem non patent, aut non patent facile, ita ut attentionem exacui opus sit notitia ejus, quod observari debet. Qua in re Psychologia rationalis convenit cum Astronomia, quemadmodum norunt qui eandem intimius perspexerunt. Ceterum hæc ipsa ratio nos movet ad imaginationem corpoream seu materialem paulisper contemplandam.

§. 228.

Sedes imaginationis materialis.

Quoniam imaginatio producit ideas materiales in cerebro, quæ phantasmatis respondent (§. 227.), ideæ autem materiales in cerebro producuntur (§. 112.); *sedes imaginationis materialis in cerebro existit.*

Atque hinc est, quod a statu cerebri pendeat, & morbi cerebro infesti eidem quoque insidientur, eandemque turbent, immo corrumpant.

§. 229.

Cur phantasmata pendeant a sensatione.

Nullum phantasma in anima existere potest nisi præcedat quædam sensatio. Etenim si phantasma quoddam in anima existere debet, eidem coëxistat necesse est in cerebro idea materialis (§. 206.), consequenter motus quidam in cerebro, qualis actione sensibilis in organum sensorium alias excitari solet (§. 112. 205.). Enimvero naturaliter motus nullus nascitur nisi ex motu præcedente (§. 304. *Cosmol.*): necesse igitur est, ut detur in cerebro motus quidam, qualis est, in quo ideæ materiales consistunt, antequam idea quædam materialis in cerebro oriri queat. Sed cum istiusmodi motus ratio sufficiens non reperiri possit, nisi tandem supponas aliquem actione sensi-

bilis alicujus in cerebro productum, adeoque ideam quandam materialem ideæ ſenſuali reſpondentem (§. 114.); nulla orietur idea materialis phantasmati reſpondens, niſi præcedat quædam ſenſibilis alicujus in organum ſenſorium actio, conſequenter ſenſatio (§. 65. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum non detur in anima phantasma, niſi eidem coëxiſtat idea materialis in cerebro (§. 206.); nullum phantasma in anima exiſtere poteſt, niſi præcedente quadam ſenſatione.

Cum ſuperius (§. 64.) generaliter evinceremus, omnes mutationes animæ a ſenſatione originem ducere, & inductione eorum uteremur, quæ in Pſychologia empirica a poſteriori ſtabilita fuerant; oſtendimus quoque phantasmata non produci niſi prævia ſenſatione. Hoc vero minime obſtat, quo minus ejusdem ratio reddatur idemque adeo a priori demonſtretur. Et quamvis ratio quoque jam pateat per ea, quæ paulo ante de lege ſenſationis atque imaginationis demonſtrata ſunt (§. 217. & ſeqq.); nec tamen hoc ipſum obſtat, quo minus quoque ratio reddatur ex natura imaginationis materialis. Habet enim id peculiare ſibi Pſychologia rationalis, quod eorum, quæ animæ inſunt aut ineſſe poſſunt, duplex dari poſſit ratio, altera ex iis, quæ animæ inſunt, derivanda, altera vero ex iis, quæ ad corpus pertinent, arceſſenda, propterea quod per naturam & eſſentiam inſunt animæ, quorum interpres corpus eſt (§. 66. 67.).

§. 230.

Idearum materialium & ſenſualium debilitatio. *Ideæ materiales, quæ ſenſualibus reſpondent, ſucceſſive imminuta celeritate debilitantur: ipſæ autem ſenſuales continuo fiunt debiliores, donec prorſus extinguantur.* Conſtat experientia ſatis nota, ſi Solem occaſui proximum intuentes oculos ſubito claudimus, imaginem Solis aliquoties recurrere, ſed continuo minus claram, donec tandem prorſus obſcura ſeu nigra appareat, antequam penitus evaneſcat. Diverſæ igitur ideæ ſenſuales diverſa claritate præditæ ſibi invicem ſuccedunt, & claritas continuo decreſcit, antequam totæ evaneſcant. Unde patet

patet ideas ſenſuales in anima decreſcente continuo claritate extingui.

Enimvero ideis ſenſualibus diverſis diverſæ quoque in cerebro reſpondent materiales (§. 114.). Quamobrem cum ideæ ſenſuales Solem nobis repræſentantes aliæ aliæque ſibi invicem ſuccedant *per demonſtrata;* diverſæ quoque ideæ materiales in cerebro ſibi invicem ſuccedere debent. Differunt autem ideæ ſenſuales claritate & ea continuo decreſcente tandem extinguuntur *per demonſtrata.* Ergo ideæ materiales celeritate differre & hac continuo decreſcente tandem extingui debent (§. 126.).

Provocavimus ad exemplum Solis, propterea quod ſenſatione forti opus eſt, ut ſucceſſivam ideæ ſenſualis extinctionem obſervare poſſis: in aliis enim caſibus idem haud facile obſervatur, non tamen ideo negari poteſt, cum nulla dari poſſit ratio, cur una idea ſenſualis aliter extingui debeat, quam ceteræ. Immo potius pro eodem modo extinctionis idearum ſenſualium promiſcue omnium militat communis ratio, quod natura non admittat varietatem niſi in identitate, nec temere diſſentiat a ſeipſa.

§. 231.

Idearum ſenſualium in phantasmata mutatio.

Ideæ ſenſuales degenerant in phantasmata & illis reſpondentes materiales in materiales, quæ his reſpondent. Etenim ideæ ſenſuales imminuta continuo celeritate debilitantur, donec tandem extinguantur (§. 230.). Quamobrem cum ideæ ſenſuales a phantasmatis in eo differant, quod minore claritate fulgeant (§. 96. *Pſychol. empir.*) & per hoc quoque a ſe invicem diſtinguantur (§. 97. *Pſychol. empir.*), ita ut actus imaginationis ſenſationibus debilioribus æquipolleant (§. 98. *Pſych. emp.*); ideæ ſenſuales eam tandem claritatem adeptæ, quæ phantasmatis convenit, phantasmatis æquipollent ſeu in ipſa degenerant.

Similiter ideæ materiales, quæ ſenſualibus reſpondent, con-

tinuo decrescente celeritate fiunt debiliores, donec omnis tandem motus penitus extinguatur (§. 230.). Enimvero ideæ materiales in motu minus celeri consistunt, si phantasmati, quam si ideæ sensuali respondent (§. 208.). Quamobrem ideæ materiales, quæ sensualibus respondent, in eas abeunt, quæ phantasmatis coëxistunt.

Convenit hoc experientiæ. Etenim si objectum quodcunque visu percipias, v. gr. si arborem intuearis, & statim oculos claudas; objectum istud, veluti arborem, tibi adhuc imaginaris. Idea autem, quam tunc habes, eadem prorsus est, quæ alias est arboris visu alias perceptæ, & cujus nunc minime præsentis tantummodo recordaris. Eadem obscuritate laborat, quæ deprehenditur in imagine ultima Solis recurrentis, clausis oculis (§. 230.).

§. 232.

Ratio legis imaginationis mechanica.

Quoniam idea sensualis, quæ phantasma rei cujusdam olim sensu perceptæ reproducit, est pars perceptionis cujusdam jam reproductæ; evidens est *idea sensuali præsente degenerante in phantasma vi imaginationis eidem sociari, quæ antea, cum in numero idearum sensualium existeret, sociata fuere* (§. 231.), *adeoque motum in cerebro exceptum per amplius spatium diffundi, per quod scilicet diffundebatur, cum antea in eodem existeret.*

Atque adeo propius apparet ratio legis imaginationis, quæ multo adhuc clarior foret, siquidem structura cerebri nobis magis explorata esset, ut luculenter constaret, quomodo motus ille per spatium amplius diffundi possit, propterea quod antea hoc modo diffundebatur. Non minus autem in cerebro, quam in anima evidens est, quod lex imaginationis cum lege sensationis hoc pacto connectatur, quemadmodum eam connexam esse debere constat (§. 223.).

§. 233.

Modus conservandi ideam sensibilis.

Quomodo objectum aliquod sensu percipitur; idea tam materialis, quam ei respondens sensualis continua productione conser-

servatur. Ponamus e. gr. nos intervallo temporis dato, veluti durante uno scrupulo primo, oculis immotis aliquod contueri objectum, puta arborem. Sumamus tempusculum minutissimum, quo visu percipitur arbor. Patet illo tempusculo & motu ad cerebrum usque propagato (§. 111.) produci in cerebro ideam arboris materialem (§. 112.), & in anima cooriri ideam sensualem (§. 113.). Enimvero nec ideæ sensuales, nec materiales per se subsistunt, sed illæ imminuta continuo claritate in phantasmata, hæ vero decrescente continuo celeritate in ideam materialem phantasmati respondentem degenerant (§. 231.). Quamobrem si utræque evanescere non debent, reproducendæ sunt, antequam decrementum claritatis ipsique respondens decrementum celeritatis (§ 125.) fuerit perceptibile. Quamdiu vero arborem immotis oculis intuemur, lumen ab eodem in oculos illapsum continuo eodem modo agit in nervos opticos, atque adeo eadem continuo est species impressa (§. 112.). Quamobrem eadem quoque continuo producitur idea materialis (§. 115.) eademque sensualis (§. 118.). Patet itaque ideam non minus sensualem, quam ipsi respondentem materialem continua sui productione conservari.

Motus fibrillis nerveis impressus non potest tardior fieri, quia continua actione sensibilis in organon instauratur, antequam decrementum fuerit perceptibile: quemadmodum chorda, quæ continuata actione huc illucque trahitur, motum acquisitum eundem tuetur. Et hoc simili haud obscure indigitatur modus, quo eadem celeritas motus, in quo idea materialis consistit, & consequenter ipsi respondentis ideæ sensualis claritas invariata aliquandiu subsistit.

§. 234.

Quoniam idea sensualis conservari nequit, nisi continua sui productione (§. 233); ideæ autem sensuali in cerebro constanter respondet materialis (§. 113.), quæ produci nequit nisi sensi- *Medium eam conservandi.*

ſenſibili in organum ſenſorium agente (§. 111.); *ſi ideam ſenſualem conſervare volueris, objectum per totum illud ſpatium temporis ad organon applicare, veluti viſibile oculis directe opponere teneris.*

Hæc equidem a poſteriori ſatis patent, ut ſuperfluum videatur talia moneri: ſuperfluum tamen non eſt, cum ſic pateat nulla arte effici poſſe, ut ideam ſenſibilis conſerves ſemoto objecto. Patet autem hinc perperam conferri ideas ſenſuales cum figuris ceræ impreſſis: hæ enim ſubſiſtunt, nec continua productione indigent, ut conſerventur.

§. 235.

Reproductionis idearum conſervatricium tempus.

Idea materialis ſenſuali reſpondens jam in eam, quæ phantasmati reſpondet, degenerat, dum ſenſualis conſervatrix reproducitur: ſimiliterque in anima idea ſenſualis, qua ad conſervationem opus eſt, reproducitur, dum ſenſualis præſens in phantasma jam degenerat. Idea enim materialis, quæ ſenſuali reſpondet, conſiſtit in motu ex organo ſenſorio ad cerebrum usque propagato (§. 112.). Quoniam motus non fit niſi in tempore (§. 649. *Ontol.*); tempuſculo aliquo opus eſt, quo motus fibrillis nerveis impreſſus ad cerebrum usque propagatur (§. 111.). Quamobrem cum idea materialis in cerebro ſtatim degenerare incipiat in eam, quæ phantasmati reſpondet, ubi primum ad illud propagatus fuit motus fibrillis nerveis in organo impreſſus (§. 231.); dum motus repetita actione ſenſibilis per nervos ſenſorios ad cerebrum propagatur, idea materialis præſens in eam degenerat, quæ phantasmati reſpondet. Ergo dum ſenſualis conſervatrix reproducitur (§. 233.), idea materialis anterior jam in eam, quæ phantasmati reſpondet, degenerat.

Jam nulla in anima exiſtit idea ſenſualis, niſi in cerebro exiſtat idea materialis, cui iſta reſpondet (§. 113. 114.). Sed idea materialis anterior jam in eam degenerat, quæ phantasmati reſpon-

ſpondet, dum idea materialis ſenſualis conſervatrix reproducitur *per demonſtrata.* Ergo idea ſenſualis jam in phantasma degenerare debet, dum ſenſualis producitur, qua ad conſervationem opus eſt.

Non licet objicere, nos nullum percipere tempus inter impreſſionem in organum & ideam ſenſualem in anima, adeoque nullum intercedere. Neque enim omne tempus ſenſu perceptibile eſſe loquuntur obſervationes microſcopicæ, ad quas alibi (*not.* §. 583. *Ontol.*) provocavimus. Immo non deſunt phænomena alia, quæ aperte loquuntur in tempore quædam fieri, ubi tempus nullum percipimus. Accenſio pulveris pyrii fit ſucceſſive, ita ut plura concipi debeant tempuſcula, quibus abſolvitur totalis unius granuli accenſio. Nullum tamen horum tempuſculorum diſtincte percipere licet.

§. 236.

Quoniam igitur ideæ olim ſociæ materialis exiſtentis una reproducuntur, dum, quæ ſenſuali reſpondet, in phantasma abit (§. 232.); *imaginatio quoque operatur, etſi ideæ ſenſuales conſerventur.* ***Cur imaginatio operetur idea ſenſuali conſervata.***

Atque hac potiſſimum de cauſa propoſitionem præcedentem præmiſimus, ne quis in dubium vocare poſſet, quæ de ratione legis imaginationis paulo ante (*not.* §. 232.) obſervavimus.

§. 237.

Dum idea, in quam dirigitur attentio, in phantasma abit; ideæ ſociæ phantasma compoſitum complentes appercipiuntur pro gradu attentionis conſervatæ: quamdiu vero idea ſenſualis phantasmatis productrix & ad eam attentio conſervatur; phantasma, in quod ſenſualis degenerat, non appercipitur. ***Apperceptio phantasmatis.*** Dum enim idea, in quam dirigitur attentio, in phantasma abit; efficere conamur, ut ea in perceptione compoſita præſente majorem claritatem ceteris habeat (§. 237. *Pſychol. empir.*), adeoque eam magis appercipiamus ceteris (§. 235. *Pſychol. empir.*). Quam-

Quamobrem cum cetera, quæ una percipiuntur, vix ac ne vix quidem appercipiamus (§. 245. *Psychol. empir.*), cum attentio ad plura simul non nisi multo, longo ac perdifficili exercitio comparetur (§. 251. *Psychol. empir.*), nec attentionem inter plura objecta partiamur, nisi quando potentia eam partiendi acquisita uti volumus (§. 251. *Psychol. empir.*); phantasma, in quod abit idea sensualis, statim appercipimus, consequenter cum ideæ sociæ phantasma compositum complentes eodem claritatis gradu cum phantasmate partiali ex idea sensuali genito gaudere debeant, nulla diversitatis ratione existente (§. 70. *Ontol.*), eædem simul appercipiuntur. Quo major itaque attentio ad ideam sensualem phantasmatis productricem conservatur, eo majorem claritatem habet phantasma (§. 237. *Psychol. empir.*), consequenter eo magis ideas socias idem ingredientes appercipimus.

Enimvero quamdiu idea sensualis phantasmatis productrix conservatur, continuo producitur & in locum phantasmatis vix nascentis statim iterum succedit (§. 233.), adeoque phantasma hoc, in quod idea sensualis degenerat, non appercipitur (§. 99. *Psychol. empir.*).

Experientia hoc satis confirmat. Ponamus enim, tibi obvium fieri hominem, quem in templo vidisti. Dum attentionem tuam omnem in eundem dirigis; idea templi interioris, in quo eundem vidisti, una reproducitur, quæ per legem imaginationis facile in ideam exterioris degenerat. Ideæ templi tibi magis conscius es quam hominis in eo sedentis, quamdiu eundem contueris & attentionem tuam a phantasmate templi, quod eundem hominem quasi in templo sedentem exhibet, in ideam sensualem ejusdem quasi retrahi observas, cum perdifficile sit ad ideam sensualem & phantasma simul eodem gradu conservare attentionem: quæ enim ratio est, ut plerumque statim evanescere videatur phantasma. Ceterum me non monente percipitur; phantasma, in quod abierat idea sensualis, interire; dum sensualis redintegratur, quia mate-

materialis idea respondens sensuali & phantasmati eundem in cerebro locum occupat. Quoniam tamen ob ea, quæ inde porro consequuntur, hæc attentius considerari consultum est; ideo in numerum propositionum psychologicarum mox referenda nobis veniet, ubi corollarium aliquod præsenti adjecerimus.

§. 238.

Quoniam vero *idea sensualis* non reproducitur, ubi in phantasma abit, actione in organum sensorium impedita (§. 81. *Psychol. empir.*); *phantasma, in quod abit, una cum ideis sociis phantasma compositum complentibus una appercipitur, actione sensibilium in organum sensorium impedita*, veluti *clausis oculis, si sensibile fuerit visibile.* *Modus phantasma producens appercipiendi.*

Experientia dicta confirmat, modo ad eam sufficientem afferre possis attentionem & acumen psychologicum tibi comparaveris, quo ad pervidendas modificationes animæ opus est: id quod continuo attentionis excitandæ ac conservandæ exercitio comparatur, ubi præsertim præcesserit acumen in distincte rimandis iis, quæ rebus in sensum incurrentibus insunt, sese exerens. Quamobrem caveant ne per præcipitantiam experientiam in dubium vocent, qui ad eam capiendam nondum apti. Nullus autem dubito fore, quin sedula meditatione eorum, quæ nos in Psychologia tam empirica, quam rationali exposuimus, acumen istud acquiratur & perficiatur, quemadmodnm in ceteris cum gradu cognitionis crescit acumen rebus ad eam spectantibus pervidendis & ipsi cognitioni augendæ proficuum.

§. 239.

Idea materialis respondens phantasmati, in quod abit sensuales, interit, dum redintegratur sensualis. Idea enim materialis, quæ in motu ad cerebrum propagato consistit (§. 112.) imminuta continuo celeritate debilitata (§. 230.), in ideam materialem, quæ phantasmati respondet, abit (§. 231.), consequenter phantasmati respondens idea materialis, in quam sensualis *Interitus ideæ materialis phantasticæ in redintegratione sensualis.*

abit, eundem locum occupat in cerebro, in quo hæret idea materialis sensuali respondens. Quodsi organi sensorii erga sensibile situ immutato idea sensualis redintegratur; idea materialis eidem respondens denuo producta (§. 233.), eundem quoque locum occupare debet, quem occupabat in cerebro primum producta motu iisdem fibrillis nerveis impresso ad eundem quoque cerebri locum propagato (§. 111.). Quamobrem cum motus, in quo consistit idea materialis phantasmati respondens, in locum ideæ sensualis succedenti, nonnisi celeritate differat a motu, in quo consistit idea materialis actione sensibilis in organon sensorium redintegrata, hæcque celeritas priori major sit *per demonstrata*, adeoque differentia in gradu constituta (§. 156. *Cosmol.*) minor in majore tanquam pars in toto contineatur (§. 750. *Ontol.*) atque hinc ad totum pertineat (§. 341. *Ontol.*); impossibile omnino est ut idea materialis phantasmati, in quod sensualis abierat, respondens adhuc subsistat, dum sensualis redintegratur. Illam igitur in redintegratione hujus interire patet (§. 541. *Ontol.*).

Nimirum si quis admitteret, phantasmati & ideæ sensuali respondentes ideas materiales simul subsistere posse; is affirmaret idem mobile eodem momento & majore & minore celeritate moveri: id quod manifeste contradictorium (§. 30. *Ontol.*), neque admitti potest (§. 28. *Ontol.*).

§. 240.

Phantasmatis propagatio. *Si phantasma rei, quam nunc sensu percipimus, una appercipere debemus; idea materialis primum producto respondens sui diffusione aliam producere debet, cui phantasma illud respondet.* Quoniam enim idea materialis, quæ sensuali primum productæ, sensibili in organum agere incipiente, degenerat in ideam materialem, quæ phantasmati ejusdem objecti respondet (§. 231.) eidemque sociantur ideæ materiales, quæ alias, cum idem sensibile perciperemus, sive numero, sive genere aut specie,

prout

prout attentio noſtra in numericas, vel genericas aut ſpecificas differentias dirigitur (§. 104. 105. *Pſychol. empir.*), eidem ſociatæ fuerant (§. 232.); primi phantasmatis compoſiti, quod idea ſenſuali ad evaneſcentiam vergente oritur (§. 230.), phantasma ſenſibilis ſic ortum eſt pars, eique reſpondens idea materialis eundem locum occupat, quem occupat ideæ ſenſuali conveniens. Enimvero ſi ſenſibile & ejus phantasma una percipitur; illi & huic reſpondentes ideæ materiales una in cerebro exiſtere debent (§. 113. 206.) adeoque, cum in motu diverſæ celeritatis conſiſtant (§. 208.), eundem in cerebro locum occupare nequeunt. Neceſſe igitur eſt ut ex motu, in quo prima idea materialis phantasmati primo reſpondens conſiſtebat, naſcatur motus, in quo conſiſtit ſecunda idea materialis phantasma ſenſibilis juxta ſenſibile exhibens, conſequenter idea materialis phantasmati primum producto reſpondens ſui diffuſione aliam producit, cui phantasma alterum reſpondet, quod ſenſibilis phantasma una cum ipſo ſenſibili apperceptibile exhibet.

Sequitur propoſitio præſens ex antecedentibus ſua ſponte, utut defectu terminorum attentione opus ſit ad conſecutionem clare percipiendam. Obſervatu quoque non adeo facilia ſunt, quæ de origine idearum materialium phantaſticarum docentur, propterea quod & difficilis ſit apperceptio ſenſibilis & ejusdem phantasmatis ſimultanea, ut absque acquiſito quodam acumine vix in anima detur, & mutationes perceptionum adeo celeres ſunt, ut ad omnes, quæ ſibi invicem ſuccedunt, vix animum advertere valeamus. Difficultatem hanc ipſimet experti ſumus, utut eam non prorſus invincibilem deprehenderimus. Hæc ideo monemus, ne quis per præcipitantiam in cognitione pſychologica ſibi obicem ponat: quamvis nobis perinde ſit, quid unusquisque de ſeipſo ſtatuere velit. Quomodo vero motus in cerebro ad alia ſpatia diffundatur, hic loci explicare minime valemus, propterea quod nondum definivimus, num motus iſte, qui organo ſenſorio ab ob-

jecto imprimitur, consistat in nuda fibrillarum nervearum oscillatione, an in motu fluidi cujusdam subtilis, quod a nonnullis fluidum nerveum, ab aliis spiritus animalis appellatur, an in oscillatione fibrillarum & motu progressivo spirituum animalium simul: in quod demum suo tempore in Physica inquiremus, ubi ea, quæ ad corpus spectant, ex instituto sumus tradituri. Absit autem ut quis sibi persuadeat, idearum materialium diffusionem in cerebro magis favere spirituum animalium motui, quam oscillationi fibrillarum; neque enim difficilius eadem explicatur per impulsum fibrillarum oscillantium in contiguas, quam per progressum spirituum animalium, ut adeo præsens phænomenon non sit decisivum. Sed hanc controversiam jam agitare minus lubet, ne præter necessitatem dogmata psychologica pluribus disputationibus obnoxia reddamus, ob novitatem suspecta iis, qui omnia damnant vel nescio quo veneno infecta existimant, quæ ipsimet olim in scholis non didicerunt. Placuit igitur nobis non assumere, nisi quod ab omnibus concedi debet, actione sensibilis in organum motum fibrillis nerveis sensorium nervum componentibus imprimi eundemque ad cerebrum propagari, distincta motus explicatione, quantum dari potest, ad philosophiam naturalem proscripta.

§. 241.

Facilitas reproductionis idearum materialium cerebro acquisita.

Si qua idea materialis sæpius fuerit producta, vel diu conservata; cerebrum reproductionis facilitatem contrahit. Quoniam enim ideæ materiales sunt motus cerebro inexistentes (§. 112.), ubi eæ sæpius producantur; iidem motus in cerebro sæpius producuntur. Cumque idea materialis in cerebro non conservetur nisi continua sui reproductione (§. 233.); ubi eadem diu conservatur, iidem motus in cerebro non minus sæpe producuntur. Enimvero constat a posteriori eam esse corporis nostri naturam, ut motuum continua, vel sæpius iterata productione contrahatur facilitas motuum eorundem reproducendorum. Quamobrem cerebrum quoque eorundem motuum diu continuata, vel sæpius iterata productione facilitatem mo-

tus

tus iſtos iterum producendi contrahere debet. Continuata igitur vel ſæpius iterata ideæ materialis productione facilitatem eam reproducendi contrahere debet.

Quæ a poſteriori nota ſumimus, obvia experientia patent. Nemo enim eſt qui neſciat, omnes corporis habitus, qui in facilitate producendi eosdem motus conſiſtunt, hoc modo comparari.

§. 242.

Si idea aliqua materialis vel immaterialis diu conſervatur; ſæpius reproducitur. Etenim idea ſenſualis eidemque reſpondens materialis continua reproductione conſervatur (§. 233.). Enimvero ideæ materiales, quæ phantasmatis ac ideis ſenſualibus reſpondent, non differunt niſi celeritate motus (§. 208) & phantasmata ipſa atque ideæ ſenſuales non aliam admittunt differentiam, quam quæ in gradu claritatis conſiſtit (§. 96. *Pſych. empir.*). Quamobrem dubio caret, quod ideæ materiales phantasmatis reſpondentes eodem modo conſervari debeant, quo conſervantur quæ ideis ſenſualibus reſpondent, quodque ipſa phantasmata non alio modo conſerventur, quam quo conſervantur ideæ ſenſuales, conſequenter phantasmata quoque ipſisque reſpondentes ideæ materiales continua productione conſervantur. Quod vero per tractum aliquem temporis continuo producitur, ſæpius producitur: id quod per ſe patet. Ideæ igitur tam materiales quam immateriales, quæ diu conſervantur, ſæpius producuntur.

Æquipollentia diuturnæ conſervationis & frequentis productionis idearum.

Tempuſculum illud perexiguum eſt, quod ideæ materiali in cerebro producendæ ſufficit, quæ ideæ ſenſuali reſpondet & ob continuam idearum ſenſualium atque materialium in cerebro coëxiſtentiam (§. 113.) eodem tempore producuntur ideæ ſenſuales, quo producuntur materiales: determinatum tamen eſt atque ideo vulgo adhibetur ad deſignandum minimum, quod imaginari licet, tempuſculum. Uno enim oculi ictu terminamus, quod celerrime factum fuiſſe indigitamus.

 Hinc

Hinc fluit principium Psychimetricum ad bonitatem memoriæ æstimandam conducens; numerum reproductionis idearum esse ut tempus, quo conservantur.

§. 243.

Quando ea locum habeat.

Quamdiu itaque *spectatur idearum iterata productio, unum idemque est, sive idea aliqua sæpius producatur sive diu conservetur.* Si enim diu conservatur, sæpius producitur, quamvis productiones iteratæ continua serie sese invicem excipiant (§. 242.). Unde porro consequitur, *quamdiu idearum iterata productio spectatur, diuturnam earundem conservationem & frequentem iterationem sibi mutuo substitui posse, salvis iis, quæ inde sequuntur* (§. 181. *Ontol.*).

Utile est nosse, quænam sibi invicem substitui possint tanquam causæ seu in genere causandi, tum in quocunque casu alio: hoc enim pacto ea, quæ fieri possunt, magis in potestatem nostram redigimus. Ceterum hinc jam evidentissime intelligitur, cur cerebrum facilitatem reproducendi ideas contrahat, sive eadem sæpius producatur, sive diu conservetur (§. 112.) & cur idem in anima obtineat quoad ideas immateriales (§. 108. *Psychol. empir.*).

§. 244.

Ideæ materiales rerum cognitarum quomodo in cerebro existunt.

Ideæ materiales semel sensu perceptis vel nostro arbitrio vi imaginationis formatis respondentes non actu insunt cerebro; sed tantummodo potentia, seu quoad possibilitatem actu inexistendi, absente licet objecto. Ideæ enim materiales, quæ sensualibus respondent, non conservantur nisi continua productione (§. 233.), atque adeo cessante actione objecti in organum sensorium intereunt (§. 111.). Quamobrem in cerebro non actu insunt.

Idem etiam ostenditur hoc modo. Ideæ materiales consistunt in motu, qui ex fibrillis nerveis in cerebrum fuit propagatus (§. 112.), atque hic motus imminuta celeritate successive debilitatur, donec prorsus extinguatur (§. 230.). Quamobrem

obrem cum continua sensibilis actione motus iste continuo produci debeat, ne intereat; impossibile omnino est ut idea materialis semel suscitata actu inesse pergat in cerebro.

Potest quoque idem ostendi per indirectum. Ponamus ideas materiales actione sensibilium in organum sensorium actu inesse pergere in cerebro, cessante licet actione in organum sensorium, quamdiu scilicet rerum semel sensu perceptarum in nobis datur reminiscendi facultas. Quoniam ideæ istæ in motu consistunt (§. 112.), aut motus iste in eodem loco cerebri perdurat, ad quem ex organo sensorio fuerat propagatus, sensibili in idem agente (§. 111.), aut inde ulterius in alium locum propagatur, ubi conservatur. Ponamus prius: si sensibile B post A in easdem fibrillas nerveas ejusdem organi agit, ejus etiam idea materialis in eodem cerebri loco posthac actu existit. Et idem fieri debere, ubi C post B, D post E ac ita porro in easdem fibrillas nerveas ejusdem organi agit. Quoniam ideæ materiales, quibus in cerebro repræsentantur sensibilia A, B, C, D, E & ita porro in motu consistunt (§. 112.) & in eadem cerebri parte continuo subsistunt; necesse est eandem cerebri partem pluribus diversis motibus simul ita cieri, ut unicuique sine ulla permixtione remaneat suus celeritatis gradus, suaque directio: quod cum sit absurdum, idea materialis rei sensu perceptæ in eodem cerebri loco subsistere nequit, in quo primum fuerat producta. Subsistat igitur in alio loco, si fieri potest. Quoniam ideæ sibi invicem continuo succedentes diversum ab eo loco occupare debent, in quo primum fuerant productæ; ideam B loco suo pellere ideam A, & ideam C denuo D, atque D ipsam E ac ita porro necesse est. Peculiarem adeo cerebri partem occupat idea A, peculiarem sibi quoque occupat B, itidemque C, D ac E & ita porro. Quare cum magnitudo cerebri exigua sit, nonnisi paucas ideas capere poterit: quod cum denuo absurdum sit, utpote experientiæ singulis obviæ e diametro adver-

versum; ideæ quoque materiales sensibilium in diversis cerebri locis subsistere nequeunt. Quamobrem cum nec in eodem loco, in quo primum producuntur, nec in diversis ab eodem subsistere possint *per demonstrata;* ut actu inexistant in cerebro fieri haud quaquam potest.

Enimvero si ideæ istæ vel sæpius fuerint productæ, vel diu conservatæ, cerebrum contrahit facilitatem eas reproducendi (§. 241.). Possibile igitur est, ut juxta legem imaginationis producantur occasione sensibilis in organum sensorium agente (§. 229. 219. *Psychol. rat.* & §. 117. *Psychol. empir.*). Atque adeo insunt cerebro quoad possibilitatem actu inexistendi, absente licet objecto.

Non nego vulgo sibi homines persuadere, quasi idearum rerum omnium, quas cognitas tenent, receptaculum sit cerebrum. Atque adeo mirantur, quomodo in eodem locus esse possit tot ideis, ubi multitudinem eorum stupent, quæ quis novit. Et inde fluxit imaginaria memoriæ notio, de qua diximus alias (§. 177. *Psychol. empir.*). Sed nostrum est in Psychologia Rationali docere, quid ea sint, quæ ad animam spectant, non vero quid videantur.

§. 245.

Facultas producendi ideas rerum quas habuimus num sit quid actuale.

Facilitas producendi ideas rerum, quas antea habuimus, in actuali quadam mutatione consistit. Etenim facilitas reproductionis idearum acquiritur, si eædem sæpius producantur vel diu conserventur (§. 241.), adeoque antea non inerat, cum alias medio eam acquirendi minime fuisset opus. Ubi igitur facilitas ista acquisita fuerit, inest ipsi cerebri substantiæ quod ante non inerat, adeoque in actuali quadam mutatione consistit.

Qualis sit ista mutatio ut distincte exponamus, nemo a nobis requisiverit, cum structura cerebri nobis nondum adeo explorata sit, ut quæ inde pendent, intelligibili modo explicari possint.

§. 246.

§. 246.

In somnio simplici ideæ materiales continuo aliæ ex aliis nascuntur; in composito vero in qualibet ipsius parte. Etenim somnium initium capit a sensatione & per phantasmatum successionem continuatur (§. 123. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum phantasmatis singulis ideæ materiales in cerebro respondeant (§. 206.), non minus ac ideis sensualibus (§. 113.); in somnio continua est idearum materialium successio. Enimvero in somnio simplici continuatio in eadem serie phantasmatum fit; in composito vero in diversis (§. 125. *Psychol. empir.*). In somnio igitur simplici ideæ materiales sibi invicem succedentes ad eandem seriem pertinent, in compositis ad diversam, hoc est, in simplici ab una sensatione ortum deducunt ceteræ omnes, in composito a diversis (§. 124. 125. *Psychol. empir.*). Patet adeo dum somniamus ideam materialem aliam continuo nasci ex alia in somnio simplici; in parte autem somnii idem obtinere, ubi fuerit compositum. *Status cerebri in somnio.*

Nempe cum somnium nova sensatione interrumpitur, idea materialis, quæ sensuali respondet, non nascitur ex idea materiali, quæ dabatur in cerebro, præcedente; verum ab actione sensibilis in organum resultat. Unde in somnio composito nonnullæ ideæ nascuntur ex motu in organo existente, non vero ex eo, qui datur in cerebro. Motus vero in organo species impressa est, non idea materialis, quæ in motu in cerebro consistit (§. 112.).

§. 247.

Dum dormimus, fibrillæ nerveæ, quæ dantur in organis sensoriis, in eo statu sunt, ut ab actione sensibilis in organon non facile is motus iisdem imprimi possit, qui speciem impressam constituit. Ponamus enim fibrillas nerveas, ex quibus constant nervi sensorii, esse in eodem statu, sive dormiamus, sive vigilemus. Quodsi ergo in somno objectum aliquod in organum *Status organorum sensoriorum in somnio.*

agit, idem fibrillis nerveis imprimetur motus, qui eidem imprimitur, dum vigilamus (§. 923. *Ontol.*). Et eodem modo patet, motum fibrillis nerveis in organo impressum ad cerebrum usque continuari (§. 111.). Anima igitur etiam in somno eadem claritate percipit sensibilia in organum sensorium agentia, qua eadem vigilans percipit (§. 126.): quod cum sit absurdum (§. 59.), fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi sensorii organorum componuntur, non sunt in eodem statu, dum dormimus & quando vigilamus, consequenter is motus, in quo consistit species impressa, eisdem imprimi nequit in somno, qui imprimitur, dum vigilamus.

Quoniam definire noluimus, qualis sit ille motus, qui fibrillis nerveis imprimitur in organo & per nervos sensorios ad cerebrum usque propagatur, num in fibrillarum quadam oscillatione, an in agitatione fluidi cujusdam subtilis in iisdem contenti, an in utraque mutatione simul facta consistat; nec nostrum est in præsente distincte explicare differentiam statuum, qui fibrillis nerveis conveniunt, dum dormimus & quando vigilamus.

§. 248.

Status cerebri in somno.

Dum dormimus, cerebri status adhuc idem est, ut ideæ materiales istiusmodi in eodem excitari possint, quales in eodem excitantur dum vigilamus. Dum enim dormimus, somniare possumus (§. 121. *Psychol. empir.*). Enimvero dum somniamus res, quas percipimus, imaginamur (§. 122. *Psychol. empir.*), adeoque ideæ materiales, quæ continuo vel in integro somno, vel in quadam ejus parte aliæ ex aliis nascuntur (§. 246.), juxta legem imaginationis nascuntur (§. 219.): id quod & experientiæ consonum deprehenditur. Quamobrem cum is status sit cerebri, cum vigilamus, ut idea materialis, quæ sensuali respondet, reproducat ideam materialem antea cum eadem actione sensibilis in organum sensorium producta (§. 226.) & eodem modo ex ideis materialibus phantasmatis respondentibus nascantur

tur ideæ aliæ phantasticæ (§. 225. 206.); in somno status cerebri adhuc idem est, ut ideæ materiales istiusmodi in eodem excitari possint, quales in eodem excitantur, dum vigilamus.

Cur statum istum cerebri distinctius explicare non possimus, patet ex iis, quæ ad propositionem præcedentem annotata fuerunt. Ipsa autem experientia loquitur, ideas materiales, quæ in cerebro somniantium excitantur, esse istiusmodi, quales vi imaginationis in nobis produci constat, dum oculis clausis imaginationi luxurianti attendimus vigilantes. Enimvero quod non semper somniemus, etsi cerebrum sit ad somnium aptum, id quidem inde est, quod nullum phantasma in anima existere possit, nisi quædam præcedat sensatio (§. 229.), consequenter nec in cerebro nascantur ideæ materiales illis respondentes (§. 206.), nisi præcedat aliqua idea materialis actione sensibilis in organon excitata (§. 113.); is autem in somno organi sensorii status sit, ut fibrillis nerveis non facile is motus imprimi possit, qui speciem impressam constituit (§. 247.).

§. 249.

Perceptionum ordinatarum & inordinatarum discrimen.

Perceptiones ordinatas appello, quæ repræsentant res constante ordine sibi invicem succedentes. *Inordinatas* dico, quæ repræsentant res nullo ordine se invicem consequentes.

Nimirum perceptiones hic materialiter seu objective consideramus, quatenus sunt rerum ab anima diversarum imagines; non vero subjective, quatenus sunt actus animæ & ad ejus modificationes pertinent. Unde nil obstat perceptiones esse inordinatas, etsi ipsæmet certo ordine se invicem consequantur.

§. 250.

Status animæ in somnio.

Dum somniamus, anima est in statu perceptionum distinctarum inordinatarum. Quod in somnio anima sit in statu perceptionum distinctarum, jam supra evicimus (§. 14.). Restat igitur, ut ostendamus perceptiones istas esse inordinatas.

Etenim in somnio mutationes rerum, quæ percipiuntur, absque ratione sufficiente contingunt (§. 128. *Psychol. empir.*), adeoque nulla datur regula, qua mutationes istæ se invicem excipiunt (§. 475. *Ontol.*), adeoque nec ullo ordine se invicem consequuntur (§. 487. *Ontol.*). Quod igitur perceptionibus per somnium repræsentatur inordinatum est (§. 485. *Ontol.*), atque adeo perceptiones in somnio inordinatæ sunt (§. 249.), consequenter in somnio anima in statu perceptionum distinctarum inordinatarum est.

Habemus adeo statum animæ integrum in somnio, qualem supra definivimus in somno, quando non somniamus (§. 59.), ita ut præsens propositio accipi possit pro definitione somnii respectu animæ, quemadmodum ex superioribus citata definitionem somni ejus intuitu præbet, quamvis interea, donec natura animæ magis pateret, in Psychologia empirica alias definitiones nominales somni atque somnii per communi experientia obvias differentias exstruxerimus (§. 119, 121.).

§. 251.

Status animæ dum vigilamus.

Dum vigilamus, anima est in statu perceptionum distinctarum ordinatarum. Quod anima sit in statu perceptionum distinctarum dum vigilamus, supra jam ostendimus (§. 14.). Superest ut ostendatur, quod perceptiones istæ sint ordinatæ. Etenim dum vigilamus sensu percipimus objecta præsentia, adeoque perceptiones, quas habemus, non alias nobis repræsentant mutationes, quam quæ in universo actu contingunt. Jam in hoc universo mutationes rerum certo ordine se invicem consequuntur (§. 76. *Cosmol.*). Quod igitur perceptionibus, dum vigilamus, sibi invicem succedentibus tanquam nobis præsens exhibetur, seu quod sensu percipimus (§. 67. 59. *Psychol. empir.*), ordinatum est, atque adeo perceptiones, dum vigilamus, ordinatæ sunt (§. 249.), consequenter dum vigilamus, anima in statu perceptionum distinctarum ordinatarum est.

Patet adeo differentia inter somnia & vigilias, quam nos infe-

inferius daturos supra promisimus (*not.* §. 14.). Atque præsens propositio statum vigilantis a ceteris, quos anima habere potest, ita separat, ut definitionis loco servire possit, ubi alteri explicare debes, quid sit vigilare quoad animam.

§. 252.

Fibrillæ nerveæ in organis sensoriis ipso usu reducuntur ad eum statum, in quo motus ad cerebrum propagabilis a sensibilibus iisdem imprimi nequit consueta facilitate; non usu autem reducuntur in statum pristinum. Dum enim vigilamus, sensibilia in organa sensoria agentia continuo percipimus: quod per se notum nemo non largitur. Fibrillis adeo nerveis continuo imprimitur motus, qui inde ad cerebrum propagatur (§. 111.). Enimvero dum dormimus, fibrillæ nerveæ organorum sensoriorum in eo sunt statu, ut actione sensibilis species (§. 247.), adeoque motus ad cerebrum propagabilis non facile imprimi possit (§. 112.). Quare cum somnus sua veluti sponte sequatur, ubi per aliquem temporis tractum vigilavimus, ut ex statu vigilantis nascatur, quemadmodum denuo nemini non obvium est per ea, quæ in se quotidie observat; fibrillæ nerveæ in organis sensoriis continuato per aliquem temporis tractum usu reducuntur ad eum statum, in quo motus ad cerebrum propagabilis eadem facilitate iisdem non amplius imprimi potest, quo ante imprimebatur.

Variatio status fibrillarum sensoriarum unde pendeat.

Enimvero nemini non quotidiana experientia exploratum est, somno per aliquod temporis spatium continuato nos iterum evigilare. Quamobrem cum somno durante nihil eorum quæ nobis præsentia sunt, conscii simus, seu sensibilia præsentia non percipiamus clare (§. 119. *Psychol. empir.*); motus quoque fibrillis nerveis nullus imprimitur ad cerebrum propagandus (§. 111.), adeoque fibrillarum nervearum in organis sensoriis durante somno nullus usus est; id quod de visu in specie per experientiam patet, quoniam clausis oculis dormimus.

Enimvero dum evigilamus redit ſtatus priſtinus, quod a poſteriori liquet. Ergo fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis, ubi ineptæ factæ fuerint ad recipiendum motum a ſenſibili, qui ad cerebrum propagari poſſit, non uſu reducuntur ad eum ſtatum, in quo ipſis a ſenſibilibus motus ad cerebrum propagabilis imprimi poteſt.

Neceſſe eſt, ut inquiramus, cur in anima ſtatus perceptionum clararum & obſcurarum alternare debeat. Quamobrem cum nunc corpus ſit eorum, quæ ad animam ſpectant; nunc vero anima illorum, quæ corpori accidunt, interpres: principium eo fine præmittendum erat.

§. 253.

Somni finis ſeu neceſſitas.

Quoniam in ſomno ceſſat uſus organorum ſenſoriorum (§. 119. *Pſychol. empir.*), adeoque & fibrillarum nervearum in iisdem nervum ſenſorium conſtituentibus (§. 111.); non uſu autem hæ ipſæ fibrillæ in eum ſtatum reſtituuntur, quo officio ſuo defungi poſſunt (§. 252.); *ſomno opus eſt ut fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis ad munia ſua obeunda ineptæ redditæ reficiantur, ſeu ad eadem denuo apta efficiantur.*

Patet hinc ſomni neceſſitas ejusque finis, quem Deus per naturam intendit; etſi hic totalis non ſit, cum non minus reficiantur fibrillæ nerveæ, ex quibus componuntur nervi motorii, quam illæ, ex quibus ſenſorii conſtant. Sed de altero fine hic ut agatur locus non eſt. Sunt fines ſomni præterea alii in Teleologia explicandi.

§. 254.

Cur clauſis oculis in lecto decumbendum.

Quia uſus oculi continuus eſt, quamdiu per diem vigilamus, etiam cum ſenſus ceteri vel prorſus ferientur, vel parum occupantur, quemadmodum nemo non novit, qui vel tantillum animum ad ſe advertit; in organis autem ſenſoriis fibrillæ nerveæ reficiuntur non uſu (§. 252.); *plurimum conducit ſi, dum noctu non dormimus, oculos claudimus.*

Suf-

Suffragatur experientia, ita ut etiam attentioribus de vulgo innotuerit, ſomno quodammodo æquiparandum eſſe, ſi clauſis oculis in lecto decumbimus, quando dormire non valemus.

§. 255.

Ex eadem ratione *conducit, ſi dormire non valentes, actiones ſenſibilium ab organis ſenſoriis, quantum fieri poteſt, arceamus.* *Cur & a ceteris organis ſenſibilia arcenda.*

Hinc loca eligimus ab omni ſtrepitu remota, quem etiam eo, quo dormiendum, tempore metuere licebat. Curandum præterea, ne corpus calorem vel frigus ſentiat. Guſtus enim & olfactus per ſe feriantur, nullis ſenſibilibus præſentibus. Aſt moleſtum percipimus eum corporis ſtatum, ubi cauſæ intrinſecæ faciunt, ut quasdam corporis noſtri partes ſentiamus. Quodſi in lecto decumbentes ſenſus propemodum omnes prorſus feriantur, ut imaginationi tantummodo aliquæ partes relinquantur, quæ nimirum nec ipſa inquietatur; vigilias nobis non adeo obeſſe deprehendimus, quam ubi organa ſenſoria nimis fuerint occupata. Taceo nos quoque in ſomnum facilius incidere, ubi ſenſus obſtacula non objiciunt, nec difficultates faceſſit imaginatio.

§. 256.

In anima ſtatus perceptionum clararum & obſcurarum, ſeu totalium diſtinctarum & confuſarum alternare debent. Etenim ſomno opus eſt, ut fibrillæ nerveæ in organis ſenſoriis ad munia ſua obeunda ineptæ redditæ reficiantur, ſeu ad eadem denuo aptæ efficiantur (§. 253.), conſequenter opus ut ſomnus & vigiliæ alternent. Enimvero quando vigilamus, anima eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 14.), totalium ſcilicet (§. 45. *Pſychol. empir.*), ſeu partialium clararum (§. 44. *Pſychol. empir.*): quando vero dormimus, eadem eſt in ſtatu perceptionum obſcurarum, ſeu totalium confuſarum (§. 59.). Quamobrem cum ideæ ſenſuales ideis materialibus in cerebro coëxiſtant (§. 113.); in anima ſtatus perceptionum cla- *Alternatio ſtatuum animæ.*

rarum

rarum & obscurarum, seu totalium distinctarum & confusarum alternare debent.

Apparet adeo necessitas, cur anima non semper in statu perceptionum distinctarum esse possit: neque enim vi essentiæ ac naturæ suæ alius esse potest status animæ, quam qualem admittit status corporis (§. 66. 67.). Si quis hinc difficultates nectere velit adversus statum animæ a corpore separatæ; eidem satisfaciemus inferius, ubi de immortalitate animæ acturi sumus. Difficultates enim nascuntur ex eo, quod anima vi essentiæ suæ in operationibus suis a corpore pendeat: quæ adeo premunt omnes, qui negare non audent, quæ experientiæ indubiæ fide nituntur.

§. 257.

Cur sensus sint valde limitati.

Sensus omnes necessario valde limitati sunt, seu pauco admodum objecta sensu simul clare ac distincte percipere licet. Etenim anima sensu non percipit objecta sensibilia, nisi quæ motum imprimunt in organo sensorio fibrillis nerveis ad cerebrum usque propagabilem (§. 111.), utque clara sit perceptio, sufficiens celeritatis gradus requiritur (§. 125.), & ut eadem distincta sit, a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127.). Enimvero non modo in tactu, gustu & olfactu immediatus requiritur sensibilis atque organi contactus (§. 71. 72. 73. *Psychol. empir.*), & visibile lumen in oculum immittere (§. 69. *Psychol. empir.*), sonus vero in aurem illabi debet, ut conveniens unicuique organo sensibile percipiatur (§. 70. *Psych. empir.*); verum etiam ipsa nervorum magnitudo (quemadmodum ex Anatomicis manifestum est) non fert, ut fibrillis diversis nerveis motus satis celeres a diversis sensibilibus simul imprimantur. Patet itaque pauca admodum objecta sensu simul clare ac distincte percipi posse, adeoque sensus omnes necessario valde limitatos esse.

Patet adeo quomodo sensus vi essentiæ, ac naturæ animæ necessario limitentur. Optici limitationem visus clarius determi-

terminant, dum demonstrant (§. 255. *Optic.*). Intuitus itaque ideæ universi admodum finitus est (§. 193.), neque ultra limites per constitutionem organorum sensoriorum positos protendi potest: quæ enim ab essentia pendent animæ, in se immutabilia sunt (§. 300. *Ontol.*).

§. 258.

Facultas imaginandi admodum limitata est, hoc est, *phantasmata nonnisi numero pauca simul produci possunt.* Phantasmatis enim ideæ materiales in cerebro respondent (§. 206.). Quare cum ideæ materiales consistant in motu quodam in cerebro excitato (§. 112.), qualis nempe in cerebro ab actione sensibilis in organum sensorium oritur (§. 205.); nonnisi certa quædam cerebri pars ideis simul productis destinari potest, & quemadmodum idea sensualis distincta non est, nisi quando a diversis sensibilis partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127.), adeoque motus una ad cerebrum propagati (§. 111.) diversas cerebri partes occupant; ita quoque phantasmatis diversis simul productis respondentes ideæ materiales diversas cerebri partes occupare debent, ut illa sint distincta. Fieri adeo minime potest, ut multa phantasmata simul producantur, adeoque facultas imaginandi admodum limitata est (§. 93. *Psychol. empir.*).

Cur facultas imaginandi admodum limitata.

Dum somniamus, res quas percipimus, imaginamur (§. 122. *Psychol. empir.*). Constat vero, nos per somnium objecta, quæ percipimus, nobis videre videri, neque plura simul distincte percipere, quam quæ si actu præsentia essent uno obtutu comprehenderemus. Experientia itaque non modo propositionis præsentis veritatem confirmat; verum etiam limitationis modum definit, scilicet *quod eodem modo limitetur facultas imaginandi, quo limitatur facultas sentiendi*, *neque* adeo *phantasmatum simultaneorum majorem esse numerum quam sensibilium, quæ uno obtutu comprehendere valemus.* Atque hinc est, quod cum in somnio cesset discrimen claritatis inter phan-

tasmata & ideas sensuales intercedens (§. 96. 101. *Psych. emp.*), quo illa ab his distinguimus, dum vigilamus (§. 97. *Psychol. empir.*), nihil prorsus sit in phantasmate totali, quo idem ab idea aliqua sensuali totali in somnio distinguere possis. Unde contingere solet, quemadmodum & ipsi non una vice experti sumus, ut in ipso somnio nos ante somniasse judicemus.

§. 259.

Campus perceptionum quid dicatur.

Campum perceptionum dico multitudinem perceptionum simultanearum.

In Opticis *Campum visionis* appellare solemus amplitudinem spatii, quod uno obtutu oculus comprehendit. Et de eo intelligenda sunt, quæ paulo ante (*not.* §. 257.) de ejus magnitudine ab Opticis definita annotavimus. Significatus iste redditur generalior, ut ad ceteros quoque sensus; immo ad imaginationem quoque transferri possit.

§. 260.

Quodnam in eo determinando observandum.

Quoniam multitudo eorum, quæ sensu aliquo simul percipi possunt, determinari nequit, nisi etiam ratio habeatur distantiæ, e qua objectum sensibile in organum aliquod adhuc agere potest; *in campo perceptionum determinando ratio quoque habenda est distantiæ, e qua organum sensorium a sensibili aliquo adhuc affici potest.*

Ita si campum auditus determinare volueris, non modo definiendum, quotnam diversos diversorum corporum sonororum sonos simul auditu perceptos a se invicem discernere possis; verum etiam ad quantam distantiam sonorum excitatorum maximum adhuc clare percipere valeas.

§. 261.

Differentia quæ inter sensus diversos intercedit.

Quoniam contactum immediatum sensibilis atque organi requirit gustus atque tactus (§. 72. & 73. *Psychol. empir.*); *in definiendo campo gustus atque tactus ratio tantummodo habetur multitudinis sensibilium.*

Nimirum non repugnat, præsertim quoad tactum, quem per

per totum corpus diffusum esse constat, ut plura objecta simul in organum sensorium agant citra confusionem; repugnat tamen ut in distans agant, propterea quod actio eorundem immediata est, cetera vero sensibilia mediante quodam corpore alio in organum agunt, veluti visibilia mediante lumine, audibilia sive sonora mediante aëre odorifera mediantibus effluviis odoriferis.

§. 262.

Campus perceptionum immediatarum.

Perceptionum immediatarum campus determinatus est & intra arctos admodum limites continetur. Quæ enim sensu percipimus (§. 195.) & phantasmata perceptiones immediatæ sunt (§. 207.), quatenus scilicet clare (§. 196.) atque distincte percipiuntur tam sensibilia, quam imaginabilia (§. 197.), consequenter cum non aliæ in anima dentur perceptiones, quam ideæ sensuales atque phantasmata, cum illæ sint repræsentationes rerum præsentium (§. 65. 59. *Psychol. empir.*), hæ autem absentium (§. 92. *Psychol. empir.*), omnes perceptiones immediatæ aut ideæ sensuales claræ atque distinctæ, aut phantasmata clara atque distincta sunt. Enimvero pauca admodum sensibilia clare ac distincte sensu simul percipiuntur (§. 257.) ac nonnisi pauca phantasmata simul produci possunt (§. 258.). Campus igitur perceptionum immediatarum determinatus isque valde exiguus est, seu intra arctos admodum limites continetur (§. 259.).

Quam arcti sint campi hujus limites non rectius comprehendere licet, quam ubi non modo totum spatium, quod integrum universum occupat, tibi repræsentaveris; verum etiam una cogitaveris materiæ diversitatem in spatio nobis imperceptibili atque varietatem motuum in isto spatiolo tempusculo quantumcunque exiguo dato. Sed de his demum in Teleologia plura dicendi erit locus & quædam jam diximus in Dissertatione de Notione intellectus divini per opera naturæ illustrata quam *Thümmigius* Meletematis suis subjunxit.

§. 263.

An campus visionis extendi possit.

Anima campum perceptionum immediatarum ultra suos terminos producere nequit, seu eum majorem efficere non potest. Ponamus enim, si fieri potest, campum perceptionum immediatarum ab anima ultra arctos, quos habet, terminos produci. Quoniam perceptiones mediatæ vel sensus sunt, vel phantasmata (§. 195. 207.); anima plures perceptiones simul producendi facultatem acquirere valet, quam quas vulgo una producere potest (§. 259.). Efficere itaque poterit, ut plura objecta simul diversis fibrillis nerveis motum imprimant, quam quæ vulgo imprimere solent (§. 127.), veluti ut campus visionis ultra ambitum anguli recti extendatur. Cumque phantasmata exhibeant campum visibilium (*not.* §. 258.); ut plura uno obtutu comprehendere nobis videamur, quam, si ea revera videmus, intra ambitum anguli recti comprehendi possunt (§. 235. *Optic.*). Quoniam utrumque absurdum esse per se patet, utpote contradictioni obnoxium (§. 30. *Ontol.*); anima campum perceptionum immediatarum ultra terminos, quibus continetur, producere nequit.

Idem ostenditur directe hoc modo. Patet ex demonstratione propositionis præcedentis campum perceptionum mediatarum ideo arctos admodum habere limites, quod ampliores non admittat sentiendi atque imaginandi facultas (§. 262.). Enimvero sensuum limites pendent a constitutione organorum (§. 257.) consequenter ab eo, quod vis repræsentativa animæ pendeat a mutationibus, quæ in organo contingunt (§. 62.), atque adeo animæ essentiales sunt (§. 66.) & hinc in se immutabiles (§. 300. *Ontol.*). Anima igitur eas producere nequit. Jam vero campus phantasmatum eadem amplitudine gaudet, qua campus idearum sensibilium (*not.* §. 258.). Quamobrem cum hic ultra arctos, quos natura ipsi constituit terminos, ani-

mæ virtute produci minime possit *per demonstrata*; nec anima campum phantasmatum ampliare valet.

Utile est nosse, quænam vi animæ augeri vel minui possint, quænam vero intra eos terminos relinquenda sunt, quos natura constituit, ne temere acquirere conemur, quæ acquiri a nobis nequeunt, nec negligamus, quæ adipisci licebat. Ceterum si quis dubitet, num in demonstratione indirecta propositionis præsentis recte assumserimus, contradictorium esse asserere, quod anima efficere possit, ut plura objecta simul motum diversis fibrillis nerveis imprimere possint, quam quæ imprimere solent, & ut plura nobis uno obtutu comprehendere videamur, quam quæ intra ambitum anguli recti continentur; eidem dubium levi attentione eximi potest. Qui enim sumit omnia objecta, quæ simul diversis fibrillis nerveis in eodem organo motum imprimere solent; is negare tenetur, plura motum iisdem fibrillis imprimere posse, nisi motus a diversis objectis iisdem fibrillis imprimi debet: id quod contra hypothesin est, neque adeo hic admittendum. Quamobrem ubi affirmaveris, plura objecta diversis fibrillis nerveis motum imprimere, quam quæ iisdem motum imprimere solent; utique affirmas, quod ante negaveras, atque adeo manifesta contradictio est (§. 30. *Ontol.*). Nec absimili modo manifesta est contradictio in casu altero.

§. 264.

Anima est substantia finita. Anima enim integram ideam universi seu mundi adspectabilis, quæ continuo in eadem existit & easdem prorsus mutationes cum ipso mundo adspectabili subit (§. 192.), simul intueri nequit (§. 194.); sed sive statum præsentem spectes (§. 182.), sensus necessario valde limitati sunt (§. 257.); sive status præteritos consideres (§. 181.), facultas imaginandi pariter admodum limitata est (§. 258.). Quamobrem cum anima campum perceptionum immediatarum, hoc est, sensationum (§. 204.) & phantasmatum (§. 207.), ultra suos terminos producere non possit (§. 263.), nullo modo effi- *Finitudo animæ.*

efficere valet, ut, vel plura objecta immediate percipiat, quam quæ percipit, vel ut una percipiat, quæ successive percipit, utut omnes universi status in idea universi simul involvantur (§. 182. 184. 185.). Quoniam itaque animæ omnia simul inesse nequeunt, quæ eidem actu inesse possunt, ens reale finitum est (§. 837. *Ontol.*). Constat vero eandem esse substantiam (§. 48.). Est igitur substantia finita.

Quanta sit hæc finitudo ex campo perceptionum æstimandum, cujus limites quoad singulos sensus ipsamque imaginandi facultatem per leges sensationum atque phantasmatum definire licet, cum anima neutram harum legum violare possit. Dici potest anima finita, quatenus limites habet, quo sensu in Mathesi magnitudines finitas appellamus (§. 798. *Ontol.*); sed hic demonstramus competere eidem finitudinem realem, quæ mutationem statuum necessariam involvit (§. 834. 837. *Ont.*). Quoniam enim perceptiones ipsius, hoc est, ideæ sensuales atque phantasmata, continuo variant, aliis aliisque invicem succedentibus, quemadmodum unusquisque in se observat, variantes perceptiones diversos animæ status constituunt (§. 705. *Ontol.*).

§. 265.

Finitudo num animæ essentialis. *Finitudo animæ essentialis est, seu ad essentiam ipsius pertinet.* Essentia enim animæ consistit in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66.). Limites itaque in numero essentialium animæ sunt (§. 143. *Ontol.*). Vi igitur horum limitum anima successive percipit, quæ pro diverso corporis situ in organum sensorium agunt, nec aliter quam fert actio sensibilis in organum (§. 62.), atque adeo ad essentiam ipsius pertinent, ut non omnia insint simul, quæ eidem actu inesse possunt. Finitudo igitur realis ad essentiam animæ pertinet (§. 837. *Ontol.*), seu eidem essentialis est.

Nempe finitudo realis animæ consistit in impossibilitate omnes

mnes perceptiones simul habendi, quæ in tota serie, quæ per omnem vitam in eadem locum habent, continentur. Hactenus enim non respicimus, nisi quæ ad statum hujus vitæ pertinent: alias series ista ulterius producenda erat. Ideo anima finita est & limites recipit, quia perceptionum immediatarum series successiva est, & mediatæ diversis involutionum gradibus in immediatis continentur (§. 198.): quæ probe notari velim. Proderit enim plurimum hæc probe perpendisse in Theologia naturali, ut differentiam inter Deum & animam nostram clarius percipere & quantum fert intellectus finiti ratio intelligibili modo explicare valeamus. Psychologia enim rationalis non sterilis est; sed in usum Theologiæ naturalis addiscitur, non ut ex propositionibus psychologicis demonstres, quænam Deo conveniant attributa (in hunc enim usum trahemus principia cosmologica), neque ut attributorum divinorum notiones quasdam consequamur (huc enim facient principia Psychologiæ empiricæ); sed ut attributorum divinorum præstantiam intimius perspiciamus (id enim est Psychologiæ rationalis, nec aliunde exspectari potest).

§. 266.

Principium reductionis ad absurdum.

Quoniam essentiæ rerum immutabiles sunt (§. 300. *Ont.*), *fieri non potest, ut finitudo animæ mutetur* (§. 265.), consequenter nec *fieri potest*, ut quæ finitudini repugnant, consequenter *quæ enti infinito propria sunt, eidem unquam conveniant:* id quod etiam ex incommunicabilitate attributorum sequitur (§. 45.).

Habemus hic principium reductionis ad absurdum, quo in Moralibus & Theologia naturali uti licet. Etenim si quid animæ competere sumas, ac inde legitima ratiociniorum concatenatione deducitur, animam non posse esse finitam, seu esse infinitam, hoc ipso patet impossibile esse ut animæ conveniat quod eidem convenire sumebatur. Patet adeo reducere aliquid ad infinitudinem animæ idem esse ac ad absurdum quid reducere.

§. 267.

An visu armato campus visionis fiat amplior.

Si visu armato percipimus, quæ nudo percipere non poteramus, aut armato distincte percipimus, quæ nudo nonnisi confuse percipiuntur; campus visionis ultra suos terminos non producitur. Visus armatur vel telescopio, vel microscopio. Ponamus nos per telescopium respicere Jovem & oculo armato videre Satellites, quos nudo videre non licet. Cum nihil videatur sine lumine (§. 24. *Opt.*); radii luminis a Satellitibus per telescopium ad oculum deferuntur. Quodsi cogitemus, eadem manente oculi directione removeri telescopium; cum nulla adsit ratio, cur via luminis a Satellitibus propagati immutari debeat, radii adhuc ab iisdem ad oculum pertingere, immo eandem retinæ partem ferire debent (§. 70. *Ontol.*). Quoniam tamen nudo oculo videri nequeunt, cum videantur per telescopium; ratio alia non subest, quam quod radii in nudum illapsi punctum quoddam individuum occupent, in armato autem per ampliorem retinæ partem diffundantur (§. 71. *Opt.*). Enimvero quod objecti alicujus imago majorem retinæ partem occupet, hoc ipso non efficitur, ut retina plures objectorum sensibilium imagines capere possit, quam ubi in puncto individuo consistit, consequenter ut oculo armato plura objecta simul percipiamus quam nudo. Campus igitur visionis non ampliatur, ubi per telescopium videmus objecta, quæ nudo oculo inconspicua sunt (§. 259.).

Quodsi ponamus interdiu per telescopium videri stellam aliquam fixam, quam lumen diurnum visui subducit, etsi noctu satis conspicuam. Patet, ut ante, non minus radios luminis ad oculum nudum, quam ad armatum propagari. Enimvero in oculum nudum cum etiam incidat eadem via lux diurna; lumen stellæ & lux diurna in easdem fibrillas nerveas una agunt, adeoque cum hæc illo multo major sit, quod nemo non agnoscit, idea lucis diurnæ prævalet (§. 140.). Quod igi-

igitur per telescopium videatur stella, quæ oculo nudo videri nequit; non alia est ratio, quam quod per istud lux diurna arcetur, ut una cum lumine stellæ in eundem deferri non possit. Enimvero hac separatione luminum remoto telescopio confundendorum non obtinetur, ut uno obtutu plura objecta capere possis, quam quæ nudo oculo comprehenduntur. Campus igitur visionis nec in hoc casu dilatatur (§. 259.).

Quamobrem cum visibilia, quæ nudo oculo videri nequeunt, per telescopia videantur, vel quod nimis exigua aucta magnitudine exhibeantur, vel quod lumen debile a fortiori separetur; in neutro autem casu amplietur campus visionis per telescopium *per demonstrata;* evidens est, campum visionis ultra suos terminos non produci, ubi oculus telescopio armatus videt, quæ nudus assequi nequit. *Quod erat primum.*

Ponamus jam porro nos per telescopium maculas lunares distincte percipere, quæ nudo nonnisi confuse percipimus. Quoniam id inde esse experimur, quod per telescopium majores appareant, quam nudo oculo videntur; non alia ratio est, quam quod per telescopium major delineetur in retina imago, quam ubi radii in nudum oculum incidunt (§. 66. *Optic.*). Enimvero quod imago in retina majus spatium occupet, hoc ipso minime obtinetur, ut plurium objectorum imaginibus in retina sit locus, consequenter ut plura visu simul percipere valeamus, quam alias nudo oculo percipere licet. Campus igitur visionis ultra suos terminos non producitur, si armato visu distincte percipimus, quæ nudo confuse percipere solemus. *Quod erat secundum.*

Ponamus jam porro nos per microscopium videre animalculum nudo oculo inconspicuum, qualia sunt animalcula in spermate animali natantia. Quoniam microscopia augent magnitudinem objectorum; eodem prorsus modo, quo ante, patet, rationem differentiæ visus armati atque nudi non aliam esse,

quam quod per microſcopium viſi imago datam retinæ partem occupet, quæ in oculo nudo in puncto individuo conſiſtebat. Unde porro ut ante colligitur, hoc ipſo campum viſionis ultra terminos viſus nudi minime produci, ſi per microſcopium videntur, quæ nudo oculo videri nequeunt. *Quod erat tertium.*

Ponamus denique per microſcopium videri aliquid diſtincte, quod ante videbatur confuſe nudo oculo. Quoniam eodem modo, quo ante in caſu teleſcopii ſimili conſtat, imaginem majorem retinæ partem occupare, ubi objectum oculo armato, quam ubi nudo conſpicitur; eodem quoque modo inde colligitur, per microſcopia non augeri campum viſionis, ubi per ea diſtincte videmus, quæ nudo oculo confuſe videntur. *Quod erat quartum.*

Propoſitionem præſentem non alio fine anterioribus adjecimus, quam ut occurratur objectioni contra impoſſibilitatem campi perceptionum, quam non ſatis cauti afferre poſſunt, tum ne ſibi (quod vulgo fieri aſſolet) videantur acutiores aliis habetudinis ſuæ nondum gnari, tum (quod palmarium eſt), ne deſint in philoſophia noſtra exempla modi refutandi directi, quo, dum docere videmur, aliorum objectionibus occurrimus & errores redarguimus (§. 1036. *Log.*). Ceterum ipſa experientia docet, teleſcopia & microſcopia campum viſionis intra terminos arctiores conſtringere, tantum abeſt ut ultra conſuetos extendant: cujus etiam rationes ex Opticis ſunt manifeſtæ. Et quamvis in campo perceptionum determinando etiam habenda ratio ſit diſtantiæ, ad quam v. gr. viſus extenditur (§. 260.); teleſcopia tamen campum viſionis non extendunt, quoniam haud quaquam efficiunt, ut viſus longius exporrgatur, ſed tantummodo ut diſtincte aſſequatur, quæ ſine hac armatura vel confuſe, vel prorſus obſcure percipit. Neque enim teleſcopium radios a viſibili in oculum allicit, a quo eodem remoto nulli ad eundem pertingerent; ſed tantummodo hoc præſtat, ut radii in plures fibrillas nerveas agant, quæ alias vix in unam agunt, aut ut ſoli in quaſdam

dam fibrillas agere possint, qui alias cum radiis ab aliis objectis propagatis simul in easdem agunt.

§. 268.

Sensus acui dicitur, si efficitur, ut clare aut distincte percipiat, quæ antea obscure vel confuse percipiebat. *Sensus quando acuantur.*

De visu vulgata locutio est; sed nil obstat, ut ad ceteros quoque sensus applicetur, etsi non adeo obvium sit, quod perinde ac visus perfici possint.

§. 269.

Est vero *acumen sensus* vel intrinsecum, vel accidentale. *Intrinsecum* est, ubi a causa interna pendet, ut clare ac distincte percipiatur, quod naturali constitutione organi nonnisi obscure vel confuse percipiebatur. *Accidentale* vero est, quod a causa quadam externa pendet. *Differentia acuminis intrinseci & accidentalis.*

Discrimen hoc non fingi præter necessitatem, ex mox dicendis constabit.

§. 270.

Quoniam experientia constat, per telescopia atque microscopia videri, quæ visui sese subducunt nudo, & per illa distincte apparere, quæ nudus oculus nonnisi confuse cernebat; ideo patet, *telescopiis ac microscopiis acui visum* (§. 268.). Quoniam vero ratio cur hoc oculo accedat, a telescopio vel microscopio, adeoque a causa quadam externa (§. 881. *Ontol.*) petenda; *acumen visus, quod per telescopia & microscopia habet, non nisi accidentale est* (§. 269.). *Visus per microscopia & telescopia acuitur.*

Si quis dicat, per telescopia & microscopia non proprie loquendo acui visum, sed juvari adminiculis ut acutiori æquipolleat; non dicit quæ a veritate aliena sunt & quæ a definitionibus nostris abhorrent. Sed cum ad formandas notiones universales fictionibus uti liceat; ecquis jure reprehendet, ut entia præter necessitatem non multiplicaturi salva rei veritate ad idem genus reducamus, quæ sibi invicem æquipollent.

§. 274.

Acumen, quod auditui est tubi stentoreophonici usu, accidentale est. Ratio enim hujus acuminis non inest ipsi auditus organo, sed potius tubo stentoreophonico, adeoque a causa externa pendet (§. 851. 881. *Ontol.*). Est igitur accidentale (§. 269.). *Quale sit illud acumen.*

Hinc & vulgo dicitur auditum juvari tubo stentoreophonico. Sed tenenda hic sunt, quæ jam in anterioribus (*not.* §. 270.) monuimus.

§. 275.

Quoniam constat, ubi microscopiis objecta fuerimus contemplati, nos posthac nudo oculo distinguere, quæ antea non cernebamus; hic vero ratio visionis distinctæ in sequentibus non amplius a microscopio, sed & a facultate per microscopia contracta pendet, quod per se manifestum est; *microscopiorum usu acumen visus intrinsecum acquiri potest* (§. 269.). *Acumen visus intrinsecum microscopiorum usu acquisitum.*

Non sumimus hic, nisi quod propria experientia convicti jam annotavimus alibi, cum in philosophia experimentali patrio sermone conscripta de observationibus microscopipis ageremus.

§. 276.

Similiter experientia constat, ubi quis in distincte percipiendis visibilibus, immo etiam aliis sensibilibus (§. 682. *Log.*) diu multumque fuerit versatus; eum postea distincte percipere posse, quæ antea nonnisi confuse percipiebat, immo visu discernere, quæ alias eundem effugiebant. Patet adeo, *si quis diu multumque in distincte contemplandis sensibilibus versetur, his ipsis exercitiis acui visum, immo sensus quoque alios.* Quoniam vero in hoc casu ratio acuminis a causa interna pendet (§. 851. 881. *Ontol.*); *acumen exercitiis distinctarum contemplationum acquisitum intrinsecum est.* *Acumen sensuum intrinsecum exercitio comparandum.*

Atque hoc acumen unusquisque sibi acquirere debet, cum pendeat a perfectione intellectus, cui perficiendo pro virili ipsa lege naturali obligamur. Et hinc elucescit usus doctrinæ psychologicæ de perfectionibus animæ acquisitu possibilibus, ut talia sperni non debeant, etsi in vulgus nota, quemadmodum *Euclides* non contemsit notiones communes, cum iisdem ad demonstrationum inconcussa fundamenta jacienda haberet opus. Quæ vero hic a posteriori sumimus, haud difficulter a priori probari poterant. Qui enim diu in distincte contemplandis sensibilibus versatur, is successive attentionem suam ad ea, quæ ipsis insunt, transfert (§. 682. *Log.*), adeoque habitum id faciendi acquirit (§. 430. *Psychol. empir.*). Quamobrem contingit, ut in objectis observemus, quæ aliorum obtutum effugiunt (§. 237. *Psychol. empir.*).

§. 277.

Recognitionis modus duplex.

Confusa ideæ reproductæ recognitio est apperceptio ideæ reproductæ ut bis in diversis perceptionum seriebus existentis. Ast *distincta ideæ reproductæ recognitio* est judicium de eo, quod ideam aliquam jam antea habuerimus.

Ut discrimen hoc clarius percipiatur, relegenda sunt, tum quæ ad stabiliendam recognitionis illius rationem (§. 174. *Psychol. empir.*), tum quæ ad explicandum actum judicii affirmativi in medium adduximus (§. 343. *Psychol. empir.*). Neque omittenda est relectio eorum, quæ de secunda mentis operatione in cognitione symbolica ostendimus (§. 350. *Psychol. empir.*). Atque hisce relectis una patebit, discrimen istud a nobis non gratis fingi; sed in reipsa fundamentum habere.

§. 278.

Memoriæ quot species.

Quoniam memoria in facultate ideas reproductas, consequenter & res per eas repræsentatas, recognoscendi consistit (§. 175. *Psychol. empir.*); recognitio autem duplex est, altera quidem confusa, altera distincta (§. 277.): *duæ dantur memoriæ species, quarum altera est facultas res confuse recognoscendi*

ſcendi; altera vero facultas res diſtincte recognoſcendi (§. 712. *Log.*).

Inveniuntur nimirum duæ memoriæ ſpecies eo prorſus modo, quem *loc cit. Log.* præſcripſimus. Utrique enim memoriæ ſpeciei commune eſt, quod ſit facultas ideas reproductas recognoſcendi. Quamobrem cum modus recognitionis duplex eſſe poſſit (§. 277.); ubi is tanquam ulterior determinatio notioni anteriori ſuperaccedit, notio generis in notionem ſpeciei abit, utpote differentia ſpecifica notioni generis ſuperaddita (§. 241. *Ontol.*). Facit adeo præſens exemplum ad illuſtrandam praxin Logicæ de ſpeciebus ex dato genere inveniendis (§. 712. *Log.*). Non piget talia annotare, tum ut lectorem ad praxin Logicæ excitemus, tum ut dilucidius conſtet uſus regularum logicarum a nobis traditarum ipſaque praxi confirmetur uberius.

§. 279.

Memoria ſenſitiva, eſt facultas ideas reproductas & res per eas repræſentatas confuſe recognoſcendi. *Intellectualis memoria* eſt facultas ideas reproductas diſtincte recognoſcendi. Memoria ſenſitiva dici etiam poteſt *animalis*. *Memoria diviſio.*

Senſitivam appello, quæ a ſenſu ortum trahit; quemadmodum intellectualem, quæ ab intellectu pendet. Illa vero ideo animalis dici poterat, quia homini cum animantibus brutis communis, prouti ex infra dicendis elucefcet.

§. 280.

Quoniam memoria ſenſitiva in confuſa idearum reproductarum recognitione conſiſtit (§. 279.), confuſe autem ideas reproductas recognoſcimus, dum nobis conſcii ſumus ideam reproductam in alia perceptionum ſerie contineri quam ante producta continebatur (§. 277.); *memoria animalis ſeu ſenſitiva in apperceptione ejuſdem ideæ tanquam in diverſis perceptionum ſeriebus contentæ conſiſtit.* *Memoria ſenſitiva in quo conſiſtat.*

Nimi-

Nimirum eadem idea bis producitur, sive vi sensus & imaginationis simul, sive vi imaginationis solius, sed cum ideis sociis. Video arborem proceram in horto & in mentem venit alia olim visa in silva. Sensui debetur idea arboris in horto; imaginationi vero idea arboris in silva. Illius idea horti socia est; hujus vero idea silvæ. Sociæ sunt ideæ objectorum aliorum in horto & silva simul perceptorum. Quatenus ideæ utriusque arboris & idearum, quæ utrique sociæ sunt, nobis conscii sumus, adeoque omnes simul appercipimus (§. 25. *Psychol. empir.*), memoria nobis tribuitur. Vi imaginationis phantasma producimus rei sensu nunquam perceptæ. Alia vice verba cum alio miscentibus reproducitur idea ejusdem phantasmatis, cujus nobis conscii sumus una cum aliis perceptionibus, quas tunc simul habuimus. Ad phantasma istud attentis imaginatio idem quoque sistit cum ideis sociis, quæ tunc nobis erant, cum primum idem formaremus. Habemus adeo idem phantasma bis productum, sed cum diversis ideis sociis, vi imaginationis solius. Quatenus igitur utriusque cum ideis sociis nobis conscii sumus; memoria sensitiva nobis tribuitur.

§. 281.

Memoria intellectualis in quo consistat.

Similiter quoniam memoria intellectualis in distincta idearum reproductarum recognitione consistit (§. 279.), distincte autem ideas reproductas recognoscimus, dum judicamus, nos ideas istas jam antea habuisse (§. 277.); *memoria intellectualis consistit in judicio, quod eandem ideam jam ante habuimus.*

In memoria intellectualis nobis tribuitur, quatenus arborem proceram in horto videntes judicamus, nos arborem proceram alias in silva vidisse, vel quatenus judicamus nos phantasma, quod sermonem cum aliis miscentibus in mentem venit, alias finxisse. Non opus esse, ut idea reproducta semper sit numero eadem, sed eam quoque specie vel genere eandem esse posse nemo non novit & ex iis palam est, quæ de imaginatione in Psychologia empirica demonstrata sunt (§. 105.).

§. 282.

§. 282.

Memoria intellectualis supponit sensitivam, seu actus sensitivæ præcedere debet actum intellectualis. Actus enim intellectualis est judicium de idea jam reproducta, quod eam alias jam habuerimus (§. 281.). Enimvero dum ita judicamus, ideam reproductam recognoscimus (§. 173. *Psychol. empir.*), adeoque opus est, ut nobis conscii simus ideæ nunc reproductæ tanquam in alia perceptionum serie contentæ, quam continebatur, cum objectum alias perciperetur (§. 174. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut eandem ideam in diversis perceptionum seriebus appercipiamus (§. 25. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum hæc apperceptio sit actus memoriæ sensitivæ (§. 280.); actus memoriæ sensitivæ præcedere debet actum memoriæ intellectualis.

Dependentia memoriæ intellectualis a sensitiva.

Manifesta est dependentia memoriæ intellectualis a sensitiva, si vel ad notiones ejus confuso obtutu respicias, ut adeo eam absque demonstratione facile admittant terminorum tantummodo gnari. Utile tamen est eandem cognitam atque perspectam habere, ut constet multorum ratio, quæ de memoria observantur, quæque ad eam pertinent, potestati nostræ magis subjiciantur.

§. 283.

Si actus memoriæ intellectualis ex actu sensitivæ sequi debet, necesse est ut in ideam eandem, quæ nobis bis objicitur, & diversas ideas socias eidem junctas attentionem nostram dirigamus easque una cum illa inter se conferamus. Etenim si actus memoriæ sensitivæ in nobis datur, nobis repræsentamus v. gr. arborem proceram in horto beneficio visus & arborem proceram aliam in silva, et utriusque simul una cum horto atque silva nobis conscii sumus (§. 280.). Quodsi jam ex eo porro sequi debet actus memoriæ intellectualis; necesse est ut judicemus, nos istiusmodi arborem proceram jam vidisse alibi in silva

Quomodo actus memoriæ intellectualis sequatur ex sensitiva.

(§. 281.). Necesse igitur est, ut arborem unam tanquam ab horto diversam, in eodem tamen existentem, & alteram tanquam a silva diversam, in eadem tamen existentem consideremus (§. 343. *Psychol. empir.*), consequenter attentionem nostram tam in utramque arborem, quam in existentiam unius in horto, alterius in silva dirigamus (§. 237. *Psychol. empir.*), atque arborem in horto conspectam cum ea, quæ in silva repræsentatur, referamus, hoc est, in genere ut in ideam eandem, quæ menti nostræ bis objicitur, & diversas ideas socias in utroque casu eidem junctas attentionem nostram dirigamus easque cum idea eadem inter ipsos contenta inter se conferamus.

Quod hic ex notione judicii affirmativi deducimus, unusquisque in se experiri potest, modo eum sibi acquisiverit attentionis gradum, qui ad talia observanda requiritur. Difficile enim est judicium in cognitione intuitiva (*not.* §. 345. *Psych. emp.*), nec minus difficulter observatur quam formatur, nisi cognitione symbolica juveris (§. 351. *Psychol. empir.*): quo tamen in casu opus est ut tacita quasi loquela attentionem dirigas in ea, quæ observari debent.

§. 284.

Quando actus memoriæ intellectualis ex sensitiva non sequatur.

Quodsi ergo ratio attentionis deficit, ex actu memoriæ sensitivæ non sequitur actus memoriæ intellectualis. Quoniam enim nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70. *Ontol.*); nec sine ea ex memoriæ sensitivæ actu memoriæ intellectualis actus sequi potest. Quamobrem cum ratio sufficiens, cur ex actu memoriæ sensitivæ sequatur actus memoriæ intellectualis, non sit nisi attentio ad eandem ideam tanquam in diversis perceptionum seriebus contentam ac inde resultans utriusque seriei collatio, quatenus scilicet simultanea est attentio, mox ab una ad alteram retrahenda (§. 283.); nec deficiente ratione attentionis illius ex actu memoriæ sensitivæ actus intellectualis sequi potest.

Quæ

Quæ in hoc corollario continentur, adeo explorata sunt, ut non quotidiana, sed momentanea experientia confirmentur, modo ad observandum fueris satis acutus. Singulis enim momentis occasione eorum, quæ sensu percipimus, vi imaginationis eadem ante jam percepta menti denuo præsentia sistuntur, nec tamen ideo semper judicamus, quæ nunc percipimus, eadem jam alias a nobis fuisse percepta, propterea quod sensui statim alia objiciuntur, ut nec in iis, quæ sensui hoc momento præsentia sunt, nec in iis, quæ vi imaginationis iisdem sociantur, attentionem defigere, multo minus autem in iisdem tamdiu retinere valeamus, quamdiu requiritur, ut judicium interponere possimus, quæ jam sensu percipiuntur eadem esse cum aliis sive numero, sive genere vel speciei, antea perceptis. Quod vero actus memoriæ sensitivæ vel vix nobis advertentibus sese exerat, inde colligitur, quod ex actu memoriæ sensitivæ sequantur talia, quorum ratio non aliunde quam ex memoria sensitiva reddi potest. Sed hæc clariora evadent ex sequentibus, præsertim ubi de appetitu sensitivo agemus. Immo haud obscure colliguntur ex iis, quæ eam in rem in Psychologia empirica (§. 593. & seqq.) diximus.

§. 285.

Quando memoria intellectualis promtior.

Si judicia vocabulis efferre suevimus, actus memoriæ intellectualis multo facilius sese exerit. Si enim judicia verbis efferre suevimus, cognitioni symbolicæ adsueti sumus (§. 350. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum in judicando symbolicam cognitionem intuitivæ præferamus ac ideo dum judicamus nobismetipsis tacite loquamur (§. 353. *Psychol. empir.*); facilius quoque judicamus & hinc ad judicandum promtiores sumus, ubi judicia vocabulis efferre suevimus, quam ubi usus sermonis sumus expertes. Quamobrem cum actus memoriæ intellectualis in judicio consistat, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 281.); si judicia vocabulis efferre suevimus, actus memoriæ intellectualis multo facilius sese exerit.

Nos, qui sermonis usu pollemus, in nobismetipsis experi-

mur, quam prompti ſimus ad judicandum, nos ideam aliquam jam ante habuiſſe. Ita intuentibus arborem proceram in horto vix arboris in ſilva olim viſæ idea ſuccurrit, cum jam tacite nobismetipſis loquamur: arborem iſtiusmodi proceram vidimus quoque in ſilva. Verborum horum clariſſime nobis conſcii ſumus, ubi ideæ arboris in ſilva exiſtentis vix ac ne vix quidem conſcii ſumus: Quodſi modum, quo judicium in cognitione intuitiva formatur (§. 343. & ſeqq. *Pſychol. empir.*), conferamus cum modo, quo utimur in cognitione ſymbolica (§. 350. *Pſychol. empir.*), & quem nobis familiarem experimur quam difficilius ſit absque ſermonis auxilio judicare, quam hujus præſidio inſtructum eſſe abunde perſpicitur. Multo major in caſu priore requiritur attentionis gradus, quam in altero. Quamobrem cum attentionis ſimus natura impatientes, niſi eandem adhibere fuerimus adſueti; haud mirum videri debet, quod memoria intellectualis propemodum ferietur, ubi quis ſermonis uſum ignoraverit, veluti inter beſtias educatus aut a nativitate ſurdus: qualia exempla inferius in medium afferemus.

§. 286.

Judicii ſymbolici reproductio;

Si vocabulis efferimus judicium, quo judicamus, nos ideam aliquam jam antea habuiſſe, idea hac in poſterum reproducta judicium iſtud ſymbolicum ſeu enunciatio una producitur. Dum enim judicium iſtud verbis efferimus, verba iſta, quibus enunciatio conſtat (§. 199. *Log.*), percipimus una cum re, de qua judicamus, nos eam antea jam percepiſſe: quod unusquisque in ſemetipſo experitur. Quamobrem ubi idea illius rei denuo reproducitur, judicium quoque iſtud ſymbolicum una reproduci debet (§. 273. *Pſychol. empir.*).

Ne hoc mirum videatur incautis, oſtendendum nobis eſſe exiſtimamus, vocabula & ex iis conſtantem orationem non admodum longam, veluti enunciationem, nos facilius & clarius imaginari, quam viſibile quodcunque imaginari licet: quem in finem ſequentia addimus.

§. 287.

§. 287.

Quænam per se distinctæ percipiantur.

Per se distincta est perceptio, quæ successive nascitur. Per se vero distincta non est, sed operatione mentis talis, quæ tota simul nascitur. Ponamus nos percipere vocabulum aliquod, vel enunciationem ex aliquot vocabulis compositam; dico perceptionem ejus oriri successive ac ideo per se esse distinctam. Dum enim vocabulum pronunciatur, syllabæ singulæ, ex quibus componitur, successive pronunciantur. Quamobrem cum singulis syllabis respondeant singuli soni, qui ad aurem deferuntur; necesse est sonum syllabæ præcedenti respondentem aut, si mavis, eam constituentem citius ad aurem deferri sono altero, qui syllabæ proximæ sequenti respondet. Agunt igitur diversis syllabis convenientes soni successive in organum auditus, adeoque & successive in mente oriuntur perceptiones illorum sonorum. Patet itaque perceptionem vocabuli pluribus syllabis constantis, adeoque multo magis enunciationis ex pluribus vocabulis compositæ successive oriri. Jam cum perceptiones appercipiamus, utpote earum nobis conscii; singulæ syllabæ uniuscujusque vocabuli sigillatim percipiuntur. Enimvero cum vocabula ea celeritate pronuncientur, ut sonus syllabæ primæ nondum prætererit, dum sonus ultimæ accedit, ac ideo quoque perceptiones syllabarum ita appercipiantur, ut dum syllabam ultimam percipimus, apperceptio anteriorum adhuc duret, perceptiones singularum syllabarum hoc modo quasi reuniuntur in unam, ut totum vocabulum simul percipere nobis videamur. Quoniam itaque distincte percipimus, si eorum, quæ in re diversa insunt, discrimen in sensum incurrat, & singula primum sigillatim contemplemur, deinde ordinem ac nexum eorum meditemur (§. 682. *Log.*), vocabula vero talia sint, ut nonnisi singulæ, ex quibus constant, syllabæ primum sigillatim & mox tamen totum vocabulum quasi simul percipiatur *per demonstrata*; vocabula quo-

que distincte per se percipi patet. Quoniam vero de vocabulis ideo ostenditur, quod per se distincte percipiantur, nulla accedente mentis demum operatione, quæ fit ab illorum perceptione & apperceptione diversa, quia successive percipiuntur, quemadmodum ex modo dictis abunde constat; patet idem de omni sensibili successive percepto valere, atque adeo in genere claret, quæ successive percipiuntur, per se distincte percipi. *Quod erat unum.*

Ponamus jam porro nos visu percipere visibile aliquod, veluti arborem. Dico arborem per se distincte non percipi, sed mentis demum operatione distinctam evadere perceptionem. Quando enim arborem videmus, radii a partibus omnibus simul in oculum incidunt & in diversas retinæ fibrillas simul agunt, consequenter omnes partes arboris simul uno obtutu percipiuntur. Quodsi ergo arborem distincte percipere volueris, necesse est ut sigillatim contempleris truncum, ramos, surculos, folia & deinde eorum inter se nexum consideres (§.682. *Log.*). Quoniam igitur hic requiritur, ut successive animum ad singulas partes advertas, utque hoc facias temetipsum ad id determines; objectum, quod ita repræsentatur, ut distincte perceptibile sit, mentis demum operatione distincte percipitur. Atque adeo patet, si qua perceptio tota simul nascitur, eam non per se distinctam esse, sed mentis demum operatione talem fieri. *Quod erat alterum.*

Nimirum in successive nascentibus perceptionibus attentio nostra per se trahitur in singulas partiales perceptiones; in iis autem, quæ totæ simul nascuntur, attentio ad hanc vel istam partem in specie non dirigitur per se, sed mentis nostræ arbitrio, quod rationem determinantem extra actum perceptionis & apperceptionis requirit. Equidem ubi arborem uno obtutu comprehendimus, tanquam ex diversis partibus compositam percipimus; nondum tamen distincta est perceptio, sed tantummodo istiusmodi, ut distincta fieri possit. Diximus

ximus enim perceptionem esse distinctam, quando in re percepta plura sigillatim enunciabilia distinguimus (§. 38. *Psych. empir.*): id quod demum fit, ubi successive animum ad diversa ista advertimus, alias enim nobis tantummodo conscii sumus rem repræsentatam esse distincte perceptibilem, quod nobis repræsentetur, tanquam ex pluribus a se invicem distinctis composita. Aliud vero est sibi esse conscium, plura separatim enunciabilia perceptioni nostræ inesse; aliud vero est eadem a se invicem actu distinguere. Equidem ubi distincte rebus percipiendis adsueti sumus, magna celeritate perficitur distincta perceptio, ut uno quasi obtutu perfici videatur: sed in hoc nihil singulare est, quod non perinde in successive nascentibus perceptionibus observetur. Novimus enim vocabula integra veluti uno actu distincte percipi, ob pronunciationis syllabarum se mutuo consequentium celeritatem. Ceterum quemadmodum successiva partialium apperceptio in successive nascentibus perceptionibus causa est, cur sint distinctæ; ita nec alia de causa mentis operatione distinctæ evadunt perceptiones, quæ totæ simul nascuntur.

§. 288.

Cur vocabula facilius imaginemur, quam visibilia.

Vocabula ac inde compositam orationem facilius & clarius imaginamur, quam visibilia. Vocabula enim tanquam ex eorum numero, quorum perceptio successive nascitur, per se distincte percipiuntur, cum visibilia tantummodo tanquam distincte perceptibilia uno obtutu comprehendantur, præsertim ubi antea nunquam actu distincte percepta fuerint, utpote ex eorum numero, quorum perceptio tota simul nascitur (§. 287.). Quamobrem cum quid tanto facilius tantoque clarius nobis imaginemur, quanto distinctius idem percipimus (§. 94. *Psychol. empir.*); vocabula quoque ac inde compositam orationem facilius ac clarius imaginamur, quam visibilia.

In Psychologia empirica (§. 103.) jam ostendimus, quod verba facilius & clarius imaginemur, quam sonos inarticulatos. Enimvero hoc non obstat, quo minus hic evicerimus, facilius quoque ac clarius imaginari verba, quam ipsa visibilia,

lis, propterea quod hac prærogativa ad alia stabilienda opus habeamus. Etsi enim jam quoque (*not. §. cit.*) rationem indicaverimus, cur verba distincte percipiantur; non tamen differentiam, quæ inter distinctam vocabulorum & visibilium actualem perceptionem intercedit, satis aperte docuimus.

§. 289.

Cur vocabula qualitatibus sensibilibus facilius imaginemur.

Quoniam objecta visibilia facilius imaginamur, quam odores, sapores & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur (§. 103. *Psychol. empir.*); vocabula autem clarius ac facilius quam visibilia (§. 288.); *vocabula multo magis clarius atque facilius imaginamur, quam odores, sapores & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur.*

Rationem perspicere licet ex iis, quæ in Psychologia empirica (*loc. cit.*) tradita sunt. Etenim qualitates istæ confuse tantummodo percipiuntur, cum visibilibus insint etiam distincte percepta. Constat nimirum facilius ac clarius nos imaginari, quæ sensu distincte percipimus, quam quæ percipimus confuse (§. 94. *Psych. emp.*).

§. 290.

Vocabulorum ideæ materiales duplices.

Vocabulorum dantur ideæ materiales duplices, tum quatenus auditu, tum quatenus visu percipiuntur. Vocabula enim, quatenus auditu percipiuntur, sunt soni articulati, qui instar aliorum sonorum in aurem auditus organum incidentes motum fibrillis nervi acustici imprimunt ad cerebrum usque propagandum, ubi vocabulum pronunciatum auditu percipi debet (§. 111.). Quamobrem cum motus fibrillis nerveis impressus, ubi ad cerebrum propagatus fuerit, in cerebro sistat ideam materialem (§. 112.); vocabulorum quoque dantur ideæ materiales, quatenus auditu percipiuntur.

Similiter si vocabulum aliquod scriptum visu percipitur, figura literarum & earundem ordo aut, si mavis, successio visu percipitur. Lumen nimirum a literis singulis in oculum illapsum sin-

ſingulas literas in retina delineat (§. 62. *Optic.*) & ſic diverſis fibrillis nerveis diverſæ motum imprimunt, qui cum ad cerebrum propagatur (§. 111.), ſingularum literarum in cerebro naſcuntur ideæ materiales (§. 112.), quæ adeo ſimul ſumtæ conſtituunt ideam materialem integri vocabuli, quatenus viſu percipitur. Dantur itaque vocabulorum quoque ideæ materiales, quatenus ſcripta viſu percipiuntur.

Inter ideas vocabulorum, quatenus viſu percipiuntur, & ideas eorundem, quatenus auditu percipiuntur, ea intercedit differentia, quæ in genere inter perceptiones naſcentes ſucceſſive & naſcentes ſimul intercedit (§. 287.). Sane differentiam duplicis actus diſtinctæ perceptionis non clarius illuſtrare licet, quam duplici ejusdem vocabuli idea. Cum enim vocabula ſcripta nondum legere poſſumus, ſed legere demum diſcimus; ſatis ſuperque apparet, ut vocabulum ſcriptum legamus, agnoſcendas eſſe ſingulas literas ſigillatim & ſucceſſive attentionem ab una ſyllaba ad alteram eſſe promovendam; non ſufficere ut uno obtutu comprehendatur vocabulum, ſi diſtincte ipſum percipere viſu volueris, quantum ſcilicet ad pronunciandum ſufficit. Enimvero ubi habitum legendi contraximus uno obtutu diſtincte videmur nobis percipere vocabulum ſcriptum, non quod actus ad literas agnoſcendas neceſſarii jam omittantur, ſed quod minore temporis ſpatio abſolvantur, quemadmodum patet in tangendis chordis inſtrumentorum muſicorum, attendendo ad differentiam, quæ inter diſpoſitionem & habitum intercedit. Inde eſt, quod objectum aliquod videntes nobis prorſus ignotum nihilque fere commune cum iis habens, quæ ſæpius conſpeximus, perplexi reddamur & attoniti hæreamus aliquo temporis intervallo, antequam ad idem diſtincte percipiendum determinemur: immo impatientia attentionis plerumque abſtrahimur a diſtincte percipiendis iis, quibus nobis nondum familiariter nota inſunt. Nequaquam exiſtimandum eſt, infantibus in lucem demum editis viſibilia, quæ nondum familiaria experimur, primo ſtatim obtutu adeo diſtincta videri, quemadmodum nobis videntur. Et ſi quis cogitaverit, quæ inferius de

hominibus inter urſos educatis in ſilva & a nativitate ſurdis referemus; is horum, quæ dixi, magis convincetur: neque enim ſtatus iſtius recordamur, qui nobis infantibus erat.

§. 291.

Tertia idea vocabuli materialis. *Dantur etiam ideæ vocabulorum materiales, quatenus conatum ad loquendum percipimus, dum ſonum eorum imaginamur, ſeu tacite nobis loquimur, aut tacite legimus.* Dum vocabulorum ſonum imaginamur, ea pronunciandi conatum in nobis obſervamus: quem non alium eſſe ab eo, quo ad movenda organa loquelæ opus habemus, inde liquet quod in ſomnio conatus iſte degeneret in actum, tumque actu loquamur. Neceſſe igitur eſt, ut tot diverſi ſint conatus, quot ſunt literæ diverſæ, ex quibus vocabulum componitur. Perceptio igitur totius vocabuli componitur ex ſucceſſivis conatibus iſtis partialibus. Enimvero perceptiones iſtæ ſunt in numero earum, quæ ad tactum pertinent, qualis eſt motus in digito pedis percepti, dum eum movemus, conſequenter in numero idearum ſenſualium (§. 95. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum ſingulis ideis ſenſualibus ſingulæ reſpondeant ideæ materiales (§. 114.); etiam vocabulis ſuæ reſpondent ideæ materiales, quatenus conatum ad loquendum percipimus, dum ſonum eorum imaginamur.

Nullum eſt dubium, motum organorum a nobis percipi, dum loquimuri, cum conatum percipiamus, immo ſi ab eodem abſtinemus, eundem imaginemur, utut ad alia attenti ejusdem nobis conſcii non ſimus. Quamobrem non dubitandum, ideas materiales illorum motuum etiam excitari, quando actu loquimur. Inde enim eſt, quod imaginemur conatum loquendi, dum vocabula imaginamur (§. 104. *Pſychol. empir.*), & attentione in eundem directa tandem conatus ipſe ſequitur. Nimirum quando attentionem noſtram in conatum iſtum dirigimus, efficere ſtudemus, ut majorem claritatem habeat ejus perceptio (§. 237. *Pſych. emp.*). Dum vero ideæ clariores evadere

dere debent, necesse est ut motus in cerebro, in quo ideæ materiales consistunt, efficiatur celerior (§. 126. 208.). Quamobrem cum clarius percipiatur ipse conatus præsens, quam ubi eum tantummodo imaginemur (§. 208.), ipse tandem conatus ex ista attentione resultat. Ubi anima in actionibus suis habitum contraxit, mira facilitate diversæ admodum actiones sibi invicem succedunt ac concurrunt, ut singularum sibi conscius nemo amplius esse possit. Atque hæc non postrema ratio est, cur ea, quæ menti insunt, adeo difficulter cognoscantur & quasi gratis conficta sæpius videantur etiam alias satis acutis.

§. 292.

Cur vocabula aliis facilius memoriæ mandentur.

Vocabula memoriæ facilius mandantur, quam sensibilia alia & hæc beneficio vocabulorum eidem facilius mandantur, quam absque eorum subsidio. Vocabula enim facilius imaginamur, quam alia (§. 288. 289.), adeoque eorum ideæ vi imaginationis facilius reproducuntur quam aliorum objectorum (§. 117. *Psychol. empir.*). Cumque vocabulum quoque clarius imaginemur, quam res alias (§. 288. 289.), eadem quoque facilius recognoscimus (§. 173. *Psychol. empir.*). Facilius adeo memoriæ mandantur, quam alia (§. 178. *Psychol. empir.*).

Idem sic ostenditur. Vocabulorum perceptiones successive nascuntur, quod per se patet, ac in superioribus jam apertius ostendimus, nempe in demonstratione differentiæ, quæ inter per se distinctas perceptiones & operatione mentis tales intercedit (§. 287.). Ideo aliis sensibilibus magis distincta sunt (§. *cit.*). Quamobrem cum memoriæ facilius mandentur, quæ distincte percipiuntur, quam quæ confuse percipiuntur (§. 200. *Psychol. empir.*), adeoque tanto facilius, quo facilior est eorum distincta perceptio; vocabula quoque facilius memoriæ mandantur, quam objecta alia. *Quod erat unum.*

Quodsi jam ea, quæ in idea rei cujusdam continentur & a se invicem distinguis, nominibus distinguis; nomina ista

facilius memoriæ mandas, quam ea, quæ istis indigitantur *per demonstrata.* Quamobrem cum vocabula imaginantibus etiam recurrant ideæ iisdem vocabulis respondentes (§. 273. *Psychol. empir.*); beneficio vocabulorum alia quoque iisdem denotata facilius memoriæ mandantur. *Quod erat alterum.*

Ponamus e. gr. nos videre animal aliquod peregrinum prima vice, vel audire nomen ejus. Quodsi ponamus porro, nostris oculis idem statim subduci, antequam super eodem reflectendo idem distincte percipere datum fuerit, aut oculos nostros aliquandiu in eodem defixos detinere licuerit; vel nomen quoque nonnisi semel prolatum auditu percipere; nemo negabit, ubi eandem attentionem ad vocabulum clara & distincta voce prolatum adhibueris, quam ad momentaneum animalis conspectum attuleras, nomen facilius memoriæ mandari, quam formam animalis, ita ut nominis post aliquod temporis spatium facilius memineris, quam animalis, cujus tibi cognitum non est nomen. Ad evitandum enim omnem fallaciam sumendum est, animal videri non audito nomine; vel nomen audiri non viso animali. Si ponamus eandem diligentiam adhiberi indistincte percipiendo nomine, qua uteris in distincte percipiendo animali; nemo negabit facilius nomen, quam animalis formam memoriæ mandari. Quodsi enim contingit, ut viso animali audias simul nomen ipsius; sed oblitus nominis ejusdem adhuc memineris, ita ut vi imaginationis optime tibi ipsum repræsentare & denuo obvium bene agnoscere possis, immo judicare valeas, esse hoc illud ipsum animal, quod jam videras alibi, vel alio tempore; rationem hanc esse intelliges, quod attentionem omnem transferens ad animalis contemplationem non attenderis nomini, cum idem custos animalis proferret; ac in animali attentionem diu defixam detinens idem distincte videre studueris.

§. 293.

Vocabula cur facilius memoria retineantur.

Vocabula memoria facilius retinentur, quam sensibilia alia & beneficio vocabulorum alia facilius retinentur, quam absque eorum subsidio. Eodem modo ostenditur, quo præcedens demon-

demonstrata fuit propositio. Vocabula nimirum, quorum ideæ successive nascuntur, per se distincta sunt, cum sensibilia cetera pleraque, præsertim visibilia, utpote quorum perceptiones simul totæ nascuntur, operatione mentis demum talia fiant (§. 287.). Præterea cum nec imaginari possis vocabula, nisi ideis successive nascentibus, eadem constanter distincte imaginaris (§. *cit.*). Quamobrem cum tanto quid facilius memoria retineatur, quanto distinctius percipitur (§. 200. *Psychol. empir.*); vocabula quoque facilius memoria retinentur.

Quodsi jam beneficio vocabulorum alia memoriæ fuerint impressa; cum vocabula facilius aliis memoria retineantur *per demonstrata*; eorum vero ope ceterorum, quæ iisdem denotentur, ideæ simul reproducantur (§. 273. *Psychol. empir.*); rerum adhuc reminisci poteris, quarum alias meminisse non poteras (§. 230. *Psychol. empir.*). Et si sæpius vocabulorum ope tibi rem eodem denotatam in memoriam revoces (§. 273. *Psychol. empir.*); eorundem ope eadem memoria firmiter retinere poteris (§. 181. *Psych. empir.*).

Nemo non veritatem propositionis præsentis in seipso experiri potest, modo attenderit ad istiusmodi casus, quibus in distincte percipiendis visibilibus beneficio vocabulorum ea memoriæ imprimit, quæ in visibilibus discernit a se invicem eorundemque ope in memoriam iterum eadem sibi revocat, quando visum fuerit, & quibus indistincte percipiendis nuda utitur attentione, ignoratis nominibus eorum, quæ a se invicem distinguit: differentiam enim in utroque casu satis clare perspiciet. Huc trahi potest exemplum hominis inter ursos educati & alterius a nativitate surdi, quorum uterque sermonis usus compos factus nihil eorum recordatus, quæ ante eundem perceperat, quemadmodum nos nihil eorum recordamur, quæ in prima infantia ante expeditum sermonis usum sensu percipimus.

§. 294.

Memoriæ sensitivæ in corpore non respondet nisi facilitas repro- *Memoriæ sensitivæ*

quid respondeat in corpore. *reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit.* Memoria enim ſenſitiva, quatenus ineſt animæ, conſiſtit in apperceptione ejusdem ideæ tanquam in diverſis perceptionum ſeriebus contentæ (§. 280.). Enimvero corpus cogitare (*§.44.*), adeoque rerum perceptarum ſibi conſcium eſſe nequit (§. 23. *Pſychol. empir.*), conſequenter nec apperceptio in corpus cadit (§. 25. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum in corpore nil locum habeat, niſi reproductio illius motus, in quo idea materialis phantasmatis conſiſtit (§. 112.), reproductioni autem hujus motus reſpondeat productio phantasmatis in anima (§. 206.); nil datur in corpore quod apperceptioni reſpondeat. Jam vero anima eandem ideam tanquam in duabus perceptionum ſeriebus contentam appercipere nequit, niſi idea v. gr. viſibilis nunc ſenſu producta vi quoque imaginationis cum ideis alio tempore ejusdem ſociis reproducatur & reproducta, quam diu opus eſt, conſervetur. Quamobrem cum ad hoc præſupponatur facilitas reproducendi ideas materiales (§. 240.) ipſo uſu cerebro contracta (*§.* 241.), nec ideæ materiales conſerventur niſi continua productione (§. 233.), memoriæ ſenſitivæ in corpore nihil reſpondere poteſt niſi idearum materialium reproducendarum facilitas, quam ipſo uſu contrahit cerebrum.

Non eſt quod verearis imaginationem hoc modo non ſatis diſtingui in corpore a memoria (§. 176. *Pſychol. empir.*). Novimus enim facultatem ideas, quas antea habuimus, reproducendi & facilitatem reproductionis non eſſe unum idemque; ſed invicem differre ut diſpoſitionem atque habitum (§. 426. 428. *Pſychol. empir.*), quæ a ſe invicem diverſa eſſe ipſa definitionum diverſitas aperte loquitur. Nec video quid abſurdi ſequatur, etiamſi ratum eſſet, memoriam ſenſitivam in corpore nullam prorſus habere ſedem, præſertim cum mox viſuri ſimus, intellectualem, qua tantum non ſemper utimur, in corpore quoque non reſidere.

§. 295.

§. 295.

Actui memoriæ intellectualis in corpore respondent ideæ materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuimus. Memoria enim intellectualis consistit in judicio, quod ideam aliquam jam antea habuerimus (§. 281.). Quodsi ergo hoc judicium vocabulis effertur; singulis in cerebro respondens singulæ ideæ materiales (§. 290.). Actui itaque memoriæ intellectualis in corpore respondent ideæ materiales vocabulorum, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus. *Actus memoriæ intellectualis in corpore.*

Ita si videns arborem proceram judicat: istiusmodi arborem jam alias vidi in silva; singulis hisce vocabulis singulæ respondent ideæ materiales, quæ successive nascuntur, quemadmodum vocabula successive memoriam subeunt.

§. 296.

Memoria intellectualis in cerebro est potentia producendi ideas materiales respondentes vocabulis, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam habuerimus. Memoria enim intellectualis in anima est facultas ideas reproductas distincte recognoscendi (§. 279.), adeoque ubi judicia verbis efferre suevimus, verbis efferendi hoc judicium, quod ideam aliquam jam habuimus (§. 281.). Quoniam vero facultas est potentia activa (§. 29. *Psychol. empir.*), & actui memoriæ intellectualis in corpore respondent ideæ materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus (§. 295.); memoria intellectualis non est nisi potentia ideas istas materiales producendi. *Memoria intellectualis in corpore.*

Non definimus hic, utrum potentia ista activa sit an passiva: dependet enim definitio a decisione quæstionis alterius de commercio inter mentem & corpus, quam inferius demum excutiemus.

§. 297.

§. 297.

Memoria quando lædatur.

Memoria lædi dicitur, quando ad functiones suas, seu ad eliciendum actum inepta redditur.

Exemplum læsionis memoriæ in medium attulimus superius, cum imaginationis in corpore existentiam evinceremus (§. 205.). Ceterum læsionis hujus multi dantur gradus. Ita dum antea facile quid memoriæ mandabamus, nunc difficulter idem facere licet. Cum antea diu quid memoriæ impressum retineremus, nunc statim ejus obliviscimur, quod vix memoria tenebamus. Immo cum multarum rerum memoriam haberemus; nunc nullius earum reminisci possumus. Suppono autem postremum non tribuendum esse oblivioni, cui etiam antea quid tradere poteramus; sed potius causæ cuidam alteri statum præternaturalem producenti, quem Medici appellare solent. Diversi læsionum memoriæ gradus intelliguntur ex iis, quæ de diversis memoriæ gradibus dicta sunt (§. 182. & seqq. *Psychol. empir.*).

§. 298.

Causæ memoriam lædentes.

Memoria a causis materialibus lædi potest. Memoriæ enim sensitivæ in corpore non respondet nisi facilitas reproducendi ideas rerum materialium sensu alias perceptarum (§. 294.) & memoria intellectualis consistit in potentia producendi ideas vocabulorum, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuerimus, vel rem eidem respondentem sensu perceperimus (§. 296.), consequenter cum vocabula ista nobis nota supponantur, ut eorum ideæ jam ante in nobis extiterint, denuo facilitatem reproductionis eorundem in cerebro supponunt, sive prima vice formetur a nobis hoc judicium (§. 273. *Psychol. empir.*), sive judicium ipsum symbolicum seu enunciatio vi imaginationis reproducatur (§. 286.). Quamobrem cum ista reproductionis idearum materialium facilitas in actuali quadam mutatione consistat (§. 245.), quæ iterata ideæ materialis ejusdem (§. 241.), adeoque motus fibrillis nerveis a sensibili

in

in organo impressi & ad cerebrum propagati (§. 111.) productione contrahitur, qualiscunque tandem ea fuerit, a causa materiali pendet, seu talis est, ut motu eodem sæpius repetito substantiæ cerebri seu fibrillis, ex quibus ea constat, nerveis induci possit. Quamobrem cum quod a causis materialibus beneficio motus producitur, a causis quoque materialibus eodem motu mediante vel prorsus destrui, vel ex parte tolli possit, quemadmodum id ad ortum atque interitum rerum attenti satis superque experimur, illa quoque contracta ideas materiales reproducendi facilitas vel prorsus destrui, vel ex parte tolli potest.

Non major est difficultas in destructione memoriæ per causas materiales admittenda, quam quæ esse potest, ubi admittere debes hominem artis saltandi peritum fractis cruribus non posse saltare amplius: quod enim in posteriori casu minus percipiatur, quam in priori, causa non alia subest, quam quod motus fibrillarum nervearum in productione idearum materialium & earum læsio non æque in sensum incurrat, quemadmodum motus pedum & cruri fractura in saltando.

§. 299.

Quoniam morbi acuti motus irregulares in cerebro producunt, immo alii quoque morbi capitis idem faciunt, ac senescente homine nervis quoque & consequenter cerebro induci mutatio solet, quamvis non eadem in hominibus singulis; *mirum non est, quod memoria vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute sæpius lædatur.* *Cur morbi & senectus eam lædant.*

Non nego diversam esse rationem, cur morbi acuti memoriam lædant, & cur senectus eandem labefactet. Sed in eam inquirere distinctius Physici est. Hic enim in generalibus acquiescimus.

§. 300.

Vocabulorum usus reminiscentiam juvat. Vocabula enim res, quas denotant, in memoriam nobis revocant (*§.* 273. *Auxilium reminiscen-*
(*Wolfii Psych. Ration.*) Hh *Psy-*

tia a vocabulis petitum. *Psychol. empir.*). Enimvero vocabula quoque nobis in memoriam revocantur a rebus, quas denotant (§. *cit.*) & vocabulum unum aliud eidem in sermone sæpius junctum (§. 274. *Psychol. empir.*). Quamobrem beneficio vocabulorum res nobis in memoriam revocari possunt, quæ alias in eandem minime venirent. Enimvero cum jam mediante aliquo vocabulo reproducatur idea rei absentis, quæ per aliam nobis præsentem minime produceretur; ea ad reminiscentiam spectat (§. 230. *Psychol. empir.*). Vocabula igitur reminiscentiam juvant.

Idem unusquisque experiri potest in semetipso. Deprehendet enim, se vocabulis uti, quando rei cujusdam reminisci voluerit. Ponamus e.gr. nos in horto aliquo deambulantes videre plantam aliquam exoticam, & conspectum ejusdem nobis in memoriam revocare, quod alibi quoque exoticam plantam alio in horto viderimus nomenque ejus audiverimus; non tamen meminisse nominis, nec formæ plantæ. Quoniam tamen succurrit hortulanum nobis dixisse nomen; in memoriam nobis revocamus sermonem, quem cum eo miscuimus: ubi simul incidunt verba Titii de nomine istius plantæ judicium suum interponentis & cum hoc judicio nomen quoque succurrit. Ejus rationem cum formæ plantæ convenire deprehendissemus, convenientiæ hujus recordati tandem quoque formæ plantæ reminiscimur. Sane longa sæpius verborum, quorum recordamur, est series, antequam ad id perveniatur, cujus meminisse volueramus, sed non poteramus.

§. 301.

Subsidium reminiscentiæ facilitandæ. Quoniam vocabulorum usu reminiscentia juvatur (§. 300.), adeoque mediantibus vocabulis, quæ percipimus perceptiones quoque rerum præteritarum reproducimus & recognoscimus (§. 230. *Psychol. empir.*); *ut eorum, quorum meminisse interest, facile reminiscamur, non modo ea attente perlustrari, sed & singula beneficio nominum, immo judiciorum symbolicorum,*

rum, memoriæ imprimere ac de convenientia nominis rei cum iis, quæ eidem insunt, judicium interponere tenemur.

Quantum in eo sit præsidii ad res quasvis in memoriam revocandas, quæ ultro sese alias non facile menti offerunt, ipso regulæ usu docemur. Neque ad eandem attentus miratur amplius, cur qui sermonis usu destituti fuerant, ubi ejus compotes facti, status sui præteriti reminisci minime potuerint, quando de eodem interrogabantur. Obiter monemus elucescere hinc usum doctrinæ criticæ de etymologiis vocabulorum, quæ alias sterilis videtur.

§. 302.

Reminiscentiæ quid in corpore respondeat.

Reminiscentiæ in corpore nihil respondet præter ea, quæ imaginationi & memoriæ in eodem respondent. Reminiscentia enim consistit in perceptionum præteritarum iterata reproductione & recognitione (§. 230. *Psychol. empir.*). Enimvero reproductio perceptionum rerum absentium, adeoque etiam præteritarum, quas in numerum absentium referri nemo dubitat, ad imaginationem spectat (§. 92. *Psychol. empir.*), etiam quando perceptiones quædam sive phantasmata mediantibus aliis producuntur (§. 104. *Psych. emp.*), adeoque perceptionis præteritæ reproductio mediata est: perceptionum vero quomodocunque reproductarum recognitio ad memoriam pertinet (§. 175. *Psychol. empir.*). Quamobrem præter ea, quæ imaginationi & memoriæ in corpore respondent, nihil reminiscentiæ in eodem respondet.

Phantasmatis respondent ideæ materiales in cerebro (§. 206.), nec memoriæ sensitivæ in corpore respondet nisi facilitas ideas istas reproducendi a cerebro contracta (§. 294.), actui vero memoriæ intellectualis reproductio idearum materialium vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam habuerimus (§. 296.): per hæc itaque reminiscentiæ actus explicari debent. Sufficientia igitur principia habemus explicandi ea, quæ ad explicandum reminiscentiam in ca-

ſu particulari pertinent, quatenus ea a corpore pendent: neque aliis opus habemus, neque dantur alia.

§. 303.

Oblivio in corpore quid ſit.

Oblivio, quatenus a corpore pendet, conſiſtit in impotentia ideas materiales, quæ productæ aliquando fuerant in cerebro, reproducendi. Quoniam enim oblivio opponitur memoriæ (§. 215. *Pſychol. empir.*); ex eo, quid ſit memoria in corpore, etiam intelligitur, quidnam ſit oblivio, quatenus a corpore pendet. Enimvero memoria ſenſitiva non conſiſtit niſi in facilitate reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit (§. 294.) & intellectualis in facilitate producendi ideas materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam habuimus (§. 296.). Oblivio igitur conſiſtit in impotentia reproducendi ideas materiales, quæ aliquando in nobis fuerunt productæ: quibus non reproductis, ceſſat quoque judicium in mente, quod eas jam habuerimus, conſequenter nec ideæ materiales in cerebro producuntur, quibus effertur judicium iſtud (§. 282.).

Idem etiam ſic oſtenditur. Oblivio quoad animam eſt impotentia ideas reproductas recognoſcendi (§. 215. *Pſychol. empir.*). Enimvero cum actui recognitionis in corpore nihil reſpondere queat, quemadmodum ſuperius oſtenſum (§. 294.); præterea vero ad oblivionem quoque ſpectet impotentia reproducendi ideas rerum antea perceptarum (§. 216. *Pſychol. empir.*); oblivioni in corpore reſpondere debet impotentia reproducendi ideas materiales, quæ aliquando in cerebro noſtro fuerunt productæ.

Impotentia hæc non conſideranda eſt per modum abſolutæ impoſſibilitatis: quando enim rei cujusdam obliviſcimur, poſſibile erat ut eandem memoria retineremus. Omittimus enim, quæ ad rem primum oblatam memoriæ firmiter infigendam & ad eam, quæ ſemel impreſſa eſt, tenaciter retinendam

dam requiruntur. Quod ut dilucidius constet, sequentes addere lubet propositiones.

§. 304.

Si rei sensu semel perceptæ iterum meminisse non possumus; oblivio consistit in privatione facilitatis ideam ejus materialem reproducendi, quam cerebrum contrahere potuisset. Ponamus enim nos contraxisse facilitatem reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ. Adest igitur memoria sensitiva (§.294.). Quamobrem cum memoria & oblivio ita sibi invicem opponantur, ut una inesse nequeant (§. 175. 215. *Psychol. empir.* & §. 28. *Ontol.*); contracta facilitate reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ oblivioni locus non est. Erit igitur eidem locus, si facilitas reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ a cerebro contracta minime fuerit, consequenter in privatione illius facilitatis consistit. *Oblivionis subitæ ratio.*

Idem etiam sic ostenditur. Oblivio quoad corpus consistit in impotentia ideas materiales reproducendi, quæ aliquando in cerebro nostro fuerant productæ (§. 303.). Quodsi cerebrum contraxisset facilitatem reproducendi ideam materialem rei sensu perceptæ; eam reproducere posset, neque adeo impotentia eam reproducendi laboraret. Oblivio igitur hic consistit in privatione facilitatis reproducendi ideas materiales in cerebro semel productas, quam idem contrahere poterat, sed non contraxit.

Quodsi consideremus, quomodo quid memoriæ mandetur (§. 179. *Psychol. empir.*); facile apparet, motum fibrillis nerveis in organo impressum non esse sufficientem, ut fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum compositum est, eam dispositionem acquirant, ut eundem motum facile recuperare possint vi motus cujusdam socii. Deest igitur quid iisdem, quod adesse poterat, modo impressiones in organum sufficienter fuissent repetitæ & aliqua potentia contracta iteratas eorundem motuum productiones in facilitatem eos recuperandi fuisset

isset conversa. Est nimirum oblivio memoriæ privatio, hic tamen particulariter, non universaliter spectatæ. Quamobrem ubi constiterit, quid memoria sit, nec amplius latere potest, quid sibi velit oblivio.

§. 305.

Oblivionis supervenientis ratio.

Si quid memoria tenemus, idemque oblivioni posthac tradimus; oblivio consistit in amissione facilitatis reproducendarum idearum materialium, quam cerebrum habuerat. Quodsi enim quid memoria tenebamus, cerebro inerat facilitas reproducendi ideam materialem eidem respondentem (§. 294.). Sed ubi idem posthac oblivioni traditum, eidem inest impotentia ideam istam materialem reproducendi (§. 303.). Cerebrum itaque facilitatem, quam acquisiverat, amisit (§. 245.). Unde patet in hoc casu oblivionem consistere in amissione facilitatis reproducendi ideam aliquam materialem, quam cerebrum ante habuerat.

Nihil hic singulare occurrit, quod non æque obtineat in omni reliquo casu, ubi habitus aliquis corporis semel acquisitus iterum amittitur. Quamobrem cum de habitibus infra plura dicturi simus, præsens propositio uberiore adhuc luce perfundetur.

§. 306.

Memoriæ bonæ ratio.

Si cujus fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita fuerint dispositæ, ut mutatio ista, in qua facilitas reproducendi ideas materiales, quæ semel eidem inextiterunt, paucis actibus induci, nec semel inducta, actibus licet eandem inducentibus minime repetitis, longo temporis spatio cesset; is bonam memoriam habet. Quodsi enim cujusdam fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita fuerint dispositæ, ut mutatio ista, in qua facilitas reproducendi ideas materiales, quæ semel in cerebro extitere, consistit (§. 245.), paucis actibus induci queat; is cito ac facile quid memoriæ mandare potest (§. 186. 187. *Psychol. empir.*

empir.). Quodsi jam mutatio ista, ubi semel inducta fuerat, etiamsi actus eam inducentes (§. 241. 243.) non repetantur, longo temporis spatio subsistat, nec statim cesset; cum in corpore memoria nil supponat præter facilitatem reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit (§. 294.); idem diu quid memoria retinet (§. 188. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum bonam habeat memoriam, qui cito ac facile quid eidem mandare diuque retinere valet (§. 189. *Psychol. empir.*); bonam utique memoriam habet is, cujus fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita sunt dispositæ, ut paucis actibus mutatio illa iis induci possit, in qua facilitas reproducendarum idearum materialium consistit, nec repetitis actibus longo tempore subsistat.

Equidem hinc nondum inquirimus, in quonam ista fibrilarum nervearum dispositio consistat, quibus nimirum qualitatibus dotatæ sint necesse est; non tamen inutilis censeri debet præsens propositio. Ut enim taceam generalem hanc notionem satisfacere inferius in doctrina de commercio inter mentem & corpus; eadem quoque loco notionis directricis esse potest in Physica.

§. 307.

Fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi atque cerebrum constat, in omnibus hominibus non sunt eædem. Etenim alii diuturniore objecti contemplatione, vel pluribus actibus iteratis facilitatem ideas reproducendi & reproductas recognoscendi sibi comparant; alii minus diuturna contemplatione & paucioribus actibus iteratis ad id opus habent (§. 182. *Psychol. empir.*), adeoque alii memoriæ quid cito ac facile mandant (§. 186. 187. *Psychol. empir.*); alii vero tardius ac difficilius. Similiter alii frequentius iterata idearum reproductione memoria retinent, quod eidem demandarunt; alii minus frequenter iterata idearum reproductione memoriæ semel infixa retinent (§. 184. *Psych.*

Diversitas fibrillarum nervearum in diversis subjectis asserta.

Psychol. empir.), adeoque memoria diu quid retinent (§. 188. *Psychol. empir.*). Alii igitur memoriam bonam, alii pejorem, seu minus bonam habent (§. 189. *Psychol. empir.*). Enimvero qui memoriam magnam habent, eorum fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat, ita sunt dispositæ, ut mutatio illa, in qua facilitas reproductionis idearum materialium consistit, paucis actibus inducatur, iisque non repetitis longo tempore conservetur (§. 306.), adeoque qui memoriam bonam non habent, sed malam, in iis aliter dispositæ esse debent fibrillæ nerveæ, ex quibus cerebrum constat. Et quia fibrillæ nerveæ, ex quibus nervi sensorii constant, ex cerebro ortum trahunt, nec sunt nisi fibrillarum, ex quibus cerebrum constat, continuationes; eadem esse debet fibrillarum in nervis sensoriis & cerebro constitutio, præsertim cum ideæ materiales in cerebro enatæ sint istiusmodi motus, quales ex organo sensorio per nervos sensorios ad cerebrum propagantur (§. 112.). Alia igitur est fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum & nervi sensorii constant, dispositio in iis, qui memoriam bonam habent, alia vero qui malam habent. Et quoniam bonitatis memoriæ diversi dantur gradus, tum quatenus memoriæ quid cito, tum quatenus facile mandatur, tum quatenus quod eidem mandatum est diu retinetur (§. 190. *Psychol. empir.*) nec minus hinc mala memoria diversos gradus admittit; nihil vero sine ratione sufficiente est (§. 170. *Ontol.*), eaque aliunde quam a fibrillarum dispositione peti nequit (§. 306.); patet omnino fibrillas nerveas, ex quibus nervi atque cerebrum constant, in omnibus hominibus non posse esse eandem.

Propositionem hanc & sequentes ideo addimus, ut luculentius pateat, præcedentem esse notionem directricem in Physica. Nostra enim philosophia non modo docet, quæ ad vitæ humanæ negotia utilia sunt, verum etiam sui cultorem ad inveniendum aptum efficere intendit.

§. 308.

§. 308.

Quoniam fibrillæ conſiderari poſſunt inſtar chordarum, vel filamentorum; res autem materiales non admittunt diſcrimen intrinſecum, niſi ratione quantitatis ac qualitatis (§. 454. *Ontol.*); *fibrillæ* quoque *nerveæ in diverſis ſubjectis nonniſi magnitudine & qualitatibus differre poſſunt, &, ſi magnitudine differunt, vel longitudine, vel craſſitie, vel utraque ſimul differre debent.* *Diverſitas in quo conſiſtat.*

Quid horum obtineat, & quænam ſint illæ qualitates, quibus fibrillæ nerveæ differunt; in Phyſica diſcutiendum.

§. 309.

Quoniam bonitas memoriæ a diſpoſitione fibrillarum, ex quibus nervi ſenſorii & cerebrum conſtant, dependet (§. 306.), adeoque diverſi ejusdem, qui dantur (§. 190. *Pſychol. empir.*), gradus a diverſitate illarum fibrillarum (§. 307.), conſequenter ab earum longitudine ac craſſitie, diverſisque qualitatibus (§. 308.); *ſi quacunque de cauſa qualitates iſtæ mutentur, bonitas quoque memoriæ variari debet* (§. 118. *Ontol.*). *Bonitas memoriæ cur mutetur.*

Nimirum etſi a longitudine quoque & craſſitie fibrillarum ut dependeat diverſitas memoriæ non repugnet, quemadmodum colligitur ex eo, quod ideæ materiales conſiſtant in motu illarum fibrillarum (§. 112.); apparet tamen longitudinem ac craſſitiem non mutari, niſi quatenus mutantur qualitates aut qualitatum & dimenſionum mutationem a communi cauſa pendere: id quod ſuo loco clarius exponemus.

§. 310.

Si gradus bonitatis memoriæ variantur, variari quoque debent qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus nervi ſenſorii atque cerebrum conſtant. Ponamus enim qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus nervi ſenſorii & cerebrum conſtant, non variari, ſed easdem manere. Cum ab earundem qua- *Fibrillæ nerveæ quando variari intelligantur.*

litatibus pendeant gradus bonitatis memoriæ, quemadmodum paulo ante ostendimus (§. 309.); idem gradus persistere debet (§. 118. *Ontol.*), consequenter non mutatur: quod cum hypothesin evertat, necesse est qualitates fibrillarum nervearum variari variatis gradibus bonitatis memoriæ.

Cur magnitudinis hic non habeatur ratio, dictum jam est ad propositionem præcedentem.

§. 311.

Casus specialis.

Si memoria læditur, qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum atque nervi sensorii constant, variantur. Si enim memoria læditur, ad functiones suas, adeoque ad actum eliciendum inepta redditur (§. 297.). Quamobrem qui cito ac facile quid memoriæ mandare diuque eadem retinere poterat; nunc tardius ac difficilius mandat, vel prorsus mandare nequit, quæque retinebat diu, non amplius diu retinere, aut quæ memoriæ retinuerat, oblivioni dat (§. 189. *Psychol. empir.*). Gradus igitur bonitatis memoriæ variantur (§. 190. *Psychol. empir.*), adeoque & qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum & nervi sensorii constant, variari debent (§ 310.).

Atque hinc jam multo clarius perspicitur, quod memoria a morbis lædatur & a senectute labefactetur: major tamen adhuc erit claritas, ubi qualitates fibrillarum nervearum, quæ immutantur, fuerint perspectæ.

§. 312.

Memoria naturalis in corpore in quo consistat.

Memoria naturalis, quatenus inest corpori, consistit in dispositione naturali fibrillarum nervearum ad contrahendam facilitatem reproductionis idearum materialium certo productionum numero. Memoria naturalis est, quæ homini absque ulla exercitatione prævia & ullis artificiis inest (§. 205. *Psychol. empir.*). Enimvero eorum demum memoriam habemus, quæ sæpius vel diu simul percipiuntur, sive id fiat sensuum, sive imaginationis ope (§. 179. *Psychol. empir.*), adeoque sine prævio

exer-

exercitio nullius rei memoriam habemus (§. 195. *Psychol. empir.*). Naturaliter igitur rei nullius memoria nobis actu inest, sed tantummodo possibile est ut insit. Quamobrem cum memoria sensitiva (quatenus scilicet rei cujusdam memoriam actu habemus, non tantum habere possumus) consistat in facilitate reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contraxit iteratis actibus (§. 294.); naturaliter tantummodo possibile est, ut fibrillæ nerveæ acquirant facilitatem reproductionis ideæ alicujus materialis. In fibrillis adeo nerveis, ex quibus cerebrum constat, tantummodo datur naturalis quædam dispositio ad facilitatem reproductionis idearum materialium contrahendum (§. 426. *Psychol. empir.*). Patet igitur memoriam naturalem, quatenus corpori inest, consistere in naturali quadam dispositione fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum contextum est, ad facilitatem reproducendi ideas materiales contrahendam.

Memoria adeo naturaliter tantummodo inest per modum potentiæ: est tamen aliquid, quod actu inest atque adeo in diversis subjectis differre potest.

§. 313.

Memoria naturalis unde pendeat.

Quoniam nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70. *Ontol.*); fibrillis nerveis inesse quid debet, per quod intelligitur cur fibrillis nerveis insit quædam dispositio ad facilitatem reproductionis idearum materialium contrahendam (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum in fibrillis nerveis præter longitudinem ac crassitiem non deprehendantur nisi qualitates earundem (§. 454. *Ontol.*); *memoria naturalis a qualitate, longitudine & crassitie fibrarum pendet* (§. 851. *Ontol.*).

Ad hanc potissimum differentiam in diversis subjectis spectandam respiciendum, ubi memoriæ differentia expenditur. Physici adeo est inquirere in differentiam qualitatum, quas fibræ nerveæ habere possunt, ut inde reddatur ratio differentiæ me-

moriæ naturalis: qua non ante intellecta intelligi nequit memoria, qualis actu in nobis datur. Facilitas nimirum reproducendi ideas materiales præsupponit dispositionem: qua variante illa nec eadem, nec eodem modo ab omnibus acquiri potest. Neque intelligi potest mutatio illa, quæ actu contingit in fibrillis nerveis (§. 245.), dum memoriam rei cujusdam nobis actu comparamus; nisi ante perspiciatur, quales sint fibrillæ, ut mutationem istam admittere possint.

§. 314.

Unde desumenda ratio explicandæ memoriæ actualis.

Quoniam facilitas reproductionis idearum materialium, in qua memoria sensitiva consistit (§. 294.), actualem quandam mutationem cerebro inducit (§. 245.); *iterata idearum materialium productione per qualitates fibrillarum nervearum, a quibus memoria naturalis pendet* (§. 313.), *facta mutatio ut explicari possit opus est, seu vi illarum nerveis fibrillis accidere potest.*

Patet adeo Physici esse, ut non modo inquirat, quales esse debeant fibrillæ nerveæ, ex quibus constat cerebrum, ut ideas materiales reproducendi facilitas possibilis sit, verum etiam in casu particulari actu acquiratur, qualis vi illarum qualitatum mutatio fibrillis induci potest.

§. 315.

An memoria bona & magna sint necessario simul.

Qui bonam habet memoriam, non ideo necessario magnam habet. Qui enim bonam habet memoriam, cito & facile quid eidem mandare diuque retinere valet (§. 189. *Psychol. empir.*). Enimvero quod quis cito ac facile quid memoriæ mandat diuque retinet; non ideo multa eidem mandare ac longam præsertim rerum seriem memoria retinere valet: fieri enim potest, ut, si memoria nimis oneretur, quæ prius eidem impressa fuerant, denuo excutiantur, sicque oblivioni tradantur, quemadmodum nemo negabit, qui ad ea animum satis advertit, quæ quotidiana sunt. Quamobrem cum memoriam magnam non habeat, nisi qui multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoscere, longam

longam quoque rerum seriem memoria retinere valet (§. 192. *Psychol. empir.*), adeoque qui multa simul memoria retinere ac eo, quo eadem ipsi mandavit, ordine recitare potest; memoriam magnam ideo non habet, qui bonam habet.

Propositio præsens a posteriori quoque probari potest. Videmus enim esse aliquos, qui facile memoria comprehendere quid valent; non tamen multis eandem onerare debent, nisi eorum, quæ ante tenuerant, iterum oblivisci velint. Immo si quis multa memoria comprehendere valet; non tamen ideo longam rerum seriem eo ordine recensere valet, quo eandem ipsi mandavit, ut adeo duæ memoriæ magnæ species constitui non prorsus absonum foret; aut minimum exploratum sit, non omnia in unum subjectum convenire, quæ ad memoriam magnam requiruntur. In exemplis, qualia alias adduximus (*not.* §. 192. *Psychol. empir.*), res manifestior. Sane qui plurimarum disciplinarum campum ita emensi sunt, ut de singulis, quotiescunque fert occasio, disserere valeant, non tamen ideo integra Biblia, vel Corpus juris integrum iterata lectione ita memoriæ infigere possunt, ut singula justo ordine recitare valeant.

§. 316.

Qui magnam memoriam habet, bonam quoque habet. Qui enim magnam habet memoriam, multarum rerum ideas reproducere & reproductas recognoscere, longam quoque rerum seriem memoria retinere valet (§. 192. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut ideas materiales reproducendi facilitatem minus diuturna objecti contemplatione paucioribusque actibus sibi comparare, adeoque memoriæ quid mandare cito ac facile possit (§. 178. 186. 187. *Psychol. empir.*). Nec minus conducit, ut ideas materiales adhuc reproducere & reproductas recognoscere valeat, etiamsi longo tempore easdem non reproduxerit, consequenter ut diu quid memoriæ retineat (§. 188. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum bonam habeat memoriam, *Nexus memoriæ magnæ cum bona.*

qui cito ac facile quid eidem mandare diuque retinere potest (§. 189. *Psychol. empir.*); qui magnam habet memoriam, is quoque bonam habere debet.

Experientia propositionem confirmat, quatenus videmus integras a nonnullis paginas posse recitari, ne verbulo quidem immutato; ubi nonnisi semel attente perlectæ fuerint. Habes enim hic effectum memoriæ magnæ, quatenus longa vocabulorum series sine hæsitatione recitatur: habes etiam effectum memoriæ bonæ, quatenus unica lectione eadem memoriæ mandari potuit. Atque inde est, quod vulgo memoria bona & magna non distinguantur, & bona dicatur, quæ magna dici debebat.

§. 317.

Memoria magna quid in corpore supponat.

Memoria magna peculiarem requirit fibrillarum nervearum constitutionem, non tamen repugnantem ei, quæ memoriæ bonæ convenit. Quoniam enim memoria, quatenus corpori inest, in facilitate reproductionis idearum materialium consistit (§. 294.), adeoque certam fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, dispositionem requirit (§. 111. 112.); memoria autem ideo nondum magna est, quod sit bona (§. 315.): fibrillarum quoque nervearum, ex quibus constat cerebrum, constitutio non eadem est memoriæ bonæ atque magnæ. Magna igitur memoria peculiarem requirit. *Quod erat primum.*

Enimvero qui magnam memoriam habet, etiam bonam habet (§. 316.). In eo igitur fibrillæ nerveæ, ex quibus constat cerebrum, & ita dispositæ esse debent, quemadmodum requirit memoria magna, & ita constitutæ sint necesse est, quales memoria bona exigit. Necesse adeo est, ut constitutio fibrillarum nervearum, quam postulat memoria magna, non repugnet alteri, quam exigit memoria bona. *Quod erat alterum.*

Non defendimus fibrillas nerveas aliis qualitatibus præditas

tas

tas esse, si memoria fuerit magna, quam ubi bona fuerit. Fieri enim potest, ut qualitates sint eædem, sed gradu differant. Talia tum demum definire licebit, ubi fibrillarum nervearum qualitates satis fuerint exploratæ.

§. 318.

Si in genere rem consideres, non repugnat memoriam medicamentis posse roborari; hoc est, medicamentis effici posse, ut memoria evadat melior atque major. Etenim non modo memoria naturalis (§. 313.), verum etiam ejusdem bonitas (§. 306.) & magnitudo a qualitatibus fibrillarum nervearum pendet (§. 317.) & fibrillarum nervearum qualitatibus variatis variatur bonitas memoriæ (§. 309.). Enimvero fibrillæ nerveæ res materiales sunt, adeoque cum rerum materialium a causis materialibus mutentur qualitates, & medicamenta in causarum materialium numero esse nemo non agnoscat; si rem in genere spectes non repugnat medicamentis qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, variari posse. Nec igitur si rem in genere spectes repugnat, medicamentis effici posse ut memoriæ bonitas & magnitudo varietur, hoc est, ut roboretur. *An memoria medicamentis roborari possit.*

Nemo est qui nesciat propositionem præsentem a posteriori adeo certam videri, ut lucem meridianam negare velle credatur, qui eam in dubium vocet. Quodsi tamen rationis trutina rem expedire jubeamur, nonnisi subdubitanter de eadem pronunciare licet. Neque enim a nobis ex principiis hactenus stabilitis demonstrari potest, memoriam roborari iis medicamentis, quibus vulgo hæc virtus tribuitur. Ita constat coriandro hanc tribui virtutem medicam, quod memoriam roboret. Enimvero si quis a priore idem evincere vellet, is & nosse deberet, quænam fibrillarum nervearum qualitates & quomodo sint immutandæ, ut memoria reddatur melior vel ut impediatur, ne fiat deterior, & quænam insint coriandro qualitates, ad illas immutandum aptæ. Nemo non videt horum omnium, quæ hic præsupponuntur, demonstrationem a Phy-

a Physico expectandam esse & cui perspecti sunt Physicæ progressus, is nec ignorabit certam eorum demonstrationem hactenus nondum dari posse. Non tamen ideo in dubium vocamus, quæ certa experientia nituntur; sed ea hic in medio relinquimus tanquam ad Physicam specialissimam spectantia, in qua excolenda pauci hactenus desudarunt. Enimvero ne iis, quæ vulgo laudantur, medicamentis nimium tribuamus, non sine damno nostro; sequentem addere lubet propositionem.

§. 319.

An memoria medicamentis lædi possit.

Si in genere rem consideres non repugnat, memoriam vi medicamentorum lædi posse. Constat enim memoriam a causis materialibus lædi posse (§. 298.), qualitatibus fibrillarum nervearum immutatis (§. 312.). Quamobrem cum nemo sit qui nesciat in numero causarum materialium esse medicamenta, neque implicet, per ea qualitates fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, immutari posse, ubi rem in genere spectes; nec si in genere rem spectes implicat, ut memoria lædatur medicamentis, quæ eam roborare creduntur.

Ex iis, quæ ad propositionem præcedentem dicta sunt, patet ratio, cur propositionis præsentis certam dare probationem non liceat, sed in levi aliqua probabilitate sit subsistendum. Neque vero ideo existimandum est, propositionem præsentem ac præcedentem tanquam inutilem omittendam fuisse: etenim cum vitæ philosophemur, omittenda non sunt, quæ ad eam faciunt; ubi autem certa rerum cognitio in potestate non est, ad evitandum ingens periculum, qualis memoriæ læsio est, vel minima probabilitas sufficit. Non omnem autem abesse a propositionibus, cum quibus jam nobis negotium est, probabilitatem, ex iis intelligitur, quæ de probabilitatis notione alibi dicta sunt (§. 587. *Log.*). Immo si non tanquam a veritate aliena rejicere velis, quæ de virtutibus medicis tradunt rei herbariæ scriptores; admittere quoque debes, quemadmodum confectio anacardina est præstans remedium memoriam & meliorem, & majorem efficiendi, ita ean-

eandem dosi nimia sumtam, vel promiscue quibuslibet datam furoris causam existere. Et quis est qui ignoret vulgo affirmari, quod, qui memoriam roborare intendunt, eam tandem debilitari experiantur: quæ etsi in dubio relinquantur, non tamen ideo attentionem nullam merentur, ubi quæstio incidit, utrum remediis roborandi memoriam uti, an ab iisdem abstineri præstet.

§. 320.

Si memoria labitur, aut idea rei, cujus meminimus, salvis sociis mutata reproducitur, aut illa salva hæ mutatæ reproducuntur. Si enim memoria labitur, ideam reproductam habemus pro eadem, quam ante nos habuisse nobis conscii sumus, etsi mutata fuerit seu corrupta (§. 207. *Psychol. empir.*). Enimvero quando rei cujusdam meminimus, ideam ejusdem reproductam recognoscere valemus (§. 226. *Psychol. empir.*), adeoque eandem cum sociis reproduci necesse est (§. 174. 221. *Psychol. empir.*). Quamobrem necesse est, ut aut idea rei, cujus meminimus, salvis sociis mutata reproducatur, quo ex his illius identitatem colligamus; vel ut ideæ sociæ non mutata idea rei, cujus meminimus, mutatæ reproducantur, quo ex hac illarum identitas inferatur (§. 174. *Psychol. empir.*).

Lapsus memoriæ differentia.

Exemplum casus prioris jam dedimus, cum lapsum memoriæ definiremus (*not.* §. 207. *Psych. empir.*). Exemplum posterioris habes, si ponas ideam plantæ exoticæ in horto Titii visam produci cum idea socia horti Sempronii, ut hinc tibi videaris plantam istam in horto Sempronii vidisse. Utrumque casum esse possibilem experientia obvia confirmat, ut adeo nemo sit, qui exempla a domestica petere non possit, modo desiderata statim in mentem veniant.

§. 321.

Lapsu memoriæ incidimus in errores, quod res talis fuerit, qualis non fuerat, vel quod eidem coëxtiterint, quæ non coëxtiterunt. Si enim memoria labitur, aut idea rei, cujus meminimus-

Errores a lapsu memoriæ pendentes circa res facti.

minimus, salvis sociis mutata reproducitur, aut illa salva hæ mutatæ producuntur (§. 320.). Quamobrem ubi de re, cujus meminimus, judicamus; in casu priori enunciamus, eam talem fuisse, qualis non fuit; in casu autem posteriori, ei coëxtitisse, quæ non coëxtiterunt (§. 39. *Log.*). Judicium adeo in utroque casu falsum est (§. 507. *Log.*). Lapsu adeo memoriæ in duplicem incidimus errorem, scilicet quod quid tale fuerit, quale non fuit, vel eidem coëxtiterint, quæ non coëxtitere (§. 623. *Log.*).

Ita aberramus a veritate, si imaginatio nobis sistit Titium veste rubra indutum, qui tunc, quando eum videbamus, viridi indutus erat, atque ideo judicamus: Titium veste rubra fuisse indutum, cum eum videremus. Similiter erramus, si imaginatio nobis sistit plantam exoticam in horto Titii, quam videramus in horto Mevii, ac ideo judicamus, plantam istiusmodi exoticam, qualem nunc conspicimus, esse quoque in horto Mevii. Erramus hic in rebus facti: cum enim imaginatio nobis præsentia sistat sensu olim percepta & beneficio memoriæ hæc recognoscentes judicemus, nos ea ante sensu percepisse; præsens propositio potissimum ad res facti spectat.

§. 322.

Errores a lapsu memoriæ pendentes circa veritates universales. *Lapsu memoriæ incidimus in errorem; si memoria nobis suggerit propositionem tanquam negativam, quam affirmativam eidem mandavimus, vel contra tanquam affirmativam, quam negativam eidem infiximus; vel si suggerit tanquam categoricam, quæ conditionata erat, vel etiam conditionatam seu hypotheticam sub aliena conditione.* Quando enim memoria labitur, idea rei, cujus meminimus, aut ejusdem sociæ mutatæ reproducuntur (§. 320.). Quamobrem cum propositionibus, quibus veritates universales enunciantur, tanquam ex vocabulis constantibus (§. 199. *Log.*), respondeant ideæ ex ideis illorum vocabulorum compositæ (§. 290. 113.); ideæ istæ mutatæ repro-

produci debent, quando memoria labitur. Quodsi vocabula supponantur nota, ut ipsa quoad syllabas mutationem patiantur fieri nequit qualis contingere solet, ubi nomen aliquod peregrinum audivimus, quod satis meminisse non possumus, adeoque non aliæ mutationes accidere possunt, quam ut vel vocabula quædam adjiciantur, quæ abesse debebant, vel quædam absint, quæ adesse debebant, vel quædam mutentur in alia. Inde vero porro intelligitur propositionem affirmativam in negativam, negativam in affirmativam, hypotheticam in categoricam, vel aliam conditionis alienæ abire posse.

Singulos errores a nobis lapsu memoriæ committi experientia confirmat. Quod vocabula quædam omittantur, oblivioni tribuendum, neque adeo quicquam difficultatis habet. Quomodo alia addantur vel in eorum, quæ oblivioni data fuere, locum succedant, ex iis clarius perspicitur, quæ de causa lapsus memoriæ ostendimus (§. 210. *Psychol. empir.*). Errores lapsu memoriæ commissi non semper sunt in potestate nostra, quemadmodum lapsus calculi testantur, quos vel in arte arithmetica exercitatissimis contingere constat. Equidem hic sæpius defectus attentionis sufficientis in causa est, ut error non vitetur; non tamen idem eodem modo sese habet in casibus aliis. Experientia communis suggerit exempla, ubi tanta est hominum in hosce errores veritatis fiducia, ut attoniti hæreant, nec habeant quod dicant, dum ut finiatur contradictio erroris sui manifesto redarguuntur ab aliis.

§. 323.

Errores ex lapsu memoriæ quomodo serpant.

Quoniam etiam in errorem incidimus, si in syllogismo propositionem quandam memoriæ lapsu pro vera accipiamus, quæ falsa est (§. 634. *Log.*) &, si hac conclusione erronea porro utamur tanquam præmissa in aliquo syllogismo, vera argumentandi forma in errores ulteriores incidimus (§. 626. *Log.*); *ex lapsu memoriæ vera argumentandi forma continuo serpunt errores, quamdiu non advertitur, qui lapsu memoriæ commissus primum fuerat.*

Quoniam facillimum est lapsu memoriæ incidere in errorem, ut absonum foret alicui eundem imputare; ita non minus facile est in errores incidere ulteriores, quæ eadem absurditate alteri imputaveris. Notent hoc velim, quotquot in erroribus ab aliis admissis exaggerandis sibi placent, ne, dum acumine præstare videri volunt, hebetiores aliis deprehendantur, qui agnoscunt causam erroris aliis perspectam minime fuisse, ut intellectus vitio tribuant, quod memoriæ lapsui erat tribuendum.

§. 324.

Quando lapsus memoriæ facilis.

Si quorum diu non meminimus, lapsum memoriæ facile committimus, ubi eadem in eandem nobis revocamus. Si quas enim ideas longo tempore non reproducimus, rerum per illas repræsentatarum obliviscimur (§. 217. *Psychol. empir.*), adeoque impotentiam contrahimus ideas illarum rerum reproducendi (§. 216. *Psychol. empir.*). Enimvero ubi postea eandem nobis in memoriam revocare conamur, ideas istas reproducere nitimur (§. 228. *Psychol. empir.*). Quamobrem accidere potest, ut quorundam idea particularis adhuc reproducatur, ceteris non reproductis, aut in eorum locum aliis substitutis prout fert occasio (§. 110. & *seqq. Psychol. empir.*). Jam cum ideam, qualis reproducitur, pro eadem habeamus, quæ nobis alias fuit; memoria labitur (§. 207. *Psychol. empir.*). Atque adeo patet lapsum memoriæ facile committi, ubi in memoriam revoces, quorum diu non meministi.

Patet adeo, quando memoriæ non nimis fidere, sed potius eandem suspectam habere debeamus, & quomodo lapsus evitari queant, quo fine præsentem apposuimus propositionem.

§. 325.

Cur in somnio meminerimus rerum tam

In somnio meminimus rerum, quas vigilantes percipimus: subinde quoque rerum, quas alias somniantes percipimus. Dum enim somniamus, res, quas percipimus, imaginamur (§. 122.).

Quam-

Quamobrem cum anima in producendis phantasmatis necessario certæ legi adstringatur (§. 219.); si qua cum phantasmate, quo ipsi res absens tanquam præsens exhibetur (§. 127. *Psych. emp.*), antea conjuncta fuerat idea, eadem una producitur eodem modo, quo dum quid sensu percipitur, cum quo alias alia quoque sensu percepta fuerunt, ideæ sociæ cum ipsa vi imaginationis produci solent (§. 117. *Psychol. empir.*), quam adeo pro phantasmate habemus, utpote contradistinctam alteri, vi cuius nobis præsens videtur res, de qua somniamus. Adest igitur ratio, cur ideam reproductam recognoscamus, quod scilicet illam jam antea habuerimus (§. 174. *Psychol. empir.*). Quamobrem eandem quoque recognoscere debemus (§. 118. *Ontol.*), consequenter in somnio quoque meminimus rerum, quas vigilantes percepimus (§. 226. *Psychol. empir.*). *Quod erat primum.* *vigilando, quamsomniando perceptarum.*

Enimvero si vocabulis efferimus judicium, quo judicamus, nos ideam aliquam jam habuisse; idea hac in posterum reproducta, enunciatio ista una producitur (§. 286.). Quamobrem in somnio quoque, quod lege imaginationis conservatur (§. 123. *Psychol. empir.*), enunciatio ista una reproduci debet. Quamobrem si evigilantes de phantasmate aliquo judicaverimus, quod nobis per somnium occurrerit, atque idem in somnio denuo nobis objiciatur, in ipso quoque somnio reproduci debet judicium, quod istud, quod jam nobis in somnio succurrit, alias somniaverimus. Meminimus adeo in somnio, quod quid alias somniaverimus (§. 226. *Psychol. empir.*). *Quod erat secundum.*

Quoniam vero mediante isto judicio etiam meminisse possumus rerum, quas vigilantes percepimus, quod patet; eadem de causa quoque meminisse possumus rerum, quas vigilando percepimus.

Nos rerum in somnio meminisse experientia confirmat:

 immo

immo nec ab eadem abhorret, quod in somnio judicemus nos quid alias somniasse & nunc revera contingere, quod alias somniaveramus. Ad domestica enim provocare possum exempla.

§. 326.

Somnium naturale quodnam sit. *Si somnium initium a sensatione capit & per phantasmatum successionem continuatur; naturale est.* Etenim si a sensatione initium capit; initium ejus est perceptio rei cujusdam materialis in mundo adspectabili, quæ per mutationem in organo sensorio factam intelligibili modo explicabilis (§. 65. 66. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum sensationes pendeant ab unica illa vi, quæ animæ inest (§. 57. 61.), adeoque a vi sibi repræsentandi hoc universum situ corporis organici in universo & constitutione organorum sensoriorum limitata (§. 63.); initium somnii naturale est (§. 69.). Quodsi jam porro per successionem phantasmatum continuetur, cum ea sint ideæ ab imaginatione productæ (§. 93. *Psychol. empir.*); ab eadem vi animæ pendent, a qua sensationes oriuntur (§. 61.). Patet igitur ut ante, somnii quoque continuationem naturalem esse. Quamobrem cum somnii a sensatione initium capientis & per phantasmatum successionem continuati & initium naturale sit, & talis quoque ejusdem continuatio existat per *demonstrata*; somnium totum naturale erit.

Patet adeo, quæ alias (§. 123. *Psychol. empir.*) de somnio demonstrata sunt, de naturali somnio esse accipienda. Neque vero a nobis quis requisiverit, quod non universaliter pronunciare debuerimus, quæ nonnisi sub hac restrictione vera sunt, quatenus naturale est. Quidquid enim in philosophia traditur, sphæram naturalem non egreditur, cum philosophus quidem intelligat supernaturalia non esse absolute impossibilia, ignoret tamen, utrum actu dentur, nec ne, ac in Theologia naturali demonstraturi simus, quæ naturalia non sunt, rariora esse,

esse, naturale vero esse ordinarium. Ne tamen principiis philosophicis quis abutatur in praejudicium veritatis revelatae, sed iisdem potius ad hanc adversus ejusdem adversarios defendendam utamur, ubi opus fuerit, discrimen inter naturale ac supernaturale inculcandum. Quoniam itaque somniorum quoque scriptura sacra injicit mentionem, quae a naturalibus utique distinguenda veniunt; differentiam quoque somnii naturalis a supernaturali hic evidentius monstrari consultum duximus. Ceterum cum supponamus vi demonstrationis, qua veritas hypotheseos evicta (§. 123. *Psych. emp.*), sensationem & phantasmata eo modo oriri, quo vulgo oriuntur; eorundem quoque non alias dedimus rationes, quam quas eas habere ex principiis psychologicis claret.

§. 327.

Si naturale somnium est, initium capere debet per legem sensationis & continuari per legem imaginationis. Etenim si somnium naturale est, & initium ejus naturale esse debet, & naturaliter continuari debet: quod per se patet. Jam somnium naturale initium capit a sensatione (§. 123. *Psychol. emp.*). Quare cum sensationes necessario sequantur legem sensationis (§. 219. *Psychol. rat.* & §. 85. *Psychol. empir.*); somnium naturale per legem sensationis initium capit. Similiter somnium naturale per legem sensationis initium capit. Similiter somnium naturale per phantasmatum successionem continuatur, eodem nempe modo factam, quo eam fieri quotidie experimur (§. 123. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum phantasmata non minus quam sensationes necessario sequantur legem suam (§. 219. *Psychol. rat.* & §. 117. *Psychol. empir.*); somnium naturale per legem imaginationis continuari debet. *Inversio propositionis praecedentis.*

Propositione hac habemus opus ad demonstranda subsequentia alia.

§. 328.

Si somnium a sensatione nulla initium capit, supernaturale erit, utut per legem imaginationis continuetur. Etenim si somnium *Somnium quando supernaturale.*

mnium a ſenſatione nulla initium capit, per legem tamen imaginationis continuatur; cum ideæ ab imaginatione productæ ſint phantasmata (§. 93. *Pſychol. empir.*), ſine prævia ſenſatione phantasma primum, a quo ſomnium initium capit, oritur: quod cum naturaliter fieri non poſſit (§. 229.); ſomnium a ſenſatione initium non capientis, utut per legem imaginationis continuatum, naturale non eſt. Erit igitur ſupernaturale (§. 509. 510. *Coſmol.*).

Non definimus, an iſtiusmodi ſomnia dentur; ſed nobis ſufficit oſtendiſſe, quandonam pro ſupernaturali habendum ſit ſomnium, ne nobis hac in re vel ipſimet imponamus, vel ab aliis imponere patiamur.

§. 329.

Alia ſomnii naturalis ſpecies. *Si ſomnium per legem imaginationis non continuatur; ſupernaturale erit.* Quodſi enim ſomnium non ſit ſupernaturale, naturale erit (§. 509. 510. *Coſmol.*). Ponamus igitur eſſe naturale; per legem imaginationis continuetur neceſſe eſt (§. 326.): quod cum hypotheſin evertat, ſomnium naturale eſſe nequit, quod per legem imaginationis non continuatur, adeoque pro ſupernaturali utique habendum.

Quodſi phantasmata in ſomnio non oriuntur per legem imaginationis; nec primum oriri a ſenſatione videri poterat (§. 117. *Pſychol. empir.*). Nimirum pone phantasma primum a ſenſatione oriri; quæ vero primum ſequuntur, per legem imaginationis minime inde ſequi. Nulla ſane videtur ratio, cur ſenſatio ac primum inde ortum phantasma præcedat. Quamobrem cum ſine ratione ſufficiente nihil eſſe poſſit; nec ſenſatio cum primo inde orto phantasmate locum habere poteſt. Enimvero ſi ſomnium ſupponamus ſupernaturale, erit illud divinum, quemadmodum ex Theologia naturali conſtabit. Oſtendemus vero ibidem, Deum ad ſupernaturalia non recurrere, niſi ubi naturalia non ſufficiunt media ad ſcopum, quem intendit, conſequendum. Quodſi ergo ſupponamus,

mus, opus esse finis cujusdam gratia somnio supernaturali, hujus vero partem esse posse somnium naturale, constans nimirum ex sensatione ac inde derivato phantasmate vel pluribus hinc resultantibus phantasmatis; nullum profecto dubium est, Deum illam partem, quæ naturæ viribus existere potest, potentia miraculosa non esse producturum. Atque adeo patet nequaquam opus esse, ut, si phantasmatum successio per legem imaginationis non continuetur, somnium a sensatione ortum minime trahat. Aliter vero sese res habet, ubi nullum phantasma, quod somnium ingreditur, imaginationis lege nascitur: tunc enim sensatio prorsus superflua foret. Atque tum demum valet, quod a principio rationis sufficientis desumtum est argumentum.

§. 330.

Status cerebri in somnio supernaturali.

In somnio supernaturali singulis phantasmatis respondent ideæ materiales in cerebro, supernaturales & ipsæ. Etenim in somnio supernaturali quæ nobis objiciuntur, eorum nos meminisse ubi evigilavimus & ubi cum aliis de eodem colloquendi offertur occasio, quin nemine dissentiente assumere liceat nullus dubito, qui somnia supernaturalia dari affirmat. Enimvero si rei cujusdam meminimus, reproducendi ideas materiales phantasmatis respondentes facilitas fibrillis nerveis, ex quibus cerebrum constat, inesse debet (§. 294.). Quamobrem cum ideæ mareriales in cerebro reproduci nequeant, nisi ante in eadem jam fuerint productæ (§. 241.); dum supernaturaliter in anima producuntur phantasmata per somnium, iisdem quoque coëxistere debent ideæ materiales in cerebro. Enimvero per se patet naturaliter tum in cerebro ideas materiales oriri minime posse, alias enim ipsis quoque coëxisterent naturaliter phantasmata in anima (§. 206.). Ideæ igitur materiales per somnium supernaturale supernaturaliter quoque producantur necesse est.

Constabit nimirum ex Theologia naturali somnii super-

naturalis autorem esse Deum, ibique demonstrabitur Deum nihil facere frustra. Quamobrem somniis quoque supernaturalibus, siquidem iisdem opus esse judicaverit, certum præstituet finem, veluti ut quendam admoneat venturorum, quo sibi cavere possit, quemadmodum accidit Josepho cum Christo infante ac matre ejus in Ægyptum fugam paraturo, ut necis periculum ab Herode intentum evaderet infans. Meminisse igitur somnii debet, qui supernaturale expertus est, quando evigilat. Minime igitur assumsimus, quod sit a veritate alienum.

§. 331.

Somnium supernaturale quale sit.

Somnium supernaturale miraculum est. Si quid enim supernaturaliter in corpore contingit, miraculum est (§. 510. *Cosmol.*) & si quid supernaturaliter in anima accidit, miraculum itidem est (§. 71.). Quamobrem cum somnia supernaturalia mutationes supernaturales & in corpore (§. 330.), & in anima supponant (§. 327. 328.); erit somnium supernaturale miraculum.

Ita somnium istud Josephi, quod modo commemoravimus (*not.* §. 330.), utiquo miraculum fuit. Neque enim minus miraculosum censeri debet produci ideas materiales in cerebro, vel ideas rerum absentium in anima, nulla præsente causa naturali, cui effectus is tribui possit, quam deficiente causa naturali pluviam vel procellam oriri, aut visum, quo quis orbatus est, restitui. An vero nunquam possibile sit, ut miraculo in corpore facto, dum supernaturale est somnium, nullum in anima miraculum contingat, sed eidem naturalis quædam mutatio respondeat; tum demum patebit, ubi dependentiam animæ ac corporis a se invicem explicaverimus. Hanc igitur disquisitionem tantisper seponimus. Non tamen prorsus silentio prætereunda erat hæc quæstio, ne quis systemati influxus physici deditus sibi videre videatur aliis non animadversa & incautus in hac de somnio supernaturali doctrina, quam in usum theologicum defendendæ religionis revelatæ gra-

gratia adversus ejusdem hostes dedimus, difficultates inutiles facessat. Ceterum præsens propositio docet, quam sit res ardua *somnium* supernaturale (quod & *divinum* vocant), ne quis facile sibi persuadeat somnium quoddam suum esse supernaturale, sibique & aliis eodem imponat, quemadmodum enthusiastis solenne. Si quis notiones distinctas & determinatas vocabulis jungere minime adsuetus vocabulo miraculi offendatur, is legat velim, quæ supra annotata sunt *(not.* §. 71.).

§. 332.

Ex somnio supernaturali oriuntur tam in anima, quam in corpore naturaliter, quæ alias naturaliter oriri minime poterant. Ponamus enim, nos, dum evigilamus, somnii meminisse. Quoniam rei meminimus, si ideæ, quas ante habuimus, reproducuntur & reproductæ recognoscuntur (§. 226. *Psychol. empir.*), cum ideas, ex quibus somnium constat, habuerimus eædemque istiusmodi sint, quales alias naturaliter sensuum primum, deinde imaginationis ope producuntur; nullum quoque dubium est, quin istarum idearum reproductio naturalis sit. Reproducuntur adeo ideæ claræ ac distinctæ, quæ alias isto tempore reproductæ minime fuissent & quarum adeo loco naturaliter productæ fuissent aliæ. Quodsi sermonis usus nobis fuerit familiaris, non potuerimus somnii supernaturalis meminisse, quin tacita mentis loquela ideas istas verbis indigitemus & ubi cum aliis de eodem loquendi occasio offertur, eadem verba clara voce efferamus. In utroque igitur casu tam in anima, quam in corpore mutationes naturaliter contingunt, quæ alias non contigissent & quarum adeo loco contigissent aliæ. Quodsi jam porro somnium supernaturale in actiones hominis influit; multo jam major sese offert eorum numerus, quæ & animæ, & corpori naturaliter jam accidunt, alias vero minime accidissent, ut opus non sit plura eam in rem addi.

Naturaliter qualia ex somnio supernaturali oriantur.

Nihil in his singulare est, quod non jam de effectu miraculorum in genere fuerit demonstratum quoad mundum materialem (§. 531. 532. *Cosmol.*) ac per ea, quæ de eodem demonstrata sunt, plenius intelligatur.

§. 333.

Cur quæ imaginamur pingi & sculpi possint.

Quicquid per modum visibilis imaginari possumus, idem etiam arte pictoria & sculptoria repræsentare valemus. Quando enim quid imaginamur, phantasma ejusdem in anima producitur (§. 93. *Psychol. empir.*), adeoque eidem respondet idea materialis (§. 206.). Cum idea materialis sit motus quædam species in fibrillis nerveis ex eo enatus, qui organi sensorii fibrillis nerveis a sensibili impressus ad cerebrum usque propagatus fuit (§. 112.); possibile est motum istiusmodi a causis materialibus excitari posse. Quoniam itaque arte pictoria & sculptoria repræsentari possunt res materiales, quæ, ubi existerent, motum quendam more rerum aliarum materialium fibrillis nerveis in organo sensorio visus imprimerent; quin arte pictoria & sculptoria exhiberi queant, quæ per modum visibilium imaginamur, dubio caret.

Quod hoc fieri possit, a posteriori annotavimus alibi (*not.* §. 138. *Psychol. empir.*). Hic vero rationem a priori reddere debuimus, ut certior sit asserti universalitas.

§. 334.

Cur partem sensibilis unam absque altera imaginari possimus.

Ut partem unam sensibilis absque altera imaginemur, per imaginationem materialem fieri potest. Sensibilium partes sensu distinguimus, si a diversis eorundem partibus diversis fibrillis nerveis motus imprimitur (§. 127.), consequenter motus hi diversi ad cerebrum propagati (§. 111.) diversas singularum partium ideas materiales in cerebro constituunt (§. 112.). Quoniam itaque motus hi diversi non propter contiguitatem fibrillarum, sed propter simultaneas in easdem impressiones coëxistunt; non necesse est ideas materiales singularum partium

um ſenſibilis coëxiſtere, ſed unam absque altera exiſtere poſſe non repugnat. Quamobrem cum ſenſibile imaginemur, quando imaginatio materialis producit ideas materiales, nulla actione ſenſibilis in organo ſenſorio facta (§. 227.); ut idea materialis partis unius absque idea materiali alterius producatur, non repugnat. Per imaginationem itaque materialem fieri poteſt, ut partem unam ſenſibilis absque altera imaginemur.

Quod hic de imaginatione oſtenditur, de ipſo ſenſu manifeſtum eſt. Ponamus enim objecti cujusdam partem tegi ab objectis aliis, ita ut nonniſi radii ab una objecti parte in oculum incidere poſſint. Quodſi oculi ſitus ſit fixus, radii ab iſta parte adhuc in eandem partem retinæ incidunt, in quam ante incidebant, & iisdem fibrillis nerveis motum imprimunt, quibus eum ante imprimebant. Quoniam itaque motus idem ab iisdem fibrillis ad cerebrum propagatur, qui ante propagabatur, a fibrillis vero ceteris utpote non amplius tactis lumine, quod a ceteris viſibilis partibus propagatur, nullus amplius ad cerebrum pertingit; idea utique materialis partis viſibilis excitatur absque ideis materialibus partium reliquarum (§. 112.). Idem non abſimili modo patet in vocabulis, quæ enunciationem aliquam, aut in unius vocabuli ſyllabis integrum vocabulum conſtituentibus, ubi cogitemus, vocabulum unum, vel unius vocabuli ſyllabam unam vel alteram pronunciari absque ceteris: quæ enim clara voce non pronunciantur, nec auditu percipiuntur. Immo ſi qua tactui debetur diſtincta tangibilis perceptio, de eadem idem quoque eodem prorſus modo patet, quemadmodum de vocabulis, cum perceptio diſtincta tangibilium ſucceſſiva ſit quemadmodum vocabulorum (§. 163. & ſeqq.).

§. 335.

Quomodo partis unius ideam absque ideis partium ceterarum viſibilis reproducere liceat.

Si partem ſenſibilis peculiari vocabulo indigitare ſuevimus; ope ideæ materialis vocabuli reproducere licet ideam materialem illius partis absque ideis partium ceterarum, idemque verum eſt de ideis immaterialibus, ſeu phantasmatis. Etenim ſi partem ſenſibilis peculiari vocabulo indigitare ſuevimus, ideam

ideam partis illius & nomen ipsius sæpius conjunximus. Quamobrem cum idea vocabuli, qualis auditu percipitur, denuo producitur; idea quoque partis sensibilis hoc nomine denotata reproduci debet (§. 273. *Psychol. empir.*). Habemus adeo phantasma partis sensibilis absque ideis ceterarum partium. *Quod erat unum.*

Enimvero quando in anima reproducuntur perceptiones rerum, in cerebro quoque reproducuntur ideæ materiales iisdem respondentes, sive sensuales fuerint, sive phantasmata (§. 113. 206.). Quamobrem dum vocabulorum ideæ in anima quomodocunque producuntur, iis quoque respondentes ideæ materiales in cerebro reproduci palam est. Cum ideis autem vocabulorum reproducuntur quoque ideæ partium sensibilis, quæ istis denotantur, ceteris non simul reproductis. Ergo quoque harum partium ideæ materiales una reproduci debent, non reproductis simul ideis partium ceterarum. *Quod erat alterum.*

Hæc ita sequuntur ex lege imaginationis, nec experientia refragatur, modo fallaciam, quæ sæpissime subrepit, detegere valueris.

§. 336.

Quandonam partem rei absque ceteris imaginari difficile.

Si rem quandam frequenter percepimus sive sensu, sive imaginatione; partem quandam ejus imaginaturis tota ejusdem idea vel maxime invitis recurrit. Etenim si rem quandam frequenter sive sensu, sive imaginatione percepimus, idea ejus sæpius reproducta fuit. Quare cum perceptiones singularum partium semper simul fuerint productæ; ubi idea partis reproducitur, ideæ partium reliquarum simul reproducuntur, adeoque tota idea recurrit (§. 117. *Psychol. empir.*). Et quoniam cerebrum magnam ideam totalem reproducendi facilitatem contraxit (§. 241.), eaque in actuali quadam mutatione consistit (§. 245.); reproductionem quoque impedire difficile est, si sub-

ſi ſubinde ſaltem non prorſus impoſſibile, quamdiu cerebrum non quandam mutationem ſubit. Quamobrem ſi idea partis reproducenda, nobis vel invitis idea totius reproducitur.

Habemus adeo rationem evidentem, cur ſubinde impoſſibile nobis videatur partem aliquam objecti imaginari absque ceteris. Per præcipitantiam vero judicant, qui ab iſtiusmodi exemplis, qualia nobis plurima obvia eſſe debent, concludunt, idem univerſaliter in omni caſu obtinere debere. Apparet adeo neceſſitas connubii rationis & experientiæ, quod nunquam ſatis inculcari poteſt, & quod rationem quoque eorum, quæ maxime obvia ſunt atque hoc nomine contemni ſolent, omni attentione ſcrutari teneamur, ut determinate cognoſcantur, ſiquidem a primis erroribus nobis cavere velimus, qui deinde longius latiusque ſerpunt.

§. 337.

Quomodo partem objecti ſine ceteris imaginandi facilitatem contrahamus.

Si partem quandam objecti præciſis ceteris non minus, quam totum æque facile nobis imaginari velimus; partem objecti nomine ſuo indigitatam a toto avulſam cum rebus quibuscunque aliis nobis imaginari ſæpius tenemur, objectum vero totum nomine ſuo itidem inſignitum alio tempore cum rebus ab iſtis diverſis. Etenim ſi partem quandam objecti nomine ſuo ſæpius indigitavimus, ope ideæ materialis nominis reproducitur quoque idea partis objecti hoc nomine denotata (§. 335.). Jam cum partem illius objecti tanquam a toto avulſam cum rebus aliis, qualescunque tandem fuerint, ſæpius imaginati fuerimus; idea partis reproducta, reproduci quoque debet idea rerum illarum (§. 117. *Pſychol. empir.*). Cumque cerebrum contraxerit facilitatem reproducendi ideas iſtas materiales (§. 241.), quæ quoniam in actuali mutatione conſiſtit non facile tollitur; idea quoque partis a toto avulſæ cum rerum ipſo pro arbitrio ſociatarum idea tenaciter cohæret. Atque ita partem ab objecto ſuo avulſam commode imaginari licet. Quodſi jam objectum totum cum aliis rebus junximus eodem modo, ex

ex modo dictis patet beneficio nominis reproduci ideam totius objecti ideis rerum ipsi pro arbitrio sociatarum tenaciter adhærentem. Unde totum eadem commoditate, qua ante partem ab eodem avulsam imaginari licet.

Ponamus ideam cervi utpote sæpius a te conspecti, & cujus frequenter quoque meministi, tibi esse familiarem, ut statim recurrat, quoties de eo cogitandi quæcunque offertur occasio. Quodsi jam cornua cervi absque ejus capite ac reliquo corpore imaginari volueris; propositioni præcedenti convenienter idea totius cervi animo sese præsentem sistit. Ubi ergo posthac cervi cornua absque capite & corpore reliquo commode imaginari volueris, ut nullum cum imaginatione certamen sit ineundum, nec verendum, ne forsan in eodem succumbas; imaginare tibi sæpius cornua cervi humi jacentia in cœmeterio, in quo nunquam vidisti cervum; cervum vero tanquam in sylva huc illuc currentem: Ipsa experientia te docebit, posse hisce ideis sociis ideam cornuum cervi ab idea totius cervi separari atque separatam teneri, quamdiu attentionem non ita defigis in idea principali, veluti cornua cervi, ut eandem quasi totam ab ideis sociis retrahas: id quod legi imaginationis convenienter fieri claret.

§. 338.

Medium tollendi difficultatem partis imaginandæ absque ceteris.

Quoniam ideam partis reproducendi facilitatem contrahere licet non obstante facilitate reproductionis ideæ totius (§. 337.); *si frequenter nobis imaginemur partem quandam suo nomine insignitam tanquam a toto avulsam cum rebus aliis quibuscunque, diversis tamen ab iis, cum quibus totum imaginari solemus; hoc ipso difficultas partem aliquam absque reliquis imaginandi tollitur.*

Ita si beneficio nominis cornuum cervi vix horum ideam reproduci posse experiaris, quin tota statim cervi idea animo præsens sistatur; cornua tanquam a cervo avulsa & in cœmeterio humi prostrata ubi frequenter tibi imaginatus fueris, hæc a te commode vi imaginationis præsentia animo sisti

ſiſti poſſe deprehendes, utut non tollatur facilitas reproducendi ideam totius cervi, quando ejus meminiſſe volueris.

§. 339.

Quomodo medium iſtud facilitetur.

Quoniam beneficio vocabulorum ſenſibilia memoriæ facilius demandantur (§. 292.), eorumque ope facilius eadem retinentur (§. 293.); *ideam partis absque ceteris reproducendi facilitatem tibi comparaturus* juxta propoſitionem præcedentem (§. 337.), *verbis enuncia judicium de conjunctione ideæ partis cum ideis rerum reliquarum.*

Ita in præcedente exemplo judicium enuncia hiſce verbis: *Cornua cervi proſtrata humi ſunt in cœmeterio.* Etenim quam primum animum ſubit vocabulum *cornu cervi;* verba quoque enunciationem iſtam componentia eundem una ſubeunt. Et quemadmodum cornu cervi idea reproducitur beneficio ejusdem vocabuli; ita etiam beneficio reliquorum reproducuntur ideæ ſociæ: quæ cum etiam absque hiſce reproducerentur vi ideæ cornu cervi, quatenus eidem ſociæ ſunt; duplex jam adeſt reproductionis cauſa. Atque adeo tanto facilius impeditur, ne cum idea cornuum cervi reproducatur idea totius cervi, ita ut imaginatio non amplius ſiſtat cornua tanquam a cervo avulſa, ſed eidem adhærentia. Etenim ſi vel maxime in caſu oppoſito idea cornuum cervi reproducat quoque ideam totius cervi, ubi attentionem in iis ſolis defigis, ideis ſociis quaſi penitus ab eadem excluſis: non tamen auferetur idea cornuum a cervo avulſorum, ſed videbis e. gr. cervum in cœmeterii loco alio, quam ubi cornua jacent, cum cervo una ſpectanda.

§. 340.

Quomodo imaginatio materialis combinare valeat ideas a ſe invicem ſeparatas.

Ut perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum combinemus & ſubjecto tribuamus modum in eo ſenſu nondum perceptum, ei tamen non repugnantem; imaginationi materiali minime repugnat. Imaginationi materiali minime repugnat, ut partem unam ſenſibilis absque aliis imaginemur (§. 334.)

334.) & beneficio vocabuli, quo tanquam nomine indigitatur, eandem reproducamus (§.335.). Quoniam fieri poteſt, ut beneficio vocabuli unius reproducatur idea alterius (§. 117. *Pſychol.empir.*), ipſis etiam reſpondentibus ideis materialibus (§. 290.) una reproductis (§. 206.); hoc pacto vocabulorum ope reproducere una licebit ideas materiales in cerebro diverſarum partium diverſis entibus convenientium. Quodſi ergo inter ideas materiales harum partium nulla producatur intermedia, qua a ſe invicem ſeparantur; erunt eædem contiguæ & in fibrillis contiguis motum quendam continuum exhibebunt, quales excitari ſolent partibus in eodem ſubjecto continuis in organum ſenſorium ſimul agentibus. Quoniam itaque imaginatio ideas materiales rerum abſentium, ſeu in organum ſenſorium tunc temporis, quando producuntur, non agentium producit (§. 227.); imaginationi materiali non repugnat, ut perceptiones partiales diverſorum entium compoſitorum combinemus. *Quod erat unum.*

Quoniam modos non minus vocabulis tanquam ſuis nominibus indigitare valemus, eosque tanquam materiæ inhærentes nobis imaginari poſſumus; eodem quo ante modo patet, nec repugnare imaginationi materiali, ut ſubjecto tribuamus modum, qui eidem non repugnat, nunquam tamen nobis antea ſenſu in eodem perceptus fuit. *Quod erat alterum.*

Beneficio vocabulorum hæc idearum diverſarum combinatio arbitraria magis in poteſtatem noſtram reducitur, quam absque his fieri poterat: ut adeo nobis facile perſuadeamus homines uſu ſermonis expertes ab hac imaginationis operatione maxime eſſe remotos. Neque mirum videri debet, cur vocabulorum ope uniantur diverſarum partium ideæ materiales: cum enim ideæ iſtæ in cerebro non ſint unitæ ex eo, quod ſenſu ſimul fuerint perceptæ, neceſſe eſt ut beneficio vocabulorum ad ſimultaneam perceptionem perducantur & hac mediante uniantur.

§. 341.

§. 341.

Phantasmatum divisio & compositio imaginationi materiali non repugnat. Phantasmata enim dividuntur, si partem unam sensibilis absque altera imagineris (§. 139. *Psychol. empir.*). Enimvero ut partem unam sensibilis absque altera imaginemur; per imaginationem materialem fieri potest (§. 334.). Phantasmatum itaque divisio imaginationi materiali minime repugnat. *Quod erat unum.*

Phantasmatum divisio & compositio an imaginationi materiali repugnet.

Similiter phantasmata componuntur, si perceptiones diversas partiales combinemus, ut unam compositam constituant (§. 142. *Psychol. empir.*). Enimvero imaginationi materiali non repugnat, ut perceptiones partiales diversæ ad constituendam unam compositam combinentur (§. 340.). Phantasmatum itaque compositio imaginationi materiali minime repugnat. *Quod erat alterum.*

Ex iis, quæ ad evincendam phantasmatum divisionem & compositionem in corpore stabilita fuere, apparet quantum ad eam usum afferant vocabula: supersunt tamen adhuc alia ad eandem spectantia, quæ ut intelligantur sequentes addere lubet propositiones.

§. 342.

Si sensu confuse percepta vocabulis indigitare sueveris & ea subjecto cuidam pro arbitrio tribuas; fingere datur, quod alias vix ac ne vix quidem fingi poterat. Quæ sensu confuse percipiuntur, veluti qualitates pleræque sensibiles, ea difficulter, nec satis clare imaginamur (§. 94. *Psychol. empir.*), adeoque eorum ideæ materiales difficulter quoque producuntur (§. 206.) & motus, in quo idea materialis consistit (§. 112.), admodum tardus est (§. 126.), consequenter cum aliis ideis materialibus difficulter, immo vix ac ne vix quidem una produci & hoc pacto ad constituendam ideam unius subjecti uniri possunt. Ad fingendum itaque, quod an sit sensu nondum percepimus, vix

Vocabulorum usus quoad difficulter imaginabilia in fingendo.

ac ne vix quidem confuse percepta adhiberi possunt, si in earum perceptionibus acquiescas (§. 94. *Psychol. empir.*). Enimvero si confuse percepta vocabulis tanquam nominibus suis indigitare sueveris, cum hæc clare ac per se distincte percipiantur, nomina quoque confuse perceptorum facile imaginamur atque clare (§. 94. *Psych. emp.*), adeoque ipsis respondentes ideæ materiales (§. 290.) facile reproducuntur (§. 206.) & motus, in quibus eorum ideæ materiales consistunt (§. 112.), satis celer est (§. 126.). Quamobrem cum ideæ vocabulorum materiales facile combinentur cum aliis, etsi ipsis respondentes ideæ rerum vix ac ne vix quidem reproduci possint; fingere omnino licet ope vocabulorum, si subjecto tribuenda confuse percepta, quæ absque iis fingere vix ac ne vix quidem poteras (§. 144. *Psychol. empir.*).

Quod vero hac ratione fictiones extendi possint usque ad impossibilia, jam alibi dictum est (§. 146. *Psychol. empir.*); ubi etiam ea adjecimus, quæ ad confusionem entis ficti cum reali evitandam, consequenter profluentes ex hoc fonte errores avertendum, notanda veniunt (§. 147. *Psychol. empir.*).

§. 343.

Quomodo phantasmatum compositio facilitetur.

Si vocabulis enunciemus, quæ subjecto cuidam inesse debent, ac postmodum ipsis respondentes ideas in memoriam revocare studemus; phantasmata per compositionem ac divisionem aliorum composita facilius producere licebit. Etenim cum vocabula ipsis visibilibus clarius atque facilius imaginemur (§. 288.), multoque clarius & facilius quam odores, sapores & qualitates tactiles, quæ solo tactu percipiuntur (§. 289.), ac præterea vocabula, quæ aliquam enunciationem ingrediuntur, non ita inter se cohærent, quemadmodum partes entis alicujus compositi, sed varie nunc cum his, nunc cum aliis junguntur; vocabula quoque facilius componere valemus, quam ideas ipsis respondentes, consequenter facilius est verbis enunciare, quæ subjecto alicui

alicui inesse volumus, quam subjectum ipsum partialibus ideis in unam coagmentatis sibi repræsentare. Enimvero cum ad vocabula attentis recurrant etiam ideæ rerum ipsis indigitatarum (§. 273. *Psychol. empir.*); ad vocabula eo fine attenti, ut eædem recurrant, eas reproducere, consequenter in memoriam revocare studemus (§. 228. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque id facientibus occurrit phantasma, quod per divisionem ac compositionem aliorum producere intendebamus; patet utique nos facilius producere phantasmata per aliorum divisionem ac compositionem composita, si vocabulis enunciemus, quæ eidem inesse volumus; ac postmodum respondentes vocabulis ideas in memoriam revocare studemus.

Exempli loco esse possunt, quæ de figuris hieroglyphicis dicta sunt (§. 152. & seqq. *Psychol. empir.*), quamvis ad eas quoque concurrant mentis operationes; quæ tamen non obstant, quo minus propositioni præsenti illustrandæ inserviant: neque enim supponimus modum, quo ad compositionem phantasmatis delabimur, cum ejus diversitas hic nullum habeat momentum. Quodsi displiceat; ecce tibi exemplum aliud! Fingendum tibi propone animal, cui sit caput cervinum, truncus equi, cauda leonis, pedes sint caprini & aures leporinæ. Nemo non in se experiri poterit, hæcce vocabula in formam enunciationis compositæ coacervari posse, utut idea phantasmatis animo nondum obversetur: quo facto ejus subsidio producere licebit phantasma istiusmodi animal exhibens. Immo si quis vim imaginationis nondum in potestatem suam ita redegit, ut ideæ isti hoc subsidio producendæ sufficiat; eodem tum uti poterit, si artis pictoriæ fuerit peritus, ad animal istiusmodi pingendum & imagine sæpius vel diu conspecta ideæ producendæ facilitatem acquirendam.

§. 344.

Quando libertas animæ influat in actum imaginationis.

Si attentionem dirigis in quidpiam sensu perceptum, a quo eundem avertere poteras; phantasma inde ortum a libertate animæ

animæ pendet quoad actum. Etenim si in quidpiam, quod sensu percipis, attentionem tuam dirigis, cum eam ab eodem avertere posses; dubio caret, quod attentionem in eam dirigere libere velis (§. 194. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut ea etiam velis, quæ ex hac attentione necessario consequuntur. Quoniam itaque eadem posita phantasma necessario producitur, quod per legem imaginationis inde pendet (§. 224.); phantasma ortum ex idea sensuali, in quam attentionem tuam dirigis, cum eam inde avertere posses, a libertate animæ pendet.

Cur hic inquiramus, quandonam phantasmata a libertate animæ pendeant, eadem prorsus ratio est, quam supra dedimus, cur investigari debeat dependentia sensationum a libertate (*not.* §. 151.).

§. 345.

Alius casus. Quoniam phantasmata perinde ex phantasmatis, ac ex ideis sensualibus oriuntur (§. 117. *Psychol.empir.*); *si attentionem dirigis in phantasma, a quo eam evertere poteras; phantasma inde ulterius ortum a libertate animæ pendet* (§. 344.).

Si ita visum fuerit, majoris evidentiæ gratia integram demonstrationem propositionis præcedentis ad præsentem applicare poteris.

§. 346.

Adhuc alius casus. *Si attentionem in idea aliqua sensuali, vel phantasmate aliquo conservas cum eam inde retrahere posses; phantasma in utroque casu inde ortum a libertate animæ pendet.* Eodem prorsus modo ostenditur, quo dependentiam phantasmatis a libertate animæ evicimus ob attentionem in ideam sensualem conversam (§. 344.).

Attentionis conservatio est quasi continuata ejusdem in idem objectum directio; continuatio autem iterationem ejusdem actus involvit. Quamobrem præsens propositio instar præcedentis per modum corollarii inferri poterat.

§. 347.

§. 347.

Si vocabulorum ope phantasma aliquod in te excitare studes; ejus productio a libertate animæ pendet. Si enim phantasma aliquod vocabulorum ope in te suscitare studes, attentionem non modo in vocabula dirigis, quam inde avertere poteras; verum etiam vocabulorum ideas & phantasma sæpius una reproduxisti eo fine, ut illorum idea reproducta hoc quoque recurrat, cum idem omittere poteras. Quamobrem non modo priore de causa a libertate animæ pendet (§. 344.); verum etiam nexus inter ideam vocabulorum & phantasma, qui absque libera voluntate tua non datur, ab eadem proficiscitur (§. 941. *Psychol. empir.*). *Casus quartus.*

Priori de causa pendet a libertate productio phantasmatis immediate; posteriori autem de causa mediate.

§. 348.

Si per operationes mentis elicis ea, quæ ad constituendum aliquod phantasma concurrere debent; ejus productio a libertate animæ pendet. Etenim si per operationes mentis, quas inter etiam ratiocinatio locum habet (§. 325. *Psychol. empir.*) ea elicis, quæ ad constituendum phantasma aliquod concurrere debent, veluti quæ figuram aliquam hieroglyphicam ingrediuntur (§. 252. *Psychol. empir.*), phantasmatis productionem intendis & ut hanc consequaris, operationes mentis adhibes, quas omittere poteras. Quamobrem phantasmatis hujus productio a libertate animæ pendet (§. 941. *Psychol. empir.*). *Casus quintus.*

Perpende aliquod figuræ hieroglyphicæ exemplum, veluti animæ apud *Comenium* aut Diaboli sub forma monachi Franciscani apparentis (*not.* §. 152. *Psychol. empir.*), & considera, quales sint mentis operationes, quibus productio illius phantasmatis tribuenda; statimque videbis, quam multæ hic concurrant actiones animæ liberæ.

§. 349.

§. 549.

Casus sextus. *Si phantasma repræsentat rem sensu perceptæ libere; ejus quoque reproductio, etsi non libere facta, adhuc tamen a libertate pendet.* Si enim phantasma aliquod rem repræsentat libere sensu perceptam *per hypoth.*; fieri poterat, ut rem istam sensu minime perciperes (§. 941. *Psychol. empir.*). Quodsi ergo impedivisses, ne eam perciperes, vel ab ea percipienda, quemadmodum poteras, abstinuisses; vi imaginationis idea ejusdem reproduci minime poterat (§. 117. *Psychol. empir.*). Ratio igitur, cur produci posthac possit, a libertate animæ petenda (§ 56. *Ontol.*), atque adeo possibilitas reproductionis ab eadem pendet (§. 851. *Ontol.*). Quamvis ergo ejus actualis reproductio libere non fit *per hypoth.* quoniam tamen actualitas nihil mutat quoad possibilitatem; phantasmatis reproductio adhuc a libertate animæ pendet.

Quandonam libertas animæ in sensationem influat, dictum est in superioribus (§. 151. & seqq.). Atque adeo non opus est, ut determinationes speciales adjiciantur.

§. 350.

Memoria quomodo a libertate pendeat. *Si quid memoriæ mandamus, vel diu eadem retinere studemus; ut ejus facile meminisse, non autem oblivisci possimus, a libertate animæ pendet.* Si quid enim memoriæ mandamus, ejus ideam reproducendi facilitatem nobis comparamus (§. 178. *Psychol. emp.*) diu ac sæpius idem cum aliis simul percipiendo, vel quædam simul percipiendo (§. 179. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut aut diu attentionem nostram in re, quando percipitur, conservemus, cum eam alio verterre possimus, vel ejus iteratam perceptionem promoveamus, cum tamen ab eadem abstinere possemus. Quamobrem libertas influit in illas actiones, quibus aliquid memoriæ mandamus (§. 941. *Psychol. empir.*). Enimvero quæ sæpius ac diu sive, sensu, sive

ſive imaginatione ſimul percipimus, eorum ideæ & facile reproducuntur (§. 108. *Pſychol. empir.*) ac reproductæ recognoſcuntur (§. 213. 214. *Pſych. emp.*), conſequenter eorum meminiſſe poſſumus (§. 226. *Pſych. empir.*). Quod itaque facile meminiſſe poſſimus, a libertate animæ pendet. *Quod erat primum.*

Quodſi quid memoria retinere ſtudemus, eorum ſæpius in nobis ideam reproducimus, ſive ſenſuum, ſive imaginationis ope, cum idem intermittere poteramus (§. 181. *Pſychol. empir.*). Quamobrem ut idem diu retineamus, a libertate noſtra pendet. Enimvero ſi quorum ſæpius in nobis ideam reproducimus; eorum quoque facile meminiſſe poſſumus, quemadmodum modo oſtendimus. Quamobrem ſi quid diu memoria retinere ſtudemus, ut eorum facile meminerimus, a libertate noſtra pendet. *Quod erat ſecundum.*

Qui rei facile meminit, is & ideam ejus reproducendi, & eam recognoſcendi facilitatem habet (§. 226. *Pſychol. empir.*), adeoque cum oblivio conſiſtat in impotentia ideas reproductas recognoſcendi (§. 215. *Pſychol. empir.*) & ad eandem quoque ſpectet impotentia ideas reproducendi (§. 216. *Pſychol. empir.*), ut quis illius rei obliviſcatur fieri nequit (§. 28. *Ontol.*). Quamobrem cum a libertate pendeat, ut ejus facile meminerit, ſi quid memoriæ mandat, vel eadem diu retinere ſtudet *per num. 1. & 2;* a libertate quoque pendet, quod ejus rei obliviſci nequeat, quam memoriæ mandat, vel diu eadem retinere ſtudet.

Non jam quæritur, an ſucceſſu temporis iterum ejus obliviſci queamus, cujus facile meminimus; ſed an id ſtatim oblivioni dare poſſimus, ut ne ſemel quidem poſthac ejus idea recurrat. Prius fieri poſſe alibi oſtendimus (§. 217. *Pſych. emp.*), & tota die experimur: poſterius vero eſt id, quod hic fieri non poſſe ſupponitur.

§. 351.

Oblivio quando a libertate animæ pendeat

Si quas ideas, quarum reproductio in potestate tua est, longo tempore reproducere nolis; oblivio a libertate animæ pendet. Etenim si reproductio alicujus ideæ in potestate tua posita est; arbitrii tui est, utrum eas longo tempore producere nolis, an vero subinde reproducere velis. Quamobrem si longo tempore reproductionem intermittis; libere hoc facis (§. 941. *Psychol. empir.*). Enimvero si quas ideas longo tempore non reproducis, rerum per illas repræsentatarum oblivisceris (§. 217. *Psychol. empir.*). Oblivio igitur rerum, quarum ideas reproducere in tua potestate est, a libertate animæ pendet.

Propositio præsens agit de oblivione eorum, quæ memoria firmiter tenemus. Ad eam illustrandam faciunt exempla oblivionis rerum maxime familiarium alibi tradita (*not.* §. 217. *Psychol. empir.*).

§. 352.

Alius casus.

Si quis attentionem ab objecto, quod percipit, statim avertit, cum eam in eodem retinere posset, vel ejus, quod semel percepit, ideam reproducere negligit, cum reproducere posset; oblivio a libertate animæ pendet. Si quis attentionem ab objecto, quod percipit, statim avertit, cum eandem in eodem retinere posset; libere hoc facit (§. 941. *Psychol. empir.*). Enimvero si attentionem ab eodem statim avertit, non diu idem percipit, adeoque idem memoriæ non mandat (§. 179. *Psychol. empir.*), consequenter ideam ejus reproducendi facilitatem sibi non comparat (§. 178. *Psychol. empir.*), adeoque impotentia eam reproducendi laborat. Quare cum ideam reproductam recognoscere nequeat, qui eam reproducere nequit; qui attentionem ab objecto, quod percipit statim avertit, eam oblivioni dat (§. 215. *Psychol. empir.*). Oblivio igitur attentionem ab obje-

objecto statim avertentis, in quo eam retinere poterat a libertate animæ pendet. *Quod erat unum.*

Si quis ideam ejus, quod semel satis percepit, reproducere negligit, eodem prorsus modo ostenditur, quod oblivio a libertate animæ pendere debeat. *Quod erat alterum.*

§. 353.

Quando idearum absentia a libertate nostra pendeat.

Si sensationes negligimus, quæ in potestate nostra sunt, vel ex decreto animæ easdem impedimus; absentia idearum, quas nobis acquirere poteramus, a libertate nostra pendet. Quando enim sensationes negligimus, aut easdem studio impedimus; tum sensationes istas in nobis experiri poteramus, si voluissemus. Quamobrem a libertate nostra pendet, quod eas neglexerimus, vel impediverimus (§. 941. *Psychol. empir.*), consequenter quod nobis rerum quarundam ideæ absint.

Quoniam in superioribus ostendimus (§. 151. & seq.), quandonam sensationes a libertate animæ pendeant; exinde quoque intelligitur, quibusnam in casibus particularibus a libertate pendeat, quod quas ideas non habeamus. Ceterum hactenus tradita principia non contemnendum in Moralibus usum habent, ubi disquiritur, quantum homini actiones suæ sint imputandæ. Memoriæ igitur probe infigenda, ut ea familiaria experiamur. Non negligenda ob intellectus facilitatem, quæ commendanda ob insignem in arduis utilitatem.

§. 354.

Intuitus ideæ universi a libertate animæ dependentia.

Intuitus ideæ universi non uno modo a libertate animæ pendet, aut, si mavis, *ejus directiones sæpius in animæ potestate sunt.* Intuemur enim ideam universi, quæ in nobis existit (§. 192.), quatenus nonnulla, quæ eidem insunt clare percipimus (§. 193.). Quoniam clare percipimus, quod agnoscere & a perceptibilibus ceteris distinguere valemus (§ 31. *Psychol. empir.*), adeoque in numero perceptionum clararum non minus phantas-

tasmata sunt, quam sensationes, prout unusquisque in se experitur, modo quid sit sensatio, quid phantasma meminerit (§. 65. 92. 93. *Psychol. empir.*); sensationes vero non minus (§. 151. & seqq.), quam phantasmata non uno modo a libertate animæ pendent (§. 344. & seqq.); intuitus ideæ universi non uno modo a libertate animæ pendet.

Sensationes pariter ac phantasmata, quibus intuitus universi continetur, eadem vi animæ (§. 60.), qua sibi universum repræsentat (§. 63.), adeoque per essentiam & natura ipsius producuntur (§. 66. 67.) & in utrisque anima certis necessario adstringitur legibus, ut pro arbitrio suo in hisce perceptionibus nihil variare ipsi integrum sit (§. 219.). Enimvero cum ideam integram universi non simul intueri possit (§. 194.), circa directionem vis illius libertati ejus quidpiam relictum, ut nimirum ad has potius tendat, quam ad alias æque possibiles per leges sensationis atque imaginationis.

§. 355.

Lex imaginationis libertati non adversa.

Lex imaginationis non tollit libertatem. Etenim vi imaginationis ea percipimus, quæ antea cum eis percepta fuere, si attentionem nostram dirigimus in id, quod sensu percipitur, vel etiam in aliquid, quod in præsente phantasmate continetur (§. 224. 225.). Quamobrem cum sensationes & phantasmata non uno in casu quoad actualitatem a libertate animæ pendeant (§. 151. & seqq. atque 344. & seqq.); lex imaginationis nec libertati adversatur, quatenus vel sensationem quandam, vel phantasma aliquod præcedaneum in anima supponit, nec quatenus phantasmata in eadem producuntur. Libertatem adeo animæ non tollit.

Qui verentur ne animæ lege imaginationis necessitas imponatur libertati adversa, notionibus legis confusis ac obscuris sese confundunt. Ex ipsa enim lege imaginationis distincte agnita deducitur, quemadmodum ex demonstratione propositionis præsentis attente considerata perspicitur animæ competere

petere

petere quandam in actualitatem phantasmatum libertatem, tantam nempe, quanta in imaginando dari potest. Qui majorem desiderat, quid sibi velit non intelligit. Vult enim loqui lapides & arbores loco florum maturos statim edere fructus. Qui principiis ontologicis de ente imbutum habet animum; ei ut in mentem veniat tam absurda cogitatio fieri omnino nequit.

§. 356.

An lex imaginationis libertatem restringat.

Lex imaginationis libertatem animæ ne quidem restringit. Etenim vi legis imaginationis anima ea percipere debet, quæ antea cum hoc sensu percepta fuere, in quod jam attentionem suam dirigit, sive hoc sensu percipiatur (§. 224.), sive vi imaginationis præsens sistatur (§. 225.). Jam lex sensationis libertatem animæ ne quidem restringit (§. 222.). Quamobrem nec lex imaginationis ideo libertatem animæ restringere potest, quatenus sensationes supponit. Porro cum phantasmata a libertate animæ pendeant, quatenus pendent a directione attentionis in perceptionem aliquam præsentem (§. 344. 345.); nec lex imaginationis libertatem hominis restringit, quatenus supponit directionem attentionis in perceptionem aliquam præsentem. Quoniam vero essentiæ ac naturæ animæ conveniens est, ut lex imaginationis sensationes præsupponat (§. 229. 224), & attentionem in perceptionem aliquam præsentem requirat (§. 224. 225.); tanta in phantasmata per legem istam animæ libertas est, quantam essentia ac natura ejus permittit. Quare cum lex imaginationis nihil in ea immutet, eandem nullo modo restringit.

Repetenda hic sunt, quæ supra de lege sensationum libertatem non restringente annotata sunt (*not.* §. 222.).

CAPUT IV.

DE
Attentione & Intellectu.

§. 357.

Attentioni quid in corpore respondeat.

Si attentionem in sensibile aliquod dirigimus, aut idea materialis ejusdem celerior, aut ideæ materiales ceterorum, quæ simul percipiuntur, tardiores fieri, aut idea illa hisce mutatis continuo ac subito conservari debet. Etenim si attentionem nostram in sensibile aliquod, quod una cum ceteris percipitur, dirigimus, perceptio ejus clarior est perceptionibus ceterorum, quæ una percipiuntur (§. 237. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut motus, in quo idea ejusdem materialis consistit (§. 112.), celerior sit motu, in quo ideæ materiales ceterorum una perceptorum consistunt (§. 125.). Quoniam vero motus aliquis celerior fieri potest ceteris, vel si ceterorum celeritate non variata ejus augetur celeritas, vel si hac manente eadem, illa minuatur; motus, in quo idea materialis sensibilis consistit, ad quod attendimus, aut celerior fieri, aut reliquorum ideæ materiales tardiores evadere debent. Quodsi ideæ quædam prorsus evanescant, motus, in quo consistunt, extinguitur; ejus vero motus, quæ ipsis coëxistens conservatur, continuo reproducitur (§. 233.). Quamobrem cum perinde sit, ac si motus aliqui alio manente eodem fierent infinite tardi, & attentioni locus sit, ubi ideæ coëxistentes materiales tardiores efficiuntur, reliquæ celeritate manente eadem *per demonstrata;* si attentionem anima in sensibile quoddam dirigit, accidere quoque potest, ut idea aliqua ceteris eidem coëxistentibus continuo variatis conservetur.

Ultimum quoque ita ostenditur. Dum attentionem nostram in objectum aliquod convertimus, idea ejus nobis clarior

est

eſt ceteris coëxiſtentibus (§. 237. *Pſychol. empir.*), adeoque eandem magis appercipimus quam coëxiſtentes (§. 235. *Pſychol. empir.*), conſequenter ejusdem magis nobis conſcii ſumus, quam ceterorum (§. 25. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum id contingere debeat, ubi idea aliqua coëxiſtentibus continuo variatis conſervatur, ut harum vix ac ne vix quidem, illius autem optime nobis conſcii eſſe poſſimus; evidens utique eſt, ſi attentionem in ſenſibile quoddam dirigimus, accidere poſſe, ut idea materiali ejusdem ſubſiſtente coëxiſtentes continuo mutentur ac ſubito. Pone enim majoris evidentiæ gratia, ideas coëxiſtentes eandem habere claritatem cum ea, in quam dirigitur attentio. Cum initio omnium ſimul tibi ſis conſcius, unius tibi conſcius manes, dum ceterorum conſcius tibi eſſe deſinis. Atque adeo hoc ceteris magis appercipis (§. 25. *Pſychol. empir.*), conſequenter in eo hæret attentio (§. 235. 237. *Pſychol. empir.*).

Cum in Pſychologia rationali rationem reddamus eorum, quæ animæ inſunt (§. 4.), vi autem eſſentiæ ac naturæ animæ rationes eorum, quæ in anima accidunt, per ea ſæpius patent, quæ in corpore contingunt (§. 66. 67. *Pſychol. empir.*); ideo nobis incumbit explicare, quales mutationes in corpore contingant, dum aliquas in anima accidere experimur: id quod non modo plurimum lucis affundit mutationibus, quæ in anima accidunt; verum etiam inferius in explicandis & dijudicandis hypotheſibus de commercio animæ cum corpore plurimum adjumenti afferet. Poſtquam igitur facultatem cognoſcendi inferiorem explanavimus, & ad ſuperiorem jam ſit progrediendum, ab illa vero ad hanc mediante attentione fit progreſſus; ideo nobis quoque explicandum eſt, quid in corpore accidat, dum in ſenſibile aliquod attentionem noſtram dirigimus.

§. 358.

Si attentionem in viſibile dirigimus; oculum eidem directe obvertimus. Etenim ſi attentionem in viſibile dirigimus, ejus *Cur ad viſibile attenti oculum*

eidem directe obvertamus. ejus ideam clariorem ceteris una perceptis efficere studemus, quantum datur (§. 277. *Psychol. empir.*). Enimvero nemo non in se ipso experitur, quod in iis, quæ simul percipiuntur, illud clarius ac distinctius ceteris percipiatur, quod oculo directe objicitur. Quamobrem si attentionem nostram in visibile dirigimus; oculum eidem directe obvertimus.

E. gr. ponamus te intueri faciem hominis & attentionem tuam dirigere velle in os; te oculum directe obvertere ori experieris. Quovis igitur momento in te ipso experiri poteris quod hic sumitur. Dicitur autem *oculus directe obverti objecto*, si radii inde in oculum illabentes sint ad centrum pupillæ perpendiculares, vel prope ad perpendiculum accedant.

§. 359.

Cur attentionis ad visibilia arctus sit limes. Quoniam itaque oculum objecto directe obvertimus, si radii ab eodem in eum illapsi ad pupillæ centrum sint perpendiculares, vel prope ad perpendiculum accedant (*not.* §. 358.), atque adeo aliter fieri nequit, quam ut oculus nonnisi exiguæ parti directe objiciatur; *attentio quoque nonnisi ad exiguam visibilis partem dirigi potest.*

Ita si in integram faciem hominis, quam intueris, attentionem tuam dirigere volueris, id fieri a te minime posse animadvertes; sed hærere attentionem in parte admodum exigua experieris, ita ut, si ad aliam simul attentionem directurus, oculi situs statim mutetur & pristina attentione quasi evanescente nascatur ea, quæ ad aliam dirigitur. Atque adeo patet, quam arctus sit attentionis, quam ad visibilia afferimus, limes.

§. 360.

Idem uberius confirmatur. *Quo majorem attentionem adhibemus ad visibile, eo minor est pars, ad quam dirigitur.* Etenim id maximam habet claritatem, quod radium ita in oculum immittit, ut ad centrum pupillæ sit perpendicularis, quemadmodum ex iis intelligitur,

quæ

quæ paulo ante dicta sunt (§. 358.). Quamobrem cum unicum tantummodo sit punctum, a quo radius perpendiculariter in centrum pupillæ incidit (§. 213. *Geom.*); etsi radii ad sensum perpendiculares pro perpendicularibus habeantur, ad physicum tamen punctum accedere debet, quod maximam præ omnibus claritatem habet, seu oculo directe objicitur. Quamobrem cum eo majorem attentionem adhibeamus, quo magis ea, quæ claritate distinguuntur, a se invicem discernere conamur (§. 237. *Psychol. empir.*); eo minorem visibilis quoque partem respicit attentio, quo majorem adhibemus.

Experientia, quæ hic dicuntur, satis confirmat. Sane si attentionem adhibemus maximam, quam ad literam aliquam scriptam afferre possumus; non integram complectimur simul, sed ejus ductum in varias quasi partes dividimus & ad minutissimam partem eandem dirigimus. Hac attentione utimur, ubi accuratissime quidpiam contemplari voluerimus. Si quis dubitet, an major esse possit claritas in iis, quæ directe oculo objiciuntur, haud difficulter ex differentia ictus perpendicularis & obliqui idem demonstrare liceret, quorum illum hoc fortiorem esse constat (§. 552. *Mechan.*); sed cum non omnibus principium mechanicum sit perspectum, in iis acquiescere malumus, quæ a posteriori certa sunt, ne satis clara obscurare videamur, ubi ad majorem evidentiam deducuntur, at quæ nonnisi eorum mentem percellit, quibus veritas principii mechanici explorata est.

§. 361.

Quodnam visibilium attentionem in se trahat & quando id fiat.

Quoniam oculus eidem directe obvertitur, in quod attentionem dirigimus (§. 358.), *si nulla adsit ratio, cur attentionem nostram alio dirigamus, eandem ea visibilis pars in se quasi trahit, quæ oculo directe objicitur, aut, ubi accuratis contemplationibus non sumus adsueti, illud visibile, quod cum pluribus in oculum simul incurrens eidem maxime directe objicitur.*

Probe notanda est hæc propositio, quam unusquisque in

se quoties visum fuerit, experiri potest, cum in ea sæpissime contineatur ratio, cur vi imaginationis occasione eorum, quæ videmus, hæc potius in mentem veniant quam alia (§. 224.). Quæ enim de ratione attentionis adhibitæ hic docentur, non alio fine inculcantur, quam ut legem imaginationis rectius applicare discamus: id quod & in Moralibus summæ est utilitatis.

§. 362.

Conservationi attentionis ad visibile quid in corpore respondeat.

Si attentionem ad visibile conservare volueris; oculum ad ipsum directum conservare debes. Etenim si attentionem ad visibile conservare volueris, eandem continuare debes. Enimvero si attentionem in visibile dirigis, oculum eidem directe obvertis (§. 358.). Ergo si eandem conservace volueris, oculum eidem directe obversum conservare debes.

Potest etiam ita ostendi. Qui continuat eandem attentionem, ille nil quicquam in eadem mutat. Jam vero in attentione non occurrunt, quæ mutari possunt, nisi objectum & directio ad idem. Quoniam itaque directioni attentionis in visibile in corpore respondet directio oculi in idem; si attentio conservatur, oculus eidem directe obversus conservari debet.

Quoniam hoc unicum medium est conservandi attentionem ad visibile, conservatione autem attentionis sæpius opus habemus; veritatem propositionis ita in nobis experimur, ut eidem repugnare ne possimus quidem, etsi velimus.

§. 363.

Attentio ad visibile quando a libertate animæ pendeat.

Quodsi ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis vel directe obversum in hoc situ detines; attentio a libertate animæ pendet. Sive enim ex decreto animæ oculus visibili directe obvertatur, sive in hoc situ aliquandiu retineatur; directio oculi in visibile a libertate animæ pendet (§. 941. *Psychol. empir.*). Enimvero si oculum directe in visibile dirigis, attentionem in idem dirigis (§. 358.) & si oculum ad ipsum directum conservas, attentio

tentio ad visibile conservatur (§. 362.), consequenter directio & conservatio attentionis a directione oculi & conservatione ejusdem directionis pendet. Quamobrem si ex decreto animæ oculus visibili directe obvertatur & in hoc situ detineatur; attentio & conservatio attentionis a libertate animæ pendet.

Propositiones de situ oculi directioni & conservationi attentionis respondente posse inverti, adeo obvium est, ut eas invertendo propositionum numerum præter necessitatem augere noluerimus. Quando enim per se patet aut, si mavis, ex principiis generalibus logicis manifestum, propositionem posse inverti, non opus est ut inversa demum demonstretur. Ita in præsente casu palam est, directionem attentionis in anima & directionem oculi in corpore sibi invicem ita respondere, ut alterutra posita ponatur & altera. Id quod in corpore accidit est ratio ejus, quod accidit in anima. Quare si unum est, alterum quoque esse debet (§. 70. 118. *Ontol.*).

§. 364.

Phantasmatis a libertate animæ dependentia.

Si ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis, vel in hoc situ retines; occasione ejusdem tibi occurrens phantasma a libertate animæ pendet. Etenim si ex decreto animæ oculum visibili directe obvertis, vel in hoc situ retines, attentio a libertate animæ pendet (§. 363.). Sed si attentionem in visibile dirigis, a quo eam avertere poteras, vel in eodem eam conservas, cum eam inde retrahere posses, ortum hinc phantasma a libertate animæ pendet (§. 344. 346.). Quamobrem quod tibi occurrit phantasma, ubi ex decreto animæ attentionem in visibile dirigis, vel in hoc situ retines (§. 224.), a libertate animæ pendet.

§. 365.

Attentione in phantasma visibilis directa quid in corpore respondeat.

Si in phantasma visibilis attentionem dirigis, vel eandem in eodem conservas; in casu priore oculum eidem directe obvertere conaris, in posteriore eundem conatum continuas. Si phantasma visibilis vi imaginationis producitur, id tibi videre vide-

videris, visibili quasi oculis oberrante. Quamobrem cum in phantasma visibilis attentionem dirigis, videris tibi in visibile attentionem dirigere. Quoniam itaque oculum directe obvertis visibili, si attentionem in idem dirigis (§. 358.), vel in situ isto oculum retines, si attentionem ad visibile conservare volueris (§. 362.); oculum quoque in casu priori phantasmate repræsentato objecto directe obvertere conaris, in posteriore eundem conatum continuas.

Quoniam conatus iste ab arbitrio mentis tuæ pendet, ejus quoque tibi conscius es: atque adeo propositionis præsentis veritatem experiri datur, inprimis ubi magnam ad phantasma attentionem clausis oculis afferre studes, quo in casu conatus major est & facilius percipitur. Ceterum cum ad phantasma conservari non possit attentio, nisi phantasma conservetur, conservetur autem continuata productione (§. 242.), alius adhuc conatus percipitur ad aciem oculi intendendam sese exerens, qualis percipitur, ubi quid accurate videre gestimus. Sed hic a priori distinguendus, etsi natura cum eodem eundem confundat. Dantur autem casus, ubi conatus ad directionem oculi tendens sine conatu ad aciem visus intendendam existit, ut adeo natura quoque subinde separet, quæ alio in casu confundit. Etsi vero conatus hosce semper confunderet, uno absque altero nunquam existente; actu tamen mentis a se invicem separari debent, ne diversa habeamus pro iisdem. Immo insunt utrique conatui, quæ a se invicem differunt & per quæ unus ab altero ipsa sui confusa perceptione discernitur; sed ea distinctius prosequi nostrum jam non est.

§. 366.

Casus specialis. Quodsi vocabula tanquam scripta tibi repræsentas, phantasmata, quibus repræsentantur, inter visibilium phantasmata locum habent (§. 290.). Quamobrem *si vocabula tanquam scripta imaginaris, attentioni in eadem directæ respondet conatus*

tus oculum iis directe obvertendi, & conservationi attentionis ad eadem continuatio ejusdem conatus.

Optime hic observare possumus, quod conatus istius continuatio non sit nisi continuo iterata ejusdem productio.

§. 367.

Si diversis sensibus plura simul percipimus, nec ulla adest ratio, cur alio attentionem dirigamus; eandem ad id dirigimus, quod clarius percipitur. Etenim si diversis sensibus plura simul percipimus, nec ulla adest ratio extra perceptionem totalem, cur attentionem ad aliquam partialem dirigamus; ratio directionis in ipsa perceptione totali contineri debet: aliquam enim adesse debere satis patet (§. 70. *Ontol.*). Enimvero quæ diversis sensibus simul percipiuntur, quatenus ut sensu percepta spectantur, præcisis iis, quæ repræsentant, non differunt nisi gradu claritatis (§. 30. 31. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum attentio non alio tendat, quam ut unum ceteris clarius percipiamus (§. 237. *Psychol. empir.*); alia ratio directionis attentionis dari nequit nisi major perceptionis claritas. Dirigitur adeo attentio ad id, quod clarius percipitur (§. 118. *Ontol.*). *Ratio attentionis in formali perceptionum differentia sita.*

Exempli loco esse potest, si exquisitum quendam dolorem percipimus, qui clarius percipitur ceteris, quæ videmus, vel audimus. Etenim ubi nulla nobis aliunde suppetit ratio, cur animum ad visibile aliquod, vel sonum quendam auditu perceptum advertamus; eundem ad dolorem advertimus. Difficile est experimentum, propterea quod rarissimi sint casus, in quibus præter diversitatem claritatis, quæ perceptionibus simultaneis inest, non alia adsit directionis attentionis ratio.

§. 368.

Si plura simul sensu percipiuntur, nec ulla adest ratio, cur alio attentionem dirigamus; eandem ad id dirigimus, quod *Ratio perceptionis in cum materiali*

differentia perceptionum sita.

cum iis, quæ jam alias percepimus, parum similitudinis habet. Etenim patet ut ante, rationem attentionis hic esse quærendam in ipsa perceptione totali, quæ ex partialibus simultaneis componitur. Quoniam itaque perceptiones partiales materialiter differunt, ita ut aliæ sint eædem cum iis, quas jam ante habuimus, aut cum hisce plurimum similitudinis habent, aliqua vero adsit, quæ ab iis multum differt *per hypoth.* nec quia perceptiones hic non aliter spectantur, quam quatenus nobis jam nota aut iis admodum similia & nondum nota repræsentant, ulla adest ratio, cur potius ad hanc, quam istam illarum attentionem dirigas, eam utique ad hanc dirigere debes, quæ a ceteris plurimum dissidet.

Experientia propositionem præsentem clarissime confirmat. Si quid enim nobis occurrit insolitum; id attentionem statim in se trahit. Idem quoque observare licet in brutis: quo minus enim ipsis sunt rationes attentionis extrinsecæ, eo clarius ratio objectiva, quæ in materiali perceptionum differentia consistit, percipitur.

§. 369.

Cur attentionem in se trahant ea, quorum idea materialis celerior.

Si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; id, cujus idea materialis celerior, attentionem in se trahit. Quoniam enim idea materialis consistit in motu, qui fibrillis nerveis impressus in organo ad cerebrum propagatur (§. 112.); si ipsa celerior fuerit ceteris coëxistentibus, motus quoque ab objecto, quod repræsentat, fibrillis nerveis impressus celerior est motibus, ab objectis reliquis impressis. Idea igitur sensualis ejusdem objecti clarior est, ideis sensualibus coëxistentibus (§. 125.). Quamobrem cum attentio dirigatur in id, quod clarius percipitur, ubi nulla adest ratio, cur alio dirigatur (§. 367.), hic vero ratio nulla supponatur; si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; id, cujus idea materialis celerior, attentionem in se trahit.

§. 370.

§. 370.

Quoniam idea materialis celerior, si motus in organo sensorio fibrillis nerveis impressus celerior fuerit (§. 112.), motus autem celerior vi majore imprimitur; *si diversa objecta simul in diversa organa sensoria agunt; quod vi majore seu fortius in organum sensorium agit, id attentionem in se trahit.* *Quænam sensibilia attentionem in se trahant.*

Ita sonus vehemens, qui aures ferit, a visibilibus attentionem in se trahit, quæ simul in oculum incurrunt. Dolor itidem exquisitus, quem in corpore percipimus, attentionem in se provocat, utut non ferientur sensus ceteri. Cavendum tamen ubi experimentum capere volueris, ne incidas in casus (§. 367.), ubi aliæ attentionis rationes prævalentes adsunt: id quod & in aliis, quæ ad animam spectant, observandum.

§. 371.

Si qua ex re voluptatem percipimus; in ea attentionem nostram defigimus & defixam in eadem retinemus. Si enim ex re aliqua voluptatem percipimus, attentionem in ea defixam consideramus tanquam medium voluptatis percipiendæ (§. 937. *Ontol.*), utpote voluptatem percipientes, quatenus nobis conscii illius sumus: id quod attentione obtinetur (§. 237. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque præsentiam ideæ illius objecti aut ejus conspectum appetimus (§. 591. *Psychol. empir.*), attentionem quoque in eam convertimus & in ea defixam in eadem retinemus. *Cur attentio ad ea conservetur quæ voluptati sunt.*

Est nimirum voluptas, quam ex re percipimus, stimulus, quo impellimur ad attentionem, quatenus stimulus est ad facienda ea, quæ voluptatis istius nos compotes reddunt, seu ad fruitionem ejus perducunt. Ita si quis ex forma puellæ voluptatem percipit, videns virginem, quam forma commendat, oculus in eandem convertit & immotos tenet: id quod attentionis in eam directæ indicium est (§. 358.). Similiter si librorum helluoni in bibliopolium ingredienti occurrit liber noviter impressus; attentio ipsius statim ad eum dirigitur.

§. 372.

A quibusnam attentionem avertamus.

Si quis ex re quadam tædium percipit; ab ea attentionem avertit. Si qua enim ex re tædium percipimus, eam aversamur (§. 592. *Psychol. empir.*), adeoque anima ab eadem quasi reclinatur (§. 582. *Psychol. empir.*), ita ut eandem quasi procul a nobis remotam esse velimus, ne cogitatio ejus mentem nostram amplius subeat. Quamobrem cum aversionem attentionis consideremus tanquam medium id obtinendi, ne rei istius amplius nobis conscii simus (§. 937. *Ontol.* & §. 237. *Psychol. empir.*); eandem quoque a re, ex qua tædium percipimus, avertimus.

Ita artis pictoriæ peritus tædium percipit ex pictura in regulas artis peccante, quemadmodum ex adverso voluptatem percipit ex pictura, quæ regulas artis ad amussim explet. Quamobrem si ipsi offertur pictura in regulas artis peccans, attentione sua eandem dedignatur, ita ut ad ejus contemplationem nulla persuasione adduci possit; quemadmodum in picturam regulis artis consentaneam omnem statim attentionem convertit, ut ab ea contemplanda abduci minime possit.

§. 373.

Medium conservandi attentionem.

Si attentio ad rem quandam conservanda; idea ejus sensualis, vel phantasma conservandum. Quoniam enim per attentionem efficere studemus, ut rei illius perceptio nobis clarior sit perceptionibus ceteris, quas una habemus (§. 237. *Psychol. empir.*); attentio ad rem eandem conservari nequit, nisi idea rei conservetur: quæ cum vel sensualis sit, vel phantasma, prouti res ipsa vel præsens est, vel absens; attentio ad rem non conservatur, nisi idea ejus sensuali, vel phantasmate conservato.

Ita si attentionem conservare volueris ad leonem, quem vides; necesse est aut oculos in leone defigi, ut ejus idea sensualis continuo reproducatur, quamdiu ad eandem attentionem

nem nostram conservare voluerimus; aut, si ab eodem recedendum nobis est, phantasma tam diu conservandum, quamdiu attentio durare debet, ut ejus imago oculo indesinenter oberret. Sensus hac in parte potior est imaginatione. Unde Geometræ ad conservandum ac facilitandum attentionem schematis utuntur: ubi cuilibet statim experiri datur, quanto sit facilius, si figura in charta vel tabula delineata oculis objicitur, quam si eandem vi imaginationis menti exhibere debemus.

§. 374.

Quid attentionis conservationi in corpore respondeat quoad phantasmata.

Quoniam attentionem ad phantasma conservare non possumus, nisi idem conservetur (§. 373.), phantasma autem continua reproductione conservatur, non minus ac eidem respondens idea materialis (§. 242.); dum conservatur attentio, continuum adhibemus ideam materialem producendi conatum. *Conservationi adeo attentionis in anima continuus respondet ideam materialem producendi conatus in cerebro.*

Conatus hic non semper sortitur effectum suum: subinde enim prodit phantasma ab eo, quod conservare intenderamus diversum, quod scilicet vel rem prorsus aliam repræsentat, vel, si eandem adhuc referat, hinc inde tamen immutatam (§. 172. *Psychol. empir.*).

§. 375.

Item quoad visibilia.

Similiter quoniam attentio ad visibile conservari nequit, nisi idea sensualis conservetur (§. 373.), ea autem conservari nequit, nisi quamdiu oculus in eodem defixus detinetur (§. 69. *Psychol. empir.*); dum conservatur ad visibile attentio, continuum adhibemus conatum oculum in eodem situ fixum detinendi. *Conservationi adeo attentionis ad visibile in corpore respondet continuus oculum in eodem situ fixum seu ad idem visibile eodem modo directum servandi conatus.*

Non adeo facile est oculum in eodem situ & in eodem visibili defixum diu retinere. Atque ideo quoque conatus, quem

quem ad idem faciendum adhibemus, non exiguus est, præsertim in iis, qui attentione diutina uti adhuc nesciunt. Quamobrem observatu haud difficilis, præsertim ubi ad talia attendere fueris adsuetus.

§. 376.

Nec non quoad phantasmata visibilis.

Quoniam phantasma visibilis producentes nobis videre videmur objectum, quod repræsentat; eundem quoque adhibemus conatum, præsertim si oculos claudimus, ut majorem claritatem consequatur perceptio (§. 102. *Psychol. empir.*), oculum quasi in re per phantasma extra nos repræsentata defixum detinendi. Quamobrem *si ad phantasma visibilis conservatur attentio, conatus in corpore continuus sese exerit oculum in re, quam repræsentat, defixum detinendi.*

Conatum hunc facilius observamus, quando attentio ad phantasma visibilis dirigitur, quam ubi ad ipsum visibile eandem conservare studemus. Atque adeo visibile quoddam imaginando, clausis oculis,& attentionem in phantasma dirigendo, immo ubi evanescere vel in aliam formam abire incipit, idem reproducendo, quantum datur, facillime experimentum capere licet. Cavendum vero, ne hunc conatum confundamus cum altero, de quo ante dixi (*§.* 374.), cum ab eo prorsus sit diversus, nec ad eundem effectum uterque tendat.

§. 377.

Cur ad unum attenti a ceteris attentionem avocemus.

Si attentionem ad unum, quod cum aliis simul percipitur, dirigitur; eandem a ceteris avertere studemus. Quoniam enim ad plura simul attenti esse non possumus (§. 245. *Psychol. empir.*), nisi hæc potentia singulari exercitatione comparetur (§. 251. *Psychol. empir.*), nonnisi ab iis comparanda, quibus singularis quædam dispositio natura inest (§. 245. 426. *Psychol. empir.*), ac difficilius conservatur attentio, quando plura simul, præsertim fortiter in organa sensoria agunt (§. 240. *Psychol. empir.*); horum nobis utpote experientia confirmatorum satis

tis conſcii, ubi attentionem appetimus, impedimentum quoque removere, adeoque illam ab objectis ceteris, quæ una percipiuntur, avertere ſtudemus.

Ipſa præſens propoſitio tanquam a poſteriori ſatis nota ſumi poterat, niſi hic ratio eorum reddenda eſſet, quæ obſervantur (§. 4.). Inde vero eſt, quod ad phantasmata attentionem allaturi impediamus, ne objecta externa in organa ſenſoria agant (§. 239. *Pſychol. empir.*).

§. 378.

Directioni adeo *attentionis in ſenſibile aliquod aut phantasma ejusdem ſemper jungitur conatus avertendi attentionem a ceteris ſimul perceptis, aut, ubi id fieri non poſſe intelligitur, intendendi aciem ſenſus in ſenſibile, quod attentione noſtra dignamur.* *Directioni attentionis quid jungatur.*

Experientia idem confirmatur, modo actus ſpeciales, qui hic occurrunt, ad notionem generalem revocare poſſis: quod ut facilius præſtes, exempla quædam in medium afferenda. Ita oculos deprimimus & humi quaſi defixos detinemus, ne viſibile quod, præſertim illuſtre, eosdem feriat, ubi ad ſonos, quos auditu percipimus, vel verba loquentis attenti eſſe volumus. Similiter oculum in viſibile aliquod dirigentes, quod attente perluſtrare intendimus, palpebris adductis impedimus, ne plura viſibilia in oculos incurrant. Claudimus oculos non modo ad phantasmata, quemadmodum alibi (§. 239. *Pſychol. empir.*) annotavimus, verum etiam ad objecta alio ſenſu percepta attenti, præſertim ubi eorum perceptio debilior (§. 76. *Pſychol. empir.*), adeoque minus clara quam perceptiones viſibilium (§. 75. *Pſychol. empir.*).

§. 379.

Quoniam ad impediendum attentionem ad objecta ſimul cum eo percepta, in quod eam dirigere volumus, varii motus in corpore requiruntur, quemadmodum vel ex modo allatis (*not.* §. 378.) exemplis pateſcit; *directioni attentionis in mente conatus iſti in corpore junguntur.* Enimvero quatenus aver- *Directioni attentionis quænam in corpore jungantur.*

ſionem attentionis ab objectis ceteris appetimus; *iidem conatus in corpore reſpondent appetitionibus in mente.*

Etſi motus iſti, quibus impeditur, ne alia ſenſibilia attentionem in ſe trahant, ſæpius mente conſcia ac volente fiant, ſæpius tamen eadem quoque inſcia contingunt. In caſu priori nobis ſumus conſcii eorundem; in poſteriori minime. Conſcii autem ſumus vel in genere conatus ad impediendam attentionem adhibiti, vel in ſpecie ipſorum motuum voluntariorum, quibus eo fine utimur, prouti vel averſionem generaliter intendimus, vel in ſpecie appetimus actus, quibus eadem obtinetur.

§. 380.

Quid reflexioni ſuper viſibili in corpore reſpondeat.

Si ſuper viſibili reflectimus, oculum ſucceſſive aliis aliisque viſibilis partibus directe obvertimus. Si enim ſuper viſibili reflectimus, attentionem noſtram ſucceſſive ad alias aliasque ipſius partes promovemus (§. 257. *Pſychol. empir.*). Enimvero ſi attentionem in viſibile dirigimus, oculum eidem directe obvertimus (§. 358.) Quamobrem ſi ſuper viſibili reflectimus, oculum ſucceſſive aliis aliisque viſibilis partibus directe obvertimus.

Quoniam attentio requirit aliquam moram; oculi quoque ſitus nonniſi poſt moram mutatur, neque adeo mutatio directionis continua eſt, quemadmodum in motu continua fit loci mutatio, ſed conſervatione directionis interrumpitur.

§. 381.

Quid reflexioni ſuper phantaſmate viſibilis.

Si ſuper phantaſmate viſibilis reflectimus; oculum ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes directe obvertere conamur. Etenim ſi ſuper phantaſmate viſibilis reflectimus, attentionem noſtram ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes dirigimus (§. 257. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum oculum phantaſmati viſibilis directe obvertere conemur, ubi in idem attentionem noſtram dirigimus (§. 365. *Pſychol. empir.*); quando ſuper

ſuper phantasmate iſto reflectimus, oculum ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes dirigere conamur.

Eadem hic mutatis mutandis repetenda ſunt, quæ ad propoſitionem præcedentem (§. 380.) annotavimus. Uſus vero harum de reflexione propoſitionum erit inferius, ubi judicium ferendum, num inter modificationes animæ ac corporis conſtans harmonia dari poſſit, ſi in corpore mechanice fiant omnia. Habent quoque in univerſum propoſitiones omnes, quæ definiunt mutationes in corpore modificationibus animæ reſpondentes, uſum prorſus eximium in arte conjectandi hominum cogitationes eorumque mores, quam hactenus non ſatis excultam eſſe conſtat, propterea quod ad talia animum non adverterint philoſophi.

§. 382.

Quid in genere reflexioni in corpore reſpondeat.

Si ſuper ſenſibili quocunque reflectimus; in corpore continuantur conatus avertendi organa ſenſoria a ceteris ſenſibilibus ac impediendi, quantum datur, ne in eadem agant, aut ſaltem ne adeo fortiter agant. Si enim ſuper ſenſibili reflectimus, ſive idem idea ſenſuali, ſive phantasmate aliquo repræſentetur, attentionem ſucceſſive ad alias aliasque ejusdem partes dirigimus (§. 257. *Pſychol. empir.*). Enimvero ubi attentio conſervatur, in corpore ſeſe exerunt conatus avertendi organa ſenſoria a ceteris ſenſibilibus, aut impediendi, ne in ipſa agant, aut ſaltem ne adeo fortiter agant (§. 379.). Quamobrem ſi ſuper quocunque ſenſibili, ſive ſenſu, ſive imaginationis vi percepto reflectimus; in corpore continuantur iſti conatus.

Cum reflexio involvat attentionis ad idem ſenſibile conſervationem & ejus ad diverſas ipſius partes ſucceſſive factam directionem; ex iis, quæ de attentionis directione ejusque conſervatione dicta ſunt, utique intelligitur, quid reflexioni in corpore reſpondere debeat. Quamobrem quoque non opus eſſe duximus omnia minutim perſequi; ſed potioribus tantummodo propoſitionibus, quarum in poſterum nobis

erit usus, tanquam exemplis docuimus, quomodo ad reflexionem transferantur, quæ de attentionis directione ac conservatione dicta sunt.

§. 383.

Medium efficiendi reflexionem & magis distinctam & minus molestam.

Si super sensibili aliquo reflectentes, verbis exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in eodem distinguimus; reflexio & magis distincta, & minus molesta est. Etenim si verbis exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in sensibili, super quo reflectimus, distinguimus; judicia ipsa singula non modo magis distincta sunt, quam absque vocabulorum usu forent (§. 351. *Psychol. empir.*), verum etiam cum singulis attentionis directionibus, quæ ad reflexionem requiruntur (§. 257. *Psychol. empir.*), singula respondeant judicia; totam reflexionem distinctius percipere licet (§. 38. *Psychol. empir.*), seu, ipsa reflexio magis distincta est. *Quod erat primum.*

Jam vero ex distincta cognitione voluptatem percipimus (§. 532. *Psychol. empir.*), adeoque ex adverso confusa cognitio tædium vel molestiam parere debet, utpote quod tædium voluptati (§. 511. 518. *Psychol. empir.*), perinde ac confusa perceptio distinctæ opponitur (§. 38. 39. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum reflexio sit magis distincta, ubi judicia intuitiva de iis, quæ sensibili inesse animadvertimus, vocabulis efferimus *vi num.* 1. erit eadem hoc in casu minus molesta. *Quod erat secundum.*

Unusquisque facile experimentum in seipso capere potest, modo cavere possit, ne vocabula veluti sponte sua etiam invito succurrant. Seligendum adeo objectum, in quo occurrunt, quæ nominare non possumus. Ceterum hinc patet, quam utile sit singula, quæ in rebus distinguuntur suis propriis nominibus efferre.

§. 384.

Medium facilitandi reflexionem.

Quoniam ad ea attentionem conservamus, ex quibus voluptatem percipimus (§. 371.), nihil vero tædii, vel molestiæ (§. 372.),

(§. 372.), attentionem vero conservare debemus, ubi super eo, quod percipitur, reflectere voluerimus (§. 257. *Psychol. empir.*); *si per vocabula exprimimus judicia intuitiva de iis, quæ in sensibili, super quo reflectimus, distinguimus a se invicem; reflexio facilitatur.*

Et in hunc potissimum usum propositionem præsentem in medium attulimus: multum enim in reflexione præsidium positum est ad cognitionem rerum a posteriori augendam & amplificandam.

§. 385.

Principium reflectendi super successivis.

Si super successivis reflectimus; ea, quæ se invicem consequuntur, consideramus tanquam partes, ex quibus componitur ens successivum. Etenim successiva non simul existunt, sed uno existente alterum nondum existit, uno autem existere desinente, alterum existere incipit (§. 569. *Ontol.*). Quoniam vero ea, quorum unum post alterum existit, simul sumta sunt idem cum ente successivo, super quo reflectimus (§. 570. *Ontol.*); ea, quæ se invicem sequuntur, consideramus tanquam partes, & ens, quod ea simul sumta complectitur, tanquam totum (§. 341. *Ontol.*). Quamobrem si super successivis reflectimus, ea, quæ se invicem consequuntur, spectamus tanquam partes, ex quibus componitur ens successivum (§. 531. *Ontol.*).

Patet adeo, quæ de reflexione super sensibilibus dicta sunt, ad successiva non minus pertinere, quam ad entia composita, quæ habent partes coëxistentes. In successivorum numero sunt facta hominum non minus, quam naturæ, utpote quæ non actionibus singularibus terminantur, sed magnum eorum, quæ se invicem consequuntur, numerum involvunt. Pertinent huc quoque modificationes animæ, quæ plerumque successivis continentur, nec reflexionem admittunt, nisi quatenus ad ea, quæ sibi invicem succedunt, attentionem afferimus. Unde patet usus propositionis præsentis.

§. 386.

§. 386.

Cur in reflexione objectum præsens esse debeat.

Si super sensibili aliquo vel actibus animæ reflectendum; illud organo sensorio præsens esse debet, hi vero in eadem excitandi & tamdiu iterandi, donec reflexio fuerit absoluta. Etenim si super sensibili reflectendum, attentio successive ad alias aliasque partes promoveri debet (§. 257. *Psychol. empir.*). Idea igitur objecti invariata tamdiu animæ præsens conservanda, donec reflexio fuerit absoluta. Quamobrem cum conservetur continua productione vel ideæ sensualis (§. 233.), vel phantasmatis (§. 242.); phantasmata autem minus clara sint ideis sensualibus (§. 96. *Psychol. empir.*), hisque minus fideliter atque difficilius objectum repræsentent (§. 94. 172. *Psychol. empir.*); ideæ sensuales phantasmatis in hoc negotio sunt præferendæ. Quoniam itaque ideæ sensuales in anima actu insunt, quod jam mutatio quædam in organo sensorio accidit (§. 95. *Psychol. empir.*), hæc vero a sensibili eidem inducitur (§. 77. *Psych. emp.*); sensibile, super quo reflectendum, sensorio præsens esse debet organo (§. 59. *Psych. empir.*). *Quod erat unum.*

Quoniam porro actuum animæ seu eorum, quæ in ipsa contingunt, nobis non sumus conscii, nisi dum in nobis contingunt; ideo eorum in anima præsentia respondet ideæ sensuali continua actione sensibilis præsentis in organum sensorium conservatæ. Quamobrem cum hæc tamdiu ab objecto præsente producenda, donec reflexio fuerit absoluta, quemadmodum modo ostendimus; actus quoque, seu modificationes animæ tamdiu præsentes esse, adeoque cum ex successivis constent, nec diu durent, tamdiu iterari debent, donec reflexio fuerit absoluta.

Patet adeo super actibus animæ neminem reflectere posse, nisi qui eos in se elicere potest. Ita super operationibus intel-

intellectus, vel actibus voluntariis haud multum reflectere poterit, qui eos ſibi nondum comparavit habitus intellectus atque voluntatis, ex quibus iidem procedunt. Atque hæc non poſtrema ratio eſt, cur in cognitione animæ parum profecerint, qui nonniſi attenti ad ea, quæ quotidie in nobis accidunt, nulla prævia exercitatione, notiones ſibi comparare de anima ſtuduerunt. Quamvis vero a priori multa deducantur, non ſuppoſitis niſi iis, quæ quotidianæ ſunt obſervationis, quemadmodum & a nobis in Pſychologia non minus rationali, quam empirica atque in Logica factum, fietque ſuo tempore in philoſophia morali; eorum tamen experimentum quoque in nobis capere debemus, ut tanto ſint & clariores ideæ, & tanto certiores. Tumque neceſſe eſt obſervari, quæ in propoſitione præſente inculcantur. Erimusque ad reflectendum acutiores, ubi jam conſtiterit, quænam ſint ea, ad quæ afferenda attentio.

§. 387.

Intellectus ratio ſufficiens num in vi repræſentativa univerſi contineatur.

Intellectus ratio ſufficiens in vi repræſentativa univerſi, quæ animæ competit, continetur. Etenim vi hac anima ſenſibilia ita ſibi repræſentat, ut rationes, cur ita potius repræſententur quam aliter, in mutationibus contineantur in organis ſenſoriis qua talibus contingentibus (§. 63. *Pſychol. rat.* & §. 65. *Pſychol. empir.*), conſequenter per hanc vim intelligitur, cur ideæ ſenſuales hanc habeant claritatem (§. 125.), & cur in ſe diſtinctæ ſint (§. 127.), adeoque cur ſucceſſiva ad alia aliaque, quæ iis inſunt, attentione (§. 256. *Pſychol. empir.*), diverſa, quæ enti alicui inſunt, & agnoſcere, & a ſe invicem diſtinguere valeamus (§. 31. 38. *Pſychol. empir.*). Et quoniam vocabula, quatenus ſunt ſoni articulati (§. 271. *Pſychol. empir.*), perinde ac ſenſibilia alia ſuas habent ideas materiales (§. 290.), reſpondentes ideis ſenſualibus (§. 114.), eademque clarius ac facilius imaginamur, quam ſenſibilia alia (§. 288. 289.); eorumque per legem imaginationis ac memoriæ, quam vim repræſentativam animæ non excedere ex ſuperioribus conſtat (§. 223. 224.

224. 280.), cum ipsis rebus per ea denotatis simul meminisse possumus (§. 273. *Psychol. empir.*); per eandem vim repræsentativam universi, quæ in anima datur, intelligitur, cur ea, quæ in rerum ideis attentione sua distinguit, vocabulis tanquam nominibus suis indigitare, sicque magis clare atque distincte sensibilia repræsentare possit (§. 284. *Psychol. empir.*). Et quoniam anima sibi eorum conscia est, quæ a se invicem distingit (§. 10.), sui vero conscia, quatenus mutationes suas ab iis, quæ percipit, distinguit (§. 12.); a vi quoque repræsentativa pendet, cur sit conscia suarum mutationum, consequenter quod super iisdem perinde ac super sensibilibus reflectere (§. 262. *Psychol. empir.*), & hinc easdem distincte percipere possit (§. 266. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum intellectus sit facultas res distincte percipiendi (§. 275. *Psychol. empir.*), adeoque quatenus animæ natura inest in nuda agendi potentia consistat (§. 29. *Psychol. empir.*); ratio omnino sufficiens intellectus in vi repræsentativa universi, quæ animæ competit, continetur (§. 56. *Ontol.*).

Quoniam anima sibi repræsentat universum, quatenus sensibilia in organa sensoria agunt, eatenus possibile est ut ad distinctas rerum in universali notiones perveniat. Id patet ei clarissime, qui ea, quæ ad sensum, imaginationem & memoriam attentionemque nostram spectant, in anterioribus rite percepit. Quamobrem cum intellectus animæ natura insit, quatenus possibile ut ad distinctas rerum notiones perveniat; per vim repræsentativam universi, qualis inest animæ, intelligitur, quod intellectus ei tribuendus sit. Atque huc redeunt ea, quæ ad evincendum veritatem propositionis præsentis in medium adduximus.

§. 388.

Intellectus attributum animæ. *Intellectus est attributum animæ.* Ejusdem ratio sufficiens in vi repræsentativa universi, qualis animæ inest (§. 387.), adeoque in essentia ipsius continetur (§. 66.). Posita igitur essentia animæ ponitur quoque intellectus (§. 118. *Ontol.*), con-

consequenter animæ tribuendus est intellectus, quamprimum eidem tribuitur vis repræsentativa universi, qualis in ipsa datur. Quoniam itaque de anima affirmandum, quod ipsi competat intellectus, quia de eadem affirmatur, quod habeat vim repræsentativam universi, seu essentiam hanc (§.205. *Log.*); intellectus per essentiam animæ seu essentialia, quæ eandem constituunt (§. 143. *Ontol.*), determinatur (§. 113. *Ontol.*). Est igitur attributum ipsius (§. 146. *Ontol.*).

Sumitur nimirum vocabulum intellectus pro facultate animæ (§. 275. *Psychol. empir.*), atque adeo per essentiam animæ tantummodo concipitur possibile, ut ad notiones distinctas perveniat (§. 29. *Psychol. empir.*). Id vero non obstat, quo minus intellectus in numerum attributorum animæ referatur, cum constet istiusmodi possibilitates in attributorum numero esse (§.164. *Ontol.*). Quemadmodum enim ea, quæ de anima prædicari possunt, vel actu insunt, vel per modum potentiæ, quatenus scilicet possibile, ut insint actu; ejus attributa vel insunt per modum actus, vel denotant possibilitatem inexistentiæ ejus, quod eidem non repugnat.

§. 389.

Quoniam attributa rerum absolute necessaria sunt, (§. 304. *Ontol.*); *absolute quoque necessarium est, ut animæ humanæ competat intellectus.* *Cur animæ necessario competat.*

Hinc & videmus hominibus inter bruta educatis non deesse intellectum, quatenus nempe pro facultate animæ sumitur. Semper enim possibile manet, ut ad distinctas rerum notiones perveniat; etsi dum inter bruta brutorumque more vivit, ad eam actu non perveniat. Unde ex brutorum consortio ad humanum translatus ad eam actu pervenit.

§. 390.

Quoniam intellectus attributum animæ est (§.389.), attributa vero immutabilia sunt (§. 313. *Ontol.*); etiam *intellectus immutabilis est*, hoc est, *fieri non potest ut intellectus ab ani-* *Immutabilitas intellectus.*

 ma

ma separetur, vel ejus loco quidpiam eidem accedat, quod sit ab eo diversum.

Non dubito fore nonnullos, qui corollarium præsens experientiæ adversum judicabunt. Sed hi erunt, qui de rebus ex ipsarum notionibus statuere non sunt adsueti. Intellectum cum operationibus suis confundunt. Nimirum nunquam impossibile est absolute, ut anima res sibi distincte repræsentet, utut fieri possit, ut defectu attentionis ac inde pendentis reflexionis ad distinctas notiones non perveniat, quemadmodum accidit hominibus inter bruta educatis & cum iis degentibus. Etenim hi omni cognitione distincta destituuntur, quamdiu cum brutis sunt, ab omni hominum commercio procul remoti. Enimvero ubi cum hominibus degunt ipsorumque exemplo ad attentionem indeque pendentem reflexionem atque sermonis, cognitionis universalis instrumenti, usum perducuntur; intellectus quoque antea veluti sepulti, nunc resuscitati operationes sese produnt, manifesto indicio intellectum, quatenus natura inest, per brutorum consortium non fuisse mutatum, hoc est, non impossibile fuisse factum, ut ad universalem cognitionem eamque distinctam perveniat, qui tamdiu fortuna sic ferente eadem caruit. In mente captis vel furiosis minor difficultas est. Etenim hi intellectus operationes manifesto satis produnt, etsi imaginatione ac memoria corrupta, quam corrumpi posse superius evicimus (§. 298.), intellectus quoque a vero aberret. Utuntur mente capti, utuntur furiosi operationibus intellectus, sed male: perversus vero usus non minus ostendit eum inesse, quam verus. Abutuntur iisdem sæpissime, qui eidem excolendo plurimum operæ impenderunt, hocque abusu in deliramenta incidunt veritati dissimillima, ut nihil sit tam absurdum, quin statuatur ab aliquo eruditorum.

§. 391.

Gradus intellectus quomodo determinatus evadat.

Intellectus in se considerati gradus indeterminatus est, tam objectivus, quam formalis; ipso tamen usu determinatur, ut major vel minor dici possit altero. Intellectus enim in se considera-

ſideratus non dicit niſi nudam poſſibilitatem res diſtincte repræſentandi (§. 275. *Pſychol. empir.*), non attento numero rerum, quæ diſtincte repræſentare poteſt, nec numero eorum, quæ in eadem re diſtincta repræſentatione diſcernit. Quamobrem cum intellectui tribuantur gradus, tum quatenus certum objectorum numerum ſibi diſtincte repræſentare valet, tum quatenus plura vel pauciora in eodem ſubjecto diſtinguit (§. 276. 277. *Pſychol. empir.*); de intellectu in ſe conſiderato affirmari nequit, quantus ſit gradus, adeoque gradus non determinatus eſt (§. 112. *Ontol.*).

Enimvero ſi intellectu ad objecta diſtincte tibi repræſentanda utaris, hoc eſt, ſi ea actu diſtincte tibi repræſentas; huic ipſi uſui debetur, ut vel plura, vel pauciora objecta tibi diſtincte repræſentare & in eodem objecto vel plura, vel pauciora diſtinguere valeas, quæ diſcernibilia inſunt. Quamobrem tam gradus objectivus, quam formalis ipſo uſu determinatur, ut vel major, vel minor dici poſſit (§. 276. 277. *Pſychol. empir.* & §. 113. *Ontol.*).

Hanc propoſitionem jungimus alteri præcedenti, ne, quæ de immutabilitate intellectus dicta ſunt, in perverſum ſenſum trahantur. Qui enim notiones confuſas in imaginarias convertunt, intellectum ſibi tanquam ſubſtantiam imaginantur. Nimirum cum ſubſtantia ſit ſubjectum perdurabile & modificabile (§. 768. *Ontol.*); intellectus proprie ſic dictus, utpote immutabiliter inhærens animæ, ſpectatur tanquam id, quod perdurabile eſt, gradus vero objectivi & formalis determinatio, quam ab uſu pendere in propoſitione præſente oſtendimus, tanquam modificatio conſideratur. Nihil in his continetur, quod non cum veritate conſiſtere poſſit. Vi enim eorum, quæ ipſimet oſtendimus, imaginationi integrum eſt ita ſibi repræſentare intellectum, quando uſui eſſe poteſt, modo tibi caveas, ne hæc ita ſeſe actu habere exiſtimes, quemadmodum accidit iis, qui imaginaria cum realibus confundere ſolent.

§. 392.

Notiones universales vim animæ repræsentativam non excedunt.

Notiones universales generum & specierum vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt. Genera enim & species rerum percipimus, dum super re percepta reflectimus & eam vel cum aliis perceptis, vel cum aliis, quarum meminimus, conferimus (§. 268. *Psychol. empir.*), inde vero porro generum ac specierum notiones universales acquirimus, dum ad ea, quæ in ideis duorum vel plurium individuorum simul nobis occurrentibus eadem sunt, successive attentionem dirigentes (§. 326. *Psychol. empir.*), ea peculiaribus nominibus indigitamus (§. 328. *Psych. empir.*) subjectumque, cui cæteris præcisis ea, quæ communia sunt, tantummodo inesse finguntur, peculiari quodam nomine similiter insignimus (§. 269. 271. *Psychol. empir.*). Enimvero in antecedentibus ostendimus vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, ita sensu atque imaginatione repræsentari objecta, ut a nobis clare ac distincte percipi possint (§. 62. 125. 127. 206.): ab eadem quoque pendere reflexionem patet ex iis, quæ de attentionis directione, conservatione ac reflexione pluribus propositionibus initio hujus capitis continentur. Immo per hanc ipsam vim possibile, ut ea, quæ percipimus, vocabulis tanquam nominibus propriis indigitemus (§. 290. *Psychol. rat.* & §. 273. *Psychol. empir.*). Nullus adeo ad notiones universales acquirendas requiritur actus, qui vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, superet. Quamobrem patet, notiones universales generum ac specierum eandem non excedere.

Adstruximus in superioribus essentiam animæ consistere in vi repræsentativa universi situ corporis organici in universo materialiter & constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 66.). Jam constat omnium eorum, quæ animæ conveniunt, rationem in essentia ipsius contineri debere sive actu insint, sive tantummodo inesse possint (§. 168. *Ontol.*).

Ontol.). Quamobrem oſtendendum hic nobis eſt rationem ſufficientem operationum intellectus in vi repræſentativa univerſi contineri, qualem animæ ineſſe evicimus (§. 4.). Enimvero ratio illa redditur ex hac vi vel immediate, vel mediate. Ita immediate ex ea deduximus, quarumnam rerum anima habere poſſit ſenſationes, & quales eædem eſſe queant. Aſt mediate inde derivavimus, quæ ad directionem & conſervationem attentionis ac inde dependentem reflexionem ſpectant. Quando itaque oſtenditur operationem intellectus, qualis eſt notio, non ſupponere in anima niſi ideas ſenſuales vel phantasmata, nec prætcrea requiri, quam attentionem & reflexionem; hoc ipſo pacto evincitur, eandem rationem ſufficientem in vi repræſentativa univerſi, qualis in anima ſupponitur, habere, conſequenter eandem vim non ſuperare. Redditur nimirum ratio ex vi iſta mediate: abſonum vero foret, ut immediate inde redderetur. Idem tenendum eſt de operationibus intellectus reliquis, de quibus mox ſigillatim dicemus plura.

§. 393.

Prima intellectus operatio vim animæ non ſuperat.

Quoniam notio eſt prima intellectus operatio (§. 53. *Log.*); *prima intellectus ſeu mentis operatio vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedit* (§. 392.).

Quando dicimus, primam intellectus operationem non excedere vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur; vis hæc duplici modo conſiderari poteſt, vel quatenus eſt eſſentia animæ, vel quatenus eſt natura ejusdem (§. 66. 67.). Atque adeo vi propoſitionis præſentis per vim illam non modo intelligitur, quod iſtiusmodi operatio intellectus conveniat animæ, verum etiam quod anima eandem edere valeat. Pendet ſcilicet hæc operatio tum quoad poſſibilitatem, tum quoad actum a vi iſta, neque actus aliam præterea requirit cauſam externam.

§. 394.

An ideæ materiales notiones in cerebro exhibeant.

Notioni nihil reſpondet in corpore, quatenus in cerebro exiſtunt ideæ materiales rerum, ſuper quibus reflectendo for- man-

mantur notiones. Quatenus enim ideæ materiales in cerebro existunt, eidem in anima ideæ sensuales (§. 113.), & phantasmata coëxistunt (§. 206.). Enimvero positis in anima ideis sensualibus ac phantasmatis nondum ponuntur notiones, cum præterea requiratur reflexio (§. 268. *Psychol. empir.*), quæ cum in successiva directione attentionis ad alias aliasque perceptiones partiales in totali contentas consistat (§. 257. *Psychol. empir.*), vi naturæ attentionis (§. 237. *Psychol. empir*), in actu apperceptionis fundatur (§. 235. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum actui apperceptionis in corpore nihil respondeat (§. 44. *Psychol. rat.* & §. 23. *Psychol. empir.*), nec ideo quicquam in corpore notioni respondet, quod perceptionibus, super quibus reflectendo ea formatur, ideæ materiales in cerebro coëxistant.

Nihil equidem in notionibus rerum continetur, quod non mechanice repræsentetur in ipsarum ideis materialibus, non tamen ideo notiones ipsæ mechanice repræsentantur. Neque enim sufficit ideæ inesse, quæ notionem ingrediuntur; sed præterea requiritur, ut actu mentis a ceteris separentur & tanquam subjecto alicui sola inexistentia spectentur; id vero est, quod mechanice repræsentari nequit, nisi ad symbolicas repræsentationes recurras, quemadmodum in propositione sequente ostenditur.

§. 395.

Notio generis vel speciei quomodo in corpore repræsentetur.

Si tam ea, quæ pluribus communia sunt, singula suis nominibus indigitentur, quam subjectum illorum nomine peculiari indigitetur eorundemque inexistentia vocabulo aliquo significetur; notio speciei vel generis cujuscunque in corpore per ideas materiales illorum vocabulorum repræsentatur. Etenim si tam communium pluribus singula, quam horum communium subjectum eorundemque inexistentiam vocabulis exprimis; vocabulis hisce singulis suæ respondent ideæ materiales in cerebro, quemadmodum sensuales in anima (§. 290.). Quamobrem cum

cum ſenſuales in anima adſint, ubi vocabulis iſtis ſingula iſta tanquam ſuis nominibus inſignis, quoniam anima eorum ſibi conſcia eſſe adeoque ideas ipſorum appercipere nequit, niſi ipſæ præſentes ſint ideæ, ſeu animæ jam actu inexiſtant (§. 25. *Pſychol. empir.*); ubi vero ideæ ſenſuales animæ actu inſunt, in cerebro quoque iisdem coëxiſtant materiales (§. 113.): per ideas haſce materiales vocabulorum, vel aliorum quorumcunque ſignorum, in cerebro repræſentantur ſingula, quæ ad notionem ſpeciei vel generis cujuscunque conſtituendam requiruntur. Integra igitur notio ſpeciei vel generis cujuscunque per has ipſas ideas materiales repræſentatur.

Patet adeo, ſi prima mentis operatio in cognitione ſymbolica abſolvatur, qualis communiter a nobis fieri aſſolet, non modo propter facilitatem multo majorem, quam quæ in intuitiva locum habere poteſt, verum etiam quod notiones ſic fiant magis claræ atque diſtinctæ (§. 284. *Pſychol. empir.*), eam mechanice quoque in cerebro abſolvi, hoc eſt, nihil ineſſe notioni, qua quid in univerſali repræſentatur, quod non æque mechanice repræſentetur in corpore. Equidem cum in cognitione intuitiva directioni attentionis & conſervationi tam ejusdem, quam idearum, ſuper quibus fit reflexio, locus ſit (§. 326. *Pſychol. empir.*), hisque actibus animæ reſpondeant quoque motus in corpore, ſeu conatus ſaltem eosdem producendi, quemadmodum in ſuperioribus pluribus propoſitionibus oſtendimus; notionis quoque formationi, hoc eſt, actibus mentis quædam in corpore reſpondent, ut corpus eo momento non prorſus ferietur, dum anima ſuper ſuis perceptionibus reflectit: non tamen ideo ipſa notio in cerebro mechanice repræſentatur, propterea quod non repræſentantur ſingula, quæ notionem ad eam conſtituendam ingrediuntur, quemadmodum fieri debet, ubi ipſa notio mechanice repræſentanda, & in cognitione ſymbolica actu fieri ex propoſitione præſente patet. Sane ſi menti non ineſſet actus apperceptionis, cui nihil in corpore reſpondere poteſt; nec notio in cognitione intuitiva abſolvi poſſet, ſed ſemper ad ſymbo-

licam ex necessitate recurrendum esset, quemadmodum nunc utilitatis gratia contingit.

§. 396.

Abstractorum in corpore mechanica repraesentatio.

Quoniam notiones quantumlibet abstractae eodem prorsus modo symbolice exprimi possunt, quo infimae, quae ab ipsis individuis abstrahuntur ad species infimas constituendas; *notiones quantumlibet abstractae per vocabulorum ideas materiales, quibus singula communia horumque subjectum & inexistentia indigitatur, in cerebro mechanice repraesentantur.*

Genera quaecunque superiora, quorum notiones maxime abstractae sunt, nil continent, nisi quod in ideis individuorum contineatur, indeque abstrahi poterant, modo duo vel plura individua huic instituto commoda sua sponte menti a sensu atque imaginatione objicerentur, antequam notiones minus abstractae formarentur, a quibus deinde aliae porro abstrahuntur (§. 327 *Psychol. empir.*). Et sane cum vocabula sint signa nostrarum perceptionum, aut eorum, quae percipiuntur (§. 271. *Psychol. empir.*); non intelliguntur nisi per ea, quae in perceptionibus nostris actu continentur, quantumlibet abstracta fuerint, quae denotant (§. 952. *Ontol.*).

§. 397.

Notiones rerum immaterialium in corpore.

Similiter cum per vocabula, tanquam signa artificialia (*not.* §. 958. *Ontol.*), adeoque vim significandi ab arbitrio hominum habentia (§. 958. *Ontol.*), non minus ea, quae notionem abstractam rerum immaterialium, quam materialium ingrediuntur, atque subjectum illarum determinationum designari possint; *notiones* quoque *rerum immaterialium, quantumlibet abstractae, per vocabulorum ideas materiales, quibus singula communia horumque subjectum & inexistentia indigitatur, in cerebro mechanice repraesentantur.*

Nihil rerum immaterialium percipimus nisi animam nostram, quae sibi conscia est sui ipsius. Et eatenus, quatenus sibi conscia est, ideas habemus, per quas vocabula res immateria-

teria-

teriales & iisdem quæ conveniunt ſignificantia intelliguntur. Vi autem horum vocabulorum per ideas materiales in cerebro repræſentantur, quæ cum in ſenſus minime incurrant, ideis materialibus deſtituuntur.

§. 398.

In cognitione ſymbolica prima mentis operatio cum ſecunda confunditur. Etenim prima intellectus operatione ea, quæ rei cuidam inſunt, repræſentantur tanquam inter ſe & a re, cui inſunt, diverſa (§. 331. *Pſychol. empir.*), & ubi notiones univerſales formantur, tanquam pluribus communia (§. 283. *Pſychol. empir.*), conſequenter eidem in cognitione ſymbolica reſpondere nequit niſi recenſio vocabulorum, quibus tanquam nominibus ſuis inſigniuntur ea ſingula, quæ pluribus communia ſunt, & commune ſubjectum, cui eadem præciſis aliis inſunt (§. 328. *Pſychol. empir.*). Enimvero ſi hæc nomina tantummodo nude proferantur, non conſtat, utrum per ea plura entia a ſe invicem diſtincta & quorum nullum ad alterum refertur indigitare, an vero ſubjectum aliquod, cui nonniſi pluribus communia inſunt, & hæc ipſa communia, quæ eidem inſunt, ſignificare volueris. Neceſſe igitur eſt, ut per vocabula quoque exprimatur inexiſtentia pluribus communium in uno quodam ſubjecto. Atat! ubi effers vocabula, quibus denotantur ſubjectum, ea, quæ eidem inſunt, & horum inexiſtentia ſeu nexus cum ſubjecto, ſeu ubi ea, quæ tanquam a re diverſa ſpectamus, porro tanquam eidem inexiſtentia, vel ad eam quocunque modo ſpectantia conſideramus, actum judicii affirmativi abſolvimus (§. 350. 351. *Pſychol. empir.*), quem ſecundam eſſe intellectus operationem conſtat (§. 53. *Log.*). In cognitione adeo ſymbolica prima mentis operatio cum ſecunda confunditur.

Cur in ſymbolica cognitione intellectus operatio prima confundatur cum ſecunda.

Fit hoc neceſſitate, quemadmodum ex demonſtratione propoſitionis præſentis intelligitur: quod ut appareat, exem-

plo aliquo propositionem præsentem illustrare non inutile est. Ponamus tria in tabula delineata esse rectangula triangula, quæ uno obtutu comprehendere potes. Quodsi jam attentionem successive dirigis in altitudines, bases, hypothenusas, angulum rectum, angulum obliquum ad basin & alterum obliquum ad verticem & horum tibi tanquam tribus istis figuris communium conscius es; notionem triangulorum rectangulorum habes. Enimvero si jam ore profers vocabula sequentia: *triangulum rectangulum, altitudo, basis, hypothenusa, angulus rectus, obliquus angulus ad verticem, obliquus angulus ad basin;* exinde nondum intelligitur, an vocabulum triangulum rectangulum designet aliquod subjectum in communi, cui quæ per cetera vocabula indigitantur insunt. Quamobrem ubi ex verbis prolatis idem palam fieri debet, necesse est, ut ceterorum inexistentiam significes dicendo v. gr. *Triangulum rectangulum est figura, cujus altitudo & basis intercipiunt angulum rectum, hypothenusa vero cum utroque efficit angulum obliquum ad verticem & ad basin;* vocabulum enim *est* non modo indicat, triangulum hic spectari tanquam aliquod subjectum, sed inexistentiam quoque ceterorum, quæ enunciantur, indigitat & vocabula *intercipiunt*, *efficit*, cum aliis quibusdam modum inexistentiæ distinctius indicant. Enimvero hoc pacto notio eodem modo effertur, quo judicium affirmativum enunciatur. Atque ita prima mentis operatio cum secunda confunditur. Obiter moneo, notionem non confundendam esse cum definitione, quæ non nisi quædam ejus species est. Unde quæ de notione in genere demonstrantur, ad definitiones quoque spectant,

§. 399.

Cur definitiones habeant formam enunciationis.

Quoniam definitione significatur notio completa atque determinata termino cuidam (quo scilicet subjectum quoddam commune indigitatur) respondens (§. 152. *Log.*); *definitiones per modum judicii alicujus affirmativi symbolice efferuntur, seu formam enunciationis habent & in numerum propositionum identicarum referuntur* (§. 214. *Log.*).

E. gr.

E. gr. Quando trianguli definitionem ita efferimus: *Triangulum est figura tribus lineis terminata;* definitio habet formam propositionis affirmativæ: immo quod sic exprimitur, in ratiociniis, seu eorum expressione symbolica syllogismis, propositionis locum tuetur.

§. 400.

In cognitione symbolica notio formam tantummodo externam judicii refert, ab eodem tamen vi significandi differt. Quod in cognitione symbolica notio habere debeat formam externam judicii jam constat (§. 398.). Enimvero vocabulum, quo denotatur subjectum determinationum communium, in notione significat subjectum cum ipsis hisce determinationibus, quæ prædicati locum tueri videntur; ast in judicio prædicatum non refertur ad determinationes, quæ ingrediuntur notionem subjecti (§. 40. 41. *Log.*), sed significat vocabulum, quo denotatur subjectum, subjectum aliquod determinationum diversarum ab iis, quæ ingrediuntur notionem prædicati (§. *cit.*). Vi adeo significandi differt judicium a notione in symbolica cognitione, adeoque hæc tantummodo formam judicii externam refert. *Differentia intrinseca notionis & judicii in cognitione symbolica.*

E. gr. Si dicas: Triangulum est figura tribus lineis terminata; vocabulum trianguli non significat nisi figuram tribus lineis terminatam, ita ut ipsum cum pluribus eundem habeat significatum. Enimvero si dixeris: Triangulum habet tres angulos; vocabulum triangulum significat figuram tribus lineis terminatam, non vero simul significat tres angulos, qui figuræ tribus lineis terminatæ tribuuntur, neque adeo hic cum pluribus eundem habet significatum, quæ prædicatum cum copula exprimunt. Quodsi scrupulosiore acumine discernere velis notionem symbolice expressam, quando definitionem, quando propositionem identicam referat, dici poterat, nomen commune in casu priore non denotare nisi subjectum illarum determinationum, quæ per vocabula cetera indigitantur; at in posteriore significare vage subjectum quarundam determinationum necessariarum & huic de-

inde tribui determinationes istas determinate enunciatas per modum prædicati. Erunt forsan nonnulli, quibus nimia videtur hæc scrupulositas, sed nimium videri non debet discernendi acumen, ubi differentia rebus ipsis inest. Nec est, quod inutilem scrupulositatem dixeris. Plurimum enim facit ad acumen psychologicum, quo in Moralibus felicissime uteris in non satis perviis, non indiscreta relinqui, quæ discerni ullo modo possunt. Neque dubito quin hanc differentiam in oratione attenderemus; modo sermonis usus commode id ferret. Non alio sane fine in definitionibus sæpe abstinemus a copula & ejus loco ponitur vocabulum *dicitur*, vel aliud æquipollens.

§. 401.

Cur per solam reflexionem & abstractionem notiones non fiant completæ & determinatæ.

Per solam reflexionem & abstractionem notiones universales completæ ac determinatæ non constituuntur. Etenim cum reflexio successiva directione attentionis in communia tota absolvatur (§. 257. *Psychol. empir.*), nec abstractione quicquam obtineatur, nisi quod communia ista tanquam a rebus perceptis, quibus insunt, diversa spectentur (§. 282. *Psychol. empir.*), & nominum impositione quasi actu separentur (§. 281. 280. *Psychol. empir.*); notionem universalem, quæ per solam reflexionem & abstractionem formatur, ingrediuntur, quæ pluribus communia cognoscimus & cum aliis diversis subjecto alicui inexistere posse agnoscimus. Enimvero inde nondum constat, utrum communia ista contineant, nec plura, nec pauciora, quam quæ ad res ejus generis, vel speciei agnoscendas & a rebus alterius generis vel speciei distinguendas sufficiunt, an vero quædam adsint, quæ abesse debebant, aut absint, quæ adesse debebant. Ignoratur adeo, utrum completæ ac determinatæ sint, nec ne (§. 92. 123. *Log.*). Per solam igitur reflexionem & abstractionem notiones completæ ac determinatæ non constituuntur.

Definitiones completæ ac determinatæ generum ac specierum

rum ſunt definitiones (§. 152. *Log.*). Enimvero niſi geneticæ ſint definitiones, quarum veritas per ſe manifeſta eſt, quod quæ aſſumuntur circa probationem aſſumi poſſint, absque demonſtratione rariſſime conſtabit, quod ſint rite determinatæ. Et quamvis ſucceſſu temporis caſus diverſi obvii loquantur, notionem eſſe incompletam, & quædam, quæ deficiunt, inde ſuppleantur; medela tamen hæc vitium non tollit. Neque enim certus eſſe potes, tibi determinationes omnes rei exiſtentes eſſe perſpectas, quæ definitionem ejus ingredi debent. Sed ea ex doctrina logica de definitionibus & ontologica tam de ente in genere, quam universali in ſpecie dudum patent. Immo dudum evicimus (§. 55. *Log.*), notiones univerſales non poſſe formari absque ſecunda & tertia mentis operatione.

§. 402.

Judicia intuitiva non excedunt vim repræſentativam universi, qualis in anima datur. Etenim judicii affirmativi actus in cognitione intuitiva abſolvitur, ſi ea, quæ tanquam a re diverſa ſpectamus, porro tanquam eidem inexiſtentia vel ad eam quocunque modo pertinentia conſideramus (§. 343. *Pſychol. empir.*). Prima mentis operatione ea, quæ rei inſunt, tanquam ab eadem diverſa nobis repræſentamus (§. 331. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum prima mentis operatio non excedat vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur (§. 393.); vim iſtam minime excedit, quod quid rei inexiſtens anima ſpectet tanquam ab ea diverſum. Porro ſi ad id, quod rei ineſt, & rem ipſam, quam percipimus, ſimul attentionem noſtram dirigimus, nobis conſcii ſumus, id, quod tanquam diverſum nos modo ſpectaſſe a re meminimus, eidem inexiſtere vel alio quodam modo ad idem referri. Enimvero cum quæ ad idearum ſenſualium atque phantaſmatum productionem, nec non memoriam ſpectant, vim repræſentativam animæ non excedant, quemadmodum per anteriora ſatis patet; ideo nec

Judicia intuitiva non excedunt vim repræſentativam.

nec eandem excedit, quod quid tanquam rei perceptæ inexistens aut quocunque alio modo ad idem referendum spectemus. Patet adeo ad actum judicii affirmativi in cognitione intuitiva nihil requiri, quod vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat. Ipse igitur actus judicandi eandem minime excedit.

Porro si prædicatum subjecto simpliciter repugnet, actus judicii negativi absolvitur, si subjectum tibi repræsentes, cui idem repugnat & subjectum aliud cui idem inest, ac id quod alteri inest, consideres tanquam ab eo diversum, idemque referens ad prius consideres tanquam eidem non inexistens (§. 343. *Psychol. empir.*). Non alia igitur ad hunc judicii actum requiruntur, quam ut subjecta duo simul percipias & quid, quod uni inexistit, tanquam ab utroque diversum, uni autem inexistens, alteri non inexistens consideres. Enimvero nemo non novit, sensu ac imaginatione duo entia simul percipi posse, consequenter hanc simultaneam perceptionem vim repræsentativam universi, qualis in anima est, non excedere. Enimvero per ea, quæ de judicio affirmativo ostendimus, patet eadem nec superiores esse actus ceteros, quibus quid uni inexistens spectatur tanquam diversum ab utroque, ast tanquam inexistens uni, non inexistens alteri. Nihil ergo ad actum judicii negativi in hoc casu requiritur, quod vim repræsentativam universi, quæ in anima datur, excedat, adeoque nec integer judicii negativi actus in hoc casu eandem excedit.

Quodsi prædicatum simpliciter subjecto non repugnet, actus judicii negativi absolvitur, si subjectum, cui idem non inest in oppositis casibus tibi repræsentes in quorum uno prædicatum eidem inest, in altero non inest, ac id, quod uni inest, consideres tanquam diversum ab eo, idemque referens ad prius consideres tanquam eidem non inexistens (§. 346. *Psychol. empir.*). Actus igitur judicandi in hoc casu a præcedente non nisi in eo dif-

fert, quod duo ſubjecta, quæ ſimul repræſentantur, ſint ejusdem ſpeciei, cum antea eſſent diverſæ: id quod quoad vim repræſentativam univerſi nullam inducit mutationem. Immo ſi prædicatum, quod de ſubjecto negatur, ſubjecto alterius ſpecie quoque ineſſe poſſit; ſubjectum utrumque ejusdem eſſe ſpeciei opus non eſt (§. 347. *Pſychol. empir.*), adeoque actus judicii negativi in caſu præſente prorſus coincidit cum præcedente. Absque ulteriore itaque probatione patet, actum judicii quoque negativi vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedere.

Equidem datur adhuc aliquod judicii genus, quod ad intuitiva accedit & in demonſtrationibus uſui eſt ad ratiociniorum continuandorum cum anterioribus connexionem (§. 551. *Log.*); ſed de eo dicemus inferius, ubi de demonſtratione quædam annotanda venient.

§. 403.

Judiciorum in cerebro repræſentatio.

Judicia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræſentari poſſunt. Etenim in cognitione ſymbolica ſecunda mentis operatio, ſeu judicium (§. 53. *Log.*), abſolvitur recenſione vocabulorum, quibus ſubjectum & ceteræ ejusdem determinationes accidentales, ſi quæ adſunt, prædicatum & nexus ejusdem cum ſubjecto in affirmativis, repugnantia in negativis exprimuntur (§. 350. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum vocabulorum dentur ideæ materiales (§. 290.); per has ipſas judicia in cerebro repræſentari poſſunt.

Nihil in his difficultatis eſt, præſertim cum jam ante oſtenderimus, materialem notionis in cerebro repræſentationem eodem modo fieri debere, quo judicia repræſentantur (398. 396.).

§. 404.

Cur id ſemper fiat, ubi ſermo-

Quoniam judicia, ſi vocabulis efferuntur, magis diſtincta ſunt, quam in cognitione intuitiva (§. 351. *Pſychol. empir.*); per-

nis usu pollemus. *sermoni adsueti non judicare solemus absque vocabulis*, seu *judicia symbolice semper efferre solemus.* Quamobrem cum porro constet, judicia symbolice expressa seu verbis elata, hoc est, enunciationes per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari posse (§. 403.); *sermonis usu ubi pollemus, judicia quoque per materiales vocabulorum ideas in cerebro omnia repræsentari solent.*

§. 405.

Ratiocinium num vi animæ superius. *Ratiocinium vim repræsentativam universi non excedit.* Ratiocinium categoricum tribus constat propositionibus, quarum una est judicium intuitivum, seu sumitur, quod ea jam mentem subeat, aut, si mavis, ejusdem nobis conscii simus; secunda nobis ob terminum cum prima communem in memoriam recurrit; tertia vero formatur combinando terminos seu notiones in duobus prioribus judiciis diversas (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*). Jam non repugnat vi repræsentativæ univerversi, qualis in anima datur, judicium intuitivum (§. 393.). Neque eidem repugnat, quod vi imaginationis ob terminum communem in memoriam revocetur judicium aliquod præteritum (§. 218. 224. 225. 280.). Denique quod duorum istorum judiciorum nobis simul conscii super iis reflectimus & terminum communem ab iis separemus, qui vero diversi relinquuntur, eos inter se combinemus, per imaginationem etiam materialem fieri potest (§. 334. & seqq. §. 340. & seqq.), adeoque nec judicii tertii formatio vim repræsentativam universi excedit. Immo cum duo judicia terminum communem habentia, si simul percipiuntur, exhibent perceptionem rei præsentis, tertium exinde formatum judicio intuitivo æquipollet (§. 51. *Log.*). Atque adeo hoc etiam pacto facilius patet, judicii istius formationem non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Nihil adeo in omni syllogismo categorico occurrit quod vi repræsentativa universi, qualis in anima da-

tur,

tur, ſit ſuperius. Quare ratiocinium categoricum vim repræſentativam univerſi minime excedit.

Similiter in ſyllogismo hypothetico & quidem in modo ponente vel quid eſſe agnoſcimus atque meminimus, ideo etiam aliud quid eſſe debere, hoc alterum quoque eſſe judicamus (§. 385. *Pſychol. empir.*), vel quid non eſſe agnoſcimus atque meminimus, ideo etiam aliud quid non eſſe debere; & hinc hoc alterum quoque non eſſe judicamus (§. 386. *Pſychol. empir.*). Syllogismus adeo hypotheticus denuo conſtat tribus propoſitionibus, quarum una aliquid eſſe vel non eſſe judicamus, quod intuitivum plerumque judicium eſt, aut ante cognitum in memoriam nobis revocatum; altera nobis in memoriam revocatur, quod eam alias cognoverimus, ſcilicet quod ſi hoc ſit, vel non ſit, etiam aliud eſſe vel non eſſe debeat; tertia denique ex anterioribus formatur, auferendo ex ſecunda primam, quæ ipſi ineſt, ut ſic tertia relinquatur, conſequenter per diviſionem idearum formatur. Eodem igitur, quo ante, modo patet ratiocinium hypotheticum in modo ponente vim repræſentativam univerſi non excedere. In modo tollente quid non eſſe agnoſcimus atque meminimus idem eſſe poſito quod ſit aliud, & inde hoc non eſſe judicamus (§. 387. *Pſychol. empir.*). Denuo igitur ratiocinium tribus conſtat propoſitionibus. Prima eſt judicium intuitivum, quo judicamus hoc non eſſe; altera eſt judicium aliquod præteritum, quod beneficio præſentis in memoriam revocatur; tertia denique eſt judicium per diviſionem idearum formatum. Quoad præſens adeo inſtitutum modus tollens non differt a ponente, atque adeo denuo ut ante patet, ratiocinium modi tollentis vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedere.

Denique ſi ratiocinium fuerit disjunctivum unum ex duobus vel pluribus exiſtere agnoſcimus, quorum uno exiſtente cetera non exiſtunt, ac inde cetera non exiſtere judicamus, vel cetera

non esse agnoscimus & unum ideo esse judicamus (§. 389. *Psychol. empir.*). Habemus igitur denuo tria judicia, quorum uno unum existere in modo ponente, unum vel plura non esse in modo tollente judicamus, quodque intuitivum est; alterum nobis in memoriam revocatur ope intuitivi, id scilicet, quo judicamus uno existente cetera non existere, vel ceteris non existentibus, unum existere; tertium vero formatur per divisionem idearum, scilicet quod unum sit, vel quod unum ceterorum sit. Atque ita denuo patet, ratiocinia quoque disjunctiva non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, quemadmodum ante.

Ostendimus itaque ratiociniorum, unde ceteræ resultant omnes species, nempe categorica, hypothetica & disjunctiva, vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere. Atque adeo in genere pronunciare licet, ratiocinia non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur.

Si a syllogismis crypticis & ratiociniis ex aliis resultantibus discesseris, non dari alias illorum species, quam categoricos, hypotheticos & disjunctivos ex Logica patet, ubi plures non occurrunt: ut vero evidentius pateat, idem mox evincemus. Enimvero syllogismi cryptici ad formam manifestam præcedentium semper reducuntur, neque adeo quicquam habent, quod in præsente negotio diversitatem inducat. Absonum adeo foret ea particulatim hic expendi, quæ de ipsis in Logica (§. 421. & seqq.) traduntur. Id evidentius apparet ex modo, quo in syllogismos crypticos incidimus. Accidit enim, si eidem notioni complexæ propositiones diversæ respondere possunt, & ex iis in ratiocinando ea eligitur, quæ in formam syllogismi non quadrat (§. 400. *Psych. empir.*). Neque enim ideo quid vel in numero propositionum, vel in modo ad easdem perveniendi quicquam mutatur. Et quamvis quædam adhuc crypses dentur, quæ sub hac regula non comprehenduntur, veluti enthymemata (§. 423. *Log.*) & si in.

pri-

prima figura terminus medius fuerit negativus (§. 436. *Log.*), nihil tamen difficultatis ea facessunt. Ratiocinatio polysyllogistica & aliæ quædam argumentationes pluribus ratiociniis constant, quorum cum singula vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedant, nec omnia simul eandem excedunt. Concatenationes vero eorundem quod attinet, de ea mox dicemus sigillatim.

§. 406.

Ratiocinia primitiva appello, quæ ex aliis se prioribus ortum minime ducunt, seu quæ in alia simpliciora resolvi non possunt. *Derivativa* vero, quæ ab aliis se prioribus ortum trahunt, seu in alia simpliciora resolvi possunt. *Ratiociniorum primitivorum & derivativorum differentia.*

Ita syllogismi categorici sunt primitivi: neque enim dantur syllogismi alii ipsis priores, unde ortum suum trahunt, seu in quos tanquam se simpliciores resolvi possint, cum ex essentia atque natura hominis veluti sponte sua fluant (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*). Similiter syllogismi hypothetici sunt primitivi ex ratione eadem (§. 385. & seqq, *Psychol. empir.*). Neque obstat hypotheticos ad formam categoricorum reduci posse (§. 413. 415. *Log.*): etenim quæstio jam non est de eo, an syllogismus aliquis ad aliam formam reduci possit, sed num ex alio tanquam se priori derivetur. Enimvero Sorites sive categoricus, sive hypotheticus syllogismus derivativus est, cum ex pluribus syllogismis, vel categoricis, vel hypotheticis in unum contractis oriatur (§. 468. 472. *Log.*).

§. 407.

Syllogismi primitivi non dantur nisi categorici, hypothetici & disjunctivi. Propositiones sunt vel categoricæ, vel hypotheticæ (§. 216. 218. *Log.*). Ex categoricis componuntur syllogismi categorici (§. 361. *Log.*), ex hypotheticis & categoricis hypothetici (§. 404. *Log.*). Inter propositiones compositas præter hypotheticam locum habent copulativæ (§. 315. *Log.*), & disjunctivæ (§. 316. *Log.*). Jam cum in propositione copulativa subjecto eidem tribui possint sigillatim singula *Quotnam syllogismi primitivi dentur.*

 præ-

prædicata, ut ab eodem removeri, ubi negativa fuerint; vel utrique subjecto sigillatim possit tribui idem prædicatum (§. 315. *Log.*); ubi propositiones copulativæ, quæ formam categoricarum non mutant, ingrediuntur syllogismum, is formam syllogismi categorici non mutat, etsi pro multitudine subjecti vel prædicati in plures syllogismos categoricos resolvi possit, adeoque inde syllogismus primitivus peculiaris formæ non oritur (§. 406.). Si propositio disjunctiva ingreditur syllogismum, syllogismus disjunctivus oritur (§. 416. *Log.*). Patet adeo præter syllogismos categoricos non esse alios primitivos quam hypotheticos & disjunctivos.

Logici scholastici propositiones modales a ceteris distinguunt pro diversitate modi prædicandi, prouti nempe prædicatum vel necessario, vel contingenter convenit suo subjecto: unde quoque syllogismos modales tanquam peculiarem syllogismorum speciem considerant, quæ tamen a categoricis nonnisi forma propositionum differt. Enimvero cum nos propositiones contingenter veras ad determinatas reduci jusserimus, cum alias respuat scientia, sicque eædem hypotheticam consequantur necessitatem; spinas Scholasticorum de propositionibus & syllogismis modalibus non attigimus. Si quis vero formam propositionis modalis servare voluerit, veluti *necesse est hominem mori*, pro *homo necessario moritur*; non tamen hæc forma obstabit, quo minus syllogismum, quem ingreditur, vel pro categorico, vel pro hypothetico habeamus.

§. 408.

Consequentiæ immediatæ num vim repræsentativam universi excedant.

Argumentatio per consequentias immediatas non excedit vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Quodsi enim perpendas, quæ de ratione hujus argumentationis dicta sunt alibi (§. 411. & seqq. *Psychol. empir.*), non videbis nisi talia assumi, quorum rationem in anterioribus ex vi repræsentativa universi, qualis in anima est, dedimus: id quod particulatim eundo per omnes casus ostendere nimis prolixum foret.

Quam-

Quamobrem satis hinc patet, nec argumentationem per consequentias immediatas vim illam repræsentativam universi, quæ animæ inest, excedere.

> Dare lubet exemplum aliquod, ut appareat, quomodo quis eundo per singulos casus perspicere possit, ad consequentias immediatas a ratiocinante proferendas non requiri nisi istiusmodi actus, qui singuli a vi repræsentativa universi, quæ animæ inest, proficisci possunt.

§. 409.

Idem specialius ostenditur.

Ratio, cur per consequentiam immediatam ratiocineris, desumta est ab istiusmodi actibus, quæ a vi repræsentativa universi animæ inexistente proficiscuntur. Ratio enim, cur per consequentiam immediatam ratiocinamur, continetur hoc theoremate: si de propositione data judicia logica formes & perspecta fuerint theoremata de propositionibus se mutuo ponentibus; ex propositione data tanquam præmissa inferes conclusionem (§. 411. *Psychol. empir.*). Propositio data, quatenus ejus tibi conscius es, hic sese habet per modum rei sensu perceptæ, adeoque si judicium logicum de eodem formas, veluti de propositione: *omnis homo est mortalis*, eam esse universaliter affirmantem, seu hic quid affirmari de omni (scilicet individuo ad aliquam speciem pertinente), perinde est ac si judicium super re percepta reflectendo formares. Quodsi jam perspecta fuerint theoremata de propositionibus se mutuo ponentibus, veluti in casu præsente, quod posita universali ponenda etiam sit quævis subalternans (§. 451. *Log.*), scilicet quosdam homines esse mortales; beneficio termini communis, qui est propositio universalis, idem tibi in memoriam revocas (§. 117. *Psychol. empir.*). Atque hinc infers: etiam in hoc casu ponendam esse subalternantem, scilicet quosdam homines esse mortales. Nihil igitur hic occurrit, quod non locum habeat in syllogismo categorico (§. 364. & seqq. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum

cum ratiocinium categoricum, quod in primitivorum numero est (§. 407.), non excedat vim repræsentativam universi (§. 405.); nec actus isti, quibus continetur ratio argumentationis per consequentiam immediatam, eam excedunt, adeoque ab eadem proficiscuntur.

Quodsi supponas te sæpius argumentatum ex propositione universali inferendo subalternantem, veluti: *Omnes homines sunt mortales. Ergo quidam homines sunt mortales*, & attentionem dirigens in universalitatem alicujus propositionis, veluti *omnis sapiens eligit media fini convenientia,* & modi inferendi, quo alias usus, recordatus (§. 225.) denuo infers: *Ergo quidam sapientes eligunt media fini convenientia;* nec hic occurrit nisi quod vi memoriæ ac imaginationis, consequenter & vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur, conveniens est, cum in superioribus illius ex hac rationem reddiderimus. Constat etiam adeo in hoc casu ratio argumentationis per consequentiam immediatam istiusmodi actibus, quæ a vi repræsentativa universi animæ inexistente proficiscuntur.

Studio elegimus theorema generale, cum, quæ de eodem evincuntur, valeant de singulis specialibus, atque quæ hic dicuntur tantummodo nude ad cetera specialia applicari debeant, ubi perspicere volueris, quod nec in iis supponantur actus alii, quam qui a vi repræsentativa universi proficisci possunt.

§. 410.

Judicia discursiva num vim repræsentativam excedant.

Judicia discursiva non excedunt vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Judicia enim discursiva per ratiocinium eliciuntur (§. 51. *Log.*), adeoque conclusiones syllogismorum sunt (§. 335. *Log.*). Enimvero ratiocinia vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 405.). Ergo nec judicia discursiva eandem excedunt.

Por-

Porro judicia discursiva quoque sunt, quæ per consequentiam immediatam inferuntur cum consequentiæ immediatæ numero ratiociniorum accenseantur (§. 459. *Log.*). Constat vero nec consequentias immediatas excedere vim repræsentativam universi, quæ in anima datur (§. 408.). Quamobrem nec judicia discursiva, quæ per consequentias immediatas inferuntur, vim repræsentativam universi in anima excedunt.

Non opus est, ut idem sigillatim ostendatur de iis, quæ sunt conclusiones ratiociniorum derivativorum, cum id per se satis pateat vi definitionis istorum ratiociniorum (§. 406.).

§. 411.

Num eam excedant judicia ad concatenationem necessaria.

Judicia, quæ per modum intuitivorum formantur in continuatione ratiociniorum, vim repræsentativam universi non excedunt. Etenim ratiocinia continuaturis pro iis concatenandis plurium syllogismorum conclusiones considerantur instar notionis complexæ ac inde formatur judicium eodem modo, quo per reflexionem de re percepta formatur (§. 492. *Log.*). Cum conclusiones istæ sint judicia discursiva, quæ vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 410.), ad formandum vero inde judicium non alii requirantur actus, quam qui ad formandum judicium aliud intuitivum requiruntur per modo dicta, hique ipsi actus a vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, proficisci possint (§. 402.); nec judicia ista, quæ in continuatione ratiociniorum per modum judiciorum intuitivorum formantur, vim repræsentativam universi in anima excedunt.

Quoniam in syllogismorum concatenatione nihil occurrit, quod difficultatem movere poterat præter hæc judicia (§. 492. *Log.*); abunde jam patet in omni demonstratione ac probatione concatenationem syllogismorum vim animæ minime excedere, quam tanquam essentiam ac naturam ipsi vindicavimus (§. 66. 67.).

§. 412.

Nullum judicium eandem excedere.

Quoniam judicia omnia vel intuitiva sunt, vel discursiva (§. 51. *Log.*), vel per modum intuitivorum in concatenatione ratiociniorum formata (§. 492. *Log.*); constat vero judicia intuitiva (§. 402.), discursiva (§. 410.) & per modum intuitivorum in concatenatione syllogismorum formata vim repræsentativam universi non excedere, qualis in anima datur (§. 411.): ideo jam patet, *nullum omnino dari judicium, quod vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat, vel ab ea proficisci nequeat.*

§. 413.

Nullam quoque operationem mentis eadem superiorem esse.

Et quia judicium secunda, ratiocinium tertia mentis operatio est (§. 53. *Log.*), nullum vero judicium (§. 412.), nullum etiam ratiocinium vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedit (§. 405. 408.); *secunda & tertia intellectus operatio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit.* Immo cum nec prima eadem superior sit (§. 393.), neque plures hisce tribus dentur mentis seu intellectus operationes (§. 52. *Log.*); ideo jam liquet, *nullam dari mentis seu intellectus operationem, quæ vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat*, seu, quod perinde est, *non aliam in anima vim supponendam esse, quam qualis est repræsentativa universi, ut omnibus operationibus intellectus sufficiat.*

§. 414.

Ratiociniorum in corpore repræsentatio mechanica.

Ratiocinia in cerebro per ideas materiales vocabulorum, quibus efferuntur judicia illorum compositionem ingredientia, repræsentantur. In cognitione enim symbolica ratiocinia exprimuntur propositionibus determinatis, quibus efferuntur judicia, ex quibus constant (§. 368. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque propositiones singulæ ex vocabulis componuntur (§. 320.

Log.)

Log.) & singulis vocabulis respondent ideæ materiales (§.290), quæ ideis vocabulorum in anima sive sensu (§. 113.), sive imaginatione productis coëxistunt (§. 206.); singulæ illæ propositiones per has ideas materiales, adeoque & ratiocinia ex iisdem constantia in cerebro repræsentantur.

Idem etiam sic ostenditur. Ratiocinia in universum omnia ex judiciis componuntur, quemadmodum eundo per omnes species in Logica prolixe descriptas & per ipsam definitionem ratiocinii intelligitur (§. 50. *Log.*). Enimvero judicia singula, qualiacunque fuerint per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentantur (§. 403.). Ergo & per easdem in eodem repræsentantur ratiocinia in universum omnia.

Neminem fore arbitror, qui nobis objiciat, evinci tantummodo possibilitatem, non vero actualitatem repræsentationis mechanicæ ratiociniorum, propterea quod non ostendatur, eodem tempore, quo ideæ vocabulorum animæ insunt, eorum quoque ideas materiales vi corporis produci seu saltem in eodem oriri. Etsi enim haud difficile fuisset, specialius ostendere, quomodo in corpore ex aliis motibus præexistentibus oriantur ideæ vocabulorum materiales, quando eorundem ideæ in anima existunt; non tamen opus esse existimamus in has ambages ut descendamus. Etenim ideæ in anima debentur vel sensui, vel imaginationi, quemadmodum ex modo, quo ratiocinia in anima oriuntur, abunde intelligitur. In genere autem evicimus, non minus phantasmatis (§. 206.), quam ideis sensualibus singulis singulas in cerebro coëxistere ideas materiales (§. 113.). Sufficit itaque ad ista principia provocari.

§. 415.

Eandem semper fieri quoties ratiocinamur.

Quoniam ratiocinia in cognitione symbolica sunt magis distincta, quam in intuitiva (§. 369. *Psychol. empir.*), immo ratiociniorum in cognitione intuitiva ea est difficultas, ut eadem pro lubitu elicere nisi plurimum exercitatus non valeat, quem-

admodum perpendentibus, quæ de hisce ratiociniis (§. 354. & seqq. *Psych. emp.*), & de judiciis in cognitione intuitiva absolvendis diximus (§. 343. *Psychol. empir.*), abunde constabit; in ratiocinando cognitionem symbolicam intuitivæ præferre solemus, adeoque *omnia nostra ratiocinia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari solent* (§. 414.), *seu nunquam ratiocinamur, quin ratiocinii quoque in cerebro mechanica fiat repræsentatio.*

Quilibet in seipso experietur, sese non ratiocinari, nisi verbis efferendo judicia, quæ ad ratiocinium requiruntur, modo distincte ratiocinetur. Atque ita a posteriori confirmatur, quod ad evincendam propositionis præsentis veritatem assumsimus.

§. 416.

Mechanica operationum mentis in cerebro repræsentatio.

Omnes operationes mentis seu intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur. Repræsentantur enim in cerebro per vocabulorum ideas materiales notiones generum ac specierum (§. 395.), quantumlibet abstractæ (§. 396.), immo ipsarum rerum immaterialium (§. 397.), judicia omnia (§. 403.) atque ratiocinia (§. 415.). Enimvero præter notionem, judicium atque ratiocinium nulla datur mentis seu intellectus operatio (§. 52. *Log.*). Ergo omnes operationes intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur.

Atque ita patet nullam fieri in anima operationem intellectus, quam cerebrum non suo modo itidem exequatur: id quod hic probe notasse proderit in sequentibus.

§. 417.

Signorum ideæ materiales.

Signa qualiacunque, quibus ad res denotandas loco vocabulorum utimur, perinde ac hæc suas habent ideas materiales. Qualiacunque enim excogitentur signa, talia esse debent, quæ sensu percipi possunt: quod tanquam concedendum ab omnibus

bus ſumimus. Immo ſi ſigna hactenus inventa, quibus diverſo fine nos uti alibi (§. 290. & ſeqq. *Pſych. empir.*) jam oſtendimus, percurramus; ea pleraque viſu, nonnulla auditu percipi patet: non tamen prorſus repugnat, ut ſignorum loco quoque ſint, quæ ſenſu alio percipiuntur. Quamobrem eodem prorſus modo demonſtratur, iisdem competere ideas materiales quo ſupra evicimus dari ideas materiales vocabulorum, tum quatenus viſu, tum quatenus auditu percipiuntur (§. 290.).

Signa ſemper deſumuntur e numero ſenſibilium, adeoque perinde ac ſenſibilia alia ſuas habere debent ideas ſenſuales & materiales. Vis ſignificandi ex impoſitione arbitraria eſt, quæ patet ex iis, quæ de vocabulis evicimus (§. 273. 274. *Pſychol. empir.*), quomodo vim ſignificandi acquirere valeant. Nihil igitur in eo mutat, quod ſunt. E. gr. Signum + in Matheſi denotat additionem. Scriptum viſu percipitur, adeoque in numerum viſibilium referri debet. Quatenus viſibile eſt, radiis luminis in oculum reflexis delineatur in fundo oculi ejusdem imago & a lumine impreſſus motus quidam, qualis nonniſi ab iſtiusmodi figura fibrillis nerveis retinæ imprimi poteſt, ad cerebrum usque propagatur (§. 111.). Ita producitur ejus in cerebro idea materialis (§. 112.), ſive quis noverit figuram hanc eſſe ſignum additionis, ſive ignoret. Quodſi Mathematicus idem intuens recordetur, figura hac indigitari additionem; nihil propterea in idea ejus ſenſuali, vel materiali mutatur. Etenim idea utraque præexiſtit, & poſtea demum id, quod ſignificatur, inde colligitur (§. 952. *Ontol.*) Obiter monemus in cognitione ſymbolica ſubinde quædam ob vocabula ad relationes rerum ſignificandas adhibita obſcura fieri, quæ in intuitiva nihil habent difficultatis. Dic enim + viſibile, nihil difficultatis erit, ſi eodem viſibilium jure cenſeatur eidemque ſua tribuatur idea materialis, qualem omni viſibili neceſſario convenire conſtat. Dic vero ſignum additionis: quæſtio jam videbitur obſcurior, utrum ſignum additionis habeat ideam materialem, nec ne, & ut abſit obſcuritas, oſtendendum eſt idem eſſe viſibile quoddam, nec per vim ſignificandi quicquam in eo qua viſibili mutari.

§. 418.

Mechanica in cerebro per ideas signorum materiales rerum repræsentatio.

Si ad res denotandas vocabulorum loco utamur signis aliis; illarum ideæ per signorum ideas materiales repræsentantur. Qualiacunque enim fuerint signa ista, perinde ac vocabula suas habent ideas materiales (§. 417.). Quamobrem cum per vocabulorum ideas materiales rerum iisdem denotatarum ideæ in cerebro repræsententur (§. 395. & seqq.), & signa alia in locum vocabulorum, quæ artificialia signa sunt (§. 272. *Psychol. empir.*), surrogari possint (§. 958. *Ontol.*); ubi alia adhibentur, per eorundem quoque ideas materiales in cerebro repræsentari debent res iisdem denotatæ, vel earundem ideæ, quæ animæ insunt.

Ponamus in Mathesi scribi $a+b=c$ & literis a, b, c denotari lineas, quemadmodum $+$ signum additionis, $=$ signum æqualitatis esse constat. Quodsi verbis efferas, quæ signis scriptis indigitas; dicendum est: duas lineas simul sumtas vel in unum additas esse lineæ tertiæ æquales. In casu priori in cerebro producuntur ideæ materiales litterarum a, b, c & signorum $+$ atque $=$; in posteriori, si verba pronunciantur, ideæ sonorum articulatorum, quibus vocabula ista constant, seu quos auditu percipimus, dum quis clara voce: duæ lineæ, inquit, simul sumtæ sunt æquales tertiæ. In exemplis veritas propositionis adeo evidens est, ut probatio superflua videatur, nisi quis perpendat evidentium quoque reddi rationem in philosophia, non ut constet, quod sint vera, sed ut intelligatur, cur sint vera.

§. 419.

An intellectus in somnio operari possit.

Anima etiam in somnio operationes intellectus edere potest, veluti judicare & ratiocinari. Dum enim somniamus, res quas percipimus, imaginamur (§. 122. *Psychol. empir.*), cumque tum temporis nullæ nobis sint ideæ sensuales (§. 121. *Psychol. empir.*), nisi quando forte phantasmatum series sensatione quadam

dum interrumpitur (§. 124. *Pſychol. empir.*), phantasmata clariora ſunt, quam ubi ſenſationibus coëxiſtunt (§. 101. *Pſychol. empir.*), ut res abſentes nobis videantur præſentes (§. 127. *Pſychol. empir.*). Quæ igitur ratio eſt, dum vigilamus, resque præſentes ſenſu percipimus, ut in ea, quæ percipimus, attentionem noſtram dirigamus atque ſuper iis reflectamus; eadem quoque ad hos actus adeſſe debet in ſomnio, conſequenter in ſomnio quoque attentionem in ea, quæ percipimus, dirigimus & ſuper iis reflectimus (§. 118. *Ontol.*). Quamobrem cum attentio & reflexio ad formandas notiones ſufficiat in cognitione intuitiva (§. 326. *Pſychol. empir.*); in ſomnio quoque prima mentis operatio quoad cognitionem intuitivam ſeſe exerere poteſt. Et quoniam in cognitione ſymbolica ea tantummodo vocabulis tanquam nominibus ſuis indigitantur, quæ reflectendo in ideis rerum diſtinguimus (§. 328. *Pſychol. empir.*), vocabula vero nota in memoriam revocantur lege imaginationis (§. 273. *Pſychol. empir.*), quæ in ſomnio tota occupata eſt (§. 123. *Pſychol. empir.*); ideo nihil obſtat, quo minus prima mentis operatio in ſomnio etiam in cognitione ſymbolica abſolvatur. Et eodem modo patet, quod in ſomnio vocabulorum uſui locus ſit, quotiescunque eodem opus habemus.

Eadem porro attentio & reflexio ſufficit, ut de iis, quæ percipimus, judicemus (§. 343. & ſeqq. *Pſychol. empir.*). Quare cum attentioni & reflexioni in ſomnio locus ſit *per demonſtrata;* quin in ſomnio judicare, cumque nec ſermonis uſus nobis in eodem denegetur *per demonſtrata*, judicia quoque vocabulis exprimere valeamus, dubitari nequit. Secunda igitur mentis operatio in ſomnio locum habet (§. 53. *Log.*).

Denique ad ratiocinandum requiritur, ut de re percepta judicemus, & beneficio hujus judicii aliud nobis in memoriam revocemus, indeque idearum compoſitione ac diviſione judicium quoddam formetur (§. 354. & ſeqq. *Pſychol. empir.*). Judicia de

In ſomnio itaque prima mentis operatione non defungi neceſſe eſt. Conſtat præterea nos ſæpius conſpectu eorum, quæ per ſomnium nobis apparent, affectibus obnoxios fieri, veluti gaudio efferri, metu concuti, triſtitia corripi, vel quaſi attonitos in admirationem rapi. Enimvero cum affectus ex confuſa boni & mali perceptione oriantur (§. 605. *Pſychol. empir.*) & cum inſigni voluptatis vel tædii gradu conjungentur (§. 606. *Pſychol. empir.*), conſequenter perfectionis cujusdam aut imperfectionis ſive veræ, ſive apparentis apperceptionem præſupponant (§. 511. 518. *Pſychol. empir.*); neceſſe omnino eſt, ut quædam, quæ rei inſunt, tanquam ab ea, cui inſunt, diverſa nobis repræſentemus. Prima igitur intellectus operatio ſeſe exerit (§. 331. *Pſychol. empir.*). Non addimus alia, unde idem colligi poterat.

Nos de rebus per ſomnium perceptis in ipſo ſomnio judicare, nemo ignorat. Narramus enim alteri noſtra in ſomnio facta judicia. Conſtat etiam nos in ſomniis colloqui cum aliis. Ecquis vero eſt, qui neſciat, nullum eſſe ſine judiciis colloquium? Patet igitur etiam a poſteriori ſecundæ mentis operationi eſſe locum in ſomnio (§. 53. *Log.*). Et quia ſecunda mentis operatio primam ſupponit (§. 40. *Log.*), niſi judicia ſymbolice expreſſa ſeu propoſitiones tantummodo in memoriam nobis revocantur; ideo ex judiciis quoque de rebus per ſomnium perceptis latis denuo colligitur, notioni quoque in eodem eſſe locum.

Quod denique in ſomnio quoque ratiocinemur, adeoque tertiæ quoque mentis operationi ſit locus (§. 53. *Log.*); memorabilia exempla mihi ſuggerit experientia domeſtica. Etenim plus ſimplici vice in ſomniis me docuiſſe philoſophiæ quædam ſubtiliora capita atque conſueto ex notionibus diſtinctis ratiocinandi more fuiſſe uſum probe memini. Sane pauci admodum elapſi ſunt dies, ex quo per ſomnium auditorium meum ingredi mihi in cathedra conſtito viſus eſt adverſarius quidam faſtu turgidus, pietatis pompoſæ affectator, hypocrita impru-

dentia infelix: quo conspecto cum judicarem, eum insidiosas porrigere aures, per digressionem de consensu actionis externæ cum interna differere cœpi & continuo orationis flumine discursum continuavi ultra dimidium horæ, quantum judico, quadrantem, donec fervor animi, quo abripiebar intrinsecam hypocriseos turpitudinem delineaturus, cum somno somnio finem imponeret. Expergefactus eorum probe memineram, quæ a me dicta fuerunt, & multa ratiocinia legitimo modo inter se contexta discursui inesse deprehendi, nihil in toto discursu observans, quod non vigilans probarem.

Postulat ipsa res, ut occurram objectioni, quam quis movere poterat. Defendimus (§. 123. *Psychol. empir.*), omne somnium a sensatione initium capere & per phantasmatum successionem, adeoque secundum legem imaginationis continuari (§. 93. *Psychol. empir.*). Hic vero ostendimus, in somniis quoque ratiociniis esse locum & eorum beneficio discursum longum in somniis continuari. Somnia igitur quoque per leges ratiocinandi continuari videntur, nequaquam per solam imaginationis legem. Etsi ad speciem primo intuitu videatur composita objectio, speciei tamen fallaciam haud difficulter detegere licet. Quando enim continuationi somnii locus est, de objectis nobis sermo est, quæ tanquam præsentia spectamus; non autem de nostris cogitationibus, quæ occasione illorum objectorum oriuntur. Sane in exemplo, quod commemoravi, vi imaginationis continuo reproducebatur idea auditorii atque auditorum ac hospitis illius insidiatoris, quem quomodo huc advolasset ignorabam. Nihil adeo in præsente propositione continetur, quod theoriæ de somniis adversetur.

§. 420.

Cur memoria læsa ratiocinatio lædatur.

Si memoria læditur, anima ad ratiocinandum inepta redditur. Quoniam enim memoriæ sensitivæ in corpore non respondet nisi facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294.); si memoria læditur, facilitas ista in actua-

actuali quadam cerebri mutatione consistens (§. 245.) vel prorsus tollitur, vel admodum imminui debet. Præterea cum memoriæ vi ideas reproductas recognoscamus (§. 175. *Psychol. empir.*), adeoque nobis conscii simus, nos eas jam antea habuisse (§. 173. *Psychol. empir.*); si memoria læditur aut ideas reproductas prorsus non, aut ægre nec nisi hæsitanter recognoscimus, aut prorsus non conscii nobis existentes, quod ideam reproductam jam antea habuerimus, aut ancipites hærentes, utrum eam jam habuerimus, nec ne. Quamobrem judiciorum præteritorum aut prorsus non meminimus, aut, sicubi nobis succurrunt, dubitamus, utrum eadem antea jam didicerimus, nec ne, vel etiam num talia fuerint, cum ea nobis familiaria reddere studeremus. Quoniam itaque in ratiociniis dato judicio uno memoria nobis suppeditare debet judicium quoddam præteritum, quod ita sese habere, prout sese nobis offert, probe nobis conscii sumus, aut esse saltem videmur (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*); si memoria læditur de rebus obviis aut prorsus non ratiocinari possumus, aut hæsitanter ratiocinamur, consequenter anima ad ratiocinandum inepta redditur.

Cum propositione præsente confundenda non est alia, qua ob notionum universalium oblivionem anima inepta fieri dicitur ad ratiocinandum de certis quibusdam objectis, de quibus antea ratiocinari prompte poterat: cujus quidem rei exempla dedimus alias (*not.* §. 217. *Psychol. empir.*). Neque enim hic ineptitudo ad ratiocinandum particularis ab oblivione derivatur: sed cum memoria lædatur, quando ad functiones suas inepta redditur (§. 297.); ineptitudo animæ ad ratiocinandum in universali quadam impotentia consistit, quæ ad omnia omnino objecta extenditur, qualiacunque fuerint. Ceterum si quis propositionem etiam ad casum istum particularem extendere velit, eidem omnino satisfacit demonstratio, cum oblivio, quatenus a corpore pendet, consistat in impotentia ideas materiales, quæ productæ aliquando fuerant, in cerebro reproducendi (§. 303.), atque adeo anima privetur

facilitate ideas quasdam reproducendi, quam antea habuerat, in casu particulari.

§. 421.

Cur ratiocinandi habitus a causis materialibus & senectute lædatur.

Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298.), veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute (§. 299.); læsa autem memoria, anima ad ratiocinandum inepta redditur (§. 420.); *a causis* quoque *materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute anima ad ratiocinandum inepta fieri potest.*

Videmus hinc subinde senes ad ratiocinandum adeo impotentes fieri, ut puerascere ideo dicantur. Non tamen omnibus senectus adeo nocua est, cum plurimi senectute adeo vegeta sint, ut memoria ipsorum non labefactetur, nec vis imaginandi languescat: quo etiam in casu mentis operationibus funguntur senes absque ulla difficultate. Ceterum cum cerebri mutatio, in qua facilitas ista idearum materialium reproducendarum consistit, nondum satis explorata sit, neque etiam satis constet, quale esse debeat cerebrum, ut phantasmata materialia habeant celeritatem convenientem; propositionem quoque præsentem nondum satis determinate enunciare licet. Quamobrem nobis sufficere debet intellexisse possibilitatem ineptitudinis ad ratiocinandum, utut determinate nondum valeamus, quandonam eidem locus esse debeat. Physica uberiorem lucem affundet, quando magis exculta fuerit,

§. 422.

Memoriæ & ratiocinationis læsio ex læsione cerebri.

Quoniam memoriæ sensitivæ, quæ intellectualem præcedit (§. 282.), in corpore non respondet, nisi facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294.); *si memoria læditur*, adeoque ad actiones suas inepta redditur (§. 297.), *cerebrum læditur* & vicissim *si cerebrum læditur, memoria lædi*, consequenter *& anima ad ratiocinandum inepta reddi potest* (§. 420.).

Cum non constet, qualis sit læsio cerebri, ut memoria, con-

consequenter etiam ratiocinandi facultas lædatur; ideo ex læsione cerebri tantummodo infertur possibilitas læsionis memoriæ ac facultatis ratiocinandi: quemadmodum paulo ante expressius annotavimus (*not.* §. 421).

§. 423.

Imbecillitas judicii est impotentia judicandi ex defectu notionum universalium ad judicia discursiva requisitarum. *Imbecillitas judicii.*

Requiri notiones universales ad judicia discursiva, quæ tanquam notæ, immo familiares præsupponuntur, ex omni theoria ratiociniorum patet (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*), per quæ judicia discursiva inferuntur (§. 51. *Log.*).

§. 424.

Si memoria læditur, judicium fit imbecille, seu *anima ad judicandum inepta redditur.* Si enim memoria læditur, anima ad ratiocinandum inepta redditur (§. 420.); adeoque ex judiciis de rebus obviis intuitivis inferre nequit discursiva (§. 51. *Log.*). Quamobrem læsa memoria anima ad judicandum inepta redditur, adeoque judicium fit imbecille (§. 423.). *Judicii a memoria dependens labefactio.*

Idem etiam sic ostenditur. Si memoria læditur, ad functiones suas inepta redditur (§. 297.), adeoque ideæ, quas antea habuimus, nec facile reproducuntur (§. 294.), nec reproductæ recognoscuntur (§. 175. *Psychol. empir.*); consequenter nec propositionum, quas antea familiares experiebamur, amplius meminisse valemus (§. 173. 227. *Psych. emp.*), neque eam, quoties occasio tulerit in memoriam revocare possumus (§. 228. *Psychol. empir.*). Enimvero judicium de re quadam nobis obvia laturi beneficio judicii intuitivi, quod de ea formamus, nobis in memoriam revocare debemus judicium aliquod præteritum atque nobis conscii esse, quod idem tanquam verum alias cognoverimus, quemadmodum ex omni ratiociniorum theoria perspicitur (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*). Memoria igitur læsa, judicia de rebus obviis ferre aut prorsus non valemus

lemus, aut ægre valemus, consequenter judicium fit imbecille, seu ad judicandum inepti reddimur (§. 423.).

Imbecillitas judicii ex defectu memoriæ a posteriori quoque exemplis obviis confirmatur: id quod clarius per corollarium sequens intelligitur.

§. 425.

Specialior ratio.

Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298.), veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo sæpius ipsa senectute (§. 299.); *judicium* quoque *a causis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo sæpius ipsa senectute efficitur imbecille.*

Hinc ingravescente senectute acumen judicii sæpius decrescere videmus ac ideo ipsum ob senectutem obtusum fieri dicere solemus.

§. 426.

Eadem ulterius expensa.

Similiter quia læso cerebro memoria lædi potest (§. 422.); ideo quoque *læso cerebro judicium fieri potest imbecille* (§. 424.).

Ita constat ex contusionibus capitis sæpius obtundi judicii aciem & homines ideo dici obtusi ingenii, quod hanc vel istam capitis contusionem fuerint experti. Immo inde metus est, quo vulgo corripiuntur homines, ne capitis vulnera vel contusiones lædant operationes mentis atque memoriam. Neque infrequenter redditur ratio, cur quidam ad judicandum adeo sint hebetes, quod in prima ætate caput ipsorum a parentibus vel præceptoribus frequenter fuerit percussum.

§. 427.

Notiones generum & specierum quomodo nobis sint.

Notiones generum ac specierum non habemus, nisi quatenus individua seu singularia percipimus, & eorum, quæ in nobis sunt, nobis conscii sumus. Genera enim & species non existunt, nisi in individuis (§. 56. *Log.*). Quamobrem cum species in similitudine individuorum (§. 233. *Ontol.*), genera in similitudine

dine ſpecierum (§. 234. *Ontol.*) genera ſuperiora in ſimilitudine inferiorum conſiſtant (§. *cit.*), adeoque notiones tam generum, quam ſpecierum nonniſi ea contineant, quæ in pluribus individuis eadem ſunt (§. 195. *Ontol.*); hæc vero, quæ rebus perceptis inſunt, a nobis actu ſeparari non poſſe conſtet, ut ea percipiamus absque ſuo ſubjecto, cui inſunt: notiones quoque generum ac ſpecierum non habere poſſumus, niſi quatenus individua percipimus, aut, ſi notiones univerſales ad animam ſpectant, quatenus eorum, quæ animæ ſunt, eadem ſibi conſcia eſt.

Idem quoque unusquisque in ſe experiri poteſt. Nemo enim v. gr. hominem in genere percipere poteſt, niſi quatenus ea, quæ omnibus hominibus communia ſunt, perſpicit in uno vel aliquot individuis. Neque quisquam experietur, ſe vi imaginationis repræſentare ſibi poſſe ſubjectum, cui non alia inſint, niſi quæ pluribus individuis communia, notionem generis vel ſpeciei cujusdam ingrediuntur. Evidentius hoc patet in figuris, veluti ſi figuram vel triangulum in genere tibi imaginari volueris.

Immo ratio etiam quædam a priori dari poteſt, cur impoſſibile ſit ſibi repræſentare ſubjectum, quod non alias capiat determinationes niſi univerſales, veluti genericas vel ſpecificas. Conſtat enim in omni notione univerſali tam generis, quam ſpeciei deprehendi, quæ indeterminata ſunt (§. 230. *Ontol.*). Impoſſibile vero eſt, ut tibi quid repræſentes, quod indeterminatum eſt. Quodſi vero in ſubjecto, quod percipis, nihil prorſus indeterminati deprehenditur; ſed idem omnimode determinatum eſt; individuum percipis (§. 227. *Ontol.*). Notionem igitur generis, vel ſpeciei non habes, niſi quatenus ſingularia percipis, aut, ſi qua ad animam pertinent, eorum tibi in te conſcius es.

Facile apparet propoſitionem præſentem etiam intelligendam

dam esse de accidentibus. Etsi enim in cognitione symbolica ea per modum substantiarum consideremus, quemadmodum ex nominum impositione apparet; hoc tamen non obstante eadem percipere nunquam possumus, ubi ad cognitionem intuitivam reditur, nisi quatenus substantiæ cuidam inexistunt. Ita colorem rubrum non percipis, nisi tibi repræsentes corpus aliquod, quod eodem tinctum apparet, veluti globum rubrum, aut vestem rubram, aut nubes rubentes. Quando vero tibi objectum quoddam rubrum repræsentas, individuum aliquod repræsentas, & rubedo, quæ eidem inest, similiter singulare quid est: unde & rubedinem istam instar individui consideras in cognitione symbolica. Intuitiva adeo cognitio continuo circa singulare versatur, etsi attentio ad ea dirigatur, quæ communia sunt & notionem universalem ingredi debent. Quoniam vero hæc ipsa communia in singulari repræsentantur; ideo perdifficilis est universalis cognitio, ubi in intuitiva acquiescere debes, ita ut vix ac ne vix quidem in ea proficere possit sermonis usu aut aliis signis æquivalentibus destitutus, ut vocabulorum ideis jungas, quæ communia notionem universalem ingredi debent. Sufficit autem, quascunque eorundem ideas seligas. Etenim cum constet, hodie surdos quoque loquelam doceri posse, qui motui labiorum attendentes intelligunt, quid loquatur alter; patet his vocabulorum ideis alias non esse nisi quatenus conatus ad loquendum percipiunt in se ipsis, dum loquuntur (§. 291.) & motus independentes in aliis, utpote ex his istos sibi repræsentantes (§. 117. *Psych. emp.*), ac utrisque ideas rerum vocabulis indigitatas jungentes (§. 273. *Psych. emp.*). Atque hinc intelligitur, vocabulis substitui posse in cognitione symbolica signa alia, quemadmodum quoque arti occulte loquendi nec non ad magnam distantiam animi sui sensa significandi non ignota sunt. Memini me olim juvenem in dissertatione de loquela talia explicasse.

§. 428.

Vocabula quomodo intelligantur.

Si communia singularium, quæ notionem universalem ingrediuntur, vocabulis vel aliis signis indigites; hæc non intelligun-

guntur nisi quatenus communia ista in individuis percipis. Vocabula enim signa sunt eorum, quæ iisdem indigitantur (§. 271. *Psych. emp.*), atque adeo perinde ac signa alia non intelliguntur, nisi quatenus nobis conscii sumus eorum, quæ per ea denotantur, alias enim sunt sine mente sonus (§. 952. *Ontol.*). Enimvero eorum, quæ individuis communia notionem generum vel specierum ingrediuntur, non tibi conscius esse potes, nisi quatenus ea in individuis percipis, aut, si ad animam spectant, eorum tibi in te ipso conscius es (§. 427.). Ergo vocabula, quibus communia indigitantur, quæ notiones generum ac specierum ingrediuntur, non intelliguntur, nisi quatenus communia ista in individuis percipis.

Inde est quod exemplis illustratæ definitiones ac propositiones intelligantur, quæ solo vocabulorum sono percepto non satis intelligi poterant. Dum enim ad exempla animum advertimus, ea, quæ verbis denotantur, in singularibus percipimus. Atque adeo nobis constat, quidnam sit illud, quod vocabulis istis tanquam signis denotetur. Et hinc est quod suadeamus, ut ea, quæ de anima docentur, unusquisque in semetipso experiri conetur, si quidem ea satis intelligere velit. Immo eadem ratio est, cur operam dare debeamus, ut multa sensu percipiamus, ne quid facile dicatur, quod non intelligi a nobis possit.

§. 429.

Modus perveniendi ad notiones universales.

Notiones universales non habemus, nisi quas aut a rebus sensu perceptis, vel iis, quorum nobis in nobismetipsis conscii sumus abstraximus, aut in talia resolvere valemus, quæ in individuis percepimus. Universalia enim nobis repræsentare non possumus, nisi quatenus singularia percipimus, seu eorum, quæ in anima insunt, nobis conscii sumus (§. 427.), neque si communia singularium, quæ notiones universales ingrediuntur, vocabulis vel aliis signis indigitas, ea intelliguntur, nisi quatenus communia ista in individuis percipis (§. 428.).

Enimvero cum perceptiones rerum materialium vel ad sensum (§. 67. *Psychol. empir.*), vel ad imaginationem pertineant (§. 92. *Psychol. empir.*), imaginatio vero non producat nisi ideas rerum antea sensu perceptarum (§. 117. *Psychol. empir.*), nec nisi per earum divisionem ac compositionem quasdam fingat (§. 144. 145. *Psychol. empir.*); eorum vero, quæ ad animam spectant, ideas non habeamus, nisi quatenus eorundem in nobis conscii sumus: notionem universalem quæ ingrediuntur, nobis perspecta esse nequeunt, nisi quatenus ea vel in individuis rerum materialium percepimus sensu, vel eorum aliquando in nobismetipsis conscii fuimus. Fieri adeo non potest, ut notionem aliquam universalem habeamus, nisi eandem vel ab individuo uno sensu percepto abstraximus, vel quæ pluribus sigillatim inesse deprehendimus, in unam notionem coëgimus, consequenter quam in talia resolvere valemus, quæ aliquando in individuis percepimus, aut, si notio sit ejus, quod ad animam spectat, nisi id aliquando in nobismetipsis experti fuerimus, aut in talia resolvatur, quæ hoc pacto experti fuimus.

Patet adeo in notionibus universalibus nihil inesse, nisi quod aliquando sensu fuerit perceptum, aut cujus nobis tanquam in nobis ipsis fuerimus conscii, seu quod in nobis apperceperimus: id quod sensui cuidam interno æquipollet, quo anima semetipsam sentit. Notiones universales ad intellectum spectant. Quamobrem si hoc sensu intelligatur, quod vulgo dicitur, nihil esse in intellectu, quod non fuerit in sensu; tanquam verum admitti potest. Enimvero qui ex iis, quæ modo evicimus, inferunt, ideas omnes ac pendentes inde notiones universales in animam tanquam receptaculum vacuum inferri a sensu; ea inferunt, quæ inde minime sequuntur. Et posthac ostendemus falsam esse hanc *Aristotelicorum* hypothesin, qui animam cum tabula rasa comparant, cui per sensus ideæ rerum imprimantur, quemadmodum figura mediante sigillo ceræ imprimitur. Hæc expresse hic monenda fuerant, ne quis existimet nos illam tabulam rasam nostram facere, quam nostram

ſtram facere minime poſſumus, utpote cum iis pugnantem, quæ de eſſentia atque natura animæ in ſuperioribus fuere ſtabilita, & quæ ad philoſophandum de anima hactenus adeo utilia deprehendimus, nec minus utilia in ſequentibus deprehendemus.

§. 430.

Si definitiones ac propoſitiones ab aliis repertas intelligere voluerimus, aut res ipſas, ad quas pertinent, aliquando ſenſu nos percepiſſe, aut ea, quæ per vocabula indigitantur, ſigillatim in ſubjectis aliis ſenſu percepiſſe opus eſt. In definitionibus enim enumerantur notæ, quæ ad rem definitam agnoſcendam & ab aliis diſtinguendam ſufficiunt (§. 153. *Log.*), adeoque cum per definitiones res ad ſuas ſpecies & ſua genera diſtincte reducantur (§. 179. *Log.*), nonniſi ea, quæ pluribus individuis communia ſunt (§. 230. *Ontol.*). Et quia omnis definitio oratio eſt (§. 152. *Log.*), adeoque ex vocabulis conſtat, quibus communia iſta indigitantur; vocabula iſta, conſequenter & ipſas definitiones intelligere non potes, niſi quatenus communia iſta in individuis percepiſti (§. 428.), conſequenter vel individua, a quibus notio univerſalis abſtracta eſt, vel ipſemet aliquando ſenſu percepiſti, aut jam percipis, vel quæ vocabulis ſingulis reſpondent, a ſenſu perceptis diverſæ ſpeciei individuis abſtraxiſti, vel adhuc in ſubjectis diverſis ſigillatim ſenſu percipis. *Quod erat unum.*

Definitiones ac propoſitiones quando penitus intelliguntur.

Similiter propoſitionibus præſertim determinatis notiones reſpondent univerſales (§. 242. 520. 320. *Log.*). Quamobrem cum eas non intelligamus, niſi quatenus iſtas notiones habemus (§. 117. *Log.*), notiones autem univerſales habere non poſſimus, niſi quas aut a rebus ſenſu perceptis abſtraximus, aut in talia reſolvimus, quæ a rebus ſenſu perceptis abſtracta fuere (§. 429.); propoſitiones quoque determinatas ab aliis repertas intelligere non poſſumus, niſi quatenus vel res ipſas, ad quas pertinent,

tinent, sensu percipimus, vel saltem ea sigillatim in diversis subjectis sensu perceptis observavimus, quæ per vocabula indigitantur.

Propositionem hanc studio addimus, cum maximam habeat utilitatem tam in docendo, quam in discendo, ac clarissime loquatur necessitatem praxin cum theoria conjungendi. Docentes enim hinc perspiciunt, quousque notiones sint resolvendæ, ut nihil assumatur, quod non intelligi possit a discente, vel ubi id fieri non possit, ut admoneatur, quid fieri ab ipso necesse sit, ut quæ docentur penitus perspiciat. Nec minus discentes ipsimet convincuntur, quod privato studio ruminaturi, quæ ex ore docentis hauserunt, singula tandem ad talia revocare debeant, quæ sensu ab ipsis aliquando percepta in memoriam sibi revocare valent. Discunt quoque, quænam a se sensu percepta præsupponantur, antequam satis intelligere valeant, quæ proponuntur. Utinam ad hæc satis animum adverterent, tum qui docentium numero sese immiscent, tum qui ad discendum animum appellunt. Ita enim futurum patet, ne docere velint ii, quos discentium numero esse non convenit, utque discentes melius proficiant. Quemadmodum vero hinc apparet necessitas philosophiæ experimentalis non modo in Physica, verum etiam in Mathesi mixta, veluti Optica & Mechanica; ita non minus manifestum est, philosophiam experimentalem a nobis vel hac sola de causa recte omnino ad philosophiam universam extendi, nec absonum esse, quod aliquoties mentionem injecerimus theologiæ quoque experimentalis. Ceterum quæ de docentibus dicta sunt, ea quoque ad autores transferenda, qui libros eo fine condunt, ut erudiant lectores. Et inde petenda porro ratio est, cur nos in explicandis iis, quæ proponimus, sæpissime nimii videri velimus, quam non intelligi ab aliis, qui nostra penitus intelligere volunt. Hanc igitur propositionem omnibus probe perpendendam commendamus.

§. 431.

Quando vocabula

Si quis tantummodo sensu percepit ea, quæ ad notionem gene-

generis spectant rei vocabulo aliquo indigitatæ; is vocabulum istud non plene intelligit: intelligit autem istud tanto minus, quanto genus istud est remotius & quo minus completa notio est. Etenim si quis tantummodo sensu percipit ea, quæ ad notionem generis rei spectant, quæ vocabulo indigitatur; is tantummodo intelligit communia rei istius cum rebus aliis; non vero ipsi propria (§. 428.). Quoniam tamen per vocabulum istud non tantum communia, verum etiam propria indigitantur (§. 241. *Ontol.*); ideo ipsum non plene intelligit. *Quod erat primum.* *imperfecte intelligamus.*

Quodsi genus, cujus notio nobis est, fuerit remotius; tanto pauciora communia continet, quo ferit remotius (§. 242. *Ontol.*). Quamobrem si cum vocabulo, quo species indigitatur, non jungimus nisi notionem generis remotioris, tanto minus idem intelligimus, quanto idem remotius. *Quod erat secundum.*

Quodsi porro notio ista generis fuerit incompleta, non omnia illa inferioribus communia complectitur, quæ comprehendere debebat (§. 92. *Log.*). Quamobrem ubi eam vocabulo. quo species denotatur, jungimus; adhuc minus idem intelligimus, quam ubi eandem notionem completam eidem jungere valemus. *Quod erat tertium.*

Hæc propositio maximæ utilitatis est. Per eam enim nobis constat, utrum ea, quæ dicuntur, plene intelligamus; an minus plene, &, si minus plene quædam a nobis intelligi certum sit, quantum a plena intelligentia adhuc absimus. Constat quoque hinc ratio, cur nobis intelligere videamur, quæ vix ac ne vix quidem tantisper intelligimus. E. gr. si quis novit, quid nomine animalis peregrini indigitetur, & hanc notionem vocabulo tigridis jungit; is, ubi de tigride sermo fuerit, videtur sibi intelligere, quid dicat alter, cum tamen plene id non intelligat. Quodsi quis secundum hanc normam ea, quæ legit aut audit, examinare voluerit; is clarissime

perspicit, quantum adhuc a plena intelligentia absit, quam se jam consecutum esse sibi videbatur, & quam adhuc imperfecta sit cognitio sua.

§. 432.

Quomodo non plene intellecta posthac plene intelligantur.

Si qua vocabula non plene intelligimus; ea memoria retenta plene intelligere adhuc datur, ubi iisdem denotata sensu percipimus, aut eorum nobis in nobismetipsis conscii sumus, vel notionem symbolice expressam in talia resolvere discimus, quæ sensu percepta fuere, vel quæ in nobismetipsis experti fuimus. Etenim si quod vocabulum non plene intelligitur, id quidem inde est quod non rem ipsam eodem denotatam, sed ea tantummodo, quæ ad notionem generis spectant, in aliis sensu perceperimus, neque notionem symbolice expressam, quæ vocabulo isti respondet, in talia, quæ sensu percepta fuere, resolvere valeamus (§. 431.) Quodsi ergo posthac sensu adhuc percipimus vel rem ipsam, vel ea, in quæ notio ejusdem resolvi potest; nil amplius obstat, quo minus vocabulum istud plene intelligatur, sed defectum supplevimus; adeoque idem jam plene intelligimus. Atque hoc etiam eodem modo apparet in casu altero, quo ea, quæ ad intellectum vocabuli faciunt, in nobismetipsis experimur.

Propositionem hanc eo fine addimus; ut constet non nullius esse usus, quæ minus plene intelliguntur. Etenim si qua vocabula minus plene intellecta ingrediuntur vel definitionem, vel propositionem aliquam; illa quidem definitio, hæc propositio minus plene intelligitur, quando eam memoriæ mandamus; ast ubi posthac vocabulum istud plene intelligitur, ipsam quoque definitionem ac propositionem, quam memoria tenemus, plene intelligimus. Addisci igitur quædam in spem plenæ intelligentiæ non prorsus absonum est. Conducit sane pueros, immo disciplinarum tyrones multa addiscere, quæ plene non intelligunt, modo tenaciter memoriæ infigantur, quæ ipsis olim profutura sunt & ad plenam intelligen-

gentiam reduci poterunt, ubi uſui eſſe debent. Et ſane id fieri etiam ab iis, qui ſibi intelligere videntur, quæ nondum plene intelligunt, experientia loquitur. Inde eſt, quod audias Juris cultores aſſerentes, jura tum demum intelligi, ubi ad uſum in foro transferuntur.

§. 433.

Si non plene intellectis adhærent quæ plene intelliguntur, hisque effici poſſit, ut illa ſenſu percipiamus, vel, ubi ad animam ſpectant, ea in nobismetipſis experiamur; in diſciplinis ſatisfaciunt, quæ non plene intelliguntur. Quodſi enim non plene intellectis adhærent, quæ plene intellecta ſufficiunt, ut vel ea, quæ illis reſpondent, ſenſu percipiamus, vel ubi ad animam ſpectant, ea in nobismetipſis experiamur; ut minus plena plene intelligamus, quando voluerimus, vel quando opus fuerit, in poteſtate noſtra poſitum eſt (§. 432.). Quamobrem cum in diſciplinis traditas definitiones ac propoſitiones non alio fine diſcamus & memoriæ infigamus, quam ut iisdem ad formanda judicia diſcurſiva uti queamus (§. 356. 360. 361. *Pſych. emp.*), neque alius earundem uſus ſit, ubi ad praxin morum ac negotia humana iisdem uti voluerimus; quæ non plene intelliguntur in diſciplinis ſatisfaciunt, ubi plene intellecta iisdem adhærent, quorum ope illis reſpondentia ut ſenſu percipiantur, vel ut eadem in nobis experiamur, effici poteſt. *Quando non plene intellecta in diſciplinis ſatisfaciant.*

Caſum ſpecialem habemus in ſcriptura ſacra, ubi eadem loquitur de ſpiritualibus hominis mutationibus, quæ non plene intelliguntur, antequam eas in nobismetipſis experimur. Sufficit itaque in ea tradi plene intellecta, quæ nobis ad iſtas mutationes ſubeundas ſufficiunt. Eadem de cauſa dudum commendavimus (*not.* §. 930. *Log.*), ut terminis rerum practicarum jungamus notiones, quas praxis ipſa nobis ſuggerit. Nec alia de cauſa commendavimus, ut rerum naturalium notiones ipſa earundem obſervatione & experimentorum ſubſidio comparemus, eos intellecturi, qui de rebus naturalibus com-

commentati sunt (§. 932. 935. *Log.*). Hoc ipso autem tacite indicavimus ab autoribus tradi sufficientia, utut ad plene intelligendum eorum mentem vocabula non sufficiant, quod scilicet tradant quæ sufficiunt, ut, ubi voluerimus, vel quando opus fuerit, mentem eorum plene assequi valeamus. Ceterum præsens propositio & docentibus, & ad erudiendum alios scribentibus utilis est, ut judicent, utrum non plene intellecta sint sufficientia, an insufficientia, ut reprehensionis notam vel effugiant, vel incurrant.

§. 434.

Cujusnam culpa sit, si quis ex disciplinis imperfectam haurit cognitionem.

Quodsi ergo *quis operam non dat, ut quæ in disciplinis non plene intellexit, vel sensu percipiat, vel in semetipso experiatur, cum per ea, quæ didicit, hoc facere posset; is sua, non docentis aut scribentis culpa, imperfectam habet cognitionem.*

Corollarii præsentis duplex usus est. Inservit enim ad evitandas temerarias reprehensiones obscuritatis vel ignorantiæ, quæ perperam autoribus exprobatur, ne in alios simus injurii, sed omnibus nos æquos præbeamus. Deinde stimulum addit ad effugiendam ignorantiæ culposæ labem, ne propriam censuram conscientiæ incurramus, quando defectu cognitionis damna incurrimus, quæ evitare poteramus defectu isto sublato. Hinc autem luculenter apparet necessitas in rebus practicis juxta theoriam ipsi praxi studendi. Philosophia ideo moralis non plene intelligetur, quantumcunque studii in ea explicanda posuerit philosophus, nisi quis eorum, quæ docentur, veritatem in semetipso experiri nitatur. Immo etiam Theologiæ capita practica nunquam plene intelliget, nisi qui veritatum revelatarum notiones ex seipso haurire potest. Quamobrem cum alios docturi plene intelligere debeant, quæ docent, etsi efficere non possint, ut ex solis, quæ proferunt, verbis ab aliis plene intelligantur, ne scilicet tradant quæ ad plenum intellectum consequendum minime sufficiunt, quam sit necesse ut, qui docent alios, non modo theoria, verum etiam praxi emineant, nemo non videt. Utinam hæc per-

perpenderent, qui ad docendum alios nimis intempestive accedunt, vel se alios veritatem docere posse sibi persuadent, quam ipsimet nondum intelligunt. Non ferebat hunc morem in discipulis suis *Confucius*, quos sui similes esse volebat. Utinam eundem nec improbarent alii, quorum est curare, ut ad utilem Ecclesiæ ac Reipubl. doctrinam perducatur juventus.

§. 435.

Quomodo status præteritus atque futurus ex præsente colligatur.

Anima ex statu præsente, quem percipit, ratiocinando colligit præteritum atque futurum. Si enim anima ad statum præsentem attentionem dirigit ac super eodem reflectit; qualis idem sit judicat (§. 343. *Psychol. empir.*). Enimvero cum nihil sit sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit, (§. 70. *Ontol.*); status quoque præsentis ratio in antecedente contineatur opus est, adeoque in statu præterito quidpiam datur, unde intelligitur, cur præsens talis sit (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum posita ratione sufficiente ponatur id, quod propter eam potius est, quam non est (§. 118. *Ont.*); posito tali statu antecedente, in quo nempe ea sunt, per quæ intelligitur, cur præsens talis potius sit quam alius, ponitur etiam status præsens. Quodsi ergo anima novit, quænam sint ea, per quæ intelligi potest, cur status aliquis talis sit; judicii hujus recordata vi judicii intuitivi colligit, qualis fuerit status præteritus (§. 360. 361. *Psychol. empir.*). Enimvero dum ex duobus istiusmodi judiciis colligit, qualis fuerit status præteritus, ratiocinatur (§. 50. *Log.*). Ex statu itaque præsente præteritum ratiocinando colligit. *Quod erat unum.*

Similiter cum nihil esse possit sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit (§. 70. *Ontol.*); status quoque sequens rationem sufficientem habere debet in præcedente, adeoque in præsente contineantur necesse est talia, per quæ intelligitur, cur talis potius esse debeat futurus, quam alius (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem ubi anima noverit, qualis ponatur sta-

tus, si talia ponantur, quæ statui præsenti insunt; ad statum præsentem attendens & reflectendo super eodem judicans, quæ eidem insint (§. 343. *Psychol. empir.*), colligit, qualis esse debeat futurus (§. 360. 361. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ratiocinetur, dum hoc facit (§. 50. *Log.*); ex statu præsente futurum ratiocinando colligit. *Quod erat alterum.*

Idem confirmatur a posteriori: id quod exemplo obvio docemus. Si intuemur poma, quibus arbor abundat initio autumni; inde colligimus, quod vere multis superbiverit floribus, propterea quod experientia edocti noverimus, non modo singula poma prodiisse ex totidem floribus, verum etiam multos flores decidere, nec poma omnia ad maturitatem pervenire solere, ut adeo nobis exploratum sit, numerum florum verno tempore constanter multum excedere numerum pomorum autumnali tempore observandorum. Patet adeo ex statu arboris, qualem conspicimus tempore autumnali, colligi statum ejusdem, qualis fuerit tempore vernali mediante dependentia status autumnalis a vernali nobis in genere perspecta. Et ubi distincte exponitur modus, quo ex contemplatione status autumnalis ad perceptionem vernalis pervenitur; eundem in ratiocinio consistere palam est. Similiter si autumni initio videmus gemmas arborum, veluti piri, & gravidas a ceteris distinguimus, quantus sit gemmarum gravidarum numerus judicamus, indeque colligimus, quod futuro vere pirus abundatura sit floribus, propterea quod experientia edocti noverimus, flores ex gemmis gravidis prorumpere & eorum plures progerminare ex una, ut adeo nobis certum sit, verno tempore constanter numerum florum plurimum excedere numerum gemmarum gravidarum, quæ tempore autumnali in arboribus conspiciuntur. Patet itaque ex statu arboris, qualis conspicitur tempore autumnali, colligi statum ejusdem, qualis verno tempore futurus, medi-

mediante dependentia ſtatus vernalis ab autumnali in genere nobis perſpecta. Quodſi denuo diſtincte exponatur modus, quo ex contemplatione ſtatus autumnalis ad perceptionem vernalis pervenitur, eundem in ratiocinio conſiſtere manifeſtum eſt. Experientia communis innumera nobis ſiſtit iſtiusmodi exempla, ut adeo plura eam in rem addi opus non ſit.

Tenendum hic eſt, ratiocinia, quibus ex ſtatu præſente colligitur præteritus, vel futurus, non ſemper eſſe diſtincta, præſertim ubi in cognitione intuitiva acquieſcimus. Quodſi tamen in rationem noſtrarum perceptionum inquirimus, quemadmodum id fieri debere alibi oſtendimus (§. 393. 394. *Pſychol. empir.*); ratiocinia ſatis manifeſto ſeſe produnt. Et quomodo ibidem in genere oſtendimus, quod ſyllogiſmus explicandæ ſucceſſioni cogitationum inſerviat; eodem modo idem in ſpeciali caſu evinci poteſt.

§. 436.

Ex uno exiſtente, quod percipitur, ratiocinando colliguntur coëxiſtentia alia. Quoniam enim nihil eſt absque ratione ſufficiente, cur potius ſit, quam non ſit (§. 70. *Ontol.*); ratio etiam ſufficiens detur neceſſe eſt, cur coëxiſtentia potius coëxiſtant, quam alia, & cur hoc potius modo coëxiſtant, quam alio. Datur igitur in exiſtente uno aliquid, unde intelligitur, cur aliud quid ipſi coëxiſtat (§. 50. *Ontol.*). Quamobrem ubi conſtiterit, qualem coëxiſtentiæ rationem habeat id, quod exiſtere percipis aut aliunde noſti; in præſens, quod percipis, attentionem dirigenti occurrit notio illa univerſalis de ente rationem coëxiſtentiæ continente (§. 224. 225.), atque adeo inde colligis, quid eidem coëxiſtere debeat (§. 365. *Pſychol. empir.*). Dum vero ita ex duobus judiciis, nempe primo, quod de re percepta enunciat, qualis ſit; & altero, quo enunciatur iſtiusmodi exiſtenti aliud coëxiſtere debere, colligis tertium de

Coëxiſtens unum quomodo ex altero innoteſcat.

coëxiſtentia alterius, utique ratiocinaris (§. 50. *Log.*). Ex uno igitur exiſtente, quod percipitur, ratiocinando colligitur coëxiſtens aliud.

Idem quoque a poſteriori probatur. Ex eo, quod pluit, ratiocinando colligitur per foramen tecti aquam pluvialem deſtillare in ædificium. Percipiens pluviam judicas, quod vehementer pluat, & memoria tibi ſuggerit phantasma foraminis in tecto, ut adeo judicium fiat compoſitum, quod pluat & in tecto ſit foramen. Quoniam tibi jam antea innotuit, per foramen tecti deſtillare aquam pluvialem in ædificium, non ſine ejusdem detrimento; in memoriam tibi revocas judicium aliquod præteritum, cui univerſalis quædam notio reſpondet. Quamobrem cum inde colligis aquam pluvialem magna copia nunc deſtillare in ædificium; ratiocinando utique quidpiam, quod coëxiſtit, ex uno exiſtente colligitur, aut, ſi mavis ex duobus coëxiſtentibus, pluvia nempe ac foramine in tecto, colligis tertium coëxiſtens deſtillationem aquæ pluvialis vel ejus defluxum in ædificium. Colligis autem tertium coëxiſtens ex duobus coëxiſtentibus (quæ tamen, ſi velis, hic pro uno exiſtente haberi poſſunt), quia hæc continent id, unde intelligitur tertium, adeoque ex eo, quod ratio ſufficiens coëxiſtentis in exiſtentibus, quæ ſenſu ac imaginatione percipis, continetur. Ex adverſo ſi per foramen tecti aquam copioſe defluere vel deſtillare percipis, inde colligis, quod vehementer pluat. Hic denuo attentionem in aquam per foramen tecti deſtillantem dirigens judicium intuitivum formas & quoniam noſti aquam ad tectum non deferri, niſi dum pluit; in memoriam tibi denuo revocas judicium aliquod præteritum, quod aqua per foramen tecti continuo deſtillante pluat, cui ut ante notio quædam univerſalis reſpondet. Quamobrem cum inde colligis, imbrem jam delabi; ratiocinando utique quidpiam coëxiſtens, nempe imbrem, ex uno exiſtente, deſtillatione ſcilicet aquæ continua per foramen

ramen tecti, colligis. Colligis autem coëxistens quod percipis, ex uno existente, quod hujus in isto ratio contineatur sufficiens.

Probatio a posteriori simul eam a priori illustrat & firmat. Ceterum exempla, quæ eidem inserviunt, singulis fere momentis occurrunt, ut adeo, qui in uno acquiescere nolit, proprio Marte ea coacervare possit. Singula autem eodem modo ad evidentiam perducuntur, quo nos istud perduximus, quod allegavimus.

§. 437.

Ex præsente præteritum atque futurum & ex uno existente coëxistentia alia colliguntur, quatenus unum in altero rationem sufficientem habet, cur sit. Patet id ex demonstrationibus propositionum præcedentium, quibus enunciatur, ex præsente ratiocinando colligi præteritum ac futurum (§. 435.), ex existente uno coëxistentia alia (§. 436.). ***Cur ex re præsente colligatur præteritum, futurum ac præsens aliud.***

Non igitur opus est, ut idem peculiari demonstratione evincatur. Ceterum hinc patet, sublato principio rationis sufficientis fieri minime posse, ut ex præsente colligatur præteritum atque futurum & ex uno existente coëxistens aliud: quod tamen utrumque experientiæ adversum probant, quæ ad confirmandum veritatem propositionum præcedentium in medium adducta sunt.

§. 438.

Ex præsente præteritum atque futurum & ex uno existente alia coëxistentia colliguntur, quatenus tam successiva, quam coëxistentia inter se connectuntur. Quatenus enim successiva inter se connectuntur, præsens rationem sufficientem habet in præterito & futurum in præsente (§. 10. *Cosmol.*). Et quatenus coëxistentia inter se connectuntur, in existente uno continetur ratio, cur alterum eidem coëxistat (§. *cit.*). Quamobrem cum ex præsente præteritum atque futurum colligatur, quatenus ***Idem ulterius expenditur.***

nus

nus in præterito ratio sufficiens præsentis, in præsente autem ratio sufficiens futuri continetur (§. 437.); ex præsente utique præteritum & futurum colligitur, quatenus successiva inter se connectuntur. Et cum ex uno existente coëxistens colligatur, quatenus ratio coëxistentiæ alterius in uno continetur (*§. cit.*); ex uno etiam existente colligitur coëxistens, quatenus coexistentia inter se connexa sunt.

Tolle igitur nexum rerum, quem in Cosmologia stabilivimus, nec fieri amplius poterit, ut ex præsente cognoscatur præteritum vel futurum, aut ex uno existente alterum coëxistens: quod utrumque experientia magistra fieri per antecedentia liquet.

§. 439.

Ratio cur eorum, quæ ad universum pertinent, unum ex altero colligatur.

Quæ ex perceptionibus claris ratiocinando colliguntur; ea in iisdem involvuntur. Ex statu enim præsente, quem anima percipit, ratiocinando colligit præteritum atque futurum (§. 435.) & ex uno existente alia coëxistentia (§. 436.). Enimvero ideæ sensuales, quæ sunt status præsentis vel existentis unius perceptiones claræ, & phantasmata, quæ sunt perceptiones claræ rerum præteritarum & statuum præteritorum tanquam aliquando præsentium, omnes mundi status anteriores (§. 184.) & futuros seu qui respectu rei præteritæ, quæ per phantasma exhibetur, futuri erant (§. 185.), nec non integrum statum universi, ad quem referuntur, involvunt (§. 182.). Quæ igitur ex claris perceptionibus ratiocinando colliguntur, ea in iisdem involvuntur.

Illa igitur perceptionum mediatarum in immediatis involutio, quæ adeo paradoxa videtur, quando primum cogitationi nostræ objicitur, ratio est, cur eorum, quæ ad hoc universum spectant, unum ex altero colligatur.

§. 440.

Evolutio perceptionum.

Si ex statu præsente colliguntur ratiocinando præteritus ac

ac futurus & ex uno existente coëxistentia alia ; perceptiones mediatæ ex immediatis evolvuntur & ad immediatas reducuntur. Quando enim ex statu præsente colligitur præteritus vel futurus ratiocinando, vel etiam ex uno existente coëxistentia colliguntur alia, ex claris perceptionibus non colliguntur, nisi quæ in iisdem involvuntur (§. 439.). Enimvero quæ clare percipimus, immediate percipimus (§. 195.), sive ideæ sensuales fuerint (§. 204.), sive phantasmata (§. 207.), & quæ in claris hisce perceptionibus involvuntur, non nisi mediate percipimus (§. 195.). Quamobrem ubi ex statu præsente futurus atque præteritus & ex uno existente coëxistentia alia colliguntur, perceptiones mediatæ ex immediatis evolvuntur. *Quod erat unum.*

Jam si ex statu præsente futurus vel præteritus, aut ex uno existente aliud coëxistens ratiocinando colligitur; propositio, quæ per modum conclusionis infertur, constat vocabulis non intelligendis, nisi quatenus omnibus simul respondent aliquando sensu percepta (§. 428.). Quamobrem vel ideam quandam vi imaginationis producere debemus, quibus ea simul insunt, quæ vocabulis istis indigitantur, vel plurium rerum eadem vi producendæ sunt ideæ, quibus sigillatim insunt vocabulis istis indigitata. Perceptionem itaque mediatam ad phantasma aliquod (§. 93. *Psychol. empir.*), adeoque ad perceptionem immediatam reducimus (§. 207.). *Quod erat alterum.*

Patet adeo perceptionum mediatarum ad immediatas reductionem esse admodum limitatam multaque supponere, antequam in potestate sit, nec fieri posse nisi ab eo, qui ratiocinandi facultate pollet, immo multo ejusdem exercitio habitum quendam sibi comparavit. Prodest autem notasse modum, quo mediatæ perceptiones ad immediatas reducuntur, cum ejus in moralibus eximius sit usus.

§. 441.

Quoniam mediatæ perceptiones infinite variant habentque *Evolutionis continuatio.*

que gradus infinitos, quibus ab immediatis removentur (§.198.); *evolutio quoque perceptionum mediatarum ex immediatis nunc pluribus ratiociniis opus habet, nunc paucioribus.*

Dedimus in anterioribus exempla, ubi nonnisi unico opus erat ratiocinio, propterea quod mediata perceptio ab immediata nonnisi uno gradu distabat. Quodsi mediata ad immediatam reducta sumatur tanquam data, inde eodem modo evolvitur alia mediata, modo evolutio sit in potestate. Et eodem modo ulterius progredi licet, quamdiu evolutio in potestate est, notionibus scilicet universalibus ad ratiocinandum necessariis non deficientibus. Nobis plerumque non longe progredi licet, sed plerumque in primo gradu consistimus. Quodsi disciplinæ fuerint magis excultæ, ulteriora audere licebit. Enimvero cum in ulteriori progressu in determinantium numero plura continuo consideranda veniant, ne in evolutione aberres, sed certo gradu procedas; semper difficilis erit evolutionis hujus continuatio. Idem etiam patet ex diverso involutionis modo (§. 187.), quippe unde pendet illa graduum varietas.

§. 442.

Impossibilitas illimitati intuitus ideæ universi.

Anima integram ideam universi ne successive quidem intueri potest. Anima enim intuetur ideam universi, quatenus nonnulla, quæ eidem insunt clare (§. 193.), consequenter immediate percipit (§. 196.). Enimvero quoniam perceptionibus nostris infinita insunt (§. 186.), quæ mediate percipiuntur (§. 195.), ut evolutione singula ad perceptionem immediatam (§. 440.) reducantur fieri non potest. Impossibile igitur est, ut anima integram ideam universi successive intueatur.

Nemo igitur novit, quæ perceptionibus suis insint, cum mediate percepta non appercipiantur (§. 203.), adeoque eorum omnium, quæ in idea universi ab anima nostra continuo producta (§. 190.) involvuntur (§. 195.), nobis conscii minime simus, immo ne conscii quidem fieri possimus (§. 25. *Psychol. empir.*).

§. 443.

§. 443.

Quoniam anima integram ideam universi nec simul (§. 194.), nec successive intueri potest (§. 442.) igitur *prorsus impossibile est, ut anima integram ideam universi simul intueatur,* seu, *quæ in eadem continentur clare* (§. 193.), consequenter *immediate percipiat* (§. 196.). Quamobrem & *impossibile, ut anima evolutione ideæ universi, quæ in ea involvuntur, ad immediatam perceptionem reducat* (§. 439.). *Necessitas limitationis intuitus universi.*

Probe notandum est, ex demonstratione impossibilitatis intuendi integram ideam universi, sive simul, sive successive id fieri debere ponatur, elucescere, quod nec eandem quidem integram intueri possit, si tantummodo spectetur, qualis unico momento existit, adeoque quatenus statum universi quendam momentaneum refert. Sane si quis aliquot secula vivendo transigeret & per omnem vitam in reducendis mediatis perceptionibus ad immediatas occuparetur, quæ ad momentaneum quendam universi statum spectant; næ is ad finem perduceret laborem suum, si vel maxime eidem vires sufficere ponamus: tantus enim est eorum numerus, ut tempus deficeret. Qui magnitudinem universi ex principiis astronomicis & multitudinem minimorum ex observationibus microscopicis atque principiis cosmologicis æstimare noverit ac modum, quo ex perceptione data deducuntur cetera, dum mediatas perceptiones ad immediatas reducere conamur (§. 435. 436.); is demonstrabit, quæ forsin absque demonstratione admittere non vult nimia scrupulositate abusus. Sed nostrum non est in tantas nos diffundere ambages.

§. 444.

Cognitio universalis possibilis, quia determinationes essentiales diversis entibus communes insunt. Quoniam enim determinationes essentiales diversis entibus communes insunt; ideo genera & species determinari possunt (§. 247. *Ontol.*). Habent vero singularia, quatenus sub eadem specie continentur, *Fundamentum cognitionis universalis.*

eadem essentialia & species atque genera inferiora eadem itidem essentialia habent, quatenus istæ sub eodem genere, hæc sub eodem genere superiori continentur (§. 254. *Ontol.*), ac ideo ex istis determinationibus essentialibus componuntur notiones universales, generum atque specierum, quarum vi res quæcunque nobis obviæ ad sua genera suasque species reduci possunt (§. 354. *Psychol. empir.*). Habemus adeo classes rerum universales sub quibus collocari possunt, quæ existunt, singularia. Quæ sunt ejusdem generis, ea eadem habent, quatenus genus ipsis commune est, attributa communia easdemque modorum possibilitates, quæ attributorum communium instar sunt (§. 269. *Ontol.*), & quæ ejusdem sunt speciei, eadem habent attributa & easdem modorum possibilitates proximas, itemque remotas conditione enunciatas (§. 268. *Ontol.*). Quamobrem cum res definiantur per essentialia (§. 180. *Log.*), & ubi ea ignorantur, per attributa (§. 181. *Log.*), vel etiam his ignoratis sive omnibus, sive aliquibus, per meras modorum atque relationum possibilitates, quæ per modum attributorum insunt, vel per attributa & istiusmodi possibilitates, quæ simul non nisi definitio conveniunt (§. 182. *Log.*); ideo possibile est per essentias rerum accuratas condi generum atque specierum definitiones. Et quia attributa & essentialia, nec non modorum atque relationum possibilitates, quæ per modum attributorum insunt, de subjecto universaliter prædicantur (§. 257. *Log.*) & modi atque relationes, quodque in subjecto non concipitur possibile nisi præsupposito quodam modo, sub data determinatione de eodem universaliter prædicantur (§. 258. *Log.*); ac præterea attributa & essentialia, nec non modorum atque relationum possibilitates, quæ per modum attributorum insunt, absolute (§. 215. *Log.*), modi vero atque relationes & quod in re quadam non concipitur possibile nisi præsupposito quodam ejus modo, non nisi conditionate prædicantur (§. 217. *Log.*); de spe-

ſpeciebus atque generibus, cum ſuperioribus, tum inferioribus formari poſſunt judicia univerſalia categorica (§. 216. *Log.*), atque hypothetica (§. 218. *Log.*), vi quorum, rebus obviis ad ſua genera ſuasque ſpecies per definitiones reductis, vindicantur ſua prædicata tam abſoluta (§. 360. *Pſychol. empir.*), quam hypothetica (§. 361. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum propoſitionibus univerſalibus reſpondentes notiones non minus, quam notiones generum & ſpecierum, definitionibus eorundem comprehenſæ *per demonſtr.* ad cognitionem univerſalem ſpectent (§. 318. *Pſychol. empir.*); cognitionem univerſalem eſſe poſſibilem, quia diverſis entibus determinationes eſſentiales communes inſunt, abunde patet.

Quæ antea de idearum evolutione dicta ſunt, qua perceptiones mediatæ ad immediatas reducuntur, ad ſingularia pertinent, quæ in univerſo exiſtunt & per modum partium ſeriem rerum ingrediuntur. Quamobrem cum iis confundenda non ſunt, quæ ad cognitionem univerſalem ſpectant & de quibus nunc nobis dicendum erit. Ceterum absque hisce notionibus univerſalibus poſſibilem non eſſe idearum evolutionem, per antecedentia manifeſtum eſt.

§. 445.

Cur veritates univerſales connectantur.

Veritates univerſales connectuntur vi ſimilitudinis eſſentialis, dependentiæ rei a ſeipſa & mutuæ dependentiæ rerum a ſe invicem quoad modificationes. Similitudine enim individuorum conſtituuntur entia univerſalia & ſimilitudine minus univerſalium magis univerſalia (§. 232. *Ontol.*), ſpecies nimirum (§. 233. *Ontol.*) & genera inferiora ac ſuperiora, donec tandem ad ſummum aſcenderis (§. 234. *Ontol.*). Et quoniam notio ſpeciei componitur ex notione generis & differentia ſpecifica (§. 241. *Ontol.*) & notio generis inferioris ex notione generis ſuperioris & determinationibus ſibi propriis (§. 242. *Ont.*); entia univerſalia ita ſibi invicem ſubordinantur, ut proxime ſu-

perius totum insit inferiori, quod eidem substat. Quoniam itaque genera & species per essentialia determinantur (§. 247. *Ontol.*) & determinationes genericæ & specificæ seu universales ex essentialibus constant (§. 248. *Ontol.*); quæ notionem generis superioris ingrediuntur determinationes essentiales, omnes quoque insunt notioni inferioris & quæ generi infimo insunt, omnes etiam insunt speciei, cui individua substant. Jam cum ratio sufficiens contineatur in omnibus essentialibus simul sumtis, cur attributa propria insint (§. 159. *Ontol.*); in quibusdam vero essentialibus, cur communia insint (§. 158. *Ontol.*); in determinationibus specificis continetur ratio sufficiens, cur speciei insint attributa huic speciei propria, & in determinationibus generis, quæ notionem alicujus generis ingrediuntur, ratio sufficiens attributorum huic generi propriorum. Quamobrem attributa generis omnia insunt speciebus singulis, quæ eidem substant, iisdemque communia sunt, & attributa generis superioris omnia insunt generibus singulis inferioribus, quæ eidem substant per modum specierum, iisdemque communia sunt, quia ex eo, quod genus superius totum contineatur in inferiori & inferius in specie *per demonstrata* intelligitur, cum per essentialia determinentur attributa (§. 146. *Ontol.*), cur attributa generum insint speciebus & attributa generum superiorum inferioribus (§. 115. *Ontol.*), consequenter ratio hujus inexistentiæ sufficiens sit participatio generis (§. 56. *Ontol.*), atque adeo posita eadem ratione sufficiente ponenda etiam sint, quæ propter eam potius sunt, quam non sunt (§. 118. *Ontol.*). Datur adeo ratio sufficiens in essentialibus determinationibus speciei ac generis cujuscunque, cur insint ejusdem attributa & in genere ratio sufficiens, cur insint speciei attributa communia, atque in genere superiori ratio sufficiens, cur insint inferiori attributa superioris seu inferiorum communia, consequenter non modo attributa cum essentia, verum etiam species cum suis generibus & ge-

& genera inferiora cum suis superioribus continuo connectuntur (§. 10. *Cosm.*). Quoniam vero ex dictis patet, nexum omnem inter genera & species pendere a determinationibus communibus, nexum vero attributorum ab eo quod essentialia sint eorundem ratio sufficiens, consequenter a dependentia ab essentia generum atque specierum (§. 143. 851. *Ontol.*); genera & species rerum connectuntur inter se vi similitudinis essentialis, attributa autem vi dependentiæ ab essentia. Quoniam vero in his continetur ratio, cur de specie genus, de genere inferiori superius prædicari & ideo porro speciei attributa generis, generi inferiori attributa superioris tribui possint; hinc vero oriuntur judicia universalia (§. 257. *Log.*), eademque vera (§. 509. *Log.*), quæ veritatum universalium nomine veniunt; patet utique veritates universales inter se connecti vi similitudinis essentialis rerum & dependentiæ rerum ab essentia sua quoad attributa, seu dependentiæ a seipsis. *Quod erat unum.*

Jam porro ratio sufficiens, cur modi rebus actu insint, vel in modis antecedentibus, vel in ente alio ab eo, cui insunt diverso, aut pluribus istiusmodi entibus, vel denique in modis antecedentibus & ente alio ab eo, cui insunt, diverso vel pluribus etiam entibus aliis continetur (§. 160. *Ontol.*). Quamobrem cum modificationes in variatione modorum consistant (§. 704. *Ontol.*); res a se invicem dependent quoad modificationes (§. 851. *Ontol.*), & quia universalia non existunt (§. 235. *Ontol.*), genera & species a se invicem dependent quoad modificationes possibiles. Et quia hoc pacto modi, qui per essentialia in specie aliqua vel genere aliquo intelliguntur possibiles (§. 160. *Ontol.*), de specie illa vel genere isto prædicantur vi dependentiæ a specie alia vel genere alio; judicia vero sic formata denuo universalia sunt (§. 258. *Log.*), eaque vera (§. 509. *Log.*); veritates universales quoque connectuntur inter se vi dependentiæ rerum a se invicem. *Quod erat alterum.*

 Quod

Quod ita sufficienter explicaverimus omnem nexum veritatum universalium, haud difficulter perspicit, qui notionem entis universalis ex Ontologia probe cognitam atque perspectam habent. Etenim quæ rebus insunt, aut in essentialium, aut attributorum, aut modorum numero sunt: ad attributa enim vel modos referuntur modorum possibilitates, prout vel remotæ, vel proximæ fuerint. Quamobrem cum omnem nexum expendat propositio, quæ in essentialibus, attributis atque modis fundatur; nexum quoque veritatum universalium, qui rebus ipsis inest, omnem explicat.

§. 446.

Veritas propositionis quomodo perspiciatur.

Veritatem propositionis perspicimus per nexum cum veritatibus aliis universalibus & demonstratio eundem palam facit. Veritas enim propositionis cum in determinabilitate prædicati per notionem subjecti consistat (§. 513. *Log.*), ex eo agnoscitur quod posita notione subjecti poni debeat prædicatum (§. 115. *Ontol.*). Jam propositio vera est, quæ demonstrari potest (§. 544. *Log.*); in demonstratione vero sumitur notio subjecti, qualis datur, ac inde vel syllogismo uno, vel plerumque pluribus inter se concatenatis tandem infertur propositio, in qua subjecto vi notionis datæ tribuitur prædicatum, quod ipsi tribui posse enunciabatur, consequenter posita notione subjecti poni debere prædicatum per demonstrationem perspicitur (§. 406. *Log.*). Quamobrem cum in quolibet syllogismo ratio, cur vera sit conclusio, sit veritas præmissarum (§. 537. *Log.* & §. 56. *Ontol.*), præmissarum vero loco sint propositiones ac definitiones (§. 498. *Log.*) & in quolibet syllogismo saltem una universalis esse debeat propositio (§. 354. *Log.*); veritas propositionis perspicitur per nexum cum definitionibus ac propositionibus aliis universalibus veris (§. 10. *Cosmol.*), hoc est, per nexum cum aliis veritatibus universalibus, simulque patet nexum veritatis universalis unius cum aliis innotescere per demonstrationem.

Liquet

Liquet hinc simul veritas principii generalis, *veram esse propositionem, quæ cum veritatibus aliis connectitur*, hoc est, ideo potius tanquam vera, quam tanquam falsa admittenda est, quia aliæ propositiones veræ sunt, ut his positis & ipsa ponatur. Liquet etiam Mathematicos, qui non admittunt nisi demonstrata, veritatem propositionis perspicere per nexum cum aliis. Et scientiæ non alius finis est, quam ut veritatum universalium nexus perspiciatur (§. 594 *Log.*).

§. 447.

Demonstratio palam facit veritates universales, cum quibus alia quædam connectitur. Veritates enim universales, cum quibus alia quædam connectitur, sunt illæ propositiones, quæ tanquam jam notæ instar præmissarum sumuntur in demonstratione (§. 551. 552. *Log.*), quemadmodum ex propositionis præcedentes demonstratione liquet. Enimvero quænam sint illæ propositiones, quæ tanquam veræ præsupponi debeant, antequam data quædam demonstrari possit, ex analysi ista demonstrationum patet, qualem in Logica exemplis illustravimus (*§. cit.*). Et ubi quæ præsupponuntur ex propositionum demonstratarum numero sunt, per harum demonstrationes denuo patet, quænam veritates universales præsupponantur tanquam veræ, antequam ipsæ demonstrari queant, ac ita porro, donec in principiis indemonstrabilibus gradum sistas. Demonstratio adeo palam facit, quænam propositiones sint, cum quibus quæ ad demonstrandum proponitur connectitur tam immediate, quam mediate, consequenter quænam sint illæ veritates universales, cum quibus alia quædam data connectitur.

Veritates universales quomodo detegantur, cum quibus data connectitur.

Patet adeo veritates hasce reperiri, ubi successivam assensus generationem distincte percipere studemus (§. 992. *Log.*). Quamobrem illustrandæ propositioni præsenti inserviunt, quæ ad propositionem de modo detegendi principia convincendo tanquam nota supponenda annotavimus (§. 992. *Log.*).

§. 448.

Diversitas illarum veritatum in eodem casu.

Quoniam constat, unam eandemque propositionem diversis sæpius modis demonstrari posse; *eadem propositio cum aliis veritatibus universalibus diversis immediate connectitur.*

Hinc certum quidem est per datam propositionis datæ demonstrationem, eam cum hisce veritatibus universalibus connecti immediate; non tamen dici potest, has veritates universales esse solas, cum quibus ea immediate connectitur. Dico autem tantummodo eandem propositionem cum veritatibus universalibus immediate connecti posse diversis: fieri enim potest, ut, ubi nexus quoque immediatus pervestigatur eo, quem dixi, modo (*not. § præc.*); veritates tandem prodeant eædem, etsi ad nexum immediatum spectantes sint diversæ.

§. 449.

Falsitas quomodo perspiciatur.

Falsitatem propositionis perspicimus per repugnantiam cum veritate aliqua universali. Etenim omnis propositio vel cum veritatibus aliis universalibus connectitur, vel iisdem repugnat. Ponamus propositionem falsam cum veritatibus aliis universalibus connecti. Cum ex hoc nexu perspiciatur ejusdem veritas (§. 446.), non poterit esse falsa *contra hypothesin.* Necesse igitur est, ut veritatibus universalibus repugnet, consequenter falsitatem ejus perspicimus per repugnantiam cum veritate aliqua universali.

Quomodo illa repugnantia reperiatur, ex demonstrationibus indirectis patet. Etenim quæ in iis sumitur propositio falsa est, inde vero deducitur legitima consequentia alia, quæ repugnat veritati cuidam universali & hinc falsa intelligitur: unde porro arguitur falsitas assumtæ, quatenus nempe sumitur, eandem quoque veritatibus universalibus repugnare (§. 553. *Log.*); quod ut pateat recte sumi, propositionem sequentem addimus.

§. 450.

Falsitas propositionis mediate perspicitur per nexum cum falsa, seu ea, quæ veritatibus universalibus repugnat. Etenim in demonstrationibus indirectis seu apogogicis propositio assumta arguitur falsitatis, quia ex ea eodem modo, ac ex notione subjecti in demonstratione ostensiva propositio data, falsa quædam deducitur propositio (§. 553. *Log.*). Enimvero demonstratio ostensiva palam facit nexum cum veritatibus universalibus (§. 446.), atque adeo quoque nexum cum propositione per notionem subjecti assumta & ad demonstrandum proposita. Ergo in demonstratione apogogica palam fit nexus propositionis assumtæ cum falsa, quæ tandem prodit, conclusione. Quamobrem constat falsitatem propositionis mediate hic perspici per nexum cum alia falsa, consequenter cum tali, quam veritati alicui universali repugnare constat (§. 449.). *Quomodo idem fiat mediate.*

Demonstrationes per indirectum non modo in Mathesi Geometria præsertim, frequenter occurrunt; verum etiam a nobis in philosophia sæpius adhibentur. Non adeo opus est, ut exempla anxie conquirantur, quibus præsens illustretur propositio.

§. 451.

Rationale ens dicitur, quod ratione præditum est. Quamobrem cum ratio sit facultas nexum veritatum universalium perspiciendi (§. 483. *Psychol. empir.*); ens rationale est, quod facultate nexum veritatum universalium perspiciendi præditum est. Et quoniam facultas nudam potentiam activam dicit (§. 29. *Psychol. empir.*), adeoque ratio naturaliter per modum potentiæ animæ inest; *ens rationale est, quod ad veritatum universalium nexum perspiciendum per essentiam & naturam suam aptum est:* consequenter cum ex actualitate *Ens quodnam rationale sit.*

(*Wolfii Psych. Ration.*) Aaa pos-

possibilitas colligatur (§. 170. *Ontol.*), *si quis nexum veritatum universalium actu perspicit, rationalis esse intelligitur.*

Adjectiva subjectum denominant ab accidente, quod eidem inest. Quamobrem cum id, quod inest, jam fuerit definitum, non est quod quis sibi metuat a circulo in definiendo ubi adjectivi definitionem ingreditur nomen substantivum, unde ortum habet. Quamobrem definitio entis rationalis nominalis, quam dedimus, non peccat. In corollariis autem definitio rationis applicatur ad ens rationale, ne ambagibus opus sit in demonstrationibus, quarum gratia definitio allata fuit.

§. 452.

Usus rationis quid sit. *Usus rationis* est potentia actus eliciendi ad intuitum nexus veritatum universalium necessarios.

Nimirum ratio inest animæ per modum potentiæ remotæ, ita ut eidem equidem non repugnent actus ad intuitum nexus veritatum universalium requisiti; non tamen eosdem elicere possit, nisi aliæ præcedant animæ modificationes. Usus adeo rationis inest per modum potentiæ proximæ, ita ut anima actus illos elicere possit, seu nexum veritatum universalium actu intueri valeat, quando voluerit, vel occasio ita tulerit. Differt adeo ratio ab usu rationis, quomodo potentia remota a proxima differt. Neque hoc in ratione singulare est, sed id potius cum ceteris, quæ ad facultates animæ superiores spectant, commune habet. Immo sunt quoque in corpore dispositiones naturales exercitio crebro in habitum convertendi, in quibus idem obtinet. Omnis enim dispositio potentia quædam remota est; habitus vero proxima.

§. 453.

Cur ratio vim repræsentativam universi non excedat. *Ratio in vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, rationem sufficientem habet, seu eandem non excedit.* Ratio enim consistit in facultate nexum veritatum universalium perspiciendi (§. 483. *Psychol. empir.*), adeoque animæ tribuitur, qua-

quatenus apta fieri poteſt ad nexum iſtum actu perſpiciendum (§. 29. *Pſych. empir.* & §. 452. *Pſych. ration.*). Enimvero nexus veritatum univerſalium perſpicitur per demonſtrationem (§. 446.), adeoque per ſyllogismos (§. 498. *Log.*), ſeu ratiocinia (§. 332. *Log.*). Quamobrem cum ratiocinium vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedat (§. 405. 408.), neque ea eadem ſuperiora ſunt judicia, quæ ad concatenationem ratiociniorum in demonſtratione neceſſaria ſunt (§. 411. *Pſychol. rat.* & §. 492. *Log.*); ratio vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedit. Cum adeo per eandem in anima locum habeant, unde intelligitur, cur ratio eidem inſit *per demonſtrata;* ratio in vi repræſentativa univerſi, qualis in anima datur, rationem ſufficientem habet (§. 118. *Ontol.*), conſequenter eam non excedit.

Falluntur adeo, qui ſibi perſuadent, ſi animæ eſſentiam in vi repræſentativa univerſi convenienter mutationibus, quæ pro ſitu corporis noſtri organici in organis ſenſoriis contingunt, ponamus eidem nudam tribui facultatem ſentiendi. Immo abſonum eſt inde inferre, quod homini ideo denegetur ratio. Etenim ſi vel maxime oſtendi minime poſſet, per vim repræſentativam univerſi, qualem animæ convenire ſupra evicimus (§. 62.), quod homini competat ratio; non tamen hinc inferri poterat, quod negetur animæ convenire rationem, ſed tantummodo ſequeretur non ex vero vim illam repræſentativam venditari pro eſſentia animæ, propterea quod per eam non intelligatur ex hypotheſi, cur animæ humanæ conveniat ratio. Enimvero alteram hanc objectionem removemus per propoſitionem præſentem.

§. 454.

Quoniam in vi repræſentativa univerſi pro ſitu corporis humani organici convenienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt, eſſentia ac natura animæ conſiſtit (§. 66. 67.); in anima vero datur ratio, quia vim iſtam habet (§. *præc.* *Rationalitas hominis eſſentialis.*

 & §.

& §. 118. *Ontol.*); *anima per essentiam & naturam suam rationalis est.*

Ratio attributum animæ est (§. 146. *Ontol.*), atque adeo eidem constanter inest (§. 150. *Ontol.*), ut adeo ab eadem separari non possit, etsi usum ejus suspendi vel auferri non sit impossibile. Rationalitas per corollarium præsens homini essentialis est, probeque notandum hoc est, ne quis sibi persuadeat furiosis ex rationalibus factos fuisse irrationales. Sane non minus delirant homines, qui noxiis erroribus se atque alios fallunt ac in multa damna præcipites dant: hoc tamen non obstante manet ipsis ratio, ut ad saniorem mentem reduci possint, delirio isti voluntario renunciantes.

§. 455.

Dependentia usus rationis a ratiocinando.

Usus rationis sese exerit ratiocinando. Usus enim rationis sese exerit per actualem intuitum nexus veritatum universalium (§. 452.). Nexus autem veritatum universalium perspicitur per demonstrationem (§. 446.), consequenter per syllogismos (§. 498. *Log.*), seu ratiocinia (332. *Log.*). Usus adeo rationis sese exerit ratiocinando.

Ideo tertia mentis operatio a ratione nomen traxit.

§. 456.

Dependentia a ceteris mentis operationibus.

Usus rationis supponit omnis mentis operationes. Exerit enim sese ratiocinando (§. 455.). Quare cum ratiocinium ex judiciis componatur (§. 50. *Log.*); usus rationis judicium supponit. Et quia notiones duas vel conjungimus, vel separamus, quando judicamus (§. 40. *Log.*); judicium supponit notionem. Enimvero præter notionem judicium atque ratiocinium non datur alia quædam mentis operatio (§. 52. *Log*); usus adeo rationis omnes operationes supponit.

Antequam nimirum usus rationis sese exerere potest, necesse est ut rei notionem nobis formare seu eandem nobis distincte repræsentare valeamus; ut de ea judicare possimus; ut judicia alia sint in promptu, quibus tanquam principiis ratio-

ratiocinandi usi tandem ratiocinemur & ratiocinando inferamus de re sive in singulari, sive in universali percepta conclusionem. Hæc ex theoria tertiæ operationis mentis, a nobis plenissime pertractata (§. 354. & seqq. *Psychol empir.*), intuitiva quadam ratione patent. Et ubi ad exemplum quodvis obvium animum advertimus, idem a posteriori perspicere licet.

§. 457.

Usus rationis supponit notiones universales determinatas & quo plures in promptu sunt, eo amplior est, & prout eas magis familiares quis experitur, eo promptius sese exerit. Usus enim rationis ratiocinando sese exerit (§. 455.). Enimvero in omni ratiocinio aut nomen, aut prædicatum aliquod vel absolutum, vel hypotheticum subjecto cuidam vindicatur (§. 370. *Psychol. empir.*), applicando vel definitiones, vel propositiones tam categoricas, quam hypotheticas (§. 374. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum non minus definitionibus (§. 152. 179. *Log.*), quam propositionibus universalibus notiones universales (§. 520. 521. *Log.*), siquidem ad ratiocinandum aptæ esse debeant (§. 374. *Psychol. empir.*); usus rationis supponit, ut in promptu sint notiones universales determinatæ. *Quod erat primum.* *Quænam usus rationis supponat.*

Quoniam omne ratiocinium, utut simplex, notionem aliquam universalem supponit, veluti definitionem aliquam, vel propositionem applicandam *per demonstrata;* quo plures nobis fuerint definitiones atque propositiones seu notiones perspectæ universales, eo plura ratiocinia formare valemus. Usus adeo rationis ad plures casus sese extendit, seu amplior est. *Quod erat secundum.*

Jam ubi notionem universalem ad ens quodcunque sive singulare, sive universale applicamus, memoria nobis eam suggerere debet (§. 354. 360. 361. &c. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum notiones, quas familiares experimur, sua veluti spo-

ſponte ſtatim ſeſe menti ingerant, quotiescunque de iis cogitandi occaſio offertur; ubi eas familiares experimur, ad ratiocinandum prompti ſumus, atque adeo prompte quoque ſeſe exerit rationis uſus.

Idem etiam patet a poſteriori. Ponamus aliquem animo ſuo comprehenſam tenere ampliſſimam Jurisprudentiæ naturalis theoriam, ut non facile occurrat caſus, qui per eam non deciſus detur. Ponamus porro omnem iſtam theoriam eſſe ipſi adeo familiarem, ut vix ei offeratur caſus, quin jam ejus deciſio ipſi occurrat. Ecquis non videt, eum principiis iſtis ad decidendos caſus prompte uti, ut adeo rationalem ſe probet in ſingulis iſtis caſibus, nec longa deliberatione opus demum ſit? Et eodem modo ſeſe rem habere liquet, ubi de rebus quibuscunque aliis judicium diſcurſivum formari debet. Unde tanto magis elucet neceſſitas plurium notionum univerſalium, quod eædem varient pro varietate rerum dijudicandarum.

Apparet hinc neceſſitas diſciplinarum probe excultarum, ſi quidem nos rationales probare velimus. Quando enim judicia discurſiva ex erroneis ac præjudicatis opinionibus legitima licet ratiocinandi forma deducimus; rationales quidem nobis videmur, ſed re vera non ſumus. Abutimur enim ratiocinandi facultate: hic vero abuſus uſus rationis dici nequit (§. 452.). Sane quemadmodum errores non ſunt rationi conformes (§. 485. *Pſych. emp.*); ita nec inde derivata judicia discurſiva, ſive ſingularia fuerint, ſive univerſalia, rationi tribui poſſunt. Uſus equidem rationis absque actu ratiocinationis nullus eſt; non tamen omnis actus ratiocinationis ad uſum rationis pertinet: alias ratio & facultas ratiocinandi unum idemque foret, quas tamen a ſe invicem differre conſtat (§. 366. 483. *Pſychol. empir.*): ſit ita, quod nonnulli rationem cum facultate ratiocinandi ſubinde confundant, qui vagis potius, quam determinatis notionibus ſunt adſueti.

Uſus rationis cur non connaſcatur.

§. 458.

Uſus rationis homini non connaſcitur; ſed demum acquiritur

ritur. Usus enim rationis ſupponit notiones univerſales determinatas (§. 457.). Quamobrem cum notiones univerſales non habeamus, niſi quas aut a rebus ſenſu perceptis abſtraximus, vel etiam ab iis, quorum nobis tanquam ad nos pertinentium in nobismetipſis conſcii ſumus, aut in talia reſolvere valemus, quæ in individuis percipimus (§. 429.); immo ſi definitiones ac propoſitiones ab aliis repertas intelligere voluerimus, aut res ipſas, ad quas pertinent, aliquando ſenſu nos percepiſſe, aut ea, quæ per vocabula indigitantur, ſigillatim in ſubjectis aliis ſenſu percepiſſe opus ſit (§. 430.); nos notiones univerſales demum acquirere debere, non per eſſentiam ac naturam actu habere patet. Liquet igitur etiam, nos per eſſentiam & naturam animæ non habere uſum rationis; ſed eum demum acquirere debere.

Nimirum quatenus rationis ſumus compotes poſſibile eſt, ut ad uſum rationis perveniamus (§. 483. 29. *Pſychol. empir.*): ubi vero uſus compotes fieri velimus, eum demum acquirere tenemur.

§. 459.

Cur infantes uſu rationis deſtituantur.

Quoniam *infantes* non habent, niſi quod ipſis connaſcitur, ſeu per eſſentiam atque naturam ineſt, quod per ſe patet; *uſu* quoque *rationis deſtituuntur, eumque demum acquirere debent* (§. 458.).

Hinc reddi poteſt ratio, cur infantes videantur fœtibus brutorum ſtupidiores. Brutis enim pauciſſimæ ſunt actiones, ad victum quærendum, ſe tuendum & generandum neceſſariæ, ad quas per mechanismum corporis determinantur, nec univerſali opus habent cognitione. At hominis actiones multifariæ ſunt, quarum determinatio in utramlibet contradictionis partem in ipſius poteſtate eſt, quas vero ſecundum rationem determinare debet. Unde homo hærere debet circa determinationem iſtarum actionum, quamdiu nullas ſibi acquiſivit notiones univerſales, vi quarum eædem determinantur.

§. 460.

§. 460.

Cur etiam adulti.

Qui rationis usum acquirere negligit, nec ejus compos fieri potest. Neque enim per naturam ac essentiam animæ inest; sed acquiri demum debet (§. 458.). Quamobrem qui in iis acquiescit, quæ per naturam insunt; nec eidem acquirendo operam debitam impendit, notionibus scilicet universalibus neglectis (§. 457.); is quoque ejus compos fieri nequit.

Hinc patet cur inter bruta educati rationis usu destituantur, teste exemplo hominis inter ursos educati, ad quod sæpius jam provocavimus.

§. 461.

Dependentia usus rationis ab usu sermonis.

Usu sermonis facilitatur atque amplificatur usus rationis: absque sermonis usu rationis usus vix conceditur. Usus enim rationis sese exerit ratiocinando (§. 455.), omnesque mentis operationes supponit (§. 456.). Quamobrem cum in cognitione symbolica ratiocinia sint magis distincta, quam in intuitiva (§. 369. *Psychol. empir.*), nec minus distincta magis sint judicia, si vocabulis efferantur, quam si absque eorum ope fiant (§. 351. *Psychol. empir.*), immo in cognitione symbolica & acumen, & profunditas intellectus facilitetur atque extendatur (§. 342. *Psychol. empir.*); usus quoque rationis vocabulorum usu facilitari debet. *Quod erat primum.*

Jam porro notiones abstractæ seu universales, quæ ab inferioribus abstrahuntur, si quæ ab alio abstrahimus, peculiaribus nominibus insigniuntur, non modo magis claræ ac distinctæ fiunt (§. 284. *Psych. empir.*); verum etiam memoriæ facilius mandantur & diutius retinentur (§. 285. *Psychol. empir.*), ut adeo ad notiones magis abstractas pateat progressus eædemque majori numero comparari & in usum futurum servari possint. Idem cum dicendum sit de judiciis determinatis, quibus singulis sua respondet notio (§. 520. *Log.*); ea quoque majori numero

mero memoriæ mandari possunt, ut ad futurum usum in promptu sint. Enimvero quo quis plures notiones determinatas habet, quoque magis familiares eas experitur, eo amplior & promptior est usus rationis (§. 457.). Sermonis itaque usu rationis usus amplificatur. *Quod erat secundum.*

Quoniam denique in cognitione intuitiva notiones universales a singularibus non aliter abstrahi possunt, nisi quatenus successive dirigitur attentio ad ea, quæ in ideis duorum vel plurium individuorum nobis simul occurrentibus eadem sunt (§. 326. *Psychol. empir.*), notiones generum atque specierum completæ atque determinatæ, quales definitionibus respondent (§. 152. *Log.*) & ad ratiocinandum solæ aptæ sunt (§. 374. *Psychol. empir.*), tanta difficultate acquiruntur, ut vix credibile sit, hominem sermonis usu destitutum, nec ipso vocabulorum usu ad attentionem successive in individuorum communia dirigendam excitatum, quicquam in studio notiones istiusmodi universales sibi comparandi proficere posse. Immo cum definitiones rebus sensui, vel imaginationi obviis (immo in cognitione symbolica intellectui quoque objectis) ad sua genera suasque species distincte reducendas inserviant (§. 179. *Log.*), applicatione illarum ad has per ratiocinium facta (§. 356. *Psychol. empir.*); tanta profecto hic sese offert difficultas, ut jure dubites, utrum ullus unquam mortalium sermonis usus expers generum ac specierum notiones determinatas sibi comparaverit, quibus distincte agnitis determinationibus intrinsecis communibus ad suum genus, vel speciem suam res obvias reduxit. Similiter cum in cognitione intuitiva judicium absolvatur affirmativum, si ea, quæ tanquam a re diversa spectamus, porro tanquam eidem inexistentia, vel ad eam quocunque modo pertinentia consideremus (§. 343. *Psychol. emp.*), in judiciis autem determinatis, qualia ad ratiocinandum requiruntur (§. 360. 361. *Psychol. empir.*). idea subjecti continere

debeat omnes determinationes, quibus prædicatum determinatur, & in eas simul attentio dirigenda (§. 348. *Psychol. empir.*); non modo eadem difficultas recurrit, quæ de notionibus abstractis in cognitione intuitiva absolvendis modo proposita fuit, verum etiam inde augetur, quod prædicato respondens notio sæpe eandem difficultatem experiatur, semper vero molestiam creent determinationes, quæ eam ingrediuntur, tanquam a re diversæ, mox tamen iterum tanquam eidem inexistentes spectandæ: ut adeo denuo dubites, utrum ullus unquam mortalium sermonis usus expers judicium aliquod universale determinatum formaverit, nec ne. Quoniam itaque in omni ratiocinio aut genus seu species, aut prædicatum aliquod vel absolutum, vel hypotheticum subjecto cuidam vindicatur (§. 370. *Psychol. empir.*); quam sit difficile ratiocinium absque sermonis usu, satis superque apparet, ita ut non immerito dubites, an ullus unquam mortalium absque sermonis usu distincte fuerit ratiocinatus. Quamobrem cum usus rationis sese ratiocinando exerat (§. 455.); vix credibile est, absque sermonis usu cuiquam concedi usum rationis.

Idem quoque confirmatur a posteriori. Facit huc exemplum juvenis inter ursos educati, ad quod sæpius jam provocavimus. Describit idem *Bernhardus Connor* in Evangelio Medici art. 13. p. m. 133. & seqq. & hic a nobis commemorari meretur, tum ut supra dictis plenior constet fides, tum ut præsens propositio clarius illustretur. Anno 1694. in nemoribus ad Lithuaniæ & Russiæ confiniis sitis inter gregem ursorum captus est juvenis decem circiter annos natus, adspectu horridus, pilis hirsutus, omnis loquelæ expers, immo ne vocis quidem humanæ compos, nec ullum rationis indicium præbens, pedibus ac manibus instar ursorum incedens, vultum tamen humanum externaque nudi corporis figura hominem referens. Baptizatus & in commercio cum hominibus degens levatis con-

contra murum manibus tandem ſtare pedibus didicit, & dapibus humanis aſſuefactus poſt longum tempus feram naturam exuit ac verba quædam rauca & inhumana voce proferre cœpit. Cum jam de ſtatu ſylveſtris vitæ interrogaretur, ejus non magis recordabatur, quam nos eorum, quæ acta ſunt nobis in cunis vagientibus. Refert ſimile exemplum idem *Connor*, fide *Joannis Petri van den Brande*, in aula Britannica Legati Batavi, qui hominem ſylveſtrem inter urſos captum A. 1669. ipſemet Varſaviæ vidit. Neque enim infrequens eſt, ut in Lithuania infantes ante fores, vel prope ſepem, vel in agro ab incautis parentibus relicti ab urſo famelico corripiantur & in fruſtula diſcerpti devorentur. Quodſi vero contingat, urſam eſſe lactantem, infans captus ad urſile defertur & una cum urſulis educatur. Quamdiu adeo inter urſos degebat homo, nullus loquelæ uſus ei fuit, etſi vocis organa non deſtituerentur naturali illa diſpoſitione, quæ ad loquelam requiritur: ea enim deficiente fieri non potuiſſet, ut poſtea inter homines loquelam didiciſſet. Quamdiu deerat loquela ſeu ſermonis uſus, nec ignotæ eidem actiones a ratione pendentes imitationi eſſe poterant; nullis quoque operationibus intellectus locus erat, nullum rationis indicium ſeſe præbebat. Quod vero in aliis, loquelæ expertibus, qui inter homines commorantur, cœca imitatione actionum in aliis a ratione pendentium imponi nobis poſſit, quaſi rationis indicia præberentur, alio quodam non minus memorabili exemplo comprobatur, quod in Hiſtoria Academiæ Regiæ Scientiarum Pariſinæ Anno 1703. commemoratur. Etenim juvenis quidam a nativitate ſurdus & mutus a parentibus religioni Pontificiæ addictis edoctus fuerat ea omnia, quæ in externo cultu divino obſervanda, veluti ut ſigno crucis notaret frontem, os & pectus, ut aquam benedictam ſeu luſtralem faciei adſpergeret, ut in genua procideret & geſtus precantis imitaretur. Cum caſu for-

tuito auditus compos factus fuisset, sono campanarum in aures prope adstantis illapso, & quatuor circiter mensibus elapsis verba imperfecta fundere didicisset; non solum nullam de Deo, anima & moralitate actionum ideam habere deprehendebatur a Theologis solerter examinatus; sed & eum nunquam animum advertisse ad ea, quæ alios imitatus didicerat, multo minus super iisdem reflexisse palam erat: contentus quippe simplici sensibilium ipsi oblatorum perceptione. Videmus itaque hominem sermonis usu minime pollentem imitatum quidem fuisse ea, quæ vidit in aliis; sed absque omni attentione ac reflexione, & absque omni prorsus rationis usu, quippe quem absque attentione ac reflexione dari minime posse negandum non est, cum attentione ac reflexione opus sit ad consequendas notiones universales, sine quibus nullus est rationis usus (§. 457.). Ceterum patet, non modo hominem inter ursos educatum nullam edidisse mentis operationem, quamdiu sermonis expers fuit; sed & alterum inter homines educatum & eorum actiones imitatum ab omni propemodum mentis operatione abstinuisse, quamdiu in eodem statu fuit. Unde satis conficitur, quanta sit necessitas verborum vel aliorum signorum æquipollentium ad edendas mentis operationes. Unusquisque etiam in seipso experietur, quam sit difficile mentis elicere operationes absque vocabulorum usu, siquidem vim sibi ipsi inferre voluerit ad abstinendum a vocabulis, dum notionem universalem formare, dum judicare, dum ratiocinari intendit, veluti dum de negotio aliquo deliberat. Et ipsimet experti sumus, quam molestum nobis acciderit, ubi operationes mentis absque vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium usu absolvendas distincte percipere conati fuimus. Quod vero signorum ope præstari possint, quæ absque iisdem fieri impossibile est, nemo ignorat qui in Algebra versatus præclarum illorum in operationibus mentis usum expertus. Exemplo quo-

quoque esse potest *Arenarius Archimedis*, in quo luculenter docet, quantus sit ad distincte percipienda convenientium terminorum usus, quæ alias facultates inferiores confundunt. Signa vero istiusmodi sunt vocabula, quibus ad genera & species rerum, seu entia universalia denominanda & ad prædicata iisdem convenientia determinate enuncianda utimur.

Facultates superiores quasi sepultæ sunt, ut ne vestigium quidem ipsarum appareat, quamdiu nisi per commercium cum hominibus aliis excitentur. Quamobrem cum absque sermonis usu commercium istud propemodum nullum sit; absque eo facultates superiores ad agendum ne excitantur quidem, nedum exercentur, quantum ad rationis usum sufficit. Qui ex anterioribus percepit, quid proprie sint facultates mentis, is non mirabitur, homini sibi unice relicto & ab omni commercio hominum sejunctam parum prodesse animam rationalem, ita ut absque eadem vitam, quam degit, agere posset, etiamsi facultatibus inferioribus tantummodo gauderet. Immo ubi inter homines degit, magis ipsi prodessent facultates solæ inferiores, quam inter animantia bruta commoranti prodesse possunt superiores: etenim in priori casu multa non infeliciter imitatur, quæ sine ratione assecuti non fuerant alii, in posteriori autem auxilio facultatum superiorum per se nihil assequitur. Unde patet non naturam, sed hominem hominem efficere rationalem, siquidem eum demum rationalis titulo dignari volueris, qui ratione utitur, quemadmodum communis fert usus loquendi, etsi inconstantiam loquendi rejicientes, ab ea discesserimus (§. 451.). Citra tamen inconstantiam loquendi dici potest, hominem efficere, ut homo utatur ratione & ut eam rationalem esse appareat.

§. 462.

Usus rationis in corpore sese exerit per ideas materiales vocabulorum. Exerit enim sese ratiocinando (§. 455.). Enimvero omnia nostra ratiocinia per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari solent (§. 415.). Ergo usus quoque ratio- *Quid usui rationis in corpore respondeat.*

rationis in corpore sese exerit per ideas materiales vocabulorum.

Idem etiam sic ostenditur. Usus rationis supponit omnes operationes mentis (§. 456.), & notiones universales determinatas (§. 457.). Enimvero non modo omnes operationes mentis (§. 416.), verum etiam notiones universales, generum scilicet ac specierum (§. 395.), quantumlibet abstractæ (§. 396.), immo ipsarum rerum immaterialium (§. 397.), per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur. Nihil adeo ad usum rationis requiritur, quod non per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentari possit. Omnis adeo usus rationis per easdem in cerebro sese exerit.

Seduxit hoc Materialistas, ut sibi persuaderent, actus rationales non repugnare mechanismo corporis, cum ea, quæ sunt animæ, ab iis, quæ ad corpus spectant, non satis discernerent. Ceterum apparet, ex eo quidem, quod anima sit rationalis, recte concludi ejus immaterialitatem, non tamen unica, quemadmodum vulgo fieri solet, illatione; verum longo admodum ratiociniorum syrmate opus esse, ut tandem a ratione ad immaterialitatem pervenias. Nimirum redeundum est ad impossibilitatem apperceptionis in materia: unde nos in superioribus eandem deduximus (§. 44.).

§. 463.

Usus rationis a memoria dependentia.

Ad usum rationis memoria requiritur. Usus enim rationis ratiocinando sese exerit (§. 455.). Quamobrem cum in ratiociniis dato judicio uno memoria nobis suppeditare debeat judicium quoddam præteritum, quod ita sese habere, prout se nobis offert, probe nobis conscii sumus, aut esse saltem videmur (§. 354. & seqq. *Psychol. empir.*); ad usum rationis memoria requiritur.

Immo cum usus rationis notiones universales determinatas supponat, & quo quis plures habet, quoque magis familiares

liares eas experitur, eo amplior & promptior fit rationis usus (§. 457.); notiones autem istæ memoria tenendæ sint, ac memoria polleat opus est, qui multas eadem tenere debet; memoria bona usum rationis amplificat.

§. 464.

Usus rationis quomodo imminuatur & amittatur.

Si memoria læditur, usus rationis imminuitur, immo prorsus amittitur. Usus enim rationis sese exerit ratiocinando (§. 455.). Quamobrem cum læsa memoria anima ad ratiocinandum inepta reddatur (§. 420.); eadem læsa usus rationis non amplius sese exerere potest, quemadmodum ante. Aut igitur imminuitur, aut prorsus amittitur, pro diverso scilicet læsionis memoriæ gradu.

Ceterum repetenda hic sunt, quæ de ineptitudine ad ratiocinandum ex læsione memoriæ supra annotavimus (*not.* §. 420.). Non confundenda sunt, quæ ab oblivione proficiscuntur, cum iis, quæ læsioni memoriæ tribuenda. Illa enim impotentia particularis; hæc universalis aut propemodum universalis est. Nimirum qui obliviscitur notionum universalium ad usum rationis in casu quodam particulari requisitarum; is se rationalem probare nequit in casu isto particulari, etsi promptus sit rationis usus in aliis. Læsa autem memoria rationalem sese probare nequit in ullo casu, aut saltem in maxime vulgaribus, aut nonnisi longiori temporis spatio, quam fieri solet, ubi quis memoriæ defectu nullo laborat.

§. 465.

Cur usus rationis a causis materialibus & senectute imminuatur & tollatur.

Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298.), veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute (§. 299.); læsa autem memoria, usus rationis imminuitur, vel prorsus amittitur (§. 464.); *a causis materialibus, veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute usus rationis imminui, immo prorsus tolli potest.*

Sane ob decrescentem usum rationis senes iterum pueros fieri dicimus: etenim & pueris deest vel minimum imbecil-

lis

lis est rationis usus. Decrescente vero usu rationis, ad negotia tractanda non magis apti sunt senes, quam pueri.

§. 466.

Usus rationis ex læsione cerebri sublatus.

Similiter quia memoria læditur, si cerebrum læditur (§. 422.), læsa autem memoria usus rationis imminuitur, immo prorsus tollitur (§. 464.); *læso cerebro usus rationis imminui, immo prorsus tolli potest.*

Enimvero cum nondum exploratum sit, qualis læsio cerebri ad læsionem memoriæ requiratur (*not.* §. 422.), adeoque & ignoretur, qua cerebri læsione usus rationis imminuatur, vel prorsus tollatur; ideo distincte exponi nequit, quatenus defectus usus rationis a læsione cerebri data dependeat, & quando is prorsus tolli debeat. Possibilitatem vero ejus, quod asseritur, confirmant exempla inter observationes Medicorum reperiunda, veluti quando ex vulneribus vel contusionibus capitis, item ex percussionibus pugno factis in pueritia & adolescentia a parentibus ac pædagogis imprudentibus, imbecillior evasit usus rationis.

§. 467.

Theoriæ definitio.

Per *Theoriam* hic intelligimus veritatum universalium complexum.

Ita theoriam digestionis ciborum in ventriculo habet, cui veritates universales de eadem sunt perspectæ. Similiter theoriam triangulorum habet, cui veritates universales de triangulis sunt cognitæ. Theoriam negotii alicujus habet, cui veritates universales de isto negotio perspectæ sunt. Unde apparet, quandonam theoria sit completa aut perfecta; quando incompleta aut imperfecta. *Completa* nimirum complectitur veritates universales ad statuendum de aliqua re in quolibet casu sufficientes: *incompleta* vero comprehendit quasdam saltem, sed quæ ad statuendum de re aliqua non sufficiunt in omni casu. Enimvero cum terminis istis jam usi fuerimus in simili casu, quando de notionibus agebatur (§. 92. *Log.*); non opus est ut in iis explicandis multi simus.

§. 468.

§. 468.

Si cui deficit rei cujusdam theoria; quoad eam usu rationis destituitur. Etenim si cui theoria rei cujusdam deficit, is veritatibus universalibus ad eam spectantibus destituitur (§. 467.). Quamobrem cum usus rationis notiones universales determinatas praesupponat (§. 457.); usus quoque rationis circa eam rem sese exerere nequit. *In quibusnam ratione destituamur.*

Ita si cui deest theoria triangulorum, illi quoque deest usus rationis, quando de triangulis judicandum, quid iisdem conveniat. Similiter si cui deest theoria juris naturalis, illi quoque nullus est rationis usus, quando de justitia negotii cujusdam seu de eo, quod justum est in aliquo negotio, quaestio incidit.

§. 469.

Quamobrem cum fieri possit, ut quis theoriam objecti cujusdam habeat, nullam tamen habeat objectorum aliorum; *is usu rationis pollere potest in aliquo veritatum genere, etsi eodem destituatur in alio.* *Cur in quibusdam concessus usus rationis denegetur in aliis.*

Hinc patet ratio, cur quis in Mathesi abstracta adeo excellere possit, ut magno suo merito Mathematicus summus appelletur, & ob rationis usum eximium admirationi sit ipsis intelligentibus; in Metaphysicis vero, veluti in Theologia naturali, quae ejus pars est, tam jejune loquatur, ut exiguus ipsi rationis usus concessus videatur. Plurimum adeo falluntur, qui sibi persuadent, eum se eodem modo rationis usu pollentem probaturum in omnibus, quo in uno quodam veritatum genere se probat. Et ne quis hoc praejudicio captus de suis facultatibus plus speret, quam in iis est, atque viribus suis imparia ausus famae suae maculam inurat, cum non omnium sit ex veritate statuere; ideo praesens corollarium cum propositione praecedente probe perpendere debet. Theoriae psychologicae acceptum ferendum, ne viribus propriis nimis confidamus, nec nimiam virorum ceteroquin clarorum confidentiam in pejorem partem interpretemur.

§. 470.

Cur nemo in omnibus usu rationis polleat.

Nemo hominum in omnibus usu rationis pollere potest. Si enim qua in re usu rationis pollere debet, necesse est, ut ipsi in promtu sint notiones universales ad eam spectantes eædemque determinatæ (§.457.). Enimvero notionum universalium pro multitudine rerum tantus est numerus, ut nemo eas omnes familiares experiri possit, quemadmodum nemo negabit, qui animum ad istam multitudinem advertit. Quamobrem fieri quoque nequit, ut quis in omnibus usu rationis polleat.

Non urgeo imperfectionem disciplinarum, quam hodienum accusare tenentur sagaciores, cum in iis notiones determinatæ sint rarissimæ. Nos id unice agimus, ut eas introducere conemur: sed non est unius hominis, neque unius seculi tanto mederi defectui. Nemo novit, quantus sit defectus theoriarum in iis, ubi theoriæ completæ maximo forent usui. Sed cum his malis successu temporis medela afferri possit, modo alii eadem via pergant, qua nos incedimus & quam ipsis monstramus; ideo talem afferre lubet rationem, quæ semper firma erit, ad quamcunque demum perfectionem theorias evehi continget. Sane ubi theoriæ magis evadent perfectæ, numerus notionum universalium, sine quibus rationis usus nullus est, manifestior evadet. Ecquis non novit, quantus sit veritatum geometricarum numerus, ut, qui eas familiares experiri velint, omnem in numeris & figuris ætatem consumere teneantur, ac ne sic quidem perspectas habent omnes? Dubium vero non est campum veritatum universalium in aliis disciplinis non minus arctis limitibus contineri.

§. 471.

Ratio summa quænam.

Ratione summa præditum est ens, quod omnium veritatum universalium nexum perspicit. Quoniam enim ratio ei major est, qui plurium veritatum universalium nexum perspicit, quam illi, qui pauciorum nexum perspicit (§. 488. *Psych. empir.*); major concipi non potest, quam quæ in perspici-

ſpicientia nexus omnium veritatum univerſalium conſiſtit. Quoniam vero ſumma eſt ratio, qua major concipi nequit; ratione utique ſumma præditum eſt ens, quod omnium veritatum univerſalium nexum perſpicit.

Utemur hoc principio in Theologia naturali Deo rationem ſummam vindicaturi.

§. 472.

Anima humana ratione ſumma prædita eſſe nequit. Impoſſibile eſſe ut omnium veritatum univerſalium nexum perſpiciat homo, jam antea ſumſimus (§.470.), nec erit, qui refragetur, niſi in ruborem dari velit. Quamobrem cum ratione ſumma præditum non ſit ens, quod omnium veritatum univerſalium nexum minime perſpicit (§. 471.); anima quoque humana ratione ſumma prædita eſſe nequit. *Cur homini non conveniat.*

Idem etiam ſic oſtenditur. Nemo hominum in omnibus uſu rationis pollere poteſt (§. 470.), neque adeo omnium veritatum univerſalium nexum perſpicere valet (§.452.). Ratione igitur ſumma præditus eſſe nequit (§. 471.).

Recolenda hic ſunt, quæ de denegato uſu rationis univerſali paulo ante (*not.* §. 470.) annotavimus.

§. 473.

Ingenium vim repræſentativam univerſi, qualis in anima datur, non excedit. Conſiſtit enim ingenium in facilitate obſervandi rerum ſimilitudines (§. 476. *Pſychol. empir.*), conſequenter ea, quæ in rebus pluribus diverſis eadem ſunt (§. 195. *Ontol.*). Quamobrem cum ea, quæ in rebus diverſis eadem ſunt, obſerventur, ſi in rebus ſimul perceptis attentionem defigas & ſuper iisdem reflectas (§.237. 257. *Pſychol. empir.*); ipſo autem uſu contrahatur facilitas utendi attentione ac reflexione (§. 248. 255. 263. *Pſychol. empir.*); ingenium non ſupponit niſi facilitatem attentionis ac reflexionis. Quamobrem cum *Ingenium num excedat vim repræſentativam univerſi.*

ratio attentionis & reflexionis ex vi repræsentiva, qualis in anima datur, reddi possit (357. & seqq.); ingenium minime excedit vim repræsentativam universi, qualis in anima datur.

Idem etiam sic ostenditur. Notiones universales generum & specierum vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt (§. 392). Quoniam itaque species in similitudine individuorum (§. 233. *Ont.*), genera in similitudine specierum & genera superiora in similitudine inferiorum consistunt (§. 234. *Ontol.*): notiones universales non acquiruntur, nisi quatenus similitudinem rerum, quas percipimus, observamus. Observatio adeo similitudinis rerum vim repræsentativam universi non excedit. Et quamvis genera & species per essentialia determinentur (§. 247. *Ontol.*), adeoque nonnisi similitudo, quæ observatur, ad essentialia spectet, consequenter particularis tantum videatur; cum tamen per solam reflexionem & abstractionem notiones universales completæ ac determinatæ non efficiantur (§. 401.), præter identitatem essentialium determinationum, quibus similitudo generibus ac speciebus conveniens continetur, observantur simul alia, quæ in rebus eadem sunt (§. 320. *Log.*), accuratiori indagine postea ab essentialibus, quibus permixta sunt, discernenda. Patet itaque ex acquisitione notionum universalium colligi facultatem observandi similitudines rerum in genere, consequenter observationem similitudinis in genere non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Jam vero facilitas observandi rerum similitudines ingenium est (§. 476. *Psychol. empir.*). Ingenium itaque vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit.

§. 474.

Dependentia ingenii. *Ingenium a cerebro pendet.* Ingeniosis enim imaginatio vivax (§. 479. *Psychol. empir.*). Quoniam itaque imaginati[illegible]

immateriali, quæ in anima datur, materialis quoque imaginandi facultas in corpore respondet (§. 227.), ob continuam scilicet phantasmatum atque idearum materialium coëxistentiam (§. 206.), & imaginationis hujus materialis sedes in cerebro existit (§. 228.); imaginatio vivax rationem sufficientem in cerebro habet (§. 56. *Ontol.*), quatenus scilicet ex iis, quæ in cerebro sunt, intelligitur, cur imaginatio vivax sit, adeoque a cerebro pendeat (§. 851. *Ontol.*). Pendet igitur quoque ab eodem ingenium. Porro qui ingenio pollet, idem & memoria pollet (§. 480. *Psych. emp.*). Quamobrem cum bonitatis memoriæ ratio in fibrillis nerveis, ex quibus cerebrum constat, contineatur (§. 306. *Psychol. rat.* & §. 56. *Ontol.*). bonitas memoriæ a cerebro dependet (§. 851. *Ontol.*); Atque adeo denuo patet a cerebro quoque dependere ingenium. *a constitutione cerebri*

Quodsi dubites, num ex cerebri statu possit reddi ratio, cur imaginatio vivax sit; idem facile ostenditur. Vivax enim imaginatio est, si phantasmata producta multum claritatis habent (§. 478 *Psych. emp*). Enimvero claritas ideæ sensualis pendet a celeritate motus, in quo idea materialis eidem respondens consistit (§. 126.), consequenter & claritatis phantasmatum ratio, quæ sunt ideæ sensuales reproductæ (§. 104. *Psychol. empir.*), aut ex iis derivatæ (§. 140. 143. *Psychol. empir.*), est celeritas motus, in quo phantasmatis respondentes ideæ materiales consistunt (§. 206.). Ex statu itaque cerebri ratio reddi potest imaginationis vivacis. Nimirum alia est fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum contextum est, constitutio in iis, qui imaginationem vivacem habent; alia in aliis, quibus minus vivax est. Ideæ enim istæ materiales easdem habent in omnibus hominibus causas, cum sint effectus ab actione sensibilium in organa sensoria pendentes; differentia igitur aliunde esse nequit, quam a diversitate fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat.

§. 475.

Læso igitur *cerebro ingenium lædi potest* (§. 474.). Scilicet *Cur læso cerebro lædi.*

queat ingenium. licet læditur ingenium, ut non amplius tam facile similitudinem rerum observare possis, quam antea poteras (§. 476. *Psych. empir.*), si status cerebri, adeoque fibrillarum nervearum, ex quibus cerebrum constat, qualitates & quantitas mutentur, ut non amplius eædem permaneant, quales fuerant, cum ingenio polleres.

Quoniam istæ qualitates nondum sunt perspectæ, nec mutatio isti distincte exponi potest, consequenter nec explicare possumus, quali læsione cerebri imminuatur aut prorsus destruatur vis ingenii.

§. 476.

Læsio ingenii cur cum læsione memoriæ connexa. *Quæ memoriam lædunt, ingenio quoque noxia sunt.* Qui enim ingenio pollet, idem & memoria pollere debet (§. 480. *Psychol. empir.*). Quodsi ergo contingat, vim memoriæ imminui, vel prorsus destrui; ingenium quoque hoc ipso imminui, vel prorsus destrui debet. Quamobrem quæ memoriam lædunt, ea quoque ingenio noxia sunt.

Poterat idem confirmari a posteriori. Constat enim ingravescente ætate, qua memoriæ vis atque imaginationis vivacitas perit, ingenii quoque vim decrescere solere, ita ut ad ea opera, quæ ingenii sunt, se minus aptos experiantur. Ita senes ad pangenda carmina ingenii venas sibi deficere sentiunt.

§. 477.

Causæ ingenium lædentes. Quoniam memoria a causis materialibus lædi potest (§. 298.), veluti vi morborum acutorum atque capitis, immo ipsa senectute (§. 299.); *ingenii* quoque *vis a causis materialibus imminui vel prorsus destrui potest, immo tale quid effici potest vi morborum acutorum atque ipsa senectute.*

Exempla peti possunt a posteriori, quibus idem confirmatur. Nimirum conquirenda sunt ea, ubi ingeniosis labefactatur memoria a causis materialibus.

§. 478.

Ars inveniendi vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit. Arte inveniendi a priori ex notionibus determinatis seu veritatibus universalibus cognitis eruuntur veritates incognitæ (§. 461. *Psych. empir.*), & quidem per ratiocinia (§. 460. *Psychol. empir.*), operationibus mentis ingenio subinde suppetias ferente (§. 481. *Psych. empir.*). Enimvero notiones universales generum & specierum (§. 392.), cum judiciis intuitivis (§. 402.), ac discursivis (§. 410.), vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedunt: nec eam excedunt ratiocinia (§. 405.), immo nec ingenium (§. 473.). Quoniam itaque eandem non excedunt, quæ ad artem inveniendi necessaria sunt; ars inveniendi a priori eam excedere nequit.

Ars inveniendi num vim repræsentativam animæ excedat.

Ars inveniendi a posteriori veritatem incognitam eruit vel ex observationibus, vel experimentis (§. 457. *Psych. emp.*), adeoque ex factis naturæ (§. 456. *Psych. empir.*), quæ sensu percipimus, vel in mente nostra ad nos spectantia appercipimus (§. 436. *Psych. empir.*). Notiones universales completæ ac determinatæ non per solam reflexionem atque abstractionem constituuntur (§. 401.), adeoque præter primam mentis operationem opus quoque ceteris; id quod intuitiva quadam ratione patet per ea, quæ integro capite de usu Logicæ in veritate a posteriori detegenda tradidimus (§. 669. & seqq. *Log.*). Quamobrem cum nulla mentis operatio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat (§. 413.); nec eam excedere potest ars inveniendi veritatem a posteriori.

Cum ars inveniendi summa intellectus perfectio sit, quam acquirere valet; per hanc propositionem patet, ex vi repræsentativa universi rationem sufficientem reddi posse, cur ad summam perfectionem pertingat intellectus, quam consequi potest.

§. 479.

§. 479.

Quid arti inveniendi in corpore respondeat.

Ars inveniendi in corpore consistit in excitatione idearum materialium in cerebro operationibus animæ convenienter facta. Etenim ars inveniendi a priori ratiocinando colligit ex notionibus determinatis veritates latentes (§. 460. *Psychol. empir.*), suppetias ferente subinde ingenio (§. 481. *Psychol. empir.*). Enimvero notiones specierum vel generum (§. 395.), quantumlibet abstractæ (§. 396.), ipsarum etiam rerum immaterialium (§. 397.), atque omnes operationes mentis per ideas materiales vocabulorum in cerebro repræsentantur (§. 416.), immo ingenium quoque a cerebro pendet (§. 474.). Quamobrem ars inveniendi a priori consistit in excitatione idearum materialium in cerebro operationibus animæ convenienter facta. Et quoniam ars inveniendi a posteriori veritatem eruit sensu duce (§. 436. *Psychol. empir.*), conveniente usu operationum intellectus (§. 669. & seqq. *Log.*), ideis autem sensualibus singulis suæ respondent materiales (§. 113.) & singulæ operationes mentis per ideas materiales in cerebro repræsentantur (§. 416.): ars quoque inveniendi a posteriori in corpore consistit in excitatione idearum materialium operationibus mentis convenienter facta, sensu invitante.

Quia propter difficultatem operationes mentis absque vocabulorum vel aliorum signorum usu absolvendi nemo unquam inventorem egit, vel aget, qui in sola cognitione intuitiva acquiescit; in arte quoque inveniendi non aliam supponimus cognitionem, nisi symbolicam.

FINIS

Sectionis I. Psychologiæ rationalis.

PSYCHOLOGIÆ
RATIONALIS
PARS II.

PSYCHOLOGIÆ RATIONALIS
SECTIO II.
DE
FACULTATE APPETENDI.
CAPUT I.
De Appetitu ſenſitivo & Affectibus.

§. 480.

IN omni perceptione præſente adeſt conatus mutandi perceptionem. Perceptiones in anima continuo mutantur, aliis aliisque ſibi invicem ſuccedentibus, quemadmodum unusquisque in ſeipſo experitur. Enimvero perceptiones noſtræ vi animæ producuntur, qualescunque tandem fuerint (§. 61.). Quamobrem cum vis omnis continuo tendat ad mutationem ſtatus ſubjecti, cui ineſt (§. 725. *Ontol.*); in omni perceptione præſente adeſt conatus mutandi perceptionem. *Conatus mutandi perceptionem.*

Qui notionem virium familiarem experitur, nihil difficultatis ſentiet in propoſitione præſente admittenda. In gratiam itaque eorum, quibus ea nondum familiaris eſt, rem exemplo vis motricis declarari conſultum. Mobile in motu con-

stitutum locum continuo mutat. Mutatio ista est a vi motrice, quæ in conatu locum continuo mutandi consistit. Quamobrem in situ præsente, quem corpus habet ad alia, adest conatus mutandi istum situm: qui si abesset, mutatio nulla sequeretur.

§. 481.

Percepturitio quid sit & ejus existentia.

Conatus mutandi perceptionem præsentem dicitur *Percepturitio.* Quamobrem cum in omni perceptione præsente adsit conatus mutandi perceptionem (§. 480.); *in omni perceptione adest percepturitio.*

Termino percepturitionis usi jam sunt alii, adeoque & nos eodem etsi minus Latino uti nulli dubitamus, cum ipsa etymologia vocabuli ad ipsum plenius intelligendum manuducat vi similitudinis, quæ animæ percepturienti cum stomacho esuriente intercedit.

§. 482.

Percepturitio in sensationibus.

Quoniam sensationes sunt perceptiones (§. 65. *Psychol. empir.*); *in sensatione præsente etiam adesse debet percepturitio, seu conatus eandem mutandi* (§. 481.). Idem etiam ex ipsa essentia atque natura animæ demonstratur. Anima enim habet vim sibi repræsentandi hoc universum (§. 63.), adeoque producendi perceptiones, quæ sensationum nomine veniunt (§. 65. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum vis omnis in conatu continuo mutandi statum subjecti, cui inest, consistat (§. 725. *Ontol.*); animæ quoque conatus producendi perceptiones, quæ sensationum numero sunt, continuus esse debet, consequenter in omni sensatione præsente adest conatus eam mutandi, adeoque percepturitio (§. 481.).

Quæ hactenus de percepturitione dicta sunt, non alio fine in medium afferuntur, quam ut naturam appetitus penitus intelligamus atque perspiciamus, quomodo idem a vi repræsentativa universi proficiscatur. Memini enim, cum in Ratione Prælectionum sect. 2. c. 3. §. 22. primum asseruissem

me

me animam habere pro substantia sibi repræsentante universum pro situ corporis sui organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt; quosdam sibi persuasisse, hoc modo saltem facultatis cognoscendi rationem haberi, quod non viderent, quomodo inde sequatur appetitus. Malevolorum vero cavillationes, quod per hoc negetur animæ convenire appetitum, consequenter libertas voluntatis tollatur, adeoque virtus omnis subvertatur cum religione omni, cum dignæ sint quæ rideantur, non quæ refutentur, insuper habemus: silentio tamen non prætereundæ, ut constet fatorum philosophiæ nostræ prorsus singularium ratio.

§. 483.

Corpus nostrum percipimus, quatenus organis sensoriis qua talibus mutationem inducere valet. Anima enim sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62). Quamobrem cum corpus nostrum sit pars hujus universi & perinde ac alia corpora mutationes organis sensoriis inducere possit; anima quoque ipsum mutationibus istis convenienter repræsentare, adeoque percipere debet (§. 24. *Psychol. empir.*). Percipimus itaque corpus nostrum, quatenus organis suis sensoriis qua talibus mutationem inducere valet. *Quatenus corpus nostrum percipimus.*

A posteriori veritas satis manifesta, quæ simul loquitur corpus nostrum in organa propria sensoria instar aliorum sensibilium agere posse. Sane diversæ corporis partes oculis ita objici possunt, ut radii luminis inde in oculum eodem modo reflectantur, quo ab aliis visibilibus reflectuntur. Eodem modo cum in oculum agant, quo visibilia alia in eundem agunt; eodem quoque modo easdem videmus, quo alia visibilia videmus. Facies vero & quæ in tergo sunt lumen in oculos reflectere nequeunt, nisi speculorum auxilio, adeoque faciem & quæ in tergo sunt nonnisi speculorum auxilio videre valemus. Porro si manibus tangimus corpus proprium, & manus percipit

partem, quæ tangitur, & pars quæ tangitur percipit manum: quoniam tam manus parti contactæ, quam pars contacta manui inducit mutationem istiusmodi, qualem tangibilia manui vel parti corporis nostri cuicunque alteri inducere solent. Similiter si pars corporis percussa sonum quendam edit, vel affrictu partium corporis sonus quidam excitatur, in aurem illapsus eodem modo percipitur, quo sonus quicunque alius percipi solet. Nimirum cum in omni casu fibrillis nervorum sensoriorum motus inprimatur & ad cerebrum usque propagetur, quemadmodum ab aliis sensibilibus fieri solet (§. 111.); ideas quoque materiales corporis nostri habemus, quales aliorum sensibilium habemus (§. 112.), consequenter illis etiam sensuales coëxistere debent, quales his coexistunt (§. 114.).

Ita videmus manus nostras pedesque nostros, pectus quoque atque ventrem absque speculorum ope; at faciem non contuemur, nisi quando speculo obvertitur. A tergo non videmus corpus nostrum, nisi quatenus radii ab eodem in speculum majus illapsi inde reflectuntur in minus & ab hoc demum in oculum. Manu suras tangentes, & manus, & suras tactu percipimus. Sed hæc notiora sunt, quam ut ea hic recenseri sit opus. Expendenda tamen veniunt, ut non modo propositioni præsenti sua constet claritas; verum ut inde quoque lux affundatur aliis, quæ sequuntur.

§. 484.

Cur anima sibi conscia dependentiæ actionis sensibilium a situ corporis.

Anima sibi conscia est, actionem sensibilium in organa nostra sensoria a situ corporis nostri pendere. Anima enim non modo objecta alia sensibilia, dum in organa sua agunt; verum etiam ipsum corpus suum percipit, quatenus mutationem instar aliorum sensibilium organis nostris inducere valet (§. 483.). Organa igitur nostra sensoria seu partes corporis quibus insunt, quando cum sensibili in ea agente una percipimus vel sensu ope, vel quatenus ista imaginamur (§. 104. *Psychol. empir.*), sensibilium actionem in organa nostra sensoria,

ſenſoria a ſitu corporis pendere animadvertimus: cujus dependentiæ ulterius convincimur, quatenus nobis conſcii ſumus, mutato corporis ſitu reſpectu ſenſibilium mutari quoque perceptionem, nec amplius a nobis percipi, quæ antea percipiebantur.

Propoſitionis præſentis veritas a nemine in dubium vocari poteſt: quoniam tamen eadem utemur ad probanda alia, quæ non eadem evidentia nituntur, eandem huc apponere debuimus, reddentes ſimul rationem, cur id fieri debeat, cum noſtrum jam ſit ſcrutari rationes eorum, quæ ſunt.

§. 485.

Dependentia mutationis ſenſationis a mutato corporis ſitu.

Anima ſibi conſcia eſt, ſine mutatione ſitus corporis ad objectum aliquod non mutari ſenſationem. Mutatur autem *ſitus corporis ad ſenſibile vel motu objecti, quod jam percipitur, aut alterius, quod percipi debet; ſive motu corporis aut partium ejus, veluti capitis aut oculorum, ſive utroque pro varietate circumſtantiarum diverſimode variato ſimul.* In omni ſenſatione adeſt conatus mutandi præſentem (§. 482.). Enimvero anima ſibi conſcia eſt, ſine mutatione ſitus actionem ſenſibilium in organa ſenſoria, ſine qua nulla datur ſenſatio (§. 65. *Pſychol. empir.*) a ſitu corporis ſui pendere (§. 484.). Conſcia igitur ſibi eſt, ſine mutatione ſitus corporis ad objectum aliquod non mutari ſenſationem.

Quæ de mutationis ſitus corporis diverſis modis dicuntur, absque probatione admitti poſſunt & ex iis patent, quibus propoſitionis veritas a poſteriori confirmatur. Si nobis refertur eſſe quodam in loco animal peregrinum, quod accedentibus ſpectandum exhibetur; ejus viſu percipiendi gratia nos in iſtum locum conferimus. Mutatur adeo ſitus corporis, quem ad viſibilia præſentia habebat, ut eorum loco videamus viſibile aliud. Situs adeo corporis ad viſibilia mutatur ipſo corporis totius ſitu locali. Idem accidit, ubi ad viſibile aliquod e longin-

ginquo minus clare ac distincte percepti accedimus, ut idem clarius atque distinctius videamus. Ex adverso ubi visibile aliquod e longinquo constitutum non satis clare ac distincte percipimus, aut quæ a latere obliquius posita sunt, non nisi obscurius aut prorsus non videmus; eadem ad nos afferri jubemus, ut in vicinia oculo directe opposita videantur clarius atque distinctius. Situm corporis nostri ad visibile allatum non amplius esse eundem, qui fuerat ante, patet. Mutatur autem objecti visibilis motu locali. Uterque casus obtinet in tactu. Tangi nequit tangibile, ut percipiatur tactu, nisi manu ad idem applicata, aut tangibili ad aliquam corporis nostri partem applicato. Nulla igitur inter organum tactus & tangibile requiritur distantia. Quodsi ad tangibile accedimus, situs corporis ad idem mutatur totius corporis nostri motu; si vero tangibile ad nos affertur, mutatur corporis nostri ad idem situs motu objecti sensibilis, & quando denique manum applicamus ad tangibile, situs corporis nostri ex parte mutatur ad sensibile, motu locali partis corporis nostri. Similiter si caput elevamus, ut picta in laqueari imago oculis directe objiciatur, quæ ante subobscurius videbantur, nunc clarius atque distinctius videntur; situs corporis nostri ad visibile mutatur motu partis cujusdam corporis. Immo si objectum quoddam visibile faciei directe opponitur & vultu immoto oculus in idem directe vertitur; situs corporis ad visibile mutatur solo oculorum motu. Quodsi visibile a tergo oblique positum & longius absit, quam ut idem trunco corporis & vultu in latus alterum detorto clare satis ac distincte percipere possis, atque adeo ipsum visibile propius admoveri cures, donec tam clare ac distincte videre possis, quemadmodum cupis; situs corporis ad visibile mutatur partium corporis & ipsius objecti sensibilis motu simul. Horum diversorum motuum, quibus mutatur situs corporis ad sensibilia, anima sibi conscia est, quod invitante necessitate ad motus

istos

istos adducatur, eorundem vero in casu simili postea recordetur, sæpiusque iteratos tandem familiares experiatur, ut de iis ne quidem cogitans aut vix ac ne vix quidem cogitans eosdem producat. Non igitur opus est, quam ut unusquisque animum suum advertat ad istos motus, quando sensibile quoddam percipit & a sensatione una ad aliam transit, ubi veritatem dictorum in semetipso experiri ac pluribus experimentis confirmare voluerit.

Probe expendendi sunt modi, quibus situs corporis ad objectum sensibile mutari potest, ut idem in aliquod organum agere possit, quo clare ac distincte percipiatur. Hæc enim differentia prodest ad explicandos motus corporis harmonicos appetitionibus atque aversionibus animæ respondentes. Notiones communes familiares experiri tenemur, nisi in arduis concipiendis difficultatem sentire velimus, quam non tollit nisi lux a notionibus istis affusa, non ante affundenda, quam ubi crebra meditatione familiares eas nobis reddiderimus. Elucescet utilitas propositionis præsentis eidemque adjuncti moniti, quando inferius systema *Leibnitianum* explicandi commercium inter animam & corpus ad trutinam expendemus.

§. 486.

Sensationis prævisæ gratia qualis motus corporis intendatur.

Quoniam *anima* sibi conscia est, sine mutatione situs corporis ad aliquod objectum non mutari sensationem (§. 485.); *si sensationem mutare intendit, situm corporis quoque mutare intendere debet, &, ubi sensationem futuram quomodocunque prævidet, eam intendere debet mutationem situs corporis sui, sine quo sensatio ista fieri non potest.* Sane hoc fieri experientia confirmat. Ita facies obtorto collo vertitur in latus dextrum, ubi ea videre volumus, quæ a latere isto posita sunt. Oculos vel immoto, vel reclinato versus tergum capite attollimus, ubi superiora respicere volumus, prouti usus postulaverit. Oculos demittimus ea visuri, quæ ad pedes nostros prostrata sunt.

Ad arborem accedimus, ubi flores vel fructus ejus contemplari cupimus. Ferarum capiendarum gratia in ſylvam excurrimus. Novimus a latere quædam eſſe poſita, quorum videndorum cupido animum incedit. Novimus ſupra nos apparere, quæ videre geſtimus. Novimus arborem alicubi eſſe nobis nondum viſam, vel eminus confuſe a nobis conſpectam, quam diſtincte videre cupimus. Novimus in ſylvis vagari feras, quas ibi capere licet. Atque adeo perceptionem quandam, quam nondum habemus, prævidemus. Enimvero novimus quoque a nobis videri non poſſe, quæ a latere tergum verſus poſita ſunt, niſi faciem illuc vertamus, & hoc obtorto collo fieri poſſe conſtat. Novimus quæ ſupra nos ſunt videri poſſe, ſi oculos vel immoto capite, vel eodem verſus tergum reclinato attollimus, prouti vel minus prope, vel propius vertici noſtro imminet. Novimus, quæ ad pedes noſtros jacent, vel infra nos ſunt, non videri niſi demiſſis oculis. Novimus nos diſtincte ac clare videre non poſſe arborem, niſi propius ad eam accedamus. Novimus denique nos feras, quæ in ſylva vagantur, ſenſu percipere non poſſe, niſi eo nos conferamus. Dum itaque perceptionem præviſam intendimus, eam quoque intendimus mutationem ſitus corporis noſtri, ſine qua ſenſatio fieri nequit.

Modum, quo futura perceptio prævidetur, non determinamus, propterea quod varius eſſe poſſit, hic vero opus non ſit, ut diſtincte agnoſcatur, propterea quod perinde hic ſit, quocunque modo prævideatur. Non unum eſſe præviſionis modum experientia docet. Etenim eſſe quædam a latere verſus tergum poſita, ſono, quem ſenſibile edit, vel aliorum ſermone monemur: vagari in ſylvis feras, vel fando accepimus, vel alias jam ipſimet vidimus: phænomenon quoddam ſingulare prope verticem in cœlo conſpici, accurrentium aſſertione docemur. Exempla hæc ſufficiunt, ut attentio noſtra excitetur ad modum præviſionis, perceptionum futura-

rum

rum in aliis casibus observandum. Immo ex postea dicendis huc spectantia plura intelligentur.

§. 487.

Quoniam quicquid cognoscimus, vel a posteriori cognoscimus, vel a priori (§. 435. *Psych. empir.*); *Quali opus sit mutatione situs corporis nostri, vel partis cujusdam ejus, sensationis futuræ gratia, vel a posteriori, seu sensuum duce* (§. 436. *Psychol. empir.*), *vel a priori, seu vi intellectus* (§. 438. *Psychol. empir.*), *aut operationum ejusdem* (§. 439. *Psychol. empir.*) *cognoscere debemus.* Experientia autem convincimur, *nos id potissimum a posteriori cognoscere, antequam de theoria cogitemus.* *Quomodo nobis innotescat ille motus.*

Theoriam tamen non esse impossibilem, nemo vel Opticæ gnarus ignorat. Constat enim lumen propagari per lineas rectas. Quamobrem cum nihil videatur sine lumine, si radii luminis a visibili in oculum illabi debent, necesse est ut a puncto radiante per pupillam recta in oculum duci possit. Ab hoc principio pendet omnis situs corporis respectu visibilis, quod contueri volueris. In Opticis demonstratur, cur remota videantur minora & obscuriora, atque hinc conficitur, quæ ad distantiam nimiam obscurius ac confuse videntur, ea vel oculo propius esse admovenda, vel oculum iisdem propius admoveri debere, prout vel necessitas postulaverit, vel occasio tulerit. Ab hoc principio pendent motus locales, vel corporis, vel visibilis, quod clare ac distincte, quantum datur, videri volueris. Constat lumen a speculis eo ordine reflecti, quo a visibili, ut beneficio radiorum reflexorum conspiciatur, quod alias ob situm corporis videri nequit. Atque hinc deducuntur situs corporis nostri & objectorum visibilium respectu speculi, ut videre possimus quæ alias absque speculorum auxilio videre non poteramus. Exemplo esse potest, si ægrotus in lecto decumbens videre velit, quinam in conclave intret, cum januam videre non possit. Plura non addimus: sufficit ex his constare, quod theoria non modo pos-

sibilis; sed ea etiam doceat, quæ sola experientia communis docere non poterat.

§. 488.

Perceptionis prævisio quid sit.

Perceptionem prævidere dicimur, quatenus nobis conscii sumus nos eam habere posse.

Ita si quis nobis narrat, monstrum quoddam spectandum alicubi exhiberi; nobis conscii sumus, nos monstrum istud videre, adeoque perceptionem ejus habere posse: perceptionem itaque monstri istius prævidemus. Si quis vinum vitro infusum contuetur & in memoriam ipsi venit sapor olim hausti; perceptionem saporis vini haustu se habere posse sibi conscius est, adeoque eam prævidet. Si noverimus amicum, qui per aliquot tempus absens fuerit, jam factum fuisse reducem; nobis conscii sumus, nos eum adire & colloquia cum ipso miscere posse. Hanc adeo perceptionem amici & sermonis cum eo miscendi prævidemus. Ceterum insuper jam habemus, utrum vera sit prævisio, an fallat: fieri enim potest, ut videamur nobis perceptionem aliquam habere posse, quam tamen habere non possumus; in præsente tamen negotio perinde est ac si verum esset, nos eam habere posse.

§. 489.

Directio & aversio perceptiturionis quam habeat rationem.

Si perceptioni prævisæ idea voluptatis jungitur; perceptituritio in eam dirigitur, si jungitur idea tædii vel molestiæ, ab eadem avertitur. Quoniam enim perceptituritio est conatus producendi perceptionem aliquam (§. 481.); in perceptionem prævisam dirigitur, quando conatus mutandi perceptionem ad eam producendam tendit; ast ab eadem avertitur, quando impedire conamur, ne perceptio ista producatur. Jam necesse est detur aliqua ratio, cur perceptionem aliquam prævisam vel producere, vel ne producatur impedire conemur, vel neutrum horum faciamus, quod parum interesse nobis videatur, an producatur, an non producatur (§. 70. *Ontol.*). Jam si res in se spectatur, quæcunque tandem sit, ea

ea nos minime tangit, adeoque tamdiu nobis perinde est, sive perceptio ejus producatur, sive non producatur, consequenter percepturitio nec in prævisam dirigitur, nec ab eadem avertitur. Necesse igitur est, ut si alterutrum fieri debeat, eadem ad nos referantur & pro diverso ejusdem ad nos respectu vel dirigatur in ejus perceptionem percepturitio, vel ab eadem avertatur. Jam si res ad nos referuntur, aut voluptatem nobis parere, aut molestiam creare possunt; idque mediate vel immediate: aliter enim animam afficere nequeunt. Facile itaque intelligitur, cum alterutra ratio directionis, altera ratio aversionis percepturitionis esse debeat, voluptatem esse rationem directionis, molestiam vero aversionis, seu nos conari producere aliquam perceptionem, quod ex ea voluptas nobis nascatur; conari autem impedire, quo minus producatur, quod in nobis tædium pariat. Quamobrem percepturitio dirigitur in ideam prævisam, quando eidem jungitur idea voluptatis sive immediatæ, sive mediatæ; ast ab idea prævisa avertitur, quando eidem jungitur idea molestiæ itidem sive immediatæ, sive mediatæ.

Patet veritas propositionis quoque a posteriori. Etenim si vinum vitro infusum contuemur & memoriam nostram subit voluptas ex sapore ac odore ipsius percepta; saporem ac odorem vini percepturi bibimus. Est hic nobis perceptio prævisa, saporis nempe ac odoris vini (§. 488.). Et dum ideo bibimus, ut saporem istum atque odorem percipiamus; perceptionem istam prævisam producere conamur, dum vinum vitro infusum contuemur. In prævisam adeo perceptionem dirigitur percepturitio (§. 481.). Similiter dum cœlum sudum contuentibus memoria cum imaginatione nobis suggerit ideam exspatiationis in campum ac voluptatis inde perceptæ; exspatiari cupimus. Ideam prævisam habemus, nempe exspatiationis in campum, & dum exspatiari cupimus ut eam actu habeamus,

mus, percepturitio in eam dirigitur. Ex adverso ponamus nos vitro infusam contueri cerevisiam, quam tormina ventris nobis creasse recordamur, & alterum nos adhortari ut bibamus: ne vi quidem nos adigi patiemur ad bibendum. Habemus hic perceptionem prævisam, torminum scilicet ventris, & ob dolorem inde perceptum impedire conamur ne ea sentiamus, ac ideo a potu cerevisiæ abstinemus. Percepturitio itaque avertitur a perceptione prævisa. Similiter si quis nos invitat ad exspatiandum cœlo imbrem minitante ac recordati molestiarum nobis procreatarum tempestate pluvia exspatiatis, nullis precibus adduci nos ad exspatiandum patimur. Habemus hic ideam prævisam exspatiationis tempore pluvio & ea ne producatur impedire conamur, adeoque percepturitio ab eadem avertitur.

Probe considerandus est modus, quo percepturitio in perceptionem prævisam dirigitur & ab eadem avertitur, ut cessent difficultates circa dependentiam appetitus & aversationis a vi repræsentativa universi, in qua essentiam atque naturam animæ consistere evicimus (§. 66. 67.). Simul autem perpendendus est modus prævidendi perceptionem aliquam, quippe quem diversum esse pro diverso cognitionis genere constat, & qui in quolibet genere iterum variat. Ita in symbolica rei repræsentatione verba nunc plene, nunc minus plene intelliguntur, & ubi minus plene intelliguntur nunc genus aliquod pro specie, genus remotius pro inferiori quocunque; immo quodcunque superius pro individuo quocunque sumitur. Sed quæ sedula attentione ad ea, quæ singulis momentis unusquisque in semetipso experiri potest, cognoscuntur; ea multis recenseri superfluum existimamus. Sufficit ea suggessisse, quibus attentio ad cetera observanda excitatur, atque dirigitur.

§. 490.

Perceptiones quanam prævideri possint.

Perceptiones prævisæ vel sensationes, vel phantasmata sunt. Quoniam enim non dantur entia alia, nisi singularia & uni-

universalia (§. 227. 230. *Ontol.*), perceptiones quoque prævisæ non repræsentant nisi vel ens singulare, vel universale. Jam singularia vel præsentia sunt, dum ea percipimus, vel absentia. Quodsi perceptio, quæ prævidetur est entis tunc temporis, quando eam habemus, præsentis; in sensationum numero est (§. 65. 59. *Psychol. empir.*); si vero absentis, vi imaginationis producitur (§. 92. *Psychol. empir.*), adeoque inter phantasmata locum obtinet (§. 93. *Psychol. empir.*). Perceptio igitur singularium, quam prævidemus, vel ad sensationes, vel ad phantasmata referenda.

In cognitione intuitiva universalia percipiuntur plurium individuorum simultanea repræsentatione (§. 326. *Psych. emp.*), immo ubi notionem entis in universali jam acquisivimus, repræsentatione nonnisi unius (§. 327. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum individuorum perceptiones vel ad sensationes, vel ad phantasmata referenda *per demonstrata;* universalium quoque perceptiones prævisæ in cognitione intuitiva vel in numerum sensationum, vel phantasmatum referendæ veniunt. Denique in cognitione symbolica universalia per vocabula (§. 269. 271. 328. *Psychol. empir.*), vel alia signa repræsentantur. Enimvero vocabula, tanquam soni articulati (§. 271. *Psychol. empir.*), in numero audibilium (§. 70. *Psychol. empir.*), adeoque sensibilium sunt (§. 68. *Psychol. empir.*). Perceptiones itaque prævisæ universalium symbolice repræsentatorum vel sensationes sunt, vel phantasmata.

Quodsi dubites phantasmata, præsertim symbolice repræsentata, prævideri posse; haud difficulter idem probatur. Etenim ponamus succurrere nobis nomen rei antea visæ; cum ideam ejus etsi absentis vi imaginationis reproducere valeamus (§. 273. *Psychol. empir.*), hæc vero in phantasmatum numero fit (§. 93. *Psychol. empir.*); evidens est nos ad nomen istius rei attentos conscios nobis esse, quod ideam istam habere possi-

mus

mus, atque adeo ideam prævisam in phantasmatum numero esse posse. Ita si nomen horti succurrit, inde intelligis te ideam istius vi imaginationis producere posse & tibi quasi temetipsum in eodem deambulantem exhibere. Constat igitur te prævidere phantasma horti, quod actu nondum habes. Ponamus porro tibi succurrere nomen demonstrationis, dum propositionem aliquam mente recolis. Cum porro ponamus eam esse in potestate tua, demonstratio autem symbolice expressis ratiociniis constet, te in hoc casu prævidere phantasmata rerum symbolice expressarum vides.

Quodsi ad nosmetipsos vel per diem unum animum advertamus, quando appetitus sensitivus in quid fertur, vel etiam rationalis, immo etiam quando quid aversamur, atque modum, quo perceptiones rerum, quas appetimus, vel aversamur, expendamus, ipso facto docebimur, perceptiones prævisas nunc esse sensationes, nunc phantasmata. Jucunda nobis esse solet rerum quoque absentium recordatio, quibus nos præsentibus uti non posse constat. In hoc itaque casu imaginationis vi productis ideis attendimus ac ex iis voluptatem non minus percipimus, quam ex rebus præsentibus percipere solemus.

§. 491.

Modus producendi perceptionem prævisam.

Si anima sensationem prævisam producere conatur, ceteras omnes intermedias producere tenetur, sine quibus ad eam pervenire nequit. Cum enim sensationes sint perceptiones rerum præsentium (§. 84.), quarum ratio continetur in mutationibus in organis sensoriis corporis nostri contingentibus (§. 65. *Psychol. empir.*); anima vi sibi insita eas producere nequit (§. 61.), nisi sensibili in organum sensorium agente (§. 118.). Quamobrem si fieri nequit, ut sensibile in organum agat nisi successive alia aliaque objecta in organa sensoria agant, consequenter si successive aliæ aliæque perceptiones vi ejusdem producantur (§. 948. *Psychol. empir.*); anima quoque omnes

omnes hasce perceptiones intermedias producere tenetur, antequam prævisæ in eadem sit locus. Quodsi ergo prævisam producere conatur, ceteras omnes intermedias producere tenetur, sine quibus ad eam pervenire nequit.

Idem etiam sic ostenditur. Quoniam anima continuo producit ideam totius universi non modo quoad statum præsentem, verum etiam quoad omnes præteritos atque futuros (§. 190.); sensationes vero tanquam perceptiones immediatæ (§. 204.) rei cujusdam præsentis (§. 84.) ad præsentem aliquem hujus universi statum in idea illa contentum referuntur; anima quoque sensationem aliquam habere nequit, nisi statu illo universi, ad quem refertur, existente. Necesse igitur est, ut in anima successive existant ideæ immediatæ, ad status omnes universi intermedios relatæ, qui inter statum præsentem prævisionis & statum actualis perceptionis intercedunt. Atque adeo anima sensationem prævisam productura omnes intermedias producere tenetur, sine quibus ad eam pervenire nequit.

Etsi demonstratio prior posteriori facilior videatur, hanc tamen isti non absque ratione superaddere placuit. Etenim ex hac clarius apparet dependentia facultatis sentiendi ab actione sensibilis in organum sensorium, ut eam admittere teneantur absque difficultate, qui vel realem universi existentiam, vel physicam animæ a corpore dependentiam negant. Præterea posterior magis convenit instituto Psychologiæ rationalis, in qua eorum, quæ fiunt, ratio a priori ex essentia atque natura animæ reddere tenemur (§. 4.). Ecquis vero non videt per demonstrationem posteriorem, stante essentia atque natura animæ fieri non posse, ut anima ad perceptionem aliquam immediatam status præsentis universi, hoc est, ad sensationem aliquam (§. 204. 84.), nisi in eo ordine perveniat, quo status universi possibiles se invicem actu consequuntur. Nec tamen prætereunda erat prior, ne assensus vacillet illorum, qui anteriora nondum familiaria experiuntur.

§. 492.

Perceptionis praevisae dependentia a statu corporis

Si anima perceptionem praevisam producere conatur, ad ejus dependentiam a statu quodam corporis sui attendit. Anima enim sibi conscia est, sine mutatione situs ad objectum aliquod non mutari sensationem (§. 485.), & actionem sensibilis in organum sensorium, a quo pendet perceptio praevisa, quam producere conatur (§. 904. *Psych. emp.*), a situ corporis sui pendere (§. 484.). Quoniam itaque status corporis mutatur mutato situ ejusdem (§. 851.) *Ontol.*); anima utique sibi conscia est a statu corporis sui pendere actualitatem perceptionis praevisae. Quamobrem dum perceptionem praevisam producere conatur, ad ejus dependentiam a determinato quodam statu corporis sui attendere debet.

Hinc etiam fieri nequit, ut perceptionem praevisam tanquam actu jam in nobis existentem vi imaginationis exhibeamus, nisi nos simul tanquam in aliquo statu exhibeamus, a quo ista perceptio pendet. Ita si perceptionem horti cujusdam praevides eamque producere conaris visu scilicet eundem percepturus; vi imaginationis te una cum horto praesentem animae sistis. Exempla obvia nonnisi attentionem exigunt, ut animadvertantur.

§. 493.

Sensationis praevisae productio quantum a corpore pendeat.

Si anima sensationem praevisam producere conatur, corpus successive eos obtinere debet situs, a quibus perceptiones intermediae pendent, sine quibus ad illam pervenire nequit. Etenim si anima sensationem praevisam producere conatur, ceteras omnes intermedias producere tenetur, sine quibus ad eam pervenire nequit (§. 491.). Enimvero cum sensationes istae intermediae in anima locum habere nequeant, nisi objectis sensibilibus, quae repraesentant, in organa sensoria agentibus (§. 948. *Psychol. empir.*), actio vero sensibilium in universo existentium a situ corporis in universo pendet, quemadmodum nemo non intel-

intelligit; necesse est corpus omnes istos actu habere situs in universo, a quibus pendent perceptiones intermediæ, sine quibus ad illam pervenire nequit.

Nemo miretur, quod in demonstranda propositione præsente non provocemus ad impossibilitatem motus ab uno termino A usque ad alterum B non transeundo per omnia spatia intermedia. In Psychologia enim rationali, ubi rationem eorum, quæ ad animam spectant, reddimus, non aliunde demonstranda sunt, quorum ratio ex natura & essentia animæ atque mutua corporis & animæ a se invicem dependentia reddi potest.

§. 494.

Quoniam anima corpus quoque organicum suum percipit (§. 483.), adeoque sibi repræsentat (§. 24. *Psychol. empir.*), sibique conscia est dependentiæ actionis sensibilium in organa sua sensoria a situ corporis sui in universo (§. 484.); *successive corpus suum aliis aliisque sensibilibus præsens sibi repræsentare debet, antequam in sensationem prævisam incidat.* *Quantum a perceptione ejusdem.*

Hinc & accidit, ut modum perveniendi a perceptione præsente ad prævisam nobis vi imaginationis repræsentaturi, nosmetipsos nobis videre videamur quasi per spatia inter duos terminos interjecta transeuntes & continuo objecta alia aliaque spectantes. Nemo sane ignorat, modo attentionem ad ea, quæ quotidiana sunt, afferre non negligat, se nunquam recordari rei antea visæ, nisi se simul tanquam in loco isto præsentem videat: atque adeo dici poterat, animam esse substantiam corpus suum organicum sibi repræsentantem, sumtaque hac prima determinatione inde deduci, quod sibi repræsentet hoc universum.

§. 495.

Directio percepturitionis seu conatus mutandi perceptionem præsentem in perceptionem prævisam est id, quod *Appetitus* dicitur. Unde etiam eum definire licet per tendentiam ad *Appetitus quid sit.*

perceptionem prævisam. Quodsi appetitum saltem tanquam possibilem in anima spectare eumque in facultatum numerum referre malis, quemadmodum vulgo fieri solet: dici poterat, quod sit facultas dirigendi percepturitionem in perceptionem prævisam.

Atque adeo jam intelligitur, quo sensu appetitus dicatur inclinatio animæ ad objectum sensibile (§. 579. *Psych. empir.*). Etenim dum conatus mutandi perceptionem præsentem adeoque determinandi intuitum ideæ hujus universi (§. 193.), dirigitur in prævisam, ut ad eam tendat; anima ad objectum inclinatur. Ita si vinum degustantes sapore, quem percipimus, delectamur; ipsum appetimus. Perceptio prævisa est sapor, ex quo voluptatem percipimus. Perceptionem adeo saporis in nobis producere conamur: quod cum fieri non possit, nisi idem bibamus, actus bibitionis ad perceptionum intermediarum numerum pertinet, quæ singulæ cum prævideantur, quatenus earundem nobis conscii sumus (§. 488.), in easdem quoque dirigitur percepturitio (§. 493. 494.), atque ideo recte bibitionem appetere dicimur.

§. 496.

Aversatio quid sit. Directio percepturitionis seu conatus mutandi perceptionem præsentem in partem contrariam perceptionis prævisæ est id, quod *Aversatio* dici solet. Unde etiam eam definire licet per conatum impediendi, ne perceptioni prævisæ in nobis sit locus. Quodsi eam tantummodo tanquam possibilem in anima spectare, adeoque in numerum facultatum referre malis, quemadmodum vulgo fieri solet; dicendum est, quod sit facultas dirigendi percepturitionem in contrarium perceptionis prævisæ.

Atque ideo jam intelligitur, quo sensu aversatio dicatur reclinatio ab objecto sensibili (§. 581. *Psychol. empir.*). Etenim dum conatus mundi perceptionem præsentem dirigitur in contrarium perceptionis prævisæ; anima ab objecto eadem repræsentato reclinari dicitur. Ita si vinum degustantes saporem ejus ingratum percipimus; idem aversamur. Perce-

ptio

ptio prævisa est sapor ingratus, qui nobis molestiam creat. Eundem ne percipiamus, non bibimus, immo ut bibamus aliorum persuasionibus nos adduci minime patimur. Actus bibitionis ad intermedias perceptiones spectat, quem ubi clare vi imaginationis percipimus, perceptio ejus in numero prævisarum est (§. 488.), atque adeo non minus ab eodem, quam a sapore vini austero vertitur percepturitio, & hinc recte eum aversari dicimur.

§. 497.

Appetitus sensitivus a vi repræsentativa universi derivatus.

Appetitus sensitivus ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, enascitur. Etenim si perceptioni rei prævisæ jungitur idea voluptatis, percepturitio in eam dirigitur (§. 489.), consequenter appetitus enascitur (§. 495.), cumque ex eo judicetur bonum, quod perceptione prævisa repræsentatur, quia voluptatem inde percipi posse nobis conscii sumus, notione boni erronea acquiescimus, idem nonnisi confuse percipientes (§. 561. *Psychol. empir.*), consequenter appetitus, qui enascitur, sensitivus est (§. 580. *Psych. emp.*). Jam cum perceptio aliqua prævideatur, quando nobis constat, nos eam habere posse (§. 488.), de eo autem, quod plane non percipimus, non constet, nos idem percipere posse; necesse est ut aliquid ejus percipiamus, quod nos percipere posse conscii nobis sumus. Quoniam vero sensu percipere non possumus, quod præsens non est (§. 84.); ideo vi imaginationis idem repræsentare nobis debemus. Et quoniam idea voluptatis perceptioni prævisæ jungitur, quatenus vi imaginationis una producitur (§. 117. *Psychol. empir.*), & memoria nobis suggerit, nos voluptatem ex re perceptione prævisa repræsentata percepisse (§. 175. *Psychol. empir.*); appetitus ex actibus sensuum, imaginationis atque memoriæ enascitur. Quamobrem cum sensus (§. 62.), imaginatio (§. 183.), & memoria vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedant (§. 280.); appetitus sensitivus ex eadem nascitur.

Idem clarius adhuc patet, ubi ad casus particulares animum advertimus. Ponamus itaque, quemadmodum supra (§. 489.), nos cœlum sudum contuentes nobis in memoriam revocare voluptatem, quam exspatiantes in campum percepimus ac ideo quoque exspatiationem appetere. Quod cœlum sudum sit, sensu percipimus & quia ante cœlo sudo in campum exspatiati fuimus, indeque voluptatem percepimus; vi imaginationis utraque idea reproducitur (§. 117. *Psychol. empir.*), & memoria certos nos reddit, quod cœlo sudo in campum exspatiati voluptatem inde perceperimus (§. 175. *Psychol. empir.*). Appetitus adeo sensitivus sua veluti sponte enascitur ex perceptionibus sensu atque imaginatione productis, adeoque ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, tanquam ex suo fonte propullulat.

Patet adeo ex vi repræsentativa universi, qualem in anima agnoscimus, rationem sufficientem reddi posse appetitus sensitivi. Nempe illa admissa anima sentit, imaginatur, recordatur & ideæ rei jungit perceptionem voluptatis inde percipiendæ. Hisce vero positis appetit quod sibi repræsentat tanquam voluptatem pariens. Id vero omnino sufficit, ut constet vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur, deberi appetitum sensitivum.

§. 498.

Aversatio sensitiva ab eadem vi derivata.

Aversatio sensitiva ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, nascitur. Etenim si perceptioni præviæ jungitur idea molestiæ vel tædii, percepturitio in contrariam partem illius dirigitur, seu ab eadem avertitur (§. 489.), consequenter aversatio enascitur (§. 496.); cumque ex eo confuse percipiatur objectum repræsentatum tanquam malum, quod molestiam pariat vel tædium ereet (§. 573. *Psychol. empir.*), aversatio, quæ enascitur, sensitiva est (§. 581. *Psychol. empir.*). Jam eodem modo, quo in propositione præcedente, patet

patet perceptionem prævisam & ideam voluptatis eidem jungendam imaginationi atque memoriæ deberi. Unde porro ut ibidem colligitur, aversationem sensitivam ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, enasci.

Idem clarius adhuc elucescit, ubi ad casus particulares animum advertimus. Ponamus enim nos degustantes vinum saporem ejus austerum percipere & ideo haustum vini aversari. Sensu hic percipitur objectum aliquod, nempe vinum vitro infusum: sensu quoque percipitur quale sit, nempe quod saporem habeat austerum. Et hinc intelligitur, nos vinum hausturos saporem istum austerum fortius & per longius temporis intervallum esse percepturos: perceptionem adeo habemus prævisam beneficio facultatis cognoscendi ex præsente ortam. Latet nempe in his ratiocinii cujusdam confusi species: Qui vinum bibit austerum, saporem ejus percipit austerum. Sed bibens vinum vitro huic infusum vinum austerum bibam. Ergo bibens vinum vitro huic infusum saporem austerum percipiam. Molestia ex sapore austero nobis oriunda in causa est, ut impedire conemur, ne saporem istum percipiamus, consequenter a motibus illis organicis corporis abstineamus, immo ubi quis nos cogere voluerit contrarios etiam edamus istis, quibus perceptio saporis obtinetur, adeoque prævisa actuatur. Quamobrem cum non minus sensui, quam confuso isti ratiocinio non insit, quod non rationem sufficientem in vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, agnoscit (§. 65. 405.); quomodo a vi repræsentativa universi pendeat aversatio clarissime patet. Sumamus casum alterum, ad quem paulo ante provocavimus, nimirum quod aversemur exspatiationem in campum tempestate pluvia. Dum Titius accedit nos persuasurus ut in campum exspatiemur; oculis in cœlum conversis nubes prope horizontem conspicuas ac inde surgentes pluviam, immo imbrem minitari eorum, quæ alias experti sumus, me-

mo-

moria colligimus. Atque in his nihil occurrit, quod non sensui, imaginationi & memoriæ debeatur & per syllogismum quendam distincte explicabile sit. Dum porro nobis memoria suggerit, qualia incommoda experiantur, qui imbre in campó obruuntur; hinc porro colligimus, eadem incommoda nobis obtingere posse, immo nos eadem certo incursuros esse. Prævidentes adeo perceptionem quorundam iisdemque jungentes ideam molestiæ, nihil agimus quod non denuo per aliquod ratiocinium sit explicabile ac tandem ad ea reducatur, quæ a sensu, imaginatione ac memoria proficiscuntur. Quamobrem dum molestia perceptioni prævisæ adhærens percepturitionem ab eadem avertit; id quidem istiusmodi actibus in anima elicitis fieri apparet, quæ vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit. Idem eodem modo elucet in exemplo alio quocunque.

Ne cui in casibus particularibus vel etiam singularibus, quæ ipsi obtingunt, difficultates suboriantur, ex quibus se extricare non valeat; probe tenendum est, singula per legem sensationis, imaginationis & memoriæ ac syllogismos explicanda esse, quorum nobis in aversando conscii sumus & sine quibus nos objectum, quod aversamur, non fuisse aversaturos intelligimus, & ubi in syllogismis sumimus propositiones, inquirendum esse ulterius, quomodo notiones iisdem respondentes sensu, imaginatione ac memoria obstetricantibus in anima excitatæ eidemque familiares redditæ fuerint. Etenim huc plures actus concurrere certum est, modo quis eorundem memoriam habeat, & eo instructus sit acumine, sine quo interiora animæ rimari vix datur. Juvatur autem acumen studio psychologico, præsertim ubi per theoremata psychologica explicare sæpius coneris, quæ in te observas, facta dogmatum ad facta applicatione. Ubi vero jam patet, quomodo vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, ad actum perducantur appetitiones & aversationes; non amplius latet, per eam quoque utrumque actum esse possibilem (§. 170. *Ontol.*), consequenter facultatem non minus appetendi & aversandi in eadem

dem

dem rationem sufficientem habere (§. 29. *Psychol. empir.* & §. 70. *Ontol.*), adeoque ab eadem pendere (§. 851. *Ontol.*), quemadmodum facultas cognoscendi ab eadem pendet. Sane quomodo in sectione prima ex vi ista deduximus omnia, quæ de facultate cognoscendi tam inferiore, quam superiore in Psychologia empirica nobis innotuere; eodem prorsus modo deduximus & porro deducemus, quæ de appetitu & aversatione ibidem traduntur, ut adeo abunde pateat, vim repræsentativam universi non esse cum facultate cognoscendi eandem.

§. 499.

Voluptati quid in corpore respondeat.

Voluptati extraordinarius quidam motus sanguinis & fluidi nervei in corpore respondet. Quoniam enim affectus jucundi cum magno voluptatis gradu conjunguntur (§. 608. *Psychol. empir.*) ac inprimis gaudium in voluptatum prædominio insigni consistit (§. 614. *Psychol. empir.*), quando vero anima affectibus commovetur, sanguis ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitatur (§. 611. *Psychol. empir.*), atque adeo motus istiusmodi etiam in gaudio adest, utpote affectuum quadam specie; motus iste fluidi nervei atque sanguinis, qui in gaudio præsertim adesse deprehenditur, jamjam incipere debet, ubi anima voluptatem percipit, ad majorem gradum postea evehendus, ubi voluptas ad majorem gradum evehitur in gaudium degenerans, vel in eam degenerans, quæ unicuique affectui jucundo propria. Patet igitur voluptati extraordinarium quendam motum sanguinis & fluidi nervei in corpore respondere.

A posteriori quoque idem evincere datur. Etenim ex vultu & gestu, immo etiam verbis, quæ proferimus, atque voce nemo non intelligit, nos voluptate perfundi. Vernacula dicere solemus: **Es siehet heute einer recht vergnüget aus,** quasi voluptatem in ipso corpore præsentem videremus. Necesse igitur est, ut, dum voluptati indulgemus, alius sit vultus, alius gestus, vox atque verba sint alia, quam ubi anima vel tæ-

dio aut affectibus quibuscunque corripitur, aut extra omnem voluptatis, tædii vel molestiæ, aut affectuum statum in statu ordinario est. Jam vultus & gestus non mutatur, nisi mediante motu musculorum, nec vocis diversitas, quibus accommodantur verba, aliunde est, quam a motu, quo spiritus ex pulmonibus protruditur, & a motu laryngis, quo modificatur, ut in vocem abeat, quemadmodum luculentius in Physicis ostendemus: motus autem musculorum non perficitur sine motu fluidi nervei, quemadmodum denuo ibidem evincemus. Patet adeo dari aliquem in corpore fluidi nervei motum, quando voluptati indulgemus, qui in eodem extra hunc statum minime deprehenditur. Præterea ipse faciei color & subinde quoque musculi ejusdem aliter sese habere deprehenduntur, ubi anima in statu voluptatis deprehenditur, ut exinde omnium maxime colligatur voluptatis præsentia ab ipso etiam vulgo. Nemo autem ignorat, hanc faciei mutationem non minus a sanguine pendere, quam ejus ruborem, quo faciem perfundit pudor, modo structuram corporis humani habuerit perspectam. Quemadmodum itaque singulari sanguinis motu opus est, quo idem ad faciem propellitur, ut rubeat; ita non minus singularis quidam ejusdem motus requiritur, ut facies eum induat colorem atque formam, qualis statui voluptatis convenit.

Quæ ad confirmandam propositionis veritatem a posteriori in medium afferuntur, clariora evadent, ubi in usum artis conjectandi aliorum mores sollicitius observare mutationes vultus studueris: qua de re suo loco dicemus plura. Quæ vero ex physicis sumuntur, ea independenter ab his ibidem demonstrari, facile quis hariolari potest, ut adeo sibi metuere a circulo vitioso in demonstrando non opus habeat. Neque vero repugnat bonæ methodo assumere subinde deinceps demum demonstranda, vel per experimenta atque observationes firmanda, ubi fieri nequit ut præmittantur, propterea quod non paucis evinci possint, sed ab aliis præcognitis pendeant,

deant, quæ lemmatis titulo alieno in loco inserere ob multitudinem non licet.

§. 500.

Molestiæ sive tædio itidem extraordinarius quidam motus sanguinis ac fluidi nervei respondet, sed diversus ab eo, qui voluptatis commes est. Affectus enim molesti cum insigni tædii ac molestiæ gradu conjunguntur (§. 609 *Psychol. empir.*), ac inprimis tristitia in prædominio tædii seu molestiæ gradu insigni consistit (§. 619. *Psychol. empir.*). Jam quando anima affectibus commovetur, adeoque etiam quando tristitiæ indulget, sanguis ac fluidum nerveum motu extraordinario in corpore commovetur (§. 611. *Psychol. empir.*). Ergo motus iste fluidi nervei atque sanguinis, qui in tristitia præsertim adesse deprehenditur, jamjam incipere debet, ubi anima tædium percipit, ad majorem gradum evehendus, ubi tædium ad majorem evehitur in tristitiam degeneraturum vel in istud abiturum, quod unicuique affectui molesto respondet. Patet itaque extraordinarium quendam motum sanguinis ac fluidi nervei molestiæ sive tædio respondere. *Quod erat primum.* ***Tædio quænam in corpore respondeant.***

Jam voluptas in cognitione intuitiva perfectionis (§. 511. *Psychol. empir.*), tædium sive molestia in cognitione intuitiva imperfectionis consistit (§. 518. *Psych. empir.*), adeoque sibi invicem contrariantur, ita ut voluptati indulgere non possit, dum tædio corripitur, nec tædio tempus consumere queat, quo voluptate perfunditur: id quod in eodem objecto satis patet (§. 29. *Ontol.*), in diversis vero inde liquet, quod ad plura simul eandem attentionem afferre eodem momento non possimus, etsi subinde reperiantur, qui in istiusmodi, quæ sibi mutuo non contrariantur, attentionem ad diversa objecta partiri valent, ut mira celeritate huc illucve trahatur (§. 245. *Psych. emp.*). Necesse igitur est ut motus sanguinis & fluidi nervei, qui volupta-

tem comitatur, diversus sit ab eo, qui tædium sequitur. *Quod erat alterum.*

Utrumque confirmatur a posteriori. Ipsum nimirum vulgus ex vultu, gestu, & voce, atque verbis colligit, quod quis tædio afficiatur. Unde vernacula dicere solemus: **Er siehet gantz verdrüßlich aus.** Eodem vero, quo in propositione præcedente, modo evincitur, id fieri minime posse, nisi extraordinarius quidam motus sanguinis ac fluidi nervei in corpore admittatur, qui ordinarie in eodem locum non habet. Et cum non minus ex vultu, gestu, voce colligatur, quod quis voluptati indulgeat, quam quod tædio perturbetur, quemadmodum ex iis liquet, quæ ad confirmandam propositionem præcedentem in medium adducta sunt; motum sanguinis & fluidi nervei, qui voluptatem ac tædium comitatur, non esse eundem satis patet. Pone enim, si fieri potest, utrumque esse eundem: non igitur fieri poterit, ut ex eodem signo colligatur nunc voluptatis, nunc tædii præsentia, cum nulla adsit ratio, cur in uno casu magis voluptas, quam tædium; in altero autem magis tædium, quam voluptas colligatur. Ex vultu itaque, gestu ac voce nec voluptas, nec tædium colligi poterit: quod cum experientiæ communi repugnet, quemadmodum nemo ignorat, motus iste sanguinis ac fluidi nervei, qui individuus voluptatis ac tædii comes est, idem esse nequit. Erit adeo diversus.

Apparet itaque rationi determinanti percepturitionis in corpore quoque motus quosdam respondere: id quod probe notandum non modo ut rectius de systematis explicandi commercium inter animam atque corpus intercedens judicare, verum etiam ut ea, quæ appetitui in corpore respondent citra difficultatem intelligere possis. Ceterum quemadmodum gradus voluptatis atque tædii plurimum variant; ita quoque motus sanguinis & fluidi nervei gradu differre debet, prout majorem aut minorem gradum voluptatis ac tædii comitatur.

§. 501.

§. 501.

Appetitioni quidnam in corpore respondeat.

Appetitioni animæ respondent motus corporis & organorum ipsius, quibus obtinetur is ejus in universo situs, in quo perceptioni prævisæ locus esse potest. Quando enim anima aliquid appetit, conatus producendi perceptionem ad prævisam aliquam producendam tendit (§. 495.), atque adeo illa mutationem quoque situs corporis intendit, sine quo sensatio ista fieri nequit (§. 486.). Quamobrem cum motus isti statim consequantur, quando easdem appetit anima (§. 953. *Psych. emp.*), appetitionibus sensitivis in anima respondent motus corporis & organorum ipsius, quibus is obtinetur in universo ejus situs, in quo perceptioni prævisæ locus est.

Nemo a nobis exigat, ut hic explicemus, quomodo motus isti in corpore determinentur: pertinet enim hæc explicatio ad modum, quo commercium inter animam atque corpus subsistit. De eo igitur dispiciemus in sequentibus.

§. 502.

Aversioni in corpore quid respondeat.

Aversioni animæ respondent conatus impediendi motus corporis & organorum ipsius, quibus obtinetur illius situs ad prævisam perceptionem necessarius, ubi vi ad eosdem impellimur, atque motus contrarii, quibus impeditur, ne perceptioni prævisæ sit locus, nisi eam cessare constet, omissis motibus ad situm corporis ad eandem requisitum necessariis. Quando enim anima quid aversatur, impedire conatur, quo minus perceptioni prævisæ in se sit locus (§ 496.). Quamobrem cum sibi conscia sit, sine mutatione situs corporis ad objectum aliquod non mutari sensationem (§. 485.); mutationem quoque illam non appetit, adeoque nec motus corporis & organorum ipsius ad eum situm obtinendum necessarii consequuntur (§. 961. *Psych. empir.*). Atque adeo si constet omissis motibus ad situm corporis a perceptione prævisa requisitum necessariis impediri,

pediri, quo minus eadem in nobis producatur; averſioni in corpore non reſpondet niſi ceſſatio iſtorum motuum. *Quod erat primum.*

Enimvero ubi conſtat, perceptionem præviſam impediri aliter non poſſe, niſi motibus contrariis corporis efficiatur, ne ſenſibile in organum ſenſorium agat; averſioni contrarii iſti in corpore motus reſpondent (§. 484.). *Quod erat ſecundum.*

Denique ubi vi impellere nos quis conatur ad eos corporis motus, quibus efficitur, ut perceptioni prævisæ in nobis ſit locus; conatum adhibemus motus iſtos impediendi (§. 485. 486.). Atque adeo averſioni reſpondent conatus impediendi motus corporis & organorum ipſius, quibus ipſius ſitus ad actionem ſenſibilis in organum ſenſorium neceſſarius obtinetur. *Quod erat tertium.*

Veritas propoſitionis præſentis quoad ſingula membra confirmatur a poſteriori. Ponamus enim nobis ſuaderi iter ad amicum quendam, quem alius nobis amicus inviſere decrevit. Quia nobis ſuccurrunt querelæ de viis injuria tempeſtatis impeditis, quas ab itinere reduces fundere audivimus, & cœlum triſte conſpicimus; iter iſtud averſamur ob moleſtiam ex eo percipiendam. Cum moleſtiam iſtam evitemus, itinere intermiſſo, nec adſit qui nos ad idem ingrediendum vi adducere conetur; motum illum corporis intermittimus, qui ad iter ingrediendum neceſſarius eſt, neque opus eſt motibus contrariis, quibus idem impediatur. In præſente adeo caſu, ubi nec manente eodem corporis ſitu perceptioni prævisæ locus eſt, quam averſamur, nec quis adeſt qui nos ad eos motus cogat, quibus ſitus corporis ad illam neceſſarius obtinetur, hi tantummodo motus poſteriores omittuntur, atque adeo averſioni in hoc caſu reſpondet ceſſatio motuum corporis ac organorum ipſius, quibus ſitus ad perceptionem prævisam actuandum

dum necessarius obtinetur. Idem etiam apparet in iis casibus, ubi nonnisi motu cujusdam organi opus est, ut quid percipiamus. Ponamus Mevium nos hortari ad hauriendum vinum, quod vitro infusum nobis apposuit. Cum nobis constet vinum istud esse austerum & hunc saporem aversemur; manu vitrum apprehendere ac ori admovere negligimus. Aversioni igitur respondet cessatio illorum motuum in corpore, quibus efficitur ut saporem vini percipiamus. Experientiæ itaque consentanea est propositionis veritas quoad membrum primum.

Ponamus secundo inter præsentes in convivio oriri lites & nos nobis metuere, ne iisdem implicemur, adeoque aversari lites nobis intendendas. Cum jam constet, nos eas evitaturos in isto loco non amplius commorari posse; secedimus ac alio nos conferimus, ubi ab hoc periculo tuti sumus. In præsente adeo casu, quo perceptionem prævisam evitare aliter non licet nisi motibus corporis contrariis, quibus ejus situs ad illam necessarius impeditur; motus hi contrarii in corpore aversioni respondent. Atque ita cum experientia quoque consentit membrum secundum propositionis præsentis.

Denique ponamus Titium nobis offerre muneris loco nummum quendam aureum, quem certa de causa accipere recusamus atque adeo aversamur. Quodsi manum admovet manui nostræ nummum daturus, manum retrahimus. Ubi apprehenso brachio eandem ad se adducere conatur, nos in contrarium nitimur manumque claudimus. Ecce igitur motus in corpore nostro iis contrariantibus, quibus efficitur, ut perceptioni prævisæ, quam ne producatur impedire conamur, seu qua aversamur, sit locus. Experientia igitur membrum quoque tertium propositionis præsentis confirmat.

Plures casus præter eos, quos expendimus, non posse occurrere attendentibus patet. Etenim quando quid aversamur,

mur, aut tantummodo omittendæ ſunt actiones externæ, ne ejus compotes reddamur, aut actionibus externis opus eſt, ut idem impediatur. Caſus prior in alios plures non abit: in poſteriori vero aut actiones externæ ad impediendam perceptionem prævifam per ſe neceſſariæ ſunt, quatenus ſcilicet impoſſibile ut absque iis evitetur, aut ſaltem impoſſibile videtur, eam absque iſtis evitari poſſe; aut opponendæ ſunt vi in caſu nudæ omiſſionis actionum externarum, qua aliis nos ad actiones externas perceptioni prævifæ actuandæ ſufficientes impellere conantur. Patet itaque caſus omnes in propoſitione præſente fuiſſe expenſos. Ceterum hic repetenda ſunt, quæ ad præcedentem annotavimus.

§. 503.

Appetitioni & averſioni quid reſpondeat in corpore & utramque prodat.

Appetitioni & averſioni diverſi in corpore ſanguinis ac fluidi nervei motus reſpondent, & vultus, geſtus atque vox utramque produnt. Appetitio enim eſt directio percepturitionis in perceptionem prævifam (§. 495.), adeoque naſcitur, ſi eidem voluptatis idea jungitur (§. 489.). Quamobrem cum voluptati extraordinarius motus ſanguinis fluidi nervei reſpondeat (§. 499.); appetitioni quoque iſtiusmodi motus reſpondere debet. *Quod erat primum.*

Similiter averſio eſt directio percepturitionis in partem contrariam perceptionis prævifæ (§. 496.), adeoque naſcitur, ſi eidem moleſtiæ idea jungitur (§. 489.). Quamobrem cum moleſtiæ peculiaris motus ſanguinis ac fluidi nervei reſpondeat, ſed diverſus ab eo, qui voluptatis comes eſt (§. 500.); averſioni quoque iſtiusmodi motus reſpondere debet, diverſus tamen ab eo, qui appetitionem comitatur. *Quod erat ſecundum.*

Conſtat ex anterioribus, motus fluidi nervei ac ſanguinis voluptati atque moleſtiæ reſpondentes colligi ex mutatione vultus, geſtus atque vocis (§. 499. 500.). Quoniam itaque voluptas, atque moleſtia per vultum, geſtus atque vocem proditur; appetitioni vero & averſioni ea communia ſunt, quæ in cor-

corpore voluptati ac molestiæ respondent; appetitionem quoque ac aversionem vultus, gestus atque vox prodere debent. *Quod erat tertium.*

Quin experientia confirmari possit veritas propositionis præsentis, dubitandum non est. Vultus enim, gestus & vox in sensum incurrunt, adeoque a nobis observari possunt. Etsi autem eo usque non proficere soleamus, ut harmonicas vultus, gestus ac vocis cum appetitionibus ac aversionibus animæ mutationes agnoscere & a se invicem discernere valeamus; id tamen non impossibile esse docet antiqua praxis in judiciis Sinarum olim recepta, qui ex vultu, gestu ac voce colligebant, utrum reus in judicio quæsitus veritati consentanea, an aliena respondeat. Qui enim quæsitus a veritate aliena respondet, veritatis confessionem aversatur, atque adeo vultus, gestus ac vox prodere debet istam aversionem, si quidem ex vultu, gestu ac voce eam conjectare velis. Non nego difficile esse experimentum inexercitatis; non tamen impossibile, ut difficultas industria superetur. Cæterum cum istæ mutationes pendeant a voluptate vel molestia, quam anima percipit, atque adeo majores minoresve esse debeant pro majore minoreve gradu voluptatis vel molestiæ; observari imprimis poterunt, ubi anima voluptate majore impellitur ad appetendum, vel majore molestia retrahitur ad aversandum. Præterea cum nemo non in semetipso experiatur, si qua consuetudine adducti appetimus, vel aversamur, rationem determinantem appetitionis & aversionis non amplius clare percipi, quemadmodum percipiebatur, ubi prima vice quid appetebamus, vel aversabamur; mutationes quoque vultus, gestus ac vocis minores & vix conspicuæ evadunt, ubi appetendi & aversandi consuetudo adest, nisi vultus quoque, gestus atque vox aliquam contraxit consuetudinem utrique adhærentem. Quamobrem consultius est, ut prima experimenta capiamus in iis casibus, in quibus quid

prima vice appetimus, vel averſamur, vel ubi longa deliberatio inſtituitur, antequam actus appetendi vel averſandi ſequatur.

Erunt in poſterum, qui monitis noſtris de hiſce experimentis excitati ad ea omnem induſtriam ſuam conferent, plus ipſo opere præſtituri, quam ipſimet ſibi pollicebantur. Adjuvabuntur autem iſtis adminiculis, quæ de conjectandis hominum moribus in Philoſophia practica univerſali ſumus tradituri & in praxi morali ſemiotica ſuis locis indigitaturi. Erunt enim in hiſce partim faciliora, quæ minore moleſtia ad praxin transferre licet, partim generalia, quæ in praxi præſente difficiliore notionum directricium vice funguntur.

§. 504.

Affectus in quonam conſiſtant.

Affectus ſunt conatus vehementiores producendi perceptiones prævifas, vel impediendi, quo minus producantur. Affectus enim ſunt actus animæ, quibus quid vehementer appetit, vel averſatur (§. 603. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum actus appetendi ſeu appetitio ſit conatus mutandi perceptionem præſentem in prævifam, ſeu tendentia ad perceptionem prævifam (§. 495.), averſio vero conatus mutandi perceptionem præſentem in partem contrariam perceptionis prævifæ, ſeu conatus impediendi, ne perceptioni prævifæ in nobis ſit locus (§. 496.); affectus ſunt conatus vehementiores producendi perceptiones prævifas, vel impediendi quo minus producantur.

In quonam iſta vehementia conatus vel producendi, vel impediendi perceptionem prævifam conſiſtat, nunc ulterius erit inquirendum.

§. 505.

Affectuum differentia intrinſeca.

Conatus vehementiores producendi perceptiones prævifas ſunt affectus jucundi; conatus impediendi, quo minus producantur, ſunt affectus moleſti; conatus vehementiores producendi perceptiones prævifas juncti aliis impediendi, quo minus quæ-

dam

dam producantur, sunt affectus mixti. Affectus enim, qui in conatu vehementiore producendi perceptiones prævisas consistunt (§. 504.), in appetendo consistunt (§. 495.). Sunt igitur affectus jucundi (§. 608. *Psychol. empir.*). *Quod erat unum.*

Affectus, qui in conatu vehementiore impediendi perceptionem prævisam consistunt, in aversando consistunt (§. 496.). Sunt igitur affectus molesti (§. 609. *Psychol. empir.*). *Quod erat secundum.*

Affectus denique, in quibus conatus vehementiores producendi quasdam perceptiones prævisas conjunguntur cum conatibus aliis impediendi, ne quædam enascantur, ex jucundis & molestis constant *per demonstrata.* Sunt igitur affectus mixti (§. 610. *Psychol. empir.*). *Quod erat tertium.*

Consideramus hic affectus, quatenus animæ insunt, ut appareat, quomodo ex essentia & natura animæ consequantur.

§. 506.

An affectus vi repræsentativa universi sint superiores.

Affectus tam molesti, quam jucundi atque mixti ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, enascuntur. Affectus enim molesti in aversando, (§. 609. *Psych. empir.*), jucundi in appetendo (§. 608. *Psychol. empir.*); mixti tanquam ex molestis & jucundis constantes (§. 610. *Psychol. empir.*) in appetendo & aversando simul consistunt. Quamobrem cum non minus aversatio (§. 498.), quam appetitus ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, enascatur (§. 497.); affectus tam molesti, quam jucundi atque mixti ex vi ista universi repræsentativa, quæ in anima datur, enascuntur.

Pendent adeo affectus ab essentia atque natura animæ, neque adeo possibile est, ut eradicentur, nisi naturam & essentiam humanam tollere velis: id quod fieri non posse constat (§. 300. *Ontol.*). Est tamen animæ imperium quod-

 dam

dam in affectus, quemadmodum in omnem appetitum sensitivum, quo impeditur, ne noceant, & quo hic ad consensum cum appetitu rationali reducatur, quemadmodum ex iis constabit, quæ de libertate dicentur.

§. 507.

Vehementia appetitus in affectibus jucundis unde sit.

In affectibus jucundis vehementia conatus enascitur ex multiplicitate tendentiarum ad diversas perceptiones prævisas. Affectus enim jucundi ex confusa boni repræsentatione oriuntur (§. 605. *Psychol. empir.*). Enimvero si nobis rem tanquam bonam confuse repræsentamus, ideam boni ingrediuntur voluptates quæcunque ex re ista vel cum eadem antea simul perceptæ, aut eidem sive ex vero, sive per præjudicium attributæ (§. 593. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum appetitus feratur in eam rem, ex qua voluptatem percipimus, quamdiu in notione boni confusa acquiescimus (§. 591. *Psychol. empir.*), quamdiu vero in eadem acquiescimus nulla adsit ratio, cur appetitus in unum potius, quam in alterum dirigatur, quod voluptatem nobis parere posse prævidetur; necesse est ut dirigatur in omnia simul, quæ tanquam voluptatem paritura ideæ boni insunt (§. 70. 118. *Ontol.*). Enascuntur adeo tendentiæ multiplices ad diversas perceptiones prævisas. Atque adeo patet vehementiam conatus, qui in affectibus jucundis deprehenditur (§. 505.), esse ex ista tendentiarum multiplicitate.

Ut appetitio, qualis est in anima, dum affectibus indulget, rectius intelligatur, penitius in eam inquirendum esse duxi: quem in finem propositionem sequentem subjungere placet.

§. 508.

Confusus appetitus in affectibus jucundis.

In affectibus jucundis adest appetitus confusus. In jucundis enim affectibus adest conatus multiplex, qui tendit ad perceptiones diversas prævisas producendas (§. 507.). Tot igitur

igitur adsunt appetitiones diversæ, quot perceptiones prævisæ, ad quas dirigitur conatus mutandi perceptionem præsentem (§. 495.). Quamobrem cum omnes simul adsint, fieri non potest ut anima sibi singularum sigillatim conscia sit, consequenter eas a se invicem discernere nescia in unum confundit, sicque confusus enascitur appetitus (§. 39. *Psychol. empir.*).

Habemus hic genesin appetitus confusi, in quo affectus jucundi consistunt: quæ quidpiam analogi habet cum perceptionibus confusis non absimili modo enasci solitis (§. 97. 128.).

§. 509.

Vehementia aversationis in affectibus molestis unde fit.

In affectibus molestis vehementia conatus enascitur ex multiplicitate conatuum impediendi diversas perceptiones prævisas. Affectus enim molesti ex confusa mali repræsentatione oriuntur (§. 605. *Psychol. empir.*). Enimvero si nobis rem tanquam malam confuse repræsentamus, ideam mali ingrediuntur tædia quæcunque ex re ista vel cum eadem antea simul percepta aut eidem sive ex vero, sive per præjudicium tributa (§.594. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum rem aversemur, ex qua tædium percipimus, quamdiu in notione mali confusa acquiescimus (§. 592. *Psychol. empir.*), quamdiu vero in eadem acquiescimus nulla adsit ratio, cur aversatio in unum potius, quam in alterum dirigatur, quod tædium nobis parere posse prævidetur, necesse est ut promiscue in omnia simul dirigatur, quæ tanquam tædium paritura ideæ mali insunt (§. 70. 118. *Ontol.*). Enascuntur adeo aversiones multiplices diversarum perceptionem prævisarum. Atque adeo patet, vehementiam conatus impediendi perceptiones prævisas, qui in affectibus molestis deprehenditur (§. 505.), esse ex ista aversionum multiplicitate.

Ut aversio, qualis est in anima, dum affectu molesto percellitur, rite agnoscatur; penitius in eam inquirendum. Addimus igitur propositionem sequentem.

§. 510.

Confusa aversio in affectibus molestis.

In affectibus molestis adest aversio confusa. In affectibus enim molestis adest conatus multiplex impediendi diversas perceptiones prævisas (§. 509.). Tot igitur adsunt aversiones diversæ, quot sunt perceptiones diversæ, a quibus avertitur appetitus (§. 496.). Quamobrem cum omnes simul adsint, fieri non potest, ut anima sibi sigillatim singularum conscia sit, consequenter eas a se invicem discernere nescia in unam confundit, sicque confusa quædam nascitur aversio (§. 39. *Psychol. empir.*).

Nascitur adeo confusa aversio, quæ in affectibus molestis obtinet, eodem prorsus modo, quo appetitus confusus in affectibus jucundis.

§. 511.

Vehementia in affectibus mixtis unde.

In affectibus mixtis conatus vehementia nascitur ex multiplicitate conatuum perceptiones prævisas alias producendi, alias impediendi. Affectus enim mixti ex jucundis atque molestis constant (§. 610. *Psychol. empir.*). Enimvero in affectibus jucundis conatus vehementia enascitur ex multiplicitate tendentiarum ad perceptiones prævisas (§. 507.); in molestis autem ex multiplicitate conatuum impediendi perceptiones prævisas (§. 509.). Quamobrem cum in affectibus mixtis utrique conatus invicem permisceantur (§. 505.); ex multiplicitate conatuum perceptiones prævisas alias producendi, alias impediendi conatus vehementia enasci debet.

Ut hæc permixtio rectius intelligatur, sequentem addere lubet propositionem.

§. 512.

Actus appetitus sensitivi in affectibus mixtis.

In affectibus mixtis confusus quidam actus in appetitu sensitivo oritur, qualis in affectibus simplicibus locum non habet. Affectus enim mixti ex jucundis atque molestis constant (§. 610. *Psychol. empir.*). Enimvero in affectibus jucundis confusus

fusus quidam adest appetitus (§. 508.); in molestis confusa quædam aversio (§. 510.). Quamobrem in mixtis appetitui confuso permiscetur aversio confusa, consequenter qui hinc in appetitu sensitivo resultat actus istiusmodi est, qualis in affectibus simplicibus locum habere nequit.

Idea hujus actus, quatenus confusa est, affinitatem habet cum idea colorum. Dum enim colores percipimus, figurarum ac molium exiguarum motuumque multiplicium luminis perceptiones confunduntur in unum, cumque motus, figuræ ac moles particularum res prorsus diversæ sint, haud quaquam tamen actu mentis a se invicem distinguantur, idea colorum ineffabilis est, ita ut alteri intrinsecas, quas percipimus, determinationes enunciare haud valeamus. Similiter dum actum appetitus sensitivi appercipimus, seu ejus nobis conscii sumus, perceptiones prævisas complures ac a se invicem differentes ipsisque respondentes appetitiones atque aversiones simul appercipimus, quæ omnes in unum confusæ ideam actus appetitus ineffabilem ut ante gignunt. Idem quoque obtinet in appetitionibus atque aversionibus confusis, quorum illi in affectibus jucundis (§. 508.), hæ autem in molestis locum habent (§. 510.). Quemadmodum autem Physica inservit perceptionibus confusis rerum naturalium ad distinctas reducendis, ut innotescant quænam eidem insint, ita Psychologia rationalis in evolvendis ideis confusis, quarum ope anima seipsam cognoscit, occupatur, ut ad distinctam animæ cognitionem perveniatur: quæ sane cognitio maximam utilitatem spondet in praxi morali. Influunt enim confusæ perceptiones, appetitiones atque aversiones in actiones humanas, quas rationi conformiter ubi dirigere volueris, plurimum prodest nosse, quænam in istis contineantur. Fidem oculatam dabimus suo loco, quando praxin morum rationi conformem usuque comprobatam enucleaturi sumus.

§. 513.

Qualer motus in corpore affectibus respondeant.

Dum anima affectibus commovetur, conatibus producendi vel impediendi perceptiones prævisas convenientes motus in cor-

corpore observantur. Dum enim anima affectibus commovetur, vehementer quid appetit, vel aversatur (§. 603. *Psychol. empir.*). Sed appetitioni animæ respondent motus corporis & organorum ipsius, quibus obtinetur is ejus in universo situs, in quo perceptioni prævisæ locus esse potest (§. 501.); aversioni conatus impediendi motus corporis & organorum ipsius, quibus obtinetur illius situs ad perceptionem prævisam necessarius, ubi vi ad eosdem impellimur, atque motus contrarii, quibus impeditur, ne perceptioni prævisæ sit locus, nisi eam cessare constet, omissis motibus ad situm corporis ab eadem requisitum necessariis (§. 502.). Dum igitur anima affectibus commovetur, ipsi convenientes motus in corpore observantur: observantur autem tanto magis, quo ob vehementiam, quæ in appetendo vel aversando deprehenditur (§. 603. *Psych. empir.*), motus sunt majores, seu vi majore producuntur. Jam vero affectus sunt conatus vehementes producendi perceptiones prævisas, vel impediendi, quo minus producantur (§. 504.). Motus itaque in corpore observandi, dum anima affectibus commovetur, conatibus producendi vel impediendi perceptiones prævisas respondent.

In Psychologia empirica (§. 611.) jam evicimus, dum anima affectibus commovetur, sanguinem ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitari: sed præsens propositio ab ista plurimum differt: inservit enim ad motus diversis affectibus respondentes pro geniorum diversitate discernendos. Quamobrem cum ex eo, quod sanguis ac fluidum nerveum in corpore motu extraordinario agitetur, tantummodo in genere intelligatur, animam affectu agitari; præsens propositio affectuum speciebus dignoscendis inservit: id quod usus maximi est in ea philosophiæ moralis parte, quam artem conjectandi hominum mores dicimus. Sed ut usum tam præclarum consequamur, necesse est ut ejus ope theoria specialis affectuum condatur, in qua evincantur motus cuilibet pro geniorum diversitate respondentes affectui. Ceterum ne obscura

ſcura maneat ratio, cur motus ſanguinis ac fluidorum extraordinarius in corpore obſervetur, dum affectibus commovemur; ſequentem addere lubet propoſitionem.

§. 514.

Cur commotio ſanguinis ac fluidorum in corpore confuſa affectibus reſpondeat.

Affectibus animæ confuſa ſanguinis ac fluidorum in corpore commotio reſpondet. Etenim in affectibus jucundis multiplices ſunt conatus producendi diverſas perceptiones prævisas (§. 507.); in moleſtis conatus impediendi diverſas perceptiones prævisas (§. 509.); in mixtis denique conatus multiplices perceptiones prævisas alias producendi, alias impediendi (§. 511.). Quamobrem cum iisdem convenientes motus in corpore obſerventur, quibus ſcilicet opus eſt ad perceptiones prævisas vel producendas, vel impediendas (§. 513.), non autem fieri poſſit, ut motus contrarii una producantur, quemadmodum in anima impoſſibile, ut plures perceptiones diverſas, quas prævidet, una producat, vel plurium productionem una actu poſitivo impediat; ſanguinis ac fluidorum motus in corpore, quo ad iſtos motus perficiendos opus eſſe Phyſicorum & Anatomicorum experimenta probant, confunditur, atque hoc pacto affectibus animæ confuſa ſanguinis ac fluidorum in corpore commotio reſpondet.

Patet adeo ex propoſitione præcedente reddi rationem principii in Pſychologia empirica (§. 603.) ſtabiliti. Diſtincta vero confuſionis illius explicatio a principiis phyſicis pendet, neque adeo hujus eſt loci.

§. 515.

Appetitus ſenſitivi definitio realis

Appetitus ſenſitivus eſt conatus producendi perceptionem prævisam, quatenus determinatur per ideam boni confuſam iſti adhærentem. Appetitio enim eſt conatus mutandi perceptionem præſentem in prævisam, adeoque prævisam producendi (§. 495.). Sed appetitio ſenſitiva oritur ex idea boni confuſa (§. 580. *Pſychol. empir.*). Neceſſe igitur eſt ut perceptioni

prævisæ adhæreat idea boni confusa. Determinatur adeo appetitio sensitiva per ideam boni confusam perceptioni prævisæ adhærentem (§. 113. *Ontol.*).

Habemus itaque definitionem appetitionis sensitivæ realem (§. 194. *Log.*): quæ ut clarius intelligatur, exemplo eam illustrare lubet, quo jam superius (*not.* §. 495.) usi sumus. Ponamus te intueri vinum generosum vitro infusum & antea ex vini odore ac sapore voluptatem percepisse. Dum animum ad idem advertis, vi imaginationis resuscitatur idea saporis ac odoris grati ac inde porro memoriam subit voluptas ex utroque percepta (§. 109. 110. *Psychol. empir.*), & te alio tempore ex odore ac sapore grato voluptatem percepisse judicas (§. 281.). Eandem adeo voluptatem denuo percepturus ad ideas saporis & odoris denuo producendas tendis. Et in hac tendentia ad perceptionem prævisam, determinata per memoriam voluptatis ex odore ac sapore percipiendæ appetitio sensitiva consistit. Quoniam in appetitu sensitivo non requiritur distincta boni cognitio; ideo nec opus est, ut tibi sigillatim omnium actuum mentis sis conscius, qui in determinationem actus appetendi influunt: sufficit ostendi posse, quod nonnisi iisdem præviis sequatur appetitio, nec absque iis intelligatur ejus genesis. Adhæret autem idea boni confusa per memoriam voluptatis.

§. 516.

Aversionis sensitivæ definitio realis.

Aversio sensitiva est conatus impediendi ne perceptioni prævisæ in nobis sit locus, quatenus determinatur per ideam mali confusam isti adhærentem. Aversio enim est conatus impediendi, ne perceptioni prævisæ sit locus (§. 496.). Sed aversio sensitiva oritur ex idea mali confusa (§. 582. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut perceptioni prævisæ adhæreat idea mali confusa. Determinatur adeo conatus impediendi perceptionem prævisam per ideam mali confusam eidem adhærentem (§. 113. *Ontol.*).

Habemus adeo aversionis sensitivæ definitionem realem

(§. 194.

(§. 194. *Log.*), quæ definitionem appetitionis in genere non supponit. Subinde enim utile est ad res clarius percipiendas, ut determinationes genericæ simul inserantur definitioni speciei ac subinde hac definitionum combinatione praxi consulitur, quando scilicet rei obviæ species determinari nequit, nisi eadem opera determinetur genus per determinationes genericas definitionem generis alias ingredientes. Ceterum quod jam superius (*not.* §. 496.) dedimus exemplum, huc etiam quadrat. Ponamus enim te auditu percipere, quale sit vinum vitro infusum, & antea ex amaro ejus sapore molestiam percepisse. Dum ad vini qualitatem animum advertis, vi imaginationis resuscitatur idea saporis amari ac inde porro memoriam subit molestia, quam ex eo percepisti (§. 109. 110. *Psychol. empir.*) & te alio tempore ex sapore amaro molestiam percepisse judicas (§. 281.). Ne igitur eandem molestiam denuo percipias, saporis perceptionem in te impedire conaris. Saporis perceptio est ea, quam prævisam dicimus, & per memoriam molestiæ inde perceptæ idea mali confusa eidem adhæret. Atque adeo apparet quod conatus impediendi perceptionem prævisam per ideam mali confusam eidem adhærentem determinetur.

CAPUT II.

De Appetitu & aversatione rationali, seu de Voluntate & Noluntate.

§. 517.

Appetitio rationalis sive Volitio est conatus producendi perceptionem prævisam, quatenus determinatur per notionem boni distinctam, quæ cum perceptione ista cohæret. Etenim volitio tanquam appetitionis species (§. 880. *Psychol.* *Volitionis definitio realis.*

 empir.

empir.), est conatus producendi perceptionem prævisam, seu tendentia ad eandem (§. 495.). Nascitur autem ex distincta boni repræsentatione (§. 880. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est, ut ad perceptionem prævisam ideo tendamus, quod eam nobis bonam esse distincte cognoscimus. Quamobrem conatus producendi perceptionem prævisam, seu tendentia ad eandem determinatur per notionem boni distinctam, quæ cum perceptione prævisa cohæret (§. 113 *Ontol.*).

Volitionis hic habemus definitionem realem, non supposita definitione reali appetitionis in genere (§. 194. *Log.*). Exemplum, quo paulo ante actum appetitus sensitivi illustravimus (*not*. §. 515.), etiam huc trahi potest. Ponamus enim nos experientia edoctos esse, quod haustus vini generosi ad vigorem corporis animique hilaritatem conducat. Quodsi ergo de qualitate vim vitro infusi certiores redditi beneficio illius principii colligimus, haustum illius vini ad vigorem corporis animique hilaritatem conducere; haustum vini appetimus. Volitio itaque hic consistit in conatu producendi illam perceptionem, qua haustum vini, quod in vitro contuemur, nobis repræsentamus, propterea quod ad corporis vigorem animique hilaritatem istum conducere intelligimus. Atque adeo conatus producendi perceptionem prævisam determinatur per notionem boni distinctam, quæ eidem cohæret. Quoniam de appetitu in genere abunde diximus in capite præcedente, rationalis vero a sensitivo non differt nisi in eo, quod perceptioni prævisæ producendæ in casu uno adhæreat idea boni confusa; in altero autem distincta (§. 580. 880. *Psychol. empir.*); de appetitu rationali non multa nobis dicenda sunt, præsertim cum ea, quæ ad ejus determinationem spectant, abunde satis in Psychologia empirica fuerint exposita.

§. 518.

Aversionis rationalis genesis.

Aversio rationalis seu Nolitio est conatus impediendi perceptionem prævisam, quatenus determinatur per notionem distinctam mali, quæ eidem adhæret. Etenim nolitio, tanquam aver-

aversionis species (§. 881. 882. *Psychol. empir.*) est conatus impediendi perceptionem (§. 496.). Nascitur autem ex distincta mali repræsentatione (§. 881. *Psychol. empir.*). Necesse igitur est ut impediamus, quo minus perceptio prævisa producatur, quod eam nobis malam existimamus. Quamobrem conatus impediendi, quo minus perceptio prævisa producatur, determinatur per distinctam notionem mali, quæ eidem cohæret.

Habemus adeo definitionem realem aversionis rationalis seu nolitionis, quæ definitionem aversionis in genere non supponit. Exemplum esto tale. Si quis haustu vini damnum sanitati inferri expertus; is notionem mali distinctam habet, quando judicat, haustum vini esse malum. Quodsi jam ad bibendum ab aliis invitatus bibere non vult, sed eorum persuasionibus sese opponit; is impedire conatur quoad animam perceptionem haustus vini, propter distinctam mali notionem, quam habet.

§. 519.

Appetitus & aversatio rationalis sive voluntas & Noluntas vim universi repræsentativam non excedit. Etenim appetitio rationalis sive volitio est conatus producendi perceptionem prævisam, qui per notionem boni distinctam determinatur (§. 517.). Dirigitur adeo per notionem boni distinctam vis perceptiva animæ, seu universi repræsentativa, ad certam perceptionem, quam se habere posse sibi conscia est (§. 488.). Notio boni distincta est determinata quædam propositio universalis, qua ad perceptionem prævisam applicata prodit judicium discursivum, quo bona intelligitur perceptio prævisa, seu, quod perinde est, res eadem repræsentata, quemadmodum exempla clarissime loquuntur (*not.* §. 517.). Quamobrem cum nullum judicium (§. 412.), immo nulla mentis operatio vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, excedat (§. 413.); directio conatus mutandi perceptionem præsentem in aliam

Voluntatis & noluntatis dependentia a vi universi repræsentativa.

per notionem boni distinctam, vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedit. Atque adeo patet appetitionem rationalem seu volitionem non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Enimvero cum animæ tribuatur appetitus rationalis sive voluntas, quatenus volitiones possibiles intelliguntur ex eo, quod eas actu inesse observemus (§. 170. *Ontol.*); hoc ipso evidens est voluntatem vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere. *Quod erat unum.*

Similiter aversio rationalis sive nolitio est conatus impediendi perceptionem prævisam determinatus per notionem mali distinctam (§. 518.). Dirigitur adeo per notionem mali distinctam in partem contrariam perceptionis prævisæ vis perceptiva animæ (§. 488.). Notio mali distincta est determinata quædam propositio universalis, qua ad perceptionem prævisam applicata prodit judicium discursivum, quo mala intelligitur perceptio prævisa, seu, quod eodem redit, res eadem repræsentata, quemadmodum exempla denuo clarissime loquuntur (*not.* §. 518.). Quamobrem porro ut ante patet directionem conatus mutandi perceptionem præsentem in aliam per notionem mali distinctam vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere. Atque adeo patet aversionem rationalem seu nolitionem non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur. Enimvero cum animæ tribuatur aversatio rationalis sive noluntas, quatenus nolitiones possibiles intelliguntur ex eo, quod eas actu inesse observemus (§. 170. *Ontol.*); hoc ipso evidens est noluntatem vim repræsentativam universi, qualis in anima datur, non excedere. *Quod erat alterum.*

Quæ supra annotavimus (*not.* §. 498.), cum evinceremus, aversationem sensitivam non excedere vim repræsentativam universi, qualis in anima datur; eadem mutatis mutandis hic quoque repetenda sunt. Nimirum quæcunque animæ mutatio-

rationes in actum volitionis influunt, eas in antecedentibus omnes ex vi repræsentativa universi, quam in anima dari evicimus, deduximus. Quoniam itaque volitio quæcunque determinatur per talia, quæ a vi repræsentativa universi pendent; ipsam quoque ab eadem pendere manifestum est. Idem etiam de nolitione intelligendum. Atque hac ratione abunde satisfactum illis intelligitur, qui sibi persuadent a vi repræsentativa animæ non pendere nisi sensationes, consequenter si ea tanquam essentia & natura animæ sumatur, quemadmodum a nobis factum est, animæ adimi omnem activitatem eamque mutari in ens mere passivum, totum quantum dependens ab actione rerum materialium in corpus nostrum.

§. 520.

Anima per essentiam & naturam suam bonum appetit, malum aversatur. Anima enim sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis sui organici in universo (§. 62.) per essentiam (§. 66.), atque naturam suam (§. 67.). Quoniam vero absolute possibile est corpus ipsius organicum uno eodemque momento diversos situs habere; hoc ipso agnoscit se uno eodemque momento diversas prorsus perceptiones habere posse, atque adeo diversas simul prævidere potest (§. 488.). Ex eo igitur, quod perceptionem aliquam prævidet, nondum intelligitur, cur conatus mutandi perceptionem præsentem, qui in omni præsente adest (§. 480.), in eam dirigatur, consequenter ratio sufficiens directionis conatus mutandi perceptionem præsentem in prævisam aliquam non continetur in prævisione (§. 56 *Ontol.*), seu in perceptione prævisa in se spectata. Necesse igitur est, ut contineatur in eadem ad nos relata (§. 70. *Ontol.*). Enimvero si res, quas percipimus, ad nos referimus, eæ vel nos statumque nostrum perfectiorem vel imperfectiorem reddere posse intelliguntur, vel neutrum horum apparet, adeoque vel bonæ, vel malæ, vel indifferentes existimantur (§. 554. 565. *Psychol. empir.*), consequenter ex iis vel

Determinatio naturalis facultatis appetitivæ.

volu-

voluptatem (§. 558. *Psychol. empir.*), vel tædium percipimus (§. 569. *Psychol. empir.*), vel iis prorsus non movemur. Quamobrem cum ideo conatus producendi novam perceptionem in perceptionem prævisam dirigi non possit, quod res percepta nos prorsus non moveat, nec voluptatem, nec molestiam seu tædium pariens; per voluptatem utique determinari debet directio ejusdem in perceptionem prævisam, per molestiam autem directio in partem contrariam, consequenter conatus impediendi perceptionem prævisam. Anima igitur per essentiam suam appetit, quod voluptatem parit (§. 495.), adeoque bonum vel verum, vel apparens est (§. 559. *Psychol. empir.*), eademque per essentiam suam atque naturam aversatur (§. 496.), quod molestiam sive tædium creat, adeoque malum vel revera est (§. 569. *Psychol. empir.*), vel tantummodo apparet (§. 570. *Psychol. empir.*). Constat igitur animam per essentiam suam bonum appetere, malum aversari.

Hinc appetitus animæ per naturam ipsius ad bonum determinatus generaliter dicitur, quatenus scilicet non fertur nisi in id, quod ipsius judicio bonum reputatur; avertitur vero ab eo, quod ejusdem judicio malum habetur. Ceterum per propositionem præsentem intelligitur, *ipsam rationem determinantem appetitus esse vi repræsentativæ universi, qualis in anima datur convenientem.* Claret id inprimis, ubi animum adverteris ad modum, quo veritas illius evincitur.

§. 521.

Voluntatis determinatio naturalis.

Quoniam anima quoque id appetit, quod vult (§. 880. *Psychol. empir.*) & aversatur, quod non vult positivo actu (§. 882. 884. *Psychol. empir.*); *anima* quoque *per essentiam suam atque naturam vult bonum, & non vult actu positivo malum* (§. 520.).

Hinc etiam in specie dicitur, voluntatem animæ per naturam ipsius generaliter determinatam esse ad bonum. Maximi

ximi autem momenti erit in philosophia morali & Theologia naturali hoc probe notasse.

§. 522.

Et quia lex appetitus est hæc propositio: quicquid nobis repræsentamus tanquam bonum quoad nos, id appetimus (*§.* 904. *Psychol. empir.*); lex vero aversationis hæc altera: quicquid nobis repræsentamus tanquam malum quoad nos, id aversamur (§. 907. *Psychol. empir.*); *lex appetitus & aversationis animæ essentialis atque naturalis est* (§. 520.), consequenter *in vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, rationem sui sufficientem agnoscit* (*§.* 66. 67.). *Lex appetitus & aversationis vi repræsentativæ universi conveniens.*

§. 523.

In unaquaque anima series perceptionum diversa est a serie perceptionum animæ cujuscunque alterius. Homines aut eodem tempore vivunt, aut diverso. Ponamus duos homines eodem modo nasci ac interire. Quoniam omnes mutationes animæ a sensatione originem ducunt (§. 64.); si perceptiones omnes successive animæ inexistentes eædem esse debent, omnes quoque sensationes eædem esse debent. Quamobrem cum sensationes per essentiam atque naturam animæ a situ corporis in universo pendeant (§. 65. *Psychol. empir.* & §. 66. 67. *Psychol. ration.*); si in duabus animabus eadem perceptionum series esse debet, necesse est, ut corpora momentis singulis per omnem utriusque hominis vitam eundem prorsus habeant situm: quod cum fieri non possit, evidens est, fieri quoque non posse, ut in duabus animabus perceptionum series sint prorsus eædem, etiamsi eos eodem momento nasci eodemque mori ponamus. *Seriei perceptionum diversitas in diversis animabus.*

Sint porro duo homines diverso tempore nati, & ponamus, si fieri potest, eos singulis momentis vitæ suæ, a prima nativitate usque ad momentum mortis eundem prorsus in universo habere situm. Quoniam in universo nullum corpus alteri simile est, sive corpora, quæ inter se conferuntur, eodem

tempore exiſtant, ſive diverſo (§. 246. *Cosmol.*); fieri quoque haud quaquam poteſt ut diverſis temporibus idem ſpatium repleatur iisdem corporibus & omnia corpora reliqua, quæ ab homine in eodem conſtituto percipi poſſunt, ſint prorſus eadem. Quamobrem cum ſenſationes pendeant a mutationibus, quæ organis ſenſoriis inducuntur a corporibus (§. 65. *Pſychol. empir.*), diverſa autem corpora easdem mutationes inducere nequeant eodem modo ad corpus organicum, quod ad animam ſpectat, relata; ſenſationes quoque in duabus iſtis animabus eædem ſeſe mutuo conſtanter excipere nequeunt. Immo idem multo magis patet, ſi ponamus, duos iſtos homines momentis iisdem a nativitate computatis in diverſis ſpatiis conſiſtere & diverſum ad corpora circumjecta ſitum obtinere. Quoniam vero mutationes ceteræ omnes, quæ in anima contingunt, a ſenſatione originem ducunt (§. 64.) per leges in anterioribus explicatas; ſi ſenſationes fuerint diverſæ, nec perceptiones ceteræ eædem eſſe poterunt. Denuo igitur evidens eſt, fieri haud quaquam poſſe, ut in duabus animabus perceptionum ſeries ſint prorſus eædem, quando diverſo tempore vivunt.

Jam cum in duabus animabus ſeries perceptionum eædem eſſe non poſſint, ſive eodem momento naſci ac mori, ſive diverſo tempore vivere ponantur: liquet omnino in unaquaque anima ſeriem perceptionum diverſam eſſe a ſerie perceptionum animæ cujuscunque alterius.

Conſtat monſtra bicorporea diverſas a prima ſtatim nativitate prodidiſſe appetitiones ac averſiones: quod non modo inde eſt, quod organa ſenſoria non fuerint ad eadem objecta ſimul relata, verum etiam a diverſitate naturali facultatum mentis, quas in omnibus non eſſe easdem prorſus, ſed licet genere eædem ſint, ſuo tamen modo adhuc differre conſtat. Quamvis vero in eo plurimum momenti ſitum ſit, ut ſeries perceptionum in duabus quibuscunque animabus ſint diverſæ; hanc tamen differentiam in evincenda veritate propoſi-

positionis insuper habemus, propterea quod fortius concludatur diversitas seriei perceptionum in diversis animabus, ubi ostenditur eam esse admittendam, etiamsi nulla ponatur intrinseca animarum differentia. A posteriori veritas propositionis præsentis multo clarius patet. Constat enim homines non nasci in eodem loco eodem momento, nec iisdem præditos esse inclinationibus ac dispositionibus naturalibus, multo minus eorum corpora eundem constanter ad eadem sensibilia habere situm. Unde nemo non intelligit, sensationes diversas esse debere eodem tempore in diversis hominibus. Ceterum de animabus hic ostenditur, quod de elementis rerum materialium demonstravimus (§. 198. *Cosmol.*), scilicet quod unumquodque elementum contineat seriem mutationum, quæ diversa est a serie alterius cujuscunque. Neque difficile foret idem etiam de unoquoque corpore evincere: in corporibus vero humanis sufficiente attentione agnoscitur.

§. 524.

Quoniam appetitiones ex perceptionibus nascuntur & ad eas tendunt (§. 480. 495.); si perceptionum series diversa fuerit, appetitionum quoque series diversa esse debet. Et idem eodem modo intelligitur de aversionibus. Quamobrem cum in unaquaque anima series perceptionum diversa sit a serie perceptionum animæ cujuscunque alterius (§. 523.); *in unaquaque anima series appetitionum & aversionum diversa est a serie appetitionum & aversionum, quæ datur in anima quacunque altera.* Unde patet, quod de elementis demonstravimus (§. 198. *Cosmol.*), adhuc luculentius, *unamquamque animam continere seriem perceptionum ac appetitionum atque aversionum, quæ diversa est a serie alterius cujuscunque animæ.*

Diversitas seriei appetitionum & aversionum in animabus.

A posteriori quoque patet diversitas appetitionis & aversionis clarissime, quodque paulo ante commemoravimus de monstris bicorporeis, id ipsum eandem palam loquitur.

§. 325.

Independentia appetitus a modo dependentiæ sensationum a corpore.

Appetitiones & aversiones eodem modo dependent a sensationibus, quocunque tandem modo sensationes a corpore dependeant. Appetitiones & aversiones omnes dependere a sensationibus, supra evictum dedimus (§. 64.). Enimvero quocunque tandem modo aversiones atque appetitiones a sensationibus pendeant, quem in anterioribus sufficienter explicatum hic perpendi opus non est, non utique supponi quicquam debet aliud; nisi quod sensationes quædam actu adsint. Quoad appetitum adeo & aversationem perinde est, quæcunque tandem fuerit sensationis præsentis causa, seu quæcunque fuerit ratio, cur positis hisce ideis materialibus in corpore ponantur hæ sensationes in anima (§. 114.). Appetitiones itaque ac aversiones eodem modo a sensationibus dependere possunt ac debent, quocunque tandem modo sensationes a corpore dependeant (§. 851. *Ontol.*).

A posteriori citra difficultatem idem intelligitur, modo animum ad exemplum aliquod advertamus. Ponamus enim te vinum vitro infusum, quod intueris, appetere, propterea quod probe memor es, te ex sapore grato voluptatem percepisse. Appetitus hic dirigitur in saporem vini, quem voluptatis percipiendæ gratia percipere cupis. Dirigitur adeo appetitus in saporem vini per ideam voluptatis perceptioni ejus adhærentem (§. 489.). Enimvero quocunque tandem modo accidat, ut oculis in vinum conversis ipsum videas; nihil hoc conducit ad id, ut saporis grati recorderis: sufficit enim te nunc videre vinum, cujus saporem alias gratum expertus (§. 117. *Psych. emp.*). Clarissime igitur perspicitur, dependentiam appetitionis a sensatione non supponere nisi sensationem præsentem, nequaquam vero dependentiam ejusdem a corpore. Quodsi ponamus, nos haustum vini appetere, propterea quod ad sanitatem corporis

poris ac animi hilaritatem conducere certi ſumus; appetitio rationalis eſt, hoc eſt, vinum, quod vitro infuſum contuemur, bibere volumus (§. 517.). Enimvero ſive appetitus dirigatur per ideam voluptatis, ſive per ideam ſanitatis corporis ac hilaritatis animi, nulla inde emergit differentia quoad dependentiam appetitionis a ſenſatione. Quamobrem ut ante liquet, dependentiam volitionis a ſenſatione non ſupponere niſi ſenſationem præſentem, nequaquam vero dependentiam ejusdem a corpore.

Idem de averſione patet, ſive ea ſenſitiva ſupponatur, ſive rationalis. Si enim vinum averſamur propter ſaporem auſterum; ratio averſionis eſt tædium ſeu moleſtia, quam ex ſapore auſtero vini nos percepiſſe meminimus (§. 489.). Ratio hæc averſionis ſubſiſtit eadem, quæcunque tandem fuerit cauſa, cur vini tibi conſcius ſis, idea ejus materiali in cerebro excitata (§. 114.). Averſio igitur ſequitur, quæcunque tandem ſit ratio, cur poſita idea materiali in cerebro ponatur perceptio in anima (§. 118. *Ontol.*), conſequenter averſio eodem hoc modo dependet a ſenſatione aliqua præſente, quæcunque tandem fuerit ſenſationis a corpore dependentia (§. 851. *Ontol.*). Idem adhuc eodem modo patet, ſi ſupponas, te vinum averſari, hoc eſt, bibere nolle, quod ſanitati tuæ adverſum noveris, vel ab immodico vini hauſtu abſtinere, ne incommoda incurras, quæ ex ebrietate conſequuntur. Quamobrem averſio quoque rationalis ſeu nolitio eodem modo pendet a ſenſatione, quæcunque tandem fuerit ſenſationis a corpore dependentia.

Propoſitio præſens maximæ utilitatis eſt in momentis hypotheſium, quas ad commercium inter corpus & animam explicandum excogitarunt philoſophi, expendendis, præſertim ubi per indirectum aliquam impugnare volueris. E re autem fuit eandem hic in medium afferri, propterea quod conſequentiarii ob ejus ignorantiam acumen ſuum deſiderari patiuntur, quoties hypotheſes philoſophorum impugnare audent

dent. Etenim hunc quoque usum præstat philosophia, ne judicia nostra de veritatibus hypothesium præcipitemus ac in alios injurios nos exhibeamus. Quodsi appetitio & aversio supponerent certam sensationum, unde pendent, a corpore dependentiam; sine ea intelligi minime possent: ast nemo non novit, modo ad seipsum animum advertat, se probe capere posse, cur quid velit, vel nolit, aut cur quid appetat, vel aversetur, etsi nesciat quomodo sensationes a corpore dependeant, immo si vel maxime per errorem de eo statuat.

§. 526.

Libertatis independentia a dependentia sensationum a corpore.

Libertas animæ independens est a modo, quo ad sensationes suas pervenit, seu a dependentia sensationum a corpore. Anima enim libera est in volendo ac nolendo (§. 942. *Psych. empir.*), quatenus ex pluribus possibilibus sponte eligit, quod ipsi placet (§. 941. *Psychol. empir.*), consequenter quatenus conatum mutandi perceptionem præsentem in prævisam dirigit, quemadmodum ipsi placet (§. 495. 496.). Enimvero cum id placeat, ex quo voluptatem percipimus; displiceat vero, ex quo tædium percipimus (§. 542. *Psychol. empir.*); ratio, cur quid placeat, vel displiceat, in qualitatibus rei continetur (§. 511. 518. *Psychol. empir.*), adeoque non in modo, quo anima pervenit ad perceptionem rei istius, consequenter nec in modo, quo ad sensationes pervenit, a quibus ortum ducunt appetitiones & aversiones (§. 64.). Libertas igitur animæ independens est a modo, quo anima ad sensationes suas pervenit (§. 851. *Ontol.*).

A posteriori probatur idem, ubi ad exempla animum advertis & cur volitiones ac nolitiones liberæ sint, in dato casu probe expenderis. Patebit enim ut id intelligas, non respiciendum esse ad dependentiam sensationum a corpore, atque hoc pacto perspicies rationem libertatis nullam in dependentia ista contineri, consequenter hinc convinceris libertatem animæ ab eadem esse independentem.

Quæ

Quæ de utilitate propositionis præcedentis dicta sunt, ea de præsente quoque inculcanda veniunt. Utemur eadem paulo post, ubi hypotheses philosophorum, quibus ad explicandum commercium inter mentem ac corpus utuntur, expositari sumus.

§. 527.

Libertatis influxus in seriem perceptionum.

Libertas influit in seriem perceptionum, seu ad eas determinandas concurrit. Quando enim aliquid volumus, conatus producendi perceptionem prævisam determinatur per notionem boni distinctam, quæ cum ipso cohæret (§. 517.), consequenter in serie perceptionum tales continentur, quas voluimus, existunt etiam in eadem aliæ, quod dantur in eadem quædam, quas habere voluimus. Insunt igitur perceptiones seriei perceptionum, quæ per voluntatem determinantur (§. 113. *Ontol.*). Quamobrem cum anima libere velit (§. 942. *Psych. empir.*); libertas ad eas determinandas concurrit.

Similiter quando aliquid nolumus, conatus impediendi perceptionem prævisam determinatur per ideam mali distinctam, quæ eidem adhæret (§. 518.), consequenter in serie perceptionum non dantur perceptiones, quod eas habere noluimus, dantur vero earum loco aliæ, quas illarum evitandarum gratia habere volumus. Insunt igitur in serie perceptionum perceptiones, quæ per noluntatem determinantur (§. 113. *Ontol.*). Quamobrem cum anima in nolendo ac volendo libera sit (§. 942. *Psychol. empir.*); libertas ad determinandas perceptiones in serie perceptionum concurrit.

Quoniam itaque animæ libertas ad determinandam actualitatem perceptionum in serie perceptionum existentium tam volendo, quam nolendo concurrit *per demonstrata;* libertas in seriem perceptionum influit.

Quandonam sensationes, consequenter etiam ceteræ omnes quæ hinc pendent mutationes (§. 64.), a libertate quoad

ad actum pendeant, supra jam demonstravimus (§. 151. 152. 153.), & de sensationibus dicta etiam ad phantasmata facile transferuntur: id quod unusquisque in seipso quovis momento experiri potest. Influxus autem libertatis in seriem perceptionum major deprehenditur, quam primo intuitu videtur, ubi dependentiam mediatam perspecturus, mutuam dependentiam perceptionum a se invicem in eadem serie seu ipsarum inter se nexum consideraveris.

§. 528.

Anima cur sit libera.

Anima libera est, quia ratione prædita. Anima enim, quatenus libera est, ex pluribus possibilibus sponte eligit, quod ipsi placet, cum ad nullum eorum per essentiam determinata sit (§. 941. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ex possibilibus id eligat, quod ipsi maxime placet, & quia ipsi placet (§. 937. *Psychol. empir.*); id eligit quod voluptatem parere posse (§. 542. *Psychol. empir.*), adeoque bonum esse judicat (§. 558. *Psychol. empir.*), & quidem bonum majus altero, ubi ex duobus bonis unum eligendum (§. 898. *Psychol. empir.*). Dum vero aliquid vult, appetitio seu volitio determinatur per notionem distinctam boni (§. 517.), adeoque per id, quod objectum appetibile nos statumque nostrum perficere aptum deprehendatur (§. 554. *Psych. empir.*). Supponuntur adeo veritates universales, quæ ratiocinando ad appetibile propter inhærentem qualitatem seu relationem ad alia applicantur (§. 356. 360. & seqq. *Psych. empir.*): quod cum rationis sit (§. 494. *Psychol. empir.*), anima in volendo libera, quia ratione prædita (§. 502. *Psychol. empir.*).

Similiter si quid anima non vult, actus nolitionis determinatur per notionem mali distinctam (§. 518.), ac ideo quid non vult, quia displicet quod non vult (§. 937. *Psych. empir.*), consequenter quod tædium parere posse (§. 542. *Psych. emp.*), adeoque malum esse judicat (§. 569. *Psychol. empir.*). Determinatur adeo actus nolitionis per id, quod aversabile nos statum-

ſtatumque noſtrum imperfectiorem reddere deprehendatur (§. 566. *Pſych. empir.*). Supponuntur adeo denuo veritates univerſales, quæ ratiocinando ad averſabile propter inhærentem qualitatem ſeu relationem ad alia applicantur (§. 356. 360. & ſeqq. *Pſychol. empir.*): quod cum rationis ſit (§. 494. *Pſych. empir.*), anima in nolendo libera, quia ratione prædita (§. 502. *Pſychol. empir.*).

Hinc apparet, cur vulgo libertas vindicetur appetitui rationali, denegetur vero appetitui ſenſitivo. Supponit ratio operationes intellectus, quibus univerſalium veritatum cognitio debetur. Atque ideo ab intellectu pendet libertas.

§. 529.

Ex vi repræſentativa univerſi ſitu corporis organici in univerſo materialiter, mutationibus organorum ſenſoriorum formaliter limitata ratio reddi poteſt omnium eorum, quæ de anima obſervantur. Quæcunque de anima obſervantur, vel ad ſenſus, imaginationem atque memoriam & pendentem inde appetitum ſenſitivum cum affectibus, vel ad intellectum cum ingenio & arte inveniendi & inde dependentem appetitum rationalem ſeu voluntatem ſpectant: id quod patet recolenti ea omnia, quæ in Pſychologia empirica de anima ab experientia derivata leguntur. Ex vi repræſentativa univerſi, qualem eſſentiam atque naturam animæ eſſe adſtruximus (§. 66. 67.), rationem reddi poſſe ſenſationum ex ipſa ſenſus definitione liquet (§. 67. *Pſychol. empir.*) & legem ſenſationis eſſentiales animæ determinationes continere oſtendimus (§. 78.). Imaginatio quoque in eadem rationem ſufficientem habet (§. 181. 183.), conſequenter & memoria, quæ ab imaginatione pendet (§. 92. 175. *Pſych. emp.*). Similiter in eadem vi repræſentativa univerſi ſufficiens continetur ratio intellectus (§. 387.), nec ulla datur intellectus operatio, quæ in eadem rationem ſufficientem non agnoſcat (§. 413.). Immo eam non excedit ingenium (§. 473.), nec ars inveniendi (§. 478.).

Vi repræſentativa univerſi ſufficiens Pſychologiæ rationalis principium.

478.). Denique appetitus quoque sensitivus (§. 497.) & aversatio sensitiva (§. 498.), immo etiam appetitus rationalis & aversatio rationalis ex eadem vi enascitur (§. 519.). Ex vi igitur repraesentativa universi, in qua animae essentiam & naturam consistere ostendimus (§. 66. 67.), ratio reddi potest omnium, quae de anima observantur.

Nemo desideraverit, ut omnium eorum, quae ad animam spectant, ratio immediate ex vi repraesentativa universi reddatur. Quemadmodum enim in omni genere entium obtinet, ut nonnullorum ratio immediate ex eorundem essentia deducatur, aliorum vero ratio ex hisce porro derivetur, ita nec aliter procedendum est, ubi ex essentia animae rationem eorum, quae ipsi conveniunt, reddere volueris. Quemadmodum vero, quando phaenomenorum corporis ratio ex structura ejus reddenda, ratio quoque habenda est regularum motus; ita similiter ad leges sensuum, imaginationis, intellectus & appetitus recurrendum, ubi ex vi repraesentativa universi ratio reddenda eorum, quae ad animam spectant: quemadmodum a nobis factum esse apparet. Ipso igitur facto comprobavimus vim istam sufficiens esse Psychologiae rationalis principium, eandemque recte tanquam essentiam ac naturam animae assumi. Qui comprehendere non potuerunt, quomodo ex unica ista vi a priori sequantur, quae a posteriori observantur, partim methodi non fuere satis experti, partim regulas perceptionis & appetitus insuper habuere.

SECTIO

SECTIO III.

DE

COMMERCIO INTER MENTEM ET CORPUS.

CAPUT I.

De Systematis explicandi commercium inter mentem & corpus in genere.

§. 530.

Per *Systemata explicandi commercium inter mentem & corpus* intelligimus hypotheses philosophorum, quas excogitarunt ad reddendam rationem commercii inter animam & corpus intercedentis. *Systema explicandi commercium mentis cum corpore quid dicatur.*

Cum hic loquendi motus hodie receptus sit in foro philosophorum, ab eo recedere noluimus, utpote receptas formulas non immutantes quamdiu salva veritate retineri possunt. Si quis vero malit hypotheses, quam Systemata vocare; is per nos suo abundet sensu.

§. 503.

Quoniam in hypothesi philosophica sumuntur, quæ nondum demonstrari possunt, tanquam essent, rationis reddendæ gratia (§. 126. *Disc. prælim.*), ut ad veritatem liquidam inveniendam via sternatur (§. 127. *Disc. prælim.*); *in systematis* quoque *explicandi commercium inter mentem & corpus sumi* *Quænam in systematis istis sumi possunt eorumque usus.*

possunt, quæ num revera ita sese habeant, demonstrari nondum potest, ut inde ratio reddatur eorum, quæ de hoc commercio indubia experientiæ fide constant & hoc pacto via sternatur ad certam illius commercii rationem tandem inveniendam.

Quæstio de commercio inter mentem & corpus inter difficillimas omni tempore a philosophis relata, ac plurimis nodus prorsus indissolubilis visus. Non defuere, qui, cum de eo solvendo desperarent, eum secarunt alterutrius substantiæ existentiam in dubium vocantes, veluti Idealistæ ac Materialistæ, quorum hi corporum, illi animarum tanquam substantiarum immaterialium existentiam impugnarunt. In re adeo difficili muneris sui partes adimplet philosophus, si in excogitanda hypothesi vires suas periclitetur, ut, dum ex ea rationem eorum reddere studet, quæ observationum fide certa sunt, appareat, num veritatem assecuti fuerimus, vel quantum adhuc ab eadem distemus. Si quis postulaverit, ut liquida statim proponatur veritas, is ea exigit, quæ in hominem non cadunt: quædam enim veritates adeo inaccessæ sunt, ut plures frustra tentandæ sint viæ, antequam ad eas perveniatur. In arte inveniendi alieni ac hospites sunt, qui sibi persuadent ad veritatem quamcunque latentem eruendam solam sufficere philosophi voluntatem. Quodsi vero ab iis abstinere jusseris philosophum, quæ nondum certa ac explorata sunt; posteris præcludis viam ad veritatem, ad quam tibi inaccessa est (*not.* §. 127. *Disc. prælim.*). Si Astronomis idem fuisset animus, nobilissima, quam profitentur, scientia ad id fastigium nunquam evecta fuisset, ad quod eandem evectam vident intelligentes. Plura non addimus: legi enim & ad præsens institutum applicari possunt, quæ de hypothesibus philosophicis in Horis subsecivis A. 1730. Trim. vern. num. I. p. 177. & seqq. disseruimus.

§. 532.

Falsitas istiusmodi systematis unde concludatur.

Quoniam hypotheses philosophicæ non alio fine conduntur, quam ut inde ratio reddatur eorum, quæ observantur (§. 126. *Disc. præl.*); si qua inde deducantur, quæ experientiæ repugnant,

pugnant, ex iis non concluditur falsa esse, quæ experientiæ consentanea sunt; sed hypothesin a veritate alienam esse recte infertur. Quamobrem cum systemata explicandi commercium inter mentem & corpus non sint nisi hypotheses philosophicæ (§. 530.); *si quod affertur systema explicandi commercium menti cum corpore intercedens, ex quo necessaria consequentia fluunt, quæ experientiæ indubitatæ contrariantur, non experientiæ, sed systematis falsitas inde concludenda.*

Ne in applicando hoc principio judicium præcipites, probe tenendum est, antequam ea, quæ experientiæ fide explorata sunt, illis opponas, quæ ex systemate a priori deducuntur; te non minus certum esse debere, quod experientiæ revera consentaneum sit, quod eidem convenire sumis, quam quod ex systemate necessario fluat, quod inde fluere sumis, immo quod, quæ sibi mutuo opponis, sibi quoque mutuo contrarientur. Non leve est judicium de singulis ex veritate statuere; & valde vereor, ne qui vulgo sibi judicium sumunt de hypothesibus philosophorum, quibus commercium inter mentem ac corpus explicare conati fuere vel hodienum conantur, tanto acumine non sint instructi, quo opus est, ne judicium præcipitent. Ut igitur famæ suæ consulant, nec molesti sint aliis, difficultatem perpendentes cautius mercari discant & aliis dijudicanda relinquant, quæ ipsorum judicio submitti nequeunt. Ex historia literaria omnis ævi probari potest, quantum veritati investigandæ obfuerint præcoces hypothesium philosophicarum censuræ. Nostrum igitur est earum fontes detegere, ne quis in ignorantia præsidium aliquod positum esse existimet.

§. 533.

Si ex systemate aliquo explicandi commercium inter animam & corpus colligitur, quod propositioni cuidam veræ contradicit; systematis falsitas inde apparet. Constat enim in genere, si ex propositione aliqua colligitur, quod propositioni cuidam veræ contradicit, propositionem illam esse falsam (§. 556. *Log.*), *Alius modus eandem concludendi.*

Log.), & propterea in demonstrationibus indirectis assumti concluditur falsitas (§. 553. *Log.*). Quamobrem cum in systemate explicandi commercium inter animam & corpus assumatur, quod an ita sese habeat demonstrari nondum potest (§. 530.); si quid ex eo colligatur, quod propositioni cuidam veræ contradicit, systema falsum esse hinc apparet.

Multa autem cautione hic quoque opus est, ne judicium de falsitate systematis præcipitetur. Etenim antequam ex eo, quod ex systemate aliquo colligis, inferre possis falsitatem ejusdem, & certus esse debes, veram esse propositionem, cui opponis quod ex systemate colligis, & quod inde concludis legitima ratiocinandi forma & ex principiis veris inferri, & inter propositionem illam veram atque id, quod ex systemate colligitur, veram intercedere contradictionem, non apparentem. Non adeo leve est de falsitate systematis judicium, ubi eam per indirectum ostendere volueris. Et valde vereor, ne dantis animi dotibus, quantæ huc requiruntur, careant qui vulgo sibi de hypothesibus philosophorum judicium sumunt. Ne igitur consequentiarii & sibi, & aliis sint molesti, propositionem præsentem cum præcedente probe perpendant. Immo utramque attenta mente volvant revolvantque, quorum interest, ne consequentiariis facilem habeant fidem.

§. 534.

An errores ex systemate fluentes autori ejus imputari possint.

Si ex systemate aliquo explicandi commercium mentis cum corpore necessaria consequentia fluant errores; ideo quod inde fluant autori ejusdem imputari non possunt. In systemate enim explicandi commercium inter mentem & corpus sumitur quid tanquam esset, antequam demonstrari possit, num ita revera sese habeat (§. 530.). Quodsi ergo contingat assumtum esse falsum, necessaria consequentia inde fluent quæ impossibilia (§. 96. *Ontol.*) seu falsa sunt (§. 507. *Log.*). Quoniam tamen autor systematis nondum sumit, absolute ipsum esse verum, sed tantummodo probabiliter judicat verum esse posse, ita tamen

men ut non excludatur formido oppositi; nulla quoque ratio est, cur affirmes, ipsum erroribus istis tanquam cum systemate suo necessario connexis necessario assentiri, propterea quod systemate posito admittendi quoque sunt isti errores. Atque adeo patet autori systematis non posse imputari errores, qui necessaria consequentia inde fluunt, propterea quod inde fluunt.

Erunt forsan qui existimaverint talia per se satis manifesta esse, ut ea demum inculcari opus non sit. Enimvero hi erunt, qui consequentiariorum mores ignorant. Hos ut agnoscant qui veritatis amore ducuntur, non prætermittenda sunt quæ ad temeritatem eorum redarguendam prosunt. Multa generi humano damna dedit praxis consequentiariorum vel hoc nomine, quod errores imputaverint philosophis, quos ex eorum hypothesibus fluere opinabantur. Exempla non e longinquo petenda, ipsa systemata, cum quibus nobis jam est negotium, suppeditant satis luculenta.

§. 535.

Quoniam *autori systematis* ideo imputari nequeunt errores, quod ex eodem necessaria consequentia fluant (§. 534.); *multo minus imputari poterunt errores, quos ex eodem fluere opinantur acumine sufficiente destituti:* id quod etiam per se patet, independenter a propositione præcedente, cum ne minima quidem adsit ratio, nisi insanire velis, cur errores alteri imputare velis. *In imputandis erroribus proximus ad malitiam gradus.*

Non nego consequentiarios, eum consequentiis alio fine utantur, quam opinione refutandi (§. 1046. *Log.*) & argumento ab invidia ducto mirifice delectentur (§. 1049. *Log.*); in imputandis erroribus malitiæ plurimum tribuere (§. 1052. *Log.*): sed nostrum jam non est corrigere malitiam. Sufficit ea docere, quæ ad eam prævendam faciunt & ne malitiosis aures facile præbeant inconsiderati impedire valent.

§. 536.

§. 536.

Libertatis a systemate de commercio inter mentem & corpus independentia

Salvo quocunque Systemate de commercio inter mentem & corpus libertas defendi, & negari potest. Quoniam enim systemata de commercio inter mentem & corpus sunt hypotheses philosophicæ ad reddendam rationem istius commercii excogitatæ (§. 530.), commercium vero inter mentem ac corpus in dependentia animæ a corpore quoad specificationem perceptionum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis sensoriis contingunt, & corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & continuitatis temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt, consistit (§. 962. *Psychol. empir.*); ex Systemate de commercio inter mentem atque corpus intercedente reddenda ratio est, quomodo sensationes a corpore & motus corporis voluntarii ab anima dependeant, ut nempe perceptiones in anima coëxistant mutationibus organorum sensoriorum (§. 949. *Psychol. empir.*), & motus voluntarii in corpore coëxistant volitionibus animæ, nec non cessatio motus in corpore animæ nolitionibus (§. 955. *Psychol. empir.*). Enimvero appetitiones & aversiones eodem modo dependent a sensationibus, quocunque tandem modo sensationes a corpore dependeant (§. 525.), & libertas animæ independens est a modo, quo ad sensationes suas pervenit (§. 526.), cumque motus voluntarii in corpore appetitiones & aversiones demum sequantur, modus quo hæ determinantur dependere nequit a modo, quo illi has sequuntur: quod per se patet. Quamobrem de modo, quo appetitiones ac aversiones a sensatione pendent, consequenter de libertate, statuere licet quicquid volueris, nec ejus ulla habenda est ratio, ubi explicare volueris, quomodo sensationes in anima mutationibus organorum sensoriorum & motus voluntarii volitionibus atque nolitionibus animæ coëxistant, vel ad nutum animæ motus quidam cessent. Palam igitur est salvo quocunque syste-

mate

mate de commercio mentis cum corpore libertatem animæ & defendi, & negari posse.

Veritas propositionis adeo manifesta est, ut propemodum mirandum sit, quomodo fieri potuerit, ut ullus unquam virorum doctorum sibi persuadere potuerit, libertatem animæ ideo impugnari ab aliquo philosophorum, quod hoc vel isto modo commercium mentis cum corpore explicare voluerit. Experientia quoque propositionem præsentem confirmat. Constat enim, cum Systema influxus physici promiscue reciperetur, alios libertatem asseruisse, alios eandem impugnasse. Cur vero multi veritatem adeo manifestam non perspiciant, ex eo est, quod veritatum mutuam a se invicem dependentiam insuper habeant. Etenim qui hanc cognitam habet, probe novit, quibusnam positis ponantur alia, quibus sublatis tollantur alia: id quod utique nosse debent, qui aliorum errores subvertere conantur, ne magno sæpius conatu nihil agant.

§. 537.

In omni systemate de commercio mentis cum corpore supponendum, perceptiones rerum sensibilium in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri ac si anima & corpus in se mutuo influerent, hoc est, ac si anima vi sua produceret motus voluntarios in corpore, & corpus vi sua produceret perceptiones rerum sensibilium in anima. Systema enim non alio fine conditur, quam ut inde ratio reddatur eorum, quæ de commercio animæ cum corpore experimur (§. 530.), consequenter cur anima objecta sensibilia percipiat, dum mutationem organis sensoriis inducunt, & motus corporis oriantur, quamprimum anima eos vult (§. 962. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum experiamur, si objecta externa in organa sensoria rite constituta agunt, eo ipso memento oriri quoque perceptiones, quibus eadem tanquam extra nos repræsentamus (§. 948. *Psych. empir.*), adeoque positis mutationibus in corpore poni

Suppositum commune omnium systematum.

quoque mutationes in anima, illis vero sublatis has quoque tolli, istis impeditis has etiam non oriri; posita vero causæ efficientis sufficientis actione ponatur effectus (§. 898. *Ontol.*), consequenter ea cessante vel impedita cessare quoque vel impediri effectum: perceptiones rerum sensibilium videntur effectus actione corporis in anima producti, atque adeo perceptiones rerum sensibilium in anima eo modo oriuntur, ac si corpus in animam ageret seu in eandem influeret.

Similiter cum experiamur, quorundam organorum corporis motus statim consequi, quando anima eosdem vult, ac tamdiu durare, quamdiu eosdem vult, extemplo sisti, quamdiu eosdem non vult (§. 953. *Psych. emp.*), atque adeo posita volitione animæ poni motus voluntarios in corpore, posita nolitione hos cessare vel prorsus non produci; constet vero posita actione causæ efficientis sufficientis poni effectum (§. 898. *Ontol.*): motus voluntarii in corpore videntur effectus actione animæ producti & cessationes motuum effectus pares videntur, atque adeo motus voluntarii in corpore oriuntur & cessant eodem modo, ac si anima vi sua eosdem produceret ac sisteret, consequenter in corpus ageret seu in idem influeret.

Quoniam itaque perceptiones eodem modo oriuntur, ac si corpus in animam influeret, & motus voluntarii eodem modo in corpore consequuntur, ac si anima in corpus influeret *per demonstrata;* in omni systemate, quod commercii inter animam & corpus intercedentis explicandi gratia conditur, supponendum est, perceptiones rerum sensibilium in anima & motus voluntarios in corpore eodem modo oriri ac si anima & corpus in se mutuo influerent.

Propositio hæc non enunciat, quod in foro Philosophorum & Mathematicorum sit inauditum. Ita in Astronomia supponimus, quodcunque tandem systema mundi in gratiam expli-

explicandorum motuum cœlestium condatur, motum communem eodem modo fieri, ac si cœlum esset sphæra cava, cujus superficiei concavæ stellæ sint infixæ, & quæ circa Terram in centro ejus collocatam ab ortu in occasum gyratur. Immo simile quid in theoria Solis occurrit, ubi semper supponendum, Solis erga Tellurem situm quoad motum proprium ita mutari, ac si sol motu inæquali circa Tellurem ab occasu in ortum progrederetur, propterea quod negari non potest hæc ita videri, motus autem Solis hoc pacto fieri debet, ut ita videatur. Ad exempla hæc ideo provocamus, ut calumnias illorum antevertamus, qui aliis persuadere conantur, quasi talia eo fine adstruantur, ut a periculo hypothesium animos lectorum avertamus, & ut discant veritatis cupidi, qua cautione in expendendis hypothesibus nos procedere soleamus.

§. 538.

Num systemata influant in philosophiam practicam.

In gratiam systematis commercium inter mentem & corpus explicandi in philosophia practica nihil immutandum. Systematis de commercio animæ cum corpore usus in eo consistit, ut inde ratio reddatur eorum, quæ de ipso indubia experientiæ fide nobis innotescunt (§. 531.), adeoque cur objecta externa percipiamus, quando in organa sensoria agunt (§. 948. *Psychol. empir.*), & cur motus quorundam organorum corporis statim sequatur, quamprimum eundem volumus, vel sistatur, quamprimum ipsum nolumus (§. 953. *Psychol. empir.*). Enimvero cum in philosophia practica principia psychologica tantummodo applicentur ad praxin moralem atque civilem; ibidem sufficit coëxistentiam perceptionum & mutationum in organis sensoriis, nec non motuum corporis & volitionum ac nolitionum animæ manifestam esse, consequenter non aliud supponendum, quam mutationes animæ ac corporis harmonicas eodem modo fieri ac si anima & corpus in se mutuo influerent. In philosophia itaque practica systemate nullo opus est, quo ad explicandum commercium inter animam atque corpus utun-

tur philosophi, cumque in omni systemate supponendum sit, perceptiones rerum sensibilium in anima ac motuum voluntariorum in corpore ita oriri, ac si corpus & anima in se mutuo influerent (§. 537.), in gratiam quoque istiusmodi systematis nihil prorsus in philosophia practica immutandum.

Nullus adeo error minori periculo subjicet, quam qui de commercio inter animam atque corpus committitur, ut adeo vana sint illorum molimina, qui tanta acerbitate contra istiusmodi systemata pugnant, quasi totius generis humani salus ab uno eorum penderet. Probe igitur perpendi velim, quæ in hac & ceteris propositionibus inculcantur, ne temerariis judiciis inanes turbæ excitentur non sine multorum injuria.

§. 539.

Harmonia mentis & corporis quid dicatur.

Per *Harmoniam mentis & corporis* intelligimus explicabilitatem perceptionum animæ per mutationes in corpore contingentes & motuum voluntariorum in corpore per volitiones ac nolitiones animæ, vel etiam appetitiones atque aversiones sensitivas ejusdem. *Explicabilitas* vero ista in hoc consistit, quod ex iis, quæ in corpore contingunt, intelligatur, cur tales jam sint animæ perceptiones, ex appetitionibus vero ac aversionibus sive sensitivis, sive rationalibus, cur istiusmodi jam in corpore fiant motus spontanei, vel voluntarii, consequenter quod ratio perceptionum ex iis, quæ in corpore fiunt, ratio autem motuum voluntariorum ac spontaneorum ex iis, quæ in anima accidunt, reddi possit (§. 56. *Ontol.*).

Exempla non addimus, cum quæ hic dicuntur ex anterioribus sufficienter intelligantur.

§. 540.

Harmoniæ animæ atque corporis existentia.

Datur harmonia mentis & corporis. Etenim anima vi ipsius legis sensationum (§. 85. *Psych. empir.*), sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, conveni-

venienter mutationibus, quæ in organis ſenſoriis contingunt (§. 62.), per ipſam eſſentiam (§. 66.) atque naturam ſuam (§. 67.), conſequenter cum motus ab objectis ſenſibilibus impreſſus nervis ſenſoriis ad cerebrum usque propagetur (§. 111.), per ideas materiales (§. 112.), ideis ſenſualibus in cerebro ſemper coëxiſtentes (§. 113.). Per mutationes igitur in organis ſenſoriis atque ideas inprimis materiales explicari poteſt, cur perceptiones rerum ſenſibilium præſentium tales jam potius ſint, quam aliæ (§. 539.). Præterea quoque anima ſtatus mundi præteritos ſibi repræſentat (§. 183.) ope phantasmatum (§. 182.), adeoque ideas ab imaginatione productas (§. 93. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum phantasmatis reſpondeant ideæ materiales in cerebro (§. 206.), neque inter ideas materiales, quæ ideis ſenſualibus & phantasmatis reſpondent, alia intercedat differentia, quam quæ in diverſa motus celeritate conſiſtit (§. 208.), unde nonniſi diverſa claritas idearum in anima pendet (§. 126.); phantasmata ſeu ideæ rerum abſentium (§. 92. *Pſychol. empir.*) non minus per ideas materiales in cerebro explicabiles ſunt, quam ideæ ſenſuales, ſeu perceptiones rerum præſentium (§. 67. 59. *Pſychol. empir.*). Atque adeo patet quoad perceptiones dari harmoniam animæ ac corporis (§. 539.).

Porro memoriæ ſenſitivæ in corpore reſpondet facilitas reproducendi ideas materiales, quam cerebrum contrahit (§. 294.), actui vero memoriæ intellectualis in corpore reſpondent ideæ materiales vocabulorum, quibus exprimitur judicium, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 295.) & ipſa quidem memoria intellectualis in cerebro potentiam deſignat ideas materiales vocabulis reſpondentes producendi, quibus effertur judicium, quod ideam aliquam jam habuerimus (§. 296.). Quamobrem in corpore quædam dantur, unde intelliguntur quæ ad memoriam pertinent, adeoque memoria quoque per ea, quæ corpori

insunt, explicabilis, consequenter quoad ipsam animæ & corporis datur harmonia (§. 539.).

Similiter omnes operationes intellectus per ideas vocabulorum materiales in cerebro repræsentantur (§. 416.), ut adeo denuo pateat, harmoniam quoque inter animam atque corpus quoad operationes intellectus dari (§. 539.).

Denique appetitioni animæ respondent certi motus corporis & organorum ipsius (§. 501.); aversioni autem conatus certos corporis & organorum ipsius motus impediendi, vel etiam certorum motuum omissio (§. 502.); immo utrique respondent diversi in corpore sanguinis ac fluidi nervei motus, ut vultus, gestus atque vox utramque prodant (§. 503.), quales etiam in affectibus observantur motus corporis, organorum ipsius & fluidorum in corpore contentorum (§. 513. 514.). Quoniam motus isti eorundemque omissio ab appetitionibus & aversionibus præviis pendent (§. 953. *Psychol. empir.*); ex iis, quæ in anima fiunt, intelliguntur motus voluntarii ac spontanei, qui in corpore contingunt, consequenter animæ & corporis datur quoque harmonia quoad volitiones & nolitiones, immo appetitiones ac aversiones sensitivas (§. 539.).

Ex Psychologia empirica & omni tractatione præcedente abunde liquet, in anima omnia redire ad facultatem cognoscendi & facultatem appetendi atque aversandi, & ad facultatem cognoscendi inferiorem referri sensus atque imaginationem cum memoria, ad superiorem vero tres mentis operationes, a quibus cetera pendent, ad facultatem vero appetendi & aversandi appetitum & aversationem sensitivam atque rationalem, seu voluntatem atque noluntatem. Quamobrem cum harmonia mentis & corporis tum quoad perceptiones omnes, sive vi sensuum, sive vi imaginationis productas, atque memoriam, tum quoad singulas operationes mentis, tum denique quoad appetitiones & aversiones quascunque detur *per demon-*

stra-

ftrata; modificationum animæ atque corporis quandam esse harmoniam palam est.

Propter hanc harmoniam nunc anima corporis, nunc corpus animæ interpres est, ita ut ex modificationibus animæ nunc colligantur modificationes corporis, nunc vero ex modificationibus corporis modificationes animæ, prouti aliæ aliis magis conspicuæ sunt, aliæ vero aliis magis lateat. Evicimus hanc harmoniam satis luculenter vi eorum, quæ in antecedentibus demonstrata fuere. Cujus vero non est sibi familiaria reddere antecedentia, ut per ea ad assensum trahatur intellectus; illi suffecerit animum advertisse ad maxime obvia, quæ singulis momentis in seipso experiri potest, nimirum quod objecta externa non percipiamus, nisi iisdem in sensoria organa agentibus, & ad nutum animæ moveantur organa corporis & in quiete maneant, vel ad quietem reducantur. Ita enim aliquam habebit harmoniæ hujus ideam (§. 539.), utut non adeo claram atque distinctam, quemadmodum demonstratione propositionis præsentis animo ingeneratur, ubi is ante refertus fuerit notionibus, quæ singulis propositionibus ex antecedentibus huc in subsidium vocatis conveniunt (§. 520. *Log.*).

§. 541.

Num harmonia mentis & corporis sit hypothesis.

Quoniam harmoniam mentis & corporis dari palam est, nec quisquam eandem in dubium vocare potest (§. 540.), hypothesis vero philosophica sumit, quod an revera ita sese habeat probari nondum potest (§. 126. *Disc. prælim.*); *harmonia mentis & corporis hypothesis philosophica non est.*

Oppido igitur falluntur, qui harmoniam mentis & corporis cum harmonia præstabilita confundunt, quam paulo post inter systemata explicandi commercium, quod inter animam atque corpus intercedit, producemus. Harmoniæ præstabilitio, non ipsa harmonia hypothesis est, & per præstabilitionem ratio redditur harmoniæ, quemadmodum paulo post elucescet.

§. 542.

tur, quam ut inde ratio reddatur eorum, quæ de commercio inter mentem atque corpus experimur (§. 531.). Experimur vero ex mutationibus in organis ſenſoriis rationem reddi poſſe cur jam oriantur, & cur hæ potius oriantur quam aliæ (§. 959. *Pſychol. empir.*), & ex volitionibus ac appetitionibus animæ rationem patere, cur jam fiat motus aliquis in organis corporis & cur hic potius fiat quam alius (§. 960. *Pſychol. empir.*), atque utraque dependentia, ſcilicet tam animæ a corpore quoad ſpecificationem idearum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis ſenſoriis contingunt, quam corporis ab anima quoad ſpecificationem motuum voluntariorum & continuitatis temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt, ipſum commercium inter mentem & corpus conſtituunt (§. 962. *Pſychol. empir.*), conſequenter explicabilitas perceptionum animæ per ea, quæ in corpore contingunt, & motuum corporis per ea, quæ in anima accidunt (§. 539.), adeoque ipſa animæ ac corporis harmonia ad commercium inter mentem atque corpus referenda (§. *cit.*). Syſtemata igitur explicandi commercium inter mentem & corpus eo fine conduntur, ut pateat ratio harmoniæ animæ & corporis.

Dari harmoniam animæ & corporis ſatis manifeſtum eſt independenter ab omni ſyſtemate (§. 540.), ſed cur detur, non eadem facilitate perſpicitur. Philoſophus itaque cum rem difficilem non levi negotio definire poſſit, ad hypotheſes confugere tenetur, quibus reformatis ac immutatis, donec tandem experientiæ prorſus conſentiant, liquida tandem ſperatur veritas.

§. 544.

Cur ſyſtemati explicandi commercium animæ ac corporis libertati inimica admiſceri poſſint.

Si quis in Syſtemate explicandi commercium inter mentem atque corpus ſumit, quæ libertati adverſa ſunt; is ea in favorem erroris de dependentia volitionum ac nolitionum a perceptionibus animæ eidem admiſcet, cum abeſſe poſſent ac deberent. Salvo enim quocunque ſyſtemate, quod ad explicandum

commercium inter mentem atque corpus excogitatur, libertas & defendi, & impugnari potest (§. 536.), adeoque ad explicandum istud commercium opus non est, ut quæstio de libertate animæ dirimatur, consequenter quæ ab eadem pendent systemati admisceri nec opus est, nec ut fiat leges accuratæ methodi permittunt. Quodsi ergo quis in eodem sumit quæ libertati adversa sunt, is ea admiscet, quæ abesse & poterant, & debebant. Non igitur id alio fine facere potest, quam in favorem erroris sui de libertate in volendo & nolendo, consequenter de volitionum ac nolitionum dependentia a perceptionibus (§. 941. *Psychol. empir.*).

Rem exemplo declarari consultum duco, ut acumen lectoris excitemus, & juvemus, si quidem opus habuerit alieno auxilio. Ponamus esse non neminem, qui cum fatalem omnium rerum necessitatem statuat, numerum actualium intra numerum possibilium coarctans & Deo rerum omnium supremo autori libertatem in creando adimens, quemadmodum *Spinosam* sensisse constat ex ipsius Ethica, quæ primum inter posthuma opera locum tenet. Quodsi jam commercium deducat cum Cartesianis a modificationibus animæ & corporis harmonicis divina virtute immediate factis, atque adeo sumat, Deum ex necessitate naturæ suæ nonnisi harmonice modificare posse animam atque corpus; is systemati *Cartesiano* admiscet, quæ libertati Dei atque hominum adversa sunt, nec ad systema spectant. Neque enim necesse est adimi vel Deo, vel animæ, multo minus utrique, omnem in agendo libertatem, ut ratio commercii per hoc systema pateat. Sufficit enim sumere, Deum modificare animam in gratiam corporis & corpus in gratiam animæ: utrum vero id faciat libere, an ex naturæ necessitate, de eo hic non est quæstio. Similiter sufficit sumere, Deum motus in corpore producere volitionibus animæ harmonicos, non autem jam quæstio est, num ista animæ volitio, in cujus gratiam Deus motus istos producit, sit libera. Non igitur systemati imputandum est, quod vitio ejus tribuendum qui idem amplectitur.

§. 545.

§. 545.

Nullum systema explicandi commercium inter mentem atque corpus scripturæ sacræ adversum esse potest, nisi eidem admisceantur errores, qui abesse & possunt & debent. Etenim in Scriptura Sacra non occurrunt, nisi quæ ad commercium ipsum, scilicet ad dependentiam sensationum a mutationibus organorum sensoriorum & motuum spontaneorum ac voluntariorum ab appetitionibus atque aversionibus animæ spectant: id quod cum res facti sit, probari aliter haud potest, nisi quatenus negatur exemplum in contrarium afferri posse. Jam vero in omni systemate commercium inter mentem atque corpus tale supponitur, quale indubio experientiæ testimonio comprobatur (§. 530.), perceptiones nimirum rerum sensibilium & motus voluntarios atque spontaneos corporis ita oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent (§. 537.). Nullum itaque systema per se scripturæ sacræ adversari potest. *Quod erat unum.* *An possit SS. contradicere.*

Enimvero cum fieri possit, ut quis systemati explicandi commercium animæ ac corporis errores admisceat, qui scripturæ sacræ adversantur, veluti si libertati adversa eidem admiscet, propterea quod erroneas de eadem fovet opiniones (§. 544.): systema quoque quatenus errores istos admixtos habet scripturæ sacræ adversum esse potest. Quoniam tamen erronea ista, quæ systemati adversantur, per ipsas bonæ methodi leges, & abesse possunt & debent (§. *cit.*); systema non adversatur scripturæ sacræ, nisi quatenus eidem admiscentur errores, qui abesse & possunt, & debent. *Quod erat alterum.*

Nimirum tum demum fieri posset, ut systema aliquod ad explicandum commercium inter mentem atque corpus excogitatum, scripturæ sacræ contradiceret, si eadem alicubi rationem redderet commercii istius, hoc est, distincte explicaret, undenam fit ut positis mutationibus in organis sensoriis at-

que hinc pendentibus ideis materialibus in cerebro ponantur in anima perceptiones & vicissim positis animæ appetitionibus ponantur motus spontanei ac voluntarii in corpore. Enimvero nullus monstrari potest scripturæ locus, in quo hæc doceantur. Neque etiam finis scripturæ sacræ postulat, ut commercii animæ cum corpore intercedentis exponatur ratio, quemadmodum nemo non videt.

§. 546.

Theologi officium circa ista systemata.

Quoniam nullum systema explicandi commercium inter mentem ac corpus scripturæ sacræ adversari potest (§. 545.); veritatibus quoque revelatis suus stat honos, qualecunque tandem systema defendatur, modo eidem non admisceantur errores, qui ad idem non spectant, sed per leges bonæ methodi abesse debent, neque philosophus turbat dogmata theologica, quamcunque tandem de commercio isto foveat opinionem: *Theologi* adeo *non interest*, *quodnam de commercio inter mentem ac corpus systema defendat philosophus;* cumque non inutile sit systemata quæcunque excoli & in foro philosophico de iisdem disputari (§. 531.), *Theologus* etiam *philosopho suam statuendi libertatem illæsam relinquere potest.*

Utinam hæc probe perpenderent, qui autoritate scripturæ sacræ abusi litibus alienis sese immiscent, sæpe non absque religionis veræ detrimento, cum locis scripturæ in perversum sensum detortis hominibus profanis ac impiis ansam præbeant scripturam sacram suggillandi, suamque autoritatem prostituant! E re igitur fuit corollarium præsens præcedenti propositioni jungi.

§. 547.

An vis repræsentativa universi conveniat omni systemati commercii.

In omni systemate explicandi commercium animæ & corporis supponendum, essentiam atque naturam animæ in vi repræsentativa universi pro situ corporis organici in universo convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt, consistere. Quoniam enim ex nullo systemate, quamdiu ejus

aperta esse non debet falsitas, necessaria consequentia fluere debent quæ experientiæ vel propositioni cuidam veræ repugnant (§. 532. 533.), nullum quoque iis repugnare potest, quæ experientia ac ratione firmantur. Quamobrem cum partim experientia, partim principiis rationis nitatur, quod animæ competat vis sibi repræsentandi hoc universum situ corporis organici in universo materialiter, constitutione organorum sensoriorum formaliter limitata (§. 63. & *not. ej.*), quodque in hac vi essentia atque natura animæ consistat (§. 66. 67.); systema nullum explicandi commercium animæ cum corpore iis repugnare potest, quæ de hac vi tanquam animæ essentia atque natura in superioribus evicimus. Necesse igitur est ut in omni systemate istiusmodi supponatur, essentiam atque naturam animæ in vi repræsentativa universi pro situ corporis organici in universo convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt, consistere.

Falluntur adeo, qui sibi persuadent, quæ de essentia atque natura animæ in anterioribus tradidimus, in gratiam systematis harmoniæ præstabilitæ esse conficta, consequenter in gratiam systematis unius explicandi commercium inter mentem & corpus intercedentis: quod si verum esset, fieri haud quaquam potuisset, ut independenter ab eo, quod in ista hypothesi sumitur, idem evinceremus, de facto naturæ ope principiorum rationis ratiocinati (§. 63.). Sed verbis opus non est, ubi rerum testimonia adsunt. Cum enim mox recepta philosophorum systemata commercium animæ cum corpore explicandi simus expolituri & sub incudem revocaturi, fidem oculatam dabimus: in omni enim systemate supponemus, essentiam atque naturam animæ in vi ista repræsentativa consistere.

§. 548.

Quoniam fieri potest, ut *systemati alicui explicandi commercium animæ & corporis* admisceantur errores, qui ab eodem *An eidem contraria systemati commercii admisceri possint.*

dem abesse possunt atque debent (§. 544.); *nec repugnat eidem admisceri quæ doctrinæ de essentia & natura animæ* supra stabilitæ *adversantur, ubi quis de eadem perperam sentit.*

Immo ipso facto constat, tale quid fieri posse. Vulgo enim anima quasi nudis facultatibus instructa consideratur, quæ cum in nuda agendi potentia consistant, excitatione opus habent, antequam sequi possit actio. Huic igitur hypothesi consentanea suis etiam systematis de commercio inter animam atque corpus intercedente admiscent, nulla tamen urgente necessitate, sed hypothesium tantummodo connectendarum gratia. Probe autem distinguenda sunt, quæ rationis reddendæ gratia sumuntur, ab iis, quæ adjiciuntur ut fit opinionum consensus. Illud ad systema proprie spectat (§. 530.), hoc vero ab eodem independens est.

§. 549.

An theoria anterior psychologiæ rationalis systema aliquod commercii supponat.

Et quia in omni systemate explicandi commercium animæ & corporis supponendum, essentiam atque naturam illius in vi repræsentativa universi, qualem in anima dari supra evicimus (§. 63.), consistere (§. 547.); ex unica autem hac vi omnem theoriam Psychologiæ rationalis deduximus, quemadmodum attenta lectione perspicitur: *theoria psychologiæ rationalis vi repræsentativæ universi situ corporis organici materialiter, mutationibus organorum sensoriorum formaliter limitatæ superstructa ab omni systemate explicandi commercium animæ atque corporis independens est, nec in ullius gratiam quicquam in eadem immutandum.*

Recepta philosophorum systemata commercium animæ & corporis explicandi theoriæ isti minime repugnare, sed singula cum eadem in gratiam redire, ex speciali eorundem expositione deinceps constabit.

§. 550.

Materialistarum de animæ & corporis harmonia sententia.

Materialistæ nullam harmoniam animæ atque corporis admittunt: Idealistæ vero non admittunt nisi apparentem. Quo-

Quoniam Materialistæ corporis tantummodo existentiam admittunt (§. 33.) & animam perceptionum & appetitionum atque aversionum subjectum pro ente materiali habent (§. 35.); non alia admittunt, nisi quæ modificationibus animæ singulis in corpore coëxistere in superiori theoria passim evicimus. Nullæ adeo dantur ex illorum hypothesi perceptiones & appetitiones atque aversiones a motibus in corpore existentibus diversæ, quæ per hos explicari deberent, sed motus isti ipsi sunt perceptiones, appetitiones atque aversiones, quas animæ tribuimus. In ipsorum itaque hypothesi nulla animæ atque corporis harmonia datur.

Porro Idealistæ realem corporum existentiam negant ipsisque nonnisi idealem in animabus existentiam largiuntur (§. 36.); animam vero pro ente immateriali habent (§. 37.). Admittunt igitur modificationes animæ, quas observamus & in theoria superiori ex vi repræsentativa universi, qualis in anima datur, a priori deduximus, solas tanquam reales, quæ vero in corpore iisdem respondere in superioribus evicimus, per ideas rerum materialium, quas anima habet, ita apparere. Quoniam itaque vera harmonia animæ & corporis datur, si utriusque substantiæ existentiam admittas (§. 540.); Idealistæ apparentem harmoniam admittere utique tenentur.

Patet igitur Idealistas propius accedere ad veritatem, quam Materialistas & ab eorum hypothesi nihil periculi imminere psychologiæ rationali. Integram enim Idealista retinere potest ac debet, qualem ante dedimus, nisi quod semper supponat quæ de modificationibus corporis harmonicis traduntur, non revera ita sese habere, sed tantummodo apparere propter ideam corporis quam habemus. Non fallit hypothesis Idealistarum in eo, quod ideam corporis nostri organici habeamus & quod vi hujus ideæ cognoscamus modificationes corporis harmonicas modificationibus animæ, minime vero has ideo intelligamus, quod corpora revera existant: in eo tantummodo a vero aberrant, quod cognitionis nullum sit objectum reale. Quicquid vero sit, sive tantummodo in ani-

anima detur idea corporis nostri organici, sive ipsum extra istam ideam existentiam realem habeat, propositiones psychologicæ singulæ semper erunt eædem, & ne minimum quidem in iisdem in gratiam Idealistarum immutandum. Apparet vero, quæ hic de theoria psychologiæ rationalis dicuntur, eadem quoque de philosophia naturali & omnibus ceteris philosophiæ partibus tenenda. Non commendamus Idealismum, propterea quod quæ vera sunt de eodem profitemur. Philosophus enim veritatis amorem odio sectæ præfert, nec quicquam erroris alteri tribuit, quod a mente ejus alienum est. Qui ab isto odio nondum expurgavit animum, is nondum dignus videtur qui philosophus audiat, quippe cujus est veritatem sectari in omnibus, nil quicquam dare affectibus, nec rationibus extrinsecis commoveri.

§. 551.

Cur Materialistæ & Idealistæ nullo opus habeant systemate commercii.

Materialistæ & Idealistæ nullo opus habent systemate explicandi commercium inter mentem & corpus. Materialistæ enim negant existentiam animæ, quæ sit a corpore diversa (§. 33. 35), adeoque non admittunt nisi modificationes corporis, quas animæ modificationibus respondere in theoria superiori evicimus. Nulla igitur opus est ratione, cur modificationibus corporis coëxistant modificationes animæ, & modificationibus animæ respondeant modificationes corporis, cum utræque nonnisi eædem existant. Quamobrem cum systemata explicandi commercium mentis atque corporis eo fine condantur, ut inde ratio reddatur illius coëxistentiæ (§. 531. 543.). Materialistæ nullo systemate explicandi commercium animæ cum corpore opus habent.

Similiter Idealistæ nonnisi animæ existentiam realem, corporis vero tantummodo idealem admittunt (§. 36.), adeoque nullas agnoscunt modificationes nisi animæ, quas ex vi repræsentativa universi in superioribus deduximus, corporis tamen modificationes harmonicas ita propter ideam corporis, quam habe-

habemus necessario apparere largiuntur. Quamobrem denuo ipsis opus non est, ut rationem reddant coexistentiæ illarum modificationum. Quoniam itaque systema explicandi commercium inter animam & corpus illius rationis reddendæ gratia quæritur (§. 531. 543.); Idealistæ non opus habent systemate explicandi commercium, quod animæ cum corpore intercedit.

Utrumque brevius ita ostenditur. Materialistæ non admittunt harmoniam animæ & corporis, Idealistæ vero non admittunt nisi apparentem (§. 550.). Quamobrem cum systema explicandi commercium inter mentem & corpus eo fine condatur, ut ratio reddi possit illius harmoniæ (§. 543.), consequenter ut intelligatur cur potius detur, quam non detur (§. 56. *Ontol.*); Materialistæ atque Idealistæ nullo opus habent systemate explicandi commercium inter mentem atque corpus.

Immo non minus Idealistæ, quam Materialistæ in hypotheses monisticas inciderunt, quod de systemate explicandi commercium inter mentem atque corpus inveniendo desperarent, ex quo manifesta harmoniæ animæ & corporis ratio reddi possit. Quodsi enim ipsis pronum fuisset eandem intelligibili modo explicare, Dualismum utique professi fuissent. Et sane hinc apparet, cur philosophus ingenii sui vires eo intendere debeat, ut harmoniam istam intelligibili modo explicet, neque vel hoc nomine inutilis censeri debet ipsius conatus.

§. 552.

Philosophi est investigare systema explicandi commercium inter mentem & corpus. Philosophi enim est reddere rationem, cur possibilia actum consequi possint (§. 31. *Disc. prælim.*), & in specie in Psychologia rationali rationem reddere tenetur eorum, quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.). Quamobrem cum ex systemate explicandi commercium inter *An philosopho incumbat Systematis de commercio investigatio.*

mentem atque corpus reddatur ratio illius commercii (§. 530.) & harmoniæ animæ ac corporis (§. 543.); philosophi quoque est investigare systema explicandi commercium inter mentem & corpus intercedens.

Nemo igitur philosophum jure reprehendit, quod faciat quæ sunt officii sui. Quodsi regeras, systema, quod excogitavit, non satisfacere proposito: demus hoc, nec tamen ideo culpandus erit. Hanc enim objectionem dudum removimus in genere (§. 127. *Disc. prælim.*) & paulo ante quoad casum præsentem (*not.* §. 531.).

§. 553.

Quot dentur systemata explicandi commercium inter mentem & corpus.

Tria hodie in philosophia occurrunt systemata explicandi commercium, quod inter animam atque corpus intercedit, scilicet systema influxus, systema causarum occasionalium & systema harmoniæ præstabilitæ. Res facti probari aliter haud potest, quam ut ab eo, qui contradicit, postuletur ut ostendatur, ubinam præter ista aliud adhuc proponatur. Sane usque ad tempora *Cartesii* systema influxus physici in scholis philosophorum solum erat, quod docebatur. *Cartesii* autoritate accessit systema causarum occasionalium. *Leibnitius* denique addidit systema harmoniæ præstabilitæ. Si quis in diversis istis systematis quandam partem probat, aliam rejicit, & ad diversa spectantia miscet: eum in præsente non moramur.

An plura istis tribus systemata dari possint, nec ne, in præsente non disquirimus. Nos tria ista, quæ in scholis philosophorum hodie ventilantur, fideliter expositüri & ad examen revocaturi sumus, ut lectori pateat, quantum veritatis unicuique subsit & quodnam ceteris probabilius existimari debeat. Veritati unice litamus: nobis perinde est, penes quod istorum systematum ea stet, neque ulli succensebimus, si huic potius, quam alteri assentiatur, vel si nullum eorum probet in iis acquiescens, quæ de hoc commercio experientia

tia magistra in Psychologia empirica docuimus. Quodsi etiam imbecillior fuerit, quam ut sibi temperare possit, quo minus placita philosophorum in se prorsus innocua damnet (§. 538.); per nos hoc faciat, modo sibi a malitia temperet, quam judicii imbecillitas & rerum philosophicarum ignorantia non excusat.

§. 554.

Qui profitetur se ignorare rationem commercii animæ atque corporis; ei nullum de hoc commercio systema est. Systema enim de commercio animæ atque corporis est hypothesis philosophica ad reddendam illius commercii rationem excogitata (§. 530.). Quodsi ergo quis profitetur se commercii animæ atque corporis rationem ignorare, is ultro confitetur se systema explicandi istud commercium reperire nullum posse, adeoque systema nullum ipsi est. *An detur systema ignorantiæ de commercio animæ & corporis.*

Propositionem hanc ideo præcedenti de numero systematum addimus, quod, cum nuper magna animorum exacerbatione de systematis hisce serra cotentionis reciprocaretur, quidam novum systema de isto commercio sibi invenisse videbantur, quod *systema ignorantiæ* appellabant, cum assererent nos dependentiam perceptionum a corpore & motuum voluntariorum ab anima ignorare. Non improbamus, ut, qui vel imbecilliores sunt quam ut veritatem philosophicam capere possint, vel quorum non est nodos in philosophia intricatos extricare, malint ignorantiam suam profiteri, quam assensum profiteri: id enim utique laudandum potius est, quam vituperandum. Necesse tamen est ne id fiat in detrimentum veritatis & ut philosopho integra sit sua philosophandi, quemadmodum aliis sua ignorandi libertas. Quodsi quis demonstrasset impossibilitatem inveniendi systematis, quod veritati consentaneum sit; is omnino quæstioni arduæ satisfecisset: perinde enim est quæstionem solvere, & solutionis impossibilitatem demonstrare. Enimvero ne ea in re judicium præcipitetur, sequentem subjungimus propositionem.

§. 555.

Possibilitas systematis de commercio evicta.

Systema explicandi commercium animæ atque corporis possibile est. Commercium animæ atque corporis dari admisso Dualismo certum est (§. 39. *Psychol. ration.* & 961. 962. *Psych. empir.*) Idealistæ enim & Materialistæ, qui Monistæ sunt (§. 34. 37.), nullo systemate habent opus (§. 551.). Quoniam itaque eorum omnium, quæ sunt, ratio reddi potest, cur sint potius, quam non sint (§. 70. *Ontol.*); necesse est rationem quoque dari commercii, quod inter animam atque corpus intercedit. Quoniam itaque ex systemate ratio reddenda est hujus commercii (§. 530.); quin systema explicandi commercium inter mentem atque corpus intercedens possibile sit, dubitari haud quaquam potest.

Constat itaque impossibilitatem inveniendi systematis non manare a re ipsa, si demonstrari possit, sed a subjecto cognoscente. Quamobrem demonstraturus systema nullum, quod satisfaciat veritati, inveniri posse, evincere tenetur, non esse homini tantas animi dotes, quantæ ad systema istud in apricum protrahendum requirantur. Ecquis vero, nisi in arte inveniendi ac historia literaria veriori prorsus hospes, istiusmodi demonstrationem viribus suis parem judicabit? Cum itaque temerarium foret hoc judicium, philosophi vero sit veritatem latentem eruere; reprehendendus is minime venit, ubi ingenii sui vires in re tam ardua periclitetur, nec vertendum vitio est, si recta ad veritatem liquidam non statim pertingere potest, sed per hypothesium ambages incedere tenetur.

§. 556.

Fallax systema de commercio.

Qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis causa sumit, animam in corpus & vicissim corpus in animam agere, modum tamen agendi ignorari affirmat; ei nullum de hoc commercio systema est. Qui enim affirmant animam in corpus & vicissim corpus in animam agere, modum tamen agen-

agendi ignorari; ii non aliam utriusque iſtius actionis notionem habere poſſunt, quam quæ experientiæ reſpondet. Quamobrem cum tantummodo mutationum in organo ſenſorio & in mente coëxiſtentia, nulla vero actio corporis in mentem obſervetur (§. 949. *Pſychol. empir.*), cumque ſimiliter tantummodo volitionum animæ & motuum in corpore, itemque nolitionis ac ceſſationis motus in eodem corpore coëxiſtentiam, nullam vero animæ in corpus actionem, qua motus iſti producantur vel ſiſtantur, experiamur (§. 955. *Pſych. empir.*); actionis corporis in animam non aliam habent notionem, quam quæ coëxiſtentiæ mutationum in organo ſenſorio & mente reſpondent, nec alia ipſius eſt actionis animæ in corpus notio, quam quæ volitionum animæ & motuum in corpore, itemque nolitionis ac ceſſationis motus in eodem corpore coëxiſtentiæ convenit. Affirmantes itaque mutationes in anima & corpore coëxiſtere, quia in animam corpus agit, & volitiones atque nolitiones in anima & motus atque ceſſationes motuum coëxiſtere, quia in corpus anima agit, nil quicquam aliud dicunt, quam mutationes in anima & corpore coëxiſtere in utroque caſu, quia coëxiſtunt. Nullam adeo commercii animæ ac corporis rationem dare poſſunt, adeoque ſyſtema de hoc commercio ipſis nullum eſt.

Tautologia manifeſta eſt, modo vocabula a rebus diſtinguere noveris probe memor, ſine mente ſonos proferri, ſi nullæ iisdem reſpondeant notiones. Dudum nimirum evicimus (§. 136. *Log.*), ſi quis ejus, quod obſervat, rationem redditurus cauſam termino indigitat, huic autem non aliam jungit notionem quam ejus, quod obſervat, cum ſibi videri habere notionem termino reſpondentem, utut revera is ſit inanis. Idem vero in præſente caſu accidere, quis dubitaverit? Reddenda eſt ratio coëxiſtentiæ perceptionum animæ & mutationum in organis ſenſoriis corporis. Cauſa allegatur corpus

in animam agens: actioni tamen huic notio non respondet alia nisi coëxistentiæ perceptionum animæ & mutationum in organis sensoriis. Hactenus adeo vocabulum actionis corporis in animam terminus inanis est. Similiter reddenda ratio est coëxistentiæ volitionum & nolitionum animæ atque motuum voluntariorum in corpore & cessationis eorundem. Causa allegatur anima in corpus agens: actioni tamen huic notio non respondet alia nisi coëxistentiæ volitionum & nolitionum animæ atque motuum voluntariorum in corpore & cessationis eorundem. Hactenus igitur denuo vocabulum actionis animæ in corpus terminus inanis est. Suppono nimirum hypothesin propositionis præsentis, quod ad actionem corporis in animam & animæ in corpus provocans fateatur, se modum agendi ignorare. Equidem me non fugit, viros in Mathesi summos, quorum acumen suspicimus merito, explicationem commercii inter mentem & corpus per mutuam harum substantiarum in se invicem actionem adeo evidentem judicasse, ut in dubium revocari minime possit: sed convictus quoque cum ratione, tum experientia dudum fui, quemadmodum acumen metaphysicum nil quicquam prodest ad acute videndum in Mathesi ita quoque acumen mathematicum non prodesse ad acute videndum in Metaphysicis, quamvis pro comperto habeam acumen mathematicum prodesse ad metaphysicum facilius comparandum. Non repugnat in Mathesi sublimiori ad miraculum usque excellentem balbutire, quando de rebus metaphysicis verba proferenda.

§. 557.

Dissensus circa commercium animæ & corporis apparens sublatus.

Qui profitetur se ignorare rationem commercii animæ & corporis & qui ejus explicandi causa sumit mutuas corporis & animæ in se invicem actiones, modum tamen agendi ignotum pronunciat; idem revera sentiunt. Etenim qui profitetur se ignorare rationem commercii animæ & corporis admittit, experientiæ testimonio indubio claram (§. 949. 955. *Psychol. emp.*), perceptionum animæ & mutationum in organis sensoriis corporis, nec non volitionum ac nolitionum animæ & motuum volun-

voluntariorum in corpore ac cessationis eorundem coëxistentiam. Enimvero qui illius commercii explicandi causa sumit mutuas corporis & animæ in se invicem actiones, modum tamen agendi ignotum pronunciat; ei quoque de commercio isto non plura perspecta sunt, quam experientia exploratum est, adeoque notio istius actionis mutuæ non alia est quam coëxistentiæ modificationum certarum animæ & corporis (§. §. *cit.*). Eandem igitur prorsus notionem habent, nec unus plus novit altero, nisi quod posterior plus sibi nosse videatur priori in judicando præcipitantior. Idem itaque re vera sentiunt.

Unde mirum non est, quod utrique nullum sit systema explicandi commercium animæ atque corporis; sed uterque in iis subsistat, quæ experientia magistra de hoc commercio nobis innotuerunt. Inde etiam est, quod actionem corporis in animam & animæ in corpus tanquam terminum inanem rejicientes, coëxistentiam perceptionum animæ & mutationum in organis sensoriis nec non motuum voluntariorum in corpore & volitionum animæ negare ferantur & nescio quibus consequentiis molestis ex hoc supposito unice fluentibus onerentur. Quodsi vero quis coëxistentiam mutationum in organis sensoriis & perceptionum in anima actionem corporis in animam ac vice versa coëxistentiam volitionum & nolitionum atque motuum voluntariorum & cessationis eorundem actionem animæ in corpus appellare velit, ita ut quando affirmat, animam agere in corpus & corpus agere in animam, hic sit verborum ipsius sensus, motus voluntarios coëxistere volitionibus animæ & hujus perceptiones mutationibus in organis sensoriis qua talibus factis; nos cum ipso dicemus hoc sensu animam in corpus & corpus in animam agere, modo sibi caveat ab ambiguitate loquendi, ne aliud sibi dixisse visus ex alia actionis notione de iis, quæ ad hoc commercium spectant, perperam ratiocinetur. Quoniam tamen non facile est evitare præcipitantiam ex ambiguitate ista resultantem; accurate ut loquamur consultius est, ne plus videa-

tur

tur inesse verbis vitio subreptionis, quam experientia compertum habemus. Neque hæc facimus sine exemplo. Etenim Astronomi in parte Astronomiæ sphærica de motu cœli cum omnibus stellis circa Tellurem diurno cum iis loquuntur, qui Terram in medio mundi quiescere & cœlum tanquam sphæram cavam circa eandem ab ortu in occasum gyrari arbitrantur, etsi per motum istum non intelligant, nisi continuam puncti cujusdam fixi inter fixas assumti ad superficiem Telluris situs mutationem experientiæ consentaneam, sibi tamen caventes ab ambiguitate loquendi, quæ in Theoricis planetarum præcipitantiam in judicando veritati adversam invehere poterat. Poteramus addere alias loquendi formulas Geometris in motuum doctrina usitatas, siquidem opus esset exemplis pluribus. Quodsi vero quis dederit actionis animæ in corpus & corporis in animam definitionem, per quam commercium istud intelligibili modo explicari possit, & ostenderit talem animæ & corpori convenire; nos sibi refragantes minime habebit.

CAPUT II.

De Systemate influxus physici.

§. 558.

Influxus physicus quid sit. Substantia una dicitur *physice influere* in alteram, si quædam realitas, quæ inerat uni substantiæ, transfertur in alteram, cui ante non inerat.

Istiusmodi influxus vulgo admittitur in motu corporum. Etenim dum corpus A incurrit in corpus B quiescens & idem ad motum concitat, post conflictum minorem vim habet quam ante eundem & ex adverso corpus B, quod in quiete vi istiusmodi carebat, post conflictum aliqua præditum est. Vide-

Videtur itaque pars quædam vis motricis per conflictum ex corpore A in corpus B transfusa & hæc vis motricis ex uno corpore in alterum transfusio influxus physicus dici solet. Evidentius exemplum habemus in igne, qui per influxum physicum calefacit aquam, & similiter visibilia per influxum physicum agunt in oculum, lumen scilicet per reflexionem in eundem immittendo.

§. 559.

Hinc *corpus* nostrum organicum *physice influere* dicitur *in animam*, quatenus ex corpore quædam in animam transfertur realitas, quæ cum ante corpori inesset, nunc insit animæ. Et vicissim *anima physice influere* dicitur *in corpus*, quando in eandem transfert quandam realitatem, quæ ante non inerat. *Influxus physicus mutuus corporis & animæ in se invicem quid sit.*

Non recedimus hinc a recepto vocabuli influxus significatu. Ite enim *Goclenius* noster in Lexico philosophico: „Influere, inquit, proprie liquidorum est, ut aqua, vinum „ influunt. Metaphorice est immittere quasi influxu seu in„ fluendo dare seu communicare, seu per influxum causare, „ effective sese impertiri: „ quæ verba definitioni nfluxus physici a nobis datæ & ad animam atque corpus applicatæ conformia esse nemo non videt & vel sola analogia a fluidis desumta probat.

§. 560.

Systema influxus physici dicitur, quo commercium inter mentem & corpus explicatur per influxum physicum corporis in animam & animæ in corpus, seu, quod perinde est, per actionem corporis in animam, qua corpus in animam influit, & per actionem animæ in corpus, qua anima in corpus influit. *Systema influxus quid sit.*

Quando actio a nonnullis, qui systema influxus physici defendunt, simpliciter ponitur, ii tamen actionem per influxum fieri tacite supponunt, cum non modo *Aristotelici* non aliam actionis substantiæ unius in alteram notionem habeant, nisi

quæ fit per influxum phyficum, fed nec vulgo alia fit actionis notio, quemadmodum ex paulo ante (*not.* §. 558.) allatis exemplis apparet.

§. 561.

Influxionistæ definitio.

Influxionifta dicitur, qui fyftema influxus phyfici defendit.

Vocabulo hoc philofophis non ignoto utemur, ut compendium loquendi habeamus.

§. 561.

Cum influxioniftis quinam non confundendi.

Qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis caufa fumit, corpus in animam ac viciffim animum in corpus agere, modum tamen agendi ignorari; Influxionifta non eft. Qui enim explicandi commercii animæ cum corpore intercedentis caufa fumit corpus & animam in fe mutuo agere, modum tamen agendi ignorari; is in dubio relinquit vel prorfus negat influxum phyficum, cum per eundem modus agendi definiatur (*not.* §. 558.). Syftema igitur influxus phyfici non defendit (§. 560.), adeoque Influxionifta non eft (§. 561.).

Idem quoque hoc modo oftenditur. Qui explicandi commercii animæ ac corporis caufa fumit, animam in corpus & corpus in animam agere, modum tamen agendi ignorari; ei nullum eft fyftema (§. 556.) ac idem prorfus fentit cum altero, qui rationem commercii iftius fefe ignorare profitetur (§. 557.). Quamobrem fyftema influxus phyfici, quod in numero illorum fyftematum eft (§. 553.), defendere nequit, confequenter nec Influxionifta eft (§. 561.).

Propofitio præfens probe notanda eft, ne quis improvide Influxioniftarum numero fefe immergat vel alios invitos eidem adfcribat, nec, quæ de Influxioniftis & contra eos dicuntur, ad eos applicet, qui in iis acquiefcunt, quæ de hoc commercio indubia experientiæ fide conftant. Ex hac confufione multæ enatæ funt turbæ, quas hic recenfere noftri non eft inftituti.

§. 563.

§. 563.

Aristotelico-Scholastici sunt Influxionistæ. Nemo enim nescit *Aristotelicos* & *Scholasticos* causam in genere definire per principium per se influens esse in aliud substantive. Vid. *Johannes du Hamel* in Commentario ad universam philosophiam *Aristotelis* Tom. 3. p. 76. Jam in actione consistit causalitas causæ efficientis (§. 886. *Ontol.*). Unde actionem vocant influxum agentis in terminum & eam causam efficientem actu & formaliter influentem facere affirmant. Vid. idem *du Hamel* loc. cit. p. 92. & 93. Præterea animæ tribuunt actionem in corpus & animam considerant tanquam motuum causam efficientem, eique propterea facultatem locomotivam tribuunt: de quo nemo dubitat. Similiter iidem corpori tribuunt actionem in animam, qua producuntur perceptiones sensibilium, atque propterea corpori tribuitur vis agendi in animam. Quamobrem admittunt animam in corpus, corpus in animam agere influendo seu per physicum influxum. Fovent adeo systema influxus physici (§. 560.), adeoque Influxionistæ sunt (§. 561.). *Aristotelico-scholastici num sint Influxionistæ.*

Hinc systema influxus physici appellari quoque solet *systema Aristotelico-Scholasticum*, ac ideo in usu fuit philosophis, quamdiu philosophia aristotelico-scholastica in Scholis viguit. Nec inficiamur facilem esse in hoc systema prolapsum, ubi quis notionem actionis vulgarem habens sumit actionem animæ in corpus & corporis in animam observari, quod corpus colligatur causa efficiens perceptionum, quia posita mutatione in organis sensoriis ponitur perceptio, & anima sumatur causa efficiens motuum in corpore, quia posita volitione animæ ponitur motus in corpore, quasi vero ideo, quod posita actione causæ efficientis sufficientis ponatur effectus (§. 898. *Ontol.*), eorum, quæ simul ponuntur vel coëxistunt, unum alterius causa esse debeat.

§. 564.

Num systema influxus sit hypothesis philosophica.

Systema influxus physici hypothesis philosophica est. In systemate influxus physici sumitur animam in corpus agere & vicissim corpus in animam per influxum physicum, seu physice influendo commercii inter animam atque corpus intercedentis explicandi gratia (§. 560.). Enimvero actio animæ in corpus & vicissim corporis in animam experientia probari nequit (§. 949. 955. *Psychol. empir.*), neque ullus a priori ex natura corporis atque animæ, aut ex principiis aliis eam demonstravit, multo minus hucusque probatum est, vel in genere omnem actionem substantiæ unius in alteram vel in specie actionem animæ in corpus & corporis in animam per influxum physicum fieri. Sumitur itaque actio mutua corporis & animæ in se invicem per influxum physicum tanquam effet, cum probari nondum possit, utrum sit, an non sit, commercii inter mentem ac corpus explicandi gratia, consequenter systema influxus physici hypothesis philosophica est (§. 126. *Disc. prælim.*).

Qui influxum physicum pro demonstrato habent, vel actionem, cujus nullam habent notionem, cum influxu physico confundunt, vel actionem experientiæ obviam sumunt. Philosophi vero est accurate a se invicem distinguere, quæ diversa sunt, & in ratiocinatione cavere ne plus insit conclusioni, quam erat in præmissis.

§. 565.

Quanam vi corpus & anima instructa sint in systemate influxus physici.

In systemate influxus physici anima vi quadam prædita est movendi corpus, seu producendi motum organorum corporis appetitionibus atque aversionibus suis convenientem & corpus præditum est vi quadam producendi perceptiones rerum sensibilium in anima. Etenim in systemate influxus physici commercium inter mentem atque corpus explicatur per actionem

nem, qua una substantia influit in alteram (§. 560.). Quamobrem cum ratio reddenda sit dependentiæ corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & contiguitatis temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt & dependentiæ animæ a corpore quoad specificationem perceptionum & continuitatem temporis quo cum mutationibus in organis sensoriis contingunt (§. 962. *Psychol. empir.*), consequenter cur motus quidam in organo aliquo corporis fiat quando eum vult anima (§. 953. *Psych. empir.*), & cur objectis externis in organa sensoria rite constituta agentibus eo ipso momento oriantur in mente perceptiones, quibus eadem tanquam extra nos repræsentamus (§. 948. *Psych. empir.*); vi systematis influxus physici corporis organa moventur ad nutum animæ, quia anima motus istos producit, sine actione ipsius non orituros, & perceptiones rerum sensibilium, quæ in organa sensoria agunt, in anima oriuntur, quia corpus easdem producit, sine actione corporis in eadem non extituras. Enimvero ex nuda potentia activa nulla sequitur actio (§. 717. *Ontol.*), sed ea demum posita vi ponitur (§. 723. *Ontol.*). Necesse igitur est ut in systemate influxus physici animæ tribuatur vis activa, qua influendo in corpus producit motus organorum ipsius, & vicissim corpori vis activa, qua influendo in animam producit perceptiones rerum sensibilium.

Propositionem præsentem nemo in dubium vocat. Qui enim in iis, quæ notionibus insunt, a se invicem separandis non satis sunt acuti, systema influxus physici in quo consistat explicaturi, ad hanc vim activam, qua corpus in animam, & alteram, qua anima in corpus influit, statim provocant: sit ita quod subinde vim a nuda potentia non distinguentes illam quoque cum hac confundant.

§. 566.

Juxta systema igitur influxus physici anima movet corpus *Anima num corpus mo-*

veat & quo modò ipsa percipiat. *pus vel organa corporis & cerebrum producit perceptiones rerum sensibilium in organa sensoria agentium ;* quia scilicet perceptiones rerum sensibilium seu sensationes ideis materialibus in cerebro coëxistunt (§. 113.).

Atque hæc ratio est, cur systema influxus physici vulgo confundatur cum theoria commercii animæ atque corporis soli experientiæ superstructa, aut, si ita loqui libuerit, cum systemate ignorantiæ, quam doctam esse & laudandam, non supinam & culpandam supra jam ostendimus (*not.* §. 554.).

§. 567.

Influxus animæ in corpus qualis sit. *Si anima physice influit in corpus, vis quædam animæ transit in corpus & in eo abit in motricem.* Si enim anima in corpus influit physice, ex ea in corpus transit realitas quædam, quæ ante eidem non inerat (§. 559.). Quamobrem cum juxta systema influxus physici anima moveat organa corporis (§. 566.), movens autem in mobile transfert vim motricem, dum idem ad motum concitat; anima quoque juxta istud systema vim motricem in corpus transferre debet, quæ ante non inerat. Enimvero vis motrix, quæ in motu locali deprehenditur, corporea est seu talis, quæ in corporibus tanquam compositis locum habet, nec in anima, quæ substantia simplex est (§. 48.), locum habere potest. Quoniam itaque ex anima in corpus ea forma transire nequit, qualis in corpore deprehenditur; necesse est, ut, dum in corpore recipitur, in motricem abeat.

Hæc notionibus, quas communiter habemus phænomena luce metaphysica non illustrata respicientes, conformia sunt, nec a patronis influxus physici in dubium vocantur, modo mentem suam explicare noverint. Equidem qui systema physici influxus sibi defendere videntur, cum nullum revera habeant (§. 556. 557.) indignari memini quod tam absurda ipsis imputentur. Enimvero cum Influxionista hæc absurda minime pronunciet, vel hoc ipso agnoscant se a systemate influxus physici

physici esse alienos, neque sibi dicta putent, quæ contra systema influxus physici objiciuntur. Ceterum quod ab Influxionistis sumitur de transitu virium ex corpore uno in alterum in communicatione motuum & in genere ex agente in patiens cum veritati consentaneum non sit, sed tantummodo phænomenis conveniat, alibi quoque a nobis demonstrari minime poterit. Illustrantur autem iis, quæ supra (*not.* §. 558.) ad explicandum influxum physicum in medium adducta sunt.

§. 568.

Si corpus physice influit in animam, vis quædam motrix transit ex corpore in animam & in eadem transformatur in aliam. Etenim si corpus in animam physice influit, ex eo in animam transit realitas quædam, quæ ante eidem non inerat (§. 559.). Quamobrem cum juxta systema influxus physici corpus vi sua producat perceptiones rerum sensibilium in anima (§. 565.), seu ideas sensuales (§. 95. *Psychol. empir.*); ideæ autem sensuales ideis materialibus coëxistant (§. 113.), & hæ quidem in motu quodam ex nervo sensorio, cui ab objecto sensibili impressus fuerat, ad cerebrum propagato consistant (§. 112.), cui vis motrix adhæret ipsis evanescentibus & ipsa evanescens; quod ex corpore in animam transfunditur aliud quid esse nequit, nisi hæc ipsa vis motrix. Enimvero vis motrix istiusmodi est, quæ animæ tanquam substantiæ simplici parum convenit. Necesse igitur est, ut, dum ex corpore in animam transit, in aliam transformetur.

Qualis sit influxus physicus corporis in animam.

Quæ ad propositionem præcedentem annotata fuere, etiam ad præsentem trahenda sunt, quamvis transitus vis motricis in animam non videatur adeo obvius quam vis ex anima in corpus transfusæ, propterea quod ideæ materiales in sensus non ita incurrant quemadmodum motus, qui a nutu animæ pendent. Duplicem adeo vi propositionis præsentis ac præcedentis influxum involvit systema influxus, per quem commercium inter animam & corpus subsistit, & unus quidem ab altero

tero prorsus diversus est. Uterque equidem in transfusione vis alicujus transformationem ejusdem involvit; sed transformationem non esse eandem constat, nec commode transfusio eadem poni potest. De influxu igitur animæ in corpus & corporis in animam dijudicaturus & ad transfusionem, & ad transmutationem virium animum advertere debet. Quod vis motrix animæ tanquam substantiæ simplici inesse nequeat, qualis inest corpori dum actu movetur, non demum probamus, cum idem absque probatione concedatur, nec nostrum sit systema influxus physici stabilire, sed tantummodo explicare, ut ejus insufficientia rectius appareat.

§. 569.

Effectus vis ex corpore in animam influentis.

Si corpus physice influit in animam, vis ex corpore in animam transiens dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea universi, ut scilicet data claritate percipiantur quæ in organa sensoria agunt, seu, animam determinat ut legem sensationum observet. Anima enim vi quadam prædita est (§. 53.), qua actuantur omnia, quæ per facultates ejus in eadem possibilia intelliguntur (§. 55.), ipsæ etiam sensationes (§. 61.), seu perceptiones, quæ per mutationem in organo sensorio factam intelligibili modo explicabiles (§. 65. 66. *Psychol. empir.*), tum quoad materiam, cur scilicet hoc potius objectum in mundo adspectabili nunc clare percipias quam aliud, tum quoad formam, cur nimirum hoc claritatis gradu & non magis, nec minus distincte idem percipias (§. 959. *Psych. empir.*). Jam anima continuo ad status sui mutationem tendens (§. 56.), vi sibi essentiali (§. 66.) & naturali (§. 67.), continuo producit ideam totius universi (§. 190.), sed eam integram simul intueri (§. 194.), adeoque omnia, quæ eidem insunt, clare percipere nequit (§. 195.); necesse igitur est, ut, si corpus physice influit in animam, vis ex corpore in animam transiens eandem determinet ad clare percipiendum ea, quæ mutationem organis sensoriis

soriis inducunt, consequenter ipsam in intuenda idea universi dirigit (§. 193.). Et quia claritas idearum sensualium a celeritate motus nervis sensoriis impressi pendet (§. 125.); majore vi ex corpore in animam transfusa perceptio clarior est, minore autem in eandem transeunte minor, consequenter vis ex corpore in animam transiens vis animæ determinat gradum, ut dato claritatis gradu sensibile percipiat. Jam cum lex sensationis requirat, ut hoc, quod in organum sensorium agit, sensibile clare percipiatur, & hoc potius claritatis gradu quam alio (§. 85. *Psychol. empir.*), nempe qui respondet gradui celeritatis motus fibrillis nerveis in organo impressi (§. 125.), & ad cerebrum usque propagati (§. 111. 113.); animæ vis vi ex corpore in eam transeunte determinatur ad legem sensationum observandam (§. 113. *Ontol.*).

Propositio hæc uberius explicat effectum a corpore in anima productum per physicum influxum. Deducitur hic ex theoria superiori de anima, quam cum Influxionistæ hactenus ignoraverint, eadem in rem suam uti, adeoque effectum quoque ab influxu physico pendentem hoc modo explicare minime potuerunt. Non tamen ipsorum menti adversatur, sed eam admittere debent, quamprimum theoriam superiorem admittunt. Hinc vero jam clarissime apparet, theoriam quam de essentia, natura atque modificationibus animæ dedimus, sese indifferenter habere ad systemata explicandi commercii inter animam atque corpus intercedentis causa a philosophis excogitata & cum ipso systemate influxus physici consistere posse, immo majorem adhuc eidem lucem affundere, ut idem majus potius inde robur acquirat, quam ut enervetur: id quod inprimis ex propositione sequente elucescit.

§. 570.

Quoniam vis ex corpore in animam transiens vim ejusdem determinat ad observandam legem sensationis (§. 569.); *influxus physicus necessarius videtur ad intuitum ideæ universi* *Influxus physici necessitas.*

seu mundi adspectabilis in anima existentis & easdem mutationes subeuntis, quas mundus adspectabilis subit (§. 192.).

Patet itaque per theoriam superiorem de anima novum quoddam robur acquirere systema influxus physici. Etenim cum anima ideam integram totius mundi adspectabilis continuo producat (§. 190.), quam integram simul intueri nequit (§. 194.), ac ideo legem sensationis observare teneatur (§. 217.); per se non determinata videtur ad legem sensationis in intuenda idea universi observandam, consequenter principium aliquod determinans requiritur: quale cum sit influxus physicus (§. 569.), ejus inde colligitur necessitas, anima scilicet a corpore recipiente, quod in se non habet. Quodsi demonstrari possit animam ad quamlibet perceptionem claram per se indifferentem non alio modo in intuitu universi dirigi posse, quam corpore in animam influente; cum directionis adesse debeat ratio sufficiens (§. 70. *Ontol.*), influxus physicus foret demonstratus. Ex iis vero, quæ de ceteris systematis explicandi commercium animæ ac corporis dicemus, contrarium elucescet.

§. 571.

Influxus physici animæ effectus in corpore.

Si anima in corpus physice influit, fluidum nerveum dirigit ad influendum per nervos sensorios in musculos, quibus motus in corpore perficitur. Suo tempore in Physicis de motu locali acturi evincemus musculos, motuum organicorum instrumenta, ad actionem determinari per nervos sensorios, fluido quodam subtili per eos in musculos influente. Quodsi anima physice influit in corpus, vis ejus in corpus transfusa (§. 567.) dirigere debet fluidum nerveum ad influendum per nervos sensorios in eos musculos, quibus organorum motus perficitur, quem vult.

Dirigit adeo anima vim motricem corporis & corpus vim perceptivam animæ, cum nec illa per ea, quæ corpori insunt, nec hæc per ea, quæ animæ insunt, determinari possit juxta systema influxus. Et hoc demum pacto intelligitur influxus istius mutui

tui animæ in corpus & corporis in animam effectus, principiis & psychologicis, & physicis consentiens, ut in ipsius gratiam nihil veniat immutandum, si a quæstione discesseris, cujus gratia defenditur. Ceterum nemo miretur, nos expoliendo systemati influxus physici operam impendere, etsi ad ipsum defendendum non propendeamus. Jubet enim æquitas, a qua alieni esse non possumus, cum veritatis amore ducamur, ne in hypothesibus aliorum expendendis quicquam amori vel odio tribuatur. Nobis perinde est quicquid ex eorum numero, quæ controversa sunt, verum deprehendatur, modo non obtrudatur tanquam verum, quod vel non est, vel num sit adhuc dubium. Eandem vero æquitatem, cui in systemate influxus physici litamus, afferre utique debemus etiam ad cetera, ubi ab omni partium studio alieni esse voluerimus, nec in factis aliud esse debeat, quam in verbis.

§. 572.

Quoniam in corpore sano nervi sensorii quovis momento ita sunt dispositi, ut fluidum nerveum ad musculos per eos derivari possit, & fluidum nerveum, quod in cerebro est, per se indifferens est ad influendum in omnes nervos sensorios, quos ex cerebro per totum corpus propagari ex Anatomia constat; necesse est ut adsit principium quoddam determinans directionem fluidi nervei, ut in nervos sensorios fluat ad eos musculos tendens, quibus perficitur motus nutui animæ conveniens (§. 70. *Ontol.*). Quamobrem cum vi animæ in corpus influente fluidum nerveum dirigatur ad influendum per nervos sensorios in musculos, quibus motus in corpore perficitur (§. 571.); *influxus physicus videtur ad motus spontaneos ac voluntarios in corpore determinandos necessarius.* *Necessitas influxus physici in corpore.*

Quæ paulo ante annotavimus de necessitate influxus physici ad intuitum ideæ universi in anima existentis determinandum, ea de necessitate ejusdem ad determinandos motus organicos corporis, qui animæ imperio subsunt, tenenda quoque sunt. Ceterum vel ex hac ipsa necessitate

apparente intelligitur, cur facile sit in systema influxus physici incidere philosophum, ubi communem corporum in se invicem actionem per physicum influxum explicat, unde tanquam primo fonte systema istud derivatur.

§. 573.

Influxus physici notionem nullam habemus.

Influxus physici nullam habemus notionem. Quodsi enim aliquam influxus physici notionem habemus, eorum omnino notionem habere debemus, quæ illam ingrediuntur. Jam si anima physice influit in corpus, vis quædam animæ in corpus transit & in eo in motricem abit (§. 567.) &, si corpus physice influit in animam, vis quædam motrix ex corpore in animam migrat ac in eadem in aliam transformatur (§. 568.) vimque animæ essentialem in intuenda idea universi tum quoad directionem, tum quoad gradum determinat (§. 569.). Quamobrem qui influxus physici notionem habet, is notionem habere debet & transfusionis virium ex una substantia in alteram, & vis perceptivæ in motricem ac motricis in perceptivam transmutationem, nec non variationis directionis & gradus vis perceptivæ notionem habere debet vel confusam, vel distinctam. Enimvero de mentis a corpore dependentia non observamus nisi mutationum in organo sensorio & in mente coexistentiam (§. 949. *Psychol. empir.*), itemque de corporis ab anima dependentia non experimur nisi volitionum animæ & motuum in corpore, itemque nolitionum ac cessationis motus in eodem corpore coëxistentiam (§. 955. *Psych. empir.*). Quamobrem cum notiones confusæ a sensu ortum ducant, consequenter experientiæ debeantur (§. 664. *Log.*); nullam quoque notionem confusam transfusionis virium ex una substantia in alteram, neque ullam transmutationis vis perceptivæ in motricem & vice versa motricis in perceptivam, multo minus aliquam variationis directionis atque gradus vis perceptivæ per infusam motricem habemus.

Porro nemo fuit hactenus, qui modum explicare potuerit,

rit, quo vis motrix ex corpore in animam transfunditur ibique in perceptivam mutatur, ac per eandem vis animæ essentialis directio atque gradus mutatur, & quo vis animæ in corpus transfunditur atque in eo in motricem transformatur. Quamobrem cum notionem distinctam alicujus mutationis tum demum habeamus, quando nobis constat, quomodo ea fiat, cum aliæ non insint notæ, per quas mutatio una ab altera distinguitur, nisi quæ modum quo fit absolvunt (§. 88. *Log.*); nullam quoque notionem distinctam habemus transfusionis virium ex una substantia in alteram ac metamorphoseos earundem, nec non variationis directionis atque gradus vis perceptivæ per infusam motricem.

Quoniam itaque nec distinctam, nec confusam habemus notionem eorum, quæ notionem influxus physici ingredi debent, *per demonstrata* obscuræ vero notioni hic locus esse nequit, prout per ipsam ejus definitionem claret (§. 80. *Log.*); ideo nullam influxus physici corporis in animam & animæ in corpus notionem habemus.

Idem quoque a posteriori probatur. Advertat enim, qui sibi notionem habere videtur, animum ad semetipsum, & satis superque intelliget nihil omnino esse, quod vocabulis istis transfusionis & transformationis virium respondeat, ubi ad animæ a corpore & vicissim corporis ab anima dependentiam declarandam transferuntur. Nisi obtusus ac hebes fuerit, abunde perspiciet sibi nullas ideas esse, quam quas a phænomenis rerum materialium hausit, ignarus an ad animam transferri possint & num inter animam atque corpus, substantias a se invicem prorsus diversas (§. 51.), obtineant quæ inter corpora obtinent, immo ne quidem prorsus obtinent. Etsi enim ex uno corpore in alterum vires transire videntur, iste tamen transitus nullam metamorphosin involvit. Quodsi vero distinctam istius influxus notionem tibi habere videris, eam aliis explica. Nullus dubito fore, ut omni conatu te nihil agere

animadvertas. Sane non alia de causa contigit, ut mediocris ingenii homines in semetipsis experti fuerint, se modum, quo anima & corpus in se invicem agunt, ignorare, etsi vitio subreptionis sibi persuaserint se actionem animæ in corpus & corporis in animam in se experiri. Nec mihi quisquam notus est, qui distinctam istius transfusionis & transmutationis virium notionem sese habere professus fuerit atque cum aliis communicare voluerit.

Quodsi tibi notionem habere videaris eorum, quæ ad influxum physicum requiruntur, propterea quod bene intelligimus, quid sibi velit alter, dum eadem recenset; facilis est responsio. Verbis in se spectatis aliqua respondere potest notio, per quam intelliguntur; non tamen ideo ipsis respondet amplius notio, ubi ad significandum aliud quidpiam combinantur. Si frigida calci affunditur, quæ in poros ejus influit, & calx incalescit atque in rimas abit: quid sit influxus intelligitur, cum notionem habeamus transitus in poros, & mutationem fluidi in halitum observemus, nec minus effectum clare percipiamus. Ecquis vero ideam hanc ad animam transferens & calci animam, aquæ ideas materiales in cerebro, incalescentiæ perceptionem sensibilis claram substituens sibi persuadebit, sese adhuc notionem aliquam corporis in animam influentis habere, utut vocabulis per illam intellectis quid alter significare velit noverit? Ceterum qui principiis Logicis probe imbutum tenet animum, is veritatem propositionis præsentis hoc modo facile capit. Quæ ad influxum physicum requiruntur, virium scilicet ex una substantia in alteram transfusio & earundem transmutatio, nec a posteriori manifesta sunt, cum præter coëxistentiam mutationum corporis & animæ harmonicarum nil observemus (§. 949. 955. *Psychol. empir.*), nec in numero possibilium esse a priori demonstrari hactenus potuit. Sed quod neque experimur, neque a priori demonstrare possumus, ejus nullam habemus notionem, notionum quippe realitate vel a priori, vel a posteriori evincenda. Eorum adeo, quæ influxum physicum ingrediuntur, consequenter ipsius influxus physici notionem nullam habemus.

§. 574.

§. 574.

Influxus physicus intelligibili modo explicari a nobis nequit. Ejus enim notionem nullam habemus (§. 573.). Quamobrem cum alteri intelligibili modo id explicemus, cujus notionem distinctam animo ipsius ingeneramus; influxum physicum intelligibili modo explicare non valemus. *Influxus physici inexplicabilitas.*

Idem etiam sic ostenditur. Influxus physicus involvit virium ex una substantia in alteram transfusionem & transfusarum transformationem (§. 567. 568.). Enimvero nemo hactenus explicare potuit, quomodo vis motrix ex corpore in animam transeat, ibique in perceptivam mutetur, & quomodo vicissim vis quædam ex anima in corpus transeat ibique in motricem transformetur. Nemo igitur influxum physicum hactenus intelligibili modo explicare potuit.

Ultro quoque plerique largiuntur se physicum influxum intelligibili modo explicare non posse, admitti tamen tanquam certum debere contendunt, quod experientiæ sit consentaneus: cujus contrarium dudum evicimus (§. 949. 955. *Psychol, empir.*).

§. 575.

Influxus physicus non potest rejici tanquam falsus, quod ejus nullam habeamus notionem, seu eam nec a posteriori, nec a priori probare valeamus; recte tamen ideo pro incerto habetur. Pone enim rejiciendum esse tanquam falsum, propterea quod eundem neque experiamur, nec demonstrare valeamus, sed nullam prorsus ejus ideam habeamus. Ergo tanquam falsum rejiciendum est, cujus ideam nullam habemus, seu quod nec experimur, nec demonstrare valemus, consequenter quod, utrum confictum, an possibile sit, ignoramus. Quoniam hoc absurdum esse nemo non agnoscit; evidens omnino est influxum physicum tanquam falsum rejici non posse, quod nullam ejus habeamus notionem. *Influxus physici incertitudo unde constet.*

Enimvero quamdiu nobis nondum constat, an vis motrix

ex

ex corpore in animam, vis animæ in corpus ex anima transire ac illa in perceptivam, hæc in motricem mutari possit, tamdiu ignoramus, utrum influxus physicus possibilis sit, an impossibilis, consequenter an verus sit, an falsus (§. 547. *Log.*). Pro incerto igitur recte habetur (§. 564. *Log.*).

Hæc propositio probe notanda est, ne temeritatis alios accusare audeant, qui præcipitantiæ illius multo propiores. Quotiescunque enim influxus physicus non admittitur tanquam verus, extemplo sumunt eum rejici tanquam falsum vel impossibilem, quod intelligibili modo explicari a nobis non possit & indesinenter clamant non posse quid rejici tanquam falsum, quod experientiæ cum sit consentaneum intelligibili modo explicare tamen neutiquam valemus. Nos sane nondum rejicimus tanquam falsum, quod intelligibili modo explicare non valemus, etiamsi idem nec experiamur, immo si vel maxime certi simus, nos idem experiri minime posse: sed quod nullo modo adhuc sufficienter probatum tamdiu in numerum incertorum rejicimus, donec vel ejus veritas, vel falsitas fuerit evicta,

§. 576.

Vis motricis per influxum physicum extinctio.

Si corpus physice in animam influit, vis aliqua motrix, quæ materiæ cuidam inhærebat, in gratiam animæ perit. Etenim si corpus in animam physice influit, vis quædam motrix ex corpore in animam transit & in eadem in aliam transformatur (§. 568.). Vis autem illa adhærebat motui locali fibrillarum nervearum, in quo ideæ materiales perceptionibus rerum sensibilium coëxistentes consistunt (§. 112. 113.). In gratiam adeo animæ perit vis aliqua motrix, quæ materiæ inhærebat.

Veritas propositionis non modo subsistit in theoria psychologica, quam in superioribus stabilivimus; verum etiam in ipsa scholasticorum hypothesi, quæ hodie parum est ad palatum philosophorum, immo promiscue eruditorum quorumcunque. Etenim juxta scholasticos sensibilia species sui materiales emittunt, quæ ad organa sensoria delatæ per nervos sensorios ad cerebrum deferuntur & ab intellectu passivo receptæ intellectus activi opera intelligibiles redduntur. Species istæ cum sint

mate-

materiales & motu deferantur ad organum sensorium ac inde porro ad cerebrum; materiam subtilem in motu constitutam habes, cui vim motricem adhærere extra dubium est. Jam cum hæ species ab anima recipiuntur, vis motrix quædam ex corpore in animam transit, & dum speciei sensibilis in intelligibilem transformatio contingit, motus ille expirat atque adeo vis motrix, quæ eidem cohæret, extinguitur. Patet itaque in gratiam animæ etiam in ipsa Scholasticorum hypothesi vim quandam motricem perire, quæ materiæ cuidam inhærebat. Quodsi species illas intelligibili modo ac veritati convenienter explicare volueris; non erunt nisi motus fibrillis nerveis in organo sensorio impressus & inde ad cerebrum usque propagatus, consequenter influxus physicus quod transitum speciei sensibilis ex cerebro in animam & ejus transformationem in speciem intelligibilem non poterit explicari, nisi per transmutationem ideæ materialis, quæ in cerebro existit, in perceptionem, vi cujus anima sibi conscia est sensibilis in organum sensorium agentis. Et quia idea materialis tanquam ens compositum a simplici, quale est anima, intra se recipi nequit; transfusio concipi nequit nisi quoad vim motui materiæ subtilis cujusdam aut fibrillarum nervearum cohærentem. Quoniam vero Scholastici animæ tantummodo nudas tribuunt potentias, vi ista transformata ad agendum excitari debet. Subsistit adeo virium motricium decrementum in sensationibus etiam stante hypothesi Scholasticorum hodie parum probata.

§. 577.

Vis motricis per influxum physicum ortus.

Si anima physice influit in corpus, vis aliqua motrix oritur, quæ antea nulli materiæ inhærebat in gratiam animæ. Si enim anima physicæ influit in corpus, vis quædam animæ in corpus transit & in eo in motricem abit (§. 567.). Inest hæc vis vel fluidi cuidam subtili, quod per nerveos motorios ad musculos motores defertur, vel ipsis fibrillis nervorum motoriorum. Atque adeo vis quædam motrix in materia oritur, quæ cum ex anima descendat, nulli antea materiæ inhærebat. Ori-

tur itaque vis motrix in gratiam animæ, quæ nulli antea materiæ inhærebat.

Nemo in dubium vocat, motu novo producto in mundo materiali absque corporum conflictu, vim motricem produci. Quodsi ergo vi animæ producatur motus, inerit materiæ ad motum concitatæ aliqua vis, quæ in eandem ex materia alia non fuit derivata, adeoque ab anima demum producta.

§. 578.

Influxus physici cum conservatione virium vivarum pugna.

Si anima in corpus & corpus in animam physice influit; in toto universo non semper conservatur eadem virium vivarum quantitas. Si enim anima in corpus physice influit, vis quædam motrix oritur in aliqua materia, quæ ex nulla alia in eandem derivatur (§. 577.). Si vero corpus in animam physice influit, vis aliqua motrix in gratiam animæ perit, quæ materiæ cuidam inhærebat & aliunde in ipsam derivata fuerat (§. 576.). Quoniam vero non ex singulis sensationibus oriuntur motus spontanei vel voluntarii; dici non potest vim ab anima receptam & transformatam iterum integram redire in materiam ibidemque pristinam, quam amiserat, assumere formam. Quamobrem tantundem virium non recipitur in cerebro per influxum physicum animæ in corpus, quantum in eodem deperditum fuerat per influxum phisicum corporis in animem, consequenter si anima in corpus & corpus in animam physice influit, virium motui locali cohærentium, adeoque vivarum (§. 357. *Cosmol.*), quantitas eadem in toto universo non conservatur.

Primus huc animum advertit *Cartesius*, qui cum virium quantitatem æstimaret ex quantitate materiæ in celeritatem ducta, quam motus quantitatem dicere solemus, secum perpendens salvo influxu physico eandem motuum quantitatem in natura rerum conservari non posse intulit, eandem virium quantitatem in rerum natura minime conservari, si physicus admit-

admittatur animæ in corpus & corporis in animam influxus. Quod Scholastici de eo non cogitaverint, ratio facile patet. Etenim virium notionem prorsus insuper habentes non inquirebant, utrum motuum communicationes & conservationes certis legibus adstringantur, nec ne, quemadmodum a *Cartesio* factum, qui in philosophia non admittenda esse agnovit nisi intelligibili modo explicabilia, cum antea quilibet imaginationis fallacis abortus in eandem reciperentur, teste ipso influxu physico animæ in corpus & corporis in animam.

§. 579.

Influxus physicus naturæ ordini repugnans.

Influxus physicus ordini naturæ adversus. Si enim anima in corpus & corpus in animam physice influit, in toto universo non semper conservatur eadem virium vivarum quantitas (§. 578.). Enimvero per leges motus in natura rerum seu toto universo semper conservari debet eadem virium quantitas (§. 487. *Cosmol.*); influxus adeo physicus animæ ac corporis in se invicem legibus naturæ repugnat (*not.* §. *cit.*). Quamobrem cum ordo naturæ is sit, qui in modificationibus virium motricium deprehenditur (§. 558. *Cosmol.*), seu qui motus regulis continetur (§. 559. *Cosmol.*), consequenter a legibus motus dependet (§. 303. *Cosmol.* & §. 851. *Ontol.*); influxus physicus animæ atque corporis in se invicem ordini naturæ adversus est.

Agnovit *Cartesius* motuum variationes ac conservationes certis adstringi regulis, quæ a principiis generalibus tanquam legibus pendent, quemadmodum ex secunda Principiorum philosophiæ parte palam fit. Admisit adeo in natura rerum aliquem ordinem in variatione phænomenorum observandum. Quamobrem cum existimaverit, influxum physicum animæ in corpus & corporis in animam legibus naturæ esse adversum, utut in eo ad liquidam veritatem non pervenerit, virium vivarum & mortuarum discrimine non agnito; eundem ordini naturæ adversum utique censere debuit. Quoniam vero motus regulæ absque principiis mathemati-

cis non intelliguntur; hanc quoque pugnam influxus physici animæ atque corporis in se invicem cum ordine naturæ Mathematum prorsus ignarus non comprehendit.

§. 580.

Cautio adhibenda ne contra influxum physicum dicta perperam applicentur.

Quoniam influxionista non est, qui explicandi commercii inter animam & corpus intercedentis causa sumit, corpus in animam & vicissim animam in corpus agere, modum tamen agendi ignorari (§. 562.), vel actionem corporis in animam & vicissim animæ in corpus fieri per influxum negat (§. 561.); ejus quoque *sententia de actione mutua corporis atque animæ in se invicem citra influxum physicum ordini naturæ adversa non est*, *propterea quod influxus physicus eidem adversatur* (§. 579.). Idem quoque hoc modo probatur. Qui profitetur se ignorare rationem commercii animæ & corporis & qui ejus explicandi causa sumit mutuas corporis atque animæ in se invicem actiones, modum tamen agendi ignotum pronunciat, idem revera sentiunt (§. 557.). Enimvero qui profitetur se ignorare rationem commercii atque corporis; is experientiæ testimonio indubio convictus perceptionum animæ & mutationum in organis sensoriis corporis, nec non volitionum ac nolitionum animæ & motuum voluntariorum in corpore ac cessationis eorundem coëxistentiam admittit (§. 949. 955. *Psych. emp.*), consequenter cum ordini naturæ adversum non sit, quod in natura rerum fieri certum est, si vel maxime demonstrari non possit, quod illa coëxistentia ordini naturæ conveniat, vel non adversetur, ejus quoque sententia ordini naturæ adversa dici nequit, propterea quod influxus physicus eidem adversatur. Quamobrem nec sententia alterius, qui sumit animam in corpus & corpus in animam agere, modum tamen agendi ignorari profitetur, ordini naturæ adversa dici potest, propterea quod influxus physicus eidem adversatur.

Sunt

Sunt hodie bene multi, qui influxum physicum cum mutua actione corporis & animæ in se invicem nobis ignota confundunt sumentes istiusmodi actionem tanquam experientia claram per vitium subreptionis (§. 949. 955. *Psychol. empir.* & §. 668. *Log.*), quamvis ultro fateantur sese nescire, qualis sit ista actio & quomodo fiat. Quamobrem quæ contra influxum physicum in medium afferuntur, ea perperam sibi dicta putant, cumque revera idem sentiant cum illis, qui rationem commercii animæ atque corporis se ignorare profitentur (§. 557.), in iis acquiescentes quæ experientia discimus, inde inferunt naturæ ordini adversa dici, quæ in natura rerum fieri pro explorato habere debemus. E re igitur esse duxi applicationem eorum, quæ de influxu physico in dubium vocari nequeunt, perversam præcavere, quantum datur.

§. 581.

Systema influxus physici notioni virium adversum. Vis motrix enim phænomenon est substantiatum (§. 300. *Cosmol.*), adeoque substantiæ instar apparet (§. 299. *Cosm.*), consequenter substantia non est. Quamobrem fieri non potest, ut vis motrix ex corpore in animam transfundatur. Quoniam itaque vi influxus physici vis quædam motrix ex corpore in animam transit (§. 568.); systema influxus physici notioni virium adversum.

Influxus physicus notioni virium contrarius.

Notio virium supponit notionem elementorum, tanquam substantiarum simplicium (§. 180. 181. *Cosmol.*). Quamobrem vel hinc concluditur, systema influxus physici notioni quoque elementorum repugnare: id quod tamen ut expressius doceatur opus non est. Sane transitus vis motricis ex corpore uno in alterum, qui phænomenis convenit, cum corpus unum in alterum ita agere videatur in conflictu, ut vim suam vel aliquam ejus partem in ipsum transferat, antiquissimis temporibus perplexos reddidit philosophos: dudum enim objectum fuit, vim motricem nec accidens dici posse, nec substantiam. Si enim dicatur accidens, eandem ex uno subjecto in alterum transire non posse. Quodsi substantiam esse velis, nec materialem dici posse, cum per materiam diffun-

datur, corpus tamen unum non penetret alterum; nec immaterialem statui posse, propterea quod pars una transit in corpus aliud, parte in eo relicta, cui tota ante inerat, substantia vero immaterialis tanquam simplex in partes dividi minime potest. Atque hinc durum visum fuit transitum vis motricis ex uno subjecto in alterum tanquam realem admittere.

§. 582.

Qualis sit influxus physicus. *Si influxum physicum animæ in corpus & corporis in animam tanquam rationem commercii inter mentem atque corpus alleges, qualitas occulta est.* Si enim anima physice influit in corpus, vis quædam animæ in corpus transit (§. 567.), & si corpus physice influit in animam, vis quædam motrix ex corpore in animam transit (§. 568.). Influxum adeo physicum nobis imaginamur tanquam transfusionem virium ex una substantia in alteram, adeoque tanquam animæ ac corporis quandam qualitatem (§. 455. *Ontol.*). Enimvero cum nullam actionem animæ in corpus & corporis in animam (§. 949. 955. *Psychol. empir.*), adeoque nec transfusionem virium ex una substantia in alteram observemus; a posteriori non constat influxum physicum dari. Quoniam verum nullam ejus habemus notionem (§. 573.), nec a priori ejus possibilitas evinci potest, quin potius cum ordini naturæ (§. 579.) & notioni virium adversetur (§. 581.), omni prorsus probabilitate destituitur, quod insit, & rectius inde quod non insit colligitur; minime sane intelligitur, quod influxus physicus mutuus animæ ac corporis in se invicem substantiis istis insit, adeoque sumitur tanquam qualitas ratione sufficiente destituta (§. 56. *Ontol.*), consequenter qualitas occulta est, quando allegatur tanquam ratio commercii inter animam & corpus intercedentis (§. 189. *Cosmol.*).

Nemo non hodie fatetur, vim attractricem magnetis, quatenus allegatur tanquam ratio attractionis ferri a magnete fa-

ctæ esse qualitatem occultam ex Physica eliminandam, ubi in rationem phænomenorum naturalium inquirimus. Enimvero eodem modo sese habet vis attractrix magnetis ad attractionem ferri, quo influxus mutuus physicus animæ & corporis in se invicem ad commercium mentis & corporis. Observamus ferrum polo magnetis admodum eidem adhærere, ut nonnisi aliqua vi a mutuo contactu separari possit. Atque hoc phænomenon attractionis magneticæ nomine compellari solet: nullam vero observamus magnetis in ferrum actionem. Ita tamen ferrum movetur ad magnetem & proprio pondere, si nimium non fuerit, a contactu divelli nescium eidem adhæret, ac si ab eodem traheretur. Qui vim attractricem tanquam rationem attractionis magneticæ allegant, vim istam ex magnete egredi & ferrum apprehendere, mox ad magnetem regredi & ferrum apprehensum secum rapere imaginantur, nullam vero habent istius vis notionem, nec eam intelligibili modo explicare valent, cum doceri non possit, quomodo vis ista ex magnete egrediatur ad certam distantiam & inde rursus arrepto ferro regrediatur, quomodo ferrum apprehendat, ut ipsum secum rapere possit. Similiter observamus sensibili in organum sensoriorum agente in anima oriri perceptionem & anima motum organi corporis nostri decernente organum moveri; nullam vero observamus actionem corporis in animam & animæ in corpus (§. 949. 955. *Psychol. empir.*), perceptiones tamen ita coëxistunt mutationibus in organis sensoriis & motus voluntarii volitionibus animæ, ac si substantiæ istæ in se invicem agerent (§. 537.). Quando vero influxum physicum tanquam modum agendi respicimus eumque tanquam rationem commercii inter mentem ac corpus allegamus, ejus nullam habemus notionem (§. 573.), nec intelligibili modo eum explicare valemus (§. 574.). Hactenus itaque ovum ovo similius non est, quam influxus physicus vi attractrici magnetis. Quo jure igitur vis attractrix magnetis in numerum qualitatum occultarum refertur, quando per eam rationem reddere cupis, cur ferrum a magnete attrahatur, eodem jure influxus physicus in numerum qualitatum occultarum referendus, quando per

cum

eum rationem reddere intendis mutuæ animæ ac corporis a se invicem dependentiæ in modificationibus suis. Quodsi vim attractricem in numerum qualitatum occultarum referre displiceat notiones Geometrarum imaginarias cum realibus Physicorum confundenti: in ejus locum substituatur odium naturale plantarum, v. gr. brassicæ ac vitis, ad quod Scholastici provocare solent rationem daturi, cur brassica ac vitis in eodem loco non bene vegetentur. Etenim denuo deprehendes, non alia allegari posse, cur odium istud in numerum qualitatum occultarum rejiciatur, quam quæ de influxu physico paulo ante evicta modo ad stabiliendam analogiam inter vim attractricem magnetis & influxum physicum in medium adduximus.

§. 583.

Influxus physicus cur sit terminus inanis.

Influxus physicus animæ in corpus & corporis in animam terminus inanis est. Etenim influxus hujus nullam prorsus habeamus notionem (§. 573.), etsi aliquam sibi habere videantur, qui eadem utuntur, sed deceptricem (§. 38. *Log.*). Quamobrem cum terminus notionem deceptricem significans inanis sit (§. *cit. Log.*); influxus physicus terminus inanis est.

Hinc jam in Logica loc. cit. influxum physicum allegavimus exemplum termini inanis daturi. Quod regeras fieri forsan posse, ut aliquando ad notionem aliquam eidem convenientem perveniatur, realitate ejus evicta; non tamen negari potest tamdiu terminum esse sine mente sonum, quamdiu nobis notio nulla fuerit. Sane hoc pacto omnes termini inanes in philosophiam recipere liceret: quo facto magno veluti agmine in philosophiam postliminio ruerent adeo feliciter a recentioribus ex eadem eliminati inanes termini, qui scientiarum progressum tantopere impediverunt. Eodem jure, quo influxus physicus animæ & corporis in se invicem in philosophiam recipitur, admitti quoque in eandem debent odium naturale & amor naturalis rerum inanimatarum, antipathia & sympathia, principium hylarchicum *Mori*, funiculus attractivus *Lini*, Gas & blas *Helmontii* & quæ sunt hujus furfuris innumera alia.

§. 584.

§. 584.

Systema influxus physici in Psychologia rationali nullum habet usum. Etenim influxus physici nullam prorsus habemus notionem (§. 573.), adeoque per ipsum intelligi nequit, cur perceptiones sensibilium coëxistant ideis materialibus in cerebro ab actione sensibilium in organa sensoria pendentibus & motus spontanei atque voluntarii appetitionibus & volitionibus animæ, ita ut posita mutatione in organo ponantur una perceptiones in anima & posita appetitione vel volitione animæ ponatur motus organorum corporis. Sane si modificationum harmonicarum animæ & corporis coëxistentiam transfusioni virium ex una substantia in alteram earundemque transmutationi tribuas (§. 567. 568.), cum non intelligas quomodo ista transfusio atque transmutatio virium fiat, nec intelligis quomodo modificationes istæ harmonicæ in utraque substantia coëxistant. Per systema igitur influxus physici coëxistentiæ illius, consequenter commercii animæ ac corporis (§. 962. *Psychol. empir.*), rationem reddere nequis (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum in Psychologia rationali reddenda sit ratio eorum quæ animæ insunt, aut inesse possunt (§. 4.), & systemata explicandi commercium inter mentem ac corpus eo fine excogitentur a philosophis, ut ratio detur commercii inter mentem atque corpus intercedentis (§. 530.); systema influxus physici in Psychologia rationali nullum habet usum. *Inutilitas influxus physici in Psychologia rationali.*

Nimirum præstat ingenue confiteri, quod ignoremus, quomodo fieri possit ut anima percipiat sensibilia convenienter mutationi, quam organo sensorio inducunt, quamprimum eandem eidem inducunt, quam sibi ac imperitis aliis imponere velle, quasi sciamus, quod tamen nos nescire palam est, ubi non aliam rationem reddere valemus, quam influxum physicum corporis in animam. Et idem tenendum est de motuum voluntariorum a nutu animæ dependentia. Atque adeo patet

sufficientem fuisse philosophis recentioribus rationem, cur misso systemate influxus physici alia investigare studuerint.

§. 585.

Inutilitas systematis influxus physici in philosophia practica & theologia.

Systema influxus physici in philosophia quoque practica & Theologia nullum habet usum. Quoniam commercium inter mentem & corpus intercedens, quod per systema influxus explicari debet (§. 560.), consistit in dependentia animæ a corpore quoad specificationem perceptionum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis sensoriis contingunt, & corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & continuitatis temporis, quo cum volitionibus animæ contingunt (§. 962. *Psychol. empir.*); in Theologia & Philosophia practica non alius esse potest theoriæ de commercio animæ atque corporis usus, quam ubi quæritur, quid fieri debeat, ut anima percipiat, quæ ipsam percipere volumus, & quid vicissim faciendum, ut membra corporis totumque corpus eo moveatur modo, quo moveri ea volumus, vel ne moveantur eo modo, quo eadem moveri nolumus. Quoniam perceptio, qua sensibile in organum agens repræsentatur, eo ipso momento oritur, quo idem in organum sensorium rite constitutum agit (§. 948. *Psychol. empir.*); si quid ab anima percipi volueris, curandum tantummodo est, ut in organum sensorium agat, quod quandonam fiat, experientia obvia magistra didicerunt omnes. Minime igitur opus est, ut ad ortum perceptionis ex idea materiali in cerebro quicquam conferas (§. 113.). Quamobrem si influxus physicus corporis in animam vel maxime verus esset, adeoque vis quædam motrix ex corpore in animam transiret in eadem transformanda (§. 568.); nihil tamen a te fieri posset, immo nec deberet, quo transitus iste juvaretur, cum in ideam materialem sensibilis, quæ in cerebro existit, nulla tibi sit potestas, nisi quatenus mutatio, quæ organo sensorio inducitur, potestati tuæ subjicitur, ab eadem

vero

vero tantummodo pendeant ideæ materialis actualitas & qualitates. Quoniam vero istius transitus ne ullam quidem habemus notionem (§. 573.), sed is sine mente sonus est (§. 583.); ne somniare quidem licet de transitu vis motricis ex idea materiali in cerebro existente in animam juvando, ut perceptioni animæ insint, quæ absque isto adjumento non inessent. Patet igitur systematis influxus physici nullum esse usum in philosophia practica & Theologia quoad istam ejus partem, non modo pro præsente ejus statu, quo influxum physicum, adeoque transitum vis motricis ex corpore in animam (§. 568.), intelligibili modo explicare non possumus (§. 574.); verum etiam quoad eandem partem nullum ejus fore usum, si vel maxime supponas fore tempus, quo intelligibili modo transitus iste explicetur.

Similiter quoniam organorum quorundam corporis motus statim consequitur, quando anima eosdem vult, tamdiu durant, quamdiu anima eosdem vult, & extemplo sistuntur, quamprimum anima eosdem non vult (§. 953. *Psychol. empir.*); si efficere volueris ut quædam corporis organa certo quodam modo moveantur, vel etiam totum corpus aliquo transferatur, curandum tantummodo erit, ut anima motum istum sive organi alicujus, sive corporis totius velit. Minime igitur opus est, ut ad ortum motus in corpore ex volitione animæ quicquam conferas. Quamobrem si influxus physicus animæ in corpus vel maxime verus esset, adeoque vis quædam animæ in corpus transiret ibidem in motricem transformanda (§. 567.): nihil tamen a te fieri posset, immo nec deberet, quo transitus iste juvaretur, cumque transitus hujus nullam habeamus notionem (§. 573.), sed sit hactenus sine mente sonus (§. 583.); ne somniare quidem datur de eodem juvando, ut ad nutum animæ sequatur motus, non ita secuturus absque nostro auxilio. Patet igitur systematis influxus physici nullum esse usum in philoso-

phia practica & Theologia quoad alteram ejus partem, non modo pro præsente ejus statu, verum etiam si vel maxime supponas influxum physicum quoad transitum vis animæ in corpus intelligibili modo aliquando explicatum iri.

Propositionis præsentis veritas adeo manifesta est, ut contra eam nihil obverti possit, quod vel minimam habeat speciem. Quodsi enim objicias sublato influxu physico corporis in animam ideæ materiali non amplius ideam sensualem seu perceptionem sensibilis coëxistere posse; sumis utique quod probare non potes. Sed ut liberales simus, demus interea verum esse, quod objicitur; nondum tamen sequitur, negato influxu physico, vel non concesso, ut in dubium vocato, animam non amplius percipere sensibile, quando mutationem organo sensorio inducit, nec convenienter huic mutationi percipere. Qui enim negat influxum, vel eundem admittere recusat, antequam sufficienter fuerit probatus, aut eundem in dubium vocat, is tantummodo negat, aut pro vero vel pro probabili habere non vult, aut dubitat, animam ideo percipere sensibile in organum sensorium agens convenienter mutationi, quæ in organo sensorio accidit, quod corpus in animam physice influit, adeoque vim quandam in eam transfundit (§. 568.), non autem negat vel in dubium vocat, quod experientiæ nemini non obvium est, animam percipere sensibile, quando in organum sensorium agit, mutationi in organo contingenti convenienter (§. 948 *Psychol. empir.*), immo si acutior fuerit, nec negat, vel in dubium vocat, perceptiones rerum sensibilium in anima eo modo oriri, ac si corpus in animam influeret, seu vi sua perceptiones illas in anima produceret (§. 537.). Similiter si objicias sublato influxu physico animæ in corpus, ad nutum animæ non amplius consequi motum organorum corporis aut corporis totius; denuo sumis, quod probare non potes. Sed demus etiam hoc verum esse: nondum tamen sequitur, negato aut non concesso, aut in dubium vocato influxu physico animæ in corpus, ad nutum animæ nullum amplius consequi motum. Qui enim negat, aut non concedit, aut in dubium vocat influxum ani-

animæ in corpus, is tantummodo negat, aut pro vero vel probabili habere non vult, aut dubitat, motum organorum corporis vel totius corporis ad nutum animæ ideo consequi, quod anima in corpus influit, seu vis quædam ex anima in corpus transit (§. 567.), non autem negat vel dubitat, quod vi experientiæ omnibus manifestum, ad nutum animæ consequi istos motus (§. 953. *Psychol. empir.*), immo si acutior fuerit, nec negat aut in dubium vocat, motus voluntarios in corpore eodem prorsus modo oriri, ac si anima in corpus flueret, seu vi sua eosdem produceret (§. 537.). Non negat aut in dubium vocat effectum, quem experimur, etsi neget, vel in dubium vocet causam illius effectus, quæ ab altero allegatur, si vel maxime ponatur causam, quæ allegatur, esse veram illius effectus causam. Ponamus Physicum aliquem negare aut in dubium vocare generationem iridis, quam tradit *Cartesius* in Meteoris & quam veritati consentaneam esse & experientia, & ratione constat: ecquis inde inferet eum negare, vel in dubium vocare, quod iris in rerum natura generetur, si in opposita soli lucenti regione pluit? Mirum profecto homines subinde adeo cœcutire, ut, quod in uno casu optime vident, in altero perspicere non possint, & cujus ipsos in uno casu puderet, id in altero magna animi confidentia defendant. Sed ita in transversum abripiuntur, qui ab appetitu pendulum habent assensum.

§. 586.

Inutilitas omnis systematis in philosophia practica & theologia.

Quoniam demonstratio propositionis præcedentis mutatis mutandis ad quodvis aliud systema de commercio inter mentem atque corpus intercedente applicari potest; in genere liquet, *nullum systema explicandi commercium animæ ac corporis in philosophia practica & Theologia aliquem habere usum.*

Atque hinc patet ratio, cur scriptura sacra non doceat veram commercii animæ atque corporis rationem: quam a nobis ignorari passus non fuisset Deus, siquidem ejus cognitio homini apprime necessaria esset. Repetenda hic sunt, quæ

de philoſophiæ practicæ ab omni ſyſtemate de commercio animæ & corporis independentia demonſtrata ſunt (§. 538.).

§. 587.

An ſyſtema influxus phyſici experimento ſubjici poſſit.

Syſtema influxus phyſici experimento ſubjici nequit. Quoniam enim juxta ſyſtema influxus phyſici perceptiones ſenſibilium in organa ſenſoria agentium pendent a vi motrice in animam ex corpore transeunte ac in ea in vim perceptivam ſeu perceptivæ determinatricem transformata (§. 558. 568. 569.), & motus ſpontanei ac voluntarii producuntur vi animæ in corpus transfuſa ibique in motricem transformata (§. 567.); experimento definiturus, utrum influxus phyſicus detur, nec ne, inquirere deberet, num perceptionibus animæ aliquid inſit, unde oſtendi poteſt eas potius vi corporis in animam influente, quam alio quocunque modo produci, vel efficere teneretur, ut tranſitum vis motricis in animam vel ejus transformationem perciperet, & quoad alteram hujus influxus partem motus ſpontaneos & voluntarios attenta mente perpendere opus haberet, num quibusdam ſaltem aliquid ineſſe deprehendatur, unde deduci poteſt eas vi animæ in corpus transfuſa potius produci, quam alio quocunque modo, vel denique neceſſe eſſet, ut tranſitum vis animæ in corpus aut ejus transformationem perciperet. Enimvero in omni ſyſtemate, adeoque quæcunque tandem commercii animæ ac corporis detur ratio (§. 530.), ſupponendum perceptiones rerum ſenſibilium in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri ac ſi anima & corpus in ſe mutuo influerent, hoc eſt, ac ſi anima vi ſua produceret motus voluntarios in corpore & corpus vi ſua produceret perceptiones rerum ſenſibilium in anima (§. 537.). Perceptionibus igitur nil ineſſe poteſt, unde deducatur, an vi potius corporis, quam alio quocunque modo producantur, nec motibus corporis & organorum ipſius ineſſe quicquam poteſt, unde oſtendi queat, eos potius vi animæ, quam alio quocunque modo

modo produci, nemine scilicet in dubium vocante, nisi experientiæ manifestæ contradicere velit, perceptiones tales esse, ut possint censeri effectus vi corporis producti, & motus quoque voluntarios tales deprehendi, ut non repugnet eos esse effectus vi animæ productos. Enimvero nullam corporis in animam (§. 949. *Psychol. empir.*), nullam animæ in corpus actionem (§. 955. *Psychol. emp.*) observamus, quantamcunque attentionem & quantumcunque acumen ad observandum afferamus, cum præter coëxistentiam mutationum harmonicarum corporis & animæ nil quicquam percipiatur (§. §. *cit.*). Multo minus igitur observare licet, num actionibus istis talia insint, unde transitum virium ex una substantia in alteram & earum transmutationem colligere licet. Nullo autem modo apparet, unde quis spem concipere debeat fore, ut ipsum transitum virium earumque transformationem immediate percipiat. Atque hinc abunde patet, systema influxus physici experimento subjici minime posse.

Si cui contrarium videtur, is de experimento cogitet laudem magnam meriturus, si tale reperire possit. Enimvero cum influxus physicus ordini naturæ adversus sit (§. 579.), nulla vero probabilitas suadeat Deum ita constituisse naturæ ordinem, ut in gratiam animæ continuo turbetur; parum spei superesse videtur fore, ut istiusmodi experimentum excogitari possit, quo transitus virium ex una substantia in alteram & transformationis earundem ad immediatam perceptionem deduci possit sive in se, sive per aliud quidpiam illi indivulso nexu cohærens. Sed de re satis manifesta plura verba facere nolumus.

§. 588.

Systema influxus physici omni probabilitate destituitur. Est enim ordini naturæ adversum (§. 579.). Probabile vero non est, Deum autorem rerum sapientissimum, ita constituisse naturæ ordinem, ut in gratiam animæ continuo sit turbandus. *Systematis influxus improbabilitas.*

Quam-

Quamobrem systema influxus physici omni probabilitate destituitur.

Idem quoque inde evincitur, quod in influxu physico assumantur, quæ in se inexplicabilia videntur (§. 567. 568.), utpote notioni virium adversa (§. 581.). Quoniam enim vi principii rationis sufficientis, quod non fert nisi intelligibili modo explicabilia (§. 56. *Ontol.*), fit ita quod a nobis nondum explicari possint, pro probabili haberi nequit, quod phænomeni alicujus explicandi gratia sumitur tanquam in se inexplicabile; influxus quoque physici systema omni probabilitate destituitur.

Systema influxus physici ordini naturæ ideo adversatur, quia adversatur legi motus de eadem virium vivarum quantitate in rerum natura conservanda (§. 579.). Qui exceperunt, legem hanc esse corporum in se invicem agentium, nil vero obstare, quo minus corpori in animam & animæ in corpus agenti præscripta sit lex alia; argumenti contra influxum physicum allati vim non satis perceperunt. Neque enim hic ad naturæ legem de conservanda eadem virium vivarum quantitate provocatur, quatenus modum agendi corporibus in se invicem præscribit, sed quatenus ordinem naturæ determinat. Ecquis urgeret eundem agendi modum observari debere a corpore in animam vel ab anima in corpus agente, quem corpori in sui simile agenti præscriptum ab autore naturæ deprehendimus, nisi contrario agendi modo naturæ ordo perturbaretur? Exceptio igitur ista, utut omni specie non destituta, si rem arduam obiter consideres, scopum minime ferit. Ceterum ex jam demonstratis clarissime perspicitur, systema influxus physici nemini obtrudi posse, & sufficientem fuisse rationem philosophis, cur de aliis systematis cogitarent, ad quæ porro explicanda ut digrediamur, instituti ratio jubet.

CAPUT

CAPUT III.

De Systemate causarum occasionalium.

§. 589.

Systema causarum occasionalium dicitur, quo commercium inter mentem & corpus explicatur per modificationes harmonicas immediate a Deo factas, seu per voluntatem Dei generalem & certis legibus liberrime adstrictam. *Systematis causarum occasionalium definitio.*

Systema hoc *Cartesio* debetur autori, qui cum influxum physicum in motu corporum rejecisset, & ad voluntatem Numinis generalem certisque legibus liberrime adstrictam provocasset Princip. part. 2. artic. 36. & seqq.; idem quoque in explicando commercio animæ & corporis fecit. Idem systema excoluit *Malebranchius* Dialog. 4. de Metaphysica & religione §. 18. & seqq, & Dial. 7. §. 2. & seqq. it. in Tract. de inquirenda veritate lib. 3. part. 2. c. 3. & in Dilucidationibus ad istum locum, atque *Cordemoi* in Dissert. 4. de distinctione corporis & mentis pag 83. Etsi autem *Sturmius* eclecticum egerit, nec ulli philosophorum sectæ se mancipaverit; in actionibus tamen corporum in se invicem & animæ in corpus & corporis in animam explicandis systema causarum occasionalium amplexus est in Physica electiva Tom. 1. p. 161. & seqq. Cum philosophia *Cartesiana* hodie pervulgata sit, systema quoque causarum occasionalium plures habet defensores, sit ita quod in eorum numero subinde sint, qui vel ipsimet ignorant se eidem adhærere, vel mentem *Cartesii* non plene assequuntur. Non jam disquirimus, utrum *Cartesius* systema occasionale per omnia probaverit, an in quibusdam aliter senserit quam ipsius asseclæ: id enim ex sequente tractatione demum elucescet. Sunt etiam qui systema causarum occasionalium *systema assistentiæ* appellare solent.

§. 590.

Causa occasionalis definitio.

Causae occasionales dicuntur, quae vi agendi propria destituuntur, Deo tamen agendi occasionem praebent.

Opponitur causa occasionalis causae physicae, quae vi agendi propria instructa est. Ita non modo in systemate influxus physici corpus & anima sunt causae physicae, quippe non minus corpus, quam anima vim agendi habet; verum etiam juxta theoriam superiorem anima vi activa praedita est (§. 53.), unde actiones ipsius consequuntur (§. 55.), & juxta theoriam cosmologicam singulis elementis rerum materialium vis activa inest (§. 196. *Cosmol.*), unde vis activa seu motrix in corporibus tanquam in composito resultat (§. 180. *Cosmol.*). Nostra enim theoria in eo consentit cum theoria veterum & Aristotelico-Scholasticorum, quod substantiis secundis, quas appellant, hoc est, creatis vires agendi proprias, etsi creatas, tribuamus.

§. 591.

Quomodo Deus animam & corpus modificet in systemate causarum occasionalium.

In systemate causarum occasionalium Deus modificat animam in gratiam corporis & corpus in gratiam animae producendo scilicet ideas sensuales hasce non alias, quia hae ideae materiales non aliae in cerebro existunt, & producendo motus hosce non alios in corpore, quia anima hos, non alios appetit, sive vult. Etenim in systemate occasionalium causarum Deus immediate corpus modificat in gratiam animae & animam in gratiam corporis (§. 589.). Jam singulis ideis sensualibus singulae respondent materiales (§. 114.), & ideae sensuales ideis materialibus coëxistunt (§. 113.). Deus igitur in gratiam corporis animam modificans hasce in anima producit ideas sensuales, non alias, quia hae ideae materiales non aliae in cerebro existunt. *Quod erat unum.*

Similiter in systemate causarum occasionalium Deus immedia-

mediate modificat corpus in gratiam animæ (§. 589.). Jam vero volitionibus animæ motus in corpore coëxistunt (§. 955. *Psychol. empir.*). Deus igitur in gratiam animæ corpus modificans hos in corpore producit motus, non alios, quia hæ sunt in anima volitiones, non aliæ.

Constat *Cartesium* non aliter explicare motuum communicationes in conflictu corporum, quam quod Deus in uno corpore minuat motum & in altero eundem producat, dum corpus unum in alterum impingit convenienter scilicet legibus motus, quos experientia probat & unde regulæ motus deducuntur, quemadmodum in Cosmologia integro capite docuimus. Systema igitur, quo in explicandis corporum in se invicem actionibus utitur *Cartesius*, ad actiones quoque animæ in corpus & corporis in animam explicandas transfertur, ita ut sit systema generale explicandi actiones substantiarum finitarum seu creatarum in se invicem.

§. 592.

Quales causæ sint corpus & anima in hoc systemate.

Quoniam in systemate causarum occasionalium Deus hasce producit ideas sensuales in anima, quia hæ in cerebro existunt ideæ materiales, & hos in corpore motus, quia hæ animæ insunt volitiones (§. 591.), anima destituitur vi activa, qua motus in corpore producitur, & tantummodo per volitiones suas Deo istos producendi occasionem præbet; corpus vero destituitur vi activa, qua perceptiones animæ producere valet, & tantummodo per ideas materiales in cerebro productas Deo occasionem præbet illas producendi. *Sunt* igitur *in systemate causarum occasionalium anima & corpus mutationum harmonicarum tantummodo causæ occasionales* (§. 590.).

Immo eodem modo in hypothesi *Cartesii* corpora tantummodo sunt communicationis & conservationis motus causæ occasionales, cum in systemate influxus sint causæ physicæ (*not.* §. 590.). Et hinc systema explicandi commercium animæ & corporis, de quo jam agimus, & communicationis ac

conservationis motus eidem agnatum, systematis causarum occasionalium nomen accepit.

§. 593.

Mutationum harmonicarum animæ & corporis causa.

In systemate causarum occasionalium modificationes harmonicæ animæ & corporis a nuda voluntate Dei pendent. Etenim in systemate causarum occasionalium anima & corpus modificationum harmonicarum tantummodo sunt causæ occasionales (§. 592.), adeoque vi omni activa destituta Deo tantummodo modificandi utramque substantiam occasionem suppeditant (§. 590.). Quoniam itaque per naturam animæ & corporis modificationes nullæ harmonicæ sunt, ita ut nec certæ ideæ materiales respondeant certis ideis sensualibus & certi motus corporis subjecti sint certis volitionibus animæ; harmoniæ, quæ inter animam & corpus datur, alia allegari nequit ratio nisi voluntas divina causæ primæ, autoris omnium rerum, nempe Dei. Modificationes itaque harmonicæ animæ ac corporis a nuda voluntate Dei pendent (§. 851. *Ontol.*).

Postquam *Cartesiani* sibi persuadent a *Cartesio* sufficienter esse probatum corpora & animam omni activa vi destitui & tantummodo causas occasionales esse posse, non absurdum ipsis videtur, deficientibus causis secundis ad causam primam recurrere, & per hanc creaturarum in modificationibus suis a Deo dependentiam concursum ipsius generalem in conservandis creaturis explicare. Enimvero de eo adhuc disceptatur, num a *Cartesio* sufficienter fuerit probatum, corpora in actionibus suis in se invicem & corpus pariter atque animam quoad modificationes harmonicas tantummodo spectanda esse instar causarum occasionalium.

§. 594.

An ideæ sensuales sint materialium sociæ arbitrariæ.

Quoniam modificationes harmonicæ animæ & corporis a nuda voluntate Dei pendent (§. 593.), neque adeo hisce ideis materialibus in cerebro hæ ideæ sensuales in anima respondent, quam quia Deus earundem coëxistentiam continuam voluit:

luit: ideo hinc porro inferunt *Cartesiani* citra omnem oppositi formidinem, *ideis iisdem materialibus in cerebro alias quoque ideas sensuales in anima respondere potuisse, quam quæ nunc respondent*, v. gr. ut appareret nigrum, quod nunc videtur album, & ut dulce sit, quod nunc tanquam amarum percipimus, vel ut voluptatem pareret, quod nunc dolorem causatur & ita porro.

Illatio hæc præcipitantiæ tribuenda: neque enim ideo necessarium est ut arbitrario jungantur ideæ sensuales ideis materialibus, quia liberrima Dei voluntate junguntur, possunt enim Deo esse rationes ideis ipsis intrinsecæ, ob quas potius has sibi mutuo jungit quam alias, quemadmodum deinceps ostendemus. In expendendis hypothesibus probe a se invicem separanda sunt, quæ ex iis necessario fluunt & quæ cum iisdem necessario non connectuntur.

§. 595.

Occasionalista dicitur, qui systemate causarum occasionalium in explicando commercio inter animam ac corpus intercedente utitur, tum etiam qui corpora in motus communicatione ac conservatione instar causarum occasionalium considerat. *Occasionalista quinam dicatur.*

Hinc & *Cartesius* dicitur Occasionalista, qui ob difficultates in communicatione & conservatione motus obvias causas occasionales in locum physicarum introduxit.

§. 596.

Atheus & de Dei existentia dubitans Occasionalista esse nequit. Etenim in systemate causarum occasionalium modificationes harmonicæ animæ & corporis a nuda Dei voluntate pendent (§. 593.), adeoque systema hoc admittere non potest, nisi qui Deum existere & rerum omnium autorem esse admittit. Quare cum hoc neget atheus, & qui de existentia Dei dubitat; atheus & de existentia Dei dubitans systema causarum *Qui nam Occasionalista esse nequeat.*

 occa-

occasionalium defendere nequit, seu Occasionalista esse non potest (§. 595.).

Cum *Cartesius* causas occasionales in philosophiam introduxerit (*not.* §. 595.); absurdum est labe atheismi eundem inficere. Apparet autem qui hoc faciunt, cum ex notionibus minime ratiocinentur, assensum ab appetitu sensitivo & in eo residentibus affectibus pendulum habere. Ceterum ex necessario inter systema causarum occasionalium & existentiam Dei nexu Occasionalistæ existentiam Dei demonstrare solent, quemadmodum fecit *Sturmius* in Specimine Theosophiæ, hoc est cognitionis de Deo naturalis, quod Tomo primo Physicæ electivæ seu hypotheticæ subjungitur, prop. 7. quippe qua evincit, quod Dei existentiam animæ rationalis unio cum corpore organico clarissime comprobet. Istiusmodi probationes, quibus necessarius nexus existentiæ divinæ cum hypothesibus philosophicis evincitur, hunc inprimis habent usum, ut hypotheses a labe impietatis purgentur: id quod inprimis necessarium, cum inveteratus sit mos impietatis accusare eos, qui a receptis sententiis recedunt.

§. 597.

Quomodo in systemate causarum occasionalium anima in corpus agat.

Si in systemate causarum occasionalium eadem virium quantitas conservanda; Deus in gratiam animæ non novum spirituum animalium motum producere, sed tantummodo eorundem in motu jam constitutorum directionem immutare debet, ut influant in nervos motorios ad musculos seu organi motores tendentes. Quoniam virium quantitas pendet a celeritate motus (§. 481. *Cosm.*), ubi spiritus animales seu fluidum nerveum influunt in nervos motorios, quando ad nutum animæ organum aliquod corporis moveri debet, non tum demum aliquam celeritatem acquirere debent, quam nondum habent, sed necesse est eam retineant, quam habent. Quamobrem cum corpus quiescens ad motum concitetur, ubi celeritatem acquirit, quam antea non habebat (§. 653. *Ontol.*), & novum accipiat motus incrementum, ubi celeritas ejus augetur (§. 398. *Cosmol.*), Deus autem in systemate causarum occasionalium ad nutum animæ producat motum organorum

norum corporis (§. 591.): si in eodem systemate eadem virium vivarum quantitas in universo conservari debet, Deus motum spirituum animalium vel fluidi nervei in gratiam animæ novum non producere, nec eum, qui jam inest, augere debet. Quia tamen spiritus animales ea, qua jam feruntur, celeritate in nervos motorios influere debent; necesse est ut eorum directio immutetur. Deus igitur in gratiam animæ directionem spirituum animalium in motu jam constitutorum immutare debet, ut nervos motorios ingrediantur, qui ad musculos organorum ad nutum animæ movendorum motores tendunt.

Cum motus quantitas similiter a celeritate pendeat, qua mobile fertur (§. 398. *Cosmol.*); si in systemate causarum occasionalium eadem motus quantitas conservari debet, Deus quoque in gratiam animæ nonnisi directionem spirituum animalium immutare tenetur, qui in nervos motorios influunt ad organum movendum deferendi. Constat *Cartesium* in ea fuisse opinione, quod in universo eadem conservanda sit motuum quantitas. Constat porro eundem in philosophiam introduxisse causas occasionales. Quamobrem actionem animæ in corpus aliter explicare non potuit, quam ut Deus in gratiam animæ immutet directionem spirituum animalium, qui in nervos motorios influere debent. Enimvero etsi verum sit eandem virium vivarum quantitatem in universo constanter conservari (§. 487. *Cosmol.*) non tamen semper conservatur eadem motus quantitas (§. 402. 464. 465. *Cosmol.*). Posterius repertum fuit ab *Hugenio*, antequam prius detegeret *Leibnitius*, vera virium vivarum mensura reperta. Quamobrem *Malebranchius* cum agnosceret, non opus esse ut eadem motus quantitas in universo conservetur; in explicanda actione animæ in corpus sumsit motum spirituum animalium a Deo produci, qui in nervos motorios influunt. Neque vero existimandum est, quasi *Cartesius* animæ tribuerit vim immutandi directionem spirituum animalium propriam: quando enim in epistola ad *Morum*, quæ est 72. Volum. 1. affirmat, Deum dedisse animæ vim movendi corpus, non vim

pre-

productivam, sed exigitivam intelligit, quatenus nempe actio animæ, volitio scilicet, exigit motum certo producendum a Deo per concursum ipsius. Addit enim vim in substantia creata esse ejus modum: quod sane fundamentum est systematis causarum occasionalium quoad mutuas corporum actiones in se invicem, quemadmodum ex Principiis patet. Nulli igitur dubitamus systema causarum occasionalium *Cartesio* ex toto adscribere.

§. 598.

Effectus concursus divini in systemate causarum occasionalium quoad animam.

In systemate causarum occasionalium vi theoriæ superioris Deus tantummodo dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea universi, ut scilicet data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt, seu animam determinat, ut legem sensationum observet. Anima enim vi quadam prædita est (§. 53.), qua actuantur omnia, quæ per facultates ipsius in eadem possibilia intelliguntur (§. 51.), ipsæ etiam sensationes (§. 61.), seu perceptiones, quæ per mutationem in organo sensorio factam intelligibili modo explicabiles (§. 55. 66. *Psychol. empir.*), tum quoad materiam, cur scilicet hoc potius objectum in mundo adspectabili nunc clare percipias quam aliud, tum quoad formam, cur nimirum hoc claritatis gradu idem percipias (§. 959. *Psych. empir.*). Jam anima continuo ad status sui mutationem tendens (§. 56.), vi sibi essentiali (§. 66.), & naturali (§. 67.) continuo producit ideam totius universi (§. 190.), sed eam integram simul intueri (§. 194.), adeoque omnia, quæ eidem insunt, clare percipere nequit (§. 193.); necesse igitur est, ut, si juxta systema causarum occasionalium Deus modificet animam in gratiam corporis (§. 591.), ipse eandem determinet ad clare percipiendum ea, quæ mutationem organis sensoriis inducunt, consequenter ipsam in intuenda idea universi dirigit (§. 193.). Et quia claritas idearum sensualium a celeritate motus nervis sensoriis impressi pendet (§. 125.), Deus animam in gratiam corporis modificans, ut percептio-

ceptiones rerum sensibilium sint per ideas materiales in cerebro explicabiles (§. 539. 540.), vis animæ gradum determinat, ut dato claritatis gradu sensibile percipiat. Jam cum lex sensationis requirat, ut sensibile, quod in organum sensorium agit, clare percipiatur (§. 85. *Psychol. empir.*), pro gradu scilicet celeritatis motus fibrillis nervi sensorii in organa impressi (§. 125.), & ad cerebrum usque continuati (§. 111. 113.); anima determinatur a Deo ad legem sensationum observandam (§. 113. *Ontol.*).

Hæc propositio distinctius explicat, quomodo juxta systema causarum occasionalium Deus in gratiam corporis modificet animam. Atque hinc apparet theoriam superiorem de anima etiam cum systemate causarum occasionalium stare posse, quemadmodum supra (§. 569.) evicimus, quod eidem systema influxus physici minime repugnet. Quodsi systema illud cum theoria superiori de natura atque essentia animæ in gratiam reducitur; idem multo facilius admittent, qui alias a causis occasionalibus sunt alieniores.

§. 599.

Juxta systema causarum occasionalium Deus hasce constituit leges: 1. Quoties eadem in cerebro oritur idea materialis, toties in anima eadem oriri debet idea sensualis per mutationem in organo sensorio factam seu ideam materialem in cerebro explicabilis, & quamprimum idea materialis in cerebro existit, idea quoque sensualis in anima eidem coëxistere debet. 2. Quoties animæ eadem est motus cujusdam per organorum constitutionem possibilis volitio, toties quoque idem in corpore oriri debet motus, & quamprimum ista volitio in anima existit, eidem quoque motus in corpore coëxistere debet. In systemate causarum occasionalium modificationes animæ & corporis a nuda Dei voluntate pendent (§. 593.). Deus autem animam in gratiam corporis & corpus in gratiam animæ ita modificat, ut harmonia animæ ac corporis subsistat (§. 542.), consequen-

Leges modificationum harmonicarum animæ ac corporis.

ter ut perceptiones animæ per mutationes in corpore contingentes & motus voluntarii in corpore per volitiones & nolitiones animæ sint explicabiles, scilicet ut ex iis, quæ in corpore contingunt, intelligatur, cur tales jam sint animæ perceptiones, ex volitionibus autem ac nolitionibus, cur tales jam in corpore fiant motus voluntarii (§. 539.). Quamobrem cum voluntatem suam certis legibus liberrime adstrinxerit (§. 589.); hæ leges aliæ esse non possunt, quam ut ideis materialibus in cerebro coëxistant sensuales in anima per illas explicabiles & volitionibus animæ motus in corpore per illas explicabiles, cur hi potius sint quam alii obtinent adeo in systemate causarum occasionalium leges, quas in propositione uberius descripsimus.

Experientia loquitur coëxistentiam perceptionum & mutationum in organo sensorio (§. 949. *Psychol. empir.*), atque volitionum & motuum organorum corporis (§. 955. *Psychol. empir.*). Quamobrem si coëxistentia ista a voluntate Numinis immediate pendere debet (§. 589.), modificationes harmonicas animæ & corporis aliter velle dicendus non est, quam quomodo easdem fieri observamus. Ex systemate reddenda est ratio commercii inter animam atque corpus (§. 530.): quod cum experientia nobis innotescat, nihil in illo sumi potest, quod sit eidem contrarium.

§. 600.

Lex prima commercii accuratius enunciata.

Quoniam vi theoriæ superioris Deus tantummodo dirigit vim animæ & gradum illius determinat in intuenda idea universi, seu animam ad observandum in isto intuitu legem sensationis determinat (§. 598.); Deus vero hanc constituit legem, ut iisdem ideis materialibus eædem coëxistant sensuales sintque hæ per istas explicabiles (§. 599.): ideo dicendum est *Deum ad conservandam idearum sensualium per materiales in cerebro explicabilium cum iisdem coëxistentiam constituisse, quod in intuenda idea universi vim animæ dirigere & gradum ejus determinare,*

nare, seu *animam ad observandum in isto intuitu legem sensationis determinare velit.*

Hoc pacto Deo tanquam autori rerum supremo non ipsæ animæ tribuuntur actiones, sed tantummodo actionum istarum directio, ut sint ordini rerum a se intento consentaneæ. Minime igitur dubitandum est, systema causarum occasionalium per theoriam superiorem plurimum perfici, ut difficultates, quibus alias obnoxium est, si non penitus tollantur, haud parum tamen emolliantur. Nimirum Deus concurrens ad actiones animæ id addit, quod per naturam suam ipsamet præstare nequit. Cum integrum universi ideam constanter producat (§. 190.), quam tamen propter similitudinem intueri integram non potest (§. 194.); Deus determinare debet intuitum, ne anima perpetuo quasi sopore corripiatur.

§. 601.

Similiter quia Deus, ubi eadem virium quantitas conservanda, spiritus animales salvo, quem habent, motu tantummodo dirigit ad influendum per nervos motorios in musculos organorum motores (§. 597.); hanc vero constituit legem, quod motus voluntarii volitionibus animæ coëxistere debeant, ad quos ipsæmet tendunt (§. 599.): ideo dicendum est, *Deum ad conservandam volitionum animæ ac motuum harmonicorum coëxistentiam in corpore constituisse, quod spiritus animales dirigere velit ad influendum per nervos motorios in musculos organorum motores, quorum motum anima voluerit.*

Lex altero commercii accuratius enunciata.

Hoc pacto denuo Deo tanquam rerum supremo autori ac moderatori non tribuuntur actiones corporis humani, sed tantummodo in agendo directio, ut sint ordini rerum, ad quem omnino harmonia corporis & animæ spectat, consentaneæ. Ad actiones igitur corporis concurrens id addit, quod per naturam corporis & animæ præstari nequit, ex hypothesi scilicet Occasionalistarum. Spiritus enim animales in se spectati indifferentes sunt ad influendum in hunc, vel alium nervum motorium. Harmonici ut sint motus volitionibus animæ,

data hac volitione in hos influere debent nervos motorios, non in alios. Directionem determinare nequit anima, determinanda igitur a Deo est, ne corpus motibus voluntariis, quibus opus habet, destituatur. Quodsi ergo utramque legem accuratius enunciatam pensites, naturæ animæ ac corporis supremus rector Deus est, quæ sine ipsius directione nil agere potest. Talia a nobis non alio fine docentur, quam ut in momentis hypothesium expendendis acutos nos præstare discamus, nec summa imis miscentes inde inferamus, quæ autoribus molesta sunt, ex illis tamen minime fluunt; & ut in iisdem corrigamus errores, si qui in eas irrepserunt, quas ipsimet autores correxissent, si quidem ipsorum tempore veritas reperta jam fuisset, easdemque ex theoriis recentius detectis perficiamus, quantum datur, ne inutili opera objectionum numerum augeamus. Hæc ego æquitati consentanea judicio, quicquid senserint alii sibi tum maxime placentes, quando in censendis aliis multi, immo nimii esse possunt: istam vero æquitatem ad convincendum adversarios plurimum adferre adjumenti nullus dubito.

§. 602.

Æquipollentia systematum influxus & causarum occasionalium.

Juxta systema causarum occasionalium Deus ita modificat animam in gratiam corporis, ac si corpus in animam influeret, seu vi sua perceptiones rerum sensibilium produceret, & corpus vicissim in gratiam animæ, ac si anima in corpus influeret, seu vi sua motum corporis produceret. Deus enim juxta systema causarum occasionalium ad præsentiam ideæ materialis in cerebro producit ideam immaterialem seu sensualem in anima per illam explicabilem (§. 591.), aut stante theoria superiore de anima eandem determinat ad observandam legem sensationis in intuenda idea universi animæ inexistente (§. 598.). Enimvero si corpus physice influit in animam, idea materialis in cerebro producit ideam sensualem sensibilis, unde ista ortum trahit (§. 566.), vel stante theoria superiore de anima vi corporis determinatur vis animæ ad legem sensationum in intuen-

tuenda idea universi observandam (§. 569.). Deus itaque juxta systema causarum occasionalium ita modificat animam in gratiam corporis, ac si corpus in animam influeret. *Quod erat unum.*

Similiter Deus juxta systema causarum occasionalium ad nutum animæ producit motus organorum corporis, quos ipsa vult (§. 591.), aut stante conservatione ejusdem quantitatis virium vivarum in universo spiritus animales in motu constitutos dirigit ad influendum per nervos motorios in musculos, quorum actione producitur motus organi ab anima intentus (§. 597.). Enimvero si anima physice influit in corpus, motum organi corporis, quem vult, vi sua producit (§. 566.), seu stante conservatione virium vivarum fluidum nerveum aut spiritus animales in motu jam constitutos tantummodo dirigit ad influendum per nervos motorios in musculos, quibus motus in corpore ab anima intentus perficitur (§. 571.). Deus itaque in systemate causarum occasionalium ita modificat corpus in gratiam animæ, ac si corpus in animam influeret. *Quod erat alterum.*

Atque hoc modo liquet, quod in omni systemate supponendum esse supra evicimus, scilicet perceptiones rerum sensibilium in anima & motus voluntarios in corpore eo modo oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent (§. 537.), in systemate quoque causarum occasionalium supponi: huic enim supposito convenienter concipiuntur leges, quas Deus sibimet ipsi in concursu ad modificationes harmonicas animæ atque corporis constituit. Quodsi quæsiveris, cur systema influxus physici non retineatur, cum illud rejiciendum sit tanquam spurium, quod eidem minime æquipollet; haud difficilis est responsio. Influxus physicus intelligibili modo explicari nequit (§. 574.), & instar qualitatis occultæ sine probatione ad explicanda alia assumitur (§. 582.): præterea & ordini naturæ (§. 579.), & virium notioni adversus est (§. 581.). Quamvis adeo systema quodcunque aliud systemati influxus

physici æquipollere debeat quoad coëxistentiam modificationum harmonicarum animæ ac corporis; philosophandi tamen leges jubent ut non assumatur, nisi quod fieri posse saltem a posteriori constat, quodque ordini naturæ aliisque principiis si non veris, saltem maxima probabilitate gaudentibus non adversatur. Atque huc respexit *Cartesius*, dum, rejecto systemate influxus physici, systema causarum occasionalium in philosophiam introduxit. Etsi enim concursus divini notionem distinctam non habeamus, cum quæ in Deo sunt homo non intelligat, nec actionem entis infiniti, quale Deus est, ens finitum, quale anima, comprehendere possit; eum tamen possibilem esse constat & quod ad eum in præsente negotio recurrendum sit *Cartesius* probat, non gratis sumit: sit ita, quod in probatione defecerit. Præterea hunc concursum ita concipit, ut ordini naturæ, quatenus eum suo tempore cognovit, non sit adversus. Fecit adeo *Cartesius*, quod philosophi erat, & tantum præstitit, quantum ipsius tempore præstari poterat. Probe hæc notari velim, ne in alios injurii fiamus, sed nos æquos præbeamus omnibus, quemadmodum decet verioris philosophiæ cultores.

§. 603.

An in systemate causarum occasionalium perpetua fiant miracula.

In systemate causarum occasionalium modificationes animæ in gratiam corporis & modificationes corporis in gratiam animæ factæ perpetua sunt miracula; si rigorose loqui volueris: Quodsi tamen per naturam corporis & animæ eas harmonicas fieri non posse supponas & quæ salva theoria superiori de anima & theoria cosmologica de viribus corporum in systemate isto obtinet, virium directionem ad concursum Dei ordinarium referas, quod vero Deus ad supplendum naturæ defectum secundum concursum ordinarium præstat miraculosum dicere nolis; modificationes quoque harmonicæ animæ & corporis ut minime miraculosæ dicantur ferendum omnino est. In systemate causarum occasionalium Deus producit ideas sensuales ad præsentiam idearum materialium in cerebro & motus organorum corporis ad nutum ani-

mæ

mæ (§. 591.), adeoque per naturam corporis ac animæ harmonicæ fieri nequeunt. Quodsi theoriam superiorem de natura animæ & principia cosmologica de viribus corporum admittas; Deus dirigit animam, ut in intuenda idea universi vi ejusdem producta legem sensationis observet (§. 598.) & spiritus animales in cerebro dirigit ad influendum in nervos motorios (§. 597.), adeoque utraque directio per naturam corporis ac animæ fieri nequit. Est igitur in casu priori productio ideæ sensualis, in posteriori directio animæ in intuenda idea universi, quæ animæ inexistit, miraculum in anima patratum (§. 70. 71.), & similiter in casu priori productio motus in corpore, in posteriori directio spirituum animalium in cerebro ad influendum in nervos motorios miraculum in corpore patratum (§. 510. *Cosmol.*), si rigorose loqui volueris (§. 349. *Log.*). *Quod erat unum.*

Quosi theoriam superiorem de natura animæ & principia cosmologica de viribus corporum admittas; & anima & corpus revera agunt, in modificationibus harmonicis, Deus vero tantummodo dirigit utramque substantiam in agendo, ut harmonia animæ ac corporis detur, quæ per utriusque naturam obtineri nequit (§. 597. 598.), adeoque utramque substantiam, quemadmodum conservat, ita quoque in agendo juvat per concursum ordinarium supplendo defectum creaturæ ut in existendo, ita etiam in agendo. Quodsi ergo effectus operationum Dei in creaturas, quæ ad concursum ordinarium spectant, miraculorum numero eximere velis; vocabulum miraculi in sensu strictiori sumis, quam a nobis sumitur (§. 510. *Cosmol.*). Quamobrem cum definitiones nominales arbitrariæ sint, nec cuiquam invito obtrudi possint; ferendum omnino est, ut directio animæ in intuenda idea universi & directio spirituum animalium ad influendum in nervos motorios miraculosa non dicatur.

In

In verbis simus faciles, modo reipsa conveniamus. *Leibnitius* objecit Occasionalistis, quod stante ipsorum hypothesi perpetua fiant miracula. Supponit harmoniam animæ ac corporis per utriusque substantiæ naturam esse possibilem, quemadmodum capite sequente docebimus, adeoque sine urgente necessitate ad causam primam neglectis secundis provocari. Vocabulum miraculi in eo sumit significatu, quem nos eidem tribuimus, ut miraculosum dicendum sit, cujus ratio sufficiens in essentia & natura entis non continetur (§. 510. *Cosmol.*), miraculum naturali opponendo. Stante hoc vocabuli significatu modificationes animæ & corporis harmonicæ, quocunque modo a Deo fieri dicantur, dicendæ erunt miraculosæ, nisi in primam ratiocinandi legem impingere velis, quemadmodum modo ostendimus. Qui eas in numerum miraculorum referre nolunt, non omne quod supernaturale est miraculum appellant, sed id demum quod ordinarie non fit. Nimirum juxta systema Occasionalistarum leges modificationum harmonicarum ad ordinem naturæ spectant, perinde ac leges motus (§. 559. *Cosmol*). Quicquid itaque ordini naturæ a Deo convenienter fit, id naturale dicere malunt, cum sit ordinarium, quam miraculum, propterea quod vires creaturarum non alias concipiunt, quam quæ a Deo dirigi, quemadmodum conservari opus habent. Quodsi adeo miraculum sensu strictiori accipere malis, nemo refragari poterit, ubi modificationes animæ ac corporis harmonicas, utpote ordinarias & ordini naturæ consentaneas, naturales potius, quam miraculosas dixeris. Eadem tenenda sunt de operationibus supernaturalibus spiritus sancti ac pendentibus inde animæ modificationibus, quæ in regno gratiæ ordinariæ dicuntur, quia legibus gratiæ conveniunt, ad quas Deus potentiam suam, cum absoluta uti nollet, sapientissime alligavit. Etsi enim istæ operationes respectu regni naturæ, juxta notiones nostras miraculosæ dicendæ sint; ubi tamen eas tanquam ordinarias ab aliis extraordinariis, quibus subinde Deum usum esse in conferenda gratia ex Scripturæ S. monumentis constat, distinguere velis, ut has demum miraculosas dicere malis, miraculo non existente nisi effectu supernaturali extraordinario, ecquis tuam dicen-

dicendi libertatem impugnabit, quanquam nec absonum sit eas miraculosas appellari? Si quis alteri ea de re controversiam movere vellet, in logomachiam incideret, quæ tam parum Theologos decet, quam philosophos. Quoniam in philosophia non traduntur nisi quæ rationis sunt, quæ vero ad regnum gratiæ spectant sphæram rationis transcendunt, & Occasionalistarum placita a ratione abhorrere videntur; ideo rationis beneficio nullas cognoscimus operationes divinas supernaturales ordinarias in regno naturæ, atque adeo in philosophia nonnisi inter naturale & supernaturale distinguimus, non vero supernaturale ordinarium ab extraordinario separamus, atque adeo utrumque miraculum in regno naturæ appellamus. Si cui hæc ratio non sufficit, is eo modo loquatur, quem convenientissimum judicat. Ceterum lubentissime fateor, præstare utique ut in regno gratiæ ordinarium ab extraordinario distinguatur, cum frequens sit hujus distinctionis usus.

§. 604.

Miracula quando systemati occasionalistarum objici possint.

Quodsi ostendi non possit possibile esse, ut harmonia animæ ac corporis per naturam harum substantiarum obtineatur; miracula adversus systema causarum occasionalium urgeri nequeunt: ubi vero evinci potest, harmoniam istam per naturam animæ atque corporis subsistere posse, contra idem eadem urgeri possunt. Quamdiu enim ostendi nequit, harmoniam animæ ac corporis per naturam utriusque substantiæ subsistere posse, haud prorsus improbabile videtur, id fieri non posse. Quamobrem ubi modificationes supernaturales ordinarias, quæ ordini naturæ convenienter fiunt, supponis ad explicandum ea, quæ per naturam animæ atque corporis explicari haud quaquam posse probabile videtur; ea in re culpandus non es. Miracula igitur tanquam difficultas, qua laboret systema causarum occasionalium urgeri non possunt. *Quod erat unum.*

Enimvero ubi ostendi potest, quomodo harmonia animæ ac corporis per naturam utriusque substantiæ subsistat; nulla necessitas urget, ut, neglectis caussis secundis, ad caussam primam provoces & per operationes Numinis supernaturales explices, quod per naturam animæ ac corporis explicari potest. In hoc igitur casu perpetua miracula, per quæ harmonia animæ & corporis subsistit juxta systema caussarum occasionalium, recte urgentur tanquam difficultas, qua systema istud laborat. *Quod erat alterum.*

Objecit perpetua miracula Occasionalistis *Leibnitius*, sed jure quodam suo, cum ipse primus fuerit, qui harmoniam animæ ac corporis per naturam utriusque substantiæ intelligibili modo explicare ausus fuit, quemadmodum capite subsequente docebimus.

§. 605.

An per systema caussarum occasionalium Deus & natura confundantur.

Si animæ tribuatur vis agendi & corpori vis motrix propria, & Deo virium istarum in gratiam modificationum harmonicarum directio; Deus & natura non confunduntur. Etenim si animæ tribuitur vis agendi; anima naturam habet propriam a natura Dei distinctam (§. 67.), & per eandem actiones sibi proprias (§. 60.). Quoniam itaque Deus tantummodo dirigit naturam animæ in agendo, supplendo per concursum ordinarium defectum ejusdem essentialem (§. 598.); non magis confunditur natura animæ cum Deo, quam confusio quædam inde metuenda, quod Deus per concursum ordinarium naturam agentem sustentat. Quamobrem si animæ tribuitur vis agendi propria & Deo quoad actiones harmonicas directio ejusdem; per systema caussarum occasionalium Deus & natura animæ non confunditur.

Similiter si corpori tribuatur vis motrix propria (§. 145. *Cosm.*), per eandem actiones habet sibi proprias (§. 142. *Cosmol.*). Quoniam itaque Deus tantummodo dirigit naturam corporis in

in agendo supplendo per concursum ordinarium defectum ejus essentialem quoad actiones harmonicas animæ & corporis (§. 597.); non magis confunditur natura corporis cum Deo, quam quod Deus per concursum ordinarium corpus agens sustentat. Quamobrem si corpori tribuitur vis motrix propria & Deo quoad actiones harmonicas animæ & corporis, adeoque motus voluntarios ejusdem directio; per systema causarum occasionalium Deus & natura corporis non confunditur.

Objici solet Occasionalistis, cum vim agendi omnem creaturis adimant & in nudam Dei voluntatem resolvant (§. 593.), quod Deum & creaturas confundant, ut facilis sit prolapsus in doctrinam damnatam, ob quam *Spinosa* nomen tantopere exosum omnibus, quasi Deus & natura sint unum idemque. Ursit hanc difficultatem contra *Sturmium* ipse *Leibnitius* in Actis Eruditorum An. 1698. p. 439. etsi ab imputatione alienus. Immo ipse *Leibnitius* probasse censetur illorum opinionem, qui sibi persuadent *Spinosam*, quem in philosophia *Cartesiana* plurimum versatum fuisse vel inde intelligitur, quod Principia philosophiæ *Cartesii* in formam demonstrationum geometricarum redegerit, per ipsam hanc philosophi de causis occasionalibus sententiam in errorem de identitate Dei atque naturæ incidisse. Equidem non nego, si vis agendi propria creaturæ omni adimatur, ut adeo natura creata nulla sit, non tantum esse discrimen inter naturam rerum & Deum, quantum datur, si natura naturata, quam vocant philosophi, a naturante viribus agendi propriis creaturæ concessis distinguatur; minime tamen concedo, hoc nomine vel minimum in idea Dei esse immutandum, sed omnia ipsius attributa eodem prorsus modo concipi posse ac debere, quo ea veritatem ex ipsa Scriptura Sacra edocti concipimus. Unde jam olim juvenis, cum in dissertatione academica de loquela systemate causarum occasionalium ad varia explicanda uterer, impietatem ab eodem removi, quam celebris quidam Medicus in Academia quadam Germaniæ eidem impegerat. Enimvero cum utique verius sit, quemadmodum ex notione entis simplicis in Ontologia constat, omnem substantiam creatam vi quadam pro-

pria instructam esse, quam tanquam agendi principium naturam appellarunt veteres (§. 145. *Cosmol.*), ita ut nec natura universa sit vocabulum sine mente, quemadmodum *Boylio* & *Sturmio* visum, & idem in specie de corporibus in Cosmologia, de anima in theoria superiori evicerimus; si systema causarum occasionalium cum theoria veriori in gratiam reducatur (id quod fieri æquitas suadet, immo potius jubet), omne prorsus periculum evanescit, ne ista hypothesis te ad naturam cum Deo confundendum seducat & improvidum in Spinosismum, qui vocatur, trahat. Parum consultum mihi videtur hypotheses, a quibus alienus es, in impietatem detorqueri: ita nimirum subinde accidere solet, ut hypothesin male intellectam suam faciant nonnulli & contra autoris intentionem atque hypotheseos innocentiam in impietatem prolabantur, quemadmodum qui Scripturæ Sacræ autoritati nihil derogant, præjudiciis tamen suis in interpretandis illius dictis abusi in errores etiam noxios incidunt. Hoc pacto culpa non autorum hypothesium, sed consequentiariorum eas pervertentium incidunt improvidi in errores impios. Atque hæc ratio haud levis est, cur in imputanda hypothesibus innocentibus impietate non adeo faciles esse debeant, qui dissentientes ferre nesciunt.

§. 606.

Systematis causarum occasionalium pugna cum principio rationis sufficientis.

Systema causarum occasionalium contrariatur principio rationis sufficientis. Etenim in systemate causarum occasionalium communi, quale vulgo ab Occasionalistis defenditur, perceptio sensibilis in organum agentis in anima oritur ad præsentiam ideæ materialis in cerebro vi nudæ voluntatis divinæ (§. 591.), adeoque nihil datur in corpore & anima, per quod intelligi possit, cur præsente in cerebro hac idea materiali hæc jam in mente oriatur perceptio, sive quæsiveris tantummodo cur oriatur, sive cur hæc potius oriatur, quam alia. Similiter si idem systema per theoriam superiorem de anima perficias, anima in intuenda idea universi dirigitur nuda Dei voluntate (§. 598.), adeoque nihil datur in anima atque corpore, unde intel-

intelligitur, quomodo anima dirigatur, & cur hoc potius sensibile clare percipiat (§. 193.), adeoque ejusdem sibi conscia sit (§. 31. *Psyschol. empir.*), consequenter idem appercipiat (§. 25. *Psychol. empir.*), quam aliud. Destituitur adeo ratione sufficiente sive ipsa perceptio, sive ejusdem saltem apperceptio (§. 56. *Ontol.*).

Similiter in eodem systemate occasionali ad nutum animæ vel motus ipse spirituum animalium in nervos motorios influentium vi nudæ voluntatis divinæ oritur (§. 591.), vel saltem eorundem in motu jam constitutorum directo, ut in hosce potius nervos motorios influant quam in alios, a nuda Dei voluntate pendet (§. 597.), adeoque nihil datur in anima & corpore, per quod intelligi potest, cur vel motus spirituum anim alium in corpore oriatur, vel eorundem directio in gratiam animæ mutetur. Destituitur adeo motus organorum corporis ad nutum animæ ratione sufficiente (§. 56. *Ontol.*).

Quamobrem cum per systema causarum occasionalium explicari debeat commercium inter animam & corpus intercedens (§. 589.), adeoque dependentia perceptionum animæ ab ideis materialibus in cerebro & motuum voluntariorum in corpore a volitionibus animæ (§. 962. *Psychol. empir.*), utraque vero dependentia ratione sufficiente per naturam corporis atque animæ destituatur, quemadmodum modo ostendimus; systema utique causarum occasionalium principio rationis sufficientis contrarium (§. 71. *Ontol.*).

Agnovit utique *Cartesius*, cui debemus, quod in philosophia intelligibili modo explicentur rerum modificationes & inhærentes qualitates, si ad nudam Dei voluntatem provoces & ab eadem immediate derives mutuam animæ atque corporis in modificationibus suis a se invicem dependentiam, commercium animæ atque corporis intelligibili modo non explicari, consequenter nostra phrasi ratione sufficiente in natura corporis & animæ destitui, idemque sagaciores asseclæ probe

perſpiciunt. Enimvero cum principium rationis ſufficientis diſtincte non perpenderit, nec ejus univerſalitatem agnoverit, quædam intelligibili modo minime explicabilia admiſit, eo nempe in caſu, ubi per rerum naturas explicatio iſta impoſſibilis. Quoniam tamen ad ſyſtema cauſarum occaſionalium prolapſus *Carteſius*, antequam impoſſibilitatem vere demonſtraverit, utut eandem principia rerum non alte ſatis ſcrutatus ſibi videre viſus fuerit; in propria peccavit principia, & cum Scholaſticis fecit in ſe inexplicabilia in rerum natura admittens.

§. 607.

Syſtema cauſarum occaſionalium naturæ ordini adverſum.

Syſtema cauſarum occaſionalium ordini naturæ adverſum. Etenim inter naturæ leges referri debet', quod ſtatus centri gravitatis corporum in ſe invicem agentium non mutetur ab eorum actionibus in ſe invicem, ſeu ſemper idem conſervetur (§. 503. *Coſmol.*), quatenus ſcilicet centrum gravitatis ante & poſt conflictum in eadem recta movetur & verſus eandem plagam tendit (§. 500. & ſeqq. *Coſmol.* vel §. 600. *Mechan.*), conſequenter quod ſummatim eadem conſervetur directio. Jam vero in ſyſtemate cauſarum occaſionalium mutatur directio ſpirituum animalium in gratiam animæ vi voluntatis Numinis (§. 597.), adeoque absque conflictu corporum, directione nova ex motu anteriore non naſcente. Syſtema igitur hoc legibus naturæ repugnat. Quamobrem cum ordo naturæ is ſit, qui motus regulis continetur (§. 559. *Coſmol.*), conſequenter a legibus motus dependet (§. 303. *Coſmol.* & §. 851. *Ontol.*); ſyſtema cauſarum occaſionalium ordini naturæ adverſum.

Quodſi ſpirituum animalium motum a Deo in gratiam animæ produci ſumis, quemadmodum faciunt Occaſionaliſtæ virium vivarum conſervationem vel ignorantes, vel non admittentes, cum ea tamen in numero legum motus contineatur (§. 487. *Coſmol.*); eadem de cauſa ſyſtema cauſarum occaſionali-

um

um ordini naturæ adversatur, ob quam systema influxus physici eidem adversari probavimus (§. 579.).

Legem naturæ de conservanda summatim eadem directione in rerum natura *Hugenius* demum detexit, adeoque *Cartesius* ignoravit. Quamobrem non fine ratione suspicatur *Leibnitius*, si *Hugenianum* inventum *Cartesio* innotescere potuisset, eum misso systemate causarum occasionalium ad systema harmoniæ præstabilitæ deventurum fuisse, de quo capite sequente agimus. Ignorantiæ igitur tribuendum est, quod in propria principia peccaverit, vi quorum admitti debere negabat systema explicandi commercium animæ atque corporis, quod sit naturæ ordini adversum. Cur vero hanc pugnam systematis causarum occasionalium cum ordine naturæ non capiat mathematum ignarus, ratio prorsus eadem, quam superius allegavimus, cur pugnam systematis influxus physici cum ordine naturæ non comprehendat qui mathematum ignarus est (*not.* §. 579.). De hac igitur judicium sibi sumere non debet, qui, cum sit mathematum ignarus, probe novit se de legibus motus judicium suum interponere non posse. Sunt qui virium vivarum conservationem in universo negant, quod vivas cum mortuis in eundem censum referant, etsi concedant id, quod producitur ex massis in quadrata celeritatum, esse ante & post conflictum idem, atque adeo systema influxus physici naturæ ordini adversum pronunciare non debent. Enimvero iidem tamen admittunt, quæ de conservatione directionis detexit *Hugenius*, atque adeo systema causarum occasionalium ordini naturæ adversum pronunciare debent, modo ordinis naturæ distinctam habeant notionem, ut eidem adversari intelligant, quod motus legibus adversatur.

§. 608.

Systema causarum occasionalium probabile non est. Est enim ordini naturæ adversum (§. 607.). Probabile vero non est autorem rerum sapientissimum ita constituisse naturæ ordinem, ut in gratiam animæ continuo sit turbandus. Quamobrem systema influxus physici probabile non est. *Systematis causarum occasionalium improbabilitas.*

Idem

Idem quoque ſic evincitur. Syſtema cauſarum occaſionalium principio rationis ſufficientis adverſum, etſi per naturam corporis & animæ ut eidem adverſetur neceſſario demonſtrari minime poſſit (§. 606.). Quamobrem cum conſtet nihil eſſe ſine ratione ſufficiente, cur potius ſit quam non ſit (§. 70. *Ontol.*), nec credibile eſt commercium inter mentem atque corpus ſolum parere exceptionem. Syſtema igitur cauſarum occaſionalium probabile non eſt.

Quæ ſupra de improbabilitate ſyſtematis influxus phyſici annotata fuere (*not.* §. 588.), ea ad improbabilitatem quoque ſyſtematis cauſarum occaſionalium trahenda.

§. 609.

An actio Dei in creaturas tollatur per ſyſtema cauſarum occaſionalium vel negatam animæ in corpus actionem.

Per ſyſtema cauſarum occaſionalium non negatur Deum poſſe agere in animam & corpus, quia anima & corpus phyſice influendo in ſe invicem agere nequeant, nec ex eo, quod anima in corpus agere nequit inferri poteſt, nec Deum in corpora vel animas agere poſſe. Etenim in ſyſtemate cauſarum occaſionalium Deus producit ideas ſenſuales in anima ad præſentiam materialium in cerebro & motus ſpirituum animalium in cerebro ad præſentiam volitionum in anima (§. 591.), vel in gratiam corporis dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea univerſi (§. 598.), & in gratiam animæ dirigit ſpiritus animales in cerebro ad influendum in nervos motorios (§. 597.) propterea quod influxus phyſicus probabilitate omni deſtituitur (§. 588.). In hoc igitur ſyſtemate, cum ideo actio Dei in animam atque corpus ſumatur, quod animam in corpus & corpus in animam agere non poſſe ſupponatur; abſonum omnino eſt affirmare, per ſyſtema cauſarum occaſionalium negari quod Deus in animam & corpus agere poſſit, quia anima & corpus phyſice influendo in ſe invicem agere nequeunt. *Quod erat unum.*

Porro

Porro insunt in Deo, quibus anima humana caret, ut adeo simpliciter de Deo negari non possint, quæ de anima negantur. Sane inest Deo potentia creatrix, quemadmodum in theologia naturali demonstraturi sumus, vi cujus non existenti seu in ideis ipsius contento actualitatem impertiri valet, quando voluerit. Constabit vero ibidem, nihil non esse possibile, quod in ideis divinis continetur, consequenter etiam quaslibet modificationes animarum & rerum materialium possibiles esse. Ecquis ergo dubitare poterit, potentiam istam creatricem sufficere ad modificandas pro arbitrio creaturas jam existentes? Jam nemo non ultro fatetur, potentiæ creatricis divinæ nobis nihil inesse, ita ut ne minimo quidem pulvisculo non existenti actualitatem conferre valeamus. Quamobrem quod ob defectum potentiæ creatricis in anima de eadem negatur, idem de Deo quoque negandum esse, quia de anima negatur, perperam infertur. Falsum itaque est ideo negandum esse, quod Deus in corpora agere possit, quia sumitur animam physice influendo in corpus idem movere non posse. *Quod erat alterum.*

Propositionem hanc probe perpendi velim, propterea quod negantibus influxum physicum, adeoque & Occasionalistis, vulgo objici soleat magna animorum contentione, quod simpliciter negent spiritum qua spiritum in corpus agere posse, atque adeo inde sequatur, nec Deum, qui sit spiritus, in corpora vel animas agere posse: unde deinceps magno numero congerunt consequentias molestas, quasi negato influxu physico seu actione animæ in corpus, quæ fit physice influendo, tota religio christiana funditus evertatur & brutæ cuidam ac fatali necessitati subjiciantur omnia. *Cartesianis*, qui primi influxum physicum animæ in corpus & corporis in animam in dubium vocarunt, & actionem physicam seu naturalem animæ in corpus ac corporis in animam impugnarunt, adeo evidens visum fuit posse Deo tribui, quæ animæ humanæ non insunt, & eorum in numerum referendam esse potentiam impertiendi actualitatem

mere possibilibus, quorum nihil præexistit, ut de hoc dubio removendo ne cogitarint quidem, quod negata actione animæ in corpus physica neganda etiam sit actio Dei in corpus vel animam. Immo hanc difficultatem adeo nullam censuere ipsimet Theologi magno alias zelo præditi, quos inter *Petrum Juriæum* in medium adducit cel. *Bülffingerus* in Dilucidat. philosoph. de Deo, anima & mundo §. 326, qui in Tractatu de Natura & Gratia expresse impossibile pronunciat, ut corpus moveat corpus & motum suum illi communicet, nec minus incomprehensibile judicat, quod naturaliter spiritus agat in corpus vel corpus in animam, & ex hac impossibilitate ac incomprehensibilitate infert summe necessarium esse, ut Deus producat & motus corporis, & operationes spirituum. Nimirum evidens visum fuit viris & Theologis, & philosophis, animæ, utpote potentia creatrice destitutæ, non posse competere actionem in corpus nisi physice influendo, at Deum, cum ista potentia gaudeat, citra transitum realitatis alicujus ex substantia sua in creaturam, hoc est, citra influxum physicum in corpus agere posse. Quæ adeo uno tempore difficultas nulla videtur, ea alio insuperabilis existimatur, quando scilicet passiones animæ influunt in assensum. Occurrent vero partim in inferioribus, partim in Theologia naturali, quæ huic difficultati apparenti amovendæ uberiorem lucem affundent. Equidem cum ostenderimus systema causarum occasionalium probabile non esse (§. 608.), nobis perinde videri poterat, quibusnam consequentiis molestis systema causarum occasionalium oneretur, utpote eidem assensum nostrum minime præbentibus: postulat tamen æquitas, ut injuriam, quam nobis fieri nolumus, ab aliis quoque amoveamus, causam alienam eodem candore agentes, quo propriam agimus, qui veritatis nonnisi amore ducimur.

§. 610.

An per systema causarum occasionalium libertas tollatur.

Si animæ omnis adimitur vis activa & Deus in eadem producit omnes perceptiones ac appetitiones & aversiones; libertas voluntatis salva esse posse non videtur: quodsi vero Deus animæ vim tantummodo dirigit in percipiendo, vel si perceptione

ceptione sensibilis ad præsentiam ideæ materialis producta ipsamet deinde agit & appetitiones suas elicit ; per systema causarum occasionalium libertati nihil præjudicatur. Etenim si Deus in anima omnes producit perceptiones ac appetitiones & aversiones; anima in omnibus suis modificationibus sese habet mere passive, etiam in appetendo & aversando. Appetit scilicet, quia appetitio producitur, aversatura si produceretur aversio, & e contrario aversatur, quia aversio producitur, appetitura si produceretur appetitio, consequenter penes ipsam non est ut appetat vel aversetur. Neque sufficit, ut appetitiones & aversiones a Deo ea lege producantur, qua producerentur ab anima, si sese ipsa libere determinaret ad appetendum vel aversandum : tum enim Deus equidem libere produceret appetitiones & aversiones, in anima vero eædem tantummodo liberæ apparerent, non forent. Quamobrem cum anima tunc demum dici possit libera, quando ex pluribus possibilibus sponte eligit quod ipsi placet, cum ad nullum eorum per essentiam determinata sit (§. 941. *Psychol. empir.*); si anima omni vi activa destituatur & Deus in eadem producat omnes appetitiones ac volitiones, quomodo libertas salva esse possit non apparet. *Quod erat primum.*

Quodsi anima vi activa prædita, unde omnes ipsius actiones consequuntur, cum modus, quo appetitio vel aversio nascitur ex perceptione præsente, non pendeat a modo, quo perceptio in anima oritur, perinde quoque est sive hæc sine directione Dei, sive per directionem Dei enata fuerit. Quamobrem quia libertas respicit modum, quo appetitio vel aversio ex perceptione præsente nascitur (§. 941. *Psychol. empir.*); quod Deus dirigat vim animæ in producendis ideis claris seu in intuitu ideæ universi nil quicquam obstat, quo minus libere perveniat ad suas volitiones & nolitiones. *Quod erat secundum.*

Idem eodem prorſus modo patet, ſi perceptione ſenſibilis ad præſentiam ideæ materialis in cerebro a Deo producta anima ipſamet vi propria appetitiones vel averſiones inde elicit, potentia agendi vi perceptionis a Deo productæ ad agendum excitata, cum quoad dependentiam appetitionum & averſionum a perceptione perinde ſit, ſive vis agendi animæ conſtanter inſit, ſive eidem demum a Deo excitata perceptione conferatur. *Quod erat tertium.*

Quando *Jaquelotus*, Theologus cordatus, judicat in ſyſtemate cauſarum occaſionalium libertatem eſſe meram illuſionem, dubium non eſt quin ſuppoſuerit per idem omnem vim activam animæ adimi & eam in ens mere paſſivum transformari, quod a Deo modificetur. Etſi vero judicium a veritate minime alienum videatur; non tamen propterea defenſori ſyſtematis cauſarum occaſionalium craſſioris imputandum, quod libertatem neget, ut porro moleſtis conſequentiis onerari poſſit, niſi aliunde conſtet eum libertatem tollere. Ecquis enim ignorat fieri poſſe, ut quis libertati adverſum non agnoſcat, quod eidem repugnat, quemadmodum ex adverſo haud raro accidit, ut eidem contrariari exiſtimetur, quod cum ea conſiſtere poſſe palam eſt. Qui de libertate ſentit, quemadmodum decet, non ideo in moralibus vel praxi vitæ admittit, quæ ex negata libertate conſequuntur, ſi vel maxime in explicando commercio animæ ac corporis ſumit, quæ cum eadem ſtare nequeunt, propterea quod modus perveniendi a perceptione ad decretum non pendet a modo, quo excitatur iſta perceptio. Non noſtram cauſam agimus, ſed eorum, quorum ſententiam parum probamus (§. 606. & ſeqq.), tum ut æqui ſimus erga alios, tum ut exemplo noſtro doceamus alios, quomodo ſeſe æquos erga alios præbere debeant: id quod univerſalis juſtitiæ eſt, quam olim quidem inculcavit *Ariſtoteles*, hodie tamen inſuper fere habent plerique. Ceterum ſi ſyſtema cauſarum occaſionalium cum theoria ſuperiori in gratiam reducis, ab objectione prorſus liberatur, quod libertatem tollat, ita ut in defenſorem illius injurius foret, qui eadem ipſum onerare

auderet,

auderet. Quodsi vero anima vi perceptionis productæ ad agendum a Deo excitatur, cum sit meris facultatibus instructa, quæ excitatione opus habent, quoad libertatem systema causarum occasionalium coincidit cum systemate influxus physici, quale vulgo ab Aristotelico-Scholasticis explicatur. Etenim utrobique supponitur animam nudis facultatibus instructam esse, ad agendum vero excitari vi perceptionis sensibilis in organum sensorium agentis: quocunque igitur modo perceptio ista mutationi organi sensorii harmonica producatur, actiones animæ deinceps eodem modo consequuntur. Si diversæ fuerint virorum doctorum opiniones, non inconsultum est eas inter se comparari, ut quantus sit consensus, quantus dissensus appareat, ne objiciamus aliis, quæ eodem jure sive eadem injuria nobis objici poterant. Hinc enim multæ oriuntur turbæ veritati ac pendenti ab ea felicitati generis humani inimicæ.

§. 611.

Cur non plura de systemate causarum occasionalium dicantur.

Systema causarum occasionalium non in solo explicando commercio inter mentem & corpus subsistit, sed ad communicationes quoque motuum in actionibus corporum explicandis extenditur. Neque id systemati huic proprium est, cum etiam cetera ad has transferantur. Quamobrem accidit ut Autores in expendendis systematis explicandi commercium animæ ac corporis, hoc est, actiones mutuas corporis atque animæ in se invicem, ad ea etiam descendant, quæ ad corporum in se invicem actionem spectant. Enimvero cum nos aliquando, si Deo ita visum fuerit, in Physicis de iis simus acturi, quæ actiones corporum in se invicem concernunt; plura in præsente non addimus.

CAPUT IV.

De Harmonia præstabilita.

§. 612.

Definitio systematis harmoniæ præstabilitæ.

Systema harmoniæ præstabilitæ dicitur, quo commercium animæ & corporis explicatur per seriem perceptionum atque appetitionum in anima & seriem motuum in corpore, quæ per naturam animæ ac corporis harmonicæ sunt, seu consentiunt.

Systema hoc invenit *Leibnitius* & in Diario Eruditorum Parisino A. 1695. p. 444. & seqq. & p. 456. & seqq. primum publice proposuit. Objectiones in eodem Diario eodem adhuc anno p. 639. & seqq. contra id proposuit *Foucherius*, Canonicus Divinionensis, ad quas respondit *Leibnitius* A. 1696. p. 255. & 259. Postea *Balius* in Dictionario Critico *artic. Rorarius* dubia sua contra idem systema proposuit, quæ *Leibnitius* in alio Diario, quod sub titulo: l'Histoire des Ouvrages des Sçavans A. 1698. prodiit, mense Julio removit. Prodiit post mortem *Leibnitii* liber sub titulo: Recueil de diverses pieces sur la philosophie &c. par Mrs. *Leibnitz*, *Clarke*, *Newton*, in quo Tom. 2. p. 389. & seqq. eædem objectiones *Balianæ* in secunda Dictionarii editione auctiores propositæ sub incudem a *Leibnitio* revocantur. Ex intervallo *Leibnitianum* systema impugnavit *Franciscus Lamy* in libro, cui titulus: de la connoisance de soy meme Tract. 2. pag. 225, systematis causarum occasionalium defensor, utpote strenuus *Cartesii* sectator: cui respondit *Leibnitius* in Diario eruditorum Parisino, quod in Batavia recuditur. A. 1709. Successere deinde objectiones aliæ *Tourneminii*, *Newtoni*, *Clarkii*, tandemque *Stahlii*. Post fata *Leibnitii* A. 1720. systema *Leibnitianum* de commercio animæ & corporis systemati meo metaphysico, quod idiomate patrio sub titulo: **Vernünfftige Gedancken von GOTT, der Welt und der Seele des Menschen, auch allen Dingen überhaupt,** prodiit, ita

ita intertexui, ut judicibus viris doctis in eodem natum videretur & facilius jam intelligeretur. Mox vero *Bülffingerus* A. 1723. in Commentatione hypothetica de Harmonia animi & corporis humani maxime præstabilita causam hanc prolixe & vulgariter dixit, expensis quoque objectionibus singulis ab Autoribus modo commemoratis in medium adductis: quorum autoritate audaciores facti, qui inimico in me erant animo, harmoniam præstabilitam tanquam impiam traduxerunt, ut ne deesset criminandi materia argumento ab invidia ducto quoad singulas ejus partes alibi relatas (§. 1050. *Log.*) philosophiam meam impugnaturis. Nostrum jam erit idem systema eodem modo expendere, quo systemata antecedentia ad trutinam rationis appendimus. Cum vero simus ab omni altercandi studio alieni & bona causa dudum triumphaverit; controversias non aliter attingemus, nisi quatenus docentis muneri non repugnant.

§. 613.

Quomodo perceptiones & appetitiones producantur in anima juxta systema harmoniæ præstabilitæ.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima vi sibi propria producit omnes suas perceptiones & appetitiones continua serie. Nimirum anima vi sibi essentiali (§. 66.) & naturali (§. 67.), continuo producit ideam totius universi (§. 190.), etiam in somno (§. 191.), quæ easdem prorsus mutationes subit, quas mundus adspectabilis subit (§. 192.). Quoniam tamen impossibile est ut integram simul intueatur (§. 194.), adeoque clare percipiat singula in eodem contenta (§. 193.), ut eorum sibi sit conscia (§. 31. *Psychol. empir.*), consequenter appercipiat (§. 25. *Psychol. empir.*), & hinc certas observare tenetur leges (§. 217.); lex vero sensationum essentiales animæ continet determinationes (§. 78.), & lex imaginationis rationem aliquam in lege sensationis habere debet (§. 223.): ideo anima in appercipiendo per essentiam suam sequitur legem sensationis & legem imaginationis. Mutantur perceptiones claræ, adeoque intuitus ideæ universi (§. 193.), consequenter apperceptio ejusdem finita, qualis in animam cadit (§. 264.), per appetitionem & aver-

& averſionem (§. 495. 496.). Quamobrem cum anima per eſſentiam & naturam ſuam bonum appetat, malum averſetur (§. 520.); in mutandis perceptionibus claris per naturam & eſſentiam ſuam ſequitur legem appetitus & averſationis (§. 904. 907. *Pſychol. empir.*). Atque adeo clariſſime patet animam in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ ipſammet producere omnes ſuas perceptiones & appetitiones.

Propoſitio hæc theoriæ ſuperiori ſatis conſonat. Etenim anima vim quandam habet continuo producendi ideam totius univerſi. Totum vero univerſum quoad ſtatum præſentem, nedum quoad omnes præteritos & futuros infinita involvit, quæ in iſta idea ſingula clare repræſentari non poſſunt. Unde apperceptio, conſequenter ſeries perceptionum clararum, talis eſſe debet, qualis convenit enti finito. Certus adeo modus appercipiendi ideam univerſi eamque mutandi animæ eſſentialis eſſe debet. Non autem alius is eſſe poteſt, quam quem experientia magiſtra docet. Quamobrem perceptiones claræ tales eſſe debent, ut conveniant mutationibus in corpore aliquo organico per impreſſiones ab objectis, quæ clare percipiuntur, factis, & per appetitiones ita variari debent, quomodo variantur mutationes in corpore ob ejus in univerſo ſtatum mutatum. Cum iſtiusmodi intuitus ideæ univerſi poſſibilis ſit; in ejus poſſibilitate eſſentia animæ conſiſtit. Nimirum anima iſtiusmodi poſſibilis, quia talis intuitus ideæ univerſi, ſeu hoc modo variabilis apperceptio ejusdem, aut quod perinde eſt, iſtiusmodi perceptionum clararum ſeries poſſibilis. Syſtema igitur harmoniæ præſtabilitæ theoriæ ſuperiori nihil ſuperaddit, niſi quod per ipſum definiatur, vim animæ non dirigi a principio externo quemadmodum in ſyſtemate influxus phyſici (§. 569.), & cauſarum occaſionalium fieri debet (§. 598.); ſed ipſammet animam eandem dirigere, ita ut ſit totius perceptionis, quam habet, cauſa ſufficiens.

§. 614.

An exiſtentia mundi

Quoniam in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ anima vi pro

propria producit omnes perceptiones & appetitiones independenter ab omni principio externo ; præsentia idearum materialium in cerebro ad eas producendas nihil prorsus confert, adeoque *perceptiones & appetitiones in anima eodem, quo nunc modo consequerentur, etiamsi corpus non existeret, consequenter etiam anima eodem, quo nunc, modo sibi repræsentaret hoc universum, etiamsi mundus adspectabilis non existeret.* *materialis ad ejus repræsentationem in anima sit necessaria.*

Idealistæ hoc perspicientes & de distincte explicando commercio animæ & corporis, immo in genere & de distincta explicatione actionis corporum in se invicem ac corporis in animam, animæ in corpus desperantes, ideo negarunt mundum adspectabilem, quem anima sibi repræsentat, existere. Quemadmodum vero in omni errore inest aliquid veri, ut ideo sæpe error viam ad veritatem sternat; ita quoque hypothesis Idealistarum quidpiam veri habet, hoc nempe supposito quod influxus physicus nullus sit. *Cartesius*, qui perceptiones rerum sensibilium a voluntate Numinis derivavit, similiter agnovit, Deum animam ita modificare posse; ut mundum adspectabilem eodem, quo nunc, modo sibi repræsentet, utut is extra animam non existat, quemadmodum ex meditationibus ipsius intelligitur, in quibus de existentia corporum dubitat, eorumque existentiam ex notione veracitatis divinæ demonstrare conatur. In ipsius tamen systemate moraliter necessarius est ad perceptiones animæ, propterea quod Deus non producit in anima perceptionem nisi ad præsentiam ideæ materialis in cerebro secundum concursum suum ordinarium, de quo hic sermo est. Ast in systemate harmoniæ præstabilitæ nullo modo necessarium est, ut mundus adspectabilis actu existat, si quidem anima eo, quo nunc, modo eundem sibi repræsentare debet.

§. 615.

In systemate harmoniæ præstabilitæ vi mechanismi corporis ex ideis materialibus sensibilium nascuntur motus volitionibus & appetitionibus animæ respondentes citra ullam determina- *Motuum voluntariorum mechanica productio.*

minationem extrinſecam immediatam. Quoniam in anima omnes mutationes a ſenſatione originem ducunt (§. 64.), ſi objectum appetibile ſenſui præſens non fuerit, idea ejus vi cujusdam ideæ ſenſualis per legem imaginationis produci debet (§. 117. *Pſychol. empir.*). Quoniam vero non appetimus niſi quod bonum videtur, nec averſamur, niſi quod videtur malum; neceſſe porro eſt ut vel vi imaginationis & memoriæ, vel vi operationum intellectus, prout vel ſenſitiva (§. 580. 582. *Pſychol. empir.*), vel rationalis fuerit appetitio aut averſio (§. 880. 881. *Pſychol. empir.*), objectum nobis repræſentetur vel bonum, vel malum, & hinc appetitioni, vel averſioni convenientes motus corporis aut organorum ipſius decernantur (§. 486.). Jam ex ideis materialibus ſenſibilium in cerebro, quæ ab impreſſionibus a ſenſibilibus in organa ſenſoria factis pendent (§. 112.), naſcuntur ideæ materiales phantasmatis (§. 231. & ſeqq.), ſeu ideæ vi imaginationis productæ (§. 93. *Pſychol. empir.*), adeoque idea materialis objecti appetibilis ex motu naturaliter in cerebro exiſtente vi mechanismi cerebri ſecundum motus regulas naſcitur. Jam quæcunque perceptiones ad hoc requirantur, ut objectum repræſentetur tanquam bonum vel malum, cum vel ab operationibus imaginationis pendeant, vel operationibus intellectus debeantur, ſingulis phantasmatis (§. 206.), ſeu ideis vi imaginationis productis (§. 93. *Pſychol. empir.*), ſingulis itidem intellectus operationibus ideæ materiales in cerebro (§. 416.), conſequenter motus in corpore (§. 112.), immo ipſi attentioni continuus ideam materialem in cerebro producendi (§. 374.), vel organum ſenſorium immotum conſervandi conatus reſpondent. Quamobrem qui appetitioni & averſioni ex iſtis perceptionibus, quibus objectum vel ut bonum, vel ut malum repræſentatur, enatæ reſpondent motus corporis & organorum ipſius (§. 501. 502.), ex aliis motibus in cerebro exiſtentibus naſcuntur, adeoque naturaliter.

Quo-

Quoniam itaque ad hoc, ut isti motus nascantur, nullo principio externo opus est, quale in systemate influxus physici supponitur vis animæ in spiritus animales influens (§. 567. 571.), in systemate caussarum occasionalium omnipotentia divina seu potentia Dei infinita (§. 597.); citra determinationem ullam extrinsecam motus voluntarii in corpore per mechanismum corporis ex aliis motibus in eodem naturaliter præexistentibus oriuntur.

Quodsi quis theoriam superiorem de anima familiarem experitur, ut sibi probe conscius sit modi, quo in anima ex perceptione præexistente nascuntur aliæ una cum appetitionibus atque aversionibus, & quomodo nullius nobis in anima conscii simus mutationis, cui non in corpore respondeat motus quidam specifice talis, serie modificationum animæ seriei motuum in cerebro continua; eidem plana & obvia erunt, quæ in propositione præsente proferuntur, ut nihil supersit quod obscurum videri queat. Etsi autem theoria superior plurimum lucis affundat systemati harmoniæ præstabilitæ, vi tamen eorum, quæ de præcedentibus systematis a nobis dicta sunt, ab eodem prorsus independens est, nec cum eo necessario connectitur. Immo attentione sufficiente usus facile perspicit, ex motu in cerebro præexistente nonnisi probabiliter inferri motum spirituum animalium in nervos motorios influentium, cum demonstrari non possit, seu distincte explicari nequeat, quomodo vi motus præexistentis directio spirituum animalium ad influxum in nervos motorios necessaria prodeat, consequenter etiam non nisi probabiliter porro infertur, directionem istam fieri citra determinationem extrinsecam immediatam. Dico immediatam, ne quis objiciat futiliter determinationem adesse extrinsecam, quatenus motus iste, unde directio pendet, derivatur ex idea materiali sensibilis cujusdam, quæ impressioni ab eodem in organon factæ debetur.

§. 616.

Quoniam *motus volitionibus animæ respondentes in systemate* *Corporis ab anima in-*

dependentia quoad motus voluntarios. *mate harmoniæ præstabilitæ* vi mechanismi corporis ex motibus ab impressionibus in organa sensoria factis citra ullam determinationem extrinsecam ab anima pendentem consequuntur (§. 615.); *eodem quo nunc modo adbuc consequerentur, etiamsi anima non existeret, nisi quod nobis eorundem minime conscii essemus.*

Agnovere Materialistæ motus, quos voluntarios appellamus, vi solius mechanismi consequi ex motibus in cerebro præexistentibus; ast perperam inde intulerunt nullam existere animam, sed quæ ad animam referimus, esse meros motus in cerebro productos, propterea quod falso sibi persuasere, materiam subtilem sibi sui aliarumque rerum per impressiones in organa sensoria factas consciam esse posse, quemadmodum supra luculenter ostendimus (§. 44.). Quoniam in hypothesi causarum occasionalium ea omnia subsistunt, quæ in superioribus de motibus in cerebro cum perceptionibus & appetitionibus ac aversionibus animæ consentientibus luculenter ostendimus, nec spiritibus animalibus motum ex præexistentibus motibus aliis in cerebro habentibus nonnisi directio per concursum Dei obtingit, qua ipsis opus est ut in nervos motorios decretis animæ convenienter influant (§. 597.); ideo nec in systemate causarum occasionalium absolute impossibile est, ut Deus ita dirigat spiritus animales ad influendum in nervos motorios, quo nunc ad decretum animæ eosdem dirigit, etiamsi anima nulla esset, quæ motus istos decerneret, utut in hoc quoque systemate anima non existente motuum illorum nobis minime conscii existeremus.

§. 617.

Quale corpus possibile supponat harmonia præstabilita. *In systemate* igitur *harmoniæ præstabilitæ supponitur possibile esse corpus, in quo series quædam motuum per impressiones objectorum externorum in organa sensoria conservari potest, ut singuli continuo consentiant singulis perceptionibus atque appetitionibus & aversionibus animæ eodem prorsus ordine sese invicem consequentes, quo animæ modificationes sese invicem excipiunt.*

Quale

Quale esse debeat hoc corpus, ex iis intelligitur, quæ in theoria superiori de motibus in cerebro cum singulis modificationibus animæ consentientibus dicta sunt. Quidnam adhuc desideretur, quo minus a posteriori demonstrari possit corporis istiusmodi possibilitas, paulo ante observavimus (*not.* §. 615.). A priori eam demonstrare nemo potest, nisi qui motus istos & unius ex altero præexistente existentiam distinctissime exponere valet: id quod propter mechanismum cerebri nobis ignotum, nec facile detegendum, nemo audere debet. Si quis impossibilitatem corporis istiusmodi demonstrare valeret; is systema harmoniæ præstabilitæ refutasset: probabilitas vero propter theoriam superiorem propendet in affirmativam. *Bælius* verebatur concessa possibilitate sapientiam Dei nimis extolli & ad impossibilia extendi: enimvero quamdiu impossibilitas nulla ratione probabili nititur, metus iste vanus est. Sapientia Dei major utique, quam ut intra rationis nostræ admodum finitæ arctos cancellos coërceatur. Quamobrem majore in sapientiam Dei immensam fiducia istiusmodi corpus Deo non impossibile pronunciavit *Jaquelotus*, Theologus eximius, quod singula animæ decreta libera vi solius mechanismi exequatur, ita ut corpus v. gr. eodem præcise momento moveat pedes, vel brachium, quo anima vult corpus progredi, vel manu quid apprehendi. Paradoxon, non nego, nobis videtur corpus tanto artificio esse constructum; sed id quidem inde est, quod simile quid nos vidisse nobis conscii non simus. Hinc vero adversus possibilitatem ipsius nihil concluditur.

§. 618.

Ex serie motuum in corpore ratio reddi potest, cur perceptiones & appetitiones in anima jam oriantur & cur tales potius sint, quam aliæ; & vicissim *ex serie perceptionum & appetitionum in anima reddi potest ratio, cur jam in corpore oriantur motus & cur tales potius, quam alii.* Etenim in anima datur series perceptionum & appetitionum (§. 612.), vi propria productarum (§. 613.), citra ullam realem animæ a cor-

Quomodo per harmoniam præstabilitam harmonia animæ & corporis subsistat.

pore dependentiam (§. 614.), & in corpore datur series quædam motuum (§. 612.), vi mechanismi ex se invicem nascentium & ab impressionibus in organa sensoria a sensibilibus factis pendentium (§. 617.), citra ullam dependentiam realem corporis ab anima (§. 616.). Quoniam earum una alteri constanter consentit (§. 612.); nulla in anima datur perceptio vel appetitio, quin aliquis ipsi in serie motuum respondeat motus, nec vicissim aliquis in serie motuum datur motus, quin eidem in serie perceptionum & appetitionum aliqua respondeat perceptio & appetitio, utut nulla supponatur animæ ac corporis in se invicem actio. Atque adeo per naturam & essentiam animæ & corporis intelligitur, cur perceptiones & appetitiones in anima & motus quidam in corpore eodem tempore contingant, consequenter in anima & corpore continetur ratio sufficiens continuitatis temporis, quo perceptiones & appetitiones in anima & utrisque consentientes motus in corpore contingunt (§. 56. *Ontol.*). Ex modificationibus adeo animæ ratio reddi potest motuum in corpore & ex motibus in corpore modificationum animæ, scilicet cur dato hoc in corpore motu detur jam hæc in anima perceptio vel appetitio, & vicissim cur data hac in anima perceptione vel appetitione detur jam hic in corpore motus (§. 42. *Cosmol.*).

Jam cum perceptionibus singulis, sive ideæ sensuales fuerint (§. 114.), sive phantasmata (§. 206.), singulæ respondeant ideæ materiales, ita ut talis sit idea sensualis, vel phantasma tale, quia talis est idea materialis (§. 118.), adeoque talis in cerebro motus (§. 112.), & idem quoque obtineat in motibus, qui operationibus mentis respondent (§. 416.); ex perceptione in serie perceptionum ratio reddi potest, cur talis jam sit in motuum serie motus, & vicissim ex motu in serie motuum præsente, cur talis jam sit in serie perceptionum perceptio. Et quia motus, quos appetit anima, in eadem repræsentantur (§.

929.

929. *Psychol. emp.*), & per has adeo perceptiones appetitiones specificantur; ex motibus in serie motuum reddi potest ratio, cur talis jam sit in serie perceptionum & appetitionum appetitio, & vicissim ex appetitione in serie perceptionum atque appetitionum ratio dari potest, cur talis jam sit in corpore motus: quemadmodum de duabus substantiis harmonice modificatis citra influxum realem unius in alteram jam alibi generaliter demonstravimus (§. 43. *Cosmol*). Patet adeo ex serie motuum in corpore non minus rationem reddi posse, cur hæc jam detur in anima perceptio vel appetitio, quam cur talis potius sit, quam non sit, & ex serie perceptionum atque appetitionum non minus reddi posse rationem, cur hic jam detur in serie motuum harmonicorum motus, quam cur talis potius sit, quam alius.

Ut hæc clarissime intelligantur, plurimum conducit ea perpendere, quæ de continuitate modificationum animæ evicta fuere in theoria superiore & quomodo vi ejusdem theoriæ nulla fiat in anima modificatio, cui non aliquis in cerebro respondeat motus isque specifice talis, & ea quidem differentia, ut ideæ sensuali respondeat motus in cerebro a motu dependens, quem organo sensorio sensibile impressit (§. 112.); phantasmati autem motus ex alio in cerebro præexistente enatus (§. 231.) & appetitioni denique motus, unde pendet motus alicujus organi corporis vel totius corporis (§. 501.).

§. 619.

Quomodo eorum quæ in anima sunt, ratio reddatur ex corporis mutationibus & mutationum

Quoniam ideæ materiales, quibus respondent sensuales, pendent ab impressionibus a sensibilibus in organa sensoria factis (§. 111. 112.), & motus voluntarii, qui respondent appetitionibus animæ, a motibus fluidi nervei in nervos motorios influentis, quibus illi producuntur, quemadmodum in Physicis ostendetur; nobis vero actionis sensibilium in organa & motuum voluntariorum conscii sumus, quemadmodum unusquis-
que

in corpore existentiis, quæ in anima accidunt.

que in seipso experitur: *ex mutationibus in organis sensoriis contingentibus reddi solet ratio, cur jam has potius, quam alias habeamus ideas sensuales, & ex appetitionibus animæ, cur hi jam potius contingant motus voluntarii, quam alii.*

Propositionem hanc addimus præcedenti, ne præcedens videatur amplior, quam fert experientia. Quodsi motuum, qui fiunt in cerebro, nobis eodem modo conscii essemus, quo mutationes in organis sensoriis, ac motus voluntarios percipimus; nihil nobis dubii occurrere posset. Immo si motuum in cerebro distinctas notiones haberemus, quemadmodum mutationum, quæ in oculo accidunt, visibili in eundem radiante; clarissime quoque perspiceremus, quomodo inde ratio reddi possit, cur tales jam sint perceptiones quoad singula, quorum ratio experitur. Et tum demum constaret, quomodo corpus sit interpres animæ, nec quicquam ea in re obscuritatis nobis superesset.

§. 620.

An per harmoniam præstabilitam commercium animæ & corporis intelligibili modo explicetur.

Quia ex systemate harmoniæ præstabilitæ per naturam animæ ac corporis intelligitur, cur ideis materialibus in cerebro tales perceptiones in anima & appetitionibus animæ tales motus voluntarii in corpore coëxistant (§. 618.), atque adeo per eandem intelligitur dependentia animæ a corpore quoad specificationem perceptionum & continuitatem temporis, quo cum mutationibus in organis sensoriis contingunt, & corporis ab anima quoad specificationem motuum voluntariorum & continuitatem temporis, quo cum volitionibus contingunt (§. 56. Ontol.); *in systemate harmoniæ præstabilitæ commercium inter animam & corpus intercedens per ipsam animæ & corporis naturam intelligibili modo explicatur* (§. 962. *Psych. empir.*).

Atque hæc est prærogativa systematis harmoniæ præstabilitæ præ ceteris. Etenim in systemate influxus physici sumuntur, quorum nullam habemus notionem, ut inde explicemus, commercium inter animam atque corpus intercedens (§. 573.).

In

In systemate causarum occasionalium recurritur ad potentiam Dei infinitam, ut reddatur ratio eorum, quæ in natura rerum occurrunt. Utrumque in philosophia alias improbatur, quæ non fert ut in numerum causarum naturalium referantur qualitates occultæ & neglectis causis secundis ad causam primam provocetur, quando effectuum naturalium quæruntur causæ. Ceterum per propositionem præsentem redarguitur illorum error, qui sibi persuadent, quasi harmonia præstabilita sit terminus inanis & quæ eodem jure in numerum qualitatum occultarum referri mereatur, quo odium naturale plantarum in Physica scholasticorum in eundem referri solet. Qui vero ita sentiunt, non satis intelligere videntur, quid sit harmonia præstabilita, neque intelligunt, quæ de nexu substantiarum citra influxum realem in mutationibus suis harmonicarum in genere demonstravimus (§. 41. 42. 43. *Cosmol.*). Redarguitur non minus per propositionem præsentem error eorum, qui contendunt, in systemate harmoniæ præstabilitæ non minus ad voluntatem Numinis provocari, quam in systemate causarum occasionalium. Qui enim ita sentiunt, denuo non satis intelligere videntur, quid sit harmonia præstabilita, præstabilitione non rite intellecta, quam paulo post distinctius posituri sumus: quo facto dilucide constabit, quanta sit hac in parte inter systema causarum occasionalium & systema harmoniæ præstabilitæ differentia & in hac voluntati divinæ non esse locum, nisi quatenus ad causam primam tandem deveniendum, ubi sufficiens eorum, quæ in universo dantur, ratio desideratur. Etenim ob omnimodam creaturarum a Deo dependentiam, quam in Theologia naturali declaraturi sumus, fieri non potest quin tandem ad Deum perveniatur.

§. 621.

In systemate harmoniæ præstabilitæ ideæ sensuales ideis materialibus ita coëxistunt, ac si corpus in animam influeret, seu vi sua illas produceret, & vicissim motus voluntarii in corpore ita coëxistunt volitionibus animæ, ac si anima in corpus influeret, seu vi sua motum corporis produceret. Etenim juxta systema harmoniæ præstabilitæ datur series quædam perceptio- *Æquipollentia systematum influxus & harmoniæ præstabilitæ.*

num & appetitionum in anima (§. 612.) vi ipsi propria productarum (§. 613.) & series quædam motuum in corpore (§. 612.) vi mechanismi in eodem productorum (§. 615.), & in serie motuum semper datur aliquis motus, qui consentit perceptioni & appetitioni in anima præsenti (§. 612.). Præsens igitur perceptio datur in anima, quando in corpore præsens est hic motus, seu idea materialis in cerebro (§. 112.). Enimvero si corpus physice influit in animam, idea materialis in cerebro producit ideam sensibilis, unde ista ortum trahit (§. 566.), vel stante theoria superiori de anima vis animæ determinatur vi corporis ad legem sensationum in intuenda idea universi observandam (§. 569.), adeoque perceptio præsens datur in anima, quando in corpore præsens est idea materialis in cerebro. In systemate igitur harmoniæ præstabilitæ ideæ sensuales ideis materialibus ita coëxistunt, ac si corpus in animam influeret, seu vi sua illas produceret. *Quod erat unum.*

Similiter quoniam in serie motuum semper respondet aliquis motus appetitioni animæ præsenti (§. 612.), nempe motus spirituum animalium in nervos motoriōs influentium & hinc pendens motus voluntarius organi corporis vel corporis totius. In corpore igitur præsens datur motus, quando in anima præsens est hæc appetitio. Enimvero si anima physice influit in corpus, motum organi corporis, quem vult, producit vi sua (§. 566.), seu stante conservatione virium vivarum, fluidum nerveum aut spiritus animales in motu jam constitutos tantummodo dirigit ad influendum per nervos motorios in musculos, quibus motus in corpore ab anima intentus perficitur (§. 571.). Denuo igitur præsens datur in corpore motus, quando in anima præsens est hæc appetitio. Quare in systemate harmoniæ præstabilitæ motus voluntarii in corpore ita coëxistunt volitionibus animæ, ac si anima in corpus influeret, seu vi sua motum corporis produceret. *Quod erat alterum.*

Ab-

Abunde itaque perspicitur, quod in omni systemate explicandi commercium inter mentem ac corpus supponendum esse supra evicimus, scilicet perceptiones rerum sensibilium in anima & motus voluntarios in corpore eodem prorsus modo oriri, ac si anima & corpus in se mutuo influerent (§. 537.), in systemate quoque harmoniæ præstabilitæ supponi: huic enim supposito convenienter concipiuntur series perceptionum & appetitionum in anima & series motuum in corpore harmonicæ. Rationes vero, cur stante hac systematum influxus physici & harmoniæ præstabilitæ æquipollentia posterius priori præferatur, patent ex iis, quæ supra (*not.* §. 602.) ad æquipollentiam systematum influxus & causarum occasionalium annotavimus, & ex infra dicendis magis patebunt.

§. 622.

In systemate harmoniæ præstabilitæ omnia fiunt naturaliter. In systemate harmoniæ præstabilitæ anima vi sibi propria producit omnes suas perceptiones & appetitiones (§. 613.). Quamobrem cum in anima non detur nisi vis unica, qua omnes ejus actiones producuntur (§. 57. 60.), vis nempe repræsentativa universi (§. 63.); anima perceptiones & appetitiones omnes vi hac universi repræsentativa producit, adeoque cum nihil sit sine ratione sufficiente cur potius sit quam non sit (§. 70. *Ontol.*), omnes istæ perceptiones & appetitiones in vi universi repræsentativa rationem sufficientem habent, consequenter naturaliter fiunt (§. 69.). Similiter vi mechanismi corporis adeoque per structuram ejusdem, secundum regulas motus (§. 75. *Cosmol.*) ex ideis materialibus, consequenter motibus præexistentibus (§. 112.), nascuntur motus volitionibus & appetitionibus animæ respondentes (§. 615.). Fiunt igitur & ipsi naturaliter (§. 513. *Cosmol.*). Quoniam itaque in systemate explicandi commercium inter mentem atque corpus non habetur ratio nisi coëxistentiæ perceptionum & appetitionum in anima & motuum in corpore (§. 949. 955. 962.

An in systemate harmoniæ præstabilitæ omnia fiant naturaliter.

Psychol. empir.); in systemate harmoniæ præstabilitæ omnia fiunt naturaliter.

Atque hoc potissimum intendit *Leibnitius*, cum non contentus systemate causarum occasionalium de novo systemate cogitaret: neque enim ipsi sufficiebat sumi a *Cartesio* in explicanda harmonia corporis & animæ quod frustra recurratur ad causas secundas, adeoque deveniendum tandem sit ad causam primam Deum, sed hoc probandum esse merito urgebat. Nimirum cum vi principii rationis sufficientis phænomena naturæ in ipsis creaturis rationem sufficientem habere debeant; commercium quoque inter mentem & corpus in natura & essentia animæ atque corporis talem habere debere videbatur. Quamobrem cum systema harmoniæ præstabilitæ hac in parte satisfaciat, idem systemati causarum occasionalium prætulit.

§. 623.

An in harmonia præstabilita perpetua fiant miracula.

Quoniam miraculum non est, quod fit naturaliter (§. 509. 510. *Cosmol.*), in systemate autem harmoniæ præstabilitæ omnia naturaliter fiunt (§. 622.); *in systemate harmoniæ præstabilitæ nihil fit per miraculum.*

Cum *Leibnitius* Occasionalistis objecisset, quod in systemate suo perpetua admittant miracula, ac ideo ipsum rejecisset; non defuere nonnulli, etsi a systemate causarum occasionalium non minus alieni, quam ab harmonia præstabilita, qui inde ansam arripuerunt objectionem eandem in *Leibnitium* retorquendi, sed re non satis perpensa, præsertim cum in eorum numero essent, qui per indignationem hoc facerent. Plures deinde alii, qui echo aliorum esse solent, ipsam hanc objectionem sæpius repetivere: ast numerus clamantium nullum addit pondus. Visum autem fuit miraculum, propterea quod corpus in motibus suis animæ modificationibus harmonicum, quale in systemate harmoniæ præstabilitæ supponitur (§. 617.), incomprehensibile ipsis visum: quemadmodum & *Baelio* accidit, qui ideo verebatur, ne forsan sapientia divina ad impossibilia usque extendatur. Ecquis vero non videt per-

peram miraculum appellari, quod nobis incomprehensibile videtur? Equidem non ignoro *Spinosa* in Tract. Theologico-Polit. cap. 6. pag. 67. non invito miraculum appellari, quod ob ignorantiam caussarum incomprehensibile: nemo tamen pius notionem ejus probat, quam sibi de miraculo fingere debet ob fatalem omnium rerum necessitatem ex parte ipsius Dei assertam. Qui Deo in creando & agendo in creaturas omnem adimit libertatem, quemadmodum *Spinosa* impie facit; is utrique miraculum vero sensu nullum admittere potest, quippe quod ab ista libertate pendet, quemadmodum ex Theologia naturali clarissime perspicietur. Enimvero qui cum *Spinosa* sentiunt, cum iis nobis nihil jam est negotii.

§. 624.

Deus harmoniam præstabilivit, quatenus animæ junxit corpus, in quo existere potest series motuum perceptionibus & appetitionibus animæ consentientium, & cum fecit rerum materialium nexum, ut motus isti ad actum perducantur per continuas in organa sensoria impressiones extrinsecus factas. Anima enim vi propria producit omnes, quas successive habet, perceptiones & appetitiones (§. 613.), eodem prorsus modo, quo nunc sese invicem excipiunt, consecuturas, etiamsi mundus hic adspectabilis, consequenter corpus eidem junctum, non existeret (§. 614.). Est vero corpus aliquod possibile, in quo series quædam motuum per impressiones externas in organa sensoria conservari potest, qui singuli perceptionibus singulis & appetitionibus animæ constanter consentiunt (§. 617.). Hoc igitur corpus Deus animæ junxit, utque motus in eodem eo ordine se invicem actu consequantur, quo animæ modificationes sese excipiunt, nexum rerum materialium talem effecit, qualem requirunt externæ in organa sensoria impressiones, quibus motuum series conservatur. Hoc pacto Deus in systemate harmoniæ præstabilitæ effecit, ut per essentiam & naturam animæ atque corporis totiusque mundi materialis harmonia a-

Quomodo harmonia animæ ac corporis præstabilita.

nimæ & corporis subsistat (§. 539.), consequenter harmoniam præstabilivit.

Atque ita demum intelligitur, quid sibi velit harmoniæ præstabilitio. Est nempe actus Dei, quo efficit ut harmonia animæ & corporis subsistat citra influxum realem unius substantiæ in alteram per ipsam utriusque essentiam atque naturam. Præstabilitio hæc allegatur tanquam ratio tantummodo in generalibus, ubi causæ primæ locus est; minime autem in specialibus, ubi reddenda ratio est, cur v. gr. tibi leonem repræsentes, dum radii luminis inde in oculum illabuntur & motus nervi optici fibrillis impressus ad cerebrum usque propagatur (§. 111). Atque hoc conveniens est rectæ philosophandi methodo, qua nonnisi in generalibus ad causam primam provocatur, specialia vero phænomena per causas secundas explicantur. Unde intelligitur falli totos, qui sibi persuadent harmoniam præstabilitam esse terminum technicum, neque adeo eam posse allegari tanquam rationem commercii animæ ac corporis. Etenim harmonia animæ & corporis, qua denotatur consensus perceptionum atque appetitionum animæ & motuum corporis explicabilitas (§. 539.), terminus technicus est: ast harmoniæ istius præstabilitio, qua Deus per naturam animæ & corporis atque universi hujus adspectabilis exequitur, quod per essentias eorum possibile erat, ratio utique illius consensus est.

§. 625.

Spuria præstabilitionis notio. Quoniam anima talem habens seriem perceptionum & appetitionum possibilis intelligitur, etiamsi nullum possibile supponatur corpus, in quo series motuum harmonicorum datur (§. 613. 614.), & corpus talem habens seriem motuum possibile supponitur, etiamsi nulla supponatur anima, in qua series perceptionum atque appetitionum harmonicarum datur (§. 615. 616.); *harmonia præstabilita a Deo non fuit, dum seriem perceptionum atque appetitionum ita constituit, ut seriei motuum, quæ antecedenter ad illam tanquam possibilis sumitur, consentiat.*

Per-

Perversam hanc præstabilitionis notionem habent, qui harmoniam præstabilitam libertati adversam pronunciant. Sumunt nimirum in hoc systemate supponi, quod in mundo omnia fiant mechanice & ab hoc mechanismo etiam pendeant motus corporis nostri, quos voluntarios dicere solemus; Deum vero animæ tales infudisse facultates, quibus producantur tales perceptiones & appetitiones, ut perpetuus sit hasce inter & istos consensus, sicque animæ perceptiones & appetitiones aptasse ad motus corporum necessarios. Unde animam inepte comparant cum cane ab auriga currui alligato, qui una cum curru progredi tenetur, quo hic trahitur. Neque enim corpus effictum est juxta seriem perceptionum & appetitionum animæ, neque anima juxta seriem motuum corporis; sed utraque substantia in se possibilis intelligitur citra relationem ad alteram. Quando in Theologia naturali originem essentiarum explicaverimus & communes circa eam errores detexerimus; omnis prorsus evanescet obscuritas, quæ adhuc superesse potest.

§. 626.

Necessarius nexus inter harmoniam præstabilitam & existentiam Dei.

Harmonia præstabilita dari nequit, nisi detur Deus omniscius, sapientissimus, liberrimus, potentissimus, creator & gubernator rerum omnium. Etenim in hypothesi harmoniæ præstabilitæ existit anima, quæ vi propria producit omnes perceptiones & appetitiones (§. 613.), & eodem prorsus, quo nunc, ordine easdem produceret, etiamsi mundus hic adspectabilis & corpus adeo ipsi in motibus suis harmonicum non existeret (§. 614.). Anima igitur existere potest, etiamsi corpus in motibus suis harmonicum nullum existat, nec existat mundus adspectabilis. Coëxistit tamen eidem corpus, quod, cum in eo motus harmonici per impressiones a corporibus aliis extrinsecus in organa sensoria factis vi mechanismi consequantur, independenter prorsus ab anima (§. 615. 616.); existere poterat cum hoc mundo adspectabili, etiamsi anima non existeret. Quoniam igitur necesse est ut detur ratio sufficiens coë-

coëxiſtentiæ animæ ac corporis totiusque mundi adſpectabilis (§. 70. *Ontol.*), ea autem in ipſa animæ atque corporis natura minime continetur, cum poſita ſubſtantia una non neceſſario ponatur altera *per demonſtrata;* neceſſe eſt ut detur ens ab animabus & corporibus humanis mundoque adſpectabili diverſum, in quo ratio iſta continetur, & cui adeo ea inſunt, per quæ intelligitur, cur ſubſtantiæ iſtæ coëxiſtant & hic in eorum gratiam exiſtat mundus adſpectabilis. Jam cum ex mutationibus in organis ſenſoriis ratio reddi poſſit, cur jam tales ſint in anima ideæ ſenſuales, & ex appetitionibus viciſſim animæ, cur hi jam contingant motus voluntarii (§. 619.), nec homo ſibi conſcius foret motuum in corpore, niſi anima huic coëxiſteret (§. 616.); conveniens omnino eſt corpus & animam coëxiſtere, ut prodeat unum ſuppoſitum ex ſubſtantiis prorſus diverſis conſtans, quæ tamen ita modificantur ac ſi una in alteram influeret (§. 621.). Ens igitur, in quo ratio coëxiſtentiæ animæ & corporis in modificationibus ſuis conſpirantium continetur, & quod adeo cauſa utriusque eſt (§. 881. *Ontol.*), convenientiam iſtam perſpicere & eadem permoveri debuit, ut animam & corpus una produceret, conſequenter intellectu (§. 275. *Pſychol. empir.*), & voluntate præditum (§. 880. *Pſychol. empir.*). Quoniam corpus animæ in mutationibus ſuis harmonicum a ſenſibilibus in organa ſenſoria agentibus continuas recipere debet impreſſiones, ut motus cum perceptionibus & appetitionibus animæ conſentientes conſerventur (§. 617.), in mundo autem adſpectabili tam coëxiſtentia (§. 53. *Cosmol.*), quam ſucceſſiva inter ſe connectantur (§. 54. *Cosmol.*), ut a ſe invicem dependeant quoad exiſtentiam (§. 58. *Cosmol.*), & actus contingentium in mundo determinetur per ſeriem cauſarum contingentium, quæ a ſe invicem dependent ut effectus a ſua cauſa (§. 83. *Cosmol.*); corpus noſtrum ita modificari nequit, ut in motibus ſuis conſentiat modificationibus animæ, niſi mundus

dus

dus hic adſpectabilis exiſtat. Anima itaque, corpus noſtrum & totum hoc univerſum pendent ab eadem cauſa, quæ & omnes omnium animarum perceptiones & appetitiones, omnesque in corporibus humanis poſſibiles motus & univerſam rerum materialium naturam intime perſpicere debuit, antequam exiſteret, conſequenter omniſcia eſt. Quoniam vero animæ & corpora humana ob rationem convenientiæ tantummodo coëxiſtunt & in gratiam corporum harmonice cum animabus modificandorum ipſarumque animarum per naturam & eſſentiam ſuam ſibi hoc univerſum repræſentantium (§. 66. 67.), hoc univerſum exiſtit *per demonſtrata;* cauſa univerſi eſt agens liberrimum & quatenus unum fecit alterius conſequendi gratia ſapientiſſimum. Jam in gratiam animæ produxit hoc univerſum, ut corpus eidem coëxiſteret, quod cum ipſa harmonice modificaretur *per demonſtrata*, cum iſtiusmodi animas & corpora ac iſtiusmodi univerſum poſſibilia intelligeret & ea coëxiſtere conveniens judicaret, *itidem per demonſtrata.* Ens igitur cauſa animarum & totius univerſi potentia præditum. Quoniam vero per potentiam ſuam exiſtentiam largitum eſt eis, quæ per ideas ſuas poſſibilia erant; potentia creatrice præditum eſt, adeoque & animarum, & mundi creator. Et quia motus in corpore noſtro fiunt ſecundum regulas motus, quibus naturæ ordo continetur (§. 559. *Cosmol.*), ordo autem naturæ contingens eſt, ſeu a neceſſitate abſoluta liber (§. 561. *Cosmol.*); autor univerſi hunc conſtituit naturæ ordinem in gratiam animarum, ut ſcilicet corpora in hoc univerſo exiſterent, quorum motus actu reſponderent modificationibus animæ, quemadmodum per ſtructuras ipſorum fieri poterat. Atque ideo auctor rerum omnium eſt idem gubernator eorundem. Patet igitur harmoniam præſtabilitam ſubſiſtere non poſſe niſi admittatur ens ab animabus & mundo adſpectabili diverſum, intellectu & voluntate præditum, omniſcium, ſapientiſſimum & potentiſſimum, creator & gubernator rerum omnium.

Singula, quæ hic dicuntur, multo clariora evadent, ubi in Theologia naturali notiones attributorum divinorum, creationis item ac gubernationis universi evolverimus. Quodsi enim singula propositionis præsentis membra rigide demonstrare volueris, integram conscribere teneris Theologiam naturalem, in qua non supponitur nisi harmonia præstabilita tanquam principium demonstrandi proximum. Nostrum vero jam non est Theologiam naturalem harmoniæ præstabilitæ superstruere. Sufficit ostendisse, quod, si detur harmonia præstabilita, Deus etiam detur, adeoque ab illa ad existentiam hujus valeat consequentia, ac præterea indicasse fontes, unde singulorum demonstrationes rigidissimæ derivandæ. Quantum harmonia præstabilita rite intellectu conducat ad attributa divina clarius & magis distincte intelligenda, tum ex Theologia naturali, tum inprimis ex Teleologia elucescet.

§. 627.

Harmonista quinam dicatur.

Harmonista dicitur, qui systemate harmoniæ præstabilitæ utitur in explicando commercio inter animam atque corpus intercedente, tum etiam in motuum communicatione ac conservatione.

Harmonia enim præstabilita ad omnes creaturarum actiones in se invicem explicandas transfertur, & *Leibnitius* harmoniam quandam universalem omnium substantiarum simplicium, in quibus est fons phænomenorum rerum materialium, concipit & inter ipsum regnum gratiæ atque regnum naturæ harmoniam quandam admittit. Sed de ea nobis jam sermo non est, quamvis monendum existimemus, quod Harmonistæ nomen etiam conveniat harmoniæ istius universalis defensoribus, atque ideo *Leibnitius* quam maxime Harmonista dici debeat.

§. 628.

Quinam Harmonista esse non possit.

Atheus & de existentia Dei dubitans, vel qui præscientiam divinam negat, Harmonista esse nequit. Etenim harmonia præstabilita dari nequit, nisi detur Deus omniscius, sapientissimus

ſimus, liberrimus, potentiſſimus, creator & gubernator rerum omnium (§. 626.), hoc eſt, Deus, quem Chriſtiani veneramur. Syſtema igitur harmoniæ præſtabilitæ admittere nequit, qui Deum verum exiſtere non concedit, nec de ejus exiſtentia certus eſt. Quare cum Deum verum exiſtere atheus neget, qui vero de exiſtentia Dei dubitat, adhuc incertus eſt, utrum Deus exiſtat, nec ne; atheus & qui de exiſtentia Dei dubitat harmoniam præſtabilitam admittere, conſequenter harmoniſta eſſe nequit (§. 627.). *Quod erat unum.*

In ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ anima vi propria producit omnes perceptiones & appetitiones (§. 613.), eodem quo nunc ordine conſecuturas, etiamſi mundus hic adſpectabilis & corpus in motibus ſuis ipſi harmonicum non exiſteret (§. 614.), conſequenter anima concipitur poſſibilis & exiſtere poſſe, etiamſi nullum corpus in motibus ſuis ipſi harmonicum poſſibile aut exiſtere poſſe, immo etiamſi nullus mundus materialis poſſibilis ſupponatur. Eodem modo motus harmonici in corpore vi mechanismi producuntur, eodem quo nunc modo producendi, etiamſi anima non exiſteret (§. 615. 616.), conſequenter corpus animæ modificationibus in motibus ſuis harmonicum poſſibile & exiſtere poſſe concipitur, etiamſi nulla poſſibilis ſupponatur anima. Deus igitur, qui poterat ſubſtantiam unam producere absque altera, corpus animæ liberrime junxit, quia in eo exiſtere poteſt ſeries motuum perceptionibus & appetitionibus animæ conſentientium, & eum fecit rerum materialium nexum, ut motus iſti per continuas in organa ſenſoria extrinſecus factas impreſſiones actu producantur (§. 624. *Pſychol. rat.* & §. 941. *Pſychol. empir.*). Deus adeo ab æterno præſcivit ſingulas animæ appetitiones & perceptiones, ut pro omniſcientia ſua judicare poſſet, quale corpus ipſi in mutationibus ſuis ſit harmonicum & quinam nexus rerum materialium eſſe debeat, ut idem cum anima harmonice modificetur.

Quare qui præscientiam divinam negat, vel in dubium vocat, harmoniam præstabilitam admittere nequit, consequenter harmonista haud quaquam esse potest (§. 627.). *Quod erat alterum.*

Patet adeo quam sit absurdum systema harmoniæ præstabilitæ tanquam impium traducere, cum nemo atheus idem admittere possit, nec quicquam sit in tota rerum natura, per quod attributa divina adeo luculenter innotescant, quemadmodum per harmoniam præstabilitam (§. 626.): id quod in Theologia naturali & Teleologia tanta evidentia constabit, ut nemo sanus id in dubium vocare possit. Multo igitur absurdius est, si quis omnem reliquam philosophi alicujus doctrinam damnare velit, tanquam atheismo latas fores pandentem, quod in explicando commercio inter mentem & corpus utitur harmonia præstabilita intra convenientes hypotheseos philosophicæ cancellos, quemadmodum fecere qui mihi adversabantur: absonum enim est dicere, quod omnis philosophia systemati harmoniæ præstabilitæ, hoc est, hypothesi philosophicæ de causa commercii inter animam & corpus subsistentis sit superstructa, cum ne quidem theoria superior de anima ab harmonia præstabilita pendeat, sed in ceteris quoque systematis locum habeat. Sane quæ independenter ab harmonia præstabilita cognosci possunt, ea etiam tanquam vera admitti possunt, etiamsi harmonia præstabilita impossibilis supponatur. Fuit non nemo, qui ut systema harmoniæ præstabilitæ periculosum probaret, objecit atheum ita argumentari posse: Si datur harmonia præstabilita, datur Deus. Atqui non datur harmonia præstabilita. Ergo non datur Deus. Ad probandam itaque existentiam Dei adduci argumentum, quod in ludibrium vertere possit atheus. Bene respondet *Bülffingerus* in Dilucidat. phil. §. 355. in modo tollente non concludi ex eo, quod antecedens falsum est, falsum esse consequens, sed remoto consequente tolli antecedens (§. 407. *Log.*). Nisi igitur atheus in formam impingere velit Logicæ tyro, ita argumentandum: si datur harmonia præstabilita, datur Deus. Atqui non datur Deus. Ergo nec datur harmonia præstabilita. Ex hac

vero

vero argumentatione intelligitur, harmoniam præstabilitam cum atheismo pugnare, quemadmodum fert propositio præsens. Nil quicquam juvat exceptio, atheum saltem vitiose argumentari posse, ut in ludibrium vertat existentiam Dei. Quodsi enim hoc facit male sanus, ipsemet sese ludibrio omnium exponit, qui vel primis tantummodo labris Logicam degustarunt. Notandum præterea est, nos harmonia præstabilita nullibi uti tanquam argumento ad stabiliendam existentiam Dei, etsi non esset argumentum evidentius, ubi harmonia præstabilita ante demonstrata foret. Et quamvis non sit insolitum existentiam Dei probari per systemata explicandi commercium inter mentem & corpus, quemadmodum supra *(not. §. 596.)* exemplo *Sturmii* probavimus; mos tamen iste nobis minime probatur. Quemadmodum vero veritates singulas, quantum datur, certo cuidam usui destinare solemus; ita nexum necessarium inter harmoniam præstabilitam & existentiam Dei non alio fine evincimus *(§. 626.)*, quam ut ab impietatis labe purgemus systema vere philosophicum, propterea quod nihil sit frequentius, quam ut impietatis postulentur, quæ communi consensu nondum approbantur. Optandum vero foret, ut mos iste, qui a paganis ad nos fluxit, ex orbe christiano tandem extirparetur, cum homine philosopho, nedum christiano, indignum sit, quod ab æquitate alienum. *Socinus* in Prælect. theolog. c. 8. usque ad c. 11. præscientiam futurorum contingentium negat eamque Deo convenire non posse multis contendit. Eandem sententiam tuetur *Crellius* in libro de Deo & ejus attributis c. 24. *Sociniani* itaque harmoniam præstabilitam admittere nequeunt. Qui vero verum Deum profitetur, quem scriptura sacra rerum omnium autorem esse docet, atque a castris *Socinianorum* alienus; ei nihil periculi ab harmonia præstabilita imminet. Quodsi harmonia præstabilita tanta evidentia esset probata, ut nemo *Socinianorum* eam in dubium vocare posset; nullum sane argumentum ad confutandum ipsorum errorem de præscientia futurorum contingentium esset validius harmonia præstabilita. Quamdiu tamen *Socinianus* eam non admittit, eandem

dem quoque frustra adversus ipsum urges, si vel maxime jam constaret eam esse veram.

§. 629.

Quid in systemate harmoniæ sit miraculosum, quid naturale.

Præstabilitio harmoniæ inter animam & corpus est miraculum in creatione rerum facta, sed ejus deinceps vi naturaliter in singulis hominibus perpetuo consequitur perceptionum ac appetitionum animæ & motuum corporis sibi mutuo consentientium coëxistentia. Quoniam enim harmonia præstabilita dari nequit, nisi detur Deus omniscius, sapientissimus, liberrimus, potentissimus, creator & gubernator rerum finitarum omnium (§. 626.); in tota rerum natura nihil reperiri potest, per quod præstabilitio illa fieri potuisse intelligitur, consequenter in tota rerum natura rationem sufficientem non habet (§. 56. *Ontol.*), adeoque miraculum est (§. 510. *Cosmol.*). *Quod erat primum.*

Enimvero Deus harmoniam præstabilivit, quatenus cum anima produxit corpus, in quo existere potest series motuum perceptionibus & appetitionibus animæ constanter consentientium & eum fecit rerum materialium nexum, ut motus isti ad actum perducantur per continuas in organa sensoria impressiones extrinsecus factas (§. 624.), adeoque in prima rerum creatione. Quare cum præstabilitio sit miraculum *per demonstrata*; miraculum utique est in prima rerum creatione factum. *Quod erat secundum.*

Quodsi anima existere supponatur, vi propria omnes ipsius perceptiones & appetitiones producuntur (§. 613.). Si porro eidem coëxistere intelligatur corpus suum; vi mechanismi motus illis perceptionibus & appetitionibus constanter consentientes possibiles intelliguntur (§. 615.). Si denique mundus hic adspectabilis existere supponitur, per eum tandem patet, quomodo per continuas impressiones in organa sensoria

soria factas motus harmonici in corpore ad actum perducantur (§. 617.). Per naturam adeo & essentiam animæ ac corporis & mundi hujus adspectabilis, in quo homo existit, intelligitur, cur motuum series in corpore potius consentiat seriei perceptionum & appetitionum in anima, quam ab eadem dissentiat, consequenter coëxistentia perceptionum & appetitionum animæ atque motuum istis consentientium in corpore rationem sufficientem in essentia & natura animæ, corporis totiusque mundi adspectabilis habet (§. 56. *Ontol.*). Illa igitur coëxistentia in singulis hominibus naturaliter constanter consequitur (§. 509. *Cosmol.*). Quoniam vero non consequeretur, nisi Deus hanc animam & hoc corpus una produxisset & hunc rerum materialium nexum effecisset (§. 624.), & præstabilitio hoc modo facta miraculum est in prima rerum creatione patratum *per num. 1. & 2.*; coëxistentia illa appetitionum atque perceptionum animæ & motuum corporis in singulis hominibus consequitur vi miraculi in prima rerum creatione patrati. *Quod erat tertium.*

Puto *Newtonum* huc respexisse, dum harmoniam præstabilitam verum miraculum dixit. Sed primigenium miraculum, cujus vi deinde singuli eventus naturaliter consequuntur, in philosophia nihil vitii habet, consequenter propterea nulla hypothesis philosophica objectioni obnoxia est. Sane ipsa existentia rerum materialium, quam Deus in prima creatione iisdem impertitus est, primigenium quoddam miraculum est, vi cujus deinde naturaliter in mundo hoc adspectabili consequuntur omnes eventus. Quodsi a causis secundis ad causam primam ascendere debes, quemadmodum postulat finis a Deo per creationem intentus; necesse est ut quædam insint creaturis, quæ aliter explicari non possunt nisi per causam primam, ac ideo in principio rerum admitti utique debet quidpiam miraculosi, ne actualitas rerum in universo sit independens a Deo: quod absurdum. Ipse *Leibnitius* epist. IV. ad *Clarckium* §. 89. harmoniam corporis & animæ, seu constantem

cum in præstabilienda harmonia perinde sit, quocunque tandem modo ex perceptionibus anima eliciat appetitiones. Præstabilitionis adeo & harmoniæ animæ atque corporis notiones non satis distinctas habent, qui sumunt juxta systema harmoniæ præstabilitæ in gratiam corporis appetitiones esse præstabilitas, hoc est, singulas a Deo, determinatas ut nullo modo ab anima pendeant, nec integrum animæ sit quidpiam in iis mutare. Unde deinde consequentias deducunt molestas, quasi systema harmoniæ præstabilitæ sit libertati adversum & Deum faciat causam peccati: de quibus objectionibus deinceps nobis erit agendum.

§. 631.

Dependentia appetitionis a perceptione identitas in systemate influxus & harmonia.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima eodem modo pervenit ad appetitiones seu volitiones, quo ad easdem pervenit in systemate influxus physici. Etenim per systema influxus physici non nisi redditur ratio, cur ad præsentiam ideæ materialis in cerebro oriatur perceptio in anima, ex qua enascitur appetitio (§. 560. *Psychol. rat.* & §. 962. *Psychol. empir.*); & similiter per systema harmoniæ præstabilitæ non redditur ratio, nisi cur ideæ materiali in cerebro coëxistat perceptio in anima, ex qua sequitur appetitio (§. 612. *Psychol. rat.* & §. 962. *Psychol. empir.*), adeoque utrobique tantummodo redditur ratio, cur detur aliqua in mente perceptio, unde appetitio nasci potest. Respectu igitur systematis, quo commercium inter mentem & corpus explicatur, perinde est quocunque modo anima a perceptione ad appetitionem perveniat. Quamobrem sive systema harmoniæ præstabilitæ, sive systema influxus physici amplectaris; modus, quo anima a perceptione ad appetitionem transit, semper idem erit.

In systemate harmoniæ præstabilitæ ideæ sensuales ideis materialibus ita coëxistunt, ac si corpus in animam influeret seu vi sua illas produceret, & vicissim motus voluntarii in corpore ita coëxistunt volitionibus animæ, ac si anima in corpus

influeret, seu vi sua motum corporis produceret (§. 621.). Quamobrem cum systema harmoniæ præstabilitæ & systema influxus physici, tanquam systemata explicandi commercium inter mentem atque corpus intercedens (§. 612. 560.), non differant nisi in modo, quo coëxistunt perceptiones animæ ideis materialibus in cerebro, & motus voluntarii in corpore appetitionibus animæ (§. 949. 955. *Psychol. empir.*); modus, quo appetitiones a perceptionibus pendent, in systemate influxus physici & harmoniæ præstabilitæ diversus esse nequit, seu salvo utroque systemate anima eodem modo a perceptionibus pervenit ad appetitiones.

Consona hæc sunt iis, quæ in superioribus (§. 536.) demonstravimus, in omni systemate de commercio inter mentem atque corpus intercedente libertatem & defendi & impugnari posse. Recolenda vero hic sunt, quæ itidem in superioribus evicimus, si quis libertati adversa systemati cuidam admiscet, id non fieri vitio systematis, sed in favorem erroris de dependentia volitionum ac nolitionum a perceptionibus (§. 544.). Ita qui libertati adversatur, systema harmoniæ præstabilitæ deformaret præstabilitione per errorem explicata, qui nec cum principiis ontologicis, nec cum Theologia naturali consistere potest (§. 624.): quemadmodum faciunt consequentiarii, ne desint consequentiæ, quibus systema harmoniæ præstabilitæ infament.

§. 632.

Libertas in systemate harmoniæ præstabilitæ salva.

Quoniam in systemate harmoniæ præstabilitæ anima eodem modo a perceptionibus pervenit ad volitiones, quo in systemate influxus physici (§. 631.); *Quocunque tandem modo libertas in systemate influxus physici concipitur, eodem etiam in systemate harmoniæ præstabilitæ concipi potest, &, ubi in systemate influxus physici recte concipitur, concipi debet*, consequenter cum vi libertatis anima ex pluribus possibilibus sponte eligat, quod ipsi placet, cum ad nullum eorum per essentiam deter-

terminata sit (§. 491. *Psych. empir.*); *stante quoque systemate harmoniæ præstabilitæ anima ex pluribus possibilibus sua sponte eligit, quod ipsi placet, ad nullum præsentiam suam determinata.*

Immo si quis libertatem animæ ad indifferentiam perfecti æquilibrii extenderet, quamvis ostenderimus animam sine motivis & contra motiva sese determinare non posse (§. 944. *Psychol. empir.*); harmonia tamen præstabilita minime obstaret, quin id faceret. Hæc probe perpendi velim, ne consequentiariis facilem præbeant aurem, qui ipsimet argumentum difficile discutere haud valent, dum tanquam pro aris & focis pugnantes per harmoniam præstabilitam libertatem funditus everti, fatalem rerum omnium necessitatem introduci, & omnem non modo christianam, verum etiam ethnicam religionem tolli, immo omnem justitiam e civitate relegari clamant, ut hypothesin in se innocentem in odium adducant. Quoniam perceptiones in systemate harmoniæ præstabilitæ ab anima vi propria producuntur prorsus independenter a corpore (§. 613. 614.), cum ex adverso in systemate influxus physici anima in percipiendo a corpore pendeat (§. 565.); systema harmoniæ præstabilitæ multum favere libertati rectius judicant alii. Enimvero ut fons erroris detegatur, in quem inciderunt præstabilitionem harmoniæ non ut decet concipientes; sequentem addere lubet propositionem.

§. 633.

Necessitas motuum, qui appetitionibus animæ in corpore respondent, non tollit libertatem in anima. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima ex perceptionibus suis elicit libere volitiones suas independenter a corpore, utpote tales futuras etiamsi corpus nullum ipsi coëxisteret (§. 613. 614. 632.). Supponitur vero corpus istiusmodi possibile, in quo vi mechanismi motus eo ordine produci possunt, quales postulant volitiones animæ (§. 617.): supponitur etiam possibilis istiusmodi rerum naturalium nexus, qualis adhoc requiritur, ut per impressiones in organa sensoria continuo factas, motus isti actu consequantur (§. *cit.*). Deus, qui vi præscientiæ suæ novit,

Necessitas motuum in corpore num cum libertate consistat.

 quales

quales sint futuræ omnes liberæ volitiones animæ in serie perceptionum & appetitionum contentæ, & vi omniscientiæ suæ novit, qualia possibilia sint corpora & quales fieri possint rerum nexus, vi sapientiæ suæ decrevit animam hanc cum hoc corpore in hoc rerum nexu producere, dum harmoniam animæ & corporis præstabilire intendit & in creatione rerum decretum suum exequens harmoniam istam actu præstabilivit (§. 624.). Quod igitur motus in corpore, qui volitionibus animæ respondent, sint necessarii nec naturaliter diversi esse possint ab iis, qui actu consequuntur, minime obstat, quo minus volitiones in anima sint liberæ. Illorum adeo necessitate nequaquam tollitur libertas animæ.

Quodsi objicias, motus in corpore non posse esse alios, quam quales observantur, v. gr. quando sedeo, impossibile fuisse, ut non sederem, adeoque cum anima motus alios velle nequeat, quam hos ipsos, qui in corpore dantur, eam necessario eosdem velle, non libere: nego consequentiam. Quamvis enim certum sit animam hoc momento, quo sedeo, hunc situm corporis appetituram; non tamen ideo sequitur, quod motum hunc necessario velit. Optime hoc advertit *Jaquelotus* & ut facilius intelligeretur simili illustravit in libro de consensu fidei & rationis pag. 381. 382, prout recensetur in Actis Eruditorum A. 1705. pag. 553. Si systema, inquit, *Leibnitianum* bene intelligitur, reperietur in eo non destrui libertatem. Anima enim facultatem habet decreta sua formandi ac volendi quod placet. Et quod actiones corporis ab anima imperatas attinet, non potest officere libertati dispositio corporis ita a Deo formati, ut motus ejus præcise voluntatibus animæ respondeant, quod tali exemplo intelligi potest. Ponamus Mechanicum egregium scire, quæ ego famulo meo tali die sim imperaturus, eumque posse formare automatum par exequendis omnibus motibus a me ea die imperandis. Certum est me tunc automato illi tanquam famulo meo imperaturum ea, qua fruor, libertate, neque illam, ipsius automati spontaneam ad suos motus determinationem quicquam libertati meæ præjudi-

judicaturam. Eodem modo se res habet in corpore humano secundum systema *Leibnitianum*, quod ideo appellari solet systema harmoniæ præstabilitæ. Deus formavit nostra corpora tanquam machinas, quæ debent respondere certis nutibus nostrarum animarum. Tale automatum non est impossibile Deo, qui novit omnes determinationes meæ voluntatis motusque machinæ his determinationibus accommodavit. Hactenus *Jaquelotus*. Enimvero quæ contra systema harmoniæ præstabilitæ male intellectum in medium profertur objectio, quasi cum libertate pugnet; etiam in systemate influxus physici locum habet, si præscientiam divinam admittas. Estque illa ipsa objectio, quam Sociniani adversus præscientiam divinam urgent, & cui dudum satisfecere Theologi. Pone enim Deum præscivisse ab æterno, qualem motum corpori jam sit imperatura anima. Cum præscientia Dei fallere minime possit, necesse est ut hunc, non alium motum corpori imperet, quem Deus præscivit. Omnes igitur motus ab æterno jam determinati sunt, quos anima imperare debet. Quemadmodum vero non alios, quam hos imperare potest; ita quoque si vel maxime vi propria eosdem in corpore producit, alios tamen quam quos Deus præscivit, produceere nequit. Nemo Theologorum orthodoxorum est, qui hæc non admittat, cum sint præscientiæ divinæ, fidei articulo, consentanea. Enimvero quando *Socinus* sibi persuadet, sic tolli libertatem, & hinc præscientiam divinam negare mavult quam libertatem evertere; Theologi contra eum defendunt determinatam futurorum contingentium veritatem tanquam libertati minime adversam. Spectatur nimirum libera voluntas tanquam causa, per quam volitiones animæ sunt certæ in seipsis, etiam in ideis divinis, per quas Deus ab æterno omnia prævidet. Vide quæ *Musæus* in Collegio Anti-Sociniano disp. 4. quæst. 1. §. 21. & seqq. contra *Socinum* & *Crellium* disputat. Etenim quod *Socinus* & *Crellius* objiciunt contra præscientiam divinam futurorum contingentium, quasi per eam omnis libertas tollatur & fatalis necessitas introducatur, id ipsum urgent Antiharmonistæ adversus harmoniam præstabilitam, nisi quod *Socinus* & *Crellius* abstineant a cumulando consequentiis, quas Antihar-

 moni-

moniſtæ conſequentiarii cumulant malo in Harmoniſtas animo. Neque hoc mirum videri debet. Præſtabilitio enim harmoniæ animæ ac corporis a præſcientia divina tota pendet, quatenus volitiones animæ liberæ ſunt, adeoque quod contra præſtabilitionem urgetur tanquam libertati adverſum, id totum recidit in præſcientiam divinam. Qui adeo præſtabilitioni harmoniæ animæ ac corporis hac in parte adverſantur, cum Socinianis faciunt, eorumque cauſam adverſus Theologos orthodoxos agunt. Quod ergo hi Socinianis reſpondent; id ſibi reſponſum datum exiſtiment. Ceterum cum in Theologia naturali de præſcientia divina ſumus acturi, determinatæ quoque veritati contingentium futurorum, quatenus cum libertate hominis ſtare poteſt, lucem aliquam affundemus.

§. 634.

Harmonia præſtabilita num tollat libertatem.

Syſtema harmoniæ præſtabilitæ libertati non eſt adverſum. Appetitiones enim in anima non fuere præſtabilitæ (§. 630.), ſed anima eodem modo ex perceptione præſente volitionem elicit, quo id facit in ſyſtemate influxus phyſici (§. 632.), ita ut libertas eodem prorſus modo concipi poſſit in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quo concipitur in ſyſtemate influxus phyſici, conſequenter anima citra ullam coactionem externam eligat id, quod ex æque poſſibilibus maxime placet (§. 632.). Jam cum Deus motus in corpore non præſtabiliverit, ut appetitionibus animæ conſentiant, niſi quatenus liberas volitiones præſcivit (§. 624. 626.), ut adeo neceſſitas motuum appetitionibus animæ in corpore conſentientium libertatem tollere non poſſit (§. 633.); nec ex parte corporis quicquid ſumitur in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ, quod ſit libertati adverſum. Quamobrem cum in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ omnis relinquatur libertas, quam in ſyſtemate influxus phyſici habere poteſt, nec in corpore quicquam ſumatur, quod ſit libertati adverſum *per demonſtrata;* ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ libertati adverſum eſſe nequit.

Equi-

Equidem generalis hic satisfacere poterat demonstratio, quod nullum systema explicandi commercium animæ ac corporis libertati adversari possit, nisi eidem admisceantur, quæ abesse ut possunt, ita debent (§. 544.); consultius tamen fuit id hic rationibus specialibus doceri expressius, propterea quod hæc objectio, quasi harmonia præstabilita omnem libertatem funditus evertat, summo fervore nuper fuerit agitata & aurem facilem horrendis clamoribus præbeant, qui magis autoritate dicentium, quam ratione stare solent assensumque passionibus animæ obnoxium habent.

§. 635.

In systemate harmoniæ præstabilitæ actiones homini eodem jure imputari possunt, quo in systemate influxus physici. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ eadem viget libertas, quæ in systemate influxus physici (§. 632.), nec motuum in corpore necessitas libertatem tollit (§. 633.). Et quamvis anima vi sua propria motus istos in systemate influxus physici producat (§. 565.), in systemate harmoniæ præstabilitæ vero vi mechanismi corporis consequantur (§. 615.); cum tamen in hoc systemate eodem modo consequantur, ac si anima vi propria eosdem produceret (§. 621.), quoad animam perinde est, sive motus isti propter influxum physicum animæ in corpus, sive propter mechanismum corporis animæ volitionibus respondeant, cumque corpus vi animæ motum producturæ in systemate influxus physici resistere non possit, quoad corpus perinde est sive motus ab anima producantur, sive vi mechanismi ab impressionibus externis pendeant, neutro in casu libertate aliqua in corpore residente. Jam vero nemo non concedit actiones humanas esse liberas, quatenus volitiones liberæ sunt, & ob libertatem animæ in volendo eidem imputari, ut scilicet vel præmio, vel pœna dignæ videantur, imputationis fundamento unice in anima, nequaquam vero in corpore hærente. Quamobrem in systemate harmoniæ præstabilitæ actiones homini eodem

Qualis actionum imputatio in systemate harmoniæ præstabilitæ locum habeat.

dem

dem jure imputari possunt, quo in systemate influxus physici, aut, si mavis, idem est in utroque systemate imputationis fundamentum.

Corruit adeo objectio, quasi in systemate harmoniæ præstabilitæ nullus sit imputationi locus atque adeo injustæ sint pœnæ. Qui enim pœnas justas censet in systemate influxus physici, is easdem quoque justas pronunciare debet in systemate harmoniæ præstabilitæ, cum utrobique eadem ratione nitatur pœnæ justitia.

§. 636.

An concursus Dei ad malum in systemate harmoniæ majori difficultati obnoxius quam in systemate influxus.

Difficultas de concursu Dei ad malum non major est in systemate harmoniæ præstabilitæ, quam in systemate influxus physici. Etenim qui circa concursum Dei ad malum difficultatem movent in systemate harmoniæ præstabilitæ, quasi Deus videatur causa peccati, hoc nituntur fundamento, quod Deus produxerit corpus, in quo extituros noverat motus volitionibus animæ impiis, injustis ac sceleratis consentientes. Enimvero in systemate influxus physici noverat Deus, animam eosdem motus in corpore producturam & organis corporis abusuram ad implenda impia, injusta & scelerata sua desideria, & hoc tamen non obstante Deus corpus pariter ac animam produxit. Quamobrem si difficultas quædam circa concursum Dei ad malum in systemate harmoniæ præstabilitæ moveri ex eo potest, quod Deus produxerit corpus, cujus motibus impia animæ desideria adimpletum iri prævidit; eidem adhuc locus erit quod animam, quam impia appetituram prævidit, & corpus, quo ad impia desideria implendum abusuram illam esse præscivit, produxerit. Eadem igitur difficultas circa concursum Dei ad malum in systemate influxus physici locum habet, quæ in systemate harmoniæ præstabilitæ urgeri potest.

Difficultatem ipsam jam non removemus: pertinet enim solutio ad Theologiam naturalem, ubi de origine & permissione

sione mali agitur. Sufficit hic ostendisse, quod minus recte contra systema harmoniæ præstabilitæ urgeantur difficultates, quæ si tales revera essent, etiam contra systema influxus physici, immo etiam citra respectum ad ullum systema explicandi commercium inter animam & corpus contra Theologiam naturalem male intellectam objici possunt, immo solent.

§. 637.

In systemate harmoniæ præstabilitæ mechanismus corporis est nobis incomprehensibilis; non tamen probabilitate destituitur. Etenim motuum liberorum ingens per omnem vitam est numerus & voluntates diversarum animarum adeo in diversa abeunt, ut, quod unus appetit homo, idem aversetur alter &, quod unus aversatur, idem appetat alter. In systemate harmoniæ præstabilitæ motus isti producuntur per impressiones ab objectis sensibilibus in organa sensoria factas, atque adeo cum idem objectum in idem organum sensorium duorum hominum eodem modo agat, eadem impressione diversi motus in diversis subjectis producuntur, immo in quibusdam nullus eadem impressione producitur motus voluntarius. Nexus vero rerum materialium talis esse debet, ut tot per vitam hominis motus & diversi quidem in diversis subjectis ab eadem causa produci debeant. Nemo itaque hominum vel in uno corpore explicare distincte potest, quomodo motus isti producantur, etiamsi exemplo sit homo vitæ brevis. Cogitandum præterea est, quoniam homo cognitionis universalis capax & ratiocinando ad discursiva judicia pervenit, præterea operationibus intellectus rite usus beneficio rationis veritates incognitas detegere & quæ animo complexus est aliis explicare valet; in systemate harmoniæ præstabilitæ corpus humanum hæc omnia loquela oris proferret, etiamsi nulla existeret anima (§. 616.), v. gr. *Archimedes* tam sublimia inventa, quibus Geometriam ditavit, in libris suis exposuisset, librosque singu-

Incomprehensibilitas corporis humani in systemate harmoniæ præstabilitæ & ejus probabilitas.

los eodem, quo conſcripti ſunt, modo ſcripſiſſet, etiamſi nulla ipſi fuiſſet anima. Mechanismo igitur corporis perfici poſſent, quæ rationis opus ſunt & facultatibus animæ immaterialibus originem debent. Quodſi denuo hæc diſtincte explicari debeant vel in uno homine, id fieri haud quaquam poterit. Enimvero quæ diſtincte explicari a nobis nequeunt, ea quoque non comprehenduntur. Nemo igitur in dubium vocaverit tantum eſſe corporis mechanismum, qui a nobis comprehendi minime poteſt. *Quod erat unum.*

Enimvero cum motus iſti voluntarii, ſi vel omnia corpora humana, quæ unquam in hoc mundo adſpectabili extitere, vel nunc exiſtunt, aut in poſterum extitura ſunt, ſpectentur, numero ſint finiti, utut tam multi, ut eorum numerum nos inire minime valeamus; multitudo obſtare non poteſt, quin Deus, cujus ſcientia, ſapientia & potentia infinita eſt, iis prædeterminandis ſufficiat. Et quia motus voluntarii non immediate naſcuntur ex motu in organo ſenſorio ab objecto ſenſibili impreſſo & per fibrillas nerveas ad cerebrum usque propagato, ſed mediantibus motibus aliis, quos per naturam imaginationis in diverſis ſubjectis diverſos eſſe conſtat, etiamſi ex eadem ſpecie impreſſa ortum trahant (§. 224. 225.); nec in eo quicquam difficultatis eſt, quod per eandem impreſſionem in organum ſenſorium in diverſis ſubjectis diverſi excitentur motus voluntarii, in aliis prorſus nulli. Ex ſuperioribus denique conſtat, non modo cognitionem univerſalem in corpore, verum etiam omnes operationes mentis in eodem mechanice repræſentari (§. 395. & ſeqq. 416.) & a ſenſatione omnes cogitationes originem ducere (§. 64.). Quamobrem cum nulla ſit in anima mutatio, cui non motus quidam in cerebro reſpondeat; nec hoc pro impoſſibili habendum, quod ex ideis materialibus vocabulorum in cerebro naſcantur motus organorum vocis, quibus eadem efferuntur. Quoniam itaque per ſolum

ſyſte-

systema harmoniæ præstabilitæ commercium inter mentem & corpus intelligibili modo naturaliter explicabile (§. 620. 574. 603.); mechanismo autem corporis, qui in eodem supponi debet, nihil obverti potest, quod ejus impossibilitatem loquatur *per demonstrata;* mechanismus corporis in systemate harmoniæ præstabilitæ probabilitate non destituitur.

Qui systema harmoniæ præstabilitæ intelligunt, iis libertas nihil difficultatis movet, quippe quæ in nullo systemate magis vigere potest, quam in systemate harmoniæ præstabilitæ, in quo anima ab omni principio externo prorsus independens est. Unice difficultatem facessit mechanismus corporis, quem adeo incomprehensibilem existimant, ut pro impossibili haberi mereatur. In objectione hac urgenda facundiam suam exercet *Bælius* in Dictionario artic. *Rorarius.* Quæ tamen prolixe persequitur, ad ea tandem redeunt, quæ ad probandam propositionem præsentem in medium adduximus. Tacite nimirum supponitur, illud pro impossibili habendum esse, quod nobis incomprehensibile, & nimis paradoxum videtur, propterea quod communi opinioni, cui a teneris adsueti sumus, repugnat. Nemo non ultro concedet, principium hoc esse falsum. Multa enim nobis incomprehensibilia sunt, quæ ideo non impossibilia, nec a Deo fieri non posse dicenda sunt. Quamdiu itaque mechanismus tantus, quantum systema harmoniæ præstabilitæ postulat, impossibilis non demonstratur, pro possibili ob infinitam Dei scientiam, sapientiam & potentiam habetur. Absit autem ut quis ob tantum artificium impietatis postulare velit systema harmoniæ præstabilitæ. Quod enim scientiam, sapientiam & potentiam Numinis nobis incomprehensibilem loquitur, quomodo ad impietatem ducat, nullo modo apparet.

§. 685.

Systema harmoniæ præstabilitæ admodum probabile. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ commercium inter animam & corpus intercedens per ipsam animæ ac corporis natu- *Probabilitas systematis harmoniæ præstabilitæ.*

naturam intelligibili modo explicatur (§. 620.), & omnia in eodem fiunt naturaliter (§. 622.), nihil vero fit per miraculum (§. 623.). Mechanismus præterea corporis, qualem ſupponit harmonia præſtabilita, probabilitate non deſtituitur (§. 637.) & præſtabilitionis cauſa ſufficiens Deus eſt (§. 624. 626.). Quamobrem cum vi principii rationis ſufficientis omnia intelligibili modo explicari debeant, & nonniſi in generalibus ad cauſam primam, nempe Deum, ſit deveniendum, quemadmodum per principia Theologiæ naturalis palam eſt; poſſibilitas vero ſyſtematis harmoniæ præſtabilitæ tota redeat ad mechanismum corporis, vi cujus motuum harmonicorum capax eſt (§. 617.); dubium nullum ſupereſſe poteſt, quin ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ ſit admodum probabile (§. 578. 579. *Log.*).

Quemadmodum ſyſtematis harmoniæ præſtabilitæ impoſſibilitas probaretur, ſiquidem vel unicum afferri poſſet exemplum motus cujusdam voluntarii in corpore, qui mechanismo repugnat; ita poſſibilitas ejusdem in aprico foret, ſiquidem motus voluntarii particulares, quomodo ex motibus in cerebro praexiſtentibus naſcantur, diſtincte explicari poſſent. Nondum tamen hinc conſtaret, quod eidem in natura rerum ſit locus, propterea quod a poſſibilitate intrinſeca ad actualitatem non valet conſequentia. Probabilitas vero plurimum augeretur, ut non multum a certitudine abeſſet, & haud difficulter porro veritas ſyſtematis evinceretur. Quamdiu vero ſyſtema hoc tantummodo probabile agnoſcitur, intra ſphæram hypotheſium philoſophicarum detinetur. Equidem non ignoro eſſe nonnullos, qui ſibi perſuadent, fieri non poſſe ut ſyſtema aliquod tantummodo habeatur pro probabili, cujus ſtabiliendi gratia tot rationes in medium afferuntur, ponderibus earundem expenſis, quot alii adducere non ſolent ubi ſe ſua rigidiſſime demonſtraſſe contendunt: ſed horum non eſt quod moremur judicium, cum exploratum ſit intelligentibus, quantum in probationibus vulgo deficiant, qui in demonſtrando parum ſunt verſati certum ab incerto & probabili diſtinguere non valentes. Qui veritatis amore ducimur, ut adeo

adeo nobis perinde sit, quæcunque philosophorum hypotheses veræ deprehendantur; ex veritate quoque de iisdem statuimus ab omni affectu prorsus alieni.

§. 639.

Quodnam systema ceteris præferendum. *Systema harmoniæ præstabilitæ ceteris systematis explicandi commercium animæ & corporis, systemati influxus physici scilicet & systemati causarum occasionalium, in Psychologia rationali præferendum.* Tria hodie in philosophia occurrunt systemata explicandi commercium, quod inter animam atque corpus intercedit, systema scilicet influxus physici, systema causarum occasionalium & systema harmoniæ præstabilitæ (§. 553.). Ostendendum itaque est systema harmoniæ præstabilitæ systemati influxus physici & systemati causarum occasionalium in Psychologia rationali esse præferendum.

Etenim influxus physicus intelligibili modo explicari nequit (§.574.) & terminus inanis est (§. 583.), nec in Psychologia rationali ullum habet usum (§. 584.); præterea omni destituitur probabilitate (§. 588.). Enimvero in systemate harmoniæ præstabilitæ commercium inter animam & corpus intercedens per ipsam animæ & corporis essentiam atque naturam intelligibili modo explicatur (§. 620.) & qui supponitur mechanismus corporis, etsi nobis sit incomprehensibilis, non tamen probabilitate destituitur (§. 637.) atque ipsum systema harmoniæ præstabilitæ admodum probabile est (§. 638.), consequenter in Psychologia rationali, in qua commercii reddenda ratio est (§. 4.), satisfacit. Quamobrem cum nemo dubitare possit, quin in Psychologia rationali præferendum sit systema, quod per ipsam corporis ac animæ essentiam atque naturam commercium utriusque explicat intelligibili modo, ac præterea, quæ sumit ea, summa nituntur probabilitate, systemati alteri, quod intelligibili modo nihil explicare valet, cumque non sumat ad reddendam rationem eorum, quæ sunt, nisi terminos inanes, in Psycho-

logia rationali nullum præstat usum, omni prætcrea probabilitate destituitur; systema harmoniæ præstabilitæ systemati influxus physici in Psychologia rationali utique præferendum. *Quod erat unum.*

In systemate causarum occasionalium in reddenda ratione phænomenorum particularium ad nudam Dei voluntatem recurritur (§. 593.) & modificationes corporis in gratiam animæ atque modificationes animæ in gratiam corporis factæ perpetua sunt miracula (§. 603.), nec ob ea, quæ sumit, probabile est (§. 608.). Enimvero systema harmoniæ præstabilitæ phænomena particularia per naturam & essentiam animæ atque corporis intelligibili modo explicat (§. 620.), & omnia in eodem naturaliter fiunt (§. 622.), nihil per miraculum (§. 623.), nec ad Deum recurritur nisi in generalibus, cum præstabilitio non sit nisi miraculum in creatione factum, cui deinceps vi naturaliter consequitur perceptionum ac appetitionum & motuum harmonicorum coëxistentia (§. 629.): ipsum systema ob ea, quæ sumit, admodum probabile est (§. 638.). Quamobrem cum nemo negare possit systema probabile minus probabili & quod nonnisi in generalibus ad voluntatem Numinis provocat, particularium vero rationes ex notionibus animæ ac corporis derivat, alteri, quod per miracula perpetua rationem phænomenorum particularium reddit, esse præferendum; quin systema harmoniæ præstabilitæ in Psychologia rationali, ubi in rationem commercii inter animam atque corpus intercedentis inquirimus (§. 4.), systemati causarum occasionalium sit præferendum, dubitandum non est.

Agnovit prærogativam systematis harmoniæ præstabilitæ præ ceteris in Psychologia rationali Theologus eximius *Jaquelotus* loco supra citato (*not.* §. 633.), unde ubi de systematis explicandi commercium inter animam atque corpus egisset, sub finem dissertationis ita tandem concludit: si intelligi queat, animam

mam agere in corpus propria virtute & quodam genere influxus, qui motum in eo producat, sequendum est systema receptum. Simplicius enim est aliis & liquidius. Et in favorem ipsius adduci potest exemplum Dei cuncta creantis & conservantis sola voluntate. Sed si velimus sequi ideas, quas habemus de corpore & de spiritu, una cum propriis eorum attributis, atque adeo nolimus corpus agere in spiritum aut spiritum (creatum scilicet) in corpus ; amplectendum erit systema *Leibnitianum.* Systema enim causarum occasionalium nonnisi mera est illusio. Hactenus *Jaquelotus.* Prorsus autem ad mentem nostram sunt, quæ in Actis Eruditorum A. 1705. p. 555. unde ista *Jaqueloti* verba ex Gallico in Latinum sermonem translata hoc transtulimus, adjiciuntur, ut adeo nobis temperare non possimus, quin eadem hoc quoque transscribamus. Agnovit, inquiunt Collectores, *Jaquelotus* commercium animæ & corporis secundum naturæ ordinem non alio modo, quam secundum *Leibnitianam* hypothesin intelligibiliter explicari posse, quoniam in iis, quæ in corpore & anima intelligimus, nihil apparet, quod ad influxum eorum mutuum explicandum inserviat. Ceterum modus, quo Deus agit in creaturas, toto genere diversus est: consistit enim in creando, quoniam ipsa creaturarum dependentia a Deo seu conservatio continua est creatio. Hanc autem dependentiam veram & necessariam esse certis demonstrationibus docemur, etsi modum hunc agendi ob infinitam ipsius agentis naturam explicare non possimus.

§. 640.

Officium philosophi hebetioribus & infirmioribus debitum.

Si quis hebetior fuerit, quam ut philosophicam scientiam capere possit, vel infirmior, quam ut inoffensa pietate systemati harmoniæ præstabilitæ assentiatur ; is systema influxus physici amplectatur & systema harmoniæ præstabilitæ, si velit, damnet, modo sibi temperet a malitia. Etenim qui hebetior est, quam ut philosophicam scientiam capere possit, is assentiri nequit ob rationum evidentiam, sed assensus ejus nititur rationibus extrinsecis & præjudiciis, quæ a prima juventute hausit, difficillime era-

eradicandis, atque idem passionibus animæ obnoxius. Quamobrem si vel maxime veritati assentitur, aut quod est probabile ei præfert quod minus probabile; non tamen id ideo facit, quod veritatem qua talem agnoscat & probabilitatem introspiciat, sed istiusmodi rationibus adductus, quæ casu ita ferente eundem permovere poterant ad contrarium firmiter tenendum & pertinaciter defendendum. Perinde igitur est, sive assensum suum præbeat philosophis, sive eundem deneget. Æquo igitur philosophus ferre debet animo dissensum eorum, qui hebetiores sunt, quam ut philosophicam scientiam capere possint, consequenter nec ægre fert, si systema influxus physici amplectantur, & systema harmoniæ præstabilitæ damnent, modo sibi a malitia temperent, quippe cum nemo ferre possit in altero studium nocendi, sed unusquisque ipso naturæ jure adversus vim aliorum sese defendere teneatur.

Qui infirmior est, quam ut inoffensa pietate systemati harmoniæ præstabilitæ assentiatur; is veretur, ne hæc hypothesis sit impia & religioni inimica, propterea quod sibi semper persuasit systema influxus physici in scriptura sacra probari, nec salva ejus autoritate rejici posse. Quamobrem cum ista infirmitas ab hebetudine mentis proficiscatur, fieri haud quaquam poterit, ut contrarium doceatur. Quamobrem cum philosophus æquo ferat animo, ut hebetiores quam ut philosophicam veritatem capere possint, systema harmoniæ præstabilitæ damnent & rideant, & systema influxus physici probent & extollant; multo magis condonabit infirmioribus, quam ut inoffensa pietate systemati harmoniæ præstabilitæ assentiantur, cum præstet pium esse, quam cæcum hypothesi philosophicæ præbere assensum, ut systemate influxus physici pietatem fulciant, & systema harmoniæ præstabilitæ, si velint, damnent, modo caveant ne zelus in malitiam degeneret, quæ cum pietati adversa sit, ferenda animo æquo non est.

Sequi-

Sequimur hic *Keplerum*, virum sagacissimi ingenii & acuminis prorsus singularis, qui cum in Introductione ad Commentarios de Motibus stellæ Martis causam *Copernici* pro virili egisset & systema ejus ab objectionibus vindicasset, quibus ab antagonistis onerabatur, tandem ita concludit: Qui hebetior est, quam ut astronomicam scientiam capere possit, vel infirmior, quam ut inoffensa pietate *Copernico* credat; ei suadeo, ut missa schola astronomica, damnatis etiam si placet philosophorum quibuscunque placitis, suas res agat & ab hac peregrinatione mundana desistens domum ad agellum suum excolendum se recipiat, oculisque, quibus solis videt, in hoc adspectabile cœlum sublatis, toto pectore in gratiarum actionem & laudes Dei conditoris effundatur certus, se non minorem Deo cultum præstare quam Astronomum, cui Deus hoc dedit, ut mentis oculo perspicatius videat, quæque invenit super iis Deum suum & ipse celebrare possit & velit. Hoc *Kepleri* monitum tanto confidentius inculco, quanto evidentior est identitas rationum, cur Anti Copernicani systema Copernicanum & Antiharmonistæ systema harmoniæ præstabilitæ oppugnant. Sumunt enim vulgo Anti-Copernicani quietem Telluris & motum solis circa eundem vitio subreptionis tanquam experientiæ consentaneum & ideo eam scripturæ adversum pronunciant, cujus verbis notiones, quas habent, applicant: sumunt vero etiam Antiharmonistæ influxum physicum animæ ac corporis in se invicem tanquam experientiæ consentientem eodem vitio subreptionis & ideo verbis scripturæ sacræ sensum notionibus suis respondentem tribuunt. Eadem igitur de causa Anti-Copernicani Copernicanos & Antiharmonistæ Harmonistas impietatis insimulant. Miraremur vero, quod vitium subreptionis in systemate de motu solis diurno agnoscentes in idem tamen incidant in systemate influxus physici, nisi nobis abunde constaret, fieri posse ut in Metaphysicis cæcutiat qui lynceus est in Mathematicis. Enimvero dum æquos nos præbemus hebetioribus ac infirmis, nemo sanus inde colliget quasi propriæ causæ diffidamus & periculum systematis harmoniæ præstabilitæ tacite confiteamur. Qua enim, quæso, consequentia id exsculpetur? Philosophi non est sibi placere

emendicato eorum assensu, quos suo stare non posse judicio optime novit. Veritas enim non multitudine idem sentientium, sed rationibus triumphat, juxta illud vulgatum: multitudinem errantium non parere errori patrocinium.

§. 641.

An systema harmoniæ præstabilitæ ad operationes gratiæ extendendum.

Systema harmoniæ præstabilitæ non extendendum est ad operationes gratiæ, ad quas nec systema influxus physici extendi potest. Per systema enim harmoniæ præstabilitæ, tanquam hypothesin philosophicam (§. 530.), explicandum est commercium naturale inter animam & corpus intercedens (§. 612.). Enimvero operationes gratiæ, quas Theologi lumine revelationis collustrati explicant, ad naturale istud commercium non pertinent, Deo in animam & corpus supernaturali modo agente. Ad eas igitur systema harmoniæ præstabilitæ extendendum non est. Idem eodem modo de systemate influxus physici ostenditur.

Corruunt adeo objectiones uno impetu, quas magno molimine Antiharmonistæ conquirunt, quasi systema harmoniæ præstabilitæ operationes gratiæ tollat, consequenter religionem christianam funditus evertat. Ejusdem valoris foret objectio contra systema influxus physici, quod in eo locus non sit operationibus gratiæ, quoniam perceptiones producuntur in anima vi corporis, vis autem corporis pendet ab actione sensibilis in organa sensoria. Quod igitur Influxionista respondet ad eliminandam ridiculam objectionem, id sibi quoque responsum esse putet Antiharmonista. Si excipiat, negari in systemate harmoniæ præstabilitæ actionem spiritus, consequenter etiam Dei, in animam; quam falsa sit hæc imputatio & quam parum philosophice ex negata actione animæ in corpus inferatur negatio actionis Dei in creaturas, supra jam clarissime docuimus (§ 609.). Tædet, immo tantum non pudet talia proferre: sed serviendum est tempori, ne causæ diffidere videamur negligentes ea, quæ intelligentium judicio contemni merentur.

§. 642.

§. 642.

Si Deus supernaturaliter modificat animam, in systemate harmoniæ præstabilitæ supernaturaliter quoque modificare debet corpus. Ponamus enim per operationes gratiæ a Deo produci appetitionem. Datur itaque in anima appetitio, quæ non enata est ex perceptione aliqua vi animæ producta, aut saltem non naturaliter inde enata. Quoniam itaque in corpore non dantur ideæ materiales, nisi quæ respondent perceptionibus naturaliter productis, nec ex ideis materialibus nascuntur motus fluidi nervei, per quod organorum corporis motus determinantur, nisi quatenus appetitiones in anima ex perceptionibus naturaliter nascuntur; si conservari debet harmonia animæ & corporis seu consensus inter seriem perceptionum & appetitionum in anima & seriem motuum in corpore (§. 612.), necesse utique est, ut, si Deus supernaturaliter in anima producit perceptionem vel appetitionem, supernaturaliter quoque motum convenientem in corpore producere debeat, aut generaliter loquendo si Deus supernaturaliter modificat animam, supernaturaliter quoque corpus modificare debet.

Quales sint operationes gratiæ in eodem systemate.

In hoc differt systema harmoniæ præstabilitæ a systemate influxus physici, quod in illo non possit concipi mutatio quædam supernaturalis in una substantia, quin simul consentiens quædam mutatio supernaturalis etiam admittenda sit in altera, in hoc autem posita mutatione quadam supernaturali in una substantia mutatio eidem consentiens in altera naturaliter consequi possit. Ponamus enim in anima a Deo produci appetitionem quandam supernaturaliter, in systemate influxus physici anima motum convenientem influendo vi sua naturaliter producere potest, nec opus est ut Deus eandem supernaturaliter determinet. Ponamus ex adverso Deum in cerebro supernaturaliter producere ideam aliquam materialem; vi inde in animam influente perceptio conveniens naturaliter excitabitur. Enimvero ex hac differentia nihil adversus harmoniam præstabilitam absurdi concluditur.

SECTIO IV.

DE VARIIS ANIMÆ ATTRIBUTIS, SPIRITU IN GENERE ET ANIMABUS BRUTORUM.

CAPUT I.

De Spiritu in genere & ſpiritualitate animæ in ſpecie.

§. 643.

Spiritus definitio.

Per *Spiritum* intelligimus ſubſtantiam intellectu & voluntate libera præditam.

Sumimus vocabulum ſpiritus in ſignificatu recepto: nemo enim ignorat, Deum, angelos & animam ideo ſpiritus appellari, quod ipſis intellectus & voluntas libera tribuatur. Et hinc nemo non enti intellectum & voluntatem competere debere judicat, quod ſpiritus nomine compellari audit. Quamvis vero ſpiritus & ſubſtantia immaterialis pro ſynonymis vulgo habeantur ab iis, qui definitiones inſuper habentes loquendi inconſtantiam amant; in foro tamen philoſophico definitionibus accuratis ſtricte inhærendum.

§. 644.

An elementa corporum ſint ſpiritus.

Elementa rerum materialium Spiritus non ſunt. Elementa

menta rerum materialium ſunt ſubſtantiæ ſimplices (§. 182. *Cosmol.*), ex quibus in corporibus, illorum aggregatis (§. 176. *Cosmol.*), vis motrix reſultat (§. 180. *Cosmol.*), quam percipimus, dum vires elementis inexiſtentes in unum confundimus (§. 295. *Cosmol.*). Etſi autem non definiverimus, qualis ſit vis iſta; facile tamen apparet, nullam eſſe rationem, cur intellectum & voluntatem liberam elementis tribuamus, ubi expendimus notionem intellectus & voluntatis in Pſychologia empirica prolixe evolutam, neque nos iisdem intellectum & voluntatem tribuimus. Quamobrem cum ea demum ſubſtantia ſit ſpiritus, quæ intellectu & voluntate libera prædita eſt (§. 643.); elementa rerum materialium ſpiritus non ſunt.

Equidem *Leibnitius* monadibus ſuis, quas elementa rerum materialium eſſe cenſet, perceptionem & appetitum tribuit, ſed ſine apperceptione, conſequenter nec monades *Leibnitianæ* intellectu & libera voluntate præditæ, adeoque nec ipſæ ſpiritus ſunt. Falluntur autem, qui ſibi aliisque perſuadere conantur, quaſi juxta *Leibnitium* materia ex ſpiritibus tanquam totum ex partibus componatur, & multo magis falluntur, qui nobis hanc ſententiam tribuunt, cum elementis rerum materialium, nonniſi ſimplicitatem vindicemus, qualis vero ſit vis ipſis inſita in dubio relinquamus. Imputatio vero inde fluxit, quod communi præjudicio pro ſpiritu habeatur, quod immateriale eſt.

§. 645.

Anima humana ſpiritus eſt. Intellectu enim prædita eſt (§. 275. *Pſychol. empir.*) ac libera gaudet voluntate (§. 880. 941. *Pſychol. empir.*). Quamobrem cum ſubſtantia ſimplex ſit (§. 48.) ſubſtantia autem intellectu & voluntate libera prædita ſit ſpiritus (§. 643.); animam eſſe ſpiritum evidens eſt. *Spiritualitas animæ.*

Ita demum evicta eſt animæ ſpiritualitas, quæ quidem ſimplicitatem ſupponit (§. 658.), non tamen cum hac eidem eſt. Quo-

 niam

niam vero quæ tam ad intellectum, quam voluntatem pertinent, cum in Psychologia empirica, tum in superioribus sufficienter exposuimus; de anima quatenus spiritus est quod dicatur nihil amplius superest. Nostrum adeo erit de spiritu perfectissimo quædam dictis addere, quoniam eorum usus insignis erit in Theologia naturali. Quemadmodum enim Psychologia usum præstat in attributis divinis concipiendis, ita quoque notio spiritus intellectum nostrum juvat in formanda notione naturæ spiritualis Dei, quemadmodum suo loco luculenter constabit.

§. 646.

Spiritus perfectissimi definitio.

Spiritus perfectissimus est, qui intellectu perfectissimo & voluntate perfectissima gaudet.

Definitio hæc nominalis est, nec hic ejus realitatem evincimus. Utemur autem eadem in Theologia naturali, in qua demonstraturi sumus Deum esse spiritum perfectissimum, immo etiam ostensuri spiritum perfectissimum esse possibilem.

§. 647.

Intellectus perfectissimi definitio.

Intellectus perfectissimus dicitur, qui omnia possibilia sibi repræsentat distincte.

Nimirum intellectus est facultas distincte sibi repræsentandi possibilia. Quamobrem cum determinationes essentiales, quæ notionem intellectus ingrediuntur, sint istiusmodi, ut per eas operationes ejus extendantur ad omne possibile & ad distinctam ejus cognitionem, ita ut ne quicquam supersit quod obscuritate sua eidem sese subducat; tantus utique in operationibus adest consensus, quantus ob finem intellectus concipi potest, consequenter summa adest intellectus perfectio (§. 503. *Ontol.*). Equidem definitio præsens pro nominali accipienda, neque adeo opus est ut denominationi insit veritas: quoniam tamen non invitis notionibus intellectus & perfectionis intellectus perfectissimus per distinctam omnium possibilium repræsentationem definiri potest, nomen convenire rei suæ ostendendum erat.

§. 648.

§. 648.

Quoniam intellectus omnia possibilia distincte sibi repræsentans est omnium maximus seu absolute summus (§. 278. *Psychol. empir.*); *intellectus perfectissimus est omnium maximus, seu absolute summus* (§. 647.). *Magnitudo intellectus perfectissimi.*

Mirum videri non debet intellectum perfectissimum & omnium maximum esse unum eundemque: etenim intellectus facultas quædam agendi est (§. 275. *Psychol. empir.*), adeoque ejus perfectio nonnisi ex gradu, qui eidem convenit, æstimari potest, ita ut perfectior sit, cujus major gradus est. Gradus vero est quemadmodum virium, ita & facultatum magnitudo (§. 747. *Ontol.*).

§. 649.

Quia spiritus perfectissimus intellectu perfectissimo gaudet (§. 646.), intellectus vero perfectissimus omnium maximus, seu absolute summus est (§. 648.); *spiritui perfectissimo intellectus omnium maximus seu absolute summus est.* *Magnitudo intellectus spiritus perfectissimi.*

§. 650.

Voluntas perfectissima dicitur, quæ non appetit nisi optimum. *Voluntatis perfectissimæ definitio.*

Lex voluntatis est, ut appetamus, quicquid nobis repræsentamus tanquam bonum (§. 904. *Psychol. empir.*). Quamobrem voluntas una ab altera differre nequit, nisi quod alia semper feratur in bonum, alia subinde in bonum, subinde in malum: &, si qua voluntas in bonum fertur, non potest differre ab altera, quæ itidem constanter bonum appetit, nisi quod alia feratur in id, quod est melius, alia vero in minus bonum. Voluntas itaque perfectior concipi nequit, nisi quæ semper appetit optimum.

§. 651.

Quoniam spiritus perfectissimus voluntate perfectissima gaudet (§. 646.), voluntas autem perfectissima nonnisi in optimum *Voluntas spiritus perfectissimi.*

optimum fertur (§. 650.); *spiritus perfectissimus nonnisi in optimum fertur.*

Quæ de spiritus perfectissimi intellectu & voluntate demonstrantur maximi sunt momenti, cum hisce principiis in Theologia naturali ad arduas veritates demonstrandas usuri simus. Suademus igitur, ut non modo hæc principia, verum etiam cetera, unde pendent, probe expendantur: ubi enim familiaria fuerint, quæ in Theologia naturali inde deducentur, plana nobis & perspicua erunt.

§ 652.

Intellectus spiritus perfectissimi qualis sit.

Intellectus spiritus perfectissimi illimitatus est. Spiritus enim perfectissimus intellectu gaudet perfectissimo (§. 646.), adeoque omnia possibilia distincte sibi repræsentat (§. 647.). Jam cum intellectus sit facultas res distincte sibi repræsentandi (§. 275. *Psychol. empir.*), aliter limitari non potest quam quoad objectum & quoad modum aliquid sibi repræsentandi (§. 468. *Ontol.*), ut scilicet non extendatur ad rem omnem, adeoque in numero possibilium deprehendantur, quæ extra illius sphæram sunt, vel saltem in objecto, quod cognoscit, obscuritate sua sese quædam eidem subducant. Intellectus adeo spiritus perfectissimi nec limitatur quoad objectum, utpote ad omne possibile extensus, nec quoad modum repræsentandi objectum, cum in eo nil concipiatur, quod non distinguat a ceteris, consequenter prorsus illimitatus est.

Unde non mirum, quod sit omnium maximus seu absolute summus (§. 648.). Limites enim in causa sunt, quod unum altero majus concipi possit. Quamobrem remotis limitibus prodire debet, quod est in suo genere maximum.

§. 653.

Voluntas spiritus perfectissimi qualis.

Voluntas spiritus perfectissimi illimitata est. Voluntas est inclinatio animæ ad objectum pro ratione boni, quod in eo inesse distincte cognoscimus (§. 880. *Psychol. empir.*), ut adeo non

non velimus, niſi quod nobis tanquam bonum quoad nos repræſentamus (§ 904. *Pſych. empir.*), & quod judicatur melius alteri præferatur (§. 898. *Pſychol. empir.*). Voluntas igitur limitari nequit, niſi quatenus bonum apparens præfert bono vero & bonum minus majori, conſequenter omnem reſpuit limitem, ſi conſtanter fertur in id, quod eſt optimum. Quamobrem cum ſpiritus perfectiſſimus nonniſi in optimum feratur (§. 651.); voluntas ejus prorſus illimitata eſt.

Quæ ad propoſitionem præcedentem annotavimus, ad præſentem quoque trahenda.

§. 654.

Intellectus hominis admodum limitatus eſt. Nemo non novit, multa in hoc mundo adſpectabili exiſtere, quæ nobis ne confuſe quidem, nedum diſtincte repræſentare poſſimus. Immo ubi quis ea, quæ cognoſcit comparare voluerit cum ceteris, quæ ignorat, ſive tantemmodo ſpatium ſpectet, ſive temporis ſimul rationem habeat; contemnendæ parvitatis eſſe numerum eorum, quæ cognoſcimus reſpectu illorum, quæ extra omnem cognitionis noſtræ ſphæram conſtituuntur, abunde ſatis intelligemus, etiamſi intra ſphæram Telluris, quam incolimus, ſubſiſtamus. Intellectus adeo hominis valde limitatus eſt quoad objectum (§. 468. *Ontol.*). Enimvero ideis noſtris ſingulis infinita inſunt (§. 186.), quæ cum in iisdem involvantur (§. 187.) a ſe invicem diſtinguere minime valemus, ut impoſſibile ſit nos eorundem nobis conſcios eſſe. Apparet adeo quod numerus eorum, quorum nobis in idea rei conſcii ſumus, ſit contemnendæ prorſus parvitatis reſpectu eorum, quorum nobis conſcii eſſe haud quaquam poſſumus, conſequenter intellectus noſter admodum limitatus eſt quoad modum repræſentandi objecta. Quamobrem cum ex ipſa definitione intellectus intelligatur, intellectum limitari aliter non poſſe niſi quoad objectum, circa quod verſatur, & quoad modum objectum ſibi repræſentandi (§. 279. *Pſychol. empir.*), conſtet

Intellectus hominis qualis ſit.

stet autem intellectum hominis admodum limitatum esse, sive objectum spectes, sive modum repræsentandi objectum *per demonstrata*; intellectum hominis admodum limitatum esse evidentissimum.

Limites intellectus humani non rectius agnoscuntur, quam ex contemplatione universi, magnitudine spatii mundani & infinita rerum varietate, quibus per omne tempus repletur spatium. Sed cum ea Physicam supponat, in Teleologia demum, quæ huc faciunt, tradi possunt. Considerandum præterea est, veritates universales inesse singularibus, quæ existunt, adeoque ex harum numero illarum quoque numerum æstimandum esse.

§. 655.

Limitatio voluntatis humanæ.

Voluntas humana admodum limitata est. Quoniam voluntas non appetit, nisi quod nobis repræsentamus tanquam bonum quoad nos (§. 904. *Psychol. empir.*) & ex pluribus bonis alteri præfert, quod judicatur melius (§. 898. *Psych. empir.*); ob limitationem intellectus accidit, ut bonum judicetur quod non est, immo ut melius judicetur, quod pejus est. Quamobrem cum alii voluntatis limites concipi non possint, quam ut ea vel in bonum apparens, vel in minus per errorem feratur; ob ipsam intellectus limitationem voluntas humana admodum limitata est.

Voluntatis nostræ limites satis experimur: nemo enim est qui nesciat, nos in bona apparentia sæpius ferri, quam in vera & in melius, nedum in optimum, nonnisi casu incidere. Cum vero in Psychologia rationali rationes eorum scrutemur, quæ sunt (§. 4.); hic inprimis doceri debebat, undenam sit quod voluntas humana admodum limitata a summa ejusdem perfectione longissimo intervallo sit remota.

§. 636.

Differentia animæ a spiritu perfectissimo quanta sit.

Anima humana a spiritu perfectissimo infinito intervallo distat, seu eidem incomparabilis. Intellectus enim humanus admodum

modum limitatus est (§. 654.); voluntas item humana admodum limitata (§. 655.). Ex adverso intellectus spiritus perfectissimi illimitatus est (§. 652.), voluntas item spiritus perfectissimi prorsus illimitata (§. 653.). Anima igitur a spiritu perfectissimo tanto intervallo distat, quanto distant limites intellectus & voluntatis animæ ab intellectu & voluntate illimitatis. Quamobrem si limites intellectus humani expendas (*not.* §. 654.), quam sit incomparabilis intellectui illimitato abunde perspicitur. Et quia limitatio voluntatis a limitatione intellectus pendet (§. 904. 898. *Psychol. empir.*); si intellectus humanus illimitato incomparabilis, voluntas quoque humana illimitatæ incomparabilis esse debet. Necesse igitur est, ut limites intellectus humani ab intellectu illimitato, limites voluntatis humanæ a voluntate illimitata, consequenter cum intellectus illimitatus & voluntas illimitata spiritui perfectissimo competat (§. 652. 653.), anima humana a spiritu perfectissimo infinito intervallo distet.

Quodsi in Teleologia limites intellectus humani distincte agnoscantur & magnitudo intellectus illimitati, quantum datur, distincte cognoscatur, quemadmodum a nobis factum in specimine Physicæ ad Theologiam naturalem applicatæ, quo sistitur notio intellectus divini ex operibus naturæ illustrata; propositionis præsentis veritas magis elucescet. Nostrum vero jam non est, ut in tantas nos diffundamus ambages.

§. 657.

An dentur spiritus anima humana perfectiores.

Quoniam anima humana a spiritu perfectissimo infinito intervallo distat; nequaquam implicat, dari spiritus anima humana perfectiores diverso perfectionis gradu. *Spiritus* itaque *anima humana diverso gradu perfectiores possibiles sunt* (§. 85. *Ontol.*).

An actu dentur, solo rationis lumine usus definire nequeo; neque enim reperio rationes, quibus id evincatur. Ast scriptura sacra hac in parte defectum rationis supplet, quæ ange-

los dari clarissime docet. Sufficit autem nos in philosophia ostendisse, non impossibiles esse spiritus ab animabus diversos, eosdemque limitato intellectu voluntateque limitata instructos; etenim philosophiæ est defendere autoritatem scripturæ contra Antiscripturarios, quo fine satisfacit spirituum istiusmodi possibilitas.

§. 658.

Simplicitas spirituum. *Omnis spiritus substantia simplex est.* Spiritus enim intellectu præditus est (§. 643.), adeoque res sibi distincte repræsentat (§. 275. *Psychol. empir.*). Quoniam igitur in iis plura sigillatim enunciabilia distinguit (§. 38. *Psychol. empir.*); tum rei perceptæ, tum eorum, quæ in ea distinguit, sibi conscius est, consequenter cogitat (§. 23. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum corpus, adeoque substantia composita (§. 119. *Cosmol.*), cogitare nequeat (§. 44.), neque corpori vel materiæ facultas cogitandi communicari possit (§. 46.); spiritus nullus substantia composita esse potest. Enimvero substantia omnis vel composita, vel simplex est (§. 685. *Ontol.*). Omnis itaque spiritus substantia simplex est.

Simplicitatem spirituum omni tempore agnovere & philosophi, & Theologi. Postquam *Hobbesio* autore materialismus invaluit, non defuere qui substantiæ immaterialis impossibilitatem inde probare conati fuerunt, quod substantia nulla sine extensione concipi possit. Principium hoc tanquam verum admisere posthac etiam alii, qui spiritus a corporibus distinguere voluerunt, & hinc etiam spiritibus extensionem tribuerunt, sibi perperam persuadentes spiritum fingi tanquam punctum mathematicum, propterea quod Mathematici punctum definiunt per id, cujus pars nulla est, quemadmodum philosophi ens simplex per ens, quod partibus nullis constat (§. 673. *Ontol.*). In eo autem oppido falluntur: punctum enim mathematicum imaginarium quid est (§. 9 *Geom.*); qui vero novit, quæ de ente simplici demonstrantur (§. 673. & seqq. *Ontol.*), ultro concedit punctum mathematicum & substan-

stantiam simplicem toto cœlo differre, quemadmodum puncta zenonica non esse elementa rerum materialium (§. 217. *Cosm.*), quæ tamen sunt substantiæ simplices (§. 182. *Cosmol.*), evicimus. Materiam igitur cum spiritu, quæ *Cartesius* a se invicem optime discrevit, infeliciter confundunt, notionum generalium parum gnari.

§. 659.

Spiritus perfectissimi simplicitas.

Quoniam spiritus omnis substantia simplex est (§. 658.); *Spiritus quoque perfectissimus*, utpote in spirituum numero contentus (§. 643. 646.), *substantia simplex est.*

Qui spiritui extensionem tribuunt, infinitam extensionem tribuere debent spiritui perfectissimo, utpote illimitato: unde multa fluunt in Theologia naturali absurda. Fingunt spirituum perfectissimum instar spatii imaginarii, cui infinita tribuitur extensio. Et hinc non defuere, qui ipsum spatium pro spiritu perfectissimo, quam Deum esse constat, venditarunt, veluti *Josephus Raphson* in Conamine de spatio, ente reali & absoluto. Cur absurdum ipsis videatur, spiritum perfectissimum, ens maxime activum, sine partibus concipere; ad propositionem præcedentem jam indicavimus. Spiritum nempe imaginari volunt, cum tamen essentia & natura ejus sub imaginationem minime cadat, quod perinde est ac sapores videre, sonos gustu percipere velle. Patebit vero deinceps quam sit necessarium simplicitatem animæ ac spirituum perspicere, ut immortalitas animæ & spirituum in genere firma demonstratione nitatur.

§. 660.

Spiritus unius ex altero ortus impossibilitas.

Nullus spiritus ex alio spiritu existente oriri potest. Omnis enim spiritus substantia simplex est (§. 658.). Quamobrem cum nulla substantia simplex ex alia substantia simplici existente oriri possit (§. 688. *Ontol.*), nullus quoque spiritus ex alio spiritu existente oriri potest.

Ne propositio hæc in perversum sensum trahatur, probe perpendenda sunt, quæ ad stabiliendam impossibilitatem or-

tus entis ſimplicis ex alio ſimplici in medium adducta ſunt (§. 688. *Ontol.*). Etſi enim ſpiritus quoque perfectiſſimus, qui Deus eſt, ſit ens ſimplex; non tamen inde ſequitur, quod a Deo ortum haberi nequeant ſpiritus finiti. Neque enim oriuntur ex Deo, quemadmodum corpora ex materia præexiſtente: quod ut rectius intelligatur, probe perpendendum eſt, ſi ſpiritus ex Deo orirentur, eos aut eſſe debere particulam aliquam ſubſtantiæ divinæ, quod ſimplicitati repugnat & ideo tanquam erroneum a rectius ſentientibus omni ævo rejectum; aut ipſam ſubſtantiam divinam in ſpiritum finitum, vel ejus particulam in eundem transformari debère: quorum iſtud immutabilitati divinæ contrariatur & adeo abſurdum viſum omni tempore, ut nemo unquam philoſophorum de eo ne quidem ſomniaverit; hoc vero & ſimplicitatem & immutabilitatem divinam ſimul evertit. Et ex eadem ratione rejicitur illorum error, qui ſibi imaginantur, ſpiritus finitos ex Deo emanaſſe, cum ne hoc quidem ſimplicitati divinæ conveniat. Liquet igitur tantum abeſſe ne præſens propoſitio in errorem ſeducat, ut potius ad errores de ortu ſpirituum finitorum paſſim obvios & citra autoritatem ſcripturæ ſacræ excogitatos confutandum mirifice conducat. Et hoc inprimis fine propoſitionem præſentem in medium adducimus. Chriſtus propoſitionem eandem confirmat de angelis, quando generandi potentiam iisdem denegat. Dum enim nulla inter angelos matrimonia eſſe docet Matth. XXII, 30. hoc ipſo non modo inſinuat ſpirituum genus non propagari per generationem, quemadmodum hominum in præſente ſeculo. Quoniam vero matrimonii fundamentum eſt generandi potentia; ubi matrimonio locus non eſt, ibi generandi potentia deficere debet.

§. 661.

Spiritus quomodo oriri poſſit.

Spiritus aut neceſſario exiſtit, aut, ſi contingenter exiſtit, rationem exiſtentiæ ſuæ ſufficientem in ente neceſſario habet, & ab eo ex nihilo produci debet. Spiritus enim ens ſimplex eſt (§. 658.). Enimvero ens ſimplex aut neceſſario exiſtit, aut, ſi contingenter exiſtit rationem exiſtentiæ ſuæ ſufficientem in ente

ente necessario habet (§. 689. *Ontol.*), atque ex nihilo produci debet. Spiritus itaque aut necessario existit, aut, si contingenter existit, rationem existentiæ sufficientem in ente necessario habet, atque ex nihilo produci debet. Quamobrem cum ens necessarium sit causa spiritus contingenter existentis (§. 881. 866. *Ontol.*); ab eodem ex nihilo produci debet.

Consona hæc sunt scripturæ sacræ: in ea enim docemur, Deum, spiritum perfectissimum, necessario existere; angelos vero, spiritus finitos, a Deo creatos fuisse. Quamvis adeo in philosophia non suppetant rationes ad decidendum sufficientes, utrum angeli dentur, nec ne; per eam tamen constat, si dentur angeli eos a Deo ex nihilo productos seu creatos fuisse. Atque hoc sufficit ad defendendam veritatem revelatam adversus eos, qui eandem impugnant, consequenter philosophus circa ortum angelorum satisfacit officio suo.

§. 662.

Spiritus necessarii & contingentis differentia.

Spiritus necessarius dicitur, qui necessario existit: *Spiritus* vero *contingens appellatur*, qui contingenter existit.

Spiritum necessarium non dari nisi Deum, ceteros qui existunt, omnes esse contingentes, in Theologia naturali demonstrabitur.

§. 663.

Dependentia spiritus contingentis a necessario in existendo.

Spiritus contingens ab ente simplici necessario ex nihilo produci debet. Spiritus enim contingens est, qui contingenter existit (§. 662.). Jam si spiritus contingenter existit ab ente necessario ex nihilo produci debet (§. 661.). Quamobrem cum ens omne aut compositum sit, aut simplex (§. 685. *Ontol.*); ex nihilo producendus est vel ab ente composito, vel a simplici. Quoniam spiritus omnis adeoque etiam contingens (§. 662.), substantia simplex est (§. 658.); simplex vero ex composito oriri nequit (§. 687. *Ontol.*); ens necessarium, a quo produci ex nihilo debet spiritus contingens, substantia simplex esse debet. Quamobrem

obrem si spiritus contingentes dantur, necesse est detur ens simplex necessarium, a quo ex nihilo producti.

Nondum evincimus entis simplicis necessarii naturam spiritualem; sufficit enim hic constare causam spiritus contingentis non posse esse nisi ens simplex necessarium. In Theologia naturali ostendemus, non dari ens simplex necessarium nisi Deum, idemque esse spiritum: ac tum constabit spiritus contingentes a spiritu necessario ex nihilo produci. Hic nondum definimus, an dentur spiritus contingentes. At in eadem Theologia naturali demonstrabimus, animas in horum spirituum numero esse. Et scripturæ sacræ testimonio constat tales quoque esse angelos. Consentit adeo propositio præsens cum scriptura sacra & principii loco est in Theologia naturali. Equidem vulgo sumitur nonnisi simile a simili produci posse: unde sequitur spiritum non posse produci nisi a spiritu. Enimvero cum principium istud inductione generationum in natura rerum materialium obviarum nitatur, productio vero ex nihilo fit a generatione prorsus diversa: tum de universalitate illius principii, tum de ejus extensione ad creationem dubitari poterat. Nostrum vero non est admittere principia, quæ obscuritate quadam laborant, ut dubiæ sint interpretationis, & quarum veritas per notionum evidentiam minime patet.

§. 664.

Ortus spiritus contingentis qualis sit.

Ortus spiritus contingentis instantaneus est. Spiritus enim contingens spiritus est (§. 662.), adeoque substantia simplex (§. 658.). Quare cum ortus simplicis nisi instantaneus esse nequeat (§. 694. *Ontol.*); ortus quoque spiritus contingentis instantaneus esse debet.

Habet præsens propositio usum suum in explicando ortu animæ.

§. 665.

Notio ortus spiritus contingentis qualis

Ortus spiritus contingentis notio distincta formari nequit. Quoniam enim spiritus contingens spiritus (§. 662.), adeoque in

in numero entium simplicium est (§. 658.); ortus spiritus contingentis est ortus entis simplicis. Sed ortus simplicis notio distincta formari nequit (§. 695. *Ontol.*). Ergo nec ortus spiritus contingentis notio distincta formari potest.

Propositionis hujus præclarus est usus in defendenda autoritate scripturæ sacræ, quæ spiritus contingentes dari & eos ortum suum a Deo ducere docet. Utilis etiam est ad evertendum principia atheismi, cum athei Dualistæ vel Idealistæ animas spiritus necessarios faciant, quod earum ortum distincta notione explicare non valeamus.

§. 666.

Corrumpi dicitur, quod dissolutione in partes dissolvitur. Et id *corruptibile* dicitur, quod ita interire potest. Ex adverso vero *incorruptibile* est, quod corrumpi nequit. *Corruptibile quid sit.*

E. gr. Corpus humanum corrumpitur putrefactione, qua materia, ex qua constat, in partes minutissimas resolvitur, per auram dispergendas, ut non amplius existat. Et propterea corruptibile dicitur.

§. 667.

Corpora corruptibilia sunt. Etenim corpora sunt entia composita (§. 119. *Cosmol.*), adeoque in partes dissolvi possunt (§. 531. *Ontol.*). Quamobrem cum essentia eorum consistat in modo, quo tales partes, non aliæ inter se junguntur (§. 140. *Cosmol.*); corpora, quæ existunt, facta partium dissolutione existere desinunt, adeoque intereunt (§. 541. *Ontol.*). Sunt igitur corruptibilia (§. 666.). *Corruptibilitas corporum.*

Tota demonstratio applicari potest ad corpus humanum, quod putrefactione corrumpitur, ut clarius intelligatur.

§. 668.

Spiritus eo modo interire nequit, quo corpora intereunt. Omnis enim spiritus substantia simplex est (§. 658.), adeoque eodem *Interitus corporis spiritui repugnant*

eodem modo, quo composita, consequenter corpora (§. 119. *Cosmol.*) intereunt, interire nequit (§. 697. *Ontol.*).

Ita fieri non potest ut spiritus putrefactione corrumpatur, quemadmodum corpus humanum corrumpitur.

§. 669.

Incorruptibilitas spiritus.

Quoniam quotidie experimur corpora dissolutione partium interire; evidens est spiritus hoc modo interire non posse (§. 668.). *Spiritus* itaque *omnis incorruptibilis est.*

Qui simplicitatem spirituum negant iisdemque extensionem tribuunt, quæ sine partium multitudine concipi nequit (§. 549. *Ontol.*), quomodo incorruptibilitatem spiritus demonstrare possint non apparet. Etenim per naturam suam omne extensum corruptibile est, atque adeo dicendum quoque erit, nisi notionibus vim inferre velis, spiritum omnem esse corruptibilem: quod quam sit absonum nemo non videt. At cum simplicitate incorruptibilitas adeo necessario nexu cohæret, ut ab ea ne cogitando quidem separari possit. Unde apparet, quam sit vera & utilis doctrina de simplicitate spirituum.

§. 670.

Quomodo spiritus interire possit.

Spiritus interire nequit, nisi per annihilationem. Spiritus enim omnis ens simplex est (§. 658.). Quamobrem cum ens simplex interire non possit, nisi per annihilationem (§. 698. *Ontol.*); nec spiritus aliter interire potest quam per annihilationem.

Quamdiu itaque ostendi nequit, esse aliquam annihilationis causam & ens istud, cui est potentia annihilandi, spiritum quoque annihilare velle; spiritum quendam actu interire minime constat.

§. 671.

Interitus spiritus instantaneus.

Si spiritus interit in instanti interit. Etenim spiritus substantia simplex est (§. 658.). Quodsi vero substantia simplex interire debet, in instanti intereat necesse est (§. 699. *Ontol.*). Ergo

Ergo etiam si spiritus interire debet, in instanti intereat opus est.

Spiritus interire non potest nisi per annihilationem. Quodsi adeo Deus, qui creavit spiritus, spiritum aliquem annihilare vellet; in instanti interiret, cum ex adverso corpus humanum, quod putrefactione corrumpitur, successive corrumpatur, ut certum quoddam temporis spatium præterlabatur, donec corruptio fuerit absoluta.

§. 672.

Notio interitus spiritualis.

Interitus spiritus nulla notio distincta formari potest, nec nos ullam ejusdem notionem habemus. Interitus spiritus instantaneus est (§. 671.), adeoque in eodem distingui nequeunt præterita, præsentia & futura (§. 693. *Ontol.*), consequenter quorum unum post alterum existit (§. 584. *Ontol.*). Enimvero si notio rei distincta formari debet, inesse eidem debent, quæ a se invicem distinguere possumus (§. 682. *Log.* vel §. 38. *Psych. empir.*). Interitus adeo spiritus nulla notio distincta formari potest.

Quodsi spiritus interire debet, necesse est ut desinat per annihilationem (§. 670.). Enimvero cum nos potentiam annihilandi non habeamus, ut ejusdem tanquam nobis inexistentis conscii esse possemus, quemadmodum conscii nobis sumus facultatis imaginandi & appetitus, neque annihilationem rei cujuspiam unquam observaverimus in rerum natura, ut ejus aliquam sensu duce acquisivissemus ideam, qualem corruptionis corporum vivorum per putredinem habemus; nullam quoque annihilationis notionem habere possumus, consequenter nec interitus spiritus.

Hinc & philosophi nullo non tempore admisere, nihil in rerum natura annihilari, quemadmodum ex eadem ratione nihil quoque creari statuerunt. Naturaliter enim, hoc est, per naturam rerum finitarum, nec creatio, nec annihilatio possibilis. In Theologia vero naturali ostendemus, utramque po-

tentiam, creatricem scilicet ac annihilatricem, Deo competere, qui cum sit liberrimus, ab ejus arbitrio unice pender, quando potentia creatrice vel annihilatrice uti velit, consequenter Deus solus quemadmodum spiritus creare, ita quoque annihilare potest. Sed hæc ad Theologiam naturalem pertinent.

§. 673.

Rationalitas spiritus. *Omnis spiritus rationalis est.* Omnis enim spiritus intellectu præditus est (§. 643.), consequenter possibilium notiones formare, de iisdem judicare & ratiocinari potest (§. 325. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum ratiocinando cognoscatur, quicquid beneficio rationis cognoscitur (§. 492. *Psychol. empir.*) & usus rationis ratiocinando sese exerat (§. 455.); ratione præditus esse debet spiritus omnis, consequenter rationalis est (§. 451.).

Idem etiam sic ostenditur. Spiritus omnis intellectu præditus est (§. 643.), adeoque per essentiam & naturam suam ad ratiocinandum aptus (§. 325. *Psychol. empir.*). Enimvero nexus veritatum universalium perspicitur per demonstrationem (§. 446.), adeoque per syllogismos (§. 498. *Log.*), seu ratiocinia (§. 332. *Log.*). Spiritus itaque per essentiam & naturam suam aptus est ad veritatum universalium nexum perspiciendum, consequenter rationalis est (§. 451.).

Ratio sane spiritum ab aliis substantiis simplicibus, quæ facultates tantummodo animæ facultatibus inferioribus analogas habent, distinguit, quemadmodum inferius magis elucescet. Et rationalitate spiritus spiritum vincit, quo unus altero præstantior. Unde in Theologia naturali demonstrabitur, Deo spirituum summo summam quoque competere rationem, etsi in Deo ratio non pendeat a ratiocinando, quemadmodum in spiritibus finitis.

§. 674.

Cognitio philosophica cur sit spirituum. Quoniam cognitio philosophica rationis est (§. 499. *Psychol. empir.*), spiritus autem omnis rationalis (§. 673.), adeoque

eoque ratione prædita eſt (§. 451.); *Omnis ſpiritus cognitionis philoſophicæ capax eſt.*

Spirituum adeo eſt philoſophari, cumque Deus rationem conceſſerit ſpiritibus, dici poteſt ſpiritus ad philoſophandum fuiſſe factos, quemadmodum aves ad volandum. Avis enim ad volandum facta dicitur, quia per eſſentiam & naturam ſuam ad volandum apta. Quamobrem quia ſpiritus per eſſentiam & naturam ſuam aptus eſt ad philoſophandum; eodem ſenſu ad philoſophandum factus, quo avis facta ad volandum dicitur. Cum adeo anima ſit ſpiritus (§. 645.), homo quoque, cui Deus animam dedit, ad philoſophandum natus, ut adeo homo philoſophus vitam vere hominis agat. Repetendum vero eſt aliunde, quid ſit philoſophia, quid ſit cognitio philoſophica (§. 29. & ſeqq, & §. 6. & ſeqq. *Diſc. prælim.*), ne dicta in perverſum ſenſum trahantur.

§. 675.

Spiritus memoria gaudent. Spiritus enim omnis rationalis (§. 673.), adeoque ratione præditus eſt (§. 451.). Quamobrem cum ſpiritui fruſtra competeret ratio, niſi quoque eadem uti poſſet (§. 452.); uſus rationis eidem denegari non poteſt. Enimvero ad uſum rationis memoria requiritur (§. 463.). Spiritui adeo memoria eſt. *Spiritui memoria competit.*

Non tamen promiſcue omnia, quæ de memoria hominis partim in ſuperioribus, partim in Pſychologia empirica diximus, ad memoriam ſpirituum applicari poſſunt. Quamobrem ne confundantur, quæ ſeparanda ſunt, propoſitionem ſequentem addere juvat.

§. 676.

Spiritui qua tali competit memoria intellectualis. Spiritui enim qua tali competit intellectus (§. 643.), adeoque res, quas cognoſcit, diſtincte ſibi repræſentat (§. 275. *Pſychol. empir.*). Quoniam itaque memoria conſiſtit in facultate res reproductas recognoſcendi (§. 175. *Pſychol. empir.*); memoria, quæ *Qualis ſit ſpirituum memoria.*

spiritui qua tali competit, non esse potest nisi facultas ideas reproductas distincte recognoscendi, consequenter intellectualis est (§. 279.).

Non negamus spiritui quoque competere posse memoriam sensitivam, cum contrarium in animabus nostris experiamur, quas esse spiritus supra demonstravimus. Tenendum vero est memoriam sensitivam non competere substantiae simplici, quae spiritus est, ob naturam & essentiam spiritualem, sed ob naturam inferiorem, quam cum aliis entibus immaterialibus, veluti cum animabus brutorum, communem habet. Unde in propositione diximus, memoriam intellectualem spiritui qua tali competere.

Usus memoriae in spiritibus.

§. 677.

Quoniam memoria intellectualis consistit in judicio, quod ideam aliquam jam ante habuimus (§. 281.); *spiritus judicare potest, quod ideam aliquam jam ante habuerit*, consequenter *ideas, quas habuit, reproducere valet*, adeoque *praeteritorum meminit* (§. 226. *Psychol. empir.*).

Poterat idem ex eo deduci, quod spiritus qua talis ratiocinari possit, impossibile vero sit ratiocinari, si quis judiciorum praeteritorum non meminerit, hoc est, ea reproducere & quod eadem jam ante cognoverit, judicare valeat.

Sapientiae definitio.

§. 678.

Sapientia est scientia actionibus liberis fines naturae suae convenientes praescribendi & media ad eos ducentia eligendi finesque particulares ita sibi invicem subordinandi, ut propiores fiant media remotiorum.

In sapientia igitur tria spectanda sunt, nimirum 1. finis determinatio, 2. mediorum electio, 3. finium particularium subordinatio. Finium ratio sufficiens in natura agentis contineri debet, cum non intendere debeat nisi quod se deceat. Media talia sint necesse est, ut per ea finem, quem intendit agens, consequatur. Finium particularium subordinatio legitima est,

si pro-

ſi propiores referantur ad remotiores ſicuti medium ad finem. Quod notio ſapientiæ ſit communi uſui loquendi conformis, nemo negaverit, modo animum avocet ab inconſtantia loquendi, quæ ex philoſophia Ariſtotelico-Scholaſtica manavit, ubi per ſapientiam intelligitur rerum ſublimium ſcientia, non tamen diſtincte ſatis explicatur, quid rerum ſublimium nomine veniat. Deum enim dicimus omnia in mundo feciſſe ſapienter, quatenus talia fecit, ut ſint finibus, quas rebus præſcripſit, conſequendis apta. Ita oculus ſapienter factus dicitur, quatenus ejus ſtructura talis deprehenditur, ut per eam imago viſibilis clare ac diſtincte delineari poſſit. Quicquid ſit, definitio præſens nominalis eſt, atque adeo ſufficit nos hoc vocabulo non aliud quidpiam in ſequentibus indigitaturos. Neque vero verendum eſt fore, ut ſapientia cum prudentia confundatur per definitionem noſtram. Suo enim loco, quando virtutes intellectuales expoſituri ſumus, differentiam ſapientiæ a prudentia ſatis luculentam dabimus.

§. 679.

Quoniam ad ſapientiam requiritur finium convenientium determinatio (§. 678.); *Quo rarius quis in determinando fine a convenientia cum natura ſua aberrat, eo ſapientior eſt.* *Gradus ſapientiæ a finis determinatione pendent.*

Triplicem eſſe graduum ſapientiæ fontem ex definitione ipſius intelligitur. In gradibus adeo ſapientiæ æſtimandis ad ſingulos fontes recurrendum, ne per præcipitantiam ſtatuatur.

§. 680.

Ex eadem ratione intelligitur, *ſapientiorem eſſe qui ſcit diſtinguere inter finem magis vel minus ſibi convenientem.* Dicitur nimirum *finis magis convenire agenti*, ſi plura eidem inſint vel adſint, per quæ intelligitur, cur hunc potius ſibi finem præſtituere debeat, quam alium. *Alius gradus.*

Tenendum hic, etſi dicamus finem naturæ agentis convenire debere, non tamen in omni caſu recurrendum eſſe ad ea, quæ agenti per eſſentiam adeoque conſtanter inſunt, ſed etiam

iam respiciendum esse ad statum tam internum, quam externum, modo caveatur, ne status perfectioni entis essentiali repugnet. Sed hæc sufficienter hoc loco explicari nondum possunt: lucem affundent principia moralia quoad animam nostram, principia vero Theologiæ naturalis quoad Deum.

§. 681.

Finis quinam optimus.

Finis optimus dicitur, qui agenti ex asse convenit, hoc est, qui ceteris præferendus agnoscitur, ubi ad omnes determinationes, quæ agenti insunt, vel extrinsecus superaccedunt, respexeris.

Haud facile est in dato casu judicare, quinam finis sit optimus. Unde qui sapientissimi hominum habentur, ultro profitentur sibi hunc finem videri optimum, quatenus scilicet meliorem non agnoscunt. Utilis tamen est præsens definitio, ut fines rite scrutari discamus, ne per præcipitantiam a fine meliori aberremus, quam evitare poteramus.

§. 682.

Gradus a mediorum electione pendentes.

Quia sapientiæ est eligere media, quæ ad finem ducunt, ut eodem potiamur (§. 678.); *quo rarius quis in eligendis mediis a vero aberrat, eo sapientior est.*

Hactenus expendimus gradus a finis constitutione pendentes: sequuntur nunc alii, qui a mediorum electione pendent. Atque hic secundus graduum fons est. Media videri possunt, quæ non sunt, quemadmodum hominibus sæpissime evenire solet. Quodsi ergo iis utamur, finem, quem intenderamus, non consequimur: id quod defectum sapientiæ arguit. Minor autem ei sapientia est, qui defectus experitur crebriores, quam qui rariores.

§. 683.

Gradus alii.

Ex eadem ratione intelligitur, *sapientiorem esse debere, qui media eligit ad finem consequendum magis apta, quam minus apta:* id quod evidentius hoc modo patet. Finis, quem intendimus, plerumque multa involvit. Atque ideo *magis* dicitur

citur *consequi finem*, qui plura ex iis consequitur, quam qu pauciora. Jam cum finis consequendi gratia agamus (§. 932 *Ontol.*), omnia ea intendimus, quæ in eodem involvuntur, & media non sunt talia, nisi quatenus per ea actum consequuntur, quibus finis constituitur (§. 937. *Ontol.*). Quoniam itaque sapientes non probamus, quatenus scimus, quid fieri debeat, ut finis ad actum perducatur, consequenter ut ea actum consequantur, quibus finis constituitur (§. 678.); si quis eligit media ad finem ex parte consequendum tantummodo apta, is defectum illius scientiæ, consequenter sapientiæ, prodit. Quamobrem cum defectus tanto sit major, quo minus finem consequitur; tanto minor autem, quo magis eundem consequitur; sapientior omnino est, qui media eligit ad finem consequendum magis, quam minus apta.

E. gr. Studiosi in academiam proficiscentis finis est præparatio ad futurum vitæ genus, quod sibi eligit, veluti ut ecclesiæ ministrum fidelem agat. Cum multa ad hunc finem requirantur, fieri quidem potest ut aliquibus potiatur, non autem omnibus. Quatenus igitur hoc pendet a mediorum electione, eatenus se magis minusve sapientem probat.

§. 684.

Ex asse dicitur agens *consequi finem*, si vi mediorum ad actum perducantur ea omnia, quibus constituitur. *Finem ex asse quinam consequatur.*

Ita studiosus in academiam profectus ex asse consequitur finem suum, si ad ministerium v. gr. ecclesiast. cum ita sese præparat, ut nullus concipi possit actus, cui pe agendo, prout decet, non sit aptus. Magna plerumque scientia opus est, ut finem adæquate præcognoscas, & major adhuc superaccedere debet, ut medium ex asse e d m conveniat. Unde tamen est nosse, quam m in electione mediorum finis tenenda, ne in iis deficere sapientiam nostram experiamur, quæ utique erant in potestate, modo animum ad ea advertissemus: id quod de omni sapientiæ theoria notandum.

§. 685.

Media per ambages & via brevissima ad finem ducentia.

Media per ambages ad finem ducunt, si finis consequendi gratia fiunt, quæ omitti poterant, vel si paucioribus factis finem consequi datur: *via brevissima ad finem ducunt*, si finis consequendi gratia non fit, quod omitti poterat, seu si nonnisi ea fiunt, quibus positis demum ponitur finis.

Ne in applicatione aberremus, probe perpendenda sunt in dato casu, quænam sint ea, quibus finis constituitur, ut intelligatur, quid fieri debeat, siquidem ex asse eundem consequi velis. Etenim si finis penitus non intelligatur, ambages videbuntur, quæ non sunt, & opinione viæ brevissimæ a fine ex asse consequendo aberrabis.

§. 686.

Alius sapientiæ gradus.

Sapientior est, qui via breviori ad finem tendit, quam qui per ambages incedit. Qui enim per ambages ad finem tendit, is ejus consequendi gratia facit, quæ omitti poterant, adeoque consequi poterat finem, si ea non fecisset, vel paucioribus factis fine quæsito potiri poterat (§. 685.). Cum igitur non alia esse possit ratio, cur superflua faciat, quam quod ea ad finem consequendum necessaria existimet, nec alia esse queat ratio, cur operosius finem consequi studeat, quem multo minore opera obtinere poterat, quam quod media simpliciora dari ignoret; incessus per ambages in utroque casu ignorantiam & in priori errorem in mediorum electione arguit: quod cum sapientiæ contrarietur (§ 679.); sapientior utique est, qui via breviori ad finem tendit, quam qui per ambages incedit.

Sapientia humana plerumque hoc defectu laborat, ut per ambages incedamus, & si via breviori utamur casui magis quam sapientiæ tribuendum: id quod attentus actionum humanarum scrutator facile observabit.

§. 687.

§. 687.

Cautio in dijudicandis ambagibus adhibenda.

Si quis juxta finem primarium alium adhuc secundarium simul consequi studet, ac ideo facit, quod finis primarii solius consequendi gratia non facit; is per ambages non incedit. Etenim qui una cum fine primario alium adhuc secundarium simul consequi studet, is ea utique facere tenetur, quæ fieri oportet ut fine utroque potiatur. Quamobrem etsi faciat, quæ ad finem primarium consequendum necessaria non sunt, cum tamen fieri debeant, ubi finem secundarium simul consequi volueris *ex hypothesi;* per ambages quod incedat dici haud quaquam potest (§. 685.).

Propositio hæc maximi momenti est. Etenim in Theologia naturali nixi principio de via brevissima sapientiæ indice ostendemus, Deum in rerum natura ad finem via brevissima tendere, & in Teleologia ex via, qua natura ad finem tendit, sapientiam Dei a posteriori probaturi & confirmaturi sumus. Jam cum in natura rerum infiniti sint fines, qui miris modis invicem implicantur; haud raro accidit, ut non attentis finibus secundariis respectu solius primarii pro ambagibus habeantur, quæ non sunt. Necesse igitur est, ut ambages apparentes a veris discernere discamus: quo propositio præsens conducit. Ea igitur ut rectius intelligatur, communi quodam exemplo eandem illustrare lubet. Ponamus Mevium mercatorem ad nundinas Francofurtenses instante festo paschatis excursurum a via ordinaria, quæ ob brevitatem electa, deflectere & longiorem eidem præferre, sed eo fine, ut amicum quendam suum in oppido non procul a via ordinaria sito commorantem invisat, eum non invisurus, nisi iter ad nundinas faceret; is per ambages iter facere dicendus non est: etenim quamvis via breviori Francofurtum pervenire poterat, non tamen idem adhuc fieri poterat, ubi amicum suum simul invisere debebat, ut adeo juxta finem primarium, qui est accessus ad nundinas, simul potiretur secundario, qui est visitatio amici. Antequam igitur judicium fieri possit,

utrum per ambages, an via brevissima ad finem tendatur; fines omnes ab agente simul intenti perfecti nobis esse debent. Id vero præterea notandum est, viam brevissimam non cognosci ex eo, quod ceteris, quas cognoscimus, sit brevior; sed accurata demonstratione evincendum esse quod impossibile sit dari viam aliam breviorem, quæ vel ad finem primarium solum, quem unice intendimus, vel ad secundarios simul consequendum, quos una intendimus, ducat.

§. 688.

Gradus sapientiæ a finium subordinatione pendente.

Quo plures fines particulares sibi invicem ita subordinantur, ut propiores sint media remotiorum; eo sapientia major. Ad sapientiam enim quoque spectat finium particularium subordinatio per modum mediorum ad finem (§. 678.). Quamobrem cum pars sapientiæ difficillima sit hæc subordinatio, utpote quæ ceteras, nempe finium & mediorum electionem supponit; nemo non videt, quod sapientiorem sese præstet, qui plures fines particulares sibi invicem subordinare valet, quam qui de hac subordinatione aut prorsus non cogitat, aut saltem raro cum successu.

De hac finium subordinatione adeo parum cogitant homines, ut propemodum res inaudita videatur, cum tamen sit quod in sapientia maxime sublime deprehenditur, ut adeo hoc inprimis nomine sapientia rerum sublimium scientia dici mereatur, si eam eligiis ornare decreveris. Habes vero hic tertium gradum sapientiæ fontem, qui magna nobis ac præclara in moralibus pollicetur.

§. 689.

Sapientia quanam summa.

Sapientia summa atque perfectissima est scientia constituendi fines optimos, eligendi media, quæ certo & via brevissima ad eundem ducunt, & quibus finem ex asse consequi datur, finesque omnes particulares ita sibi invicem subordinandi, ut remotiorum media sint propiores & omnes tandem simul medium

dium finis ultimi. Etenim sapientia triplicem scientiam involvit, nempe finium determinationem, mediorum electionem & finium subordinationem (§. 678.). Quamobrem cum quoad finium determinationem sapientiorem se probet, qui finem sibi magis convenientem a ceteris distinguit (§. 680.) & quo minus in determinando fine ab ista convenientia aberrat (§. 679.); quoad mediorum vero electionem, quo rarius in iis eligendis a fine aberrat (§. 682.), quo magis apta ad finem consequendum eligit (§. 683.) & quo rarius per ambages ad finem tendit (§. 685.); quoad finium denique subordinationem, quo plures particulares ita sibi invicem subordinare studet, ut propiores sint media remotiorum (§. 688.): major sane sapientia concipi in agente nequit, quam ubi is non alium sibi præfigit finem, quam quem sibi ex asse convenire novit, adeoque optimum (§. 681.), hincque in constituendo fine ab ista convenientia nunquam ne tantillum quidem aberrat; qui non eligit media nisi certo & via quidem brevissima ad finem ducentia & quibus finem ex asse consequitur; qui denique fines omnes particulares sibi invicem ita subordinat, ut remotiorum media sint propiores, omnes denique simul medium ex asse consequendi finem ultimum. Scientia igitur, qua agens ad istiusmodi finium determinationem atque subordinationem mediorumque electionem aptus efficitur, absolute summa est. *Quod erat unum.*

Et quoniam fines omnes cum qualitatibus agentis conveniunt, media vero exacte finibus respondent, & fines omnes simul sumti tandem ad ultimum tendunt; tantus hic est in tanta finium & mediorum varietate cum qualitatibus agentis & inter se consensus, ut majorem concipi repugnet (§. 503. *Ontol.*). Quamobrem cum magnitudo perfectionis ex convenientia finis cum agente mediorumque cum fine ac finium subordinatione æstimetur (§. 519. *Ontol.*); quam absolute summam evicimus

sapientiam, eandem quoque esse omnium perfectissimam, quæ concipi potest, abunde patet. *Quod erat alterum.*

Notio sapientiæ summæ maximam in Theologia naturali habet utilitatem, ubi evincendum est Deo competere sapientiam absolute summam, seu esse ens omnium sapientissimum. Cumque hoc universum pendeat a sapientia Dei, eadem inservit plurimum cognoscendæ intimius dependentiæ hujus universi a Deo & ideo in Teleologia notionis directricis munere fungitur, ut sapientiam Dei ex operibus naturæ scrutemur. Et quoniam non minus regnum gratiæ, quam naturæ a sapientia Dei pendet; eadem notio nos manuducit non modo ad scrutandam sapientiam Dei, sed alia quoque ejusdem attributa, ubi inquirimus qualem se Deus per œconomiam gratiæ probaverit. Usus alios silentio prætereo: sufficiunt dicta ad excitandam attentionem eorum, qui excitatione opus habent, ne in utilibus percipiendis perfunctoria opera utantur.

§. 690.

Anima sapientia summa caret.

Quoniam nemo non in semetipso experitur, quod sæpius finem intendat sibi parum convenientem & eum præferat, qui minus altero sibi convenit; quod frequenter admodum in eligendis mediis a fine aberret & media ad finem consequendum minus apta præferat melioribus, & quam raro finem ex asse consequatur, quam sæpe per ambages ad eundem tendat; quod denique de subordinatione finium particularium per modum mediorum ad remotiores tandemque ad ultimum ne cogitemus quidem: ultro unusquisque concedere tenetur, *animam sapientia summa non esse instructam, sed longissimo potius intervallo ab eadem distare* (§. 689.).

Patebit hoc multo evidentius, ubi in Theologia naturali docuerimus, quænam sint rationes, cur Deo sapientia summa conveniat. Etenim tum palam erit, sapientiam summam in hominem ne quidem cadere posse. Immo haud difficulter tum ostendetur, impossibile esse ut spiritus quidam finitus,

tus, quantæcunque tandem perfectionis fingatur, summa sapientia gaudeat.

§. 691.

Sapientia humana quoad singulas ejus partes admodum limitata est. Sapientia tria involvit, scilicet finis determinationem, mediorum electionem & finium particularium subordinationem (§. 678.). Ostendendum itaque est sapientiam humanam tam quoad finium determinationem & subordinationem, quam quoad mediorum electionem limitatam esse. *Limitatio sapientiæ humanæ.*

Experientia comprobatum, nos sæpius finem intendere, qui nobis parum convenit, nec inter fines distinguere, qui magis vel minus conveniunt. Quamobrem cum quis eo sapientior sit, quo rarius in determinanda finis cum natura sua convenientia a vero aberrat (§. 679.) ac præterea sapientior existimandus sit, qui scit inter fines sibi magis vel minus convenientes distinguere, quam qui idem nescit (§. 680.); animam hominis quoad finis determinationem admodum limitatam esse palam est (§. 468. *Ontol.*).

Similiter sæpius eligimus media, quæ a fine nos abducunt, ad quem ducere debebant, & fere nunquam finem ex asse consequimur, quem intenderamus, media ad eundem consequendum minus apta melioribus præferentes, immo sæpissime per ambages ad finem contendimus. Quamobrem cum quis eo sapientior sit, quo rarius in eligendis mediis a fine aberrat (§. 682.), & sapientiorem se probet, si media eligit ad finem consequendum magis, quam minus apta (§. 683.), nec per ambages ad finem contendat (§. 686); animam hominis quoad mediorum electionem admodum limitatam esse constat (§. 468. *Ontol.*).

Denique pro certo & explorato habemus nos de finium legitima subordinatione ne cogitare quidem, nedum multum in eadem proficere. Quamobrem cum eo major sit sapientia, quo plures fines particulares legitime subordinare novimus (§. 688.);

688.); sapientiam humanam quoad finium quoque subordinationem admodum limitatam esse liquet (§. 468. *Ontol.*).

Quoniam itaque anima humana limitata est quoad finium determinationem, quoad mediorum electionem & quoad finium subordinationem *per demonstrata;* quoad singulas ejus partes admodum limitata est (§. 678.).

Limites sapientiæ humanæ distincte agnoscere utilissimum est in philosophia morali, non modo ut caveamus, ne nobis sapientiores videamur quam sumus, verum etiam ne in comparanda sapientia desiderari patiamur industriam nostram. Qui vero arctos, quibus sapientia humana coërcetur, limites agnoscit eosque cum sapientia summa confert, abunde convincitur haud quaquam repugnare, ut spiritus anima humana longe sapientiores diverso gradu existant.

§. 692.

Neminem in omnibus esse sapientem.

Nemo hominum in omnibus est sapiens. Ponamus enim hominem in omnibus esse sapientem. Quoniam sapiens actionibus suis liberis fines naturæ suæ convenientes præscribit & media ad eos ducentia eligit, finesque particulares ita sibi invicem subordinat, ut propiores fiant media remotiorum (§. 678.); nunquam in fine determinando a vero aberrabit, nec media eliget, quæ ad finem parum ducunt, nec fini, quem intendit, ultimo intermedios alios subordinare negligit. Enimvero domestica experientia convincimur, nos in fine determinando sæpissime a vero aberrare, fine prout decet determinato eligere media, quæ ab eodem nos abducunt, & de finium subordinatione vix unquam cogitare. Plures adeo occurrunt casus, quibus nos sapientes minime probamus, etiam quando nos sapientes præstare intendimus, ut taceam casus plurimos, quibus defectum sapientiæ ultro agnoscimus. Nemo itaque hominum in omnibus est sapiens.

Idem etiam directe ostenditur. Qui sapientem se probare

bare voluerit, is in dato quolibet casu judicare debet, num finis sibi conveniat, quænam sint media ad eundem consequendum apta & quomodo finis datus ultimo per alios intermedios subordinari debeat (§. 678.). Quoniam ex iis, quæ de fine dato cognoscit, colligere debet, num sibi conveniat, opus est aliquo principio generali, vi cujus hæc infertur conclusio: Finis datus mihi convenit (§. 49. *Log.*). Et eodem modo patet, ut quis porro inferat, finem datum per hæc media certo & ex asse consequi licere, vel probabile esse ut finem datum per hæc media consequamur, si non ex asse, saltem ex parte, denuo opus esse principio aliquo generali. Neque minus idem liquet de subordinatione finis dati. Enimvero nemo non novit sibi in omnibus, quæ obtingere possunt, negotiis principia istiusmodi universalia non esse, plerisque tantummodo imitantibus alios vel semetipsos in casibus, quos aliis antea obviis similes utcunque judicant, ut successus sæpius fortunæ magis, quam sapientiæ sit tribuendus. Deficit adeo illa scientia, quæ ad sapientiam requiritur in multis casibus, utut in quibusdam non deficiat. Quamobrem nemo in omnibus sapiens esse potest.

Etsi pervulgatum sit, neminem in omnibus esse sapientem; cum tamen vulgo non distincte cognoscatur, sapiens in omnibus existimatur, qui in quibusdam se sapientem probavit. Enimvero qui novit, quanam scientia instructus quis esse debeat, ut sapientem in aliquo negotio sese probet; is non modo propriis viribus nimium non confidet, sed nec in eorum consilio fiduciam collocabit, quibus sapientia in dato casu non magis, quam sibi favet, utut in aliis negotiis sapientiæ laude merito suo emineant.

§. 693.

Spiritus sapientiæ capax est. Sapiens enim fines naturæ suæ convenientes & media ad eos ducentia eligit, finesque particulares ita sibi invicem subordinat, ut propiores fiant media remo- *Cur spiritui sit sapientia capax.*

remotiorum (§. 678.). Neceſſe igitur eſt ut judicet, finem datum naturæ ſuæ ſive mediate ſive immediate convenire, hæc media ad eundem ducere & ad eum conſequendum aliis eſſe magis apta, finem denique datum habere ſeſe ad finem alium ulteriorem per modum medii ad finem, ſeu eſſe medium conſequendi finem ulteriorem. Neceſſe igitur eſt, ut ex iis, quæ de fine cognoſcit, judicet qualis is ſit, & ut in promptu ſit univerſale quoddam principium, talem finem naturæ ſuæ vel mediate, vel immediate convenire, cujus applicatione enaſcitur judicium, finem datum ſibi convenire. Convenientiam ergo finis cum natura ſua ratiocinando cognoſcit (§. 367. *Pſychol. empir.*). Similiter opus eſt principio aliquo generali, cujus applicatione enaſcitur judicium, ad hunc finem conſequendum his opus eſſe mediis: nec minus tali principio opus eſt, ut perveniatur ad judicium, hunc finem eſſe medium alterius finis conſequendi. Denuo igitur ad judicia iſta pervenitur ratiocinando (§. *cit.*). Quamobrem ſapientiæ locus non eſt ſine operationibus intellectus, conſequenter ea non cadit niſi in ens intellectu præditum. Enimvero ſpiritus omnis intellectu præditus eſt (§. 643.). Quare fieri poteſt ut ſit ſapiens, ſeu, quod perinde eſt, ſapientiæ capax eſt.

Propoſitio præſens variis adhuc modis aliis demonſtrari poterat, veluti ex eo, quod ſapientia ſit ſcientia (§. 678.), quæ cum habitum demonſtrandi ſupponat (§. 594. *Log.*), ſine intellectu concipi nequit (§. 551 & ſeqq. *Log.*), adeoque non cadere poteſt niſi in ens intellectu præditum, conſequenter in ſpiritum (§. 643.): enimvero non opus eſt, ut propoſitionem vel per notiones confuſas claram pluribus modis probemus. Propoſitiones enim, quæ diſceptationibus obnoxiæ ſunt, pluribus probationibus firmari ſubinde utile eſt, cum alii aliis magis convincantur adeoque per unam ad aſſenſum compellantur, ad quam per aliam compelli non poterant, etſi hæc denuo magis ſatisfaciat aliis quam altera.

§. 694.

Nullus spiritus limitatus perfectissimus esse potest. Spiritus enim cum intellectu & voluntate gaudeat (§. 643.) si limitatus fuerit, intellectum & voluntatem limitatam habere debet (§. 468. *Ontol.*). Quamobrem cum spiritus perfectissimi intellectus illimitatus sit (§. 652.), ejusdem quoque voluntas illimitata esse debeat (§. 653.); spiritus limitatus perfectissimus esse nequit. *Spiritus limitatus cur non sit perfectissimus.*

§. 695.

Omnis spiritus limitatus finitus est. Quoniam enim limes est id, ultra quod nihil amplius in re concipere licet ad eandem pertinens (§. 468. *Ontol.*), non est nisi privatio ulterioris realitatis, seu negatio ejus, quod eidem per se non repugnat. Quamobrem cum spiritus intellectu & voluntate gaudeat (§. 643.); de intellectu neganda sunt pariterque de voluntate spiritus limitati, quæ intellectui & voluntati qua tali seu in se considerato non repugnant. Spiritui itaque limitato tribui nequeunt omnia, quæ vi intellectus & voluntatis possibilia concipiuntur. Necesse adeo est ut successive certo ordine ex iis, quæ possibilia sunt, actum consequantur. Quamobrem cum spiritus limitatus status suos successive consequatur, quos actu habere potest (§. 705. *Ontol.*); finitus est (§. 837. *Ontol.*). *Spiritum limitatum esse finitum.*

Finitum & limitatum vulgo pro synonymis habentur, adeoque mirabuntur nonnulli, cur hic demum probetur, spiritum limitatum esse debere finitum. Enimvero cum *ens illimitatum* sit, cujus determinationes essentiales respuunt limites, adeoque *spiritus illimitatus* dicendus sit, cujus intellectus & voluntas omnem limitem respuunt; ens autem infinitum reale a finito reali in oppositione ad infinitum & finitum mathematicum, quod imaginarium est (§. 805. *Ontol.*), ita discreverimus, quod infinitum habeat omnia simul, quæ eidem actu inesse possunt (§. 838. *Ontol.*), finitum vero eadem non nisi

successive experiatur (§. 837. *Ontol.*): nobis utique ostendendum erat ex limitatione intellectus & voluntatis consequi finitudinem spiritus. Quodsi vero quis malit ens finitum & limitatum pro synonymis habere & vel ex limitatione deducere, quod successive status suos possibiles experiatur, vel contra ex successione statuum diversorum inferre limitationem determinationum essentialium; nos minime repugnantes habebit.

§. 696.

Cur non plura de spiritibus tradantur.

Cum solo rationis lumine usus definire nequeam, an spiritus finiti præter animas nostras dentur alii (*not.* §. 657.), quæ vero scriptura sacra magistra discimus, ad forum Theologorum spectent, nec temere in philosophiam inferri debeant; nostrum quoque non est inquirere, num spiritus finiti, quos angelos dicit scriptura, habeant corpora & quomodo ipsorum perceptiones motibus in corpore factis ac vicissim motus corporis volitionibus consentiant; multo minus autem nostrum est inquirere in differentiam spirituum bonorum & malorum, quam scriprura sacra satis perspicue exponit. Defectus philosophiæ ex scriptura sacra supplet Theologus & ubi philosophus ad amplificandum scientiam scripturæ sacræ lectioni sese tradit, ipsemet Theologi personam induit, quatenus inde petit lumini rationis impervia. Et quamvis philosophus, qui idem christianus est, in iis, quæ ad forum philosophicum spectant, acquiescere non debeat; consultum tamen est, ut quæ ad Theologiam spectant a philosophia separet, tum ut facilius appareat philosophiæ cum Theologia, seu rationis ac revelationis consensus, tum ut absque ulla difficultate innotescant, quænam sint rationi impervia & quæ Theologia habeat sublimiora philosophicis, quosnam defectus in philosophia suppleat. Hæc vero qui distincte exponere debet, ut animo comprehendantur, quem evidentia sua percellunt, & Theologus, & Philosophus esse debet. Unde vel me tacente perspicient acutiores, quam sit utile Theo-

Theologum esse philosophum, quamvis adhuc rationes complures aliæ supersint, quæ idem suadeant.

CAPUT II.

De Animæ ortu, unione cum corpore & immortalitate.

§. 697.

Creatio appellari solet productio ex nihilo, seu non præexistente. *Creationis definitio.*

Sumimus vocabulum creationis in significatu, quem habet, primario: sit ita, quod in Theologia alios quoque significatus obtineat, quos hic scrutari nostrum non est. Quoties enim nos vocabulo creationis utemur, toties eum, non alium significatum eidem tribuemus, quam quem fert definitio. Poteramus in Psychologia termino creationis prorsus abstinere, nisi idem in doctrina de ortu animæ dudum esset receptus. Ceterum cum productionem ex nihilo alibi jam explicaverimus (§. 690. *Ontol.*); relegenda hic sunt, quæ ibidem traduntur.

§. 698.

Si anima humana oritur, oriri aliter nequit, quam per creationem. Etenim anima humana ens simplex est (§. 48.). Quamobrem si oritur, adeoque existere incipit, cum antea non existeret (§. 541. *Ontol.*), consequenter contingenter existit (§. 294. *Ontol.*); ex nihilo produci debet (§. 691. *Ontol.*), atque adeo aliter oriri nequit nisi per creationem (§. 697.). *Qualis esse possit ortus animæ.*

Quod anima humana orta fuerit, nec necessario existat, in Theologia demum naturali demonstrabimus, ubi existentiam Dei demonstraturi sumus. Quoniam enim arduum quid est existentiæ Dei demonstratio, præstat principia propiora,

 qui-

quibus indiget, ibidem ſtabiliri, quam eadem aliunde ſupponere, ne negligentia lectoris impatientiæ comes obſit aſſenſui.

§. 699.

Creatiani quinam dicantur.

Creatiani appellantur, qui ortum animæ per creationem defendunt.

Nomen hoc in philoſophia hodie receptum. Cum enim ſuperiori ſeculo de ortu animæ controverſiæ agitarentur inter Theologos & philoſophos Jenenſes atque Wittebergenſes, quorum illi animæ creationem, hi ejusdem per traducem propagationem defendebant, Jenenſes Creatiani appellati fuere. Sententia vero de creatione animarum jam in primitiva Eccleſia recepta fuit, quemadmodum ex iis apparet, quæ *Hieronymus* in epiſtola ad Marcellinum & Anapſychiam Oper. tom. IV. part. II. pag. 642. edit. *Joannis Martinæi* & *Auguſtinus* de libero arbitrio lib. 3. c. 21. de variis ſententiis circa ortum animarum annotarunt. Suos quoque inter Scholaſticos defenſores nacta eſt animarum creatio, quos inter ſolum *D. Thomam* commemoraſſe ſufficiat. Ubi vero animas a Deo creari ſtatuis, duplex eſt de ejus creatione quæſtio, ſcilicet num in prima ſtatim creatione conditæ fuerint, an vero tum demum creentur, quando corpus in utero formatur: de quo in ſequentibus dicemus. Vulgo *Creatiani* defendunt tum demum creari animas, quando infans in utero vitam hominis vivere incipit. Unde difficultates jam in primitiva eccleſia contra creationem animarum motæ fuere ob propagationem peccati originalis, cum Deus videtur animas creare peccati hujus labe infectas, quas ab eadem immunes creare poterat. Enimvero an difficultates hæ ſint veræ, an tantummodo apparentes, ſine principiis Theologiæ naturalis intelligi nequit. Eas igitur in præſenti ſeponimus.

§. 700.

Impoſſibilitas propagationis animæ per parentes.

Si anima humana oritur, a parentibus cum corpore generari nequit. Si enim anima a parentibus propagaretur, aut anima infantis orietur ex animabus parentum, aut ex materia ſemi-

feminis, unde corpus generatur. Quoniam animæ sunt substantiæ simplices (§. 48.), anima infantis ex parentum animabus oriri nequit (§. 688. *Ontol.*). Cumque præterea materia seminis, unde corpus generatur, sit extensa (§. 141. *Cosmol.*), adeoque partibus constet (§. 549. *Ontol.*), consequenter ens compositum sit (§. 531. *Ontol.*); nec anima infantis ex materia seminis, ex quo corpus generatur, oriri potest (§. 687. *Ontol.*). Patet itaque animam, siquidem eam oriri supponas, a parentibus cum corpore generari non posse.

Impossibilitatem generationis animæ a parentibus factæ urgent *Creatiani* pro stabilienda sua hypothesi. Supponunt enim aut animas propagari debere per generationem, ubi hodie demum oriuntur, aut a Deo creari. Quamobrem sublato primo alterum ponendum. Fuere tamen, qui hunc animæ humanæ ortum defenderunt rationibus magis theologicis, quam physicis permoti, quod scilicet existimarent, sic propagationem peccati originalis a parentibus ad liberos facilius intelligi, simili sui simile generante.

§. 701.

In Materialistarum hypothesi anima a parentibus cum corpore generatur. Materialistæ enim animam pro ente materiali habent (§. 35.), quale corpus est. Quamobrem cum extra dubium sit, corpus generari a parentibus & generationem pendere a semine maris in uterum ejaculato & ovulo matris eodem fœcundato, quemadmodum in Physica luculentius docebimus; quin anima ex hypothesi Materialistarum a parentibus una cum corpore generari debeat, nemo non videt. *Anima a parentibus ortus hypothesi Materialistarum conveniens.*

Simplicitas animæ obstat, quo minus cum corpore per generationem a parentibus propagetur (§. 700.). Quamobrem cum Materialistæ simplicitatem animæ tollant, nihil amplius obstat, quo minus una cum corpore ex præexistente aliqua materia oriatur citra productionem ex nihilo (§. 542. *Ontol.*), seu creationem (§. 698.). Sane Materialistis debetur hypo-

hypothesis de ortu animæ a parentibus per generationem. Hinc inter Ecclesiæ primitivæ Patres *Tertullianus*, quem Materialistum fuisse constat, hanc animæ originem defendit. Rationem hanc reddit ipse *Augustinus* epist. 109. Tom. 2. Oper. pag. 535. edit. anni 1700. Cum enim sententiam *Tertulliani* & sequacium recensuisset, in hæc tandem verba erumpit: *Tertullianum* hoc somniasse (quod scilicet animæ ex corpulentis seminibus oriantur) mirandum non est, qui etiam ipsum creatorem Deum non esse nisi corpus opinatur. Sunt equidem qui *Tertullianum* ab errore Materialistarum liberaturi contendunt, ipsum per corpus substantiam intellexisse: enimvero hæc detorta explicatio *Hieronymi* & *Augustini* testimoniis parum consentit, nec hypothesi de animæ origine convenit. Discimus hinc potius in Ecclesia primitiva ob hypotheses philosophicas nemini vexas fuisse creatas, quamdiu veritates revelatas non rejecit vel in errores deformavit.

§. 702.

Traduciani quinam dicantur.

Generatio animæ a parentibus facta seu ejus ex corpulentis seminibus ortus dicitur *Propagatio animæ per traducem.* Et qui propagationem animæ per traducem defendunt, vocantur *Traduciani.*

Propagatio hæc animæ per traducem fieri dicitur a *Tertulliano* & sequacibus, quia ab anima materiali parentum quid decerpitur, cum seminibus utero infundendum, ex quo anima oritur, quemadmodum surculus ex arbore decerptus & stirpi minori insertus in arborem excrescit illi similem.

§. 703.

Propagatio animæ per traducem rejicitur.

Quoniam anima a parentibus una cum corpore generari nequit (§. 700.); *ejus per traducem propagatio impossibilis* (§. 702.).

Nimirum qui falsam Materialistarum hypothesin rejicit (§. 50.), propagationem animæ per traducem naturæ animæ repugnare agnoscere tenetur (§. 700.). Unde mirum non est, quod *Augustinus*, utut acerrimus peccati originalis contra *Pelagi-*

Ligium defenſor, animæ propagationem per traducem rejecerit, quamvis propagationi peccati originalis faventem: agnovit enim hypotheſin hanc ad Materialismum natales ſuos referre, & naturæ animæ ſpirituali eſſe adverſam. Quod vero non defuerint, qui, cum eſſent hoſtes Materialiſtarum & ſpiritualitatem animæ defenderent, Traducianorum tamen caſtra ſecuti ſunt, non alia de cauſa factum, quam quod veritatum inter ſe nexum inſuper habentes ſententias contradictorias elegerint: id quod in aliis creberrime accidit.

§. 704.

Præexiſtentia animarum. *Animæ præexiſtunt in corpuſculis organicis præexiſtentibus, ex quibus fœtus in utero formatur.* Hodie pro certo atque explorato habetur, fœtum in utero materno non generari ex maſſa ſeminis rudi atque indigeſta, ſed ex corpuſculo organico præexiſtente, ſive organicum iſtud corpuſculum ſit animalculum ſpermaticum, ſive quodcunque aliud rudimentum fœtus: quod in Phyſicis accuratius diſcutiendum nobis hic perinde eſt. Enimvero quoniam generatio non admittitur niſi ex præexiſtente organico, quia vi corporum ex maſſa rudi & indigeſta, quam chaos dicimus, organicum quid formari concipi nequit; corpuſcula præexiſtentia organica aut neceſſario exiſtunt, ita ut impoſſibile ſit materiam exiſtere alia forma (quæ eſt atheorum impia hypotheſis), aut in primo rerum ortu creata fuere (quod in Theologia naturali evincemus). Jam animæ tanquam ſubſtantiæ ſimplices (§. 48.) itidem aut neceſſario exiſtunt (§. 689. *Ontol.*), aut, ſi oriantur, per creationem oriri debent (§. 698.): quod poſterius veritati conſentaneum in Theologia naturali demonſtratur. Quamobrem ſive animas & corpuſcula organica, quæ fœtuum rudimenta continent, neceſſario exiſtere fingas; ſive utramque ſubſtantiam a Deo creatam eſſe in prima rerum creatione ponas; evidens eſt animas humanas præexiſtere debere in corpuſculis organicis, ex quibus fœtus in utero formatur.

Antequam in Theologia naturali evicerimus, animas a Deo ex nihilo fuisse productas; de earum ortu certi quid definire non datur. Quoniam vero in demonstranda immortalitate animæ nobis perinde est, sive animam a Deo creatam, sive eam ex necessitate naturæ suæ existere ponas; quænam harum sententiarum vera sit non modo methodi gratia hic in dubio relinquimus, verum etiam ea de causa, ne immortalitatem animæ in dubium vocare possit atheus, sed eam stante impiæ doctrinæ fundamento admittere teneatur: id quod inprimis usui est, ubi quis in atheismum fertur opinione securitatis a pœnis ob scelera & flagitia post hanc vitam juxta scripturæ sacræ effata infligendis. Ceterum quod hic supponimus, si animæ prodeunt per creationem, eas in prima statim rerum origine creatas esse, & de corpusculis quoque stamina fœtus continentibus sumimus, ex principiis Theologiæ naturalis tanto tutius supponi potest, quanto certius est creationem animarum admittere non posse vi assensus, quem rationibus extorquemus, nisi eum, qui principia Theologiæ naturalis perspecta habet. Ibidem vero ostendemus generaliter, quæ a Deo creata sunt, ea in prima rerum creatione fuisse producta: quæ & communis Theologorum scripturæ sacræ conformis sententia est.

§. 705.

Quomodo anima in fœtum immittatur.

Quoniam corpuscula illa organica, quæ rudimenta fœtus continent, vel cum semine maris, vel cum ovulo fœminæ in uterum deferuntur, cum constet conceptionem fœtus non aliunde quam ab immissione seminis maris & delatione ovuli in uterum pendere; *animas cum corpusculis organicis, quæ fœtus rudimenta continent, in uterum matris deferri patet.*

Quodsi objicias hoc modo dici posse, quod anima una cum corpore a parentibus generetur; ad differentiam, quæ inter transformationem corpusculi organici atque animæ eidem inexistentis intercedit non attendis. Etenim transformatio animæ, de qua mox plura dicemus, ipsa naturæ ipsius vi consequitur, anima parentum nihil prorsus ad eam conferente: sed transformatio corpusculi præexistentis organici, ut

pro-

prodeat corpus humanum, pendet non uno modo a matre, quemadmodum in Physicis docebimus. Recolenda hic sunt, quæ de impossibilitate ortus entis simplicis ex simplici per transformationem diximus alibi (§. 688. *Ontol.*). Præexistentiam animarum & philosophi antiqui, & inter Patres Ecclesiæ *Origenes* aliæque ecclesiasticæ personæ asseruerunt; sed diversos errores sive theologicos, sive philosophicos hypothesi suæ miscentes. Quamobrem qui sibi metuunt, ne periculosi quid subsit dogmati de præexistentia animarum, propterea quod ab antiquis Ecclesiæ Doctoribus impugnata fuerit; vel præexistentiæ animarum tribuunt, quod errori admixto tribuendum fuerat, vel hominum credulitati obnoxiam habent fidem. Non video quid inde sequatur, quod vel naturali, vel revelatæ religioni, vel virtuti sit adversum, si in prima statim rerum creatione animas a Deo ex nihilo productas affirmes una cum staminibus fœtus. Si difficultatem moveat propagatio peccati originalis, ea non a præexistentia, sed a creatione pendet. Sive enim sumas animas tum demum creari, ubi corpus vivere incipit in utero, eidemque infundi, sive admittas eas in prima statim creatione conditas & staminibus fœtus unitas esse; eadem urgebitur difficultas, quamvis non pari successu. In casu nimirum posteriori facilius eam removere licet, quam in priori, quemadmodum ex principiis Theologiæ naturalis de permissione mali liquet. Verum est animas esse substantias simplices, easque a Deo fuisse creatas: & scripturæ sacræ convenit tum creatio, tum quod facta sit in prima rerum origine. Etenim ab angelis tanquam spiritibus, adeoque substantiis simplicibus (§ 658.), removet potentiam generandi, quæ adeo neganda quoque est ex ipsius mente de animabus, & ideo animarum Deo tribuenda creatio. Jam vero Deus die septimo a creando cessasse legitur, unde Theologi recte colligunt, quod hodie nil amplius creet, seu ex nihilo producat. Scripturæ igitur convenit creatio animarum in prima statim creatione a Deo facta. Non absimili prorsus modo idem evincitur de primis staminibus fœtuum.

§. 706.

In quali statu anima praeexistat.

Dum anima in corpusculo organico praeexistente, quod foetus rudimenta continet, aut, si ita videtur, in animalculo spermatico praeexistit, in statu perceptionum confusarum est. Si negas; sit ea in statu perceptionum distinctarum. Per legem imaginationis anima producit perceptiones praeteritas cum praesentibus partialem quandam communem habentes, attentione in communem directa (§. 225.). Quodsi ergo anima, antequam corpori huic unita, praeextitit in statu perceptionum distinctarum; fieri haudquaquam poterit, quin interdum in teneri praesertim aetate, perceptiones praeteritae reproducantur & memoria nos certos reddat, quod illas jam habuerimus, antequam corpori huic uniremur (§. 175. *Psychol. empir.*), consequenter ut status praeexistentiae meminerimus (§. 705. *Ontol.* & §. 226. *Psychol. empir.*). Enimvero nemo unquam mortalium tale quid observavit, sed in confesso potius est penes omnes, nos status praeexistentiae neutiquam recordari, immo ne quidem recordari status, quem in utero experti sumus, aut dum in cunis vagivimus. Supponi adeo nequit, animam in staminibus foetus seu animalculo spermatico praeexistentem fuisse in statu perceptionum distinctarum. Necesse igitur est, quod fuerit in statu perceptionum confusarum.

Vim hujus argumenti rectius percipit, qui perpendit animam nunc recordari statuum praeteritorum, quia est in statu perceptionum distinctarum & ad perceptiones distinctas animum advertit. Quamobrem ubi cessat recordatio, ibi quoque cessare debet recordationis ratio, propterea quod posita ratione sufficiente ponatur etiam id, quod propter eam potius est quam non est (§. 118. *Ontol.*). Si quis vero principia psychologica nondum familiaria experitur, quin iisdem ad assensum trahatur fieri nequit. Obtinet hoc in omni casu alio, hic tamen in specie inculcandum erat, quod magni momenti sit principium praesens.

§. 707.

§. 707.

Quoniam anima est in statu perceptionum confusarum seu obscurarum, si perceptiones partiales obscuræ sunt (§. 47. *Psychol. empir.*), consequenter etiam totalis obscura est (§. 46. *Psychol. empir.*); *Quamdiu anima in animalculis spermaticis seu rudimentis fœtus præexistit*, hoc est, si brevius loqui ames, *in statu præexistentiæ, perceptiones nonnisi obscuras habet.* *Quales sint perceptiones animæ in statu præexistentiæ.*

Equidem non nego fieri posse, ut perceptionibus obscuris admixtum sit aliquid claritatis; sed id adeo exiguum esse debet, ut ideo perceptiones ex numero obscurarum eximi & in numerum clararum referri minime mereantur. Patebunt hæc ex sequentibus, ubi ostendemus qualem anima in percipiendo typum sequi debeat in statu præexistentiæ. Ceterum in Physicis demum definiemus, num status præexistentiæ sit in animalculis spermaticis, an in organicis aliis corpusculis, quæ fœtus rudimenta continent. In præsente nobis perinde est, quodcunque horum supponas, modo agnoscas formationem fœtus in utero non fieri nisi ex præexistente organico.

§. 708.

Si perceptions partiales singulæ obscuræ sunt, *anima* sibi rerum perceptarum atque sui conscia esse nequit (§. 16.). *In statu* igitur *præexistentiæ rerum perceptarum atque sui conscia esse nequit*, consequenter *apperceptione caret* (§. 25. *Psychol. emp.*), *itidemque memoria* (§. 174. 175 *Psychol. empir.*). *Cur anima apperceptione careat & memoria.*

Atque jam satis patet, quænam differentia intercedat inter statum animæ præsentem & statum præexistentiæ, quorum statuum intermedius quasi est, dum infans ex utero in lucem primum editur. Etenim tum tanta est perceptionum partialium claritas, quæ ad statum perceptionum distinctarum sufficit (§. 44. 45. *Psychol. empir.*); sed uum anima attentioni nondum adsueta, qua quippe caruit in statu præexistentiæ (§. 237. *Psychol. empir.* & §. 707. *Psychol. ration.*), plurimum adhuc

cum statu praeexistentiae commune habet, quatenus sigillatim perceptibilia actu mentis reflexo nondum distinguit.

§. 709.

Cur usu intellectus & rationis destituatur.

In statu praeexistentiae anima caret operationibus intellectus & usu rationis. In statu enim praeexistentiae perceptiones nonnisi obscuras habet (§. 707.). Intellectus vero cum sit facultas res distincte repraesentandi (§. 275. *Psychol. empir.*), quemadmodum singulae quoque ipsius operationes clarissime loquuntur (§. 330. 343. & seqq. §. 354. & seqq. *Psych. empir.*); in statu praeexistentiae operationibus intellectus locus non est. *Quod erat unum.*

Constat jam porro usum rationis supponere omnes intellectus operationes (§. 456.), consequenter nullum esse posse rationis usum, ubi nullus locus est operationibus intellectus. Quamobrem cum in statu praeexistentiae nullus sit locus operationibus intellectus (*per num. 1.*); nec ullus locus esse potest usui rationis, adeoque anima in statu praeexistentiae usu rationis caret. *Quod erat alterum.*

Patet idem a posteriori. Etenim dum infantes nascuntur, nulla sese produnt indicia usus alicujus rationis, immo ne quidem operationum intellectus. Unde colligitur animam operationibus intellectus nondum esse adsuetam, nec ullum adhuc fecisse rationis usum. Palam igitur est in statu praeexistentiae eam caruisse operationibus intellectus ac usu rationis.

Mirum videri haud quaquam debet, quod de statu praeexistentiae animae in propositione praesente enunciatur. Etenim si homo inter ursos educatur & omnem suam vitam cum iis transigit in sylvis; & intellectus caret operationibus, & usu rationis destituitur, utut ad eum statum pervenire possit, quo & intellectu, & ratione utatur (§. 461.).

§. 710.

Mutatio animae accidens in

Dum foetus in utero formatur, anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur. Antequam

quam enim fœtus in utero formatur, anima in ſtaminibus præexiſtit ſeu in corpuſculo organico præexiſtente, ex quo ille formatur (§. 704.), adeoque in ſtatu perceptionum confuſarum eſt (§. 706.). Enimvero conſtat hominem in lucem editum ſibi conſcium eſſe ſuarum perceptionum, aut, ſi mavis, ſui rerumque perceptarum. Fœtus igitur, ubi perfecte formatus in lucem editur, eſt in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 13.). Evidens adeo eſt, dum fœtus in utero formatur, animam e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum transferri. *formatione fœtus.*

Si præexiſtentiam animæ ſupponas, ejus ex ſtatu perceptionum confuſarum ſeu obſcurarum in ſtatum diſtinctarum translatio evidens eſt, ut nihil circa eandem dubii ſupereſſe poſſit. Enimvero majoris momenti videtur quæſtio, quomodo translatio iſta fiat, ne ad potentiam Dei infinitam recurrendum ſit, ſicque præexiſtentia animæ prorſus inutilis evadat, cum non appareat, cur Deus animam immutare potius debeat, quam de novo producere. Neceſſe igitur eſt, ut propoſitionem ſequentem præſenti ſubjungamus.

§. 711.

Translatio animæ e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum naturalis atque ſucceſſiva eſt. Aut enim per eſſentiam animæ poſſibile eſt, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat, aut non. Ponamus per eſſentiam ejus fieri non poſſe, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat. Quoniam per eſſentiales determinationes non intelligitur, cur hoc fieri poſſit; nulla in eſſentia continetur ratio, cur fieri poſſit, ut ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum perveniat (§. 56. *Ontol.*). Neceſſe igitur eſt ut determinationes eſſentiales, quas habet in ſtatu præexiſtentiæ, mutentur in alias, conſequenter ut anima præexiſtens annihiletur & ejus loco alia producatur: quod cum ſit abſurdum, ponendum utique *Quomodo contingat.*

que

que est per essentiam animæ possibile esse, ut in statum perceptionum distinctarum ex statu confusarum perveniat. Quoniam vero omnes animæ actiones (§. 60.) & quicquid per facultates ipsius possibile est eadem vi actuantur (§. 55.); unica illa, quæ animæ est (§. 57.), vi, in qua & essentia (§. 66.) & natura animæ consistit (§. 67.), e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur. Cum adeo per vim istam animæ intelligi possit (sit ita, quod nos idem nondum satis distincte explicare valeamus), cur anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum pervenire possit, & actu perveniat; ratio sufficiens translationis in statum perceptionum distinctarum e statu confusarum in eadem continetur (§. 56. *Ontol.*). Translatio igitur hæc animæ naturalis est (§. 69.). *Quod erat unum.*

Constat vero infantem recens natum, etsi sit in statu perceptionum distinctarum, plurimum tamen confusioni adhuc obnoxium esse atque ex ea demum successive sese extricare & ad usum intellectus atque rationis pervenire. Quamobrem facile intelligitur, quemadmodum corpus ex staminibus in utero matris successive formatur, ita quoque animam successive e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transferri. *Quod erat alterum.*

Prior propositionis pars clarior evadet per principia Theologiæ naturalis; posterior ex sequentibus, in quibus status animæ præexistentis clarius explicabitur.

§. 712.

Dispositio naturalis in statu præexistentiæ ad claras perceptiones.

Animæ humanæ in statu præexistentiæ insunt dispositiones naturales ad perceptiones claras atque distinctas. Etenim in statu præexistentiæ perceptiones nonnisi obscuras habet (§. 706.), consequenter quamdiu in corpusculo organico præexistit, ex quo aliquando corpus ipsius formari debet in utero, deficit poten-

potentia clare ac diſtincte aliquid percipiendi (§. 704. *Pſychol. rat.* & §. 31. 32. 38. *Pſych. empir.*). Enimvero dum fœtus in utero formatur, e ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum transfertur (§. 710.), adeoque tum poſſibile eſt per eſſentiam & naturam animæ, ut clare & diſtincte quid percipiat, ſine ulla prævia mutatione intrinſeca, conſequenter animæ jam ineſt potentia clare ac diſtincte quidpiam percipiendi (§. 716. *Ontol.*). Poſſibile igitur eſt in ſtatu præexiſtentiæ ut potentiam clare ac diſtincte quid percipiendi acquirat anima (§. 170. *Ontol.*). Atque hoc modo patet ineſſe animæ in ſtatu præexiſtentiæ diſpoſitionem ad claras & diſtinctas perceptiones. *Quod erat primum.*

Quoniam vero translatio animæ ex ſtatu perceptionum confuſarum in ſtatum diſtinctarum naturalis eſt (§. 711.), diſpoſitio etiam ad clare ac diſtincte quid percipiendum, quæ datur in ſtatu præexiſtentiæ (*vi num. 1.*), natura ineſt animæ. Eſt igitur naturalis (§. 426. *Pſychol. empir.*). *Quod erat ſecundum.*

Hinc corruit objectio, quaſi anima humana prodeat ex ſubſtantia ſimplici inferioris gradus, & eadem facilitate anima alicujus bruti fieri poterat, quæ nunc ſit anima humana. Qui enim ita ratiocinantur, non ſatis intelligunt, quid ſibi velit principium rationis ſufficientis, quod non admittit mutationes in ente aliquo niſi per determinationes ipſi intrinſecas explicabiles. Etſi cum *Leibnitio* ſumas, quod noſtrum non facimus, monades, quæ ſunt corporum elementa, eſſe in ſtatu perceptionum confuſarum: non tamen ideo in hypotheſi ipſius animæ ex elemento aliquo corporum prodire dicendæ ſunt per transformationem, utut hoc modo diſtincte explicari poſſet eductio animæ, tanquam formæ ſubſtantialis hominis, e potentia materiæ, propterea quod monades iſtæ carere debent diſpoſitionibus naturalibus ad clare ac diſtincte quid percipiendum, quibus indutæ ſunt animæ humanæ in ſtatu præexiſtentiæ. Valet hic, quod veteribus dictum: non ex quovis trunco fit Mercurius.

§. 713.

Quomodo potentia clare quid percipiendi acquiratur.

Anima continua perceptionum obscurarum evolutione, diminuto successive obscuritatis gradu, tandem ad claras pervenit. Quoniam menti non acquiritur, quod eidem nondum inexistit, nisi iteratis sæpius actibus specie vel genere iisdem (§. 425. *Psychol. empir.*), nec potentia clare ac distincte quid percipiendi acquiri potest, nisi iteratis actibus obscure quid percipiendi, quæ cadunt in animam in statu præexistentiæ (§. 706.), quatenus scilicet jam claritatis quidpiam, utut admodum exiguæ, obscuris perceptionibus inest (§. 313. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum animæ insit dispositio clare ac distincte quid percipiendi in statu præexistentiæ (§. 712.), adeoque potentiam ipsam acquirit (§. 426. *Psychol. empir.*), dum e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur (§. 710.); necesse est ut continua perceptionum evolutione tandem resultent perceptiones claræ, obscuritate successive imminuta.

Modus hic perveniendi a dispositionibus naturalibus ad potentiam, seu, si stylo scholis magis recepto loqui ames, a potentia remota ad proximam in aliis, quæ ab anima acquiruntur adeo evidens est, ut absonum foret sibi persuadere quasi hic fingantur a natura animæ aliena. Sane non aliter pervenitur ad habitus intellectus, quibus promptus efficitur operationum intellectus usus. Neque vero mirum videri debet, quod evolutione perceptionum obscurarum prodire tandem possint claræ. Dantur enim diversi obscuritatis gradus, qui si successive diminuantur, continuo propius propiusque acceditur ad claritatem & claritas primum illucescens & successive nova incrementa capiens in plenam tandem lucem erumpit. Qui satis perpendit, quæ de involutione idearum earumque evolutione in theoria superiori de anima dicta sunt, is successivas mutationes, quibus anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transfertur, optime concipiet.

§ 714

§. 714.

Hinc denuo patet, quod jam ante (§. 711.) probavimus, *animam ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum successive transferri.*

Successiva translatio ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum.

Quales sint istæ successiones, in specie exponere non licet, cum tanta non sit nostra cognitio, ut ad ea penetret, quæ rebus adeo profunde immersa sunt. Probabiliter tamen nonnulla patebunt ex mox dicendis.

§. 715.

Anima in statu præexistentiæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in animalculo spermatico vel in corpusculo organico stamina fœtus continente contingunt. Etenim anima sibi repræsentat hoc universum pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62.) vi essentiæ (§. 66.) & naturæ suæ (§. 67.). Quamobrem cum corpus organicum, antequam in utero materno formatur aut potius evolvitur, in animalculo spermatico vel in corpusculo organico stamina fœtus continente lateat & sub hac forma præexistat, in eodem vero etiam præexistat anima (§. 704.), atque continuam perceptionum successionem in statu præexistentiæ experiatur (§. 706.); aliud sane inde colligere non licet, quam animam in statu præexistentiæ sibi repræsentare hoc universum convenienter mutationibus, quæ corpusculo illi organico accidunt, in quo anima præexistit.

Lex perceptionum in statu præexistentiæ.

Poteramus hanc propositionem sumere tanquam hypothesin, atque ex ea rationem reddere eorum, quæ de statu præexistentiæ animæ in propositionibus anterioribus stabilimus: quod ut appareat, idem apertius docere libet in sequentibus propositionibus.

 §. 716.

§. 716.

Ratio cur in statu præexistentiæ perceptiones sint obscuræ & nimis confusa.

Si anima in statu præexistentiæ sibi repræsentat hoc universum convenienter mutationibus, quæ in corpusculo præexistente contingunt; perceptiones ejus eam claritatem habere nequeunt, quam nunc habent, nec distinctæ esse possunt, quales nunc sunt. Corpusculum istud organicum, ex quo per evolutionis quandam speciem formatur corpus infantis in utero, cum semine maris in uterum defertur, quemadmodum in Physicis ostendemus. Quamobrem cum in semine maris per exquisitissima microscopia non observemus nisi animalcula spermatica; corpusculum præexistens aut erit animalculum spermaticum, aut aliud corpusculum eodem minus. Enimvero animalcula spermatica tantæ exilitatis sunt, quam vix concipere mente, nedum imaginari licet, atque adeo patet, quam exiles esse debeant materiæ particulæ, quæ impressionem quandam in organa istorum animalculorum facere iisque mutationem quandam inducere valent. Et si corpuscula animalculis spermaticis minora sumimus, multo magis idem apparet. Quamobrem cum ipsis deficiant organa, unde pendet claritas (§. 125. 126.) & distinctio in percipiendo (§. 127. 129.); perceptiones quoque animæ in statu præexistentiæ eam claritatem habere nequeunt, qualem nunc habent, nec distinctæ esse possunt, quales nunc sunt.

Atque ita patet ratio, cur anima in statu præexistentiæ non habeat nisi perceptiones obscuras, quemadmodum supra ostendimus (§. 707.).

§. 717.

Cur transitus animæ e statu perceptio-

In eadem hypothesi anima ex statu perceptionum confusarum in statum perceptionum distinctarum naturaliter & successive transire debet, dum fœtus in utero formatur. Etenim animæ perceptiones conveniunt mutationibus in organis, factis

per

per hypoth. adeoque dum mutantur organa, mutantur & ipsæ: id quod obtinere debet in omni hypothesi explicandi commercium animæ atque corporis, consequenter non minus in systemate influxus physici & causarum occasionalium, quam in systemate harmoniæ præstabilitæ (§. 553.). In systemate nimirum influxus physici vis quædam motrix ex corpore in animam transit (§. 568.) & animam in intuenda idea universi dirigit, ut data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt (§. 569.). Quamobrem cum vis illa motrix alia esse nequeat, quam quæ motui, in quo ideæ materiales sensualibus coëxistentes (§. 113.) consistunt (§. 112.), adhæret (§. 137. *Cosmol.*), hic vero motus pendeat a motu organis impresso (§. 111.); mutatis organis, ut alii imprimantur motus, mutatur quoque vis directrix in animam ex corpore influens, consequenter etiam percipiendi claritas inde pendens. In systemate causarum occasionalium Deus in gratiam corporis ita modificat animam, ac si corpus in animam influeret (§. 602.). Enimvero si corpus in animam influit, mutatis organis mutantur perceptiones *per demonstrata.* Ergo etiam in systemate causarum occasionalium mutatis organis mutantur perceptiones. Deo scilicet animam aliter modificante, quia organis mutatis aliter modificatur corpus. In systemate denique harmoniæ præstabilitæ series perceptionum in anima & series motuum in corpore per naturam animæ & corporis consentiunt (§. 612.). Quamobrem si organa corporis mutantur, ut anterior series motuum non amplius subsistere possit, sed alia prodeat a priori diversa; animam quoque intrinsece mutari necesse est, ut alia evadat perceptionum series, quo perpetuus seriei utriusque consensus conservetur. Patet adeo in omni systemate explicandi commercium animæ atque corporis organis corporis mutatis perceptiones quoque mutari. Jam vero organa corporis mutantur, dum in utero materno stamina in corpusculo præexistente latentia

num confusarum in statum distinctarum sit possibilis.

evolvuntur & explicantur, hoc est, dum fœtus in utero formatur. Ergo etiam animæ vis percipiendi convenienter immutari, consequitur anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transire debet. *Quod erat primum.*

Fœtus in utero successive formatur, ut adeo organa nonnisi successive suam consequantur perfectionem, a quibus perceptiones pendent. Quamobrem cum perceptiones non ante sint perfecte tales, quam ubi organa fuerint perfecta, ut talis præcise a tali objecto imprimi possit motus (§. 114.); vis quoque percipiendi in anima successive immutari debet, adeoque transitus e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum successivus est. *Quod erat secundum.*

Denique cum anima in statu præexistentiæ sibi repræsentet hoc universum convenienter mutationibus in corpusculo organico præexistente, in quo ipsamet præexistit, postea vero convenienter mutationibus, quæ in corpore organico in utero materno ex isto corpusculo formato observantur; in vi autem repræsentativa universi convenienter mutationibus in organis quibusdam corporis factis essentia animæ consistat (§. 66.) atque natura ejusdem (§. 67.), quarum illam immutabilem esse constat (§. 300. *Ontol.*); necesse est istiusmodi mutationem vis perceptivæ per essentiam animæ esse possibilem & per naturam ejus ad actum deduci, qualis accidere debet, dum anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit. Transitus igitur iste naturalis est (§. 69.) *Quod erat tertium.*

In systemate causarum occasionalium Deus in gratiam corporis modificat animam, atque adeo non opus est, ut in ipsa anima vis perceptivæ immutatio quædam fiat. Anima enim per se indifferens est ad quamlibet perceptionem, & tales ipsi sunt perceptiones, quales Deus in eadem producit (§. 593.). Et si vel maxime systema hoc cum theoria superiori in gratiam revocetur, Deus tamen vim animæ dirigere & gradum ejus determinare tenetur in intuenda idea universi, ut data clari-

claritate percipiantur, quæ mutationem organis inducunt (§. 598.). Denuo igitur non opus est ut ipsa vis perceptiva aliquam subeat mutationem generalem, dum anima ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit, mutationibus particularibus, quæ a voluntate Dei unice pendent (§. 593.), generalem quandam in vi perceptiva non præsupponentibus. Apparet adeo, ex hypothesi animæ in statu præexistentiæ sibi repræsentantis hoc universum convenienter mutationibus quibusdam, quæ in corpusculo organico contingunt, in quo præexistit, theoriæ superiori de anima & theoriæ Physicorum modernorum de generatione hominis consentiente, rationem reddi eorum sufficientem, quæ de transitu animæ præexistentis ex statu perceptionum confusarum in statum distinctarum ostendimus (§. 710. 711. 714.).

§. 718.

Qualis sit mutatio status perceptionum confusarum in statum distinctarum.

Dum anima e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit; statum pristinum retinet & novus eidem superaccedit. Etenim in statu perceptionum confusarum anima perceptiones partiales nonnisi obscuras habet (§. 47. *Psychol. empir.*). In statu perceptionum distinctarum perceptiones partiales claræ sunt (§. 44. 45. *Psychol. empir.*), ast non omnes, verum tantummodo immediatæ (§. 196.): mediatæ vero obscuræ sunt (§. 201.). Quoad perceptiones adeo mediatas statum pristinum retinet anima, quoad immediatas novus eidem supervenit, dum e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum transit.

Patet etiam ratio, cur status pristinus in totum non mutetur. Etenim cum anima integram ideam universi, quam continuo producit (§. 190.), in ipso etiam somno (§. 191.), integram simul intueri (§. 194.) adeoque clare percipere non possit (§. 93.); perceptiones omnes claræ esse nequeunt, quæ erant in statu præexistentiæ obscuræ (§. 707.). Quoniam itaque per essentiam suam perceptiones tantummodo claræ sunt, quæ per mutationes in organo tales esse possunt (§. 66. 125.); transitus vero

vero e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum contingit, dum fœtus in utero formatur (§. 710.), consequenter dum organa, a quibus perceptiones immediatæ pendent, producuntur (§. 690. *Ontol.*); dum anima transit e statu perceptionum confusarum in statum distinctarum pristinus non mutari potest in totum, sed tantummodo quoad immediatas: manet igitur idem quoad mediatas.

Cum in somno cesset usus organorum sensoriorum, a quo perceptiones immediatæ pendent; nullæ quoque animæ sunt perceptiones claræ, atque adeo solus existit status perceptionum obscurarum, qualis erat status præexistentiæ: sit ita quod pro conditione organorum in corpusculo præexistente, aliquid claritatis adfuerit, quod tamen adeo exiguum censeri debet, ut ad apperceptionem non sufficiat.

§. 719.

Quomodo anima sese habeat ad corpus ipsi uniendum.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima hæc non potuit uniri, nisi huic corpori per ipsam utriusque substantiæ essentiam atque naturam animæ: in systemate influxus physici & causarum occasionalium indifferens est ad unionem cum quolibet corpore. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima vi sibi propria producit omnes suas perceptiones & appetitiones continua serie (§. 613.), quæ singulæ eodem quo nunc modo consequerentur, ettamsi corpus non existeret (§. 614.), & quidem per essentiam & naturam ipsius (§. 66. 67.). Ex adverso in eodem systemate vi mechanismi, adeoque essentiæ corporis (§. 75. 276. *Cosmol.*), ex ideis materialibus sensibilium nascuntur motus volitionibus & appetitionibus animæ respondentes citra ullam determinationem extrinsecam immediatam (§. 615.), qui eodem quo nunc modo adhuc consequerentur, etiamsi anima non existeret (§. 616.). Et quoniam nullum corpus in universo alteri simile est, sive corpora, quæ inter se conferuntur, eodem tempore existant, sive diverso (§. 246. *Cosm.*

Cosmol.); non datur in toto universo corpus quoddam aliud, præterquam hoc, in quo series motuum per impressiones objectorum externorum in organa sensoria conservari potest, ut singuli continuo consentiant singulis perceptionibus atque appetitionibus & aversionibus animæ eodem prorsus ordine sese invicem consequentes, quo animæ modificationes sese invicem excipiunt (§. 617.). Patet igitur non dari præter hoc corpus aliud, per cujus motus possit ratio reddi, cur tales jam sint in hac anima perceptiones, & cujus motus quidam rationem sufficientem habere videantur in volitione animæ, consequenter a quo anima pendere potest in percipiendo, quemadmodum ipsum vicissim ab anima quoad certos motus (§. 851. *Ontol.*). Quamobrem præter hoc non datur corpus aliud, cum quo anima uniri posset (§. 963. *Psychol. empir.*), cumque perceptionum & appetitionum hæc sit series per essentiam atque naturam animæ, hæc series motuum in corpore per essentiam corporis *per demonstrata*; hæc anima cum hoc corpore tantummodo uniri potest per essentiam utriusque substantiæ & naturam animæ. *Quod erat primum.*

In systemate influxus physici aut corporis vi sua ex ipso in animam transeunte (§. 568.) producit perceptiones rerum sensibilium in anima (§. 565.) & vicissim anima vi sua ex ipsa in corpus transeunte (§. 567.) producit motum organorum corporis appetitionibus & aversionibus suis convenientem (§. 565.), vel stante theoria superiori vis ex corpore in animam transiens dirigit vim animæ in intuenda idea universi, & gradum ejus determinat, ut data claritate percipiantur, quæ in organa sensoria agunt (§. 569.), anima vero dirigit fluidum nerveum ad influendum per nervos motorios in musculos, quibus motus in corpore perficitur (§. 571.). Anima igitur hæc jam clare percipit, quia hæc vis corporis in eam transit, alia perinde perceptura, si vis alia ex corpore in eandem transiret, & in corpore vicis-

fim hi jam exiftunt motus, quia hæc vis animæ in ipfum tranfit, aliis in eodem fecuturis fiquidem vis alia in ipfum tranfiret. Nil igitur obftat, quo minus animæ perceptiones producantur ab alio corpore vel anima in intuenda idea univerfi a corpore alio dirigatur, & ipfa viciffim moveat corpus aliud, cum nec in anima quicquam fupponatur, a quo pendeat actio corporis, nec in corpore, a quo pendeat actio animæ quoad fpecificationem. Quamobrem in fyftemate influxus phyfici anima per fe indifferens eft ad unionem cum quolibet corpore (§. 963. *Pfychol. empir.*). *Quod erat fecundum.*

In fyftemate caufarum occafionalium Deus ideas fenfuales hafce, non alias in anima producit, quia hæ ideæ materiales, non aliæ in cerebro exiftunt, & hofce, non alios motus in corpore fufcitat, quia hos, nos alios anima appetit feu vult (§. 591.), vel ftante theoria fuperiori Deus dirigit vim animæ & gradum ejus determinat in intuenda idea univerfi, ut fcilicet, data claritate percipiantur, quæ in organa fenforia agunt (§. 598.) & fpirituum animalium in motu iam conftitutorum directionem immutat, ut influant in nervos motorios ad mufculos tendentes, quibus motus in gratiam animæ perficitur (§. 597.). Nihil igitur obftat, quo minus Deus in gratiam corporis hujus animam quamcunque ita modificet, ut perceptiones fenfuales refpondeant ideis materialibus in cerebro, & viciffim in gratiam cujuscunque animæ in hoc corpore determinet motus ejus appetitionibus confentientes. Anima igitur quæcunque huic corpori uniri a Deo poteft (§. 963. *Pfychol. empir.*), atque adeo in fyftemate caufarum occafionalium per fe indifferens eft ad unionem cum quolibet corpore. *Quod erat tertium.*

Singulare hoc eft in fyftemate harmoniæ præftabilitæ, quod unaquæque anima ad unionem cum fuo corpore per effentiam atque naturam fuam deftinetur, ita ut tot concipiantur

antur animæ possibiles, quot corpora humana ipsis harmonice modificabilia in hac serie rerum existere possunt, & singulis suum sensu propriissimo conveniat corpus, cum nullo modo salva hac rerum serie alterius animæ corpus fieri possit: unde porro consequuntur alia, quæ propositioni præsenti subnectere libet, ut differentia hypothesium intimius perspiciatur.

§. 720.

In systemate harmoniæ præstabilitæ anima nonnisi in hac serie rerum uniri huic corpori potest: in systematis reliquis, quemadmodum communiter explicantur, in quacunque serie rerum corpori cuicunque; stante autem theoria superiori de anima in hac tantummodo serie rerum corpori alicui uniri potest. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima nonnisi huic corpori uniri potest (§. 719.). Jam vero series motuum per impressionem objectorum externorum in organa sensoria conservatur, ut singuli continuo consentiant singulis perceptionibus atque appetitionibus & aversionibus animæ, eodem prorsus ordine se invicem consequentes, quo animæ modificationes sese invicem excipiunt (§. 617.). Quamobrem cum hæc objecta has impressiones in hæc organa sensoria hujus corporis facientia non concipi possint nisi in hac rerum serie (§. 97. & seqq. *Cosm.*); corpus quoque animæ datæ harmonice modificabile non concipitur nisi in hac rerum serie. Quamobrem patet in systemate harmoniæ præstabilitæ animam hanc huic corpori nonnisi in hac rerum serie uniri posse. *Quod erat primum.*

In quanam serie rerum anima huic corpori uniri potest.

In systemate influxus physici, quemadmodum vulgo explicatur, vi corporis in animam transeunte, producuntur perceptiones & vi animæ motus desideria ejus explentes (§. 565.). Quamobrem motus ab anima producendi prorsus non dependent a corpore ac serie rerum, in qua existit, & quoad animam perinde est quæcunque vis ex corpore in ipsam transeat, con-

 sequen-

quenter qualiacunque objecta & quascunque impressiones in corpus faciant. Anima igitur hæc cuicunque corpori in quacunque rerum serie uniri potest vi systematis influxus physici prouti vulgo intelligitur. *Quod erat secundum.*

Similiter in systemate causarum occasionalium insuper habita theoria superiori de anima, Deus halce producit in anima perceptiones, quia hæ ideæ materiales in cerebro existunt, & hos in corpore motus, quia anima hos appetit sive vult (§. 591.). Motus igitur appetitionibus seu volitionibus animæ respondentes denuo non pendent ullo modo a corpore, ac serie rerum, in qua existit; quoad animam vero perinde est quæcunque objecta impressiones in corpus faciant & quascunque faciant. Anima igitur hæc cuicunque corpori in quacunque rerum serie uniri potest vi systematis causarum occasionalium, prout vulgo explicatur. *Quod erat tertium.*

Enimvero vi theoriæ superioris anima continuo producit ideam totius universi (§. 190.), prouti existit (§. 192.), idque per essentiam & naturam suam (§. 66. 67.), ut adeo ad aliam producendam inepta sit (§. 300. *Ontol.*). Quamobrem cum in systemate influxus physici anima vi ex corpore in ipsam transeunte (§. 569.), in systemate autem causarum occasionalium a Deo tantummodo dirigatur in intuenda idea universi & ad legem sensationum observandum determinetur (§. 598.); anima corpori quidem cuicunque in hac rerum serie, at non in alia rerum serie uniri potest, salva theoria superiori de anima. *Quod erat quartum.*

Vi nexus rerum, quem successiva inter se habent in hoc mundo adspectabili (§. 55. *Cosmol.*), corpus unumquodque humanum ita pertinet ad hanc rerum seriem, ut naturaliter ab ea abesse nequeat (§. 98. *Cosmol.*). Non tamen ideo in systematis influxus physici & causarum occasionalium communi more intellectis repugnat; ut anima uniatur corpori ad hanc

hanc rerum seriem minime pertinenti, quemadmodum in emendatis cuicunque ad hanc seriem spectandi uniri potest.

§. 721.

Num unio animæ cum corpore habeat rationem sufficientem.

In systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore habet in essentia & natura utriusque rationem sufficientem; in systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus prorsus destituitur ratione; in emendantis ex parte rationem habet, ex parte eadem destituitur. Etenim in systemate harmoniæ præstabilitæ anima hæc per essentiam & naturam suam uniri nequit nisi huic corpori (§. 719.), nec eidem uniri potest nisi in hac rerum serie, nequaquam vero in alia (§. 720.). Quoniam itaque utrumque per naturam & essentiam animæ & corporis intelligitur; in essentia atque natura animæ atque corporis ratio sufficiens deprehenditur, & cur huic animæ unitum corpus, & cur in hac rerum serie eidem sit unitum (§. 56. *Ontol.*). Quamobrem cum circa unionem animæ cum corpore non plures moveri possint quæstiones, quæ actum ipsius concernunt, quam cur huic potius corpori, quam alii unita sit anima, & cur eidem in hac potius rerum serie quam in alia uniri debeat; in systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore in essentia atque natura animæ rationem sufficientem habet. *Quod erat primum.*

In systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus anima hæc in quacunque rerum serie corpori cuicunque uniri potest (§. 720.) indifferens ad unionem cum quolibet corpore humano, qualecunque illud tandem fuerit (§. 719.). Per essentiam itaque & naturam animæ atque corporis intelligi nequit, cur huic potius corpori, quam alii uniatur, nec cur ipsi potius in hac serie rerum, quam in alia quacunque uniri possit, consequenter in essentia & natura animæ atque corporis nulla prorsus horum ratio continetur (§. 56.

 Ontol.

Ontol.). In ſyſtematis itaque influxus phyſici & cauſarum occaſionalium communibus unio animæ cum corpore prorſus deſtituitur ratione ſufficiente. *Quod erat ſecundum.*

Denique in ſyſtematis influxus phyſici & cauſarum occaſionalium emendatis anima per eſſentiam & naturam ejus nonniſi corpori cuidam in hac rerum ſerie uniri poteſt (§. 720.), indifferens tamen eſt ad unionem cum quolibet corpore (§. 719.). Per eſſentiam itaque & naturam animæ intelligitur, cur corpori in hac potius rerum ſerie, quam in alia quacunque uniatur; intelligi vero nequit, cur huic potius, quam alteri cuicunque corpori in eadem ſerie exiſtenti unita fuerit, conſequenter in natura & eſſentia animæ ratio quidem ſufficiens continetur, cur corpori in hac rerum ſerie unita fuerit, non vero cur huic præciſe, non alteri cuicunque in eadem ſerie exiſtenti unita (§. 56. *Ontol.*). In ſyſtematis adeo influxus phyſici & cauſarum occaſionalium emendatis unio animæ cum corpore in eſſentia & natura animæ ex parte aliquam rationem habet, ex parte non habet. *Quod erat tertium.*

Unio in ſyſtemate harmoniæ præſtabilitæ principio rationis ſufficientis conforme, in ſyſtematis influxus phyſici & cauſarum occaſionalium communibus conforme non eſt, in utroque emendato ex parte tantummodo convenit. Quamobrem cum principium rationis ſufficientis ſit fons veritatum contingentium, in quarum numero eſſe unionem animæ cum corpore ex Theologia naturali uberius conſtabit; plurimum hinc roboris acquirit ſyſtema harmoniæ præſtabilitæ, ceteris verò plurimum decedit. Conſtabit vero ex eadem Theologia naturali principium rationis ſufficientis non alia de cauſa eſſe fontem veritatum contingentium, quam quatenus res a Deo productæ a ſapientia ipſius dependent. Unde etiam unio animæ cum corpore dependens efficitur a ſapientia divina, quatenus eſſentiæ & naturæ ſuæ convenienter anima atque corpus uniuntur, & hinc in Teleologia ſapientiam Numinis plurimum illuſtrat.

§. 722.

§. 722.

In systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ & corporis naturalis, in systematis influxus physici & causarum occasionalium prorsus arbitraria, nec ullo sensu naturalis dici potest. In systemate harmoniæ præstabilitæ unio animæ cum corpore habet in essentia & natura utriusque substantiæ rationem sufficientem (§. 721.), cur scilicet anima huic potius corpori, quam alii cuicunque, & cur in hac potius rerum serie, quam in alia eidem unita fuerit (§. 719. 720.). Quoniam itaque naturale illud dicendum est, quod in natura & essentia rerum rationem sufficientem habet, cur potius sit quam non sit (§. 509. *Cosmol.*); unio animæ cum corpore in systemate harmoniæ præstabilitæ naturalis est.

In quo systemate unio animæ cum corpore naturalis dici possit.

Enimvero cum in systematis influxus physici & causarum occasionalium communibus nihil prorsus rationis in natura & essentia animæ atque corporis deprehendatur, cur anima huic potius corpori unita sit, quam alteri, & cur in hac potius rerum serie quam in alia eidem uniri potuerit (§. 719. & seqq.), in emendatis vero in essentia tantummodo & naturæ animæ contineatur ratio, cur alicui corpori in hac rerum serie uniri potuerit (§. 720.), per se autem pateat, animam semetipsam corpori uniri non potuisse, consequenter in natura & essentia animæ frustra quæri rationem sufficientem ipsius actus, scilicet quomodo effecta fuerit unio; nullo omnino sensu dici potest in systematis istis unionem esse naturalem, & quatenus ratione corpori & animæ intrinseca destituitur, prorsus arbitraria est.

Quando hic de unione sermo est, non quæritur de actu, quo anima corpori juncta, hic enim *unitio* potius dicendus est, quam unio; sed de modo, quo ex corpore & anima fit una substantia composita seu unum suppositum. De unione igitur evincitur, quod naturalis sit; non de unitione, quam esse opus infinitæ potentiæ divinæ in Theologia naturali ostendetur.

§. 723.

§. 723.

Ad unionem animæ cum corpore quid sufficiat.

Ad unionem animæ cum corpore sufficit harmonia naturalis animæ ac corporis coëxistentium. Vi enim harmoniæ animæ ac corporis ratio perceptionum ex iis, quæ in corpore fiunt, ratio autem motuum voluntariorum & spontaneorum ex iis, quæ in anima accidunt, reddi potest (§. 539.). Quamobrem anima & corpus vi harmoniæ a se invicem dependent (§. 851. *Ontol.*), consequenter unam substantiam compositam seu suppositum hominem constituunt (§. 963. *Psych. emp.*). Quodsi ergo harmonia ista naturalis sit, in essentia atque natura animæ & corporis rationem sufficientem agnoscit (§. 509. *Cosm.*), consequenter quamprimum anima & corpus coëxistunt, harmonia ista actu inter utramque substantiam datur, & quamdiu coëxistunt, eadem quoque constanter & immutabiliter (§. 300. *Ontol.*) subsistit (§. 118. *Ontol.*), & hinc harmonia naturalis animam & corpus efficit unam substantiam compositam seu unum suppositum hominem, quamprimum coëxistunt, & tamdiu manent una substantia composita, quamdiu coëxistunt. Harmonia itaque naturalis animæ ac corporis coëxistentium ad unionem harum substantiarum sufficit.

Qui sibi persuadent, aliquid amplius ad hoc requiri, ut anima & corpus fiant una substantia, quam harmoniam naturalem; quid sit illud amplius dicere haud quaquam valent. Negotium ipsis facessit imaginatio. Observarunt enim partes corporis non uniri sine aliquo vinculo & hinc ad animæ quoque cum corpore unionem vinculo aliquo opus esse intulerunt. Unde vero probatur, animam corpori eodem modo uniri debere, quo corpus corpori unitur, cum constet animam esse substantiam a corpore prorsus diversam (§. 51.), ut vel hinc nascatur suspicio modum unionis animæ cum corpore diversum esse debere a modo unionis duorum corporum, atque adeo verendum sit, ne a corporum unione ad unionem animæ cum corpore argumentati in errorem incidamus? Quodsi

Quodsi quis distincta notione explicaverit, quale sit vinculum istud, tum demum disquiri poterit, num eodem sit opus. Si porro instes, harmoniam animæ & corporis naturalem subsistere posse, etiamsi anima sit Romæ, corpus vero Lutetiæ Parisiorum, quemadmodum harmonia inter duo automata subsistit, etiamsi alterum Romæ sit, alterum Lutetiæ Parisiorum (*not.* 41. *Cosmol.*); spatium instar entis absoluti & rebus sublatis adhuc superstitis concipis, quod veritati repugnat, (§. 599. *Ontol.*) & quod inprimis notandum est, animam corpori eodem modo præsentem esse sumis, quo corpus corpori præsens est, utut idem probare non possis, & vel diversitas utriusque substantiæ contrarii suspicionem inducat, quemadmodum paulo ante notatum est. Localis ista præsentia, quæ per ideas confusas corporibus tribuitur, in animam non quadrat. Anima alii corpori præsens intelligi nequit, quam isti, a quo in modificationibus suis pendet.

§. 724.

Qualis animæ cum corpore unio in Harmonia præstabilita.

Quoniam in systemate harmoniæ præstabilitæ harmonia animæ & corporis naturalis est, vi cujus fiunt una substantia (§. 722.), harmonia autem naturalis animæ ac corporis coëxistentium ad unionem animæ cum corpore sufficit (§. 723.); *in systemate harmoniæ præstabilitæ vera datur unio animæ & corporis.*

Vera unio aliud quid significare non potest, quam quod anima & corpus unum constituant vi ejusdem suppositum. Quamobrem cum coëxistentium animæ & corporis harmonia naturalis ad hoc sufficiat, ut anima & corpus sint ac maneant unum suppositum (§. 723.); ea omnino vera dicenda verit unio. An vero istiusmodi unionem, etsi essentiis & naturis rerum unitarum maxime convenientem, metaphysicam & eam, quæ inter corpora mediante aliquo vinculo efficitur, vel cum ipso *Leibnitio* physicam dicere malis; mea parum refert. Sit enim cuicunque in denominationibus arbitrariis sua libertas.

§. 725.

Quomodo anima corpori unita in systemate causarum occasionalium.

In systemate causarum occasionalium anima unitur corpori sola voluntate Dei. In hoc enim systemate modificationes harmonicæ animæ atque corporis a nuda Dei voluntate pendent (§. 593.). Quamobrem cum propter mutationes harmonicas anima & corpus unum suppositum efficiant (§. 963. *Psych. emp.*); anima & corpus sunt unum suppositum per nudam Dei voluntatem, adeoque in systemate causarum occasionalium anima unitur corpori sola voluntate Dei.

Hinc Occasionalistæ præter voluntatem Dei aliud vinculum, quo anima corpori jungatur, non agnoscunt, & in hoc consentiunt cum Harmonistis, quod præter harmoniam animæ & corporis coëxistentium ad unionem re alia non sit opus. A voluntate enim Numinis pendet harmonia & hac perficitur unio.

§. 726.

Quid sit unio physica & vinculum ejus.

In systemate influxus physici unio physica & vinculum ejus sunt termini inanes. Quoniam animam corpori unitam ideo dicimus, quia ex mutua corporis atque animæ a se invicem dependentia intelligimus, corpus ad hanc animam & animam ad hoc corpus pertinere, ac ideo hanc animam nostram animam & hoc corpus nostrum corpus appellamus (§. 963. *Psychol. empir.*); unionis illius physicæ nullam experientia magistra habemus notionem, multo minus vinculi ejusdem notionem aliquam habemus. Si vero notionem unionis confusam, quam a corporum unione abstraximus, ad unionem animæ & corporis transferimus; cum anima a corpore prorsus differat (§. 51.), quomodo ad unionem animæ & corporis applicari debeat, non apparet, consequenter perperam unioni animæ & corporis jungitur notio unionis corporum. Quamobrem si hanc quoque notionem missam facias, cum ostendere non possis, eodem modo

modo animam uniri posse corpori, quo corpus corpori jungitur; nulla termino unionis physicæ amplius respondet notio, adeoque inanis evadit (§. 149. *Log.*). *Quod erat primum.*

Eodem prorsus modo idem ostenditur de vinculo unionis. *Quod erat secundum.*

Sane non alia de causa *Cartesius* unionem physicam animæ & corporis, quam crepant Influxionistæ, & vinculum unionis missam fecit, quam quod deprehenderit terminos hosce, quemadmodum complures alios in Philosophia Aristotelico Scholastica esse sine mente sonos. Neque enim in philosophiam admittenda esse censuit, nisi distincte seu intelligibili modo explicabilia, si a posteriori non patent. Unio physica Influxionistarum & vinculum unionis hujus nec a priori, nec a posteriori hactenus probari potuit, sed gratis admissa fuit, quemadmodum in aliis quoque contingit. Nemo igitur sanus requiret, ut in philosophiam recipiatur quod quid sit ignoramus, immo num sit probare minime valemus. Sunt subinde qui sibi persuadent, se unionis physicæ habere notionem, quando ex mutationibus harmonicis colligunt, animam & corpus unum facere suppositum, quod hominem appellamus. Sed hi cum in philosophia parum adhuc sint versati, ab errore suo liberari non possunt quam si doceantur. Quodsi non fuerint dociles, cum ignorantibus principia disputandum non est.

§. 727.

Anima in statu præexistentiæ unitur corpusculo organico, ex quo deinceps fœtus in utero formatur. Etenim in corpusculo organico, ex quo fœtus in utero formatur, dum præexistit (§. 704.), universum hoc sibi repræsentat convenienter mutationibus, quæ in corpusculo contingunt (§. 715.). Quamobrem cum ex his intelligatur, cur hæ ipsi potius sint perceptiones, quam aliæ, ratio perceptionum in corpusculo præexistente, cui inexistit, continetur (§. 56.), consequenter ab eo- *Unionis initium.*

 dem

dem anima in percipiendo dependet (§. 851. *Ontol.*). Cum corpusculo igitur, in quo præexistit, unita est (§. 963. *Psych. empir.*).

Qui præexistentiam animæ & corpusculi organici prima fœtus stamina continentis perspectam habet, unionem animæ cum isto corpusculo in statu præexistentiæ vel tacita analogia inferet, ut eam sine probatione admittere videatur, sit ita quod in se vim quandam occultam experiri videatur, qua ad assensum compellitur: id quod hic notasse in compluribus aliis casibus prodest.

§. 728.

Unde sit unio præsens.

Quoniam anima jam unita est corpusculo, ex quo fœtus in utero formatur (§. 727.) & cum eodem in uterum matris defertur (§. 705.), ibidemque harmonicas cum ipso experiatur mutationes, donec tandem corpore perfecto prodeat status animæ eidem conveniens (§. 717.); *anima non demum fœtui jam perfecto, ut vitam hominis vivere possit, infunditur & unitur, sed unio ante jam cœpta in novo corpore continuatur.*

Animam non ante corpori esse præsentem, quam ubi corpus vivere incipit, non alia nititur ratione, quam quod Physici sibi persuaserint fœtum in utero formari ex massa inorganica seminis, ut adeo animæ non ante sit locus, quam ubi organa corporis humani fuerint perfecta, minime autem agnoverint, generationem fœtus in utero non esse nisi evolutionem præexistentis organici corpusculi utique vivi. Quamobrem cum antiqua illa hypothesis generationis hodie ex Physica sit eliminata; nullo quoque amplius fundamento nititur infusio animæ in fœtus organis corporis perfectis. Favebat huic hypothesi systema influxus physici communi generationis hypothesi supposita, quippe cui non locus est antequam organa ad sensationem & motum localem apta fuerint perfecta.

§. 729.

§. 729.

Anima incorruptibilis est per essentiam & naturam suam. Anima enim substantia simplex (§. 48.), partibus caret (§. 49.), adeoque impossibile est ut in partes dissolvatur & hac dissolutione facta existere desinat, consequenter intereat (§. 541. *Ontol.*). Est igitur incorruptibilis (§. 666.). Et quoniam simplicitas animæ ad determinationes genericas pertinet (§. 234. 236. *Ontol.*), cum præter animam adhuc aliæ dentur substantiæ simplices, veluti rerum materialium (§. 182. *Cosmol.*) & spiritus anima humana perfectiores (§. 657.), adeoque in numero essentialium est (§. 247. *Ontol.*); anima propter simplicitatem suam incorruptibilis *per demonstrata* per essentiam incorruptibilis est. Quamobrem cum in anima essentia & natura sit una eademque vis, quamvis diverso respectu (§. 68.); anima quoque per naturam suam incorruptibilis. *Incorruptibilitas animæ.*

Natura nimirum ad actum perducuntur mutationes animæ intrinsecæ, sed nonnisi per essentiam ipsius possibiles (§. 68.). Quamobrem cum anima per essentiam suam dissolvi in partes non possit, nec vi animæ insita, in qua natura ejus consistit, in partes dissolvi potest.

§. 730.

Anima cum corpore interire nequit. Corpus enim humanum, quod corruptibile est (§. 667.), putrefactione corrumpitur post mortem, quemadmodum quotidie experimur. Enimvero anima per essentiam & naturam suam incorruptibilis est (§. 729.). Cum corpore itaque corrumpi adeoque interire nequit (§. 666.). *Quod cum corpore non intereat.*

Causæ, quibus corpus corrumpitur, animæ ob simplicitatem suam nocere minime valent; neque ex eo, quod corpus, dum putrefactione corrumpitur, interit, inferre licet animam simul interire.

 §. 731.

§. 731.

Interitus corporis animæ repugnat.

Anima eodem modo, quo corpus interit, interire nequit. Anima enim ſubſtantia ſimplex eſt (§. 48.); adeoque eodem modo, quo compoſita intereunt, interire nequit (§. 668.). Quamobrem cum corpus ſit ens compoſitum (§. 119. *Coſmol.*); eo modo, quo corpus interit, interire nequit.

Conforme hoc eſt doctrinæ Chriſti, quippe qui animam occidi poſſe negat, quemadmodum corpus interficitur.

§. 732.

Quomodo anima interire poſſit.

Anima interire nequit niſi per annihilationem. Anima enim ſubſtantia ſimplex eſt (§. 48.). Quoniam itaque ens ſimplex aliter interire nequit niſi per annihilationem (§. 698. *Ontol.*), nec anima aliter interire poteſt niſi per annihilationem.

Quamdiu itaque oſtendi nequit eſſe aliquam annihilationis cauſam & ens annihilandi potentia inſtructum animam annihilare velle; tamdiu quoque dici nequit eam annihilari.

§. 733.

Mors quid ſit.

Mors eſt ſtatus corporis, quo organa ipſius in univerſum omnia a functionibus ſuis plenarie ceſſant.

Corpus enim dicimus mortuum, quando nullius amplius organi functionem in eodem obſervamus. E. gr. functio cordis in ſyſtole & diaſtole conſiſtit, qua ſanguis per venas in ventriculos cordis advectus ex iisdem in arterias propellitur. Quando corpus moritur, cordis ſyſtole & diaſtole plenarie ceſſat. Similiter pulmonum functio eſt reſpiratio. Quando itaque corpus moritur, reſpiratio ceſſat. Muſculi ſunt inſtrumenta, quibus perficitur motus organorum corporis. Quando igitur corpus moritur, motus omnis in eodem ceſſat.

§. 734.

Corruptio cur poſt

Corpus poſt mortem corruptioni obnoxium. Corpus poſt mor-

mortem corrumpi, experientia obvia constat, nec quod corrumpatur probatione indiget. Hic vero ostendendum est, ex morte sequi debere corruptionem. Nimirum dum corpus moritur seu vita privatur, omnes omnino omnium organorum functiones cessant (§. 733.), atque ideo motu quoque cordis cessante circulatio sanguinis definit & cum sanguine humores omnes, quibus totum corpus ubivis refertum, stagnant. Constat vero humores stagnantes putrefieri & putrefactione cum mixtum solvatur, non minus fluidorum quam solidorum corpuscula in particulas miscibilium dissolvi: quo facto cum pereant massæ, ex quibus partes corporis organicæ constant; tota corporis compages dissolvitur. Corpus adeo post mortem corruptioni obnoxium (§. 666.). *mortem sequatur.*

Equidem non desunt remedia, quibus corpus aliquandiu a putrefactione defenditur; sed hoc non obstat, quo minus corpus mortuum a primo mortis momento sit corruptioni obnoxium.

§. 735.

Quoniam corpus post mortem corruptioni obnoxium (§. 734.), cui obnoxium non erat, quamdiu viveret; dum vero corrumpitur interit (§. 666.); *mors est status corporis, ex quo sequitur ejusdem interitus.* *Quid ex morte corporis sequatur.*

Differt adeo interitus corporis a morte ejusdem, inter se tamen hæc duo connexa sunt, ita ut posita morte sequatur ejus interitus. Corollarii veritas a posteriori quoque patet: nemo enim est qui nesciat corpora mortua non interire, dum moriuntur, sed dum corrumpuntur, corruptionem vero cum morte initium capere nisi impediatur.

§. 736.

Anima foret mortalis, si exercitium omnium facultatum simul cessaret & exinde annihilatio animæ sequeretur. Corpus enim ideo mortale dicitur, quia aliquando pervenit ad eum statum, *Anima quo sensu mortalis foret.*

ſtatum, in quo organa ipſius in univerſum omnia a functionibus ſuis plenarie ceſſant (§. 733.) & ex eo ſtatu corporis totius interitus conſequitur (§. 735.). Si igitur anima per analogiam mortalis dicenda, neceſſe eſt ut aliquando ad eum perveniat ſtatum, in quo exercitium omnium facultatum ſimul ceſſat & animæ tandem interitus conſequitur. Enimvero anima interire nequit niſi per annihilationem (§. 732.). Ergo in eo ſtatu, quo exercitium omnium facultatum una exſpiraret, animæ tandem annihilatio conſequi deberet.

Notionem mortis conſecuti ſumus ex obſervatione corporis mortui. Quamobrem ſi ad animam, quæ a corpore prorſus differt, applicari debeat, neceſſe eſt ut determinationes notionem mortis corporis ingredientes eam ſubeant mutationem, quam eſſentia animæ exigit. Quemadmodum itaque in corpore organico noſtro varia ſunt organa diverſis functionibus deſtinata, ita animæ inſunt diverſæ facultates, quarum ſingulæ diverſis deſtinantur uſibus. Quamobrem ſi in corpore functiones omnium organorum ſimul ceſſant: in anima ſingularum facultatum exercitium una ceſſare debet. Porro corpus interit per corruptionem, anima vero interire nequit niſi per annihilationem. Quamobrem ſi in corpore vi mortis conſequitur corruptio; vi ejusdem in anima conſequi debet ejusdem annihilatio, ſi quidem mors in animam cadit. Nimirum mors non eſt ipſe interitus, mortale tamen ad interitum diſponit, ut inde naturaliter conſequatur. Notio mortalitatis præmittenda, ut intelligatur, quid ad immortalitatem requiratur. Deceptrix enim notio, qualis eſt mortalitatis animæ in hypotheſi immaterialitatis ſeu ſimplicitatis animæ, ad notionem veram, qualis eſt immortalitatis in eadem hypotheſi, manuducit: id quod in aliis quoque caſibus obtinet. Sed manuductio notionis deceptricis ad veram ad Artem inveniendi ſpectat.

§. 737.

Immortalis quo ſenſu

Immortalis itaque dicenda eſt anima, quatenus a morte cor-

corporis perennans perceptiones & appetitiones ac aversiones, quales jam habet, continuat. Nimirum cum nunc sit in statu perceptionum distinctarum, in eodem statu perseverare debet, & cum sui conscia sit statuumque præteritorum recordata memoriam sui ipsius conservet, a morte quoque corporis status sui præteriti meminisse & eum ad se pertinere sibi conscia esse debet. *Immortalitas* itaque *animæ* est potentia perseverandi a morte corporis in statu perceptionum distinctarum & conservandi memoriam sui. *dicatur anima.*

Equidem vulgo philosophi indestructibilitatem seu incorruptibilitatem animæ cum ejus immortalitate confundunt, atque ideo immortalitatem animæ sibi demonstrasse videntur, ubi evicerint animam esse indestructibilem vel incorruptibilem, seu a morte corporis superesse. Enimvero cum indestructibilitas seu incorruptibilitas non involvat nisi negationem interitus, interitus autem a morte corporis distinguatur (§. 733-735.); immortalitas quoque ab indestructibilitate seu incorruptibilitate distinguenda venit. Quamobrem si analogiam conservare debes, qualis in translatione notionum a corpore desumtarum ad animam observanda est (*not.* §. 736.); immortalitas alio sensu explicari nequit, quam quod denotet potentiam perseverandi a morte corporis in statu perceptionum distinctarum & conservandi memoriam sui.

§. 738.

Quoniam anima in statu perceptionum distinctarum perseverare suique memoriam conservare nequit, nisi a morte corporis superstes sit; *si anima immortalis esse debet, necesse est ut post mortem corporis superstes sit, nec unquam intereat.* *Immortalitas incorruptibilitatem præsupponit,*

Quemadmodum itaque interitus corporis mortalitatem, ita ex adverso immortalitas animæ indestructibilitatem ejus seu incorruptibilitatem præsupponit.

§. 739.

Quoniam anima immortalis est, quatenus a morte cor- *Quomodo*

immortalitas animæ demonstranda. poris superstes in statu perceptionum distinctarum perseverat & memoriam sui conservat (§. 737. 738.); *immortalitatem animæ demonstraturus evincere tenetur, 1. quod anima a morte corporis superstes sit, nec unquam intereat, 2. quod in statu perceptionum distinctarum perseveret & 3. quod memoriam sui conservet, seu vitæ præteritæ memor sibi conscia sit, eam ad se pertinere.*

Novi equidem non deesse aliquos, qui ægre ferunt immortalitatis animæ probationem sic reddi operosiorem ac difficiliorem: enimvero hi sunt, qui, cum unum, quod probandum erat, sibi videantur ostendisse, cetera ad rem spectantia simul probata esse existimant, quasi ea in re necessario connectantur, quia eadem simul memoria comprehendisti. Sit ita te sufficienter probasse, animam a morte corporis esse superstitem: an ideo constet, verius esse quod in statu perceptionum distinctarum perseveret, quam quod in statu perceptionum confusarum seu obscurarum versetur profundo quasi somno immersa, quemadmodum visum est Psychopannychitis. Sit ita te probasse, animam a morte corporis esse superstitem, immo eam perseverare in statu perceptionum distinctarum: an ideo constat, verius esse quod status pristini recordetur & agnoscat se esse eam, quæ in vita corporis hæc vel ista patravit, quam quod eorum, quæ in vita corporis facta sunt, prorsus immemores simus nec recordemur amplius quinam in hac vita fuerimus. Quodsi vero philosophia religionem revelatam adversus Antiscripturarios defendere debet, rationi consentaneum agnoscendum, quod anima in statu perceptionum distinctarum a morte corporis perseveret, suique memoriam conservet tenaciter: quod ut dilucidius constet, sequentem addimus propositionem.

Conformitas notionis immortalitatis cum scriptura sacra.

§. 740.

Notio immortalitatis, quam dedimus, scripturæ sacræ seu menti Christi conformis. Quænam Christo fuerit immortalitatis notio, ex narratione de divite epulone Luc. XVI. abunde patet.

patet. Narrat enim ipſum poſt mortem fuiſſe ſepultum & perveniſſe in infernum. Sepultus fuit quoad corpus: in infernum ergo pervenit quoad animam. Anima igitur, dum cum corpore non moritur, a morte hujus ſuperſtes eſt. Vidit dives in inferno e longinquo Abrahamum & Lazarum in ſinu ejus. Cum utrumque agnoverit; evidens eſt, quod ipſos a ſe invicem diſtinxerit. Fuere igitur ipſi perceptiones partiales claræ (§. 31. *Pſychol. empir.*) & hinc totales diſtinctæ (§. 44. *Pſychol. emp.*), atque adeo ipſe fuit in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 45. *Pſychol. empir.*). Denique recordatus eſt fratrum ſuorum & vitæ ante actæ. Quamobrem memor fuit ſtatus præteriti ante mortem atque agnovit ſe eſſe eum, qui ante mortem in illo ſtatu fuerat. Chriſtus itaque immortalitatis animæ hanc habuit notionem, quod anima cum corpore non intereat, ſed eidem poſt mortem ſuperſtes ſit; 2. quod etiam poſt mortem anima adhuc habeat notiones partiales claras, totales diſtinctas, ſeu quod perſeveret in ſtatu perceptionum diſtinctarum; 3. quod poſt mortem conſervet memoriam ſui. Quamobrem cum hæc tria ad notionem immortalitatis requiſiverimus (§. 739.); notio immortalitatis, quam dedimus, eſt menti Chriſti, adeoque ſcripturæ ſacræ conformis.

Ceterum ex eadem narratione Chriſti conſtat, homines poſt hanc vitam fore præmiis ob bene, pœnis ob male facta in hac vita afficiendos: quod ut fieri poſſit, non ſufficit animam eſſe ſuperſtitem, ſed neceſſe eſt ut etiam in ſtatu perceptionum diſtinctarum perſeveret, quo præmii vel pœnæ ſibi ſit conſcia, & memoriam ſui conſervet, quo norit ſibi ob bene in hac vita facta eſſe bene, ob male facta male. Atque adeo patet, quam ſit neceſſe ad defendendam religionem chriſtianam adverſus Antiſcripturarios notionem immortalitatis completam habere & ei convenienter immortalitatem animæ evincere.

§. 741.

Persona quid dicatur.

Persona dicitur ens, quod memoriam sui conservat, hoc est, meminit, se esse idem illud ens, quod ante in hoc vel isto fuit statu. Dicitur etiam *Individuum morale.*

Scholastici personam definiunt per suppositum intelligens: suppositum vero per substantiam singularem vivam. Atque adeo ex mente scholasticorum ad notionem personæ requiritur, ut sit substantia, ut sit individuum, ut vita fruatur, ut sit intellectu prædita. Quodsi hæc distincte explices, ut quilibet intelligat, quid tibi velis, & se mutuo determinantia in definitione non cumules, quemadmodum volunt leges methodi; scholasticorum definitio cum nostra in concordiam redit. Ens enim quod sui memoriam habet, judicat se esse idem illud, quod ante in hoc vel isto statu fuit: ens itaque singulare est idemque præditum intellectu (§. 281.). Sed ens intellectu præditum vi cognoscitiva gaudet (§. 275. *Psychol. empir.*), atque adeo substantia est (§. 725. 768. *Ontol.*), eaque viva, cum vivum ens dicatur, quatenus habet operationum principium intrinsecum. Vi igitur definitionis nostræ, persona est substantia singularis viva, adeoque suppositum. Est vero etiam intelligens, adeoque persona. Qui sibi metuunt, ne vi definitionis nostræ in Christo admittendæ sint duæ personæ, unionis naturarum in Christo, vi cuius Deus & homo una fiunt persona, & natura humana a divina assumitur in unitatem personæ, vel nullam, vel non satis distinctam habent notionem, quæ sufficit, ut quid sibi velint communibus verbis etiam idiotæ explicare valeant. Ne vero quis circa vocabulum status difficultates nectat, quando in Theologia revelata vocabulum transfertur ad Deum; tenendum est nos vocabula omnia in philosophia definire, prouti creaturis conveniunt, de quibus ea communiter usurpamus. Quando vero ob analogiam quandam, qualem admittit differentia, quæ inter ens finitum & infinitum intercedit, ad Deum transferuntur, quæ a finitudine pendent infinitudini convenienter immutanda sunt: quemadmodum jam alias monuimus, cum de substantia ageremus (*not.* §. 772. *Ontol.*).

§. 742.

§. 742.

Quoniam si anima immortalis est, in eo, quem a morte corporis experitur, statu memoriam sui conservat (§. 737.); *anima immortalis post mortem idem individuum morale permanere debet, seu statum personalitatis conservet opus est* (§. 741.).

Immortalitas animæ requirit status personalitatis conservationem.

Nimirum vi incorruptibilitatis anima a morte superstes idem tantummodo manet *individuum physicum*, eadem nempe substantia singularis, quæ fuerat ante, statum suum vi essentiæ ac naturæ suæ continuans. Perseveratio vero in statu perceptionum distinctarum &, quæ in eodem possibilis est, memoria sui demum efficit, ut idem individuum physicum sit etiam idem individuum morale.

§. 743.

Quia homo memoriam sui habet, probe memor se eundem adhuc esse, qui fuerat heri vel pridie in hoc vel isto statu, quod experientia obvia unicuique manifestum; *homo persona est* (§. 741.).

Quod homo sit persona.

Nimirum homo qua persona intelligit, quid sit illud quod vocabulo *ego* indigitatur. Cumque vocabulo hoc utamur tanquam charactere personæ; notionem personæ, quam dedimus, esse communi usui loquendi conformem, vel exinde patet.

§. 744.

Anima a morte corporis superstes est semperque manet. Anima enim per essentiam & naturam suam incorruptibilis (§. 729.) & cum corpore interire nequit (§. 730.). Quamvis vero interire possit per annihilationem (§. 732.), siquidem supponas ens, quod eam annihilandi potentiam habeat (quale esse Deum in Theologia naturali demonstrabitur) & præterea annihilare eam velit; cum tamen ne in corporum quidem interitu quidpiam annihiletur (§. 125. *Cosmol.*), ne probabilis quidem ratio suppeditari potest, cur anima a morte corporis annihilari

Animam a morte corporis manere superstitem.

debeat. Anima igitur a morte corporis superstes est semperque manet.

Propositio præsens scripturæ sacræ conformis. In philosophia urgetur potissimum contra atheos, qui cum Deum esse negent, nullum agnoscunt ens, cui potentia annihilandi animam convenire possit. Quamobrem contra eos sufficienter probata est præsentis propositionis veritas, ubi ostenderis animam per essentiam & naturam suam esse incorruptibilem, nec cum corpore interire posse.

§. 745.

Eandem manere in statu perceptionum distinctarum.

Anima post mortem corporis manet in statu perceptionum distinctarum & perceptiones ad majorem claritatis gradum evehuntur. Dum enim corpus moritur, omnia ipsius organa a functionibus suis cessant (§. 733.), adeoque nullæ amplius in organis sensoriis contingunt mutationes, consequenter anima sibi non amplius hoc universum repræsentare potest convenienter mutationibus, quæ in organis sensoriis contingunt (§. 62.). Perceptiones igitur ipsius alio jam modo consequi debent, quam nunc consequuntur, quamdiu corpori huic unita est. Enimvero ante unionem cum hoc corpore corpusculo uniebatur organico, ex quo in utero formatum est corpus præsens (§. 727.), & hujus corpusculi mutationibus convenienter in percipiendo modificabatur (§. 715.). Quoniam itaque dum per evolutionem corpusculi organici in utero formabatur corpus præsens, unio animæ cum illo corpusculo tollebatur, & dum corpus præsens moritur unio cum eodem itidem dissolvitur; mutatio quæ per mortem accidit similis est mutationi, quæ per generationem contingit. Jam in mutatione illa magna, quæ per generationem contingit, lex perceptionum ita immutabatur, ut status pristinus quoad perceptiones retineretur, & novus eidem superaccederet. Quamobrem cum hinc constet, quænam sit naturæ lex in magnis mutationibus animæ, hinc utique

tique colligi debet, animam a morte corporis ſtatum priſtinum, quem habet retinere & novum eidem ſuperaccedere debere. Eſt autem in hoc corpore in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 14.). Ergo etiam a morte corporis in ſtatu perceptionum diſtinctarum eſſe debet. *Quod erat primum.*

Quoniam itaque anima humana infinito intervallo a ſpiritu perfectiſſimo diſtat (§. 656.) & perceptionibus noſtris infinita inſunt (§. 186.), quæ, cum eorum nobis conſcii non ſimus, clare non percipimus (§. 31. *Pſych. empir.*), conſequenter multo majores gradus claritatis poſſibiles ſunt, quam qui in unione cum hoc corpore eidem reſpondet; quin poſt mortem corporis perceptiones ipſius ad majorem claritatis gradum evehantur, haud quaquam dubitandum eſt. *Quod erat ſecundum.*

Non eſt quod vereamur, ſi omnibus promiſcue animabus bus majorem perfectionis gradum tribuamus, id principiis religionis chriſtianæ eſſe adverſum, quæ magnam differentiam animarum piarum & improbarum poſt mortem inculcat. Perfectio enim, de qua loquimur, quemadmodum in piis auget voluptatem, ita in impiis tædia & cruciatus intendit.

§. 746.

Anima poſt mortem corporis memoriam ſui conſervat. *An memoriam ſui conſervet.* Eſt enim poſt mortem corporis in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 745.), & hinc ſibi ſui ipſius conſcia (§. 13.). Quamobrem cum per legem imaginationis, aut, ſi mavis, reproductionis perceptionum præteritarum vi ſimilitudinis perceptionis præſentis cum aliqua præterita præterita reproducatur (§. 117. *Pſychol. empir.*) & vi memoriæ nobis conſcii ſimus, quod eam ante habuerimus (§. 173. 175. *Pſychol. empir.*), anima vero poſt mortem majorem in percipiendo claritatem conſecuta (§. 745.) id, quod perceptio præſens cum aliqua in ſtatu hujus vitæ commune habet, facilius agnoſcere poſſit (§. 31. *Pſychol. empir.*); quin

quin anima poſt mortem corporis memor ſit eorum, quæ in hac vita acta ſint, & meminerit ſe in hoc vel iſto fuiſſe ſtatu dubitari nequit. Memoriam igitur ſui conſervat (§. 281.).

Animam poſt hanc vitam in reproducendis ideis præteritis, quas in hac vita habuit; obſervare legem imaginationis, ex narratione Chriſti de divite epulone patet. Etenim videns Lazarum in ſinu Abrahami meminit vitæ ſuæ ante actæ fratrumque ſuorum. Conſentiunt itaque principia noſtra cum ſcriptura ſacra &, quæ in ea continetur, doctrina Chriſti.

§. 747.

Immortalitas animæ adſtructa.

Anima immortalis eſt. Etenim poſt mortem corporis ſuperſtes eſt ſemperque manet (§. 744.) & in ſtatu perceptionum diſtinctarum perſeverans (§. 745.) memoriam ſui conſervat, ſeu ſtatuum præteritorum memor eos ad ſe pertinere agnoſcit (§. 746.). Eſt igitur immortalis (§. 737.).

Atque ita tandem evicimus immortalitatem animæ (§. 739.), qualem menti Chriſti conformem ad veritatem revelatam de ſtatu animæ poſt hanc vitam defendendum ſupponi debere ſupra jam annotavimus (*not.* §. 739.).

§. 748.

Nexus ſtatus p. p. mortem cum ſtatu hujus vitæ.

Status animæ poſt mortem cum ſtatu vitæ præſentis connexus eſt. Status conſtituitur per mutabilia, quæ rei inſunt (§. 705. *Ontol.*), conſequenter per modos entis (§. 314. *Ontol.*). Per modos igitur animæ quoque poſt mortem ſtatus determinatur. Quoniam vero anima poſt mortem ſuperſtes eſt (§. 744.), adeoque eſſentiam in ſe immutabilem retinere debet (§. 300. *Ontol.*); poſt mortem quoque vi activa prædita eſſe debet (§. 66.), etſi limitatione, quam nunc habet, variata (§. 745.) quippe quam tanquam mutabilem (§. 715.) ad eſſentiam præciſe non pertinere apparet (§. 300. *Ontol.*), etſi tamdiu pertinere videatur, quamdiu unio cum corpore ſubſiſtit. Et cum in anima vi illa unica (§. 57.) omnia actuentur, quæ per facul-

cultates ejusdem in eadem possibilia intelliguntur (§. 55.); omnes quoque modi ejus vi ista ad actum perduci debent. Quia tamen positis determinationibus essentialibus & natura animæ, nondum ponuntur & ipsi, cum alias omnes simul eidem inexisterent (§. 118. *Ontol.*); in sola essentia ratio sufficiens non continetur, cur modi ipsi insint. Necesse igitur est, ut modi sequentes rationem sufficientem agnoscant in antecedentibus (§. 160. *Ontol.*), consequenter status sequens in antecedentibus semper rationem sufficientem agnoscit (§. 705. *Ontol.*). Quamobrem cum status post hanc vitam sequatur statum in hac vita; hic quoque in illo rationem sufficientem agnoscere, adeoque cum eodem connexus esse debet (§. 10. *Cosmol.*).

Nexum status post hanc vitam cum statu in vita præsente docet scriptura sacra. Etenim ejus autoritate constat, animabus aliis post hanc vitam bene, aliis male esse. Quodsi quæsiveris, cur illis bene, his male sit, ratio redditur ex statu vitæ præsentis, scilicet ex actionibus in hac vita patratis. Scripturæ igitur autoritate status vitæ futuræ cum statu præsentis connexus est (§. 10. *Cosmol.*). In quonam vero nexus iste consistat, rationis lumine non assequimur. Supplet adeo scriptura rationis defectum, quemadmodum in aliis scitu necessariis.

CAPUT III.

De Animabus Brutorum.

§. 749.

Existentia animarum brutorum.

Bruta habent animas a corpore distinctas. Bruta enim habent organa sensoria ejusdem prorsus structuræ cum organis sensoriis corporis humani & quæ ideo easdem experiuntur mutationes, quæ in organis sensoriis hominum accidunt, ut adeo ipsis sint species impressæ eædem, quæ homi-

nibus (§. 112.). Ex organis ſenſoriis externis perinde ac in corpore humano nervi ad cerebrum extenduntur, per quos motum fibrillis ejus impreſſum ad cerebrum propagari, eodem modo oſtendi poteſt, quo idem in corpore humano evicimus (§. 111.), ut adeo brutis eædem ſint ideæ materiales, quæ hominibus (§. 112.). Jam conſtat animam humanam ideo uniri corpori, quod ſibi repræſentet ſenſibilia convenienter mutationibus in organa ſenſoria factis (§. 62.), ut ideis materialibus continuo coëxiſtant ſenſuales (§. 113.). Quamobrem cum non repugnet, ſenſibilia repræſentari convenienter mutationibus, quæ in organis brutorum contingunt, etiam in organis minus perfectis, (§. 715.), atque adeo poſſibiles ſint ideæ ſenſuales, quæ materialibus ideis brutorum coëxiſtant; naturæ autem ſcrutatoribus abunde perſpectum ſit, eam in omni varietate ſimilitudini ſtudere, & hinc eadem eodem fine fieri in diverſis: argumento ab analogia deſumto recte omnino colligitur, brutis eſſe animas.

Carteſiani animadvertentes fieri poſſe, ut motus ſpontanei in brutis ſola vi mechaniſmi corporis conſequantur, exiſtentiam animarum in iisdem negarunt & bruta in meras machinas transformarunt. Enimvero quod argumento ipſorum nulla inſit vis concludendi, ſatis ſuperque intelligitur ex iis, quæ de harmonia præſtabilita in ſuperioribus dicta fuere (§. 615. & ſeqq.). Non negamus in brutis omnia, quæ obſervamus, ſola vi mechaniſmi conſequi: negamus tamen inde aliqua probabilitatis ſpecie, multo minus certo inferri, nullas brutis eſſe animas. Quod brutorum, præſertim perfectiorum, organa eandem habeant ſtructuram, quam habent organa corporis humani, nudo adſpectu agnoſcitur, ſi organa ſenſoria brutorum ac hominum, veluti oculi, cultro anatomico ſubjiciantur: quod nemo niſi in omni anatomia prorſus alienus ac hoſpes ignorat. Ex identitate autem ſtructuræ recte colligi identitatem mutationis ab eodem ſenſibili in organis ſenſoriis brutorum ac hominum productæ ſi quis dubitet, expe

experimento facile ejusdem convincitur. Etenim nemo est qui nesciat, modo in experimentando fuerit versatus, in oculis brutorum objectorum visibilium imagines inversas perinde ac in oculo humano delineari. Argumentum ab analogia desumtum etsi in probabilium numero sit, in rebus tamen naturalibus maximum habere pondus, ita ut apodictico plerumque æquipollear, non ignorant qui vel in sola Astronomia satis sunt versati. Aristotelico Scholastici animas brutis tribuerunt, propterea quod sibi persuaderent, absque iis actiones brutorum explicari minime posse: quod cum non probaverint, nec brutorum animas existere probarunt. Atque ea de causa factum est, ut *Cartesiani* easdem rejecerint, contrarii probabiliter persuasi: ad istam vero analogiam, qua nos utimur in probanda existentia animarum brutorum, animum non adverterunt.

§. 750.

Bruta perfectiora sunt, quibus quinque sunt organa sensoria: *imperfectiora* vero, quibus pauciora. Dantur autem in imperfectioribus plures imperfectionis species. *Differentia inter animalia perfectiora & imperfectiora.*

Ita animalia imperfectiora sunt ostreæ, cochleæ, muscæ, formicæ & insecta alia. Etenim hæc bruta tantum tactu gaudent & qui in nonnullis vocantur oculi, tales non sunt, cum deficiat oculorum structura, quemadmodum dudum observavit *Claudius Perrault* in Mechanica animalium part. I. cap. I. Oper. pag. 336. & seqq. Perfectiora sunt animalia quadrupedia, quibus omnes esse sensus nemo ignorat. Iisdem accensendæ sunt aves & proxime ad ea accedunt pisces. Gradu tamen differre sensus tam in perfectioribus, quam imperfectioribus neminem fugit.

§. 751.

Bruta sibi perceptionum suarum conscia sunt. Patet enim, quod sensu distinguant sensibilia, quæ in organa ipsorum agunt. Ipsa sane ostrea tactu discernit vim ad testas divellendas adhibitam. Et de insectis curiosæ admodum colligi possunt obser- *An bruta apperceptione gaudeant.*

 serva-

ſervationes idem confirmantes. Habent adeo perceptiones partiales claras atque hinc totales diſtinctas (§. 44. *Pſychol. empir.*). Cum adeo ſint in ſtatu perceptionum diſtinctarum (§. 45. *Pſychol. empir.*); ſibi perceptionum ſuarum conſcia ſunt (§. 13.).

Idem etiam ſic oſtenditur. Brutis perfectioribus eadem ſunt organa ſenſoria, quæ hominibus (§. 750.) & conſtat eorundem eandem eſſe ſtructuram, quæ in organis corporis humani deprehenditur. Nervi quoque eodem modo ex organis ſenſoriis ad cerebrum propagantur, & cerebrum ejusdem ſtructuræ deprehenditur, quam in humano viſu diſtinguere licet. Nullum igitur eſt dubium, quin ſenſibilia in organa brutorum perfectiorum agentia eandem mutationem iisdem inducant, quam hominum organis inducunt, & motus nervis ſenſoriis impreſſi eodem modo ad cerebrum propagentur, quo in hominibus propagari ſolent (§. 111.), ut adeo ſpecies impreſſæ & ideæ materiales eædem eſſe debeant, quæ in hominibus (§. 112.), conſequenter dubitandum non eſt, quin eædem quoque ipſis reſpondeant ideæ ſenſuales (§. 114.). Enimvero nobis ſunt perceptiones ſenſibilium claræ atque diſtinctæ. Tales igitur quoque eſſe debent brutis perfectioribus. Quoniam itaque perceptiones claræ atque diſtinctæ ad hoc ſufficiunt, ut rerum perceptarum ſibi conſcia ſit anima (§. 11.); quin bruta quoque perfectiora ſibi rerum perceptarum conſcia ſint, dubitandum non eſt.

De brutis imperfectioribus, quæ unicum tantummodo habere videntur ſenſum, ſcilicet tactum, conſtat, quemadmodum & *Perrault* loc. cit. obſervavit, ea tactu dignoſcere, quæ nos eodem diſtinguere minime valemus, ut actiones ipſorum a ſubtilitate hujus ſenſus pendentes in admirationem rapiant naturæ contemplatores. Neceſſe igitur eſt, ideas ſenſuales tactui reſpondentes multo eſſe clariores, quam in hominibus. Enim-

Enimvero cum homo sibi conscius sit tangibilium vi istius claritatis, quam ideæ suæ sensuales habent; non sine ratione colligitur animalia quoque imperfectiora sui conscia esse debere.

Non verendum est, ne sic brutis tribuantur animæ spirituales; neque enim ad spiritualitatem sufficit apperceptio, seu ut subjectum percipiens perceptionum suarum sibi sit conscium (§. 643.). Si instes ex *Cartesianorum* principiis apperceptionem esse characterem spiritualitatis; objectionem insuper habemus, cum non autoritate, sed rationibus moveamur.

§. 752.

Animæ brutorum materiales seu corporeæ non sunt. Animæ enim brutorum sibi consciæ sunt rerum perceptarum (§. 751.) Sed corpus cogitare, seu sibi rerum perceptarum conscium esse neqnit (§. 44.), nec ea facultas, quam per se non habet, eidem communicari potest (§. 46.). Animæ igitur brutorum corpora esse nequeunt, consequenter nec materiales sunt (§. 122. 141. *Cosmol.*). *Immaterialitas animæ brutorum.*

Eodem prorsus modo adstruitur immaterialitas animæ brutorum, quo supra immaterialitatem animæ nostræ evicimus (§. 47.). Ceterum novum non est animas brutis tribui immateriales: dudum hoc fecere scholastici, veluti *Scotus*, Doctor subtilis.

§. 753.

Animæ brutorum sunt substantiæ simplices. Anima enim brutorum nec corpus est (§. 752.), nec aliquod corpori communicatum attributum (§. 46.), adeoque nec ens compositum est, nec enti cuidam composito inhæret (§. 119. *Cosmol.*). Omne vero ens vel simplex est, vel compositum (§. 685. *Ontol.*). Animæ igitur brutorum sunt entia simplicia. *Ejusdem simplicitas.*

Jam porro perceptiones, quas experiuntur bruta, continuo mutantur, actionibus sensibilium in organa continuo mutatis: quod nemo non agnoscit. Sunt igitur modi animarum

(§. 151. *Ontol.*), atque ideo animæ brutorum modificabiles sunt (§. 764. *Ontol.*). Eædem cum corporibus brutorum perdurant: quod denuo nemo non admittere tenetur, qui earum existentiam in dubium minime revocat. Sunt igitur etiam perdurabiles (§. 766. *Ontol.*). Quoniam subjectum perdurabile & modificabile substantia est (§. 768. *Ontol.*); animas brutorum substantias esse patet, easque simplices per *demonstrata*.

Simplicitas animarum brutorum supposita immaterialitate denuo eodem modo evincitur, quo simplicitatem animæ humanæ evicimus (§. 48.). Materialistæ, qui animas humanas materiales esse defendunt (§. 35.), brutorum quoque animas materiales facere debent, bruta in meras machinas convertentes. Iis adeo adstipulantur *Cartesiani*, qui bruta pro meris machinis habent audaciores Magistro suo, qui subdubitanter ea de re loquitur.

§. 754.

An legem sensationis observet.

Animæ brutorum observant legem sensationum. Cum enim istiusmodi organa sensoria habeant, qualia sunt hominibus. Supra jam (§. 749.) hinc collegimus, quod sibi repræsentent sensibilia in organa ista agentia convenienter mutationibus in his ipsis organis factis. Enimvero lex sensationum hæc est, quam animæ humanæ observare tenentur: si in organo aliquo sensorio ab objecto sensibili quædam producitur mutatio; in mente eidem coëxistit sensatio per illam intelligibili modo explicabilis, seu rationem sufficientem in illa agnoscens, cur jam animæ insit; & cur talis sit (§. 85. *Psych. empir.*). Animæ igitur brutorum legem sensationum observant.

Poterant porro ad animas brutorum transferri, quæ supra de animabus humanis evicimus, scilicet quod vi quadam præditæ sint (§. 53.), qua omnes ejus actiones ad actum perducantur (§. 60.): quod vis hæc tantummodo unica sit (§. 57.) & quidem repræsentativa universi pro situ corporis organici in universo, convenienter mutationibus, quæ in organis contingunt

tingunt (§. 62.), quodque in hac vi essentia & natura animarum brutorum consistat (§. 66. 67.). Enimvero cum singula eodem modo probentur, quo ea de animabus nostris probata sunt; non opus est ut hisce diutius immoremur. Sufficerit nobis proposuisse principia generalia, quæ in phænomenis specialibus, quæ de brutis observamus, explicandis usui esse possunt.

§. 755.

Brutorum animæ imaginatione & memoria gaudent. Ex actionibus brutorum id colligitur a posteriori. Nemo est qui hoc nesciat: si quis canis baculo aliquoties fuerit percussus, ad conspectum baculi elevati vociferatur & fugit a plagis sibi metuens. Quoniam ideo vociferatur & fugit, quia baculo percussus fuit; necesse est ut idea baculi elevati resuscitet ideam plagarum ac inde orti doloris. Reproducitur adeo idea plagarum ac doloris, quam ante habuit, consequenter anima canis facultate imaginandi gaudet (§. 92. *Psych. empir.*). Similiter nemo non novit, canes dormientes voce & motu corporis sæpius signa somniorum inquietorum edere. Quamobrem cum somnia vi imaginationis producantur (§. 121. *Psychol. empir.*); ex iis quoque recte infertur animam canis facultate imaginandi gaudere. Eodem modo idem ex actionibus aliorum brutorum colligitur. *Bruta num imaginatione & memoria gaudeant.*

Jam quia canis idea plagarum & doloris inde percepti resuscitata vociferatur & fugit, plagas illas sibi repræsentare debet tanquam nunc infligendas & dolorem tanquam nunc inde percipiendum. Quamobrem cum sibi conscius sit perceptionum suarum (§. 751.); necesse est ut sibi quoque conscius sit plagarum tanquam sibi antea inflictarum & doloris tanquam inde percepti, cum non alia sit ratio, cur sibi plagas repræsentet tanquam denuo infligendas & dolorem tanquam denuo inde percipiendum. Ideas adeo reproductas recognoscit (§. 173. *Psychol. empir.*), consequenter memoria gaudet (§. 175. *Psychol. empir.*).

empir.). Per analogiam idem inferre licet de animabus aliorum brutorum, salva differentia, quam inter facultates diversorum brutorum intercedere debere, diversitas actionum loquitur.

Bruta, saltem perfectiora & quæ ad ea propius accedunt, eandem habent cerebri structuram, quæ hominibus est, quantum sensuum judicio constat. Quamobrem cum per structuram cerebrum humanum contrahat facilitatem reproducendi ideas materiales (§. 241.), & in potentia reproductionis imaginatio (§. 227.), in facilitate vero memoria materialis consistat (§. 294.); brutis cerebrum habentibus imaginatio & memoria materialis tribuenda venit. Enimvero cum bruta habeant animas a corpore distinctas perinde ac homines (§. 749.) & vi legis sensationis ideis materialibus in cerebro sensuales in anima respondeant (§. 754.), quemadmodum in hominibus (§. 113.); in nobis autem phantasmata ideis quoque materialibus in cerebro respondent, ut adeo imaginatio materialis non sit sine immateriali in anima (§. 227.), nec memoria materialis sine immateriali, quæ animæ inest (§. 294.); per analogiam ex memoria & imaginatione materiali in corpore recte colligitur immaterialis in anima, consequenter animas brutorum facultate imaginandi & memoria gaudere tanto minus dubitandum, quanto magis in brutis observantur actiones similes iis, quæ a nobis sine imaginationis & memoriæ vi non eduntur, cum hinc argumentum ab analogia majus robur acquirat.

Philosophi veteres & Scholastici animabus brutorum sine hæsitatione imaginationem & memoriam tribuerunt, quamvis in terminorum significatu non prorsus cum nobis consentiant, reproductionem idearum præteritarum ad memoriam referentes & fingendi, quam diximus, facultatem imaginationis nomine compellantes. Sed cur nobis significatum tantisper immutare libuerit, ex Psychologia empirica abunde constat. Nituntur autem illi analogia actionum brutorum & huma-

narum

narum, quas absque imaginatione & memoria in se dari non posse experiuntur.

§. 756.

Bruta observant legem imaginationis. Omnium clarissime hoc patet, si ad actiones brutorum animum advertimus. Ita in exemplo canis ad conspectum baculi elevati vociferantis & fugientis, quo modo usi sumus ad imaginationis existentiam evincendam, vidimus idea baculi elevati resuscitari ideam plagarum ac doloris, propterea quod baculo ante percussus dolorem percepit. Quoniam itaque vi legis imaginationis perceptione unius eorum, quæ semel percepta fuere, reproducta perceptio quoqe ceterorum reproducitur (§. 117. *Psychol. empir.*); canes observare legem imaginationis patet. Hinc vero per analogiam concluditur, bruta quoque reliqua legem imaginationis observare.

An legem imaginationis observent.

Idem quoque sic ostenditur. Lex imaginationis rationem mechanicam in structura cerebri habet (§. 232.). Quamobrem eum brutis perfectioribus eadem sit structura cerebri, quæ hominibus; ratio, quæ datur in structura cerebri humani, adesse quoque debet in structura cerebri brutorum perfectiorum, consequenter lex imaginationis quoque poni debet per structuram cerebri brutorum perfectiorum (§. 118. *Ontol.*) Bruta igitur perfectiora legem imaginationis observare palam est. Quodsi ergo in ceteris quoque brutis imaginationis vestigia sese produnt; per analogiam infertur, eadem quoque observare legem imaginationis.

Argumento analogiæ plurimum hac in re tribuendum. Constat enim legibus iisdem regi corpora: quidni ergo & animas? Sane omnia corpora mundi totalia easdem observant leges: omnia corpora in conflictu iisdem subjiciuntur legibus: eædam sunt leges, quibus regitur motus omnium gravium. Sunt leges generales, quibus generatio omnium animalium cum ipsa generatione plantarum constringitur.

§. 757.

An brutis competat appetitus.

Bruta habent appetitum sensitivum & aversationem sensitivam. Bruta vocem variare solent ad appetitum indigitandum. Ita gallina voce allicit pullos, qualem in aliis casibus non fundit. Peculiari quoque voce utitur, ubi ipsi insidiæ struuntur. Similiter canis latratum variat & vocem tristem eidem miscet cum ejulatu, ubi in conclavi solus relictus exire cupit. Hinc igitur aperte patet brutis esse appetitum. Notum porro est ex superioribus, canem fugere, si elevato baculo eum percutere tentes, ut plagæ evitentur. Habes adeo certum aversionis indicium. Jam bruta habent sensus (§. 754.), habent imaginationem (§. 755.), habent memoriam (§. *cit.*). Quoniam itaque appetitus sensitivus enascitur ex confusa boni (§. 580. *Psychol. empir.*), aversatio sensitiva ex confusa mali repræsentatione (§. 582. *Psychol. empir.*), ad confusam vero boni & mali repræsentationem sensus & imaginatio cum memoria sufficit, cum distincta repræsentatio ad intellectum pertineat (§. 275. *Psychol. empir.*); bruta appetitum sensitivum & aversationem sensitivam habent.

Idem etiam sic ostenditur. Constat bruta affectibus commoveri, veluti canem invidia & ira, subinde etiam gaudio. Enimvero affectus sunt actus vehementiores appetitus sensitivi & aversationes sensitivæ (§. 603. *Psychol. empir.*). Bruta igitur habent appetitum sensitivum & aversationem sensitivam.

Qui ad actiones brutorum animum advertit, abunde convincitur, ipsis appetitum & aversationem denegari non posse.

§. 758.

An legem appetitus & aversationis observent.

Bruta observant legem appetitus & aversationis. In exemplo canis ad conspectum baculi elevati fugientis idem palam est. Fugit enim plagas evitaturus ob dolorem, qui inde percipitur, consequenter plagas aversatur, quod eas sibi repræsen-

sentat tanquam malas (§. 569. *Psych. empir.*). Similiter constat fugere animalia alia quæcunque ob imminens ipsis periculum, quo damnum corpori inferri potest, & psittacum sibi metuere a plagis non minus, quam canem. Ex adverso canis esuriens ossa projecta adpetit, vel panis frustum, quod ipsi porrigitur, & junior appetit res quascunque, quas non sine voluptate dilacerare potest. Appetit ergo uterque, quod sibi repræsentat tanquam bonum (§. 561. *Psych. empir.*). Et idem patet in brutis aliis.

Brutis pauca sunt, quæ appetunt. Etenim non appetunt nisi quæ ad vitæ conservationem & speciei suæ propagationem spectant, & pauca quædam, quæ ipsis voluptatem creant, cum istis plerumque connexa. Natura ipsorum paucis contenta: pauca igitur iisdem appetibilia. Non aversantur nisi quæ in appetendo impedimenta objiciunt & vitæ ac corpori damnum inferunt. Pauca igitur ipsis sunt aversabilia. Observant in iis legem appetitus & aversationis tenaciter & minus ad devia deflectunt quam homines, quibus voluptas ac molestia nimium imponunt.

§. 759.

Bruta destituuntur vocibus articulatis, quibus tanquam signis perceptiones suas seu res perceptas indigitare valent. Nemo est qui hoc nesciat, ut exemplis non sit opus. Sane bruta, veluti canes, qui consortio hominum constanter utuntur, sermonis usum nunquam consequuntur, etsi organa vocis non sint inepta ad vocem articulandam, quemadmodum sermo requirit. Memini ante plures annos in Saxonia fuisse canem, qui plura vocabula germanica & gallica bene pronunciare poterat. Et quem fugit psittacos vocabula haud pauca immo integras propositiones prounciare posse, certo indicio organa vocis ita moveri posse, ut eidem articulandæ sufficiant. Ex adverso homines inter bruta educati loquelæ non fiunt compotes, quemadmodum probat exemplum ejus, qui inter ursos fuerat educatus (§. 461.). Unde colligitur, brutis in more non esse positum, ut perceptiones suas significent alteri.

Bruta sermone non utuntur.

Annotavimus equidem superius (§. 757.), bruta vocem variare solere ad indicandum appetitum. Et huc referendum, quod avis fœmella mane expergefacta edat vocem peculiariter modificatam, ut masculum ad se alliciat, qui audita voce statim respondet & in eam plagam tendit, unde vocem fœmellæ ad aures deferri experitur. Sed illa vocis variatio a loquela longo adhuc intervallo distat, etsi quid analogi habeat.

§. 760.

Bruta num universali gaudeant cognitione, num judicent & ratiocinentur.

Bruta destituuntur cognitione universalium, judicio & ratiocinio. Si quis admittit harmoniam perpetuam animæ & corporis quoad omnes illius modificationes, qualem de anima humana in theoria superiori evicimus; is veritatem propositionis præsentis inde colliget. Etenim vi illius harmoniæ omnes operationes intellectus, notio, judicium & ratiocinium in cerebro repræsentantur per ideas vocabulorum, aut aliorum signorum æquipollentium (§. 417.), in cerebro (§. 416.) Enimvero brutis nulla sunt vocabula, quibus ad perceptibilia indigitanda uti possent (§.759.), neque hinc ad horum imitationem alia confingere signa valent. Quoniam itaque nullæ ipsis sunt vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium ideæ materiales; notiones judicia & ratiocinia in cerebro repræsentari non possunt. Stante igitur harmonia animæ & corporis, nec in anima ipsorum notioni, seu cognitioni universalium, judicio & ratiocinio locus esse potest.

Operationum intellectus absque vocabulis vel aliis signis æquipollentibus in cognitione intuitiva tanta est difficultas, ut nec homo ante sermonis usum in cognitione veritatum universalium quicquam proficiat. Abunde hæc patent per ea, quæ de operationibus singulis intellectus fuse exposuimus in Psychologia empirica integro capite (§. 325. & seqq.). Enimvero bruta destituuntur vocibus articulatis, quibus tanquam signis perceptibilia indigitantur (§. 759.). Destituuntur itaque & notionibus, judiciis atque ratiociniis, adeoque universalium veritatum cognitione. Qui

Qui brutis tribueret veritatum universalium cognitionem absque vocabulorum vel aliorum signorum æquipollentium usu; ipsorum animam animabus humanis multo statueret perfectiorem. Homines enim, quemadmodum jam monuimus, sine vocabulorum subsidio in veritatum universalium cognitione nihil proficiunt, etsi non prorsus impossibile foret, ut aliquos, quamvis leves facerent progressus. Sermonis usum ubi didicere, tum demum excitatur attentio, qualis ad reflexionem sufficit, sine qua cognitio universalium ne in hominem quidem cadit. Et hac de causa homo inter ursos educatus universalium cognitione destituebatur.

§. 761.

Num careant intellectu.

Quoniam nullæ dantur operationes intellectus, præterquam notio, judicium & discursus (§. 52. *Log.*), bruta vero notionibus, judiciis & discursibus, seu ratiociniis carent (§. 760.), nec in consortio hominum illa consequuntur; *bruta carent intellectu.*

Homines inter bruta educati, exemplo ejus, quem inter ursos educatum sæpius jam compellavimus, nullas edunt intellectus operationes; sed ad hominum consortium delati, qui istis operationibus constanter utuntur, easdem mox ipsimet in potestatem suam redigunt. Ratio differentiæ inter homines & bruta hac in parte alia non est, quam quod hominibus quidem, non vero brutis sit intellectus. Homines, quando carent operationibus intellectus, destituuntur usu intellectus ast bruta iisdem carent, quia intellectum prorsus non habent.

§. 762.

Irrationalitas animarum brutorum.

Animæ brutorum carent ratione seu irrationales sunt. Animabus enim brutorum deest facultas ratiocinandi (§. 760.). Ergo iisdem quoque ratio deest (§. 493. *Psychol. empir.*), consequenter irrationales sunt.

Hinc & bruta dicuntur animalia irrationalia in oppositione ad hominem, qui animal rationale appellatur. Equidem *Rorarius* peculiari Tractatu adstruere conatur animalia bruta sæpe ratione uti melius homine; sed in eo fallitur, quod actiones brutorum rationi conformes ab usu rationis pendeant. Agunt enim quod rationis est per naturam suam, quæ in operando pendet a ratione summa conditoris.

§. 763.

An bruta liberam habeant voluntatem.

Bruta destituuntur voluntate & noluntate libera. Carent enim ratione (§. 762.). Quamobrem cum anima humana non sit libera, nisi quia ratione prædita (§. 528.); brutorum animæ liberam voluntatem ac noluntatem habere nequeunt.

Idem hoc modo evinci poterat. Bruta carent intellectu (§. 761.), adeoque distinctam boni malique cognitionem habere nequeunt (§. 275. *Psych. empir.*). Quamobrem cum voluntas & noluntas distinctam boni & mali cognitionem supponat (§. 880. 881. *Psychol. empir.*); bruta voluntatem & noluntatem habere nequeunt, adeoque nec liberam habent.

§. 764.

An sint spiritus.

Brutorum animæ non sunt spiritus. Carent enim intellectu (§. 761.) & voluntate libera (§. 763.). Quoniam itaque omnis spiritus intellectu & voluntate libera præditus est (§. 643.); brutorum animæ spiritus esse nequeunt.

Quamvis adeo immateriales sint (§. 752.) atque in eo cum animabus humanis conveniunt (§. 47.); non tamen ideo in societatem animarum humanarum animæ brutorum recipiuntur, cum animæ humanæ spiritus sint (§. 645.).

§. 765.

Analogum rationis in brutis.

Bruta habent analogum rationis. E. gr. canis ad conspectum baculi vociferans & fugiens sibi repræsentat plagas antea acceptas & dolorem inde perceptum beneficio imaginationis (§. 92. *Psychol. empir.*) atque memoriæ (§. 175. *Psychol. empir.*), quibus gaudet (§. 755.). Plagas itaque denuo sibi repræsentat tanquam accipiendas & dolorem semel inde perceptum tanquam iterum inde percipiendum. Dum adeo fugit plagas evitaturus, actiones suas dirigit per ante facta in casu simili, consequenter casus similes expectat (§. 503. *Psychol. empir.*). Quamobrem cum hæc casuum similium expectatio in dirigendis actionibus rationis vicem gerens sit rationis analogum (§. 506.

506. *Psychol. empir.*); canis analogum rationis habet. Et idem eodem modo ostenditur de aliis brutis atque per analogiam colligitur de omnibus.

Qui ad actiones brutorum animum sedulo advertit, abunde convincetur, eadem circumstantias casus præsentis percipientia beneficio imaginationis atque memoriæ recordari eorum, quæ in eo alias accidunt, & quod eventurum idem sit expectare, ut adeo dubitari non possit expectationem casuum similium esse brutis loco rationis in actionibus dirigendis.

§. 766.

An bruta sui memoriam habeant.

Bruta memoriam sui non habent. Constat hominem inter bruta educatum non recordatum fuisse status pristini, cum inter homines deinde commoraretur (§. 461.). Multo minus igitur bruta statuum pristinorum recordari possunt, adeoque multo minus sibi conscii esse possunt, se ante in hoc vel isto statu fuisse. Memoriam igitur sui minime habent.

§. 767

An sint personæ.

Quoniam illud demum est persona, quod memoriam sui conservat (§. 741.); *bruta personæ non sunt.*

Scholastici personam vocant suppositum intelligens. Quamobrem cum bruta careant intellectu (§. 761.), juxta ipsorum quoque definitionem personæ non sunt: quod mirum non est, cum definitiones coincidant (*not.* 741.).

§. 768.

Brutorum animæ quomodo oriri interire possint.

Brutorum animæ non possunt oriri nisi per creationem, nec interire nisi per annihilationem. Sunt enim substantiæ simplices (§. 753.). Quamobrem cum hæ aliter oriri non possint nisi per creationem (§. 691. *Ontol.* & §. 697. *Psych. rat.*), nec interire nisi per annihilationem (§. 698. *Ontol.*); brutorum quoque animæ non nisi per creationem oriri, per annihilationem interire possunt.

§. 769.

An sint incorruptibiles & immortales.

Animæ brutorum sunt incorruptibiles, nec cum corpore intereunt, immortales tamen non sunt. Quod sint incorruptibiles, nec

nec cum corpore intereant, eodem prorſus modo probatur, quo ſupra utrumque de anima humana evicimus (§. 729. 730.).

Enimvero animæ brutorum memoriam ſui non habent in hac vita (§. 766.), conſequenter deſtituuntur iis facultatibus, quæ ad hoc requiruntur, ut memoriam ſui habere poſſent. Quamobrem nec poſt mortem memoriam ſui conſervare, ſeu meminiſſe poſſunt, ſe durante hac vita fuiſſe in hoc vel iſto ſtatu. Immortales igitur non ſunt (§. 737.).

Agnovit *Scotus* cum aliis animas brutorum eſſe indeſtructibiles: quod ægre habuit alios, immortalitatem pro privilegio animæ humanæ ſingulari habentes. Sed vanus eſt eorum metus, qui ſibi perſuadent, animas brutorum fore immortales, ſi ſint indeſtructibiles; nec cum corpore intereant. Atque hinc denuo apparet, quantum i: t .rſit ,ut genuinam immortalitatis notionem habeamus.

§. 770.

Cur non plura addantur de animabus brutorum.

Plura de animabus brutorum non addimus, cum cetera per ea intelligantur, quæ de anima humana dicta ſunt. Oſtendimus brutis competere ſenſus & legem ſenſationum ab iis obſervari (§. 754.); habere eadem imaginationem & memoriam (§. 755.) & legem imaginationis tenere (§. 756.); eſſe ipſis appetitum ſenſitivum & averſationem ſenſitivam (§. 757.) & legem appetitus & averſationis cuſtodire (§. 758.). Competunt igitur animabus brutorum facultates inferiores animæ noſtræ, conſequenter quæ de his tradidimus, ad bruta applicari poſſunt. Et hæc ad quaslibet ipſorum actiones, etiam ad habitus, quos prævia inſtitutione hominum acquirunt, explicandum ſufficiunt, quemadmodum tentaturus experietur.

FINIS Pſychologiæ Rationalis.

CON-

CONSPECTUS
TOTIUS OPERIS.

FINIS
Conspectus totius operis.

INDEX
RERUM ET VERBORUM,
Numerus Paragraphum, *not.* notam illius indicat.

A.

Fi-

Index Rerum & Verborum.

Media

Voca-

FINIS INDICIS.

